

MINISTERUL EDUCAȚIEI, CULTURII ȘI ȘTIINȚEI

**INSTITUTUL DE FILOLOGIE ROMÂNĂ
„BOGDAN P.-HASDEU”**

**LINGVISTICA
ÎN TUMULTUL VIETII**

Editura „TipoMoldova”

Iași • 2019

CZU

Lucrarea a fost recomandată pentru tipar de Consiliul științific al Institutului de Filologie Română „B.P.-Hasdeu” al MECC, proces-verbal nr. 5 din 27 iunie 2019.

Lector:

Corector:

Redactor tehnic:

Machetare computerizată: Galina Prodan

Coperta:

Editor:

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

VASILE BAHNARU. *LINGVISTICA ÎN TUMULTUL VIEȚII*. Chișinău, 2019; 417 p.

ISBN

Editura
Tel.:
E-mail:

ARGUMENT

Volumul *Lingvistica în tumult vieții* poartă un titlu incitant și chiar provocator, această situație fiind determinată nu atât de extravaganța și veleitățile expresive ale autoului, cât de conținutul propriu-zis al volumului. Dacă compartimentul *I. Semasiologie* este consacrat unor probleme eminentemente de natură lingvistică (semnul verbal, conceptul de câmp semantic, metasemia sau mutațiile de sens, contribuția acad. Silviu Berejan la progresul semasiologiei, conceptul lexico-semantic și socio-politic al substantivului *naționalism* în publicistica lui Mihai Eminescu etc.), celelalte patru compartimente reprezintă, în principiu, o implicare lingvistică directă în explicarea unor probleme care în lumea civilizată nu se discută, ci sunt pur și simplu acceptate, dat fiind că acolo este inadmisibilă imixtiunea politicului în probleme de știință în general și în cele de lingvistică în special. În Republica Moldova însă oamenii politici, în loc să se ocupe de soluționarea unor probleme de natură social-economică – crearea unor noi locuri de muncă pentru a exclude deșărarea tinerilor, susținerea și extinderea economiei naționale, asistența medicală, susținerea și promovarea sistemului de învățământ național etc. – se aventurează în formularea unor verdicte în domeniul lingvisticii - denumirea limbii, problema funcționării limbii române în spațiul basarabean, etnologice – apartenența națională și istoria adevărată a românilor basarabeni etc. Pentru a edifica eventualul cititor în aceste probleme, au fost elaborate o serie de „elogii” consacrate absurdității, demenței, infidelității, perfidiei, falșilor unioniști, o mare parte a basarabenilor fiind contaminată de sindromul Stockholm, sau o serie de studii fie despre procesivii noștri naționali din știință și din viața socială (falsificatorii adevărului științific, cârcotașii politici etc.), fie despre unele personalități marcante ale vieții științifice, spirituale și politice din Basarabia și din Țară (acad. Mihai Cimpoi, lingvistul, publicistul și unionistul Constantin Tănase, prof. Constantin Marinescu, acad. Mihail Dolgan, acad. Gheorghe Duca, prof. Grigore Bostan, poetul și folcloristul Iulian Filip, regretata lingvistă Veronica Păcuraru, acad. Valeriu Pasar, acad. Maria Duca, Liceul Prometeu). În fine, îmi exprim opinia personală despre creația literară sau științifică a unor scriitori sau savanți (Andrei Lupan, Ion Dumbrăveanu, Aurelian Dănilă, Republica Moldova. Dicționar enciclopedic, Nicolae Dabija, Emilian Marcu). Așadar, credem că volumul își justifică denumirea, întrucât cele mai multe compartimente iau în discuție și propun soluții rezonabile pentru problemele abordate, încât lingvistica se amplasează, în acest mod, direct în tumultul vieții sociale, politice, științifice și spirituale.

Autorul

S U M A R

I. SEMASIOLOGIE	9
1.1. Semnul verbal – de la Platon la Saussure	9
1.2. Conceptul de câmp semantic în lexicologia modernă (cu referire specială la studiile lui Eugen Coșeriu)	17
1.3. Compendiu de metasemie	27
1.4. Contribuția academicianului Silviu Berejan la progresul semasiologiei	96
1.5. Contribuția acad. Silviu Berejan la sistematizarea relațiilor și fenomenelor lexico-semantice	101
1.6. Conceptul lexico-semantic (lingvistic) și social-politic de naționalism în publicistica lui Mihai Eminescu	114
II. PROBLEME DE LIMBĂ ROMÂNĂ ÎN BASARABIA DE AZI	135
2.1. Limba română în Republica Moldova: generalizări vesele și triste	135
2.2. Limbi română în Republica Moldova: situația și perspectivele	142
2.3. Meandrele politicii autohtone în problema limbii române	146
2.4. Limba română în Republica Moldova – 25 de ani de iluzii în ascensiune	153
2.5. Limba de stat, adevărul științific și dreptul	157
2.6. Congresul al III-lea al Uniunii Scriitorilor din R.S.S.M. în contextul relațiilor româno-sovietice	179
2.7. Bellum linguarum continuat!	267
2.8. Limba română – între Comisii guvernamentale și Cenușăreasă	269

III. MISCELANEE	273
3.1. Elogiu absurdității	273
3.2. Elogiu demenței	280
3.3. Elogiu infidelității	285
3.4. Elogiu perfidiei	291
3.5. Unionismul și politicienii noștri	299
3.6. Sindromul Stockholm – maladia antiunionis- mului din Republica Moldova	301
IV. PROCESIVII DIN ȘTIINȚĂ ȘI DIN VIAȚA SOCIALĂ	330
4.1. Strategul chinez Sun Tzu – acad. Gheorghe Duca și falsificatori adevărului științific – moldoveniștii	330
4.2. Pavlik Morozov – prototipul Anei Guțu	334
4.3. Ana Guțu nu-și găsește locul... ..	338
4.4. Ana Guțu și demonii lui Dostoevski	340
4.5. Acad. Mihai Cimpoi – la început de cale sau debutul lui de savant, de personalitate marcantă și de bărbat al cetății	343
4.6. Cu drag despre Constantin Tănase	351
4.7. Elogiu profesorului Constantin Marinescu	352
4.8. Acad. Mihail Dolgan la 75 de ani	354
4.9. „Gura lumii” și alegerile președintelui Academiei	355
4.10. Acad. Gheorghe Duca – model de savant ilustru, de manager inteligent și de om integru	358
4.11. Profesorul Grigore Bostan – un destin românesc din Nordul Bucovinei	362
4.12. Elogiu lui Iulian Filip	364
4.13. Doamna Veronica Păcuraru împlinește 60 de ani! Să fie oare adevărat...?	368
4.14. Veronica Păcuraru – Doamna Limbii Române	372
4.15. Considerații despre omul și savantul Valeriu Pasat	379
4.16. Felicitări dureroase cu lacrimi în ochi pentru dna acad. Maria Duca... ..	384

4.17.	Liceul Prometeu – un experiment devenit habitudine meritorie	386
V.	OPINII PERSONALE	389
5.1.	Andrei Lupan și poezia lui– așa cum a fost	389
5.2.	Ion Dumbrăveanu. <i>Studiu de derivatologie romanică și generală.</i> – Chișinău, 2008, 250 p. ...	390
5.3.	Aurelian Dănilă <i>Maria Cebotari. Stea rătăcitoare.</i> Chișinău: Prut Internațional, 2015, 328 p.	394
5.4.	Republica Moldova. Dicționar enciclopedic – cartea noastră de vizită	397
5.5.	Nicolae Dabija: „mi-i rușine că sunt fericit”	410
5.6.	Emilian Marcu, <i>Vitrina cărților (un deceniu de singurătate... în bibliotecă).</i> Iași, 2013, 666 p.	415

VASILE BAHNARU

LINGVISTICA ÎN TUMULTUL VIEȚII

∞

I. SEMASIOLOGIE

1.1. SEMNUL VERBAL – DE LA PLATON LA SAUSSURE

0. Este o banalitate pentru orice lingvist din prezent faptul că lingvistul genevez Ferdinand de Saussure (26 noiembrie 1857, Ginebra, Elveția – 22 februarie 1913, Morges, Elveția) este realmente întemeietorul lingvisticii structurale și al lingvisticii moderne în genere, chiar dacă până la impunerea teoriei lui despre limbă au fost lansate o serie de idei teoretice despre teoria limbii, fiind vorba de ideile formulate în cadrul filosofiei antice (Socrate, Platon, Aristotel) și de elemente structuraliste din studiile lui Wilhelm von Humboldt sau ale lui Gottfried Leibniz. Așadar, numele lui Ferdinand de Saussure continua să se asocieze de constituirea lingvisticii moderne, având o influență enormă asupra lingvisticii, în pofida faptului că a publicat puțin. Se știe că trei elevi ai lui Saussure – Charles Bally, Albert Sechehaye și Albert Riedling, folosind notițele de la cursurile ținute de Saussure la Geneva între 1906-1911 și amintirile de la orele maestrului – au reușit să dea o redactare unitară cursului *Cours de linguistique générale*. Ca urmare a popularizării cursului în cercurile universitare europene, personalitatea lui Saussure a intrat în tezaurul gândirii moderne: în filozofie și lingvistică, în semiotică și antropologie, având o influență determinantă asupra demersului științific al unor savanți de talie universală: Maurice Merleau-Ponty (15 octombrie 1926, Poitiers, Franța – 25 iunie 1984, Paris), Claude Lévi-Strauss (28 noiembrie 1908, regiunea Bruselas-Capital, Belgia – 30 octombrie 2009, Paris), Roland Barthes (12 noiembrie 1915, **Cherburgo-Octeville** – 26 martie 1980, Paris), Jacques-Marie Émile Lacan (13 aprilie 1901, Paris – 9 septembrie 1981, Paris), Paul-Michel Foucault (15 octombrie 1926, Poitiers, Franța – 25 iunie 1984, Paris), André Martinet (12 aprilie 1908, Saint-Alban-des-Villard, Franța – 16 iulie 1999, Châtenay-Malabry, Franța), Roman Jakobson (11 octombrie 1896, Moscova – 18 iulie 1982, Boston, SUA), Morris Swadesh (22 ianuarie 1909, **Holyoke, Massachusetts, SUA** – 20 iulie 1967, Ciudad de México) și prin ei ansamblul științelor umane.

0.1. Meritul lui de bază constă în faptul că Saussure a restabilit, pe de o parte, contactul între lingvistică, logică și filosofie, iar pe de altă parte, s-a manifestat, prin fondarea semiologiei, devenind un cercetător interdisciplinar în sensul modern al cuvântului avant la letter (Mounin, *Clefs pour la ...*, p. 10). În reacția contra pozitivismului neogramaticilor și influențat de sociologia lui Emile Durkheim, Saussure pune bazele lingvisticii ca știință socială sistematică. În primul rând, el face o distincție netă dintre **limbaj** (ca posibilitate de a folosi o limbă), **limbă** (ca ansamblu de semne folosite de o comunitate – româna, franceza, engleza etc.) și **vorbire** (ca exprimare a unui vorbitor într-o anumită limbă); elaborează

teoria semnului lingvistic (verbal), ca asociere mediată de gândire a unui semnificant (imaginea mintală, vizuală sau auditivă a unui cuvânt) și a unui semnificat (concept, adică reprezentarea mentală a unui lucru), menționând că „semnul lingvistic nu unește un lucru și un nume, ci un concept și o imagine acustică”; demonstrează că limbajul selectează simultan un semnificant – dintr-o masă informă de sunete – și un concept – dintr-o masă informă de percepte; definește limbajul drept o dimensiune sincronică (ca raporturi între semne la un moment dat) și o dimensiune diacronică (ca evoluție a semnelor în decursul timpului). Totodată, Saussure argumentează cu probe concludente că orice semn este definit, în raport cu altele, prin simpla diferență (în mod negativ) și nu prin caracteristicile sale proprii („pozitive”): această idee definește caracterul structural al lingvisticii lui Saussure (Saussure, *Curs de...*, 1998) și constituie fundamental teoretic al structuralismului și al filosofiei lui Derrida.

Înainte de a ne angaja în examinarea semnului verbal în concepție lui Platon și Saussure, este necesar să reamintim principalele noțiuni (**limbă – limbaj – vorbire, semn lingvistic**) și dihotomii elaborate de Saussure: **arbitrar și motivat, formă și substanță, paradigmatic și sintagmatic și sincronie și diacronie**.

0.2. În concepția lui Saussure, semnul lingvistic are un caracter diadic, adică rezultă din asocierea semnificantului și semnificatului, în timp ce în lingvistica anglo-americană semnul este o entitate ternară (Ogden-Richards) (**Ogden, Richards, *The Meaning of Meaning...***), Peirce (Peirce, *Collected Papers of ...*), Morris (Morris, *Signs, Language and...*), Sebeok (Sebeok, *The Sign of Three...*), Lyons (Lyons, *Semantics*), ale cărui componente sunt: a) semnificantul (representamen la Peirce, simbol la Ogden-Richards); b) semnificatul (interpretant la Peirce, referință la Ogden-Richards) și c) realitatea denotată (referentul la Ogden-Richards, obiectul la Peirce).

Pentru Saussure, semnul lingvistic reunește un concept și o imagine acustică, un semnificat și un semnificant (Saussure, *Curs de ...*, p. 99) într-o asociere arbitrară, în timp ce simbolul cunoaște un „rudiment de legătură naturală între semnificant și semnificat” (Saussure, *Curs de...*, p. 181); de aceea balanța poate funcționa ca simbol al justiției, iar în cazul lui C.S. Peirce, dimpotrivă, simbolul este pur convențional, bazat pe obicei, pe o dispoziție sau regulă general (Peirce, *Collected Papers...*, p. 447). Din acest motiv este necesar să distingem simbolul de tip saussurean care este simbolul cultural tradițional de simbolul peircean de tip științific (simbol chimic, algebric etc.). Totodată, în opinia lui Saussure, raportul dintre semnificant și semnificat este arbitrar; acesta face distincția dintre semn și simbol (balanța care simbolizează justiția este legată de aceasta conceptual, în sens contrar relației dintre cuvântul *pisică* și imaginea unui mănunchi de păr care se mișcă). Mai mult, definind limba drept un sistem de semne între care există anumite relații, Saussure pune bazele incipiente ale unei noi științe – **semiotica** (< fr. *sémiotique*, cf. gr. *semeiotike* < *semeion* „semn”) sau **semiologia** (< fr. *sémiologie, sémiologie*, cf. gr. *Semeion* „semn”, *logos* „știință”). De altfel, este prilejul propice să menționăm că semiologia

ca știință s-a constituit inițial în gândirea indiană, unde ea, în principiu, precede teoria limbajului (și aceasta, logica), pentru că aici semiologia are un caracter mitico-ritual și nu reprezintă un caracter universal abstract, ca la Saussure, adică semiologia indiană invocă un universal concret, sau măcar o situație concretă. (Al-George, *Limba și gândire în...*)

Semnul este deci o entitate cu două fețe: o față constituie semnificantul, iar altă față – semnificatul, adică imaginea acustică și conținutul semantic sau ceea ce Louis Hjelmslev va numi ulterior în glossematica sa planul expresiei și planul conținutului. (Hjelmslev, *Prolegomena to a theory ...*) Totodată, Saussure și continuatorii lui consideră că relația dintre formă și conținut, deși este obligatorie, are un caracter arbitrar. În acest context este necesar să reținem că atunci când discutăm caracterul arbitrar al semnului lingvistic se are în vedere doar relația semn-obiect, în timp ce relația dintre semnificant și semnificat nu este arbitrară. Deci semnul lingvistic în opinia lui Saussure este nemotivat în raport cu segmentul denumit din realitate, adică este arbitrar numai în raport cu realitatea. Mai mult, combinarea semnificațiilor cu semnificații este o operație arbitrară (a priori și nu aposteriori). Astfel, semnificatul *casă* este asociat în franceză semnificantului *maison*, în engleză semnificantului *house*, în germană *Haus* etc. Uneori semnificații pot evoca anumite sunete (onomatopee, verbe cu simbolism fonetic de tipul *a vui*, *a scârțâi* etc., dar și aici există paradoxul cocoșului galic care cântă *cocorico* și nu *cucurigu* sau *kikiriki*). Prin urmare, limba nu este cu nimic limitată în alegerea mijloacelor sale de expresie, căci „nu vedem ce ar împiedica asocierea unei idei oarecare cu o suită oarecare de sunete”. (Saussure, *Curs de...*, p. 110)

În fine, amintim că în modul de interpretare a limbii ca sistem de semne Saussure acordă un rol activ factorului psihic: „Limba este un sistem de semne în care esențială este doar unirea sensului cu imaginea acustică și faptul că cele două părți ale semnului sunt psihice” (Saussure, *Curs de...*, p. 32). Saussure compară limba cu o foaie de hârtie: gândirea ar fi fața foii, iar sunetul reversul acesteia; nu putem decupa fața hârtiei fără a decupa ipso facto și versoul ei. La fel în limbă nu vom putea izola nici sunetul de gândire, nici gândirea de sunet decât printr-o abstracție al cărei rezultat ar ține de psihologia pură sau de fonologia pură. În fapt, lingvistica operează pe terenul limitrof în care elementele celor două ordini se combină: această combinare produce o formă, nu o substanță (Saussure, *Curs de...*, p. 158).

Așadar, anume de F. de Saussure este autorul teoriei semnului lingvistic, teorie care s-a afirmat sau s-a impus actualmente în majoritatea studiilor de lingvistică generală. Acest fapt a devenit un adevăr evident, chiar dacă nu este recunoscut în totalitate ca fiind explicit, totuși el este un fapt incontestabil, dat fiind că Saussure a lansat ideea că semnul lingvistic este *arbitrar*. Această formulă s-a impus imediat, deși ulterior ideea respectivă a fost revizuită, redefinită sau chiar combătută. Astfel, Emile Benveniste îl contrazice pe Saussure în interpretarea noțiunii de arbitrar (Benveniste, *Nature du signe...*, p. 23-29) pe care o corelează relației semnificant/referent (cf. celebra fraza saussuriana „Cuvântul *câine* nu mușcă”) și nicidecum relației semnificant/

semnificat care este o relație necesară, o „consubstanțialitate”. În realitate, chiar Saussure menționase indisociabilitatea celor două entități ale semnului în pregnantă metaforă a foi de hârtie cu rectoul și versoul inseparabile, dar și în formularea (din păcate neglijată) din Curs: „Dacă în raport cu ideea pe care o reprezintă semnificantul apare liber ales, în schimb în raport cu comunitatea lingvistică ce îl utilizează, el nu este liber, ci impus” (Saussure, *Curs de...*, p. 104) sau în precizările definiționale liminare: „Cuvântul arbitrar cere și el o precizare. Nu trebuie să lase impresia că semnificantul depinde de libera alegere a subiectului vorbitor (vom vedea imediat că nu stă în puterea individului să schimbe ceva la un semn odată stabilit într-un grup lingvistic); vrem să spunem că el este nemotivat, adică arbitrar în raport cu semnificatul, cu care nu are nici o legătura naturală în realitate”. (Saussure, *Curs de...*, p. 101)

Prin urmare, contrar tezelor clasice (Biblia, Platon), semnul lingvistic, în opinia lui F. de Saussure, nu unește un lucru și un nume, ci un concept cu o imagine acustică. Raportul care unește învelișul sensibil de conținutul inteligibil este o convenție. Arbitrariul lingvistic se referă la faptul că limba decupează realitatea (fonică sau conceptuală) într-o manieră proprie, diferențiată (zeci de termeni pentru conceptul de zăpadă în limba eschimoșilor sau termeni diferiți pentru frați în limba maghiară și chiar o segmentare neomogenă a spectrului culorilor: vechii celți vis-à-vis de limbile actuale).

1. De altfel, caracterul arbitrar al semnului lingvistic a fost evidențiat încă în filosofia greacă, impunându-se în mod special în această ordine de idei filosoful grec Platon (cca 427 î. Hr. – d. cca. 347 î. Hr.). Într-un fel chiar numele lui Platon se înscrie în problema caracterului arbitrar/nearbitrar al semnului lingvistic, întrucât porecla Platon i-a adus celebritatea încă din antichitatea marelui filosof atenian al cărui nume adevărat era Aristocles. Numele Platon este un supranume având la origine adjectival *platys*, *plateia*, *platy* „larg, lat”, de la care derivă substantivul *platos* „lărgime”. Numele *Platon* este indiscutabil mult mai vechi decât celebrul filosof, despre care se spune că avea, într-adevăr, „umerii lați”. Ilustru elev al lui Socrate, fondator al școlii filosofice „Academia din Atena”, Platon este autorul cunoscutelor dialoguri considerate capodopere ale filosofiei clasice grecești: *Protagoras*, *Banchetul*, *Republica*, *Parmenides*, *Sofistul* etc.

1.0. Chiar dacă Ferdinand de Saussure este cel dintâi care a propus o nouă abordare a limbajului uman, definindu-l drept un sistem de semne, semnele fiind constituite din forma lor sonoră sau grafică (semnificant) care vehiculează un anumit înțeles (semnificat), ideea de semn vine încă din antichitate, unde cuvintele erau percepute ca semne. Astfel, Platon caută să explice „miracolul” limbii în *Dialogul Cratylos*, analizând etimologia unor cuvinte din limba greacă veche. (Platon, *Cratylos...*, p. 140). Și pentru Platon limba este un sistem de simboluri arbitrar și cel mai des chiar nemotivate, adică este exact atitudinea unuia din convorbitorii dialogului, a lui Hermogenes, justificată prin simplul fapt că există mai multe limbi.

Dialogul Cratylus este consacrat totalmente cuvântului. Mai mult, toată cugetarea umană asupra limbii a început, în opinia lui Platon, de la cuvânt și tocmai din aceste considerente acesta urmează să fie cercetat pentru a distinge adevărul de fals. Dacă se refuză cercetarea cuvântului, atunci vorbirea poate fi considerată drept un simplu ciripit organizat. Cuvântul, crede Platon, are ceva daimonic. Platon numea daimon tot ceea ce se află imediat deasupra noastră; dacă ne mână sensibilitatea, atunci daimon ne este rațiunea. Ceva de natura aceasta, în același timp apropiat și enigmatic, are pentru cuget cuvântul, el este totdeauna cu o treaptă peste ceea ce știm. (Platon, *Cratylus...*).

Platon demonstrează că logosul, cuvântul a apărut în trecut nu în calitate de mijloc de comunicare, ci drept o adevărată forță a spiritului în sânul realității, cuvântul de la început a fost înzestrat cu tăria de a edifica sau, dimpotrivă, de a desființa. Uneori, părea că dă legea intimă a lucrurilor, **îmmindu-le**, ca în legenda biblica a lui Adam; alteori, numele părea, în mod magic, atât ca forță de stăpân al lucrurilor, cât și ca mijloc de îmbunare și favorizare a zeilor, cărora un singur nume nu le ajungea, ci de fiecare dată trebuiau numiți altfel, sau măcar cu epitetul potrivit. (Platon, *Cratylus...*). Anume din aceste considerente în unele societăți, numele „adevărat” dat unui lucru a părut atât de sacru încât nu se rostea: există două nume pentru un lucru mai deosebit, iar al doilea, cel adevărat, trebuia să rămână tainic.

Sunt cunoscute consecințele asupra ființei umane ale acestei forțe atribuite numelui și cuvântului: prestigiul numelui de familie în societățile aristocratice; investirea sau discreditarea adusă cuiva de o calificare, în forum; ravagiile asupra unui destin produse de o poreclă fericită; îmbolnăvirea prin cuvinte și formule; puterea expresivă a numelui dat eroilor de către un autor; și în definitiv, fascinația unui nume și cuvânt, dimpreună cu puterea lor modelatoare, atunci când sunt focalizate asupra unui ins ori grup uman. (Platon, *Cratylus...*). Examinând dialogurile lui Platon, Constantin Noica consideră că întreaga cultură este identificare a celui de al doilea nume dat lucrurilor, respectiv numele lor potrivit, iar toată cunoașterea științifică nu face decât să dea, cu un al doilea nume, denumirea aceea potrivită pe care poate, în felul său, o caută Platon în dialogul *Cratylus*. (Noica, *Interpretare la Cratylus...*, p. 144). Astfel, *ochiul-boului* n-ar fi decât ce este dacă științele naturale nu l-ar numi după mai adecvatul lui nume, cel latin, *chrysan-temum corymbosum*. Totuși, denumirea latină este în fond altceva decât *ochiul-boului*. Mai mult, dacă lucrurile ar fi ce sunt și nu simple aparențe, spune Hegel, noi am muri de foame: fructele pământului ar fi privite și luate așa cum ni se arată, iar nu drept substanțe hrănitoare. La fel, dacă pentru lucruri, substanțe și procese din realitatea lor imediată, numele lor dintâi n-ar fi privit ca impropriu sau de suprafață, atunci nu ne-am ridica la cunoașterea și la natura lor mai adevărată. Iar dacă este adevărat că trebuie un altul pentru dreapta lor denumire, atunci Platon, cu problemele sale privitoare la cuvânt, se așează dintr-o dată în inima culturii.

Să examinăm un singur exemplu din dialog: pe cel al dăătorului de nume. Cine a fost legiuitorul, nomothetul, cel care a instituit întâi numele

felurite? Se întreabă Platon. Unii oameni se interesează de dătătorul de nume și de dreapta potrivire a numelor, de dătătorul de poreclă, care nu dă nume la întâmplare și în mod convențional. De exemplu, când elevii unui liceu francez de pe la 1900, într-un roman, dau profesorului lor de filosofie, îmbibat de Kant cum era, porecla de „Cri-pure” (de la Critica Rațiunii Pure), orice cunoscător al limbii franceze simt cât adevăr uman, de la miopie și ochelari până la uitare de sine și ghetete scâlciate, zace într-o asemenea poreclă. Este totuși ceva „natural”, cum vrea Cratylos, în unele nume, fără să știi exact în ce poate consta „natura”. (Noica, *Interpretare la Cratylos...*, p. 145).

Așadar, Platon considera limba drept un miracol și definea cuvântul în calitate de semn arbitrar și convențional, lansând ideea că numele, în special cele proprii, prin miracolul lor dispun de o anumită forță magică și pot influența personalitatea umană. Calitatea de semn arbitrar și convențional al cuvântului și a semnului în genere identifică parțial concepția lui Platon despre limbă cu cea a lui F. de Saussure.

2. Dar, se pare, atât filosoful grec, cât și lingvistul genovez nu exprimă adevăruri definitive, întrucât primul își argumentează afirmațiile sale pe baza limbii elene, fără a dispune de metodele de cercetare ale lingvisticii comparativ-istorice, care se va constitui abia în secolul al XIX-lea, iar rezultatele cercetării lui F. de Saussure, deși se bazează, mai ales, pe studiul limbilor moderne, pentru care erau deja elaborate, în fond, gramatici istorice, dicționare etimologice și alte cercetări în domeniul foneticii, lexicologiei și gramaticii, nu au luat în considerare noile cercetări ale lingvisticii comparativ-istorice. Cu alte cuvinte, la momentul apariției *Cursului de lingvistică generală* al lui F. de Saussure era deja cunoscută, în baza lingvisticii comparativ-istorice, evoluția fonetică, lexicală și gramaticală, cel puțin a limbilor romanice. Prin urmare, acum nu mai suntem în drept să vorbim despre caracterul arbitrar, convențional sau nemotivat al semnului lingvistic.

Astfel, sistemul vocalic și cel consonantic al limbii române, fiind puse în relație cu sistemele corespunzătoare ale limbilor latină, dacă și ale celor cu care a venit în contact limba română, capătă o explicație motivațională solidă. O situație similară atestăm și în cazul sistemului lexical, întrucât unitățile lexicale românești (cu excepția celor de origine necunoscută) devin justificate din punctul de vedere al originii lor, iar relația dintre planul expresiei și cel al conținutului își pierde caracterul ei arbitrar, convențional, cel puțin în diacronie, iar în sincronie semnele verbale la nivelul lexicului sunt arbitrare numai făcând abstracție de evoluția lor istorică, fie în planul expresiei, fie în planul conținutului. Prin urmare, studiind semnul lingvistic în diacronie nu mai putem vorbi în prezent de caracterul arbitrar al semnului lingvistic, ci de semne derivate în sensul originii lor etimologice, tot așa cum vorbim despre limbi derivate, întrucât ne este relativ ușor să identificăm etimonul latin, dacic, grec, slav, maghiar sau chiar sanscrit și să determinăm etimonul reclamat de etimologiile noastre, atribuind astfel majorității cuvintelor din română

un caracter motivat, neconvențional. Dacă, pe de altă parte, trebuie să creăm cuvinte noi, fie pentru conceptele matematice, fizice ori de științe naturale, fie pentru nuanțele morale și intelectuale, le creăm cu ajutorul mijloacelor proprii de derivare sau le împrumutăm din depozitele limbilor noastre clasice sau moderne. În prezent, nici o limbă nu mai este suficient de „originară” spre a da celui ce gândește în ea tulburarea de-a fi tiranizat de cuvinte necunoscute, arbitrare tot așa cum nici o conștiință modernă nu mai stă, ca la antici, sub magia cuvintelor. Platon a fost forțat de activitatea sa filosofică să încerce în toate felurile să-și perceapă vorbirea esențială, ce reprezintă în definitiv tezaurul gândirii grecești.

De altfel, în prezent nimeni nu se mai miră în fața cuvântului, așa cum procedau anticii, și în mare parte problema caracterului arbitrar al semnului lingvistic a pierdut din actualitate. Mai mult, dacă nu ar fi poezia și filosofia în limbile noastre derivate, am trăi în beatitudinea păsărilor, sub siguranța și exactitatea bunului ciripit. Nu spunea oare un gânditor, adânc reprezentativ pentru orientările culturii moderne, anume Wittgenstein, că despre ceea ce nu putem vorbi trebuie să tăcem? Numai că lucrurile despre care nu putem vorbi, tocmai ele vorbesc în noi, așa cum vorbeau în cugetul anticilor: zei, timp, suflet, univers, viață. (A se vedea la acest subiect: Noica, *Interpretare la Cratylus...*, p. 152)

3. Așadar, semnul lingvistic poate fi calificat drept arbitrar numai din punct de vedere diacronic, dar și sincron. În sincronie, între forma acustică și conținutul semantic al semnului lingvistic există o relație obligatorie, căci acestea nu pot exista una fără alta.

În sincronie distingem următoarele tipuri de motivație care anulează caracterul arbitrar al semnului lingvistic:

a) motivarea absolută care include cuvintele a căror formă sonoră reproduce unele trăsături ale conținutului denumit: 1. interjecțiile: *Ah! Oh! Vai!*, constituind o relație spontană cu anumite stări afective; 2. onomatopeele reprezentând sunete și zgomote din mediul ambiant: *cucurigu, cucu, pliosc, trosc, zdronc* (acestea evocă imaginea concretă a unui lucru sau fenomen); 3. cuvintele cu simbolism fonetic conținând numai unele sunete care amintesc de caracteristicile obiectului: *a behăi, a cucuriga, a mieuna, a miorlăi, a mugă, a vui, a zbera* (evocă parțial fenomenele denumite, ele sunt mai frecvente decât interjecțiile și onomatopeele), inclusiv cuvinte de tipul *scăfârlie, țopârlan, mârțoagă* etc.

b) motivarea relativă care nu include semne care ar evoca, prin structura lor fonetică, anumite obiecte sau fenomene. Este vorba de cuvinte a căror formă poate fi explicată prin alte semne. Despre astfel de cuvinte care amintesc prin structura lor de alte cuvinte (ca aspect sonor sau înțeles) se spune că au formă internă. În această categorie intră: 1. cuvinte derivate de la alte cuvinte cu ajutorul prefixelor sau sufixelor: *ghiocel < ghioc* (vezi și fr. *perce-neige* „străpunge zăpada”, engl. *snowdrop* „picătură de zăpadă”); 1. cuvinte compuse ce se bazează, de obicei, pe o comparație sau o metaforă: *ciubotica-cucului, mierea-ursului*, engl. *do-nothing*, rom. *pierde-vară* etc.; aceste cuvinte sunt extrem de numeroase

în limbile care folosesc curent compunerea, ca germana, maghiara sau rusa. (A se vedea în această privință: Graur, Stati, Wald, *Tratat de...* ; Munteanu, *Introducere în...*)

c) motivație etimologică, care se manifestă în determinarea etimologiei unităților lexicale de diferite origini, identificându-se etimonul și stabilindu-se evoluția fonetică și semantică a cuvintelor.

5. În fine, urmează să precizăm că, dacă termenul semn arbitrar și semn motivat sau convențional sunt utilizate cu semantică identică, putem admite că încă lingvistul francez Pierre Giraud a ajuns la concluzia că ideea de termen *convențional* nu exclude motivația. Se știe că o mare parte a vocabularului este pe deplin motivată și orice nouă creație lexicală este de asemenea motivată: „Oricare cuvânt este întotdeauna motivat la origine” dar acest lucru se uită. Autorul vede chiar patru forme de motivații: fonetică, metasemică, morfologică și paronimică, primele două fiind „exterioare”. (Giraud, *La semantique*, p. 23-24)

De altfel, Platon, chiar dacă pendula între caracterul arbitrar și motivat al cuvântului, încerca în permanență să aprofundeze această problemă, dar afla mereu în limba denumiri de zei și nu știa bine ce este cu aceste nume. Și totuși, el ar fi trebuit să știe ce spune când rostea numele lui *Zeus*. Limba pe care o vorbea și în care gândea el îi părea una originală, așa cum poporul grec se socotea „autohton”, născut adică de-a dreptul și de la sine în zona chtonică în care viețuia. Este de prisos să spunem că istoricește autohtonismul grecilor era o iluzie și că, la fel, pe plan lingvistic caracterul original al limbii era un non-sens. Esențial este că aceasta a fost experiența spirituală a grecilor și că ei nu au avut simț istoric nici pentru ei, nici pentru alții, la fel motivat cum n-au avut organul filologiei comparate.

BIBLIOGRAFIE

1. Al-George Sergiu. *Limba și gândire în cultura indiană*. București: Editura științifică și enciclopedică, 1976.
2. Benveniste Emile. *Nature du signe linguistique*. // Acta Linguistica. Volume 1, 1939.
3. Giraud Pierre, *La semantique*. Paris: Presses universitaires de France, 1964.
4. Graur Al., Stati S., Wald L. *Tratat de lingvistică generală*. București: Ed. Academiei, 1971.
5. Hjelmslev Louis. *Prolegomena to a theory of language*. Madison: University of Wisconsin Press, 1963.
6. Lyons John. *Semantics*. Cambridge: Univ. Press, 1977.
7. Morris, Charles, *Signs, Language and Behaviour*, Englewood Cliffs, Prentice Hall, 1946.
8. Mounin Georges. *Clefs pour la linguistique*, Paris: Seghers, 1968, p. 10.
9. Munteanu, E. *Introducere în lingvistică*. Iași: Ed. Polirom, 2005.
10. Noica Constantin. *Interpretare la Cratylus*. // Platon, *Opere*, vol. III, București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1978.

11. Ogden Charles Kay, Richards Ivor Armstrong. *The Meaning of Meaning. A study of the influence of Language upon Thought and of the Science of Symbolism.* Londres, Routledge & Kegan Paul, 1960.

12. Peirce Charles Sanders. *Collected Papers of C.S. Peirce.* Ed. Charles Hartshorne, Paul Weiss, Arthur Burks, Cambridge, Harvard University Press, 1936.

13. Platon, *Cratylus.* // Platon. *Opere*, vol. III. traducere în limba română de Simina Noica. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1978.

14. Saussure Ferdinand De. *Curs de lingvistică generală*, publicat de Charles Bally și Albert Sechehaye, în colaborare cu Albert Riedlinger. Ediție critică de Tullio de Mauro. Traducere și cuvânt înainte de Irina Izverna Tarabac. Iași: Polirom, 1998.

15. Sebeok Thomas A. *The Sign of Three: Dupin, Holmes, Peirce.* Bloomington. // *History Workshop*, Indiana University Press, 1984.

1.2. CONCEPTUL DE CÂMP SEMANTIC ÎN LEXICOLOGIA MODERNĂ (CU REFERIRE SPECIALĂ LA STUDIILE LUI EUGEN COȘERIU)

0. Universul, deși, la prima vedere, pare a fi un conglomerat haotic de ființe, fenomene și obiecte, este, cu siguranță, un sistem constituit dintr-o structură de elemente între care există anumite relații. Ca urmare a acestui fapt, limbajul uman, și în special lexicul acestuia, interpretat de filosofi limbajului în calitate de „tablou al universului”, constituie de asemenea, o reflectare, mai mult sau mai puțin obiectivă, a universului, acesta fiind mai întâi reflectat și sistematizat de psihicul uman, fapt ce își află corespondența în sistemul limbii. Astfel, putem admite că vocabularul limbii în genere și al fiecărei limbi în parte este o copie mai mult sau mai puțin perfectă a universului ontic. Gradul de perfecțiune sau imperfecțiune al sistemului lexical se află în dependență directă de profunzimea cunoștințelor noastre despre univers. În funcție de poziția filosofică a cercetătorului, „legătura strânsă” între componentele universului și elementele lexicale înseamnă: sistemul noțiunilor reflectă modul de organizare a realității sau este o rețea proiectată de mintea noastră asupra realității, analizând-o, decupând-o.

0.1. Așadar, totalitatea cuvintelor unei limbi nu este o masă neorganizată; din punctul de vedere al comportării *gramaticale*, elementele vocabularului se grupează în așa-numitele părți de vorbire; pe de altă parte, există o stratificare: obiectivă în funcție de *registre* și de *stiluri* ale limbajului (există cuvinte poetice, familiare, termeni tehnici etc.). În ultimii ani se vorbește cu insistență despre o stratificare *cantitativă*; ea devine vizibilă când aranjăm cuvintele după rang, adică în ordinea descrescândă a frecvenței. Dispunerea sistematică a cuvintelor unei limbi a fost demonstrată în mod exemplar de F. De Saussure, cu ajutorul noțiunii de „grupuri asociative” (*constelații*). Acest lucru poate fi ilustrat prin următorul exemplu românesc: un cuvânt ca *temător* este asociat mai întâi cu *a (se) teme – temere – temut – teamă, teamăt* (după același tipar: *cheltuitar – a cheltui – cheltuială – cheltuit* etc.) și intră într-un ansamblu de cuvinte asemănătoare ca formă

și sens. O nouă serie asociativă îl situează pe *temător* în vecinătatea lui *bănuitor*, *căutător*, *muritor*, *șlefuitor* etc. (ideile evocate sunt eterogene, totuși interferează prin nota comună, ”care realizează o anumită acțiune”, marcată fonetic prin identitatea terminației); apropieri pur noționale – lipsite de suport fonc – există între *bănuitor* și *neîncrezător*, *suspicios* (sinonime), *încrezător*, *credul* (antonime); asociații mai vagi se pot face cu *sceptic*, *precaut*, *mizantrop*, *iscoditor* etc. Gruparea cuvintelor în serii asociative e o primă dovadă că vocabularul are caracter sistematic; dacă afinitățile de sens sunt concretizate în similitudini fonetice, prin folosirea unor tipare de genul *bănuitor* – *a bănu* – *bănuială* – *bănu*, atunci problema e, indiscutabil, de resortul lingvisticii: sistemului semantic îi corespunde un sistem formal. Cuvântul *bou* ne face să ne gândim la (1) *vacă*, *taur*, *vițel*, *a muși*..., (2) *plug*, *jug*, (3) ideea de putere sau de încetineală etc. Întrebarea e dacă asociațiile *fără suport formal* (vezi exemplele de mai sus) nu depășesc cumva cadrul acestei științe, intrând în domeniul psihologiei și al logicii, al teoriei cunoașterii. Rețeaua asociativă a unui cuvânt nu e în definitiv altceva decât un fragment din angrenajul nostru de concepte prin intermediul căruia reflectăm realitatea. La întrebarea de mai sus s-au dat ambele răspunsuri posibile: negativ și pozitiv.

1. Ansamblul relațiilor dintre sensuri intră în obiectul lingvisticii, fiindcă formează conținutul vocabularului, iar apartenența acestuia la știința limbii e certă. Dacă lexicologia s-ar ocupa numai de forma vocabularului, ar păcătui împotriva principiului analizei biplane a faptelor de limbă – principiu căruia numeroși lingviști îi dau valoarea unui imperativ categoric – și n-ar putea dezvălui caracterul sistematic al lexicului, de vreme ce acesta se datorează sistemului semantic pe care îl semnifică. Cum sistemul sensurilor e conceput ca un fel de calc al sistemului noțiunilor, iar acesta e în strânsă legătură cu realitatea, lingvistul nu poate cerceta vocabularul unei limbi decât secundat de cunoașterea sistemelor extralingvistice, din gândire și realitate. Teza condiționării reciproce a sensurilor (independent de o manifestare formală), ca urmare a interdependenței conceptelor respective, stă la baza teoriei *câmpurilor semantice*. Încă înainte de 1931, data întemeierii ei de către Jost Trier, teoria exista în germene la F. de Saussure și chiar mai devreme. Primul exemplu de câmp semantic pare să fie seria gradelor militare: fiecare nume de grad își derivă valoarea din poziția sa în ansamblul terminologiei gradelor, pentru că fiecare grad înseamnă ceva numai în raport cu celelalte. Raporturile asociative se bazează pe analogia dintre semnificați, aceasta fiind una dintre realitățile ce demonstrează sistematicitatea limbii.

1.0. În urma acestui fapt, interpretarea și studierea lexicului limbii în calitate de *sistem*, de *ansamblu lexico-semantic*, de *câmp lexical* sau *semantic* au devenit deja o axiomă, chiar un loc comun. Noțiunea „câmp semantic” a fost introdusă de G. Ipsen, în 1924, iar teoria *câmpurilor semantice*, propusă de J. Trier, ține de prima jumătate al secolului XX-lea. Trier definește câmpul semantic drept un ansamblu de relații între cuvinte, care au semnificație în virtutea acestor relații. O semnificație există deci

numai în cadrul unui câmp. Fiecare câmp semantic formează, împreună cu altele, un câmp mai întins, și așa mai departe până se ajunge la lexicul limbii, câmpul semantic cel mai vast. Acesta are aspectul unui mozaic, fără goluri sau suprapuneri. Până la Trier s-au făcut numai observații cu caracter general, constatate în cadrul unor preocupări cu caracter mai larg asupra limbii. Trier este primul lingvist care dedică o lucrare de mari proporții acestei chestiuni, iar aici sunt aduse în prim-plan distincțiile primare de la nivelul general al limbii, în acest fel ajungându-se la o identitate mai clară a lexicului ca obiect de studiu, o parte dintre aceste distincții fiind preluate apoi și de Coseriu. Distincțiile pe baza cărora Trier delimitează domeniul de cercetare sunt: limbă – gândire, langue – parole, ergon – energie, sincronie – diacronie, limbă – realitate. Fiecare distincție este analizată detaliat și dintr-o perspectivă critică, privită în contextul general și raportată la teoriile originare. Una dintre observațiile cele mai importante de la Trier este făcută în analiza opoziției dintre limbă și gândire, unde acesta distinge între „câmp conceptual” și „câmp lexical (semantic)”, primul fiind un complex semantic dat prin experiență, care corespunde ca întreg câmpului lexical, dar care se prezintă nestructurat, limba fiind cea care intervine și îi organizează conținutul. Analiza acestei distincții are ca rezultat poziționarea câmpului lexical în următoarea structură ierarhică: cuvânt – câmp lexical – limbă – gândire – realitate conceptuală – realitate ontică. Teoria lui Trier, preluată ulterior de alți cercetători, n-a fost scutită de critici vehemente, provocate mai întâi de imposibilitatea de a admite o imagine atât de armonioasă și de perfectă. Despre o organizare clară se poate vorbi numai în anumite sectoare ale lexicului și au fost citate exemple ca seria numeralelor și termenii de înrudire. Este dificil să admitem teza că între idei există unele relații structurale independente de cuvinte, relații care se mențin chiar dacă se schimbă termenii, cuvintele. Vulnerabilă e și poziția gnoseologică a lui Trier: fiecare limbă are un „mozaic” semantic propriu, specific, care exprimă individualitatea poporului care o vorbește, din care motiv Trier a fost învinuit de neohumboldtianism. Sistemul câmpurilor semantice ordonează gândirea, deci suntem puși în fața afirmației neopozitivistice că limba determină gândirea. Importanța acestei teorii constă în elaborarea unei metode de structurare a lexicului, de determinare a influenței limbii asupra gândirii. În opinia lui P. Guiraud „câmpurile se bazează pe procesul psihologic al asociațiilor, care nu au limite, deci nici câmpurile lingvistice nu sunt delimitabile”. Trier, elaborând teoria „câmpurilor semantice”, definește câmpurile respective drept un ansamblu de relații între cuvinte, care au semnificație în virtutea acestor relații. Fiecare câmp semantic formează, împreună cu altele, un câmp mai întins, și așa mai departe până se ajunge la sistemul lexical al limbii în general, câmpul semantic cel mai vast. (A se vedea în detaliu: Эденхофер, *Принципы...*)

2. O reevaluare și o reinterpretare valorică a teoriei câmpurilor lexicale a realizat renumitul lingvist Eugen Coșeriu. Analiza evoluției teoriei câmpului lexical de la primele încercări până la teoria structurală elaborată de E. Coșeriu și a problematicii legate de baza

raporturilor care formează câmpurile lexicale are ca rezultat obținerea unei perspective generale a acestei teorii și a diferitelor modalități de percepție a structurării lexicului începând cu ideile de ordin general ale lui Humboldt și cu primele teoretizări asupra posibilității de a descoperi un sistem în lexic. Urmărirea evoluției teoriei câmpurilor lexicale de la Trier și până la modelul coșerian are avantajul percepției clare a obiectului de studiu și evitarea falselor probleme deja abordate în studiile de lexicologie. Mai mult, interpretarea corectă a teoriei lui Coșeriu conduce la o dezvoltare și o reaşezare a rezultatelor teoriei câmpurilor semantice și la o distincție clară între diferitele structuri lexematice. (Coșeriu, *Principios de ...*)

2.0. Noțiunea *sistem* poate fi definită drept un tot organizat, un ansamblu de elemente omogene sau eterogene, asociate între ele prin anume relații care îndeplinesc variate funcții. Cu alte cuvinte, sistemul în limbă este un complex de elemente care se influențează reciproc, într-o măsură mai mare sau mai mică, și sunt coordonate între ele, prin intermediul unor anumite relații, în vederea realizării unei funcții comune, fiind vorba, în primul rând, de funcția comunicativă a limbii. Limba este, aşadar, un sistem de semne care exprimă idei și este principalul sistem de comunicare între oameni. Funcția comunicativă a limbii se realizează între doi poli: emițătorul (persoana care vorbește sau vorbitorul) și receptorul (persoana care ascultă sau ascultătorul). Astfel, limba, ca sistem bine ierarhizat, servește la comunicarea ideilor între vorbitorii ei, producând în psihicul receptorului reprezentările și conceptele comunicate de emițător. (Casares, *La „structuration”...*). Acest proces este posibil în virtutea faptului că semnul verbal este o unitate biaspectuală, formată din *concept* și *image acustică*, în termenii lui Ferdinand de Saussure este vorba *semnificant* și *semnificat*, iar în termenii lui Louis Hjelmslev – de *planul expresiei* și de *planul conținutului*. Limba, în ansamblul ei, se prezintă deci ca un tot unitar și în baza acestui fapt valoarea fiecărui element component al limbii este determinată nu numai de semnificația și de forma sa acustică, ci și de locul său, de relațiile pe care le contractează în interiorul sistemului și de structura interioară a sistemului în care fiecare element component se află în relații de dependență în raport cu alt element component. (A se vedea: Ельмслев, *Пролегомены ...*). Caracterul de sistem al limbii este specific nu numai limbii ca ansamblu de elemente și relații între ele, ci și părților componente, fiecare din ele având o structurare bine ierarhizată: ansamblul fonetic, ansamblul lexical, ansamblul morfologic și cel sintactic. Altfel spus, aceste patru ansambluri ale limbii formează patru sisteme interdependente: sistemul fonologic, sistemul lexical, sistemul morfologic și sistemul sintactic. Aşadar, noțiunea de sistem se aplică cu referire atât la limbă ca un sistem semiotic specific, cât și la fiecare din compartimentele ei (nivelul fonetic, nivelul lexical, nivelul morfologic și nivelul sintactic). Interdependența acestor sisteme distincte, numite și subsisteme, determină unitatea structurală a limbii ca sistem de sisteme.

3.0. Analiza structurală sau analiza lexicului ca sistem se definește prin următoarele reguli paradigmatică (fie ele explicite sau implicite):

– **regula imanenței** (în acest caz analiza structurală vizează obiectul ca sistem în perspectivă sincronică, anistorică);

– **regula pertinentei** (în această situație analiza structurală investighează trăsăturile distinctive ale sistemului, cele care au valoare diferențială);

– **regula comutării** (adică testul comutării vizează determinarea opozițiilor binare de natură sistemică);

– **regula compatibilității** (cu alte cuvinte, analiza structurală studiază regulile ce guvernează combinarea – și deci compatibilitatea – elementelor textului);

– **regula integrării** (acest lucru presupune că structurile elementare trebuie integrate în totalitatea sistemului);

– **regula schimbării istorice** (diacronice) pe baza analizei sincronice a sistemului;

– **regula funcției** (analiza structurală studiază în primul rând funcția comunicativă a sistemului).. (A se vedea: Coșeriu, *Principios de ...*)

3.0. Pentru definirea lexicului, termenul de *sistem* presupune *un mod deosebit de organizare*, deoarece lexicul nu este un ansamblu finit de elemente de aceeași natură, chiar dacă au aceeași funcție, cea de comunicare. În lucrările moderne de lexicologie lexicul este prezentat ca fiind ambiguu și fluid, acoperind două realități distincte: 1) ansamblul cuvintelor prin care comunică membrii unei comunități și 2) lexicul actualizat într-un text. Deși totalitatea cuvintelor unei limbi nu este o masă neorganizată, totuși s-a demonstrat că este aproape imposibil a stabili relații, legături, ierarhii, opoziții între absolut toate cuvintele care constituie lexicul (de exemplu, numeroși termeni din limba veche). De asemenea, lexicul se modifică permanent din punct de vedere numeric și are un caracter deschis, fiind expus influențelor din partea altor limbi și din partea vorbitorilor. Totodată, lexicul fiecărei limbi se afla într-o continuă schimbare, el constituind, între celelalte segmente ale limbajului cercetat din punct de vedere funcțional, factorul cel mai dinamic, în timp ce celelalte niveluri ale limbii (fonetica, morfologia și sintaxa) sunt cu mult mai conservatoare. Unele elemente lexicale pot să dezvolte sensuri noi, altele pot să-și limiteze sfera funcțională trecând din lexicul activ în cel pasiv. Din aceste considerente, *normele lexicale au un caracter mai puțin obligatoriu decât cele gramaticale sau fonetice, iar prin lexic se înțelege domeniul relativ organizat al limbii ce include toate elementele ce pot fi întrebuințate în procesul comunicării.*

Structurarea lexicului este una dintre problemele controversate ale lexicologiei moderne. În lingvistică există numeroase încercări de structurare a vocabularului. Astfel, lexicul reprezintă unul dintre cele mai complexe niveluri ale limbii, iar între unitățile constituente ale acestuia pot fi identificate o multitudine de relații. (A se vedea: Berejan, *Locul semantic...*)

3.1. Un prim pas spre o concepție structuralistă în lexicologie și semantică se rezumă la descoperirea faptului că există o organizare a conținutului oricărui cuvânt, mai simplă sau mai complexă, în funcție de numărul și varietatea sensurilor cuvântului respectiv și în funcție de categoriile de vorbitori care îl folosesc. Gruparea cuvintelor în serii asociative e o dovadă că vocabularul are caracter sistematic. Dispunerea sistematică a cuvintelor unei limbi a fost demonstrată de F. de Saussure, folosind noțiunea *grupuri asociative*. Cuvintele unei limbi date sunt grupate în interiorul diferitor *câmpuri semantice*, iar un *câmp semantic* este constituit dintr-un cuvânt cu conceptele înrudite cu acesta. (Карайлов, 1974, 1978).

4.0. Deoarece structura vocabularului în totalitatea lui (numărul mare al cuvintelor într-o limbă) nu poate fi cunoscută integral, delimitarea *câmpului* sau *subansamblului lexico-semantic* prezintă interes teoretic și practic, necesitând identificarea unor criterii de delimitare de natură semantică. Termenii unui *subansamblu* sunt reuniți pe baza unor *proprietăți semantice comune*. Astfel, *se numește câmp lexico-semantic categoria ce are la bază relațiile semantice dintre cuvinte*. Pe baza trăsăturilor semantice comune, pe baza apropierei obiectelor din realitate pe care le denumesc, cuvintele dintr-o limbă sunt grupate în cadrul unui *câmp lexico-semantic*. *Numele de rudenie, numele de culori, denumirile locuințelor, denumirile animalelor domestice sau sălbatice, denumirile instituțiilor, denumirile părților corpului, denumirea gradelor militare etc.* pot servi drept exemplu de *câmpuri lexico-semantic*. Între termenii *subansamblului* se stabilesc și diferențe semantice exprimate prin seme variabile. Un *subansamblu* dintr-o limbă anume are existență practică numai după efectuarea analizei câmpului, după ce sunt puse în evidență opozițiile semantice caracteristice lui. Câmpurile se consideră structuri paradigmatic, e vorba de alegerea unui singur termen al unei asemenea structuri într-un context lexical determinat.

Câmpul lexical cuprinde toate cuvintele care aparțin aceluiași domeniu și care au trăsături de sens comune. În câmpul lexical, intră sinonimele acestor cuvinte, ca și derivatele lor și expresiile care le cuprind.

Termenii *subansamblu lexico-semantic și câmp* sunt termeni (cvasi)sinonimi. Utilizarea termenului *subansamblu* prezintă un avantaj terminologic, sugerând apartenența și subordonarea lui față de ansamblul vocabularului unei limbi. Termenul dat cadrează cu condițiile definiției unei paradigme lexico-semantic. Termenii unei *paradigme și ai unui subansamblu* sunt reuniți în baza prezenței semelor comune. *Paradigma* reprezintă o clasă de elemente ce se presupun reciproc și au la bază un criteriu comun. *Paradigma lexicală* reprezintă un câmp lexico-semantic în care se grupează cuvintele cu sensuri apropiate sau înrudite. Elementele unei paradigme sunt grupate prin relații asociative, care se numesc relații paradigmatic. (Coșeriu Eugeniu. *Les structures...*). Termenii utilizați anterior sunt parțial sinonimi. Subansamblul, câmpul, paradigma lexico-semantică nu se suprapun, ci se referă fiecare la un alt aspect (de exemplu,

termenul subansamblu se poate aplica și altor structuri lexicale care nu sunt câmpuri).

4.1. Conceptul de „câmp” presupune în primul rând un raport, astfel că locul central într-o asemenea analiză trebuie să îl ocupe determinarea naturii raportului și a elementelor între care se stabilește raportul, ceea ce înseamnă că delimitarea obiectului de studiu nu devine clară decât în urma unei cercetări mai atente a diferitelor posibilități de abordare și a principiilor ce stau la baza lor și care trebuie cunoscute în diferențele prime. În acest fel, se constată că acest scop poate fi atins prin cercetarea evoluției conceptului de 'câmp lexical' și motivarea clară a unei direcții în defavoarea alteia.

Pornind de la ideea de formă internă a lui Humboldt, a fost elaborată o concepție lingvistică a cărei esență s-a discutat în controversă pe parcursul mai multor decenii. Renumitul lingvist Eugen Coșeriu menționează, referindu-se la câmpul lexical, „câmpul este o structură paradigmatică care constă din unități lexicale (lexeme) care își împart o zonă de semnificație comună și care se află întreolaltă în opoziție nemijlocită; așa de ex. verbele de deplasare formează un câmp lexical: *a merge pe jos – a alerga – a fugi – a zbura – a înota – a merge cu un vehicul*, tot așa *bătrân – vechi / tânăr – nou* sau adjectivele care indică temperatura (*rece – răcoros – călduț – cald – fierbinte*). Câmpul lexical este definit de lingvistul amintit anterior ca fiind constituit de termenul prezent într-un punct dat al lanțului vorbit și termenii pe care prezența sa îi exclude. Dacă ceva e albastru se exclud alte culori – verde, roșu, negru. Termenii trebuie să aparțină aceluiași câmp. E. Coșeriu compară câmpurile lexicale cu sistemele de consoane sau vocale în fonologie, deoarece sunt analizabile în trăsături distinctive (seme) sau pot fi contrapuse pentru a stabili opoziții și respectiv noi trăsături distinctive cum ar fi staticitate/dinamicitate, dimensiune în timp/ dimensiune în spațiu (*tânăr/nou/vechi; mic/mare*). Dar analogia nu înseamnă identitate, din care motive sunt prezentate și diferențe între câmpurile lexicale și sistemele de vocale și consoane, de exemplu arhilexemele, care pot fi mai numeroase în lexematică. (A se vedea: Coșeriu, *Lingvistica: starea ei 1...*; Coșeriu, *Principios de semántica ...*; Coseriu, *Sémantique diachronique...*)

Analiza evoluției teoriei câmpului lexical de la primele încercări până la teoria structurală elaborată de Coseriu și a problematicii legate de baza raporturilor care formează câmpurile lexicale are ca rezultat obținerea unei perspective generale a acestei teorii și a diferitelor percepții asupra organizării lexicului, începând cu ideile de ordin general ale lui Humboldt și cu primele teoretizări asupra posibilității de a descoperi o structură a lexicului. Diferitele perspective, precum și caracterul neunitar al multora dintre ele, delimitarea imprecisă a domeniului de studiu, utilizarea unui instrumentar neadecvat obiectului supus cercetării, toate acestea au condus la diferite teorii ale câmpului lexical. Urmărirea acestei evoluții până la modelul coșerian are avantajul percepției clare a obiectului de studiu și evitarea falselor probleme deja abordate în studiile dedicate acestui domeniu. Înțelegerea faptului că teoria lui Coseriu este o dezvoltare și o reșezare a rezultatelor vechii

teorii printr-o distingere clară a diferitelor structuri lexematice ar trebui să elimine această falsă problemă.

4.2. Un câmp lexico-semantic se caracterizează și printr-o anumită structură. E vorba de relațiile semantice ce se stabilesc între elementele câmpului. Structura semantică a cuvintelor din câmp se prezintă ca un ansamblu de seme. Obiectivul principal în analiza câmpurilor lexico-semantică este prezentarea relațiilor interne ale unui câmp lexical. Acestea sunt determinate prin identități și diferențe, adică prin opozițiile semantice care funcționează în acesta. Realizarea acestui obiectiv e posibilă prin efectuarea operațiilor de comparare și diferențiere. Pentru stabilirea mai riguroasă a relațiilor de sens prezintă interes delimitarea claselor și subclasselor din care este alcătuit un câmp: de exemplu, în *câmpul denumirilor locuințelor* în funcție de semul „*specificul construcției*” se distinge clasa alcătuită din lexemele *casă*, *locuință* de clasa *castel*, *palat*. În această ordine de idei sunt interesante opozițiile semantice obținute, de exemplu, prin modificări în planul expresiei: lexemele *mamă/tată* pot fi înlocuite cu *unchi/mătușă*, astfel semul “linie directă” se înlocuiește cu semul “linie colaterală”. De fapt, structurarea și funcționarea câmpurilor nu depinde numai de tipurile formale de opoziție, dar și de sensul ontic, de tipul raportului lor cu realitatea extralingvistică pe care o organizează (referentul). Aplicând aceste criterii și combinându-le cu altele câteva: „numărul dimensiunilor manifestate de opozițiile unui câmp”; „felul în care dimensiunile (când există mai mult de una) se combină în interiorul câmpului”; „tipul raportului dintre conținut și expresia lexemelor (și al opozițiilor lor)”, Eugen Coșeriu ajunge la o clasificare a câmpurilor lexicale.

Astfel, din punctul de vedere al numărului de dimensiuni care funcționează în câmpuri, acestea pot fi clasate în două tipuri foarte generale; câmpurile cu o singură dimensiune (câmpurile simple sau unidimensionale) și câmpurile cu mai mult de o dimensiune (câmpuri complexe sau pluridimensionale). Sunt câmpuri unidimensionale câmpurile adjectivelor privind temperatura, iar câmpurile adjectivelor privind vârsta sau câmpurile numelor de rudenie sunt câmpuri pluridimensionale. În câmpul adjectivelor care privesc temperatura este dimensiunea semantică „grad relativ de temperatură constatată prin simțul termic”; iar în câmpul adjectivelor care privesc vârsta avem dimensiunea „vârstă” și dimensiunea „clasă desemnată” pentru vârsta persoanelor și pentru vârsta animalelor și plantelor”, dar și pentru vârsta lucrurilor. Câmpul numelor de rudenie se caracterizează prin dimensiuni ca: *sex* (masculin / feminin), *tipuri de rudenie* (rudenie naturală / rudenie socială), *linie* (linie directă / linie colaterală), *grad* (primul grad / al doilea grad etc.). Acestea, la rândul lor, pot fi și ele de mai multe subtipuri determinate de tipurile formale de opoziții pe care se bazează sau care le caracterizează. Să reținem că *termenii unui câmp lexico-semantic aparțin unei singure părți de vorbire*.

4.3. Un câmp lexical corespunde și unui sistem categorial, adică unei categorii a gramaticii (număr, gen, mod, timp, aspect), iar opozițiile interne ale unui câmp corespund opozițiilor care există în interiorul unei

categorii gramaticale. Este însă evident că, în general, câmpurile lexicale sunt nu numai mult mai numeroase, dar și mult mai variate decât celelalte paradigme ale limbii. Astfel sarcina unei tipologii a câmpurilor este să determine această diversitate de structurare.

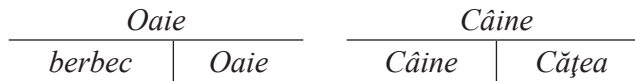
În prezent la analiza câmpurilor lexico-semantice se invocă mai multe criterii de interpretare care se axează pe factorul semantic. Pe baza acestor criterii se face delimitarea semelor comune, a claselor paradigmatică într-un câmp, a relațiilor semantice (identități, opoziții) din fiecare paradigmă a unui câmp, se alcătuiește inventarul câmpului (de la 50 de termeni la numele de rudenie la aproape 200, de exemplu, la termenii cromatici), se face analiza contextuală în câmpurile lexico-semantice. Ultimul criteriu contribuie la dezambiguizarea sensurilor cuvintelor polisemantice ce aparțin aceluiași câmp (*denumirile fenomenelor sonore*) sau la câmpurile alcătuite din adjective.

4.4. În studiile de specialitate *câmpurile lexico-semantice* sunt definite drept fragmente (subansambluri, mulțimi) din ansamblul lexical al unei limbi care grupează numai denumiri înrudite din punctul de vedere al sensului sau care au un denominator semantic comun, „arhilexem”, modalități de clasare a cuvintelor dintr-o limbă, dintr-o etapă a ei sau din mai multe limbi, cuvinte care exprimă un sistem de idei, ceea ce oferă principiul obiectiv al segmentării vocabularului. Nu toate cuvintele din lexic pot fi clasificate în câmpuri, ci numai părțile organizate și stabile. În cazul câmpurilor cu o structură complexă se delimitează elemente cu un număr mai mare de trăsături comune (nucleul) și elemente cu un număr mai mic de trăsături comune (periferia). Există câmpuri concrete (*alcătuite din substantive concrete: denumiri de animale, locuințe*) și abstracte (*vocabularul afectivității*). Nu există un tip universal de câmp lexico-semantic și fiecare câmp poate pune probleme proprii în procesul de analiză, astfel determinarea relațiilor de sens între cuvintele câmpului prezintă interes din punct de vedere teoretic și aplicativ. Teoria câmpurilor semantice se aplică cu succes la studierea relațiilor paradigmatică între elementele structurilor lexico-semantice.

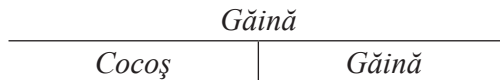
4.5. O metodă similară de prezentare a sistemului semantic poartă numele, pe deplin edificator, de *sistem al noțiunilor (Begriffssystem)*. Cuvintele unei limbi trebuie clasate după ideile pe care le exprimă: sistemul cuvintelor este sistemul conceptelor. Dar pentru că sistemul conceptelor are o valoare universală, e firesc ca lingvistul să-și propună să elaboreze o schemă de clasificare a cuvintelor, valabilă pentru toate limbile. După Wartburg, noțiunile (și, implicit, cuvintele oricărui idiom) se împart mai întâi în trei grupe mari (univers, om, relația om-univers) și fiecare grupă în clase, subclase etc. Din păcate, există numeroase concepte care pot fi plasate în mai multe puncte ale schemei, așa că sistemul Wartburg-Hallig se dovedește până la urmă un ”pat al lui Procust”. Baza gnoseologică a metodei îl apropie pe Wartburg de Trier: sistemul noțiunilor e o ”lume lingvistică” interpusă între om și univers (*eine sprachliche Zwischenwelt*, după expresia lui Weisgerber), prin urmare analizăm, interpretăm realitatea prin prisma

limbii. Deși își zice ”structural-sociologică”, metoda lui G. Matoré nu are o importanță deosebită pentru constituirea semanticii structuraliste. Semnificativ e poate faptul că ni se propune un structuralism care studiază limba în strânsă legătură cu societatea.

5. În fine, există încă un tip de relații între semantica unor unități lexicale din componența unor câmpuri lexico-semantice care contribuie în mod direct la identificarea sistemului în lexic. Este vorba de relațiile **inclusive**, **ierarhice** sau **hipo-hiperonimice**. În această ordine de idei este edificator exemplul ce urmează. Astfel, în limba română contemporană există următoarele microsisteme lexicale:

Inițial, aceste microsisteme nu aveau arhilexeme sau hiperonime, de aceea sub presiunea sistemului unul dintre hiponime (*oaie* și *câine*), extinzându-și volumul semantic, a devenit hiperonim (*oaie* și *câine*), în funcție de importanța și valoarea denotațiilor respectivi pentru viața cotidiană a fiecărui popor în parte. De altfel, hiperonim poate deveni atât hiponimul feminin, cât și cel masculin. În aceeași ordine de idei propunem să analizăm încă un exemplu:

Substantivul *găină* este moștenit din latină, însă pentru exprimarea opoziției masculin / feminin din limbile sud-slave a fost preluat substantivul *cocoș*, fapt ce a contribuit la completarea unei celule vide a acestui microsistem lexical și la apariția a unui nou hiponim masculin. Ulterior, a apărut necesitatea identificării hiperonimului respectiv, din care motiv substantivul *găină* și-a modificat sensul, devenind mai abstract și mai cuprinzător și, ca urmare, a avut loc completarea încă a unei celule vide, constituindu-se hiperonimul *găină* pentru microsistemul respectiv.

6. În concluzie nu avem decât să constatăm că relațiile paradigmatică și cele sintagmatică, relațiile derivaționale (de formare a cuvintelor sau a sensurilor noi) și cele inclusive (ierarhice sau hipo-hiperonimice) sunt un suport solid în procesul de identificare a caracterului de sistem al limbii.

BIBLIOGRAFIE

1. Berejan S. *Locul semanticii în stratificarea limbii (Semantica unităților limbii și unitățile semanticii limbii)*. // Revistă de lingvistică și știință literară. Chișinău, 1992, nr. 2.

2. Casares J. *La „structuration” dynamique des significations.* // Mélanges linguistiques. București: Édition de l'Académie de la République Populaire Roumaine, 1957.
3. Coșeriu Eugeniu. *Les structures lexématiques.* // Probleme der Semantik, hrsg. von W. Th. Elwert, Wiesbaden, 1968.
4. Coșeriu Eugeniu. *Limba română în fața Occidentului.* Cluj-Napoca: Editura Dacia, 1994.
5. Coșeriu Eugeniu. *Lingvistica din perspectivă spațială și antropologică.* Chișinău: Știința, 1993.
6. Coșeriu E. *Lingvistica: starea ei actuală.* // Revistă de lingvistică și știință literară. Chișinău, 1993, nr. 1.
7. Coșeriu Eugeniu. *Principios de semántica estructural.* Madrid, 1978.
8. Coseriu Eugeniu. *Sémantique diachronique structurale.* // Travaux de linguistique et de littérature, publiée par le Centre de Philologie et des Littératures romanes de l'Université de Strasbourg. Vol. 2, nr. 1. Strasbourg, 1964.
9. Coșeriu E. *Sicronie, diacronie și istorie. Problema schimbării lingvistice.* București: Editura științifică, 1997.
10. Coseriu Eugeniu. *Sprache Strukturen und Funktionen* // XII Ausätze zur allgemeinen und romanischen Sprachwissenschaft. Tübingen, Vogt, 1970. Coșeriu Eugeniu. *Structurile lexematice.* // Revistă de lingvistică și știință literară. Chișinău, 1992, nr. 6.
11. Trier Jost. *Altes und Neues vom sprachlichen Feld,* Duden-Beiträge 34, Mannheim, 1968.
12. Trier Jost. *Der deutsche Wortschatz im Sinnbezirk des Verstandes,* Ph.D. diss. Bonn, 1931. Trier Jost. *Haus und Wohnen* // Westfallen 24, 1939.
13. Trier Jost. *Warum studieren wir die Geschichte unserer Muttersprache?* // *Die Welt als Geschichte* 4, 1938.
14. Ельмслев Л. *Прологомены к теории языка* // Новое в лингвистике. Выпуск I. Москва, 1960.
15. Караулов Ю. *Асимметрия языкового знака во времени* // Современные теории литературоведения и языкознания. Москва, 1974.
16. Караулов Ю. *Общая и русская идеография.* Москва: Наука, 1978.
17. Карцевский С. *Об асимметричном дуализме лингвистического знака* // Звегинцев В. А. История языкознания XIX-XX веков в очерках и извлечениях. Ч. 2, 3-е изд. Москва, 1965.
18. Эденхофер Татьяна Владимировна. *Принципы эргологической этимологии и теория поля в концепции Й. Трира:* диссертация... кандидата филологических наук: 10.02.19. – Москва, 2005.

1.3. COMPENDIU DE METASEMIE

1. Probleme generale

1.0. Dacă formarea cuvintelor noi și împrumutul de cuvinte străine au ca rezultat îmbogățirea cantitativă a vocabularului, mutațiile semantice conduc la îmbogățirea calitativă a lexicului. Mutația semantică, ca procedeu intern de îmbogățire a lexicului, ocupă o poziție aparte în sistemul vocabularului. Creșterea ponderii acestui procedeu a fost semnalată și investigată într-o serie de studii consacrate evoluțiilor semantice a unităților lexicale utilizate, mai ales, în mass-media.

Evoluția semantică afectează nu numai lexicul existent deja în limbă, ci și neologismele și în mod deosebit termenii specializați, care își modifică domeniul de referință. În plan paradigmatic, noile sensuri presupun păstrarea „nucleului semantic” și renunțarea la unele seme periferice din definiția de dicționar, iar în plan sintagmatic, sensurile noi se caracterizează prin excluderea restricțiilor contextual-stilistice asociate sensului inițial, ceea ce conduce la sporirea considerabilă a combinațiilor sintactice admisibile. Mutațiile semantice afectează, de cele mai multe ori, verbe neologice, împrumutate din franceză ca termeni specializați, monosemantici: *a debuta*, *a demara*, *a obtura*, *a penetra*, *a stopa*. Sensurile noi sunt înregistrate în majoritatea dicționarelor explicative și de neologisme și au o frecvență extrem de ridicată în limba presei periodice, amenințând să elimine din uz sinonimele din fondul principal lexical ale verbelor respective. De exemplu, verbul *a începe* a fost aproape complet înlăturat din limbajul mass-mediei prin utilizarea abuzivă a cvasisinonimelor sale *a debuta* și *a demara*. Împrumutat inițial din franceză cu sensul „a-și face debutul pe scenă, într-o activitate etc.; a începe o carieră într-o profesiune artistică, literară”, verbul *a debuta* a cunoscut o impresionantă extindere a sensului și a compatibilităților contextuale.

1.1. Pentru a demonstra amploarea procesului de modificare semantică a unităților lexicale, prezentăm în continuare o serie de cuvinte care circulă în mass-media cu sensuri modificate, neînregistrate în dicționare. Termenul din matematică și logică *algoritm* este prezentat în dicționarul de neologisme cu sensul „ansamblu de reguli și operatori pentru efectuarea unui sistem de operații într-o ordine dată în vederea rezolvării unor probleme de un anumit tip”. Fiind preluat de limbajul politic, acesta s-a impus rapid, în absența altui termen monosemantic, cu sensul „sistem de repartizare a funcțiilor de conducere în cadrul unei coaliții, proporțional cu ponderea fiecărui partid participant”. Mai mult, această modificare de sens-a contribuit la derivarea adjectivului *algoritmice* (*politică algoritmică*) și a substantivului *algoritmizare*, derivat abstract al unui presupus verb *a algoritmiza* (*algoritmizarea instituțiilor de stat*).

Substantivul *asanare* a fost atestat cu sensul „îmbunătățire, redresare”, acesta, continuând să-și extindă aria referențială, a ajuns să fie utilizat în sintagmele deja consacrate de tipul *asanare economică* și *asanare morală* și chiar să fie folosit, în calitate de cvasisinonim, în locul substantivului *curățare*.

Verbul *a coabita* are, în limba literară, sensul „a locui împreună, în aceeași casă; a conviețui”, iar în limbajul politic, el se utilizează cu referire la partide de orientări diferite, asociate într-o coaliție cu sensul „a coexista; a conlucra”.

Dicționarele prezintă verbul *a nominaliza* cu următoarele sensuri: „a indica, a denumi, a specifica pe nume (un produs)” și „a propune pentru un premiu”, în timp ce în limbajul mass-mediei verbul respectiv a ajuns să fie sinonimizat cu verbele *a numi* și *a desemna*.

Substantivul *segment*, termen tehnico-științific, având două sensuri consacrate în geometrie: „parte, porțiune a unei figuri” și „porțiune dintr-o

dreaptă mărginită de două puncte”, și-a modificat semnificația, devenind un termen „la modă”, utilizat în contexte variate: economic (*segmente importante ale economiei, segment al vânzărilor*), cultural (*segmentul de public special, segment de telespectatori, segment de știri*), politic (*segmentul electoratului liberal*).

1.2. În mod tradițional, lingvistica interpretează mutațiile semantice în calitate de metafore, metonimii, antonomaze și modificări de conotații. Metafora este considerată principala modalitate prin care apar în vorbire sensuri noi. Inițial, sensurile noi fac parte din categoria metaforelor ornamentale sau stilistice, având drept finalitate precizarea ideii. În această fază, semnificația metaforică este semnalată cititorului prin ghilimele: „salubritate” politică.

Mutațiile semantice metaforice au conotații sociale, morale și afective. Deși mutațiile semantice de acest tip sunt la început metafore individuale, ele au tendința de a se lexicaliza rapid, intrând mai întâi în inventarul limbajului publicistic, unde își reduc expresivitatea prin utilizarea frecventă și devin simple clișee. În acest context sunt edificatoare exemplele ce urmează: *acutizarea conflictului, colaps economic, cosmetizarea realității, dezamorsarea tensiunilor, manipularea electoratului* etc.

1.3. Lingviștii au constatat că, în prezent, modificările semantice în domeniul termenilor specializați este cea mai productivă modalitate de îmbogățire calitativă a lexicului. Preferința pentru utilizarea termenilor științifici și tehnici cu sensuri figurate, în îmbinări frazeologice cu valoare metaforică, este semnalată încă de la mijlocul secolului trecut în contexte de tipul: *alchimia prozei contemporane, un atom străin în circulația limbii, bacil social, fizionomia câmpului de război, autopsia istoriei naționale, pulsul vieții noastre economice, magnetul câștigului material*. În situația în care termenii specializați își modifică domeniul referențial, aceștia își pierd caracterul lor monosemantic, dezvoltând sensuri noi, metaforice. Termenii științifici metaforizați provin, mai ales, din științele naturii. Astfel, din seismologie, alături de sensul figurat al termenului *seism* „zguduire socială de mari proporții” din sintagmele *seisme protestatate, seism social, seism economic, seism național* și alți termeni au dezvoltat sensuri metaforice. Substantivul *epicentru* a căpătat sensul figurat „punct fierbinte al unui conflict”, vocabula *tectonic* a dezvoltat un sens metaforic de substantiv în sintagma *tectonica politică*, iar ca adjectiv apare cu sens figurat în sintagma *placă tectonică pe care se sprijină societatea*.

Din domeniul biologiei, au dezvoltat sensuri metaforice termeni care desemnează animale fosile, de mari dimensiuni. Substantivul *mamut* a căpătat sensul „lucrare, edificiu, construcție, întreprindere, organizație de proporții foarte mari, colos” (*mamut industrial*). Prin analogie cu *mamut* se explică sensurile metaforice peiorative dezvoltate de termenii *dinozaur* și *mastodont*. Substantivul *dinozaur*, folosit în contexte politice, are sensul „persoană, formațiune sau regim anacronic, depășit de istorie”. În mod similar, substantivul *mastodont* este folosit cu sens metaforic, peiorativ, în domeniul politic și în cel administrativ, unde

semnifică „organizație sau instituție anacronică, de mari dimensiuni, cu funcționare greoaie”.

Tot prin analogie cu sensul figurat al termenului *rechin* „om lipsit de scrupule, hrăpăreț, lacom”, a apărut un sens metaforic cvasisinonim al termenului *șacal* în sintagma *șacalii* sau *rechinii privatizării*.

Termenii tehnici și științifici, modificându-și sensurile, afectează, mai ales, domeniul vieții social-politice și economice. În calitate de exemple semnificative putem cita mai multe modificări semantice ale termenilor. Substantivul *alchimie* cu sensul figurat „complex de reacții și de transformări, având o componentă misterioasă, ocultă” este utilizat în context politic (*alchimie diplomatică*) și economic (*alchimia banilor murdari*), iar *baraj*, având sensuri specializate în construcții, în domeniul militar și în sport, a căpătat, în context economic, sensul „piedică” (*baraj bugetar*). Termenul *buldozer* a dezvoltat sensul metaforic negativ „instrument de distrugere”.

1.4. Terminologia militară este, de asemenea, o sursă importantă de dezvoltare a sensurile figurate. De exemplu, substantivul *bombă* a dezvoltat sensul metaforic „pericol mare”; iar *bumerang* a căpătat sensul metaforic „factor cu efect invers”; în fine substantivul *gherilă*, de la sensul „război de hărțuială sau luptă de ambuscadă dusă de partizani sau de trupe neregulate”, a dezvoltat sensul metaforic „hărțuială” (*gherilă politică*).

Terminologia medicală reprezintă, în ultimii ani, principala sursă de metafore publicistice, utilizate în contexte social-politice și economice. Preferința pentru termenii medicali se poate explica, în opinia cercetătorilor, prin prestigiul social de care se bucură medicina și cei care o profesază, precum și impactul emoțional pe care îl exercită asupra receptorului-cititor analogia realizată între organismul uman și cel social. Substantivul *anemie* cu sensul generic „stare de slăbiciune” și-a lărgit sfera utilizărilor contextuale în domeniul politic (*anemia democrației*) și în domeniul financiar-bancar (*anemia monedei naționale, anemia concurenței bancare*). *Bacil* cu sensul generic „agent patogen” ajunge să fie sinonim al substantivului *virus* (*bacil social*), iar substantivul *colaps* capătă sensul metaforic „prăbușire, cădere” (*colaps spiritual, colaps energetic*). În fine, substantivul *radiografie* figurează în contexte social-politice și economice cu sensul metaforic „fotografie, imagine de profunzime” (*radiografie a situației economice și sociale, radiografia unei situații, radiografie a stării organizațiilor studențești*).

1.5. Terminologia sportivă este, în prezent, cea mai importantă sursă de metafore stilistice. Transferați în alte contexte (politic, social, economic), termenii sportivi obțin sensuri metaforice de o mare forță sugestivă. De exemplu, *fault* „infrațiune constând în împiedicarea unui adversar de a acționa în câmpul de joc” capătă în limbajul familiar (*faulturi democratice*) sensul „piedică puternică”; verbul *a fenta* „a face o mișcare menită să-l deruteze pe adversar” este utilizat în limbajul familiar cu sensul figurat „a înșela, a păcăli” (*comercianții de alcool fentează legea*). Substantivul *minge* a pătruns în limbajul politic cu sensul figurat „răspundere, sarcină”, „capacitate de soluționare a unei probleme” (*pasează mingea guvernului, mingea cade în terenul guvernului, mingea sindicatelor este bătută pe terenul politicii*).

Din terminologiile anumitor sporturi, au obținut sensuri metaforice termenii din fotbal, box, șah, schi. Sintagmele terminologice *cartonaș galben* și *cartonaș roșu* au obținut sensul figurat „pedeapsă, sancțiune”, atât în context politic (*cartonaș galben pentru moțiunea de a cenzură*), cât și știrile internaționale (*în scandalul hașişului, Interpolul flutură cartonașul roșu*). Expresia *lanternă roșie* are sensul „echipă aflată în coada clasamentului, candidată la retrogradare”, iar în contexte politice apare cu sensul de „codaș în competiția pentru integrarea europeană”. *Upercut* „lovitura la box care se aplică de jos în sus, plasându-se sub bărbie și la abdomen” apare cu sens figurat în contexte cu caracter politic: *guvernul a tras un upercut devastator; democrația primește un nou upercut*, expresia *a ține în șah* a căpătat sensul figurat „a ține în tensiune”.

Întrucât informatica a afectat toate domeniile vieții spirituale și materiale din societatea modernă, terminologia acesteia a pătruns în limbajul celor mai mulți vorbitori, dezvoltând multiple sensuri figurate: *scanarea situației politice, monitorizarea vieții parlamentare, digitizarea arhivei naționale, analiza interfeței politicii moldovenești, digitizarea datelor etc.*

Termenii din sfera culturii sunt mai rar utilizați cu sens figurat. Cercetătorii au atestat utilizarea substantivelor *carnaval* și *circ* în contexte politice cu sens peiorativ „spectacol de proastă calitate” (*carnaval parlamentar, circ politic*). Substantivul *scenariu* a dezvoltat sensul figurat „intrigă politică”, iar *spectacol* și sinonimul său, anglicismul *show*, dobândesc sensuri figurate, conotate ironic (*spectacol electoral, show politic*).

Sensuri figurate au dezvoltat și unii termeni economici. Astfel, substantivul *bursă*, fiind utilizat în domeniul politic, a căpătat sensul „negociere a unor valori foarte căutate” (*bursă politică*), iar substantivul *inflație* apare în context politic cu sensul „cantitate exagerată, exces” (*inflație de proiecte legislative*). Substantivul *piață*, transpus în context politic, dezvoltă un sens figurat, cu conotații ironice (*speculațiile de pe piața politică*).

1.6. Așadar, evoluția semantică a cuvintelor este explicată prin tropi (metaforă, sinecdocă, metonimie), ca mecanisme prin care se ajunge la mutații semantice, având drept efect lărgirea și restrângerea sensului, inclusiv degradarea și înnobilarea lui. De exemplu, lat. *anima* „principiu de viață” a devenit în română *inimă* „parte a corpului în care se manifestă acest principiu de viață”. În acest caz, s-a produs o modificare de sens ce reprezintă în egală măsură o restrângere de sens și o metonimie (parte pentru întreg). Verbul lat. *passer* „vrabie” a devenit, prin lărgirea sensului, rom. *pasăre* „animal zburător”. Cauzele schimbărilor de sens pot fi de natură extralingvistică (schimbarea realității în diverse feluri, dispariția, transformarea, apariția unor obiecte, modificarea relațiilor social-istorice) ori de natură lingvistică (etimologia populară, omonimia, sinonimia). Semantica istorică (diacronică) își propune să reducă varietatea schimbărilor de sens individuale la câteva legi sau tendințe generale analoge din fonetica istorică.

Schimbările la care sunt supuse cuvintele, pe parcursul dezvoltării istorice, afectează atât forma, cât și valoarea lor semantică. Schimbările lexico-semantice în structura și evoluția cuvintelor sunt determinate de dinamica vocabularului unei limbi. Evoluția semantică a cuvintelor constituie obiectul de cercetare al semanticii istorice, diacronice, dar și al etimologiei. Cauzele schimbărilor semantice țin de realitatea extralingvistică, cea socială, dar și de evoluția limbii, de fenomenele care determină dezvoltarea acesteia. La compararea sensurilor actuale ale unităților lexicale cu cele din faze mai vechi ale limbii sunt puse în evidență tendințele ce stau la baza evoluției sensului lexical, acestea fiind variate.

2. Natura onoma-semasiologică a metasemiei

2.0. Fundamentarea teoretică a studierii mutațiilor semantice își are originea în antichitate. Transferurile de sens erau subdivizate din punct de vedere retoric în metafore, metonimii, antonomaze, sinecdoce, hiperbole etc. O atare clasificare a mutațiilor semantice s-a menținut până la finele **sec.** al XIX-lea, când a fost substituită consecutiv prin clasificările logică (H. Paul), istorică (H. Schuchardt), psihologică (W. Wundt, Ch. Bally), poetică (H. Stern) și funcțională (S. Ullman).

Cercetările semasiologice contemporane au, de regulă, caracter descriptiv sau structural și acordă un spațiu redus problemei referitoare la evoluția semantică a unităților lexicale, creându-se astfel impresia că problema modificărilor semantice a fost soluționată definitiv de semantica tradițională. Evoluția semantică a vocabularului constituie una dintre posibilitățile principale de sporire calitativă a sistemului lexical. Evident, creșterea calitativă a vocabularului este mai importantă decât cea cantitativă, deoarece realitatea concretă are caracter nelimitat, în timp ce resursele chiar ale celei mai bogate limbi sunt strict limitate.

Orice act denominativ debutează cu reflectarea în conștiința umană a proprietăților individuale ale segmentului din realitate; în lipsa semnificantului corespunzător se apelează la forma altui cuvânt, care dispune de un conținut semantic cu elemente comune în raport cu conceptul noului denotat, care urmează a fi denumit. Altfel spus, conștiința umană, în procesul de cunoaștere a lumii, reflectă necunoscutul prin intermediul cunoscutului, reflectarea dată având caracter creator. În această ordine de idei este edificator următorul exemplu: aztecii până la adoptarea denumirii spaniole a calului, *cabalo*, denumeau calul *cerb fără coarne*, raportând o realitate încă necunoscută la una cunoscută. Cicero afirma că „în realitatea ambiantă nu există un astfel de obiect, semnificantul și semnificatul căruia nu ar putea fi folosit pentru o oarecare noțiune din alt domeniu”. Formarea sensurilor noi constituie un produs al activității de gândire a omului, întrucât orice fapt denominativ este mediat de gândire.

2.1. În cercetarea mutațiilor semantice distingem trei tendințe fundamentale. În primul rând, E. Kurylowicz explică fenomenul în cauză în felul următor: sensul se modifică atunci, „când el coincide cu sensul altui cuvânt (sau al unei îmbinări) existent în limbă sau când între cuvântul dat

și un alt cuvânt se stabilește o relație semantică, reproductibilă în sistemul limbii”. O opinie similară a lansat V. G. Gak: „Să luăm două forme (F^1 și F^2) care corelează cu doi referenți (R^1 și R^2), deosebindu-se printr-o anumită caracteristică, care tocmai stă la baza opoziției formelor F^1 și F^2 , incluse în clasa R. Dacă forma F^1 corelează cu referentul R^2 , iar forma F^2 cu referentul R^1 , atunci ele sunt folosite cu funcțiile lor primare (denominare directă). Dacă una dintre forme (de exemplu, F^1) se utilizează pentru a desemna un alt referent (de exemplu, R^2), atunci are loc transferul semantic (metafora în accepțiune largă), bazat pe intersectarea noțiunilor”.

Întrucât în semasiologie se delimitează două tipuri de sememe derivate: denominative și expresive, primele desemnând segmentele din realitate care până mai odinioară nu aveau denumiri speciale, iar secunde determinând apariția relațiilor de omosemie dintre sememul nou format și sememele existente deja în limbă, explicațiile propuse de E. Kurylowicz și V. Gak sunt aplicabile numai la procesul de constituire a sememelor derivate cu orientare expresivă, în timp ce sememele derivate cu orientare denominativă nu sunt acoperite de aceste definiții, dat fiind că ele apar nu ca urmare a interacțiunii dintre sensurile a două unități lexicale, ci ca urmare a stabilirii unei anumite legături între un semem existent în limbă și un concept, care corespunde unui denotat nou, ce necesită a fi denumit.

2.2. În al doilea rând, specialiștii în semasiologie au constatat că formarea sememelor derivate denominative este secundată de stabilirea unei relații între o formă și doi denotați. Să admitem, că forma F^1 desemnează denotatul D^1 . Odată cu apariția denotatului D^2 , care inițial nu are denumire, dar, în schimb, are anumite proprietăți comune cu denotatul D^1 , se produce o anumită mișcare în vederea stabilirii unui nume pentru D^2 . Pe baza unei comunități de proprietăți sau a unei contiguități dintre denotatele D^1 și D^2 , sememul, care corelează cu denotatul D^1 , modificându-și structura semică, devine semnificatul corelant cu denotatul D^2 , iar forma F^1 , care desemna denotatul D^1 , devine semnificant și pentru D^2 .

Așadar, la constituirea sememelor derivate denominative își dau concursul trei componente: o formă verbală și doi denotați, iar la constituirea sememelor derivate expresive – patru componente: două forme verbale și doi denotați.

Definițiile propuse pentru transferul semantic confirmă justetea renumitei afirmații saussureene, conform căreia orice modificare de sens duce la „o deplasare a raportului dintre semnificat și semnificant”.

Cu toate acestea, definițiile propuse mai sus reflectă numai parțial natura procesului de modificare a sensului, subliniindu-se doar mecanismul exterior al procesului în cauză și tangențial mecanismul interior, natura semantică a transferului, modificările interne substanțiale din structura semică a sememului nefiind revelate.

2.3. În al treilea rând, se profilează o nouă tendință în definirea modificării sensului unităților lexicale, constând în interpretarea fenomenului dat drept o restructurare în componența semică a sememului derivat, adică la baza definirii fenomenului în cauză se pune criteriul semantic. Astfel, se

constată că schimbarea sensului rezultă din actualizarea semelor potențiale, devenite diferențiale (Bally, Carnoy, Ducháček, Svoboda) ca urmare a estompării denotației uzuale și a manifestării simultane a referenței ocazionale. Este evident, însă, că actualizarea semelor potențiale, adică a virtuelor, nu întotdeauna provoacă modificări semantice, deoarece nu rareori o atare modificare ține de vorbire, având caracter ocazional. În plus, mutațiile semantice sunt determinate nu numai de actualizarea virtuelor, ci și de eliminarea sau substituirea hiperosemelor atunci când componența hiposemelor se păstrează intactă (Bouton).

O carență gravă a tuturor studiilor de semasiologie constă în faptul că mutațiile semantice sunt reduse la transformarea virtuelor în hiposeme. Materialul lexical din limba română (și nu numai din limba română, ci și din alte limbi romanice) demonstrează că în procesul transferului semantic pot fi active și celelalte tipuri de seme. Astfel, de exemplu, la schimbarea sensului unor substantive are loc nu numai transformarea virtuelor în hiposeme, dar și substituirea clasemului „obiect” prin clasemul „calitate” (se produce adjectivizarea substantivelor). Pot deveni hiposeme și hiperosemele, și invers (cf.: *brad* „arbore din clasa coniferelor cu tulpina dreaptă, frunzele aciculare veșnic verzi și coroana în formă de con” și „conifer”).

Apariția sememelor derivate ca urmare a transferului semantic constă în modificarea structurii semice a sememului derivant. Fiind interpretat din punct de vedere structural, procesul dat rezidă în eliminarea unor seme sau în sporirea numărului de seme din componența sememului motivator. În același timp, poate avea loc neutralizarea unor seme și actualizarea altora, deși, în asemenea cazuri, nu se observă niciodată apariția unui ansamblu de seme absolut nou.

2.4. În istoria lingvisticii s-au făcut numeroase tentative în scopul definirii modificărilor semantice atât din punct de vedere onomasiologic, cât și din punct de vedere semasiologic. Interpretarea onomasiologică a fenomenului se reduce la următorul raționament: denotatul putea fi denumit printr-un lexem nou și, deci, putea fi vorba de apariția unui cuvânt nou. Dar, întrucât noul denotat este denumit printr-un lexem existent deja în limbă, are loc adaptarea unui nume vechi la un denotat nou. Cu alte cuvinte, se delimitează două tipuri de transfer semantic: onomasiologic și semasiologic, primul determinând apariția sememelor denominative, iar secundul – apariția sememelor expresive. O atare delimitare vine în contradicție cu realitatea limbii, de aceea pare a fi mai plauzibilă interpretarea lui V. G. Gak: în cazul mutațiilor semantice sensul este determinat atât de planul semasiologic – posibilitatea unui cuvânt (W^2) de a desemna simultan două obiecte diferite (R^1 și R^2), cât și de planul onomasiologic – posibilitatea unui obiect (R^1) de a obține două denumiri diferite (W^1 și W^2).

În baza celor afirmate anterior concluzionăm că atât transferul onomasiologic, cât și cel semasiologic se realizează ca urmare a restructurării componenței semice a sememului motivant, planul expresiei, forma cuvântului menținându-se, de regulă, intactă. Pentru a determina natura obiectivă a fenomenului cercetat, este rațional să definim

transferul semantic, apelând la ambele modalități de interpretare a acestuia și anume: la aspectul onomasiologic și la cel semasiologic. Cu alte cuvinte, transferul semantic urmează a fi definit simultan atât din punct de vedere onomasiologic, cât și semasiologic.

Așadar, transferul semantic nu este o simplă substituție a unei forme prin alta pentru a desemna unul și același conținut, cum afirmă unii specialiști (Coseriu), ci constituie o modificare, mai mult sau mai puțin profundă, în structura semică a sememului derivant. Definirea mutației semantice drept proces de eliminare sau de majorare a cantității de seme, paralel cu menținerea formei vechi, permite să depistăm relațiile genetice dintre sememul derivat și cel derivant, întrucât sememul derivat nu este o formație absolut nouă, deoarece el repetă o parte din conținutul semic al sememului derivant.

Cu alte cuvinte, modificarea de sens este o deplasare a relației dintre semnificant și semnificat (din punctul de vedere al funcționării mecanismului exterior al acestui fenomen, adică din punct de vedere onomasiologic) și restructurarea componenței semice a sememului derivant, exprimată în eliminarea unor seme sau în majorarea numărului lor (din punctul de vedere al funcționării mecanismului intern al acestui fenomen, adică din punct de vedere semasiologic).

2.5. Orice modificare semantică se produce pe baza comunității trăsăturilor semantice din componența sememului derivant și a celui derivat. Comunitatea semantică rezultă din prezența unor caracteristici, proprietăți sau calități comune pentru clasele de obiecte și fenomene, între care se stabilesc anumite asociații fie de similitudine, fie de contiguitate. Pentru a denumi trăsătura semantică (– semul) în baza căreia are loc mutația semantică, s-a propus termenul denotator, conceput drept unitate epistemologică corelativă a proprietăților și caracteristicilor obiectelor și fenomenelor care mediază transferul de sens.

Întrucât esența noțiunii schimbare a sensului cuvântului a fost elucidată și definită, e cazul să stabilim termenul respectiv, care ar exprima adecvat această noțiune.

Pentru a denumi mutația semantică, în literatura de specialitate este folosită o multitudine de termeni și de îmbinări terminologice: schimbare a sensului (Duchaček, Vinogradov, Gak, Koduhov, Kuryłowicz, Paul etc.), schimbare semantică (Brecle, Svoboda, Ullman, Blonar etc.), modificare a sensului (Dumeniuc, Mățaș, Rosseti etc.), variere a sensului (Greimas), evoluție a sensului (Kubreakova, Kuznețova), efect al sensului (Courtés), deplasare a sensului (Saussure, Ullman Arutiunova, Kolșanski) etc.

Pentru desemnarea acestei noțiuni, pare a fi rațională utilizarea sintagmei terminologice mutație semantică, când este vorba de o modificare concretă a sensului unui cuvânt. Termenul dat are o serie de avantaje în raport cu ceilalți și anume: el exprimă esența ontică a procesului denumit, adică deplasarea, modificarea în structura semică a sememului derivant. Atunci când mutația semantică este analizată în calitate de fenomen de limbă, este oportună utilizarea termenului metasemie (Carnoy, Ahmanova), principala prioritate a căruia constă

în monosemantismul său și în redarea adecvată a noțiunii exprimate. Așadar, metasemia se caracterizează prin mutația sau deplasarea relației dintre semnificant și semnificat, din punct de vedere onomasiologic, și prin modificarea structurii semice a sememului derivant, din punct de vedere semasiologic.

2.6. O altă problemă, aflată în dependență directă de fenomenul metasemiei, rezidă în necesitatea de a determina, dacă este vorba de mutație semantică sau de transfer denominativ. În primul rând, în literatura de specialitate se evidențiază numai transferul denominativ al unui denotat asupra altuia (Gak, Eremia, Pavel, Șmeliov etc.); în al doilea rând, se distinge numai transferul semantic (Allendorf) și, în al treilea rând, se delimitează atât transferul denominativ, cât și cel semantic (Berejan, Braghina), fără a fi aduse argumente probante.

În studiile din ultimii ani se recomandă o delimitare a noțiunilor transfer denominativ și transfer al sensului (Kopâlenko). Esența delimitării preconizate constă în faptul că în cazul transferului denominativ denotatul ar putea fi denumit printr-un cuvânt nou și, deci, ar fi fost vorba de apariția unei unități lexicale noi; în cazul transferului de sens se produce modificarea componenței semice a sememului denotativ și se majorează diversitatea denumirilor pentru aceeași denotație. Cu alte cuvinte, transferul denotativ ar genera constituirea sememelor derivate denotative, iar transferul de sens – constituirea sememelor derivate expresive. Se pare că ambii termeni sunt nereușiți: termenul transfer de sens preconizează transpoziția integrală a sensului de la un denotat la altul fără nicio modificare semică, în timp ce metasemia (mutația de sens) se caracterizează prin modificarea structurii semantice a sememului motivator, ceea ce nu putem spune despre conținutul termenului transfer de sens. În același timp, este irecomandabilă și aplicarea termenului transfer denominativ, întrucât în acest caz se are în vedere numai transferul numelui, al semnificantului fără modificări de conținut, în timp ce metasemia este un fenomen onoma-semasiologic. Mai mult decât atât, în urma metasemiei apar atât sememe denotative, sensuri directe, cât și sememe expresive, sensuri figurate, toate acestea fiind atestate în structura de conținut a unităților lexicale polisemantice.

Așadar, sememul, sensul cuvântului nu se transferă, ci este expus unei modificări, mutații semantice, dovadă fiind faptul că nu se produce transferul integral al conținutului sememului derivant, ci se transferă doar o parte anumită din semantica acestuia și deseori nu partea cea mai importantă. Anume la aceasta se reduce esența semasiologică a metasemiei. Totodată, la realizarea procesului dat participă și forma cuvântului, care servește la denumirea unui nou denotat, adică este vorba de aspectul onomasiologic al metasemiei. Termenul metasemie denumește în mod adecvat fenomenul dat, iar termenul mutație semantică acoperă perfect noțiunea „modificare semantică concretă”. Aplicarea termenului transfer denominativ la sememele derivate denotative și a termenului transfer de sens la sememele derivate expresive este inoperantă și din motivul că ambele tipuri de transfer se realizează pe baza unor procese semantice identice.

3. Suportul psihic al metasemiei și clasificarea mutațiilor semantice

3.0. Limbajul uman este nu numai un fenomen social, ci și un fenomen psihic. Aspectul social și cel psihic (individual) nu se exclud, ci se presupun reciproc. Ca urmare a unității dialectice dintre aspectul social și cel psihic limba funcționează, exercitându-și funcția sa principală – cea comunicativă, și evoluează în scopul realizării cât mai adecvate a acestei funcții.

În procesul mutațiilor semantice se manifestă integral interdependența limbii și gândirii. Dacă definim limba, ca și A. Losev, drept o creație interpretativ-semantică a gândirii, suntem în drept a căuta suportul metasemiei în gândirea vorbitorilor limbii. Anume în gândirea deținătorilor limbii date se stabilesc diverse relații între imaginile denotațiilor, care urmează a fi denumiți. Gândirea noastră asociază, compară, opune în permanență, în ultimă instanță analizează imaginea abstractă a segmentelor din realitate, inclusiv semantica unităților lexicale. În afară de aceasta, unitățile lexicale „nu numai că sunt comparate în memorie, ci și interacționează, se atrag și se resping reciproc și niciodată nu există izolat, un astfel de joc continuu al acțiunii și al contra acțiunii conduce, în fine, la crearea unor anumite unități” (Bally). În gândirea, în conștiința vorbitorilor apar anumite asociații între imaginile denotațiilor, cantitatea cărora este incalculabilă. În același timp, proprietățile și conexiunile dintre denotați sunt multiaspectuale și interdependente, ca și natura însăși.

3.1. Deși din punct de vedere cantitativ asociațiile sunt incomensurabile, putem afirma cu certitudine că incalculabile sunt nu tipurile de asociații, ci modalitățile lor concrete de realizare. Psihologii au demonstrat, că mutațiile semantice se produc pe baza asociațiilor de contiguitate și de similitudine (Vâgotski). Importanța asociațiilor date în procesul modificării sensului cuvintelor a fost evidențiată încă de G. Hegel, care susținea, că asocierea imaginilor nu este altceva decât reducerea imaginilor unice la imagini universale, întrucât imaginile unice stabilesc relații între ele tocmai datorită aspectului general. Acest general este fie o latură deosebită a obiectului, ridicată la nivelul de formă a universalității, ca de exemplu, culoarea roșie a trandafirului, fie una concret-universală, de exemplu, faptul că el este o plantă, aici fiind vorba de asociațiile de contiguitate și de similitudine.

Cu toate că o serie de savanți manifestă o atitudine sceptică față de valoarea asociațiilor psihice în domeniul metasemiei, motivându-și poziția prin faptul că asociațiile deschid perspective vaste pentru diverse interpretări subiective ale sensului și că nu toate caracteristicile, trăsăturile, relațiile proprii obiectului cercetat sunt esențiale (relevante) în egală măsură pentru fenomenul descris (Makovski); majoritatea lingviștilor contemporani recunoaște că orice mutație semantică este mediată de asociațiile psihice. Semasiologul italian Tulio de Mauro, vorbind despre importanța analogiei ca varietate a asociațiilor psihice, declară: „Dacă în templul semanticii... am vrea să punem o statuie, aceasta ar trebui să fie statuia analogiei, deoarece analogia este cea care conferă ordine... împlinirii complexe istorice și socioculturale a fenomenelor semantice ale unei limbi”.

Roman Jakobson constată că toate semnele verbale preconizează prezența a două modalități de sistematizare: 1) combinarea, care presupune că fiecare unitate de limbă se integrează într-o unitate de nivel ierarhic superior, și 2) selecția, care constă în posibilitatea substituirii unităților echivalente din diverse puncte de vedere. Combinarea este în praesentia, dar selecția – în absentia. Altfel spus, la R. Jakobson combinarea coincide cu sintagmatica, iar selecția – cu paradigmatica. Deci, el identifică relațiile paradigmatică cu asociațiile de similitudine, iar cele sintagmatică – cu asociațiile de contiguitate. De altfel, această aserțiune nu este integral novatoare, întrucât a fost propusă încă de N. Krușevski: „dacă drept urmare a legii asociației de similitudine cuvintele trebuie să se clasifice în mintea noastră în sisteme sau cuiburi, atunci, datorită legii și asociației prin contiguitate, aceleași cuvinte trebuie să se distribuie în serii”.

Atare raționamente sunt seducătoare, însă nu sunt în întregime justificate, deoarece asociațiile de similitudine se produc nu numai în plan paradigmatic, ci și în plan sintagmatic. Aceeași situație atestăm și în cazul asociațiilor de contiguitate. Mai mult, ambele tipuri de asociații pot alterna sau chiar pot interacționa.

3.2. Delimitarea asociațiilor de similitudine și de contiguitate aparține lui W. Wundt și lui H. Schuchardt. La etapa actuală importanța asociațiilor pentru metasemie este confirmată de cea mai mare parte a savanților (Duchaček, Guiraud, Jakobson, Roudet, Ullman, Aznaurova, Budagov, Bulahovski etc.).

Asociațiile de similitudine se evidențiază prin faptul că se face abstracție de proprietățile neidentice, distinctive ale obiectelor și se accentuează proprietățile lor identice, asemănătoare, pe baza lor se pune semnul egalității între obiecte și fenomene din realitate, între imagini și concepte, între omolexe și paralexice, între parasemante și olosemante, dar nu numai între obiecte și fenomene din realitatea obiectivă, cum se susține de cele mai multe ori (Bréal, Guern, Wald, Aznaurova, Bulahovski etc.).

3.3. Asociațiile de contiguitate generează stabilirea unor relații de incluziune, de implicare între obiectele și fenomenele din realitate, între imaginile lor și între unitățile lexicale. Tipul dat de asociații se realizează în câteva subtipuri concrete: temporale, spațiale și temporal-spațiale.

Atât asociațiile de similitudine, cât și cele de contiguitate se actualizează într-un număr foarte mare de modele asociative concrete. Cu toate acestea, multitudinea modelelor asociative nu presupune, după cum afirmă unii cercetători (Șmeliov), că în structura semantică a unor cuvinte există și alte relații în paralel cu cele de similitudine și de contiguitate, pentru că în cazul dat infinite sunt nu tipurile de asociații, ci formele lor concrete de realizare.

O altă problemă legată de asociații se referă la locul acestora în metasemie. Unii lingviști interpretează asociațiile în calitate de cauze ale metasemiei (Ghepner), alții le analizează drept premise ale metasemiei (Stroeva) și a treia categorie de cercetători includ asociațiile atât în cauzele, cât și în premisele metasemiei (Ullman).

Se știe că sensul cuvântului se modifică, nu de aceea că există anumite relații asociative între fenomene, ci pentru că asociațiile existente apar și devin active în conștiința vorbitorilor numai atunci, când intervine necesitatea denominării unui anumit segment din realitatea obiectivă. Asociațiile nu se pot produce în calitate de factori ai metasemiei, deoarece ele sunt doar un mijloc psihic, prin intermediul căruia se realizează metasemia. Mai mult, metasemia nu este predeterminată de asociațiile psihice, ci este mediată de acestea.

3.4. Clasificarea mutațiilor semantice a fost și continuă să fie una dintre problemele principale ale semasiologiei. Asociațiile psihice de similitudine și de contiguitate se actualizează în limbă în mutații semantice similative și contigue. Concordanța dată a fost demonstrată de M. M. Pokrovski, care menționa că „variațiile sensurilor cuvintelor, la prima vedere capricioase, în realitate se subordonează unor anumite legi, întrucât ele corespund asociațiilor psihologice de contiguitate și de similitudine, și că, în pofida subiectivismului lor, ele reflectă în genere corect și exact schimbările obiective respective din viața popoarelor și a grupărilor lor sociale”.

În multe studii contemporane este perpetuată clasificarea logică a mutațiilor semantice, delimitându-se următoarele tipuri de metasemie: extensiunea, restricția, deplasarea și transferul metaforic și metonimic (Carnoy, Borodina, Gak, Nikitin etc.). Totodată, mutațiile semantice sunt identificate cu tropii: metafora, metonimia, sinecdoca, hiperbola, litota etc. (Grevisse, Șăineanu, Bloomfield). De altfel, unii cercetători stabilesc relații de paritate între metasemie și concurența sinonimelor (Gak), între metasemie și extensiunea sau restricția sferei denotative a sensului (Grevisse).

Or, extensiunea și restricția sunt consecințe ale metasemiei, iar metasemia, ca și mutațiile semantice, constituie ceva mai mult, decât tropii, și pentru a elucida definitiv acest fenomen, este necesar a pune la bază o teorie mai generală, decât retorică.

Așadar, cauzele schimbărilor semantice țin de realitatea extralingvistică, cea socială, dar și de evoluția limbii, de fenomenele care determină dezvoltarea acesteia. La compararea sensurilor actuale ale unităților lexicale cu cele din faze mai vechi ale limbii sunt puse în evidență tendințele ce stau la baza evoluției sensului lexical, acestea fiind variate.

3.5. Prin urmare, la o delimitare riguroasă a cauzelor, tipurilor și consecințelor metasemiei, distingem două tipuri de metasemie: similativă și implicativă. Deci, tipurile date au caracter mai general, decât transferul metonimic sau cel metaforic, căci înglobează toate tipurile posibile de mutații semantice, inclusiv cele care nu au la bază transferul metaforic sau metonimic. Clasificarea preconizată aici înglobează numai mutațiile semantice bazate pe similitudine și contiguitate, în timp ce transferurile bazate pe similitudine și contiguitate denominative sunt excluse ca tipuri aparte, deoarece se confundă aspectul semasiologic și onomasiologic al fenomenului.

4. Factorii metasemiei

4.0. Clasificarea factorilor metasemiei

4.0.1. Este un lucru general recunoscut că noțiunile umane nu sunt imobile, ci se află în perpetuă mișcare, iar studierea lor necesită întotdeauna analiza mișcării noțiunilor, a legăturii lor, a trecerilor reciproce ale uneia în alta. Această constatare se referă direct la limbă și, în primul rând, la planul ei de conținut. Astfel mutațiile semantice se raportează la cele mai importante procedee de evoluție a vocabularului limbii, dat fiind că sporirea cantitativă a lexicului este limitată de factori multipli, altminteri este imposibil a se explica faptul că limba germană contemporană, dispunând de 43 de foneme, este capabilă să formeze aproximativ 145 de milioane de cuvinte, formate din foneme în număr de până la inclusiv cinci unități. Limba engleză cu ale sale 44 de foneme, evident, poate forma și mai multe cuvinte. Or, societățile, care vorbesc aceste limbi, nu au realizat nici posibilitățile din limita de 1%” (Tășler).

Mutațiile semantice în structura și evoluția cuvintelor sunt determinate de dinamica vocabularului unei limbi. Evoluția semantică a cuvintelor constituie obiectul de cercetare al semanticii istorice, diacronice, dar și al etimologiei.

Deficiența principală a studiilor semasiologice rezidă în confundarea factorilor, tipurilor și consecințelor metasemiei, de aceea delimitarea acestor noțiuni înrudite, dar eterogene prin esența lor, este extrem de importantă.

Istoria teoriilor lingvistice demonstrează că savanții se limitează, de regulă, la fixarea unor inovații semantice concrete. Clasificarea logică a mutațiilor semantice, propusă de H. Paul, se reduce la constatarea faptului că modificarea semantică se produce în trei direcții: restricție, extensiune și transfer de sens. Clasificarea lui H. Paul a fost adoptată ulterior de M. Bréal, A. Darmsteter, M. Pokrovski etc., inclusiv de toate manualele de lexicologie. Făcând abstracție de faptul că extensiunea și restricția se referă la consecințele metasemiei, factorii acesteia în genere nu sunt luați în discuție.

4.0.2. Clasificarea factorilor metasemiei, elaborată de A. Meillet, constituie o realizare incontestabilă atât pentru istoria lingvisticii, cât și pentru semasiologie. Astfel, A. Meillet evidențiază trei grupe de factori principali ai metasemiei: 1) lingvistici, care sunt determinați de sistemul intern al limbii, fiind foarte numeroși, 2) funcționali (transferurile de sens) și 3) sociali. În această clasificare ponderea principală este atribuită factorului social, considerat esențial, decisiv. Principiul în cauză a fost acceptat ulterior de cei mai mulți savanți (Huguet, Levi-Bruhle, Wartbourg, Makovski etc.).

Odată stabiliți, lingviștii au purces la cercetarea multilaterală a factorilor metasemiei, atașând la ei și factorii psihici, care au fost delimitați în studiile lui H. Schuchardt, R. Meringer, Z. Freud, H. Sperber, L. Spitzer, Ch. Bally, C. Vossler, V. Croce etc. Tentativa descoperirii unui factor general, universal în procesul de evoluție a limbii și a semanticii cuvintelor s-a dovedit a fi o eroare, aceasta fiind o mărime imaginară,

întrucât limba nu este un fenomen unidimensional sau monoaspectual, ea fiind simultan un fenomen fiziologic și psihic, social și istoric, de aceea ea este expusă acțiunii unui ansamblu de factori multipli și plurivalenți. Astăzi, unii cercetători perseverează în identificarea unui singur factor în evoluția limbii, considerându-l unicul factor autentic și final al oricărei evoluții în limbă. Procedând astfel, se neglijează faptul că orice modificare este determinată de factori concreți, deoarece modificările de limbă nu pot fi explicate numai de factori generali și universali, întrucât ele trebuie explicate cu toată concretețea lor (Coșeriu).

4.0.3. În urma analizei procesului de studiere a factorilor metasemiei, se conturează câteva direcții principale. Astfel, o serie de lingviști neagă necesitatea studierii cauzelor extralingvistice de evoluție a limbii, unicul domeniu de investigație considerându-se cel al factorilor intralingvistici. De o mare popularitate beneficiază și concepția opusă, conform căreia modificările de limbă sunt determinate doar de factori extralingvistici și, în primul rând, de condițiile sociale (Gadjieva). Majoritatea lingviștilor delimitează însă trei grupe de factori principali de evoluție a limbii: lingvistici, psihici și social-istorici.

Întrucât evoluția limbii e considerată drept un rezultat al contradicțiilor ei interne, acestea din urmă sunt reduse la lupta dintre stabilitate și variabilitate, dintre staticitate și dinamicitate, dintre imobilitate și mobilitate. Paralel cu cele menționate, cercetătorii delimitează o serie de contradicții specifice numai sistemului limbii, principală fiind considerată cea dintre resursele de exprimare și necesitățile de exprimare ale limbii și cea dintre forma veche și conținutul nou (Vinogradov, Karaulov, Coșeriu, Skrelina); acestea fiind în fond manifestări concrete ale contradicției dintre stabilitate și variabilitate.

În această ordine de idei, V. V. Vinogradov, face următoarea mențiune: „cu toată dependența limbii de legitățile evoluției ei istorice și de dezvoltarea societății (ceea ce este firesc pentru orice fenomen social), limbii, ca fenomen social specific, îi sunt proprii legi interne individuale de evoluție”; la acestea din urmă autorul raportează „legea generală de trecere a limbii de la o calitate la alta prin acumularea succesivă și de durată a elementelor noii calități, noii structuri și, respectiv, prin dispariția treptată a elementelor calității vechi; legea stabilității „bazei” limbii, menținerii calității limbii; legea perfecționării succesive a limbii ș. a.”

Contradicția dată este determinată de o serie de factori de natură diversă: intralingvistici și extralingvistici, interni și externi, supraaprecierea sau subaprecierea cărora conduce la teoretizări unilaterale.

4.0.4. În literatura de specialitate se disting factori interni și externi, lingvistici și extralingvistici. Factorii externi se definesc ca fiind provocați de societatea în care funcționează limba respectivă și de gândirea umană, de conștiință, în timp ce factorii interni sunt definiți ca fiind generați de însuși mecanismul și de însăși structura limbii (Darmsteter, Guiraud).

Factorii interni și externi, intralingvistici și extralingvistici nu acționează izolat, ci interacționează, de aceea multiple modificări se

produc ca urmare a interacțiunii factorilor interni și externi. Deci, factorii interni și externi sunt categorii corelative, între ei stabilindu-se o unitate dialectică: ei interacționează, iar în cazuri speciale unii se transformă în alții. Cu alte cuvinte, clasificarea dată are caracter arbitrar în multe privințe, întrucât nu întotdeauna putem declara cu certitudine dacă cutare sau cutare inovație semantică (chiar și de limbă, în genere) este generată de factori interni sau externi.

Distincția principală dintre factorii interni și cei externi constă în faptul că toate cauzele interne nu cunosc niciun fel de limite temporale, în timp ce impulsul extern, mai corect acțiunea lui, este limitat de o anumită epocă istorică. În acest sens cauzele interne au un autentic caracter pancronic.

4.0.5. În baza celor constatate, interpretăm factorii interni drept cauze generate de mecanismul limbii și de acțiunea unui sistem de limbă asupra altuia, iar factorii externi drept cauze determinate de realitatea obiectivă, în care funcționează limba, și de conștiința umană. Din lipsa unor termeni adecvați, care ar sublinia că este vorba de aspectul ontologic al problemei, vom face uz de termenii factori intralingvistici, pentru a denumi factorii interni, și extralingvistici, pentru a denumi factorii externi.

4.1. Factorii extralingvistici ai metasemiei

4.1.0. Factorii extralingvistici ai metasemiei cunosc două forme de manifestare: social-istorică și psihică.

4.1.1. Factorii social-istorici se referă absolut la toate sferile vieții **social-economice**, fiind determinați de dezvoltarea științei, tehnicii, culturii, politicii, economiei, moravurilor, moralei, dreptului, religiei etc., etc. Influența acestor factori asupra evoluției semantice a unităților de vocabular a fost menționată încă de primii semasiologi și este acceptată aproape de toți cercetătorii contemporani. Ar fi totuși o eroare dacă am explica toate mutațiile semantice (sau cea mai mare parte a lor) prin progresul societății umane, dat fiind că anume o astfel de absolutizare extremă a semasiologiei cultural-istorice a fost renumita „semantică stadială” a lui N. Marr, care pe baza unor manipulări semantico-paleontologice arbitrare impunea limbii cutare sau cutare „transformări de sens” stadiale.

În interiorul factorilor social-istorici, uneori, se delimitează un subgrup aparte de factori sociali, determinați de formarea păturilor sociale, de migrarea cuvintelor dintr-un grup social în altul, din lexicul general al limbii în vocabularul special și invers (Duchaček, Guiraud, Meillet, Rosseti, Ullman, Stroeva etc.). A se confrunța în această ordine de idei sensurile substantivului *operație* în vocabularul medicilor, militarilor, matematicienilor, muncitorilor din industria de prelucrare etc.

Sensul cuvintelor se modifică nu numai în cazul „migrării cuvintelor” din lexicul uzual în cel special, dar și în cazul migrării lor dintr-un stil funcțional în altul (cf. utilizarea unor termeni filosofici ca *filosofie*, *subiect*, *individ* în limbajul curent). Dezvoltarea științei, tehnicii, apariția scrisului, a societății în genere ridică probleme noi în fața limbii, stimulează formarea sensurilor noi, diferențierea stilistică a vocabularului.

Factorii social-istorici, de regulă, contribuie la formarea sememelor derivate denominative, întrucât acestea se referă la activitatea gnoseologică a omului, din care motive apare necesitatea de a denumi și a exprima noțiunile și fenomenele noi. Totodată, factorii social-istorici ai metasemiei au caracter universal, sunt comuni pentru toate limbile lumii, în timp ce realizarea lor concretă în fiecare limbă aparte are caracter individual, fapt ce constituie specificul fiecărei limbi concrete. De exemplu, limba română conține numeroase cuvinte și expresii ale căror sememe derivate expresive sunt determinate de specificul dezvoltării istorice a poporului român (cf.: *a fi turc* „a fi din cale afară de încăpățânat”, *a vorbi turcește* „a vorbi neclar; a se exprima neînțeleș”).

În istoria limbii române constatăm următoarea legitate: datorită nivelului înalt de dezvoltare a agriculturii, păstoritului, vităritului și datorită situației speciale a clerului în viața socială a Țărilor Românești feudale, unitățile lexicale din sistemele terminologice ale domeniilor respective, modificându-și sensul, au pătruns în vocabularul general al limbii. La etapa contemporană de evoluție a limbii noastre, în legătură cu realizarea progresului științifico-tehnic, aceeași legitate se manifestă în felul următor: unitățile unor sisteme terminologice, modificându-și semnificația, pătrund în lexicul de bază al limbii.

4.1.2. Factorii psihici ai metasemiei de asemenea sunt acceptați de majoritatea cercetătorilor. Ei sunt determinați de scopul comunicării, întrucât vorbitorul vrea să sublinieze dorința sa de a intensifica sau de a modera expresia (Svoboda).

Delimităm două tipuri de factori psihici: primul tip include factorii cu orientare estetică, iar cel de-al doilea – factorii determinați de superstițiile omului primitiv, de delicatețe etc. Cel dintâi tip este caracteristic, mai ales, limbajului artistic, unde funcția expresivă a limbii predomină asupra funcției sale denominative, adică aici limba parcă se „unidimensionalizează”, hipertrofiindu-se una din cele două funcții ale sale: cea afectivă. Ar fi însă incorect să considerăm că tendința spre expresivitate este definitorie numai pentru limbajul artistic, întrucât ea este proprie într-un grad mai mare sau mai mic fiecărui membru al colectivului de vorbitori ai limbii. Mai mult, fără participarea emoțiilor umane niciodată n-a existat, nu există și nici nu poate să existe o căutare a adevărului de către om. În virtutea acestei constatări importanța factorului psihic nu trebuie minimalizată nu numai în cazul constituirii sememelor derivate expresive, dar și în cazul constituirii sememelor derivate denominative, dat fiind că în actul comunicativ nu rareori pe prim-plan se impune exprimarea emoțiilor puternice, a dragostei, a entuziasmului, a furiei, fapt ce contribuie la apariția unor imagini originale și spontane, întrucât „pasiunea și inspirația sunt surse importante ale creației stilistice” (Guiraud).

Cu toate acestea, supraestimarea importanței factorului individual în evoluția limbii este nejustificată. Procedând în acest fel, R. Meringer, de exemplu, explica toate mutațiile semantice prin acțiunea factorului psihic, individual. Absolutizarea factorului psihic este cauza estetismului extrem al lui C. Vossler, care a ajuns să identifice limba cu expresia.

Analiza atentă a factorilor metasemiei demonstrează că factorul emotiv, psihic e departe de a putea determina toate mutațiile semantice. Individualul și colectivul, socialul și individualul formează o unitate dialectică, adică individualul și socialul nu sunt categorii contradictorii, ci complementare (Benveniste).

Factorii psihici ai metasemiei se actualizează în următoarele procese concrete de limbă: tabuizare, eufemizare și disfemizare.

4.1.3. Tabuizarea (< *tabu* termen polinezian cu semnificația „sacru; interzis”) este determinată de identificarea în conștiința omului primitiv a cuvântului și a denotatului. Interdicția cuvintelor este dictată de superstiții, de teama față de apariția ființei sau fenomenului denumit, ce ar putea pedepsi cu moartea pe cel care a pronunțat numele acesteia, întrucât „numele era, în credințele primitive o parte (dacă nu chiar substanță) a ființei umane” (Duchaček). De aceea pentru a denumi obiecte și ființe redutabile erau folosite alte unități lexicale (decât cele primitive), ca urmare a modificării semanticii lor. Prin urmare, termenul tabu este aplicabil numai la cuvintele interzise, dar nu și la cuvintele ce și-au modificat sensul sub influența cuvintelor interzise.

Superstițiile omului primitiv au lăsat numeroase urme și în vocabularul limbii române. Unitățile lexicale, modificându-și sensul pentru a substitui cuvintele interzise, își pierd treptat caracterul lor afectiv și trec în categoria denumirilor primare ale denotațiilor respectivi, care (denumiri) eventual, de asemenea, pot fi tabuizate. În acest sens sunt elocvente omosemantele cuvântului *drac* din limba noastră (vezi analiza lor la Anton Borș).

Odată cu evoluția civilizației acest factor al metasemiei pierde substanțial din frecvență.

4.1.4. Eufemizarea (derivat al verbului *a eufemiza*, format din *eufemism*, preluat din fr. *euphémisme*, constând din elementele grecești *eu* „bine” și *phemi* „vorbesc”) constă în substituirea cuvintelor, ce evocă direct idei jenante ori penibile pentru auditor sau cititor, prin alte cuvinte cu sensul modificat, care voalează ideea în cauză în așa măsură, încât efectul dezagreabil este redus la minimum. Eufemizarea este o urmare directă a pudorii, a delicateței, a nivelului de cultură a vorbitorului.

De regulă, se eufemizează cuvintele care denumesc relațiile, organele sexuale și alte părți și funcții ale organismului, deficiențele fizice și morale, pudoarea, moartea, realități indecente etc. (Duchaček, Plomteux). Se presupune că fenomenul polarizării semantice, adică enanteosemia, a apărut de asemenea ca urmare a eufemizării.

Eufemizarea este tratată uneori ca o varietate de tabu (Ullmann). Deși tabuizarea și eufemizarea sunt fenomene înrudite, ele se disting atât ca esență, cât și ca motivare: primul fenomen apare ca urmare a interzicerii cuvintelor din limbajul omului primitiv, iar secundul – ca urmare a substituirii cuvintelor ce exprimă noțiuni necuviincioase, indecente. Odată cu evoluția civilizației și a culturii umane acest factor al metasemiei își extinde sfera de acțiune, devenind tot mai frecvent.

Drept exemple de eufemizare poate servi folosirea ocazională a substantivelor *secret* „fapt care nu trebuie să fie cunoscut de toți, care

nu trebuie divulgat; taină” și *document* „act scris prin care se confirmă un fapt (identitatea, nașterea, căsătoria, moartea etc.) sau prin care se recunoaște un drept” în literatura română din Basarabia pentru denumirea organelor sexuale: – *Sai, măi, ... să nu ți se ude documenturile!* (Ion C. Ciobanu) și *Dar e câine absolut, / Ce, nu-l vezi cum e făcut? / E complet și natural / Cu sicreturi de-animal* (Andrei Lupan).

4.1.5. Disfemizarea este un fenomen opus celui de eufemizare și constă în intensificarea efectului emoțional prin „brutalizarea, vulgarizarea, folosirea exagerată a cuvintelor și expresiilor din stilul familiar” (Koduhov). Ca urmare a disfemizării, cuvintele lipsite de potențial emotiv, sunt substituite prin cuvinte umilitoare, vulgare, ofensatoare, care, modificându-și sensul, ajung să insulte sau să exprime ură, furie, dispreț (cf. *măgar* „animal domestic de povară mai mic decât calul, cu păr sur sau brun și cu urechi lungi; asin” și „om prost, încăpățânat sau obraznic”).

Dat fiind că disfemizarea este un factor frecvent de metasemie, ne vom limita la un singur exemplu. Astfel, în limba română contemporană, din considerente afective, verbele, care denumesc sunete, produse de unele animale, sunt folosite, după ce își schimbă sensul, pentru a denumi sunete produse de om: *a miorlăi* „(mai ales despre pisici) A scoate sunete tânguitoare și jalnice” și „despre persoane) A plânge prefăcut, fără lacrimi și cu voce înăbușită”, *a scheuna* „(mai ales despre câini) A scoate sunete ascuțite și jalnice” și „(despre copii) A plânge prefăcut, fără lacrimi și cu glas înăbușit”, *a rage* „(mai ales despre boi, vaci, cerbi etc.) A scoate sunete puternice și prelungi”, „(mai ades despre copii) A plânge cu glas tare” și „(despre persoane) A scoate țipete; a țipa; a striga”; *a urla* „(mai ales despre lupi, câini și șacali) A scoate sunete puternice și răsunătoare” și „(despre persoane) A scoate strigăte violente și prelungi” etc.

4.1.6. După cum s-a constatat, influența factorilor psihici contribuie la intensificarea sau la diminuarea afectivității expresiei. În relație directă cu intensificarea și diminuarea afectivității enunțului se află și procesul de înnobilare sau de degradare a sensului, delimitat inițial în studiul lui M. Bréal. Ulterior, noțiunile de înnobilare și de degradare a sensului au fost preluate fără atitudinea critică corespunzătoare de mai mulți semasiologi (S. Ullman, O. Ducháček etc.), ele fiind interpretate fie în calitate de factori, fie în calitate de tipuri, fie în calitate de consecințe ale metasemiei (Ducháček, Ullman). În realitate procesul de înnobilare și de degradare a sensului constituie o consecință a metasemiei, determinată de factorii psihici.

4.2. Factorii lingvistici ai metasemiei

4.2.0. Factorii lingvistici ai metasemiei se subdivid în două mari categorii: interlingvistici, care se raportează la interacțiunea diverselor sisteme de limbă, și intralingvistici, care se referă la interacțiunea unităților în interiorul unui sistem de limbă.

4.2.1. Factorii interlingvistici contribuie nu numai la creșterea cantitativă a lexicului limbii, dar provoacă și „mutații calitative destul de precise în proprietățile paradigmatică și sintagmatică ale acelor unități lexicale, cu care ei intră în corelație” (Berejan).

Contactul dintre limbi, fiind un factor important al metasemiei, survine ca urmare a relațiilor culturale, politice, sociale și economice dintre popoare. Sistemul lexical este cea mai receptivă sferă a limbii și în cazul influenței unei limbi străine. Ca urmare a contactului dintre limbi, are loc extensiunea sau restricția structurii semantice a unităților lexicale proprii sub influența celor străine (Sandfeld). Acest factor se realizează și în procesul de contactare a graiurilor, dialectelor din interiorul unei limbi naționale (Pavel).

Importanța factorului interlingvistic în procesul mutațiilor semantice este recunoscută de majoritatea lingviștilor (Kondrașov, Melniciuk, Semicinski), deși cercetarea acestui factor este ignorată de unii semasiologi (Duchaček, Guiraud, Levički).

Pentru istoria limbii noastre are o mare valoare studierea influenței slave asupra semanticii unităților lexicale moștenite din latină (Berejan, Raevschi, Șăineanu, Budagov, Corlăteanu). De exemplu, substantivul *lumină* „radiație a corpurilor incandescente sau luminescente, care acționând asupra retinei, face vizibil mediul ambiant” moștenit din lat. *lumen* a obținut sensul „totalitate a tot ce există în mediul ambiant” sub influența omologului său din slava veche care conținea ambele sensuri (vezi: Corlăteanu, Șăineanu). Tot sub influența limbii slave vechi substantivul *limbă* „organ din cavitatea bucală care servește la alimentare și ca organ al vorbirii la om” (moștenit din lat. *lingua*) a dobândit sensul „popor, nație”. Cf. la Dosoftei: „*Limbile să saltel/ Cu cântece nalte,/ Să strige-n tărie/ Cu glas de bucurie*”. De altfel, substantivul *față* „parte de dinainte a capului” (moștenit din lat. *facies*) sub influența limbii slave vechi a căpătat și sensul „persoana; personalitate”.

O influență deosebită asupra semanticii unităților lexicale românești a exercitat și limba franceză, începând cu finele secolului al XVIII-lea și până în prezent (cf. sememul „a prăvăli jos” a verbului *a abate* „a orienta în altă direcție”, care a luat naștere sub influența verbului francez *abattre*).

Exemplele de mutații semantice apărute ca urmare a factorului interlingvistic analizate până aici țin de structurile de suprafață și se lasă observate la o cercetare sumară a limbilor română și slavă veche. În ultimul timp, se profilează o nouă tendință în studierea contactului dintre limbi, preconizată în unele studii ale lui E. Coșeriu și S. Berejan. Noua orientare constă în studierea mutațiilor semantice, produse de influența microsistemelor lexicale ale unei limbi asupra microsistemelor lexicale corelative ale altei limbi (vezi: Berejan, Coșeriu). Această tendință are posibilități și perspective surprinzătoare, întrucât ea permite relevarea contactului dintre limbi, care se produce în structurile de profunzime (vezi: Chomsky).

Să analizăm următorul microsistem lexical din limba rusă:

		сутки			
	день			ночь	

În limba română arhilexemul lipsește și drept urmare există o opoziție simplă *zi:noapte*. Sub presiunea microsistemelor respective din limbile slave, substantivul *zi* „perioadă de timp dintre răsăritul și apusul soarelui”, neutralizând o parte de hiposeme, și-a modificat sensul pentru a ajunge în funcția de arhilexem al microsistemului în cauză:

		zi			
	zi			noapte	

Interferența semantică a limbilor se realizează conform anumitor legități; limbile înrudite se caracterizează prin interacțiuni semantice mult mai profunde, decât limbile neînrudite (Sandfeld). Drept exemplu poate servi limba turcă, care a influențat doar aspectul cantitativ al vocabularului limbilor balcanice, în timp ce influențe semantice din partea limbii turce asupra acestor limbi nu au fost atestate.

4.2.2. Factorii intralingvistici ai metasemiei, spre deosebire de cei interlingvistici, sunt mult mai diverși și mai numeroși. Importanța acestor factori în evoluția limbii în genere și pentru metasemie în parte este incontestabilă, chiar dacă unii cercetători neagă existența lui.

În continuare vom insista asupra celor mai frecvente cauze ale metasemiei, care se realizează fie în plan sintagmatic, fie în plan paradigmatic, întrucât orice unitate lexicală cunoaște două modalități de identificare: 1) în lanțul vorbirii, adică în sintagmatică și 2) în sistem, adică în paradigmatică (vezi: Schogt).

Vom analiza mai întâi factorii, a căror acțiune se manifestă pe axa sintagmatică.

4.2.3. Un factor intralingvistic dintre cei mai frecvenți este elipsa (vezi: Bréal, Cotelnic, Duchaček, Grevisse, Guiraud, Nyrop, Ullman), care constă în modificarea componentei semice a sememului prin condensarea unor expresii polimembre, ca urmare a omiterii unuia din termeni.

În timp ce unii savanți analizează elipsa în calitate de model de derivare a cuvintelor sau de procedeu lexico-gramatical de formare a cuvintelor (vezi: Cotelnic), alții interpretează elipsa în calitate de procedeu semantic de formare a cuvintelor (vezi: Rodionova, Sokolova).

Elipsa poate fi studiată și în calitate de proces semantic, avându-se în vedere faptul că în acest caz mutația semantică, de cele mai multe ori, este asistată de modificarea clasei gramaticale a unității respective, adică a clasemului.

În limba română contemporană elipsa se referă, de regulă, la sintagmele atributive, de cele mai multe ori fiind elipsat substantivul, al cărui sens este asimilat de cuvântul care se menține. În cazul substantivării adjectivului, firește, nu apare un sens absolut nou, întrucât adjectivul substantivat exprimă sensul sintagmei întregi. T. Cotelnic, cercetând conversiunea unităților lexicale în limba română contemporană, stabilește patru categorii de adjective în raport cu fenomenul substantivării: 1) adjective substantivate, folosite în limba contemporană numai ca substantive, 2) adjective cu pondere funcțională dublă, adică folosite atât ca adjective, cât și ca substantive, 3) adjective, ce se substantivează numai ocazional și 4) adjective care nu se substantivează.

Un interes special prezintă a doua categorie, incluzând o cantitate foarte mare de adjective, care se supun cu ușurință substantivării prin intermediul a patru modele esențiale: 1) „calitate” – „denumirea abstractă a calității respective” (cf.: *alb*¹ „care are culoarea zăpezii sau a laptelui” și *alb*² „culoare a zăpezii sau a laptelui”); 2) „calitate” – „denumirea persoanei care poartă calitatea respectivă” (cf. *sportiv*¹ „care ține de sport” și *sportiv*² „persoană care practică sportul”); 3) „apartenență națională” – „reprezentantul naționalității respective” (cf.: *turkmen*¹ „care aparține Turkmeniei sau populației ei” și *turkmen*² „persoană care face parte din populația de bază a Turkmeniei”); 4) „calitate” – „obiectul care poartă calitatea respectivă” (conf.: *submarin*¹ „care se găsește sub suprafața sau pe fundul mării ori al oceanului” și *submarin*² „vas militar care poate naviga și sub suprafața apei”). Mutația semantică a adjectivelor substantivate din această categorie se produce pe baza asociațiilor de contiguitate „calitate – denumirea abstractă a calității respective”, „calitate – denumirea persoanei care deține această calitate” etc., deși în cazul de față am putea vorbi și de contiguitate contextuală, în baza căreia se realizează substantivarea adjectivelor. Totodată, se impune o remarcă de principiu: în procesul substantivării adjectivelor paralel cu modificarea clasei morfologice a acestuia (clasemul „calitate” este substituit prin clasemul „substanțialitate”) în structura semică a sememului derivat au loc și modificări semantice de altă natură, drept urmare se produce concretizarea sememului derivat. Restricția și concretizarea sensului adjectivelor substantivate este specifică pentru acele adjective care desemnează calități fizice sau morale umane: *bătrân*, *carierist* ș. a., cât și calități ale unor obiecte, cea mai mare parte dintre care sunt termeni științifico-tehnici: *toxic*, *elastic* etc. Extensiunea semantică în procesul substantivării adjectivelor se produce numai în cazul adjectivelor abstracte, a căror calitate, substantivându-se, exprimă o noțiune generală; *abstract*¹ „care cuprinde numai trăsăturile generale” și *abstract*² „cuvânt care denumește o noțiune formată prin abstracție”.

Elipsa adjectivului este posibilă, dacă acesta figurează permanent în calitate de determinant al unor anumite substantive, a căror elipsare nu produce confuzii la comprehensiunea enunțului, întrucât adjectivul

substantivat cumulează semnificația întregii sintagme, fapt ce a servit drept motiv pentru unii semasiologi de a identifica elipsa și metonimia (Guern).

4.2.4. Procesul invers, adică elipsarea adjectivului, are o frecvență mult mai redusă în limba română și constă în faptul că substantivele cu semantică apreciativă, ca urmare a elipsării adjectivului, cumulează semnificația întregii sintagme atributive. În asemenea cazuri mutația semantică rezidă în acumularea unor seme suplimentare în semantica substantivului, ca urmare a condensării în substantiv a conținutului unei îmbinări întregi. Astfel, substantivul *calitate* din sintagma *calitate bună*, a ajuns să însemne (atunci când se elipsează adjectivul *bun*) „însușire caracteristică (de obicei pozitivă)” cu referire, mai ales, la calitățile morale ale oamenilor. Datorită acestui fapt substantivul *calitate* poate stabili opoziție antonimică cu substantivele *neajuns*, *cusur*, *deficiență*, *defect* etc.

Ca urmare a condensării semantice și-au modificat sensul și substantivele din sintagmele atributive de mai jos: *sportiv de înaltă clasă* → *sportiv de clasă*, *a fi exemplu bun* → *a fi exemplu*, *a avea gust bun* → *a avea gust*, *a avea temperatură înaltă* → *a avea temperatură* etc.

Se impune următoarea constatare: elipsa adjectivului sau a substantivului din componența sintagmelor atributive este realizabilă în virtutea faptului că acestea se actualizează simultan pe axa sintagmatică, ceea ce face ca prezența unuia să reclame exprimarea celuilalt. Treptat lipsa unui component devine normă.

4.2.5. Un alt factor intralingvistic al metasemiei, care se manifestă în sintagmatică, este modificarea funcției gramaticale a cuvintelor ca urmare a conversiunii unităților lexicale (Cotelnic, Grevisse, Stroeva). Fără a insista asupra detaliilor, întrucât acest fenomen, a fost minuțios cercetat în limba română (vezi: Cotelnic), vom menționa doar că în limba noastră majoritatea părților de vorbire se supun conversiunii. Un deosebit interes, pentru problema dată, prezintă substantivarea și adjectivarea. Asupra substantivării adjectivelor am stăruit la cercetarea elipsei, de aceea aici este suficient să subliniem, că substantivarea participiilor este identică substantivării adjectivelor, întrucât se substantivează, de regulă, participiile adjectivate (cf.: *prieten iubit* → *iubit*, *ostaș rănit* → *rănit*).

Substantivarea numeralelor este un proces puțin productiv în limba română și ține, de cele mai multe ori, de vorbire. Numeralul se substantivează, mai ales, atunci când în actul denominativ se pune accentul nu atât pe aspectul material al obiectului, cât pe aspectul lui cantitativ (cf.: *când doi se ceartă al treilea câștigă*; *șapte pe unul nu așteaptă*).

4.2.6. În sintagmatică se manifestă și alt factor intralingvistic al metasemiei cum este contagiunea sau influența contextului permanent, modificarea semanticii cuvintelor producându-se sub influența partenerilor contextuali (vezi: Bréal, Ullman).

Se știe că între sensul cuvântului și context există o anumită interdependență și o anumită intercondiționare. Sensul, în multe privințe, este determinat de actualizarea cuvântului într-un anumit context, contextul, la rândul său, precizează și clarifică sensul cuvântului. Modificarea distribuției semantice și sintactice apare în calitate de semnal al mutațiilor semantice, dar nu în calitate de cauză a schimbărilor de sens. Să analizăm un exemplu. În limba română contemporană folosirea unor verbe tranzitive fără complinire conduce la modificarea semantică a acestor verbe. Paralel cu modificarea sensului are loc și trecerea acestor verbe din clasa semantică a acțiunii în clasa semantică a stării, ele devenind calificative ale subiectului enunțului. Astfel verbul tranzitiv *a bea*, fiind utilizat fără complement direct, își modifică sensul: *Vasile bea apă* → *Vasile bea*, adică *Vasile este băutor*. O situație similară atestăm și în exemplele următoare: *Vasile fumează țigări străine* → *Vasile fumează*, adică *Vasile este fumător*, *Ion scrie o carte* → *Ion scrie*, adică *Ion este scriitor*. Semantica acestor verbe, denumite în literatura de specialitate „verbe tranzitive cu întrebuițare absolută”, trebuie pusă în legătură cu verbele derivate de la substantive și adjective, care denumesc nume de agent sau calități ale persoanelor. Verbele derivate de la nume de agent sau de la adjective indică o stare sau o calitate permanentă a unei persoane (cf.: *a tâmplări* „a fi tâmplar” și *a trândăvi* „a fi trândav”), prin analogie cu semantica acestora unele verbe tranzitive, trecând în categoria stării și devenind intransitive, indică o stare a unei activități sau calități, în care se află subiectul (cf.: *el mănâncă pâine* și *el mănâncă mult*, adică el este mîncăcios).

4.2.7. Pe axa sintagmatică se manifestă încă un factor al metasemiei. Este vorba despre formarea unor noi unități lexicale ca urmare a comprimării, a condensării unor sintagme într-un singur cuvânt, a cărui semantică nu constituie o sumă a sensurilor elementelor componente, ci o unitate nouă de sens. Acest proces se produce prin contaminarea a două unități semnificative sau a unui cuvânt auxiliar cu altul independent. De exemplu, adjectivul *cuminte* „care se poartă bine” este format din prepoziția *cu* și substantivul *minte*. În baza contiguității contextuale aceste două unități au ajuns să exprime o singură noțiune, contopindu-se într-un singur cuvânt. Deși dicționarele explicative atestă pentru *cuminte* sensul „deștept”, afirmăm cu certitudine, că adjectivul *cuminte* nu posedă sensul dat. Dacă atribuim acest sens lui *cuminte*, acesta ar trebui ortografiat separat: *cu minte*, ca și *om cu scaun la cap* sau *om cu multă minte*. Un exemplu analog este și adjectivul *cumsecade*, care s-a produs prin contopirea sintagmei formate din adverbul *cum*, pronumele reflexiv *se* și persoana a treia timpul prezent a verbului *a cădea*.

Comprimarea îmbinărilor de cuvinte într-un singur cuvânt se evidențiază și prin faptul că au loc nu numai modificări în semantica elementelor componente, ci și anularea relațiilor sintagmatice dintre unitățile componente și transformarea lor în relații paradigmatică.

4.2.8. Factorii interlingvistici ai metasemiei, care se manifestă pe axa paradigmatică, sunt subdivizați în trei subgrupe de factori, care se produc:

1) în planul expresiei, 2) în planul conținutului și 3) în planul expresiei și al conținutului concomitent. Este vorba de „confundarea”, „contopirea”, „integrarea” cuvintelor după formă sau după conținut, „despre asimilarea semantică și formală” (Makovski).

Mutațiile semantice, determinate de similitudinea formei cuvintelor, sunt studiate în legătură cu etimologia populară (Chöne, Guiraud, Nyrop, Wartbourg) sau sunt limitate doar la constatarea influenței formei asupra conținutului (Meillet, Bulahovski, Șmeliov). O. Duchacek distinge două tipuri diferite, deși înrudite, de fenomene. În primul rând, este vorba de atracția lexicală, când un cuvânt obține sensul altui cuvânt ca urmare a similitudinii acustice sau grafice; în al doilea rând, este vorba de etimologia populară, determinată de similitudinea formală sau semantică a două sau a mai multor unități lexicale, independent de faptul dacă similitudinea semantică există obiectiv sau este presupusă din greșeală.

Întrucât între planurile de expresie a două unități lexicale luate arbitrar pot exista trei tipuri de relații formale: 1) de eterolexie, necoincidență formală totală a unităților lexicale, 2) de paralexie, coincidență formală parțială a unităților lexicale și 3) de omolexie, coincidență formală totală a unităților lexicale, distingem (eterolexia nu prezintă interes din perspectiva mutațiilor semantice) conflictul omolexelor, adică al cuvintelor care coincid total în planul expresiei și conflictul paralexelor, adică al cuvintelor care coincid parțial în planul expresiei. În același timp, între planurile de conținut a două unități lexicale luate arbitrar pot exista, de asemenea, trei tipuri de relații: 1) de eterosemie, necoincidență totală dintre semnificații, 2) de parasemie, coincidență parțială dintre semnificații și 3) de olosemie, coincidență totală dintre semnificații; de aceea, în planul conținutului distingem (eterosemia nu prezintă interes din perspectiva mutațiilor semantice) conflictul parasemantelor, adică al cuvintelor care coincid parțial în planul conținutului, și conflictul olosemantelor, adică al cuvintelor care coincid total în planul conținutului.

4.2.9. Conflictul omolexelor, denumit în terminologia tradițională conflictul omonimelor (Guiraud, Vendries), este, după cum afirmă G. Gilliéron, factorul principal al modificărilor semantice, iar, după E. Öhmann, el este „factorul decisiv al schimbărilor de limbă, dacă nu întotdeauna unicul”. Conflictul omolexelor conduce, de regulă, fie la dispariția uneia dintre unitățile lexicale opozante, fie la diferențierea formală a uneia dintre unitățile opozante. În cazul dispariției unei unități, celula vidă din lexic nu rareori este complinită de o altă unitate lexicală, după ce aceasta și-a modificat sensul. De exemplu, adjectivul *sân* moștenit din lat. *sanus* „sănătos” a dispărut din limba română fiind substituit prin *sănătos*, întrucât primul se afla în relații de omolexie cu substantivul *sân* moștenit din lat. *sinus* „piept”. Din aceleași motive a dispărut și adjectivul *car* (< lat. *carus*) „scump”, aflat în relații de omolexie cu substantivul *car* (< lat. *carrus*) „vehicul de transport”. Conflictul omolexic explică și apariția sememului „a scoate din minți” al verbului *a sminti*, interpretat ca fiind derivat din substantivul *minte*. În realitate, verbul *a sminti* nu are nimic în

comun sub aspect etimologic cu substantivul *minte*, fiind de origine veche slavă (cf.: *съмясти* „a mișca din loc”). În limba contemporană, ca urmare a conflictului omolexic, verbul *a sminti* a obținut sememul „a scoate din minți”, figurând în dicționare pe primul loc în structura semantică a verbului *a sminti*, în timp ce sememul originar „a mișca din loc” a devenit secundar, ca și cum ar fi derivat. Chiar mai mult, adjectivul *smintit*, derivat din verbul *a sminti*, figurează în dicționare numai cu sensul „ieșit din minți”.

4.2.10. O importanță deosebită în procesul de evoluție semantică a limbii au și relațiile paralexice. Este vorba de conflictul paralexelor sau de atracția paronimică (Iordan, Guiraud). Conflictul paralexelor este determinat de existența în limbă a două sau a mai multor cuvinte asemănătoare din punct de vedere acustic sau grafic, fapt ce poate duce la o apropiere sau la o îndepărtare formală și mai mare, fie la adoptarea unuia din ele a semanticii altuia (vezi: Ducháček). De exemplu, verbele *a dezvăiera* „a desface de baie” și *a dezvăra* „(persoane) a lipsi de o obișnuință rea”, având asemănare formală, se sinonimizează de unii vorbitori. De cele mai multe ori verbul *a dezvăiera* este folosit pentru *a dezvăra*, fapt condamnat în repetate rânduri de specialiști. Deseori, se confundă și substantivele *chilie* „cameră de locuit a unui călugăr” și *chelie* „cădere a părului de pe cap” etc.

Conflictul paralexelor se produce uneori între un cuvânt autohton și un neologism, mutației semantice fiind supus de cele mai multe ori neologismul (cf.: *a număra* „a socoti pe rând unul câte unul, determinând întreaga cantitate” și *a enumera* „a numi, înșirând într-o anumită consecutivitate”); însă conflictul paralexelor este caracteristic, mai ales, pentru neologismele cu semnificații asemănătoare (cf.: *a se abține* și *a obține*, *a adapta* – *a adopta*).

Exemplele analizate aici în calitate de conflict paralexice țin de vorbire. Unele modificări semantice, determinate de conflictul paralexelor, au devenit fapte de limbă. Astfel sememul „a schimba direcția” al verbului *a cârni* se datorează asemănării formale cu verbul *a cârmi*. Denumirea populară a lunii februarie *făurar* < lat. *februarius*-a fost influențată de semantica substantivului *faur*.

4.2.11. Conflictul omosemantelor, adică al sinonimelor, s-a aflat în centrul atenției mai multor cercetători (vezi: Bréal, Darmsteter, Ducháček, Huguet, Svoboda, Ullman). Conflictul omosemantelor poate provoca fie dispariția sau specializarea semantică a unuia dintre omosemanți, fie reducerea frecvenței acestuia în limbă și vorbire. Un exemplu concludent în această privință poate servi seria de substantive *arbore* – *copac* – *pom*. Substantivul *arbore* este termen livresc, al cărui sinonim este substantivul cu circulație mare în limbă *copac* „plantă lemnoasă cu tulpina înaltă și coroana formată din crengi”, iar substantivul *pom* înseamnă numai „copac fructifer”. În unele graiuri circulă exclusiv substantivul *copac*, atât cu semnificația „plantă lemnoasă cu tulpina înaltă și cu coroana formată din crengi”, cât și cu semnificația „pom fructifer”, substantivul *pom* fiind necunoscut. În al doilea grup de graiuri circulă ambele substantive: *copac* cu semnificația „plantă lemnoasă cu tulpina înaltă...” și *pom* cu semnificația specializată, restrânsă

„creangă împodobită cu dulciuri și fructe, purtată înaintea unei procesiuni mortuare”; în al treilea grup de graiuri circulă ambele substantive, *pom* și *copac*, cu semnificația lor din limba literară (cf.: Pavel).

Conflictul omosemantelor a determinat și preferința pentru verbele *a influența* și *a se limita* în raport cu sinonimele acestora *a înrâuri* și *a se mărgini*, preferință provocată de caracterul livresc al primului cuplu și de caracterul popular al celui de-al doilea cuplu de verbe. Exemplele analizate confirmă justetea constatării că drept urmare a conflictului omosemantelor unul dintre elementele cuplului poate suferi modificări esențiale de funcționare sau de conținut (Duchaček).

4.2.12. O anumită importanță pentru modificarea semantică a unităților lexicale are și conflictul parasemantelor, adică al cuvintelor cu semantică apropiată. Deseori în vorbire se confundă sensul substantivului *stradă* cu cel al substantivului *uliță*. Cf.: „**Străzile satului Răcești...**” și „**Burduja a luat-o pe ulița Livezilor**”. În primul exemplu trebuia folosit substantivul *uliță*, iar în cel de al doilea – substantivul *stradă*.

Să mai analizăm un exemplu de conflict parasemantic. Verbul *a întâlni* diferă de verbul *a întâmpina* prin prezența/absența semului „cu intenție/fără intenție”. Verbul *a întâlni* este definit în felul următor: „a găsi în cale”, iar *a întâmpina*: „a aștepta, ieșind în cale”. Deși aceste verbe se opun unul altuia din punct de vedere semantic, în vorbire ele uneori se confundă: *E bine, când întâlnești Anul Nou cu succese la învățătură și Militarii întâlneau un general*. În ambele cazuri se cere utilizarea verbului *a întâmpina*.

4.2.13. Iradierea semantică/sinonimică de asemenea se impune drept factor intralingvistic al metasemiei, manifestându-se pe axa paradigmatică (vezi: Bréal, Darmsteter, Duchacek, Berejan). Factorul în cauză contribuie la evoluția analogă a sensurilor unor cuvinte, constituind astfel paradigme semantice. De exemplu, ca urmare a iradierii semantice, toate substantivele-denumiri de recipiente denumesc și conținutul recipientelor respective; în virtutea acestei legități toate neologismele, care desemnează recipiente, dezvoltă sensuri derivate identice (cf. structura semantemelor *cisternă, butelie, amforă* etc.).

4.2.14. Metasemia, determinată de factori din planul paradigmatic, uneori este provocată de interacțiunea planului expresiei și cel al conținutului. În acest caz O. Duchacek vorbește de etimologie populară. Semasiologii, cu excepția lui O. Duchacek, studiază metasemia, determinată de interacțiunea formei și conținutului, în calitate de atracție omonimică sau paronimică (Chöne, Corlăteanu, Guiraud, Nyrop, Wartbourg), identificându-se astfel fenomene de limbă eterogene. În paginile anterioare am vorbit despre conflictul omolexelor și paralexelor, omosemantelor și parasemantelor, prezentându-le ca fenomene de limbă distincte, care se manifestă fie în planul expresiei, fie în planul conținutului. Spre deosebire de acestea, etimologia populară se manifestă simultan atât în planul conținutului, cât și în planul expresiei, din care motiv propunem să fie numită parasemolexie. Prin urmare, termenul etimologie populară este aplicabil numai la acele mutații semantice, care sunt generate de similitudinea ambelor planuri concomitent.

În limbajul unor persoane agramate circulă substantivul *cumpărativă*, format prin contaminarea substantivului *cooperativă* cu verbul *a cumpăra*. Deși legătura semantică dintre substantivul *cooperativă* și verbul *a cumpăra* este contestată de unii specialiști (Corlăteanu), este necesar să subliniem că legătura semantică există, întrucât substantivul *cooperativă* conține sememul derivat „unitate comercială pentru desfacerea mărfurilor; magazin”, de aceea verbul *a cumpăra* se află în relații paradigmatiche de contiguitate cu substantivul *cooperativă*. Ca atare cuvântul necunoscut *cooperativă* este motivat de cuvântul cunoscut *a cumpăra* și ca urmare substantivul *cumpărativă* are motivare dublă: formală și semantică, având semnificația de „magazin”.

4.3. Factorii metasemiei și interacțiunea metasemiei și a gândirii

4.3.0. Metasemia, fiind determinată fie de factori extralingvistici, fie de factori lingvistici, este întotdeauna mediată și guvernată de gândire pe baza asociațiilor de contiguitate și de similitudine, întrucât „schimbarea sensului este în principiu un fapt de gândire” (Rosseti).

4.3.1. În procesul evoluției semantice a limbii se manifestă în toată amploarea interacțiunea limbii și a gândirii. Această interacțiune se caracterizează prin faptul că toate mutațiile semantice sunt rezultate ale procesului de gândire, exprimând astfel evoluția gândirii umane. Oponerea categorică a factorilor externi și interni, lingvistici și extralingvistici trebuie exclusă, deoarece în acest caz se iau în considerare „formele de limbă și obiectele extralingvistice”, însă se ignoră „veriga decisivă de conexiune dintre ele – însuși omul vorbitor. Or, anume „denominatorul” însuși constituie factorul determinant în evoluția mijloacelor denominative și a limbii în genere. La baza evoluției mijloacelor denominative se află factorii de natură psihică, legile generale ale gândirii umane. Lor le revine un rol mare în procesul de constituire și de funcționare a denumirilor, poate chiar mai mare decât cel al stimulilor pur externi și pur interni” (Gak). Afirmatia lui V. Gak referitor la evoluția mijloacelor denominative este completamente aplicabilă și la metasemie. De altfel, această legitate a fost remarcată încă de lingvistul francez L. Roudet, care, ținând cont de importanța omului în procesul mutațiilor semantice, explica mutațiile respective din punct de vedere psihic: „Cauza imediată a fiecărei modificări este întotdeauna un fenomen psihic, care își are sediul său în individ, și anume efortul subiectului vorbitor pentru a-și exprima gândirea sa prin intermediul limbii. Acest efort face să apară în conștiință un sistem de idei și un sistem de cuvinte. Dacă aceste două sisteme sunt în acord, efortul duce direct la reamintirea unui cuvânt, însă deseori între ele este o dezarmonie: efortul de exprimare caută a le adapta unul la altul. Pentru aceasta trebuie ca sistemul de cuvinte să lunece pe sistemul de idei sau, dimpotrivă, trebuie să lunece sistemul de idei pe sistemul de cuvinte” (Roudet).

4.3.2. Deși metasemia are la baza legi de gândire general umane, fiecare limbă concretă posedă particularități individuale, constând în

evidențierea denotatorului, în baza căruia se produce mutația semantică, în psihicul fiecărui popor aparte, adică în atitudinea lui, determinată de factori istorici, sociali și culturali, față de realitatea obiectivă.

Prin urmare, soluționarea justă a problemei cu privire la interacțiunea factorilor interni și externi ai metasemiei necesită evidențierea tuturor componentelor actului denominativ, la care se referă: realitatea obiectivă (– denotatul) – procesul de gândire (– reflectarea și analiza realității obiective) – forma verbală (– partea materială a cuvântului). Componentele actului denominativ au constituit obiectul de studiu al mai multor lingviști (Rosseti, Ullman, Wald). Eșalonarea componentelor actului denominativ în consecutivitatea de mai sus este determinată de faptul că realitatea obiectivă își exercită influența asupra unităților lexicale prin intermediul gândirii, anume de aceea nu este și nici nu poate fi vreo relație directă între realitate și limbă, întrucât ea (relația) este întotdeauna intermediată de gândire. Fie în mod conștient, fie în mod inconștient subiectul vorbitor procedează anume astfel. Mai mult, chiar și factorii pur lingvistici sunt intermediati de gândire, întrucât ei pot fi calificați ca fiind lingvistici numai în virtutea faptului că mutația semantică se produce sub influența interacțiunii unităților de limbă. Deoarece limba se definește drept o activitate creatoare interpretativ-semantică (Losev), ar fi mai rațional ca factorii metasemiei să fie interpretați în calitate de impulsuri, produse de schimbările din viața socială, din conștiință, cât și de interacțiunea unităților lexicale ale limbii. Reacționând la aceste modificări, limba produce transformări în modul de structurare și de funcționare a unităților sale.

4.3.3. Se constată că „impulsurile extralingvistice și lingvistice acționează asupra unității lexicale nu direct, ci prin intermediul unei rețele de relații” (Blanar). Toate aceste impulsuri, fie extralingvistice, fie lingvistice, se află în afara sistemului de limbă și sunt determinate de necesitățile sociale în denominarea realității obiective, independent de faptul dacă acest lucru este cauzat de motive social-istorice, psihice sau de limbă și de faptul dacă se urmăresc scopuri pur denominative sau scopuri stilistice sau afective.

Existența în formă pură a factorilor intra- și extralingvistici este o raritate, dacă nu chiar o imposibilitate, întrucât factorii în cauză interacționează, se suprapun. Se știe că limba nu reacționează direct la schimbările intervenite în viața socială, politică, economică și culturală. În baza constatărilor precedente pare a fi extrem de categorică afirmația lui E. Coșeriu, cum că toate cauzele evoluției limbii se află în limbă însăși, întrucât, în asemenea cazuri ar fi mai indicat să vorbim nu despre cauze, ci despre potențele evolutive ale limbii.

5. Metasemia implicativă în limba română

5.0. Esența metasemiei implicative

5.0.1. Metasemia implicativă sau contiguă are la bază asociațiile psihice de contiguitate (terminul dat urmează a fi conceput nu numai în

sensul de „vecinătate”, ci cu mult mai cuprinzător, în sensul de relație internă și externă existentă între denotații adiacenți, între termenii unei sintagme și între sensuri), care posedă două forme concrete de manifestare: temporală și spațială. Lingviștii disting și unele tipuri particulare de realizare a acestor asociații: cauzale, locale etc. (Duchaček, Kalinin, Paul), care, de altfel, nu reprezintă altceva decât varietăți ale asociațiilor spațiale și temporale, cu toate că asociațiile cauzale constituie o consecință a realizării concomitente a asociațiilor temporale și spațiale, fiind, deci, de natură spațial-temporală.

Importanța asociațiilor temporale și spațiale pentru existență, în general, și pentru procesul cunoașterii ei, în particular, rezultă din faptul că formele fundamentale ale oricărei existențe sunt spațiul și timpul; o existență în afara timpului este o tot atât de mare absurditate ca și o existență în afara spațiului.

5.0.2. Conform opiniei mai multor savanți, asociațiilor de contiguitate în limbă le corespunde metonimia (Guiraud, Ullman, Bloomfield, Stepanova etc.). În literatura de specialitate se subliniază că metonimia este bazată pe contiguitatea unor obiecte, care, în virtutea acesteia capătă denumiri identice, adică sunt denumite prin unul și același cuvânt (Darmsteter, Nyrop, Kalinin, Șmeliov). Paralel cu această constatare se afirmă că metonimia condiționează evoluția semantică a cuvântului pe baza contiguității atributelor distinctive ale obiectelor denumite (Telia), dar nu pe baza contiguității obiectelor în genere.

Alături de metonimie, deseori este evidențiată și sinecdoca, care constă în extensiunea logică a volumului semantic al cuvântului (Darmsteter, Kalinin, Ghepner, Șmeliov) și în substituirea unităților lexicale cu volum semantic diferit: specie pentru gen, gen pentru specie, tot pentru parte, parte pentru tot, nume comun pentru nume propriu (vezi: Pisani), deși unii lingviști limitează sinecdoca numai la mutațiile semantice bazate pe raportul „tot pentru parte” și invers (Devkin, Kalinin, Paul, Șmeliov), în timp ce alții, dimpotrivă, consideră metonimia drept o varietate de sinecdocă (Chöne). Asemănarea dintre metonimie și sinecdocă a fost semnalată încă de retorii antici, de aceea majoritatea lingviștilor definește sinecdoca drept un caz particular de metonimie, întrucât ambele au la bază aceleași asociații de contiguitate.

5.0.3. În lingvistica contemporană, metonimia este definită drept dependență de incluziune a sememelor. Dependența dată se reduce la relațiile hiperonimice și hiponimice (Greimas): hiperonimia își exercită acțiunea de la tot spre parte, dar hiponimia, invers – de la parte spre tot. Greimas susține că adoptarea relațiilor hiperonimice și hiponimice ne permite să renunțăm la termenul metonimie, care nu se pretează unei definiții univoce și căruia nu-i poate fi atribuită o semnificație unică.

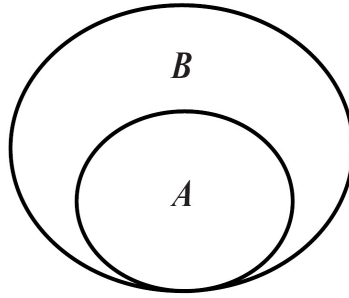
Acceptarea ipotezei date, adică reducerea metonimiei la relațiile hipero- și hiponimice, implică integrarea în această categorie numai a situațiilor în care între sememul derivant și cel derivat există relații de subordonare logică, adică numai a situațiilor de sinecdocă, și ca urmare se ignoră metonimiile autentice, când sememul derivant

se află în relații de coordonare cu cel derivat. De aceea considerăm admisibilă definirea metonimiei prin intermediul dependenței de incluziune sau implicațiune definită drept „analog cognitiv al relațiilor reale (interacțiune, dependență) dintre entitățile din lumea obiectivă” de tipul material – produs din acest material, cauză – efect, inițial – derivat, acțiune – scop, proces – rezultat, parte – tot, proprietate – obiect (vezi: Nikitin). Raportul de implicațiune în această accepție obține un conținut cuprinzător, incluzând și unele tipuri de relații suplimentare, cum ar fi contiguitatea contextuală, spațial-temporală, care nu sunt acoperite de noțiunea „metonimie”. Deci, propunem ca metasemia bazată pe asociații de contiguitate să fie denumită metasemie implicativă, întrucât termenul dat este monosemantic și exprimă esența acestei varietăți de metasemie.

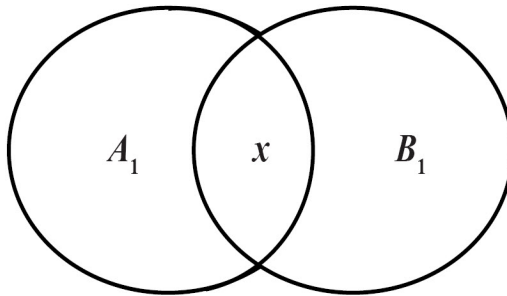
5.0.4. Asociațiile psihice de contiguitate corelează în limbă cu metasemia implicativă, care, la rândul său, are două forme concrete de manifestare: metasemia implicativă cu orientare denominativă și metasemia implicativă cu orientare estetică (pentru denumirea celui de al doilea tip de metasemie implicativă poate fi menținut termenul metonimie). Cu alte cuvinte, metonimia, fiind termen retoric, poetic, literar, presupune prezența unei imagini poetice, expresive în conținutul sememelor derivate, fapt ce se află în concordanță cu scopul mesajului poetic, în timp ce metasemia implicativă cu orientare denominativă nu are, de regulă, finalitate expresivă și de aceea se caracterizează mai întâi prin orientarea de a desemna realitatea.

Particularitatea distinctivă a metasemiei implicative, subliniată de nenumărate ori de cercetătorii metonimiei, constă în faptul că această varietate de metasemie reclamă condensarea, comprimarea semantică a unor îmbinări de cuvinte (vezi: Bally, Darmsteter, Guern, Tuțescu), fapt ce determină „reducerea componentei propoziției și o oarecare simplificare a sintaxei” (Devkin), întrucât una din unitățile constituente ale îmbinării de cuvinte este eliminată, iar unitatea rămasă, păstrându-și semnificația sa proprie, își însușește și semantica unității elipsate. Reducerea cantitativă a îmbinării se produce după schema: îmbinare de cuvinte → nume. Prin urmare, metasemia implicativă, ca și metonimia, „nu deschide priveliști noi, ci scurtează distanțele” (Esnoult).

5.0.5. Metasemia implicativă se pretează interpretării matematice, fapt ce permite să elucidăm esența ei obiectivă. Fie A și B două mulțimi. Admitem că are loc următoarea situație: dacă $a \rightarrow A$, atunci $a \rightarrow B$. În acest caz afirmăm că mulțimea A se conține în mulțimea B, iar relația A și B se desemnează prin termenul „incluziune” și prin semnul $>$. Dacă $A \rightarrow B$, constatăm că mulțimea A este o submulțime sau o parte a mulțimii B. Fie $A = \text{brad}$, iar $B = \text{conifer}$. În acest caz A este inclus în B: $A \rightarrow B$, adică A este o submulțime, o parte a mulțimii B. Identificarea lui $A = \text{brad}$ cu $B = \text{conifer}$ provoacă modificarea semanticii lui A. Această constatare este operantă în cazul existenței relațiilor de incluziune între sememul derivat și cel derivant, adică în cazul existenței relațiilor de subordonare taxonomică între cele două sememe, ceea ce poate fi prezentat în felul următor:

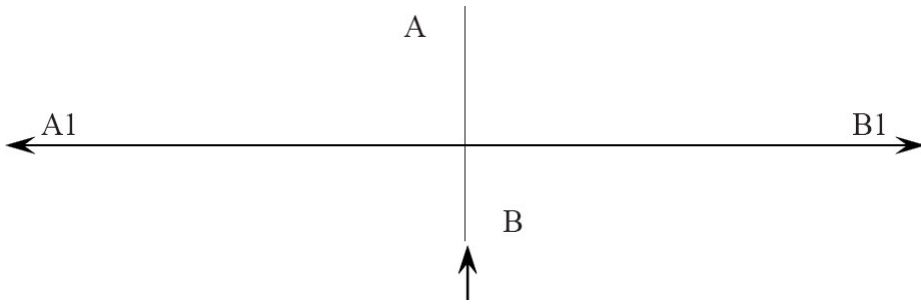

Teoria mulțimilor poate fi aplicată nu numai în cazul relațiilor de subordonare taxonomică a sememelor derivante și derivate, ci și în cazul relațiilor de coordonare dintre acestea. De exemplu, semantemul *cizmărie* posedă sememele A^1 = „atelier de reparație sau de fabricare a încălțăminteii” și B^1 = „meserie a cizmarului”, aflate în raporturi de coordonare, A^1 = „atelierul cizmarului”, B^1 = „profesia cizmarului” și denotatorul x = „care ține de cizme sau de cizmar”, adică x este component comun atât pentru A^1 , cât și pentru B^1 , grafic această relație fiind redată astfel:

Diferența dintre exemplele analizate constă în faptul că în primul caz (*brad-conifer*) mulțimea A este inclusă în mulțimea B , în timp ce în cel de al doilea caz (*cizmărie* „atelier” și „meserie”) ambele mulțimi se află la același nivel logic, mulțimea A^1 intersectându-se cu mulțimea B^1 , adică niște elemente x , denotatorii, sunt proprii atât mulțimii A^1 , cât și mulțimii B^1 . Cu alte cuvinte, în cazul subordonării sememelor, metasemia implicativă prezintă tipul de incluziune unilaterală, iar în cazul coordonării lor, ea prezintă tipul de incluziune bilaterală, deci în cazul relațiilor de coordonare în procesul metasemiei implicative are loc intersectarea semantică a sememului derivat cu cel derivant.

Incluziunea se produce în plan vertical, iar intersecția – în plan orizontal. Însă, în plan vertical mutația semantică este posibilă numai într-o singură direcție: fie de jos în sus, fie de sus în jos, în timp ce în plan orizontal mutația semantică se poate produce atât de la dreapta spre stânga, cât și de la stânga spre dreapta concomitent. Prin urmare, metasemia implicativă se prezintă grafic astfel:

În planul vertical A – B are loc incluziunea unilaterală atunci când între sememul derivat și cel derivant se stabilesc relații hiperonimice sau hiponimice, adică relații de subordonare, iar în plan orizontal se produce numai metasemia implicativă, bazată pe asociații temporale, spațiale, temporal-spațiale etc., întrucât între sememele analizate nu există relații de subordonare ierarhică.

5.0.6. Metasemia implicativă este consecința restructurării semice a sememului derivant, în urma căreia apare un nou semem derivat și presupune mai multe situații posibile:

a) Sememul derivat S^1 se include în sememul derivant S. În acest caz mutația semantică constă în neutralizarea unor hiposeme și în intensificarea valorii hiperosemului (cf.: *biblie* „carte de mituri religioase (mozaice sau creștine)” și „carte voluminoasă”), adică $S^1 \subset S$;

b) Procesul invers de asemenea are o frecvență mare în limbă. Este vorba de neutralizarea hiperosemului și intensificarea valorii hiposemelor. De exemplu, sememul substantivului *buruiiană* „plantă erbacee necultivată, care crește pe terenuri plantate și dăunează culturilor agricole” a dat naștere, ca urmare a neutralizării hiperosemului, sememului derivat „plantă erbacee necultivată care servește drept hrană pentru vite; iarbă”;

c) În plan orizontal metasemia implicativă constă în derivarea unor sememe, rezultate din substituirea unor hiposeme sau hiperoseme cu alte hiposeme sau hiperoseme. Acest fapt se datorează relației implicative existente între denotați și între imaginile lor conceptuale. Astfel, semantemul substantivului *abagerie* se prezintă ca o totalitate din două sememe: „atelier unde se produceau sau se vindeau haine de aba” și „meserie a croitorului care cosea haine de aba”. Sememul S^1 al semantemului *abagerie* constă din următoarea totalitate de seme: hiperosemul s^1 „atelier”, clasemul s^2 „substanțialitate, inanimat”, hiposemele s^3 „unde se produceau haine” sau s^4 „se vindeau haine”, s^5 „de aba”; iar sememul derivat S^2 este un rezultat al restructurării semice a sememului S^1 : hiperosemul s^1 „meserie”, clasemul s^2 „substanțialitate, animat”, hiposemele s^3 „a croitorului”, s^4 „care coase haine de aba”. Comparând structurile semice ale sememelor analizate, constatăm că sememul derivat apare în rezultatul modificării considerabile a structurii semice a sememului derivant, modificarea referindu-se la toate tipurile de seme denotative: hiperoseme, claseme și hiposeme; totodată trebuie să subliniem, că numărul de seme ale sememului derivat este mai mic în raport

cu numărul de seme ale sememului derivant – iată de ce nu corespunde adevăratei stări de fapte aserțiunea că „în cazul metonimiei, de regulă, nu are loc neutralizarea (reducerea) semelor” (Devkin).

5.0.7. Metasemia implicativă are trei varietăți concrete de funcționare: spațială, temporală și spațial-temporală. Varietățile implicative ale metasemiei se realizează prin modelele generale ale metasemiei implicative: parte pentru tot, acțiune – rezultat, nume comun – nume propriu, cauză – efect etc., care în fiecare limbă se manifestă prin intermediul unor modele concrete, uneori proprii numai limbii date. Prin urmare, specificul metasemiei implicative în limba română constă în realizarea concretă a modelelor de limbă generale și în selectarea denotatorului, care stă la baza modelului derivativ în cauză.

5.1. Metasemia implicativă spațială

5.1.0. Metasemia implicativă spațială se subdivide în două subtipuri, corespunzătoare planului în care se produce: 1) în plan paradigmatic și 2) în plan sintagmatic. Metasemia implicativă spațială poate fi analizată atât din punctul de vedere al apartenenței cuvintelor la anumite părți de vorbire, cât și din punctul de vedere al denotatorilor.

Acest subtip al metasemiei implicative este cel mai des atestat și cel mai diversificat, incluzând o cantitate impunătoare de modele, divizate în generale și particulare: cele generale au caracter universal, fiind caracteristice tuturor limbilor sau unui număr mare de limbi, în timp ce modelele particulare sunt proprii unei singure sau mai multor limbi.

5.1.1. Unul din modelele generale ale metasemiei implicative spațiale este modelul „parte pentru tot”: *armă* „unealtă sau mașină care servește la atac sau la apărare” și „unitate militară specializată pentru un anumit fel de luptă”, *butuc* „parte de la pământ a viței-de-vie până unde încep ramificațiile” și „tufă de viță-de-vie”, *față* „obraz” și „persoană” etc.

În limba română este productiv și modelul invers „tot pentru parte”: *chip* „față” și „expresie a feței”, *cuibar* „cuib în care se ouă păsările domestice” și „ou care se lasă în locul unde se ouă păsările pentru ca acestea să-și poată regăsi locul de ouat” etc.

Productivitatea modelului dat este demonstrată de neologismele care își dezvoltă o structură semantică analogă: *banderolă* „fâșie de hârtie în care se înfășoară un obiect care urmează să fie expediat prin poștă” și „colet poștal într-o astfel de fâșie”, *accelerator* „mecanism care permite varierea turațiilor unui motor” și „pedală care acționează acest mecanism”, *brand* „aruncător de mine” și „mină lansată cu acest aruncător” etc.

Mutațiile semantice din exemplele analizate mai sus se realizează numai prin mijloace lexicale. Deseori, însă, acest model se realizează prin mijloace gramaticale și anume: prin specializarea semantică a substantivelor după numere. De exemplu, unele substantive fiind folosite la singular indică o parte, iar la plural – un tot: *beșliu* „soldat din cavaleria turcească” și *beșlii* „unitate de cavalerie, constituită din asemenea soldați”, *hurmuz* „imitație de sticlă a mărgăritarului” și *hurmuzuri* „șirag

de mărgele confecționate din astfel de sticlă” etc. În limba română am atestat și procesul invers: unele substantive denumesc la plural un tot, iar la singular o parte: *geană* „fir de păr ce crește pe marginea pleoapelor” și *gene* „totalitate a firelor de păr ce cresc pe marginea pleoapelor”, *haină* „obiect de îmbrăcăminte” și *haine* „totalitate a obiectelor de îmbrăcăminte” etc.

Modelul general „parte pentru tot” este propriu în special substantivelor și într-o măsură mai mică cuvintelor ce țin de celelalte părți de vorbire. Cf. pentru adjective: *chior* „care vede cu un singur ochi” și „(despre persoane) care nu vede”, *cârn* „(despre nas) care are vârful adus puțin în sus” și „(despre persoane) care are nas mic și adus în sus”, *cotonog* „care merge șchiopătând” și „care este fără o mână sau fără un picior” etc.

Modelul „parte pentru tot” se realizează în limba română într-un număr mare de modele concrete, asupra cărora vom stăruii în continuare.

Modelul „plantă – parte a plantei sau produsul din ea”: *bob* „plantă leguminoasă”, „sămânță a acestei plante” și „mâncare din semințele acestei plante”; *bujor* „plantă decorativă” și „floare a acestei plante”, *tei* „arbore” și „lemn al acestui arbore” etc.

O productivitate mai mică are varietatea inversă a acestui model „parte de plantă sau produsul din ea – plantă”: *floare* „organ de reproducere al plantelor, având, de regulă, o corolă frumos colorată” și „plantă cu organ de reproducere frumos colorat și plăcut mirositor”, *cetină* „creangă de brad”, „brad” și „arbust sau arbore conifer”, *spin* „ghimpe” și „plantă cu ghimpi”, *pâine* „produs alimentară din făină de grâu”, „recoltă de grâne” și „semănătură de grâne” etc.

Drept dovadă a productivității acestui model poate servi prezența neologismelor, care și-au modificat sensul în mod analog: *abanos* „arbore exotic” și „lemn al acestui arbore”, *ananas* „plantă exotică” și „fruct al acestei plante”, *cafea* „arbust”, „sămânță a acestui arbust”, „făină căpătată prin măcinarea acestor semințe” și „băutură din această făină”, *camelie* „arbust tropical” și „floare a acestui arbust” etc.

Modelul „material – produsul din acest material”: *aba* „pânză țărănească” și „haină din această pânză”, *cauciuc* „material elastic” și „anvelopă”, *cretă* „calcar marin moale” și „bastonaș de scris pe tablă, fabricat din calcarul marin”, *aramă* „cupru”, „obiect de cupru”, „clopot” și „monedă de cupru”, *calciu* „element chimic metalic” și „preparat medical care conține săruri ale acestui element chimic” etc.

Am atestat exemple conținând varietatea opusă a acestui model „produs al unui anumit material – material”: *feștilă* „fitil de lumânare” și „lumânare”, *farfurie* „vas produs inițial din porțelan” și „porțelan” etc.

Uneori, modelul în cauză se actualizează în limbă prin intermediul resurselor gramaticale, adică substantivul la singular indică materialul respectiv, iar la plural – obiecte din acest material: *alamă* „aliaj de cupru și zinc” și *alămuri* „obiecte de alamă”, *argint* „element chimic, metal prețios” și *arginți* „monede de argint” etc.

Modelul „animal – produs din lâna, pielea, blana, carnea acestui animal”: *alpaca* „mamifer domestic din America de Sud” și „stofă subțire, fabricată din lâna acestui animal”, *antilopă* „animal tropical foarte sprinten” și „piele tăbăcită a acestui animal”, *capră* „animal domestic”, „carne a acestui animal” și „pielea tăbăcită a acestui animal” etc.

Varietatea opusă a modelului dat nu este productivă în limba română. Ca excepție aducem un singur exemplu: *fildeș* „colț lung de elefant” și „elefant”.

Modelul „clasă de plante sau de animale – reprezentant al acestei clase”: *acoteledonate* „clasă de plante cu embrionul neformat înainte de germinare” și *acoteledonat* „plantă din această clasă”, *antropoide* „familie de maimuțe asemănătoare cu omul” și *antropoid* „maimuță din această familie” etc.

Este cunoscut faptul că unul din mijloacele de actualizare a cuvântului polisemantic sau chiar de dezintegrare a acestuia în unități lexicale distincte constă în exprimarea unor sensuri prin opoziția formelor de număr. În acest sens este concludentă terminologia biologică, unde substantivele la plural denumesc o clasă de plante sau de animale, iar la singular – reprezentantul clasei date, adică mutația semantică în cazul de față este secundată de diferențe formale, gramaticale.

Modelul „recipient – conținutul sau volumul conținutului acestui recipient”. Drept recipient poate servi orice obiect în care poate să încapă o substanță, un lucru sau orice obiect interpretat în calitate de recipient. Pe de o parte, la acest model se referă toate recipientele cunoscute: *baniță* „vas de doage folosit ca măsură de capacitate pentru cereale” și „conținutul unui asemenea vas”, *borcan* „vas de sticlă” și „conținutul unui asemenea vas”, *butoi* „vas de doage pentru vin”, „conținutul unui asemenea vas” și „cantitatea de lichid cât încapă într-un asemenea vas” etc. Pe de altă parte, există o serie de substantive, care denumesc obiecte, conținând ceva în stare naturală sau capabile de a fi încărcate, din care motiv acestea pot semnifica atât recipientul, cât și conținutul sau cantitatea conținutului: *ambarcație* „vas plutitor cu sau fără punte, cu vâsle, cu pânze sau cu motor” și „încărcătură pe un astfel de vas”, *car* „vehicul pentru încărcături mari” și „cantitate de încărcătură care încapă în acest vehicul”, *chimir* „pungă” și „conținutul unei pungi”, *gură* „cavitate bucală” și „îmbucătură” etc.

Modelul opus „conținut – recipient” e mai puțin productiv în limba română: *apă* „lichid incolor” și „râu; fluviu; lac; mare”, *dosar* „totalitate a documentelor privitor la o chestiune” și „mapă în care se păstrează aceste documente”, *bragă* „băutură răcoritoare” și „vas cu această băutură” etc.

Acest model general are câteva varietăți concrete de realizare. Modelul „instituție, întreprindere – clădirea acesteia – personalul acesteia”: *academie* „instituție științifică și culturală”, „clădire a acestei instituții” și „personal al acestei instituții”, *comisariat* „organ pentru probleme militare”, „clădire a acestui organ” și „personal al acestui organ”, *divan* „consiliu de conducere a țării”, „sediul al acestui consiliu” și „membri ai acestui consiliu” etc.

Modelul dat are și el câteva varietăți. Una din acestea este „instituție – clădirea acestei instituții – postul conducătorului aflat în fruntea acestei instituții”: *ambasadă* „reprezentanță diplomatică permanentă”, „clădire a acestei reprezentanțe” și „funcție de ambasador”, *directorat* „direcție”, „sediul direcției” și „funcție de director” etc.

Modelul „unitate teritorial-administrativă – populația acestei unități teritorial-administrative”: *oraș* „localitate de mari dimensiuni” și „populație a unei astfel de localități”, *târg* „localitate de tip orășenesc” și „populație a unei astfel de localități”, *cartier* „sector în cadrul unui oraș” și „populație a unui astfel de sector”, *sat* „localitate rurală” și „populație a unei astfel de localități” etc.

Modelul „atelier și/sau magazin – meseria respectivă – obiectele produse sau/și vândute”: *alămărie* „atelier sau magazin de obiecte de alamă”, „meserie a alămarului” și „totalitate de obiecte de alamă”, *abagerie* „atelier sau magazin unde se produce sau se vinde aba”, „meserie a abagiului” și „pânză de aba”, *băcănie* „prăvălie mică de produse alimentare”, „meserie a băcanului” și „cantitate mare de produse alimentare”, *fierărie* „atelier în care se prelucurează fierul sau alte metale”, „meserie a fierarului” și „cantitate mare de obiecte de fier” etc.

Absența sememului al doilea sau al treilea „meseria respectivă” și „cantitate mare de obiecte” este dictată de natura denotațiilor. Cf.: *boiangerie* „magazin de vopsele sau atelier de vopsit” și „ocupație a boiangiului”, *butnărie* „atelier al butnarului” și „ocupație a butnarului”, *florărie* „magazin de flori” și „cantitate mare de flori” etc.

Modelul în cauză nu este productiv în limba română contemporană, dovadă fiind numărul redus de cuvinte noi cu o structură semantică similară (cf.: *cartonaj* „atelier pentru confecționarea obiectelor de carton” și „cantitate mare de obiecte de carton”). O atare situație este determinată de dispariția denotațiilor (cu excepția lui *frizerie* „local de deservire socială pentru frizare, bărbierie și coafare” și „ocupație a frizerului”, *bărbierie* „local de deservire socială pentru frizare și bărbierit” și „ocupație a bărbierului”, *cărnățarie* „magazin de mezeluri” și „totalitate de mezeluri” etc.), care sunt desemnați de semanteme de acest fel, fapt explicabil prin factori de ordin social-economic: producția atelierelor primitive este înlocuită prin cea de fabrică și de uzină.

Modelul „producător – stăpân de atelier sau de magazin – vânzător (sau amator)”: *cafegiu* „stăpân al unei cafenele”, „persoană care pregătește și servește cafelele”, „vânzător de cafea” și „amator de cafea”; *brutar* „persoană care fabrică pâine”, „stăpân al unei brutării” și „vânzător la o brutărie”, *brișcar* „persoană care mână caii la o brișcă”, „meșter de briști” și „vânzător de briști” etc.

Modelul dat cunoaște și unele varietăți mai simple de manifestare: *alvițar* „producător de alviță” și „vânzător de alviță”; *arămar* „persoană care produce obiecte de aramă” și „vânzător de obiecte de aramă”; *blănar* „persoană care confecționează articole de blană” și „vânzător de blănuri” etc.

Unele substantive formate după acest model aveau corelative feminine cu semnificația „soție a stăpânului unui atelier sau magazin”: *brutăreasă* „soție a brutarului”, *chelăreasă* „soție a chelarului”, *doctoriță* „soție a doctorului” etc.

În limba română contemporană, ca urmare a angajării plene a femeilor în viața socială și economică, substantivele feminine cu structură derivațională analogă denumesc persoane feminine care practică o anumită ocupație: *șoferiță* „femeie-șofer”, *poetă* „femeie-poet”, *tractoristă* „femeie-tractorist”, *cosmonaută* „femeie-cosmonaut”, *sudoriță* „femeie-sudor”.

Modelul „funcție – durata exercitării”: *hătmănie* „funcție de hatman” și „durată a exercitării acestei funcții”, *profesorat* „funcție de profesor” și „durată a exercitării acestei funcții”, *președinție* „funcție de președinte” și „durată a exercitării acestei funcții”, *domnie* „rang de domn” și „perioadă a cărmuirii unui domn” etc.

Un loc aparte îi revine substantivului *cnezat* a cărui structură semantică corelează numai parțial cu cea a substantivelor de mai sus: „stat feudal din Evul Mediu la popoarele slave în frunte cu un cneaz” și „teritoriu stăpânit de un cneaz”.

Modelul „unitate de măsură – instrument de măsură”: *cot* „unitate de măsură pentru lungime egală cu 0,637 m” și „vergea de lemn sau de metal care servește la măsurarea lungimii”, *decalitru* „unitate de măsură pentru capacitate egală cu zece litri” și „vas de măsură a capacității egal cu zece litri”, *decimetru* „unitate de măsură pentru lungimi, egală cu zece metri” și „panglică sau lanț de zece metri lungime care servește la măsurat” etc.

De altfel substantivele, care denumesc diverse obiecte folosite în popor în calitate de instrumente de măsură, au o structură semantică inversă, adică mutația semantică nu are loc după modelul „unitate de măsură – instrument de măsură”, ci după modelul „instrument de măsură – unitate de măsură”: *cofă* „vas cu toartă pentru apă, făcut din doage, de formă cilindrică sau conică” și „unitate de măsură pentru lichide egală cu 1,288 l”, *arămeasă* „vas de aramă cu capacitatea de o oca sau de jumătate de oca” și „unitate de măsură a capacității egale cu o oca sau cu jumătate de oca”; *picior* „membru care susține corpul și servește la mers” și „unitate de măsură a lungimii egală cu aproximativ o treime dintr-un metru”, *palmă* „parte dinspre corp a mâinii, cuprinsă între încheietura cu antebrațul și vârful degetelor” și „unitate de măsură a lungimii egală cu distanța dintre vârful degetului mare și celui mic, atunci când degetele sunt depărtate la maximum unul de altul (aproximativ 25-28 cm)” etc.

Modelul „un anumit fel de mișcare – distanță parcursă de un obiect pus în mișcare”: *aruncătură* „aruncare” și „distanță la care ajunge un obiect aruncat”, *bătăie* „bătălie” și „distanță la care poate ajunge proiectilul unei arme”, *săritură* „salt” și „distanță acoperită de cineva în urma unui salt”, *azvârlitură* „azvârlire” și „distanță la care ajunge un obiect azvârlit” etc.

Modelul „obiect sau totalitate de obiecte – locul aflării acestuia (sau acestora)”: *agest* „aglomerare de obiecte la un cot de râu aduse de apă” și „loc la cotul unui râu unde se află astfel de obiecte”, *asfințit* „apus” și „parte

a orizontului unde asfințește Soarele”, *brâu* „cingătoare” și „parte a corpului unde se pune cingătoarea”, *cep* „dop de lemn cu care se astupă gaura de scurgere dintr-un butoi” și „gaură mică într-un butoi care se astupă cu un astfel de dop” etc.

Modelul dat se produce și în sens invers, adică este vorba de varianta „loc de aflare a unui obiect – obiectul dat”: *dană* „parte a cheiului amenajată pentru acostarea navelor în vederea încărcării sau descărcării” și „șlep sau grup de șleपुरi acostate bord la bord la aceeași parte a cheiului”, *haldă* „loc de depozitare a deșeurilor la o mină sau la o uzină” și „material depozitat în acest loc”, *căpătâi* „parte unde stă capul unui om culcat” și „obiect care se pune sub cap în timpul somnului; pernă” etc.

În calitate de varietate a acestui model de metasemie implicativă poate fi considerată și varianta „acțiune – locul desfășurării acțiunii”: *abataj* „operație de extragere a unui minereu sau a unei roci din zăcământ” și „loc al acestei operații”, *boiște* „depunere a icrelor” și „loc de depunere a icrelor” etc.

Modelul „dans – melodia dansului”: *tananică* „dans popular țigănesc” și „melodie după care se execută acest dans”, *sârbă* „dans popular românesc executat într-un tempo foarte vioi, mai ales în cerc, dansatorii ținându-se de umeri” și „melodie după care se execută acest dans”, *horă* „dans popular românesc executat în cerc într-un tempo lent” și „melodie după care se execută acest dans” etc. O structură semantică similară au și celelalte substantive, care denumesc dansuri populare: *alunească*, *armenească*, *moldovenească*, *brâu*, *bulgărească*, *busuioc*, *chindie*, *călușar*, *horodincă* etc.

Productivitatea modelului dat de metasemie este demonstrată de faptul că unitățile lexicale – denumiri de dansuri ale altor popoare, cât și ale dansurilor noi au o structură semantică identică: *bolero*, *ciardaș*, *cracoveac*, *vals*, *cadril* etc.

Modelul „știință – manual, conținând elementele de bază ale științei date”: *anatomie* „știință care se ocupă de studiul structurii și dezvoltării organismelor vii” și „manual care conține bazele acestei științe”, *aritmetică* „parte a matematicii care se ocupă cu studiul numerelor și al operațiilor care se efectuează cu aceste numere” și „manual care conține principiile de bază ale acestei științe”. O structură semantică asemănătoare au și substantivele *botanică*, *fiziologie*, *geometrie*, *algebră* etc.

Modelul „acțiune – autorul acțiunii”: *ajutor* „ajutorare” și „persoană care ajută”, *asistență* „asistare” și „auditoriu”, *cavalcadă* „plimbare călare în grup” și „grup de călăreți ce se plimbă” etc.

Modelul „acțiune – mijlocul acțiunii”: *amăgeală* „amăgire” și „momeală, nadă”, *cheltuială* „cheltuire” și „sumă cheltuită”, *declarație* „declarare” și „formular pe care se relatează anumite informații pentru un organ administrativ”, *dubeală* „dubire” și „soluție în care se dubesc pieile”, *foc* „degajare simultană de căldură și de lumină cu producere de flăcări” și „material combustibil aprins” etc.

Modelul „sunet produs de un animal – animalul respectiv”: *cucu* „sunet produs de cuc” și „cuc”, *cucurigu* „sunet produs de cocoș” și

„cocoș”, *behehe* „sunet produs de oi” și „oaie”, *miau* „sunet produs de pisici” și „piscă”. Tot aici includem și exemplele de tipul *cuțu* „cuvânt prin care se cheamă câinii, mai ales căței” și „nume de dezmierdare pentru câini, căței”, *clanț* „sunet produs de lovirea dinților de sus cu cei de jos” și „cioc, plisc”.

Modelul „obiect¹ – obiect², coexistente în spațiu”: *bărbie* „parte proeminentă a feței, aflată sub maxilarul inferior” și „dispozitiv de lemn, aplicat la baza viorii, pe care violonistul își sprijină barba”, *căpută* „parte superioară a labei piciorului de la încheietura gleznei până la degete” și „parte din față a încălțăminteii, care acoperă această regiune a piciorului”; *haltă* „stație mică de cale ferată” și „oprire într-o astfel de stație” etc.

Modelul „nume propriu – nume comun”: *americă* „pânză de bumbac” < *America*, *anglie* „stofă de calitate inferioară” < *Anglia*, *astrahan* „miel cu blană crețată și fină”, „pieleică a acestui mel” și „haină din blana acestui mel” < *Astrahan*, *bacara* „cristal de calitate superioară” < *Baccarat*, *borjomi* „apă minerală” < *Borjomi*, *havană* „țigară de foi” < *Havana* etc.

5.1.2. Metasemia implicativă spațială se realizează, având la bază unele modele mai puțin productive. Să analizăm câteva din ele.

Modelul „specie literară – operă literară corespunzătoare”: *roman* „specie a genului epic de proporții mari” și „operă literară care corespunde acestei specii”, *nuvelă* „specie a genului epic, mai amplă și mai complexă decât schița și mai redusă ca proporții decât romanul” și „operă literară care corespunde acestei specii”, *doină* „specie a genului liric” și „cântec popular liric, care exprimă diferite stări sufletești (de dor, de jale, de tristețe ș. a.), având o melodie specifică” etc.

Modelul „voce – interpret cu vocea respectivă”: *bariton* „voce bărbătească intermediară între tenor și bas” și „cântăreț cu o astfel de voce”; *bas* „voce bărbătească cu registrul cel mai jos” și „cântăreț cu o astfel de voce”, *tenor* „voce de bărbat cu registrul cel mai înalt” și „cântăreț cu astfel de voce” etc. Sememele substantivelor analizate aici s-au diferențiat din punct de vedere formal: primele țin de genul neutru, iar secundele – de genul masculin, fapt care oferă posibilitatea de a le interpreta drept unități omonime.

Modelul „instrument muzical – interpret la acest instrument”: *contrabas* „instrument muzical cu coarde care produce sunete din registrul cel mai jos” și „contrabasist”, *clarinet* „instrument muzical de suflat” și „clarinetist”, *vioară* „instrument muzical cu coarde” și „viorist” etc. Ca și în cazul modelului precedent, sememele acestor substantive s-au diferențiat după genuri, de aceea ele sunt interpretate drept unități lexicale omonime.

Modelul „voce – instrument muzical cu registrul acestei voci”: *bariton* „voce bărbătească intermediară între tenor și bas” și „instrument muzical de suflat cu un sunet intermediar între alto și bas”, *alto* „voce cu timbru grav, intermediar între sopran și tenor” și „vioară de proporții mai mari care produce sunete grave; violă”, *sopran* „voce de femeie sau de copil, cu registrul cel mai înalt” și „instrument muzical al cărui registru corespunde acestei voci” etc.

Modelul „operă muzicală – ansamblu care execută această operă”: *cvartet* „compoziție muzicală pentru patru voci sau pentru patru instrumente” și „ansamblu alcătuit din patru cântăreți sau din patru instrumentiști”, *cvintet* „compoziție muzicală pentru cinci voci sau pentru cinci instrumente” și „ansamblu alcătuit din cinci cântăreți sau din cinci instrumentiști”, *duet* „compoziție muzicală pentru două voci sau pentru două instrumente” și „ansamblu alcătuit din doi cântăreți sau din doi instrumentiști” etc.

Modelul „elev sau student care însușește o anumită specialitate – specialist în domeniul respectiv”: *filolog* „student la filologie” și „specialist în filologie”, *mecanic* „student la facultatea de mecanică” și „specialist în mecanică”, *tractorist* „elev care studiază tractorul” și „muncitor care lucrează cu tractorul” etc.

5.1.3. La începutul acestui paragraf s-a afirmat că metasemia implicativă spațială se poate realiza atât pe axa paradigmatică, cât și pe cea sintagmatică. Metasemia implicativă spațială de pe axa paradigmatică fiind analizată, trecem la analiza celei de pe axa sintagmatică, care se evidențiază prin faptul că relația implicativă, contiguitatea se manifestă între semnificanți în context, în sintagmatică, ce oferă posibilitatea de a o numi metasemie implicativă contextuală sau implicativă sintagmatică.

Metasemia implicativă sintagmatică, ca și metasemia implicativă în general, se realizează în urma condensării, comprimării, elipsării unor îmbinări de cuvinte. Varietatea dată a metasemiei implicative spațiale nu se reduce numai la elipsă, întrucât uneori ea duce la modificarea apartenenței cuvintelor la o parte de vorbire sau alta.

Mutația semantică, provocată de substantivarea adjectivelor, se produce pe baza contiguității sintagmatice, căci adjectivul apare în context în calitate de determinativ al unor anumite substantive și de aceea poate să-și asume valoarea semantică a îmbinării în întregime. În asemenea cazuri atestăm nu numai relații de contiguitate sintagmatică, ci și asociații de tipul „calitate – obiect cu calitatea respectivă”. Adjectivele substantivate desemnează calitatea ca obiect, adică cumulează în semnificația lor denotativă atât calitatea obiectului, cât și obiectul însuși, concentrând în sine potențialul semantic al unei sintagme întregi. Plus la aceasta, adjectivele substantivate au și altă funcție sintactică, întrucât își modifică valorile combinatorii și se integrează în altă paradigmă morfologică.

Pe baza contiguității sintagmatice se produc mutații semantice diverse. Aici vom insista numai asupra unora. Astfel, adjectivele, care exprimă apartenența națională a persoanelor de sex feminin, denumesc concomitent și limba națiunii respective, deși provin din îmbinări diferite ca urmare a elipsării substantivului (cf.: *femeie franceză* → *franceză* sau *francez* → *franceză* și *limbă franceză* → *franceză*); *arabă* „feminin de la arab” și *arabă* „limba arabilor”, *cehă* „feminin de la ceh” și *cehă* „limba cehilor”, *maghiară* „feminin de la maghiar” și *maghiară* „limba maghiarilor” etc.

Substantivarea adjectivelor este productivă mai ales în terminologia social-politică (*dadaist*¹ „care ține de dadaism” și *dadaist*² „adept al

dadaișmului”), cât și în alte sisteme terminologice: matematică (cf.: *linie mediană* → *mediană*, *linie dreaptă* → *dreaptă*), medicină (cf.: *medicament excitant* → *excitant*, *medicament purgativ* → *purgativ*), chimie (*compus decolorant* → *decolorant*) etc.

Sintagmele atributive de tipul „substantiv + adjectiv” pot admite nu numai elipsarea substantivului, ci și a adjectivului, substantivul rămas, cumulând și semantica adjectivului elipsat, își extinde ca urmare conținutul semantic. Cf.: *stare bună* → *stare* „totalitate de bunuri ale unei persoane”, *condiție bună* → *condiție* „fapt care facilitează efectuarea unei acțiuni”, *temperament vioi* → *temperament* „energie vitală” etc.

Procesul substantivizării numeralelor de asemenea provoacă mutații semantice bazate pe contiguitate sintagmatică. Substantivarea numeralelor este înlesnită de afinitățile funcționale ale acestora cu adjectivul, deși procesul dat de cele mai multe ori are caracter ocazional și este puțin productiv. Totodată substantivarea numeralelor este facilitată și de contiguitatea lui sintagmatică cu substantivul.

5.2. Metasemia implicativă temporală și spațial-temporală

5.2.0. Metasemia implicativă temporală are la bază asociații de contiguitate a denotațiilor, care coexistă în timp și se manifestă simultan sau într-o anumită consecutivitate. Subtipul dat de metasemie implicativă se realizează în câteva modele concrete, cele mai frecvente fiind luate în discuție în continuare.

Modelul „acțiune – timpul realizării ei”: *coasă* „cosire” și „perioadă a cositului”, *cafea* „băutură preparată din semințele măcinate ale arborelui de cafea” și „timpul când se servește cafeaua”, *cules* „strângere a recoltei” și „perioadă de recoltare”, *răsărit* „răsărire” și „timpul când răsare Soarele”, *cină* „masă luată seara, constând, de obicei, din mâncăruri ușoare” și „timpul mesei de seară” etc.

Modelul „coexistență în timp a unor obiecte, fenomene”: *amiază* „mijlocul zilei” și „masa de la mijlocul zilei”, *cină* „masă luată seara, constând, de obicei, din mâncăruri ușoare” și „mâncare consumată seara”, *actualitate* „timpul de față; prezent” și „fapt important în momentul dat” etc.

Metasemia implicativă temporală are un caracter mai evident la adverbele temporale: *astăzi* „în ziua de azi” și „în prezent; în zilele noastre”, *azi* „în ziua în care ne aflăm” și „în prezent; în zilele noastre”, *acum* „în momentul de față” și „în prezent; în zilele noastre”, *ieri* „în ziua care premerge zilei de azi” și „în trecut”, *măine* „în ziua care vine după cea de azi” și „în viitor” etc.

5.2.1. Metasemia implicativă, bazată pe asociațiile de cauză și efect ale denotațiilor, formează un tip aparte, întrucât relațiile de cauză și efect se realizează simultan în timp și în spațiu. Altfel spus, metasemia implicativă spațial-temporală este mediată atât de asociațiile spațiale, cât și de cele temporale, constituind un subtip mixt de metasemie implicativă spațială și temporală. Subtipul dat are mai multe modele de realizare, analiza cărora o propunem în continuare.

Modelul „acțiune – sunet, zgomot produs de această acțiune”: *hohot* „râs sau plâns însoțit de sunete puternice și răsunătoare” și „sunet puternic și răsunător produs de cineva când izbucnește în râs sau în plâns”, *hurducătură* „hurducare nerepetată” și „zgomot caracteristic produs de obiectele care se hurducă”, *bulbuceală* „bulbucire” și „sunet produs de un lichid când face bulbuci” etc.

Modelul dat are câteva variante de manifestare: „obiect – sunet, zgomot produs de acest obiect” (cf.: *clopot* „obiect de metal în formă de pară, cu o limbă mobilă, care, lovindu-se de pereți, produce sunete” și „sunet produs de acest obiect”, *fluier* „instrument muzical popular de suflat, constând dintr-un tub subțire cu mai multe orificii” și „sunet produs de acest instrument”); „totalitate de oameni – zgomot produs de această totalitate de oameni” (*alai* „mulțime de oameni care merge din urma cuiva” și „gălăgie produsă de această mulțime”, *escortă* „grup de oameni înarmați care însoțește persoanele ținute sub pază în timpul deplasării acestora pentru a nu le da posibilitatea să evadeze” și „strigăt produs de acești oameni înarmați”).

Modelul „obiect – lovitură aplicată cu acest obiect”: *baltag* „topor mic cu coadă lungă, folosit în trecut drept armă albă” și „lovitură cu asemenea armă”, *topor* „unealtă formată dintr-un corp de oțel cu tăiș și cu o gaură în care se fixează o coadă de lemn tare, folosită pentru tăiat lemne” și „lovitură cu asemenea unealtă”, *târânăcop* „cazma” și „lovitură cu asemenea unealtă etc.

La acest model se referă și varianta „obiect – înțepătură cu obiectul respectiv”: *bold* „ac ascuțit cu gămălie la un capăt” și „înțepătură cu acest ac”.

Modelul „agent patogen – maladie”: *stafilococ* „bacterie care produce procese purulente” și „proces purulent produs de această bacterie”, *filoxeră* „insectă parazită foarte mică, dăunătoare unor specii de viță de vie” și „boală a viței de vie provocată de această insectă”, *gâlbează* „vierme parazit care trăiește în căile biliare ale oilor și ale bovinelor” și „boală provocată de acest vierme” etc.

O productivitate redusă are varianta inversă a acestui model (cf.: *brâncă* „boală a porcilor” și „porc”).

Modelul „obiect – acțiune sau stare”: *foc* „material combustibil aprins” și „strălucire vie”, *afion* „suc narcotic extras din macul de grădină” și „buimăceală provocată de acest suc”, *răceală* „temperatură scăzută a mediului înconjurător” și „boală cauzată de supunerea organismului la acțiunea frigului” etc.

Modelul „acțiune – rezultatul acțiunii”: *blestem* „ocară prin care se dorește cuiva un rău sau o nenorocire” și „nenorocire căzută asupra cuiva”, *cântare* „interpretare a unui cântec” și „cântec”, *dictare* „acțiunea de a dicta” și „lucrare scrisă”, *traducere* „acțiunea de a traduce” și „text tradus”, *import* „importare” și „obiect importat”, *scriere* „acțiunea de a scrie” și „operă scrisă” etc.

6. Metasemia simlaltivă în limba română

6.0. Esența metasemiei simlaltive

6.0.1. În continuare vom analiza metasemia care are la bază asociațiile de similitudine, echivalente de mai mulți specialiști cu metafora sau cu transferul metaforic.

Studierea metaforei are o tradiție multiseclară, datând din antichitatea greco-romană, și totuși o teorie generală a metaforei încă nu s-a elaborat, deși tentative în acest sens atestăm și în logică, și în filosofie, și în psihologie, și în teoria literaturii, și chiar în lingvistică. De cele mai multe ori metafora este studiată în calitate de procedeu poetic, expresiv, dar nu ca unul din procedeele principale de modificare a semanticii cuvintelor, adică de formare a sensurilor noi. În virtutea acestui fapt metafora este studiată, mai ales, în știința literară și în stilistică, unde accentul se pune pe analiza esenței, a funcțiilor estetice și psihice ale acesteia. În centrul atenției lingviștilor se află caracteristicile metaforei ca fenomen de limbă: semantic (formarea sensurilor noi, interacțiunea sensului primar cu cel derivat), lexical (combinabilitatea metaforei cu alte unități lexicale), morfologic (particularitățile procesului de metaforizare în funcție de apartenența cuvintelor la o anumită parte de vorbire), sintactic (tipurile de îmbinări, în care se actualizează sensul metaforic al cuvântului).

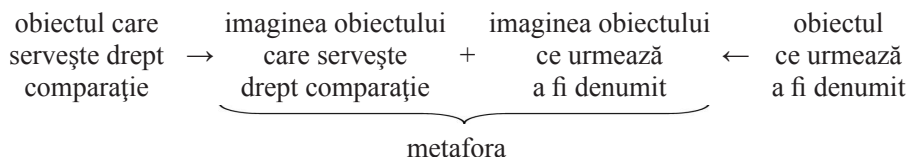
Importanța studierii metaforei în semasiologie este general acceptată, întrucât „cercetarea metaforei permite a fi observată acea materie primă, din care se face sensul” (Arutiunova). Din acest motiv în continuare metafora va fi analizată numai în calitate de procedeu de modificare semantică a unităților lexicale, celelalte aspecte ale metaforei interesându-ne numai în măsura în care ele se află în legătură cu evoluția semantică a limbii.

Concepțiile existente cu privire la interpretarea esenței metaforei au la bază, în opinia unor lingviști, trei modalități principale de analiză. În primul rând, este vorba de definirea comparativ-confruntativă a metaforei, când la baza interpretării ei se pune postulatul despre similitudinea a două sensuri (noțiuni, semnificații). O atare definiție a metaforei este caracteristică pentru mai mulți lingviști (vezi: Buyssens, Ullman, Kalinin, Șmeliiov) și se reduce la perpetuarea concepției lui Cvintilian conform căreia metafora este o comparație ascunsă și prescurtată: *metaphore brevior est similitudo*. În al doilea rând, este vorba despre definiția substituțională a metaforei, când la baza interpretării metaforei se pune postulatul că expresia metaforică „substituie” expresia „directă”, adică metafora se definește drept utilizare a denumirii figurate a obiectelor și fenomenelor din realitatea obiectivă în locul denumirii directe a segmentelor respective. În al treilea rând, este vorba despre definirea metaforei în calitate de interacțiune a termenilor direct și figurat, de suprapunere, de imprimare a unui quantum semantic metaforic de asupra sensului direct al cuvântului (vezi: Guiraud, Kalmâkova, Cerkasova).

Definițiile în cauză sunt determinate de tipurile structural-semantice diferite ale metaforei, acestea fiind de asemenea trei la

număr: 1) metafore-comparații (*bujor de fată* „fată ca un bujor”), 2) metafore-substitute (*creastă* „prelungire carnoasă, de culoare roșie de pe capul unor păsări” și *creastă* „parte superioară a unui obiect înalt”) și 3) metafore-caracterizări (*porc* „animal domestic, de talie medie” și *porc* „om mârșav, infam, lipsit de bună-cuviință”). Din punct de vedere structural-semantic toate tipurile date de metaforă pot fi reduse la două: 1) metafore care se caracterizează prin actualizarea simultană a ambilor termeni – și a celui direct și a celui figurat; 2) metafore care se caracterizează numai prin actualizarea termenului figurat.

Data fiind existența unui component semantic comun, orice semnificant al unui denotat poate fi folosit pentru a indica alt denotat. Această posibilitate rezultă din stabilirea unui raport de similitudine între semnificații celor două obiecte, raport care constituie baza oricărui sistem de semnificație, format prin reflectarea obiectelor în conștiința oamenilor. Pentru a opera o substituție metaforică trebuie să dispunem de cel puțin două reprezentări mentale: una a obiectului desemnat, iar a doua a obiectului care urmează a fi desemnat. Schema procesului metaforic se prezintă astfel:

Cele două imagini nu se confundă, fapt ce permite estomparea proprietăților distinctive ale primei imagini în favoarea celeilalte.

6.0.2. Referitor la problema originii metaforei se menționează că limba omului primitiv era constituită în exclusivitate din imagini metaforice, de aceea vocabularul lui conținea o multitudine de imagini, fiind remarcabile mai ales la „sălbatici”, în raport cu care limbile contemporane creează numai o imagine aproximativă (Șăineanu). A fost preconizată ideea că amprenta expresivității era proprie fiecărui nume, fapt ce nu poate fi acceptat, întrucât astfel de imagini-metafore din limbajul omului primitiv sunt în realitate niște pseudometafore, căci „metafora nu se produce decât atunci, când conștiința unității termenilor între care s-a operat transferul coexistă cu conștiința deosebirii lor” (Vianu), adică noțiunea de metaforă este aplicabilă și adecvată numai în cazul proceselor conștiente de metaforizare.

Faptul că metafora a apărut inițial din necesitate comunicativă, sub influența lacunelor denominative ale vocabularului, iar mai târziu frumusețea și magia au contribuit la extensiunea domeniului ei de aplicare, a fost semnalat încă de Cicero, care afirma că metafora a apărut dintr-o anumită indigență a limbii: „lipsind expresiile proprii pentru noțiunile pe care experiența în creștere a oamenilor le făcea necesare, aceștia au trebuit să denumească noile noțiuni prin expresii vechi. După cum veșmintele au apărut din necesitatea de a ocroti corpul împotriva frigului, dezvoltându-se

mai târziu în podoabe, tot astfel metafora, impusă la început de lipsurile limbii, a devenit mai apoi un obiect al desfătării retorice”. Prin urmare, din punct de vedere genetic, metafora are caracter extrapoetic, de aceea funcția poetică a metaforei este derivată, secundară.

6.0.3. Cea mai curentă clasificare a metasemiei constă în opunerea orientării ei poetice și nonpoetice. Metaforele nonpoetice sau metaforele limbii sunt calificate „moarte”, „uzate”, „petrificate”, „lexicalizate”, iar cele poetice – „vii”, „expresive”, „individuale” etc. De altfel, opoziția general/individual sau limbă/vorbire prevalează în majoritatea studiilor despre metaforă. Totodată, este important să subliniem că din punct de vedere semantic metaforele limbii și metaforele vorbirii, metaforele poetice și metaforele nepoetice nu se deosebesc și, prin urmare, nu se opun una alteia (Ullman, Avelicev, Efimov, Telia). Unica diferență esențială constă în potențialul stilistic deosebit al metaforelor poetice și nepoetice. În această ordine de idei este concludentă următoarea afirmație a lui M. Bréal: „Între tropii limbii și metaforele poezilor e aceeași diferență ca și între un produs de uz comun și o cucerire recentă a științei”.

Paralel cu opoziția metaforă poetică/metaforă nepoetică, unii cercetători relevă opoziția metaforă poetică/metaforă terminologică, remarcând că, spre deosebire de metafora poetică, care conduce la sporirea resurselor expresive ale limbii, metafora terminologică se caracterizează prin neutralitate stilistică, caracter obligatoriu în stilul științific respectiv și caracter denotativ, și, drept urmare, ea determină constituirea omonimelor (Efimov, Semicinski). Deși metafora terminologică este o varietate a metaforei de limbă, semantica ei este determinată de o definiție logică riguroasă în funcție de locul ocupat în sistemul terminologic dat, în timp ce semantica metaforei de limbă este reglementată de comunitatea lingvistică. Este necesar să reținem că atât metafora terminologică, cât și cea de limbă apar pe baza acelorași asociații de similitudine.

Savanții, preocupați de cercetarea metaforelor de limbă ca denumiri directe unice ale obiectelor și fenomenelor, au constatat că aceste metafore se limitează, de regulă, la o simplă mutație semantică, de aceea în lingvistică trebuie să analizăm metafora numai în calitate de procedeu metaforic de dezvoltare a polisemiei (Braghina). Metafora autentică, poetică nu se caracterizează prin modificări de sens, întrucât, în acest caz, se produce o raportare denotativă diferită a cuvintelor, din care considerente metaforele poetice nu sunt înglobate în dicționarele limbii literare, constituind apanajul dicționarelor limbii scriitorilor. Metaforele individuale sau stilistice circulă numai în limbajul artistic, folosirea lor în vorbirea cotidiană imprimă enunțului un caracter alambicat și produce efecte comice.

6.0.4. Așadar, termenul mutație semantică cu referire la metaforă este insuficient și inadecvat; mai mult chiar, nici mutația semantică, nici transferul de sens nu pot revela esența metaforei, deși uneori ea este analizată drept procedeu de obținere a sensurilor noi. Din această cauză considerăm rațional să renunțăm la termenul metaforă în semasiologie, rezervându-i locul numai în studiile literare, poetice și stilistice. Pentru mutațiile semantice bazate

pe asociația de contiguitate am folosit îmbinarea terminologică metasemie implicativă, pentru mutațiile semantice bazate pe asociații de similitudine propunem îmbinarea terminologică metasemie similativă. Pentru a denumi această noțiune, M. V. Nikitin a propus termenul „similativ, similaritate”, pe care nu-l acceptăm, deoarece indică numai natura fenomenului, fără a denumi și fenomenul însuși. Noțiunea metasemie similativă este mai cuprinzătoare decât noțiunea metaforă, întrucât include toate formele posibile de similitudine: de formă, de funcție, de componentă fonetică, de sens etc.

Asociațiilor psihice de similitudine le corespunde în limbă metasemia similativă. Trecerea de la sememul derivant la cel derivat este posibilă numai în cazul existenței unei asociații de similitudine, care permite apariția inovațiilor în limbă. Similitudinea obiectelor și fenomenelor nu este altceva decât asemănarea unor entități reflectate în conștiință, care posedă una sau mai multe trăsături semantice comune, în baza cărora se produce mutația semantică prin similitudine. Este vorba, deci, de acea proprietate a obiectelor și fenomenelor care permite transferul semantic și care este denumit denotator. Denotatorul sememului primar și a celui derivat nu este o realitate independentă, ci o parte a semanticii termenilor primar și derivat (vezi: Konrad, Paul). Deci, denotatorul constituie fundamentul comparației și explică tehnica metasemiei similative.

6.0.5. Mutația semantică este posibilă numai în virtutea existenței unui sem sau a unor seme comune în structurile semantice ale sememului derivant și ale celui derivat, semele neesențiale pentru acest proces, neutralizându-se, se deplasează în planul secundar. Anume din aceste motive lipsește o echivalență perfectă între sememul derivant și cel derivat: ele fiind parțial identice, parțial distincte. În cazul identității absolute nu ar exista motive pentru a acorda prioritate unuia dintre termeni, iar în cazul eterogenității totale nu ar exista nicio posibilitate de apropiere, de identificare a termenilor. Metasemia similativă constă în identificarea unei cantități minime de trăsături semantice, denotatori în baza cărora se produce acordul semantic între sememul derivant și cel derivat. Detașarea denotatorilor nu este un scop în sine, ci un procedeu cu ajutorul căruia se descoperă proprietățile noi ale obiectelor și fenomenelor în scopuri denominative. Selectarea denotatorului depinde de voința colectivului de vorbitori ai limbii date, de aceea putem vorbi de o segmentare individuală a realității, proprie fiecărui popor în parte. Avem de față așa-zisa „cartografiere lingvistică a lumii” (Kolșanski), care constituie specificul irepetabil al fiecărei limbi.

6.0.6. Pentru literați, esteticieni și stilști metafora este, în primul rând, utilizare figurată a cuvântului, trop, procedeu artistic de limbă, în timp ce pentru semasiologie ea este un procedeu de formare a sensurilor noi, indiferent dacă se urmăresc scopuri poetice sau nu.

Esența metasemiei similative rezidă în faptul că sememul derivat își pierde propria sa valoare denotativă și obține pe cea denotativă a sememului derivant; totodată valoarea denotativă a sememului derivat nu dispare în întregime, ci se transformă în valoare conotativă.

Metasemia similitivă nu se reduce la un simplu proces de transferare a denumirilor existente asupra noțiunilor noi, ci produce mutații interne profunde în structura semică a sememului. Ea constă fie în eliminarea unui sem sau a unor seme din componența sememului derivant, fie în substituirea unui sem sau a unor seme prin altele, menținându-se totodată o cantitate suficientă de sens comun pentru sememul derivat și pentru cel derivant. Cu alte cuvinte, metasemia similitivă constă în modificarea ansamblului semic al sememului derivant, care se reduce la două operații fundamentale: majorarea sau micșorarea cantității de seme, cu condiția păstrării unui quantum semantic comun.

Pentru metasemia similitivă sunt caracteristice câteva operații concrete de extindere și de reducere a semelor. De o mare frecvență beneficiază procesul de trecere a virtuelor în hiposeme. De exemplu, sememul derivant *măgar* are următoarea structură semică: hiperosemul „animal domestic” + clasemul „animat” + hiposemele „de povară, mai mic decât calul cu urechile lungi” + virtuelul „prostie și încăpățănare”, iar sememul derivat expresiv al semantemului *măgar* conține o altă totalitate de seme: hiperosemul „ființă rațională” + clasemul „animat” + hiposemele „prost, încăpățânat sau obraznic” + virtuelul „de povară, mai mic decât calul, cu urechile lungi”. Din acest exemplu rezultă că virtuelurile au trecut în categoria hiposemelor, iar hiposemele au devenit virtuele în sememul derivat. Paralel cu aceasta hiperosemul „animal domestic” a fost substituit de hiperosemul „ființă rațională”.

Mutațiile semantice din cadrul metasemiei similitive deseori se caracterizează prin substituirea unui clasem prin altul, producându-se simultan restructurarea hiposemelor și a virtuelurilor. O atare restructurare semică este specifică unităților lexicale conversive, apărute pe baza asociațiilor de similitudine. Astfel, sememul derivant al substantivului *bărbat* este prezentat în dicționar ca totalitate a următoarelor seme: hiperosemul „ființă umană” + clasemul „obiect animat” + hiposemele „matur”, „de sex masculin” + virtuelul „îndrăzneală, vitejie”, iar sememul derivat conține un alt ansamblu de seme: hiperosemul „care ține de ființele raționale, de om” + clasemul „calitate” + hiposemele „cu fermitate în acțiune”, „cu bărbăție”, „fără frică” + virtuelurile „matur”, „de sex masculin”. Din acest exemplu desprindem nu numai trecerea virtuelurilor în hiposeme, dar și substituirea clasemului „obiect animat” prin clasemul „calitate”, adică are loc adjectivarea substantivului.

6.0.7. Esența metasemiei poate fi explicată, făcând uz de posibilitățile logicii matematice. Fie A termen primar, care posedă o anumită proprietate, iar B termen derivat. Pentru ca A să treacă în B este necesară existența unei proprietăți comune, pe baza căreia se produce comparația. Fie C proprietatea comună, denotatorul termenilor A și B, adică tertium comparationis, cu ajutorul căruia termenul A, modificându-și structura semică, se transformă într-o unitate semică nouă, creându-se în felul acesta un semem derivat (Tuțescu). Acest proces poate fi redat astfel: $A \rightarrow (C) \rightarrow B$.

6.0.8. Definirea metasemiei similative drept modificare semică a conținutului sememului derivant pe baza unui sem (sau seme) comun este justificată de asemenea și de faptul că între sememul derivat și cel derivant există o serie de opoziții cu diverse orientări. Să luăm următoarea paradigmă lexicală: *a vorbi* „a reda prin cuvinte” – *a lătra* „(despre câini) a scoate sunete ascuțite, scurte și sacadate, caracteristice speciei” – *a lătra* „(despre oameni) a vorbi mult, fără rost și pe un ton ridicat”. Între primul și al doilea termen opoziția apare atât în planul expresiei, cât și în cel al conținutului, între al doilea și al treilea termen opoziția se manifestă numai în planul conținutului (vezi: Slave).

Determinarea acestor opoziții este posibilă numai ca urmare a comparării structurii semice a sememelor derivate și derivate.

Spre deosebire de metasemia implicativă, pentru care este proprie condensarea semică, metasemia similativă se caracterizează prin asociere pe baza semelor coincidente în rezultatul neutralizării unor elemente ale unui anumit ansamblu semic și, ceea ce ține de esență, niciodată nu apare un ansamblu semic absolut nou, întrucât sunt prezente în structura sememului derivat și a celui derivant semele comune, în baza cărora se produce mutația de sens.

6.1. Modelele metasemiei similative

6.1.0. Asociațiile similative, spre deosebire de cele de similitudine, ce stau la baza metaforei, capătă în interpretarea noastră o accepțiune mai cuprinzătoare, întrucât ele includ nu numai similitudinea denotațiilor, dar și similitudinea funcțională, similitudinea semnificațiilor și semnificațiilor. O atare interpretare a metasemiei similative rezultă din analiza materialului de limbă și este susținută și de constatarea lui N. Krușevski conform căruia „fiecare cuvânt este legat de alte cuvinte prin conexiunile asociațiilor de similitudine, această similitudine nu este numai externă, adică fonetică sau structurală, morfologică, dar și internă, semasiologică. Sau cu alte cuvinte: fiecare cuvânt este capabil, în virtutea unei deosebite legi psihice, și să provoace apariția în spiritul nostru a altor cuvinte, și să fie provocat de aceste cuvinte”.

6.1.1. Între unitățile lexicale pot exista următoarele varietăți de relații similative (vezi: Ullman):

$$\frac{\text{semnificant}_1}{\text{semnificat}_1} \leftrightarrow \frac{\text{Semnificant}_2}{\text{semnificat}_2} \quad \frac{\text{Semnificant}_3}{\text{Semnificat}_3} \leftrightarrow \frac{\text{Semnificant}_4}{\text{semnificat}_4}$$

Relația „semnificant₁ ↔ semnificat₂” se referă la similaritatea fonetică sau grafică și se realizează în planul de expresie al unităților lexicale, relația „semnificat₂ ↔ semnificat₃” se referă la similaritatea semantică și are loc în planul de conținut al unităților lexicale. Relația dublă „semnificant₃ ↔ semnificat₄” și „semnificat₃ ↔ semnificat₄” se bazează pe existența similitudinii simultane în planul expresiei și în cel al conținutului.

În baza acestor constatări, distingem următoarele subtipuri de metasemie similitivă: 1) care se produce în planul de expresie al unităților lexicale, 2) care se produce în planul de conținut al unităților lexicale și 3) care se produce în planul de expresie și în cel de conținut al unităților lexicale. În continuare vom analiza tipurile de denotatori, adică a acelor componente semantice comune, care constituie fundamentul mutației semantice, bazate pe asociații similitive.

6.1.2. Teza despre posibilitatea desemnării obiectelor și fenomenelor din realitatea obiectivă în conformitate cu voința oamenilor (Berejan, Pazuhin) nu are un caracter absolut, ci numai unul relativ. Pentru metasemia similitivă această circumstanță are o importanță deosebită, întrucât fără existența unui component semantic comun, fie chiar și presupus, metasemia similitivă este imposibilă. În această ordine de idei este concludent următorul exemplu: cuvântul *panglică* nu poate corela cu obiectul din lumea obiectivă *pom* sau *măr*, deoarece trăsăturile lor distinctive nu fac parte din componența noțiunii „panglică”.

Interpretarea metasemiei similitive în literatura lingvistică se reduce la stabilirea componentului semantic (= denotatorului) care stă la baza mutației semantice, evidențiindu-se diverse tipuri de denotatori: „forma obiectelor”, „poziția obiectelor”, „proprietățile externe ale obiectelor (culoarea, dimensiunea)”, „calitatea obiectelor”, „impresia produsă de obiecte”, „cantitatea obiectelor”, „manifestarea acțiunii” etc. Analiza materialului de limbă demonstrează că există și tipuri mixte de denotatori, atunci când la baza sememului derivat se află o serie de denotatori (forma și funcția, acțiunea și rezultatul ei, rezultatul și impresia, acțiunea și funcția etc.).

6.1.3. Unul dintre modelele principale de metasemie similitivă este mutația semantică bazată pe similitudine funcțională, când în calitate de denotator figurează comunitatea funcțională a denotațiilor. Modelul în cauză mai este denumit și „evoluție pasivă a semanticii cuvântului ca urmare a modificării denotațiilor” (Nyrop). Referitor la acest model de metasemie au fost lansate două opinii diametral opuse. Prima categorie de lingviști afirmă că nu trebuie să confundăm transferul metaforic cu modificarea sensului, bazată pe similitudine funcțională, deoarece ultima nu constituie o metaforă, din care cauză mutațiile semantice funcționale sunt interpretate în calitate de tip independent de metasemie (vezi: Borodina, Bulahovski, Gak, Ghepner, Șmeliov). Un argument suplimentar, pentru a interpreta mutațiile funcționale drept tip independent de metasemie, este considerat și faptul că modificările semantice bazate pe similitudine funcțională duc numai la apariția unor sememe derivate denominative (Stepanova). A doua categorie de cercetători consideră mutațiile semantice, bazate pe similitudine funcțională, o varietate de metaforă (vezi: Casares, Chöne, Konrad, Golovin, Kalinin, Paul). Mutațiile semantice, bazate pe similitudinea funcțiilor, se includ în metasemia similitivă, deoarece nu contează dacă mutația semantică dată corespunde sau nu unei metafore. Principalul constă în existența similitudinii. Exemple de acest fel sunt foarte multe, de aceea

vom aduce numai câteva. Cf.: *camion* „car pentru transportul de mărfuri” și „autovehicul prevăzut cu o benă pentru transportarea încărcăturilor”, *a secera* „(cereale păioase) a tăia de la rădăcină cu secera, pentru a strânge recolta” și „(cereale, păioase) a tăia de la rădăcină cu secerătoarea, pentru a strânge recolta”, *crainic* „persoană care aducea la cunoștința populației unei localități știrile oficiale, citindu-le cu glas tare” și „persoană care prezintă la un centru de radio sau la televiziune comunicările prevăzute de program”, *cuptor* „(în gospodăria casnică) construcție specială pentru copt produse de panificație” și „instalație la mașina de gătit, în care se coc diverse produse alimentare” etc.

Mutația semantică, bazată pe similitudinea formei, constituie cel mai simplu și cel mai frecvent model de metasemie similitivă. Vorbind despre similitudinea formei denotaților, avem în vedere configurația, aspectul, tipul, organizarea, structura, expresia exterioară a denotaților. Cf.: *albie* „vas lunguiet făcut dintr-o bucată de trunchi scobit (sau din tablă) și folosit la spălătul rufelor sau la legănatul copiilor” și „adâncitură în scoarța pământului prin care curge apa unui râu”; *arc* „armă folosită la lansarea săgeților”, „element de construcție în formă de boltă” și „piesă elastică de oțel fixată între corpul unui vehicul și osiile roților acestuia care servește pentru amortizarea zdruncinăturilor”; *aripă* „organ de zbor (la unele animale)”, „plan de susținere a unui avion”, „prelungire membranoasă a unor semințe sau fructe care se răspândesc cu ajutorul vântului” și „organ exterior al peștilor care servește la înot” etc.

Modelul dat este propriu în exclusivitate substantivelor și contribuie la constituirea semantemelor omogene, adică a semantemelor cu sememe motivate de același sem din componența sememului derivant (cf.: semantemul *ac*, sememele derivate ale căruia conțin un sem comun „obiect ascuțit”; semantemul *arc*, sememele căruia conțin semul comun „obiect cu formă ovală”).

Modelul „similitudinea poziției obiectelor în spațiu”: *buric* „ombilic” și „centru”, *cap* „parte a corpului la om și la animale, alcătuită, din cutia craniană și din față”, „parte a patului unde se află perna” și „parte de sus; vârful”; *coastă* „fiecare dintre cele 12 perechi de oase arcuite care unesc coloana vertebrală cu osul pieptului”, „costișă, povârniș” și „flanc”; *creastă* „prelungire carnoasă dințată, de culoare roșie de pe capul unor păsări”, „linie de intersecție a versanților opuși ai unui masiv muntos” și „parte superioară a unui obiect înălțat”; *căpătâi* „parte unde stă capul unui om culcat” și „parte extremă a unui obiect” etc.

Modelul dat de asemenea este specific numai substantivelor și duce uneori la constituirea unor semanteme omogene, adică cu sememe derivate de la același sem din componența sememului derivant (cf.: semantemele substantivului *dos* „parte opusă feței unui obiect”, ale cărui sememe derivate au un denotator comun „parte dindărăt a unui obiect”).

Uneori denotatorul „similitudinea pozițională a obiectelor” interacționează cu denotatorul „similitudinea formei obiectelor”, adică mutația semantică poate fi explicată atât prin similitudine pozițională, cât

și prin similitudine de forma (cf.: *bărbie* „parte inferioară proeminentă a feței, aflată sub buza de jos” și „parte cărnoasă aflată sub falca de jos-a unor animale sau păsări”; *gurgui* „proeminență în formă de cioc de la gura unor vase, care înlesnește turnarea unui lichid”, „sfârc al sânului”, „vârf al opincii” și „creastă a unui deal sau a unui munte”).

Modelul „similitudine cantitativă a denotațiilor”: *adâncime* „distanță (în plan vertical) de la suprafață până la fund sau numai până la un punct oarecare în direcția fundului” și „distanță mare”, *băjenie* „fugă în masă a populației” și „mulțime de băjenari”, *ceată* „grup numeros” și „mică unitate militară” etc.

Mutațiile semantice după acest model sunt posibile datorită faptului că sememul derivant conține caracterizarea cantitativă a denotațiilor, pe baza căreia se produc sememele derivate cu denotatorul „similitudine cantitativă”, care desemnează segmente din realitate cu valori cantitative indefinite.

Modelul „similitudine calitativă a denotațiilor”, care provoacă identificarea calificativă a acestora: *animal* „vietate” și „om grosolan și mărginit sau stăpânit de instincte josnice”, *babalâc* „bătrân slab și neputincios” și „tânăr cu apucături de bătrân”, *baistruc* „copil din flori” și „copil obraznic și poznaș”; *balenă* „mamifer acvatic în formă de pește cu dimensiuni foarte mari” și „om gras”, *bivol* „vită cornută asemănătoare cu boul, având coarnele întoarse spre spate” și „om greoi, grosolan și lipsit de sensibilitate”; *clopotar* „persoană care trage clopotele” și „persoană care difuzează zvonuri false” etc.

În cazul dat putem vorbi de o similitudine emotivă, ca urmare a apropierei denotațiilor după asemănarea aprecierii emoționale, care stă la baza modificării de sens. Paralel, are loc adjectivarea parțială a substantivelor, fapt ce a fost subliniat nu o dată: metaforizându-se, substantivul este supus unei adjectivări parțiale (vezi: Duchacek, Arutiunova). Cf.: *catâr* „animal domestic, obținut prin încrucișarea măgarului cu iapa, folosit ca animal de tracțiune și de samar” și „om încăpățânat”, *butuc* „buștean” și „om prost și necioplit”, *bufniță* „pasăre de noapte” și „femeie urâtă”, *cămilă* „animal rumegător paricopitat de talie mare” și „om înalt, slab și lipsit de eleganță” etc. Unele sememe, derivate după acest model din cadrul substantivului, își neutralizează opoziția de gen și ca urmare pot fi folosite drept calificative pentru ambele genuri (cf. sensurile derivate ale substantivelor: *cămilă*, *vacă*, *fiară*, *hienă*, *cloșcă* etc.), lipsa acordului gramatical fiind compensată de prezența acordului semantic.

Cea mai mare parte a sememelor, derivate după acest model, conțin o conotație negativă, fiind de cele mai multe ori injurioasă, și numai o parte redusă au conotație pozitivă (cf.: *căprioară* „mamifer erbivor rumegător, cu corpul zvelt, cu picioare subțiri, urechi mari și coadă scurtă” și „femeie elegantă”, *ciocârlan* „pasăre sedentară de talie mică, cu un moț pe cap, cu picioare lungi și cu penaj brun-cenușiu” și „persoană mândră și înfumurată” etc.).

Sememele de acest fel sunt incluse, de regulă, în dicționarele explicative, fiind considerate fapte de limbă, deși ele circulă numai în anumite

stiluri funcționale. Exemplele analizate confirmă aserțiunea conform căreia clasa unităților expresive se completează în permanență pe baza unităților neutre, fapt determinat de factorii psihici.

Modelul „similitudinea destinației realiilor”: *adăpost* „construcție care apără de intemperii sau de primejdii” și „loc de refugiu”, *alergător* „sportiv care practică alergarea” și „cal de curse”; *armă* „obiect care servește pentru atac sau pentru apărare, la vânat sau în unele probe sportive” și „mijloc de luptă”, *cuib* „loc de trai și de reproducere a păsărilor”, „cuibar pentru păsările domestice”, „adăpost al unor animale sălbatice” și „loc de naștere”; *călăuză* „persoană care merge cu cineva pentru a-i arăta drumul” și „lucrare care conține îndrumări cu privire la un domeniu de activitate” etc.

Modelul „similitudinea sunetelor emise”: *a crăpa* „(obiecte) a desface în bucăți prin lovire” și „a mânca mult și lacom, producând sunete iritante”; *a crâșca* „a-și contracta cu putere fălcile, frecând dinții de jos cu cei de sus și producând un scârțâit specific (ca manifestare a furiei sau a durerii)” și „a produce un zgomot scârțâitor (ca rezultat al frecării sub presiune)”; *bâlci* „târg mare care se face cu anumite ocazii” și „zarvă mare”; *geamăt* „sunet surd și prelung, produs de ființe chinuite de durere” și „zgomot surd și continuu produs de arbori mișcați de vânt sau de valurile mării”; *clocotitor* „(despre lichide) care fierbe în clocot”, „(despre torente) care se învâртеște cu zgomot”, („despre sentimente) care a ajuns la o intensitate maximă” și „(despre sunete) care răsună puternic și prelung” etc.

Modelul „similitudinea manifestării”: *apus* „coborâre a unui astru sub orizont” și „declin”; *sfârșit* „parte de încheiere sau de terminare” și „stingere din viață”; *a ademeni* „a preocupa pe deplin” și „a atrage prin promisiuni false (profitând de încredere și abuzând de buna credință)”; *a adânci* „a face mai adânc” și „a studia sub toate aspectele”; *adormitor* „care adoarme” și „care plictisește”; *abraș* „(despre cai) care are nărav” și „(despre persoane) care are apucături rele”; *bărbătește* „în felul bărbaților” și „cu vitejie bărbătească”; *câinește* „în felul câinilor” „în condiții grele” și „cu ură” etc.

Modelul „similitudinea culorii”: *bujor* „specie de plantă decorativă” și „roșeață naturală a obrajilor”; *aur* „metal prețios” și „lumină vie emanată de ceva”; *albuș* „substanță organică, care înconjoară gălbenușul oului și care, fiind încălzită, se întărește și devine albă” și „albul ochiului”; *corb* „pasăre sedentară cu penajul negru cu luciu metalic” și „care are culoarea penelor de corb” etc.

6.1.4. Modelul „apelativizarea numelor proprii” pe baza denotatorului „similitudinea calităților”: *adonis* „tânăr de o frumusețe rară”; *alfons* „amant întreținut de o femeie”; *bugeac* „regiune de stepă secetoasă, lipsită de păduri și de ape de suprafață”; *calvin* „care ține de calvinism”; *tartuf* „îpocrit”; *donjuan* „bărbat ușuratic, care caută mereu aventuri amoroase”; *dunăre* „cantitate mare (de apă)” etc.

În cadrul metasemiei implicative acest model se realizează pe baza asociațiilor de contiguitate, în timp ce aici apelativizarea numelor proprii se realizează pe baza asociațiilor de similitudine. Anume din considerentele

în cauză pare a fi unilaterală afirmația că antonomaza se bazează pe unul și același mecanism ca și metafora (Konrad). Prin urmare, este inadmisibil ca antonomaza, bazată fie pe asociații de contiguitate, fie pe asociații de similitudine, să se interpreteze numai în calitate de varietate a metaforei (vezi: Darmsteter, Duchaček). Nu este justificată nici opinia că antonomaza are la bază asociații arbitrare (Aznaurova), întrucât de fiecare dată descoperim asociațiile fie de similitudine, fie de contiguitate.

Antonomaza similitivă este un procedeu relativ productiv de formare a sensurilor noi în limba română, dovadă fiind exemplele ocazionale din literatura artistică: *Sunt ultimul Odiseu rămas/ Rătăcitor fără popas* (I. Vatamanu); *N-au văzut nici parisuri, nici viene...* (M. Ciubotaru).

6.1.5. Metasemia similitivă se produce uneori pe baza similitudinii de percepție a realității cu organele senzoriale. Este vorba de sinestezie, care este analizată de majoritatea lingviștilor drept o varietate a metaforei, determinată de interacțiunea domeniului auditiv și vizual, tactil și olfactiv sau vizual, olfactiv și vizual (vezi: Bréal, Matcaș, Ullmann). Denotatorul mutațiilor semantice sinestezice este „similitudinea senzațiilor”.

Fie un exemplu banal de tipul *voce moale*. Determinatul *voce*, în calitate de context imediat, este veriga care reconstituie transpoziția metaforică: în sintagma *voce moale* substantivul *voce* sub influența determinantului *moale* indică similitudinea dintre o senzație auditivă de mică intensitate și o senzație tactilă, care produce plăcere. După cum valoarea semantică a subiectului și a complementului este modificată de semantica verbului-predicat, la fel și în cadrul metaforelor sinestezice determinatul este influențat de prezența determinantului figurat (metaforele sinestezice fiind în exclusivitate structuri bimembre), ce desemnează o senzație proprie altui organ de simț în raport cu determinatul.

Substantivul *voce* sub influența adjectivului *moale* apare atât de concret, încât pare a fi palpabil ca și orice obiect, consistența căruia poate fi stabilită prin pipăire. Acest lucru are loc datorită transpoziției adjectivului *moale* din grupul unităților lexicale care denumesc senzații tactile în grupul unităților lexicale care desemnează senzații auditive (transpoziția se realizează, deci, după schema: pipăit → auz). Sub influența determinantului *voce*, determinantul *moale* își modifică sensul, sinonimizându-se cu adjectivul *încet*. Deosebirea dintre metafora propriu-zisă și cea sinestezică constă în faptul că dacă primul tip de metaforă poate figura independent în lanțul vorbirii, cel de-al doilea tip, adică metafora sinestezică, se folosește în plan sintagmatic cu ambii termeni, pentru ca contrastul dintre determinant și determinat să aibă caracter explicit. Altfel spus, metafora sinestezică are la bază o comparație dintre două senzații produse de fenomene eterogene; *vocea este tot așa, cum este puful* → *vocea este moale ca și puful* → *vocea este moale* → *voce moale*.

Întrucât sinestezia constituie obiectul de studiu al mai multor științe, aici ne vom limita la analiza metaforei sinestezice, interpretate ca un caz particular de metasemie similitivă, pentru a cărei desemnare propunem îmbinarea terminologică „metasemie sinestezică” sau simplu „mutație

senzorială”, indicând prin determinativul *sinestezic* sau *senzorial* sursa similitudinii.

Modelele esențiale de metasemie, bazată pe similitudinea senzațiilor exprimate de adjectivele respective din limba română, sunt următoarele:

1. Modificarea semnificării adjectivelor care desemnează senzații vizuale (*mare, înalt, jos*) pentru a denumi senzații auditive, pentru care nu există denumiri speciale în limbă (cf.: *zgomot mare, nota înaltă, voce joasă*). Unitățile lexicale, care denumesc sunete, pot avea în calitate de determinative și elemente ce desemnează percepții tactile (cf.: *voce caldă, moale, aspră*).

2. Modificarea semnificării adjectivelor ce denumesc senzații vizuale (*ușor, slab, plăcut*) pentru a desemna senzații olfactive (*miros ușor, slab, plăcut*) pentru care lipsesc denumiri speciale în limbă.

3. Modificarea semnificării adjectivelor ce denumesc senzații tactile (*tare, fin, aspru*) pentru a denumi senzații auditive (*voce tare, fină, aspră*), vizuale (*culoare caldă, rece, ascuțită*) sau gustative (*vin aspru, tăios*), pentru care limba nu dispune de denumiri speciale.

4. Modificarea semnificării adjectivelor ce desemnează senzații gustative (*dulce, iute, sărat*) pentru a denumi senzații auditive (*vorbă dulce, iute, sărată*), vizuale (*culoare dulce*) sau olfactive (*miros dulce*) pentru care nu sunt denumiri speciale în limbă.

Unele adjective se pretează la modificări semantice ce le permit a denumi senzații, aparținând tuturor organelor de simț (cf.: *dulce* → *gust, privire, atingere, miros, voce*). Pe baza materialului supus analizei se poate face următoarea constatare: majoritatea adjectivelor ce denumesc senzații vizuale pot denumi, ca urmare a mutațiilor semantice bazate pe similitudine senzorială, orice alte senzații.

Toate exemplele de metasemie sinestezică, analizate mai sus, sunt prezentate în structuri bimbembre, deoarece mutația semantică a adjectivului în genere și a celui care denumește senzații în special se produce numai în raport cu determinatul substantival corespunzător.

7. Consecințele metasemiei

7.0. Extensiunea și restricția sensului

7.0.1. Ca urmare a mutațiilor semantice, indiferent de cauzele care le-au generat și de modalitățile după care s-au produs, cuvintele își extind sau își restrâng potențialul lor semantic. Anume din aceste motive extensiunea și restricția sensului unităților lexicale sunt considerate consecințe ale metasemiei. Termenii *extensiune* și *restricție*, cât și noțiunile pe care le denumesc, nu cunosc în semasiologie o interpretare univocă. O parte de semasiologi analizează noțiunile date în calitate de factori ai metasemiei (vezi: Bréal, Carnoy, Corlăteanu), a doua parte de savanți examinează extensiunea și restricția sensului, alături de metaforă, metonimie și sinecdocă, în calitate de tipuri (modalități) ale metasemiei (vezi: Bréal, Coșeriu, Huguet, Șăineanu, Bloomfield, Vendries, Paul) și, în fine, a treia parte de cercetători interpretează noțiunile date drept consecințe ale metasemiei (vezi: Dumeniuc, Ullman).

Care este totuși semnificația termenilor *extensiune* și *restricție* și locul fenomenelor denumite de ei în cadrul metasemiei? Din punctul de vedere al funcționării mecanismului intern al metasemiei, extensiunea sensului constă în excluderea unor seme diferențiale din componența sememului derivant, iar din punctul de vedere al funcționării mecanismului exterior al metasemiei, ea se reduce la majorarea numărului de denotați, denumiți prin cuvântul respectiv. Restricția sensului rezidă în includerea unor seme diferențiale suplimentare în semantica cuvântului dat (acesta fiind mecanismul intern de funcționare a metasemiei) și în reducerea numărului de denotați, denumiți de unitatea dată (acesta fiind mecanismul extern de funcționare a metasemiei).

De altfel, trecerea de la un sens mai cuprinzător la altul mai restrâns și invers poate fi exprimată simbolic astfel: $ABc \rightarrow AB$ (extensiune) și $AB \rightarrow ABc$ (restricție). Paralel, se mai delimitează o consecință a metasemiei: deplasarea semanticii cuvântului (Svoboda, Ullmann, Vendries, Paul), ce se realizează după următoarea schemă: $A.a \rightarrow A.b$, fiind, de altfel, o varietate de restricție/extensiune a sensului.

În baza acestor raționamente, extensiunea și restricția sensului necesită a fi examinate drept consecințe ale metasemiei, care se manifestă în limbă în calitate de tendințe de evoluție a planului de conținut al acesteia.

În această ordine de idei prezentăm câteva exemple de extensiune a sensului, constând în dezvoltarea unui sens generalizat dintr-un sens particular. De exemplu, cuvântul *pasăre* la început denumea un singur tip de pasăre, *vrabia*, iar *legumă* însemna *păstaie*, în prezent *legumă* este un nume generic dat unor vegetale: *fasole*, *cartofi*, *ceapă*, *bob*. Un exemplu concludent pentru restricția sensului este substantivul *hrană* „produs alimentar” care își restrânge sensul, dacă este întrebuițat exclusiv ca hrană pentru animale domestice erbivore.

7.0.2. Paralel cu termenii *extensiune* și *restricție* circulă și termenii *specializare* și *generalizare* a sensului (vezi: Carnoy, Nyrop, Vendries), care, în principiu, nu sunt altceva decât niște varietăți ale extensiunii și restricției sensului. Totodată, se susține că specializarea sensului se produce numai în cazul existenței omosemantelor, în timp ce generalizarea condiționează constituirea parasemantelor (Stepanova).

Deseori extensiunea (respectiv generalizarea) sensului este cercetată ca o deplasare de la un sens special la altul general, iar restricția (respectiv specializarea) sensului ca o deplasare de la un sens general la altul special (Carnoy, Vendries). O atare interpretare a acestor tendințe funcționale de evoluție a planului de conținut al limbii pare a fi simplistă și incompletă, întrucât ea nu corespunde realității obiective, dat fiind că extensiunea și restricția (respectiv generalizarea și specializarea) sensului se realizează nu numai în cazul prezenței relațiilor de hiperonimie sau de hiponimie între sememul derivant și cel derivat, ci și în cazul prezenței relațiilor similative sau implicative, în cadrul cărora relațiile de hiperonimie sau de hiponimie pot fi lipsă sau irelevante, ceea ce nu exclude producerea procesului de extensiune sau de restricție a sensului.

7.0.3. La tendințele de evoluție a semanticii unităților lexicale amintite anterior se mai atașează o tendință, cea de înnobilare și de degradare a sensului cuvintelor (vezi: Bréal, Darmsteter, Duchacek, Huguet, Nyrop, Șăineanu). Tendința în cauză este provocată, de cele mai multe ori, de acțiunea factorilor psihici ai metasemiei, întrucât degradarea sensului se află în legătură directă cu tabuizarea sau cu eufemizarea, în timp ce înnobilarea se produce numai ca urmare a disfemizării.

S-a emis ideea că înnobilarea sensului este mai puțin frecventă, decât degradarea (Șăineanu). În pofida acestei afirmații, limbile romanice conțin o mulțime de unități lexicale care și-au înnobilat semnificația. Astfel substantivul *cabalus* avea în latină sensul „mârțoagă”, în timp ce în toate limbile romanice a ajuns să denumească calul în genere. O evoluție semantică similară a suferit și substantivul latin *casa* „cocioabă; colibă”, care în limba română are semnificația „clădire pentru locuit”.

De altfel, tendința de înnobilare/degradare a sensului, ca și cea de generalizare/specializare, este o varietate a tendinței de extensiune/restricție a sensului, deoarece ea, ca și celelalte, se reduce la achiziționarea sau la eliminarea anumitor seme cu valoare negativă sau pozitivă.

7.0.4. În fine, semasiologia delimitează tendința de concretizare/abstractizare a sensului cuvintelor (vezi: Bréal, Duchacek, Huguet, Nyrop, Budagov). Tendința de abstractizare și concretizare este o varietate a tendinței de extensiune/restricție a sensului, întrucât abstractizarea presupune în mod obligatoriu reducerea numărului de hiposeme, pentru a desemna o noțiune ierarhic superioară și, deci, mai abstractă, în timp ce orice achiziție de hiposeme duce la concretizarea sensului. În această ordine de idei, notăm următoarea legitate: cu cât numărul de seme din componența semică a sememului este mai mare, cu atât mai concret este sememul dat și, respectiv, denotatul desemnat este mai concret și invers.

Procesul de abstractizare nu rareori reduce independența funcțională a sensului lexical, ceea ce generează imposibilitatea sesizării sensului respectiv. În asemenea cazuri dicționarele, de regulă, definesc sensul unei îmbinări întregi, dar nu cel al cuvântului corespunzător.

7.0.5. Așadar, consecințele metasemiei se reduc la extensiunea/restricția (respectiv generalizarea/specializarea, înnobilarea/degradarea și abstractizarea/ concretizarea) sensului cuvântului, care se realizează ca urmare a deplasării relaționale dintre semnificant și semnificat și ca urmare a anulării identității semnificatului, ceea ce contribuie la constituirea unor identități noi, care se manifestă în apariția omolexiei și omosemiei.

7.1. Tendințele de evoluție a sensului

7.1.0. Evoluția semantică a planului de conținut al limbii are drept consecință extensiunea/restricția sensului lexical; totodată acestea sunt consecințe ale acțiunii unor tendințe mai generale, care se referă la evoluția limbii, asupra cărora vom stăruii în continuare.

7.1.1. O tendință importantă în procesul de realizare a metasemiei este presiunea sistemului. În această ordine de idei ne propunem să examinăm câteva exemple edificatoare în această privință.

În limba română contemporană există următoarele micro sisteme lexicale (vezi analiza lor din alt punct de vedere la Berejan):

Oaie		Câine	
Berbec	Oaie	Câine	cățea

Inițial, aceste micro sisteme nu aveau arhilexeme, de aceea sub presiunea sistemului unul dintre hiponime, extinzându-și volumul semantic, a devenit hiperonim. În funcție de importanța și valoarea denotațiilor respectivi pentru viața cotidiană a fiecărui popor în parte, hiperonim poate deveni atât hiponimul feminin – *oaie*, cât și cel masculin – *câine*.

Exemplul analizat confirmă constatarea că „presiunea sistemului nu este altceva, decât una dintre formele de realizare a sistemului limbii” (Makaev)” și că „procesul semasiologic se extinde asupra unor categorii întregi de cuvinte” (Pokrovski).

7.1.2. Cercetarea faptelor de limbă permite a se trage concluzia că presiunea sistemului și tendința de completare a celulelor sale vide, analizate de cele mai multe ori ca tendințe independente, interacționează. Cu alte cuvinte, se poate afirma că tendința de completare a celulelor vide ale sistemului limbii în procesul mutațiilor de sens se manifestă ca o consecință a acțiunii tendinței de presiune a sistemului. Întru susținerea acestei aserțiuni să analizăm următorul exemplu:

Găină	
Cocos	Găină

Substantivul *găină* este moștenit din latină, însă pentru exprimarea opoziției masculin/feminin din limbile sud-slave a fost preluat substantivul *cocos*, fapt ce a contribuit la completarea unei celule vide. Ulterior, a apărut necesitatea identificării hiperonimului respectiv, din care motiv substantivul *găină* și-a modificat sensul, devenind mai abstract și mai cuprinzător și, ca urmare, a avut loc completarea încă a unei celule vide.

În baza exemplului anterior, putem confirma justetea ipotezei conform căreia în locul cuvintelor dispărute sau lipsă „limba nu rareori modifică sensul altor cuvinte” (Vendries).

7.1.3. O altă tendință importantă, proprie mai multor limbi, este cea de economie a resurselor de limbă. Esența acestei tendințe constă în faptul că limba, ca un sistem complex de subsisteme, evită majorarea la infinit a semnificațiilor, întrucât omul are o capacitate limitată de memorare. Aname polisemia unităților de vocabular contribuie la economia mijloacelor de exprimare. În același timp, este necesar să ținem cont de faptul că economia mijloacelor de exprimare are ca rezultat apariția unei unități

mai complexe „sub raport semantic (calitativ)” (Budagov). Este vorba de o coexistență paradoxală a două tendințe diametral opuse: cea a necesității de rapiditate în exprimare, adică de economie în genere, și cea a necesității de comprehensibilitate perfectă, adică de redundanță (Slama-Cazacu). Din aceste considerente pare a fi plauzibilă constatarea lui H. Spenser că „o limbă se află situată cu atât mai sus, cu cât reușește în măsură mai mare să redea cât mai mult prin mijloace cât mai puține, adică să exprime o cantitate mai mare de idei prin structuri cât mai simple. Așadar, idealul este maximum de capacitate cu minimum de efort”.

Unii lingviști reduc acțiunea tendinței de economie a resurselor limbii la elipsă, „ca cea mai frecventă formă a acestui proces” (Guiraud). O atare interpretare simplistă a tendinței de economie în semantică nu corespunde realității, deoarece tendința în cauză se realizează nu prin simpla elipsare a mijloacelor de exprimare redundante, ci prin selectarea ierarhică a unităților respective (Slama-Cazacu). Pe lângă toate celelalte, polisemia, de cele mai multe ori, nu este o urmare a elipsei.

Tendința spre economia mijloacelor de exprimare poate fi definită pentru semantică drept eliminare a redundanței în exprimare, constând totodată în perfecționarea, „optimizarea” funcțională a limbii. Din acest punct de vedere este justificată examinarea polisemiei lexicale în calitate de una dintre formele principale ale tendinței de economie la nivelul lexical al limbii. În virtutea acestui fapt, polisemia urmează a fi apreciată ca un fenomen pozitiv, căci ea nu provoacă confuzii la decodificarea mesajului (cu excepția calambururilor și jocurilor de cuvinte conștiente). Altfel spus, în context apare sememul actual, varianta sememului, întrucât în vorbire cuvântul ce monosemantizează. Deci rămâne în vigoare legea conform căreia în vorbire fiecărui cuvânt îi corespunde un singur sens, deoarece în context se exclude orice ambiguitate (Guiraud, Tușescu). Orice mutație semantică, care corespunde necesităților comunicative ale comunității date și care conduce la constituirea sememelor derivate denominative și mai rar a celor expresive trebuie interpretată drept economie a mijloacelor de exprimare.

7.1.4. Ca varietate a tendinței spre economie se impune și tendința de instituire a unei uniformități speciale. Acțiunea tendinței în cauză poate fi ilustrată prin următorul exemplu. În limba română unitățile lexicale care denumesc diverse plante au ajuns, ca urmare a mutațiilor semantice, să denumească și fructul plantei respective (cf.: structura semantică a semantemelor: *măr, prun, pâr, dovleac, bob, castravete* etc.).

O atare uniformitate semantică cruță memoria de acumularea excesivă de fapte fragmentare, reducându-le la un număr finit de entități abstracte. Grație acestui lucru, fiecare vorbitor de limbă română, cunoscând o nouă plantă și aflându-i denumirea, va desemna cu același semnificant și fructul sau produsele acestei plante (cf. structura semantică a neologismelor: *ananas, anason* etc.).

7.1.5. Economia resurselor de limbă include și tendința de exprimare a unităților identice sau a sensurilor similare printr-o sigură formă, precum

și tendința de unificare a unităților prin analogie, rezultatul acestora fiind polisemia. Se delimitează două modalități de unificare a unităților prin analogie: 1) unificarea unităților absolut identice din punct de vedere semantic, dar cu semnificații diferiți și 2) unificarea unităților cu semnificații diferiți, având conținut și funcții asemănătoare numai parțial. Tendința dată se manifestă ca urmare a conflictului omolexelor și paralexelor, omosemantelor și parasemantelor.

7.1.6. Paralel cu tendințele examinate succint mai sus, în lingvistică se mai distinge o serie de tendințe, referitoare exclusiv la planul conținutului. Principală este tendința spre asimetria dintre semnificant și semnificat, constând în faptul că fiecare aspect al semnului verbal „depășește limitele prescrise de partenerul său: semnificantul tinde să obțină alte funcții, decât cele proprii; semnificatul tinde spre a se exprima prin alte mijloace în raport cu propriul semn. Ei sunt asimetrice: fiind perechi (accouplés), ei se află în stare de echilibru inconstant. Anume grație acestui dualism asimetric al structurii limbii, sistemul lingvistic poate evolua” (Karcevski). Semnificantul și semnificatul evoluează cu viteze diferite, întrucât stabilitatea structurii gramaticale este mai puternică, decât stabilitatea funcției gramaticale, în virtutea cărui fapt modificările funcționale se produc, de regulă, mai repede, decât modificările formale. Cele relatate se află în legătură directă cu semantica cuvântului, unde întotdeauna atestăm o anumită tergiversare a expresiei în raport cu conținutul. În afară de aceasta, dată fiind antinomia formei și a conținutului, orice semn verbal este concomitent omonim și sinonim potențial, deoarece vorbitorii au la dispoziție posibilități incalculabile de a stabili relații dintre cele mai variate între obiectele și fenomenele realității obiective, denumindu-le cum cred ei de cuviință (vezi: Berejan, Pazuhin).

7.2. Realizarea în limbă a tendinței de extensiune/ restricție a sensului

7.2.0. Manifestarea concretă a tendinței de extensiune/restricție a sensului constă în degajarea polisemiei, omosemiei și omolexiei. Cele două tipuri de sememe derivate (denominative și expresive) delimitate mai sus, conduc la rezultate diferite: sememele derivate denominative contribuie la dezvoltarea polisemiei cuvântului, la apariția omolexelor și omosemantelor, în timp ce sememele derivate expresive determină, cu mici excepții, constituirea omosemantelor. De aceea, pare a fi inconsistentă analiza metaforei numai ca procedeu de formare a sinonimelor (vezi: Sumpf).

7.2.1. Cu privire la polisemie toți cercetătorii sunt solidari: ea apare ca urmare a mutațiilor semantice. Se cere să insistăm asupra unui moment important: polisemia există numai în virtutea existenței anumitor relații semantice între sememul derivat și cel derivant, căci imposibilitatea stabilirii unor relații semantice derivative este un argument probant în favoarea interpretării sememelor analizate în calitate de omolexe.

Unitatea lexicală realizată în vorbire întotdeauna este monosemantică, adică aproape toate cuvintele sunt polisemantice în limbă (așa cum sunt

prezentate în dicționarele explicative) și monosemantice în vorbire, unde, atât pentru vorbitor, cât și pentru conlocutor, se actualizează numai sememul necesar și adecvat contextului respectiv. Mai mult decât atât, pentru limbă în genere, precum și pentru asimilarea ei, polisemia este un fenomen pozitiv, întrucât ea permite să se evite sporirea la infinit a semnificațiilor. Deci, polisemia dă posibilitate „să exprimăm infinitul prin finit” (Nikitin); din care motiv este rațional și firesc să interpretăm polisemia drept manifestare a tendinței limbii spre economia resurselor sale de exprimare (vezi: de Mauro, Ullman). Materialul de limbă supus analizei demonstrează că polisemia, ca manifestare concretă a tendinței de extensiune/restricție a sensului, este în egală măsură consecință atât a metasemiei similative, cât și a celei implicative.

7.2.2. Omolexia (sau tradițional omonimia) este, de asemenea, o manifestare concretă a tendinței de extensiune/restricție a sensului, având totodată tangențe directe cu polisemia. O categorie distinctă de omolexe apare prin dezintegrarea identității semantice a cuvântului polisemantic, ca urmare a estompării relațiilor semantice interne dintre sememele unui semantem. Cu alte cuvinte, în plan sincron sememele omolexelor nu se intersectează.

Omolexia apare și în rezultatul conversiunii unităților lexicale, în acest caz delimitându-se net trei legități: 1) substantivul și adjectivul se adverbializează pe baza asociațiilor similative, 2) adjectivul se substantivizează pe baza asociațiilor de contiguitate contextuală, 3) substantivul se adjectivizează pe baza asociațiilor de similitudine, procesul fiind puțin productiv în limba română.

Se impune necesitatea unei delimitări riguroase dintre omolexia determinată de evoluția semantică a unităților lexicale și omolexia cauzată de derivarea lexicală cu sufixe polisemantice sau omonime. După cum s-a demonstrat, metasemia este un rezultat al derivării semantice, iar omolexia apare fie ca urmare a dezintegrării identității semantice a cuvântului, fie ca urmare a derivării lexicale, mai ales în situația în care relațiile semantice interne există numai între radicalele de la care derivă cuvinte diferite cu afixe omonime. Să analizăm următorul exemplu de omolexe derivative: **alunar**¹ „vânzător de alune” și **alunar**² „pasăre de munte brună, care se hrănește cu alune”. Lipsa relațiilor semantice dintre aceste două unități lexicale este confirmată de omonimia afixelor *-ar*: în primul caz sufixul *-ar* contribuie la derivarea substantivelor cu semnificația generală „autor al acțiunii”, iar în al doilea caz *-ar* participă la derivarea cuvintelor care denumesc unele animale sau unele obiecte.

7.2.3. Funcția comunicativă a limbii este secundată de cea expresivă, care este proprie unui număr mare de mutații semantice. Fiind o actualizare concretă a tendinței de extensiune/restricție a sensului, sememele derivate expresive se înglobează, de regulă, într-o anumită serie de omosemante, adică orice semem derivat expresiv semnalează apariția unei noi perechi de omosemante. Mutațiile semantice expresive de cele mai multe ori nu vizează scopuri denominative, ci afective: dorința de a descoperi proprietăți noi,

relații noi ale obiectelor, fenomenelor și acțiunilor din realitatea obiectivă. Este evident că și mutațiile semantice cu orientare denominativă conțin o anumită doză de expresivitate, fapt explicabil, întrucât oamenii caută nu numai să eticheteze realitatea, ci și să-și exprime atitudinea lor față de ea.

Omoosemantele se utilizează în majoritatea cazurilor în scopul realizării funcției estetice a limbii naturale, căci se știe că unitățile cu potențial expresiv accentuat pătrund și se mențin în limbă cu mai multă ușurință, decât corelativul lor neutru. Analiza mutațiilor semantice probează consistența aserțiunii că omoosemante nu sunt semantemele integrale, ansamblul de sememe, ci anumite sememe ale unor semanteme diferite.

Deși omoosemia se află în relații directe cu polisemia, este necesară o distincție riguroasă dintre aceste două fenomene eterogene: în cazul polisemiei invariantă este forma cuvântului, iar variantă este partea conținutului, în timp ce în cazul omoosemiei invariantă este un semem separat al cuvântului polisemantic, iar variantă este forma cuvântului, care stabilesc relații de omoosemie pe linia unuia dintre sensuri.

Spre deosebire de polisemie și de omolexie, omoosemia are urmări mai serioase în semantica unităților lexicale. Dacă un oarecare cuvânt a fost supus mutației semantice pe bază de asociații fie de contiguitate, fie de similitudine, el produce, prin analogie, modificări într-o serie întregă de cuvinte dependente de acesta sau aflate în raporturi semantice cu el, care de asemenea suportă modificări de sens. Este vorba de iradierea metaforică sau de legea lui H. Sperber referitoare la modificarea identică de sens-a unor paradigme lexicale întregi. Cercetarea modificărilor de sens permite să constatăm că mutațiile semantice identice unor clase mari de cuvinte nu sunt proprii numai omoosemantelor, ci tuturor cuvintelor cu conținut analog, indiferent de faptul dacă aceste unități formează sau nu o anumită serie de sinonime. Drept dovadă poate servi următorul exemplu. Verbele ce desemnează sunete produse de animale au sememe derivate care exprimă sunete produse de om, sememele derivate ale acestor verbe însă nu sunt sinonime. Anume de aceea este mai binevenit a se vorbi de evoluția analogă a sensului cuvintelor.

Cu toate acestea, iradierea sinonimică există, ca un caz particular al analogiei semantice (cf.: *cap*, pe de o parte, și *dovleac*, *bostan*, *gulie*, *ridiche*, *tigvă* etc., pe de altă parte).

BIBLIOGRAFIE

1. Bahnaru V. *Elemente de semasiologie română*. Chișinău: Editura Știința, 2009.
2. Bally Ch. *Linguistique générale et linguistique française*. 4-ème édition. Berne: Francke, 1965.
3. Bally Ch. *Traité de stylistique française*. 3-ème édition. V.I. Genève-Paris, 1951.
4. Beneveniste E. *Problemes de linguistique générale*. Paris: Gallimard, 1966.

5. Berejan S. *Locul semanticii în stratificarea limbii (Semantica unităților limbii și unitățile semanticii limbii)*. // Revistă de lingvistică și știință literară. Chișinău, 1992, nr. 2.
6. Bouton Ch. *La signification: Contribution à une linguistique de la parole*. Paris: Klincksieck, 1979.
7. Bréal M. *Essais de sémantique: Science des significations*. Génève: Slatkine Reprints, 1976.
8. Breclé H. E. *Sémantique*. Paris: Armand Colin, 1974.
9. Bucă M., Evseev I. *Probleme de semasiologie*. Timișoara: Facla, 1976.
10. Bulgăr Gh. *Despre structura lingvistică și stilistică a locuțiunilor și expresiilor românești*. // Studii de stilistică și limbă literară. București: Editura Didactică și Științifică, 1971.
11. Carnoy A. *La science du mot: Traité de sémantique*. Louvain: Universitas, 1927.
12. Casares J. *La „structuration” dynamique des significations*. // Mélanges linguistiques. București: Édition de l'Académie de la République Populaire Roumaine, 1957.
13. Corlăteanu N. *Limba moldovenească literară contemporană. Vol. I. Lexicologia*. Chișinău: Lumina, 1969; ed. a II-a, 1982.
14. Coșeriu E. *Limba română în fața Occidentului*. Cluj-Napoca: Editura Dacia, 1994.
15. Coșeriu E. *Lingvistica: starea ei actuală*. // Revistă de lingvistică și știință literară. Chișinău, 1993, nr. 1.
16. Coseriu E. *Sémantique diachronique structurale*. // Travaux de linguistique et de littérature, publiée par le Centre de Philologie et des Littératures romanes de l'Université de Strasbourg. Vol. 2, nr. 1. Strasbourg, 1964.
17. Coșeriu E. *Lingvistica din perspectivă spațială și antropologică*. Chișinău: Știința, 1994.
18. Coșeriu E. *Sicronie, diacronie și istorie. Problema schimbării lingvistice*. București: Editura științifică, 1997.
19. Coșeriu E. *Structurile lexematice*. // Revistă de lingvistică și știință literară. Chișinău, 1992, nr. 6.
20. Cotelnic T. *Conversia unităților lexicale*. Chișinău: Știința, 1980.
21. Cotelnic T. *Redarea în dicționare a unor nume adverbializate*. // Probleme de lexicologie și lexicografie. Chișinău, 1968.
22. Courtés J. *Introduction à la sémantique narrative et descriptive*. Paris: Classique Hachette, 1976.
23. Darmsteter A. *La vie des mots étudiés dans leur signification*. Paris: Ch. Delagrave, 1889.
24. Dauzat A. *Histoire de la langue française*. Tome X-eme. Paris, 1930.
25. Doroszewski W. *Elementy leksykologii i semiotyki*. Warszawa, 1970.
26. Ducháček O. *L'attraction lexicale*. // Philologia Pragensia. Praha, 1964, nr. 1.
27. Ducháček O. *Les relations sémantiques des mots*. // Kwartalnik neofilologiczny. T. IX. Warszawa, 1962, nr. 1.
28. Ducháček O. *L'interdépendence et l'intersection du contenu et de l'expression*. // Orbis. T. XXI. Louvain, 1972.
29. Ducháček O. *Précis de sémantique française*. Université J. E. Purkiné, 126. Brno, 1967.
30. Evseev I., Șerban V. *Vocabularul românesc contemporan*. Timișoara: Editura Facla, 1978.

31. Greimas A.-J. *Sémantique structurale*. Paris: Larousse, 1964.
32. Grevisse M. *Précis de grammaire française*. Paris: Edition Duculot, 1969.
33. Guern M. *Sémantique de la métaphore et de la métonymie*. Paris: Larousse, 1973.
34. Guiraud P. *La sémantique*. 3-ème éd. Paris: PUF, 1959.
35. Guiraud P. *Les caracteres statistiques du vocabulaire: Essai de méthodologie*. Paris: PUF, 1954.
36. Jakobson R. *Deux types du langage et deux types d'aphasies*. // Jakobson R. *Essais de linguistique générale*. Paris, 1963.
37. Konrad H. *Étude sur la métaphore*. 2-ème édition. Paris: Vrin, 1958.
38. Manoliu Manea M. *Structuralismul lingvistic*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1973.
39. Marcus S. *Lingvistica matematică*. Ediția a II-a. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1966.
40. Matoré G. *Histoire des dictionnaires français*. Paris: Librairie Larousse, 1968.
41. Mauro Tulio de. *Introduzione alla semantica*. Bari: Laterza, 1970.
42. Meillet A. *Linguistique historique et linguistique générale*. Genève-Paris: Slatkine-Champion, 1982.
43. Mounin G. *Clefs pour la sémantique*. Paris: Seghers, 1972.
44. Nerlich B. *La métaphore et la métonymie. Aux surces rhétoriques des théories sémantiques modernes*. // *Sémiotiques*, n° 14, 1998.
45. Nyrop K. *Grammaire historique de la langue française*. Tome 4-ème: *Sémantique*. Copenhague: Gyldendelske Boghandel Nordisk forlag, 1931.
46. Nyrop K. *Grammaire historique de la langue française*. Tome 3-ème: *Formation des mots*. Copenhague: Gyldendelske Boghandel Nordisk forlag, 1913.
47. Pavel V. *Cu privire la tipologia motivării unităților de nomație*. // *Limba și Literatura Moldovenească*. Chișinău, 1981, nr. 3.
48. Pavel V. *Studiul nomației sub aspect lingvogeografic*. // *Limba și Literatura Moldovenească*. 1980, nr. 2.
49. Pohl J. *Symboles et Langues. Tome I. Le symbole, clef de l'umain*. Paris: Édition Soldi, 1968.
50. Pottier B. *Du trait générale au trait particulier en analyse linguistique*. // *Travaux de linguistique et de Littérature*. Strasbourg, 1963, nr. 1.
51. Pottier B. *Vers une sémantique moderne*. // *Travaux de linguistique et de Littérature*. Vol. II. Strasbourg, 1964, nr. 1.
52. Pușcariu S. *Limba română. Vol. I. Privire generală*. București: Editura Minerva, 1976.
53. Rey A. *Remarque sémantique*. // *Langue française*. Paris, 1969, nr. 4.
54. Rey A. *Le lexique: images et modes du dictionnaire à la lexicologie*. Paris: Librairie Armand Colin, 1977.
55. Rey A. *Theorie du signe et du sens: Lectures II*. Paris: Klincksieck, 1976.
56. Roudet I. *Sur la classification psychologique des changements sémantique*. // *Journal de psychologie*. T. XVIII. Paris, 1921.
57. Saussure F. de. *Cours de linguistique générale*. Édition critique préparée par Tulio de Mauro. Paris: Payot, 1973.
58. Svoboda K. *Sur la classification des changements sémantiques*. // *Le français moderne*. Paris, 1960. nr. 4.
59. Șăineanu L. *Încercare asupra semasiologiei limbei române*. București, 1889.

60. Todorov T. *Théorie du symbole*. Paris: Seuil, 1977.
61. Tuțescu M. *Précis de sémantique française*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1974.
62. Ullman S. *Où sont les études de sémantique historique*. // Le réel dans la littérature et dans la langue: Actes du X-ème Congrès de la Fédération internationale de Langues et Littérature Modernes (Strasbourg: 29 août – 3 septembre 1966). Paris, 1967.
63. Ullman S. *Précis de sémantique française*. 2-ème éd. Berne: A. Francke S.A., 1959.
64. Vasiliu E. *Sens, adevăr analitic, cunoaștere*. București: Editura Științifică și Pedagogică, 1984.
65. Абаев В. *О подаче омонимов в словаре* // Вопросы языкознания. Москва, 1957, nr. 3.
66. Абрамян Л. *К вопросу о языковом знаке* // Вопросы общего языкознания. Москва, 1964.
67. Авеличев. А. *Заметки о метафоре* // Вестник Москоаского университета. Серия филологии. Москва, 1976, № 1.
68. Азнаурова Э. *Стилистический аспект номинации словом как единицей речи* // Языковая номинация: Виды наименований. Москва, 1977.
69. Аллендорф А. *К вопросу об изменении значений слов и образовании новых слов в процессе исторического развития языка* // Ученые записки I МГПИИЯ. Том IX: Словарный состав и грамматический строй языка. Москва, 1956, nr. 1.
70. Амосова Н. *К вопросу о лексическом значении* // Вестник Ленинградского государственного университета. Серия истории, языка и литературы Т. I. Ленинград, 1957, nr. 1.
71. *Античные теории языка и стиля*. Москва-Ленинград: ОГИЗ Гос. соц.-экон. изд-во, 1936.
72. Апресян Ю. *Лексическая семантика: Синонимические средства языка*. Москва: Наука, 1974.
73. Апресян Ю. *О понятиях и методах структурной лексикологии. (На материале русского глагола)* // Проблемы структурной лингвистики. Москва: Наука, 1962.
74. Апресян Ю. *Современные методы изучения значения и некоторые проблемы структурной лингвистики* // Проблемы структурной лингвистики. 1963. Москва, 1963.
75. Арнольд И. *Лексикология современного английского языка*. Москва: Издательство советской литературы на иностранных языках, 1959.
76. Арнольд И. *Потенциальные и скрытые семы и их актуализация в английском художественном тексте* // Иностранные языки в школе. Москва, 1979, nr. 5. Арутюнова Н. *Номинация, референция и значение* // Языковая номинация. Общие проблемы. Москва: Наука, 1977.
77. Арутюнова Н. *О значимых единицах языка* // Исследования по общей теории грамматики. Москва, 1968.
78. Арутюнова Н. *Семантическая структура и функция субъекта* // Известия АН СССР. Серия литературы и языка. Т. XXXIII. Москва, 1979, nr. 4. Арутюнова Н. *Языковая метафора: (Синтаксис в лексика)* // Лингвистика и поэтика. Москва, 1979.
79. Ахманова О. *Очерки по общей и русской лексикологии*. Москва: Учпедгиз, 1957.

80. Ахманова О. *Словарь омонимов русского языка*. Москва, 1974.
81. Байчура У. *О некоторых факторах языкового развития* // Проблемы языкознания: Доклады и сообщения советских ученых на X Международном конгрессе лингвистов (Бухарест 28.VIII-2.IX.1967). Москва, 1967.
82. Балли Ш. *Общая лингвистика и вопросы французского языка*. Москва: Издательство иностранной литературы, 1959.
83. Балкански Т. *Към въпроса за изработването на «Речник на омонимите в съвременния Български език»* // Български език. 1985, кн. 5.
84. Бенвенист Э. *Общая лингвистика*. Москва: Прогресс, 1974.
85. Бережан С. *Лексикографическое отражение семантических категорий и отношений* // Семантические категории языка и методы их изучения (Тезисы докладов). I часть. Уфа, 1985.
86. Бережан С. *Семантическая эквивалентность лексических единиц*. Кишинев: Штиинца, 1973.
87. Бережан С. *Теория семантических полей и синонимия* // Проблемы языкознания. Москва: Наука, 1967.
88. Бланар В. *О внутренне обусловленных семантических изменениях* // Вопросы языкознания. Москва, 1971, пг. 1.
89. Блумфильд Л. *Язык*. Москва: Прогресс, 1968.
90. Бородина М., Гак В. *К типологии и методике историко-семантических исследований*. Ленинград: Наука, 1979.
91. Брагина А. *Синонимы и метафора* // Русский язык в школе. Москва, 1975, пг. 6.
92. Будагов Р. *Очерки по языкознанию*. Москва: Издательство Московского университета, 1953.
93. Булаховский Л. *Введение в языкознание*. Учебное пособие для университетов и педагогических институтов. Ч. II. Москва: Учпедгиз, 1953.
94. Булаховский Л. *Из жизни омонимов* // Русская речь. Вып. III. Ленинград: Academia, 1928.
95. Вандриес Ж. *Язык. Лингвистическое введение в историю*. Москва: Социально-экономическое издательство, 1937.
96. Васильев Л. *Семантика русского глагола*. Москва: Высшая школа, 1981.
97. Виноградов В. *Избранные труды: Лексикология и лексикография*. Москва: Наука, 1977.
98. Виноградов В. *Проблемы морфологической структуры слова и явление омонимии* // Славянское языкознание. VI международный съезд славистов. Москва, 1968.
99. Виноградов В. *Понятие внутренних законов развития языка* // Вопросы языкознания. Москва, 1952.
100. Выготский Л. *Собрание сочинений. Том 2: Проблемы общей психологии*. Москва: Педагогика, 1982.
101. Гаджиева Н. *Внешние и внутренние причины языковых изменений* // 2-ая Всесоюзная Научная конференция по теоретическим вопросам языкознания „Диалектика развития языка“: Тез. докл. Москва, 1980.
102. Гак В. *К проблеме общих семантических законов* // Общее и романское языкознание. Москва, 1972.
103. Гак В. *К проблеме семантической синтагматики* // Проблемы структурной лингвистики. 1971. Москва, 1972.
104. Гак В. *Сопоставительная лексикология*. Москва: Международные отношения, 1977.

105. Гак В. *Эволюция способов номинации в свете соотношения внешних и внутренних стимулов в развитии языка* // 2-ая Всесоюзная научная конференция по теоретическим вопросам языкознания „Диалектика развития языка”: Тезисы докладов. Москва, 1980.
106. Гегель Г. *Энциклопедия философских наук. Т. 3: Философия духа*. Москва: Мысль, 1977.
107. Гинзбург Б. *Проблема значения слова* // Иностранные языки в школе. Москва, 1952, nr. 4.
108. Гулыга Е., Шендельс Е. *О компонентном анализе значимых единиц языка* // Принципы и методы семантических исследований. Москва, 1976.
109. Девкин В. *Немецкая разговорная речь: Синтаксис и лексика*. Москва: Международные отношения, 1979.
110. Дегтярева Т. *Системный характер семантических изменений в языке* // Ученые записки I МГПИИЯ. Т. IX: Словарный состав и грамматический строй языка. Москва, 1956.
111. Ельмслев Л. *Прологомены к теории языка* // Новое в лингвистике. Выпуск I. Москва, 1960.
112. Звегинцев В. *Замечания о лексической синонимии* // Вопросы теории и истории языка. Ленинград: Издательство Ленинградского университета, 1963.
113. Звегинцев В. *Об основной и предельной единице семасиологического уровня языка* // Studii și cercetări lingvistice, București, 1960, nr. 3.
114. Звегинцев В. *Семасиология*. Москва: Издательство Московского Университета, 1957.
115. Инфантьева А. *Продуктивность эллипса как словообразовательной модели в современном английском языке* // Иностранные языки в школе. Москва, 1970. Калинин А. *Лексика русского языка*. Москва: Издательство Московского университета, 1978.
116. Калмыкова Е. *О динамике метафоры в научном стиле* // НДВШ Филологические науки. Москва, 1974, nr. 2.
117. Караулов Ю. *Асимметрия языкового знака во времени* // Современные теории литературоведения и языкознания. Москва, 1974.
118. Караулов Ю. *Общая и русская идеография*. Москва: Наука, 1978.
119. Карцевский С. *Об асимметричном дуализме лингвистического знака* // Звегинцев В. А. История языкознания XIX-XX веков в очерках и извлечениях. Ч. 2, 3-е изд. Москва, 1965.
120. Касарес Х. *Введение в современную лексикографию*. Москва: Издательство иностранной литературы, 1968.
121. Клаус Г. *Сила слова*. Москва: Прогресс, 1967.
122. Колшанский Г. *Лингво-гносеологические основы языковой номинации* // Языковая номинация: Общие вопросы. Москва, 1977.
123. Корди Е. *Деривационная, семантическая и синтаксическая классификация местоименных глаголов французского языка*. Ленинград: Наука, 1981.
124. Корлэтяну Н. *Исследование народной латыни и её отношение с романскими языками*. Москва: Наука, 1974.
125. Косериу Э. *Синхрония, диахрония и история* // Новое в лингвистике. Выпуск 3. Москва, 1963.

126. Коссек Н. *К вопросу о лексической сочетаемости* // Вопросы языкознания. Москва, 1966, nr. 1.
127. Кравков В. *Взаимодействие органов чувств*. Москва-Ленинград: Издательство АН СССР, 1948.
128. Кронгауз М. *Семантика*. Москва: Academia, 2005.
129. Крушевский Н. *Очерк науки о языке*. Казань, 1883.
130. Кубрякова Е. *Типы языковых значений: Семантика производного слова*. Москва: Наука, 1981.
131. Лабов У. *Структура денотативных значений* // Новое в лингвистике. Выпуск XIV. Москва: Прогресс, 1983.
132. Кузнецов А. *Структурно-семантические параметры в лексике: (На материале английского языка)*. Москва: Наука, 1980.
133. Левин Ю. *Структура русской метафоры* // Ученые записки Тартуского государственного университета. Вып. 181: Труды по знаковым системам 2. Тарту, 1965.
134. Левицкий В. *О внешних и внутренних факторах семантических изменений* // 2-ая Всесоюзная научная конференция по теоретическим вопросам языкознания „Диалектика развития языка”: Тезисы докладов. Москва, 1980. Леонтьев А. *Психолингвистический аспект языкового значения* // Принципы и методы семантических исследований. Москва, 1976.
135. Лич Дж. *К теории и практике семантического эксперимента* // Новое в лингвистике. Выпуск XIV. Москва: Прогресс, 1983.
136. Макаев Э. *Понятие давления системы и иерархия языковых единиц* // Вопросы языкознания. Москва, 1962, nr. 2.
137. Маковский М. *Системность и асистемность а языке: Опыт исследования антиномий в лексике и семантике*. Москва: Наука, 1980.
138. Мальцев В. *Лексическое значение и понятие* // Проблемы знака и значения. Москва, 1969.
139. Маслов Ю. *Омонимы в словарях и омонимия в языке* // Вопросы теории и истории языка. Ленинград: Издательство Ленинградского университета, 1963.
140. Мельничук А. *Язык как развивающаяся реальная система* // 2-ая Всесоюзная научная конференция по теоретическим вопросам языкознания „Диалектика развития языка”: Тезисы докладов. Москва, 1980.
141. Ментруп В. *К проблеме лексикографического описания общенародного языка и профессиональных языков* // Новое в лингвистике. Выпуск XIV. Москва: Прогресс, 1983.
142. Найда Ю. *Анализ значений и составление словарей* // Новое в лингвистике. Выпуск II. Москва: Прогресс, 1962.
143. Новиков Л. *Семантика русского языка*. Москва: Высшая школа, 1982.
144. *Общее языкознание: Внутренняя структура языка*. Москва: Наука, 1972. *Общее языкознание: Формы существования, функции, история языка*. Москва: Наука, 1970.
145. Пауль Г. *Принципы истории языка*. Москва: Издательство иностранной литературы, 1960.
146. Пизани В. *Этимология – История. Проблемы – Метод*. Москва: Издательство иностранной литературы, 1956.

147. Плотников В. *Основы семасиологии*. Минск: Высшая школа, 1984. Покровский М. *Избранные работы по языкознанию*. Москва: Издательство АН СССР, 1959.
148. *Поэт и слово*. Москва: Наука, 1973.
149. Рей А., Делесаль С. *Проблемы и антиномии лексикографии // Новое в лингвистике*. Выпуск XIV. Москва: Прогресс, 1983.
150. Радионова А. *О соотношении конверсии и субстантивации в современном английском языке // Некоторые теории и методики преподавания русского и иностранного языков*. Саратов, 1968.
151. Руснак Г. *К вопросу о подаче полисемии и омонимии в толковых словарях // Теория языка и словари*. Кишинев: Штиинца, 1988.
152. Селиверстова О. *Компонентный анализ многозначных слов*. Москва: Наука, 1975.
153. Семчинский С. *Динамика воздействия внешних и внутренних стимулов в развитии языка // 2-ая Всесоюзная научная конференция по теоретическим вопросам языкознания „Диалектика развития языка“: Тез. докл.* Москва, 1980.
154. Серебренников Б. *Номинация и проблема выбора // Языковая номинация: Общие вопросы*. Москва, 1977.
155. Скредина Л. *Противоречие как источник развития языка // НДВШ Филологические науки*. Москва, 1970, nr. 1.
156. Солнцев В. *Язык как системно-структурное образование*. Москва: Наука, 1977.
157. Стернин И. *Лексическое значение слова в речи*. Воронеж: Издательство Воронежского университета, 1985.
158. Столл Р. *Множества. Логика. Автоматические теории*. Москва: Просвещение, 1968.
159. Строева Т. *О причинах изменения значений // Вестник Ленинградского университета. Серия истории языка и литературы*. Вып. 2. 1958, nr. 8.
160. Телия В. *Вторичная номинация и ее виды // Языковая номинация: Виды наименований*. Москва, 1977.
161. Ульман С. *Дескриптивная семантика и лингвистическая типология // Новое в лингвистике*. Вып. 2. Москва: Прогресс, 1962.
162. Ульман С. *Семантические универсалии // Новое в лингвистике*. Вып. 5. Москва: Прогресс, 1970.
163. Уфимцева А. *Лексическое значение. Принципы семиологического описания лексики*. Москва: Наука, 1986.
164. Шафф А. *Введение в семантику*. Москва: Издательство иностранной литературы, 1963.
165. Шмелев Д. *Очерки по семасиологии русского языка*. Москва: Просвещение, 1964.
166. Шмелев Д. *Проблемы семантического анализа лексики: (На материале русского языка)*. Москва: Наука, 1973.
167. Шмелев О. *Современный русский язык: Лексика*. Москва: Просвещение, 1977.
168. Щерба Л. *Опыт общей теории лексикографии // Щерба Л. Языковая система и речевая деятельность*. Москва: Наука, 1974.
169. Якобсон Р. *Итоги Девятого конгресса лингвистов // Новое в лингвистике*. Выпуск IV. Москва, 1978.

1.4. CONTRIBUȚIA ACADEMICIANULUI SILVIU BEREJAN LA PROGRESUL SEMASIOLOGIEI

0. Academicianul Silviu Berejan s-a impus în lingvistica noastră ca un specialist de mare notorietate mai ales în domeniul semasiologiei generale și al lexicografiei românești și, în mod deosebit, în domeniul sociolingvisticii. Dar puțin cunosc faptul că, inițial, tânărul Silviu Berejan a intenționat să facă studiile la institutul de telecomunicații din Odesa, ca în fine să se înscrie la facultatea de matematică a Universității din Chișinău, ca după anul I de studii să se transfere la facultatea de filologie, acțiunea respectivă fiind motivată nu din lipsa de aptitudini față de matematică, ci mai curând de pasiunea înnăscută pentru misterul cuvântului limbii materne. Rămâne să admitem că vocația sa pentru matematici, deși nu s-a realizat, nu a rămas nevalorificată, probă concludentă în această ordine de idei servind acribia matematică în cercetare a faptelor de limbă, inclusiv perseverența și constanța aplicării metodelor logicii matematice în studiul fenomenelor de limbă. În această ordine de idei, se impune aplicarea consecventă în practica cercetării lingvistice a noțiunilor de sistem și a relațiilor structurale. Din această perspectivă, dorim ca, în cele ce urmează, să evidențiem doar trei aspecte determinante în studiile de lingvistică ale academicianului Silviu Berejan: identificarea sistemului în cadrul fenomenelor lexico-semantice ale nivelului lexical al limbii, definirea și studierea multriaspectuală a omosemiei și delimitarea paradigmelor lexico-semantice minimale din cadrul nivelului lexical.

1. Este cunoscut faptul că sistemul limbii se află în continuă dezvoltare și transformare, ceea ce conduce la regrupări permanente în cadrul unităților de limbă și în cadrul relațiilor dintre aceste unități. Întrucât unitatea de bază a sistemului lexical, lexemul sau cuvântul, este o unitate biplană sau bidimensională, constituită din semnificant (forma cuvântului, învelișul sonor al cuvântului, latura materială a cuvântului) și semnificat (conținut sau sens), atestăm prezența unui ansamblu de relații atât între semnificanții unităților sistemului lexical, cât și între semnificații acestui sistem, adică aceste regrupări se produc atât în planul expresiei, cât și în planul conținutului unităților de limbă. Astfel, între semnificanții a două sau mai multe unități lexicale luate arbitrar, pot exista, în opinia acad. Silviu Berejan, următoarele tipuri de relații: 1) coincidență totală a formelor (cf.: *mare*¹ adj. „de dimensiuni întinse” și *mare*² s.f. „întindere mare de apă care are contact cu continentul”); 2) coincidență parțială a formelor (cf.: *atlas*¹ adj. „colecție de hărți geografice” și *atlas*² s.m. „țesătură pentru căptușeli și fețe de plapumă, mai groasă decât satinul, lucioasă pe o singură față”; *oral*¹ adj. „care se referă la gură, care aparține gurii; bucal”, împrumutat din fr. *oral* și format din lat. *os, oris* ”gură” și *orar*² s.n. „program care arată timpul împărțit pe ore al desfășurării unei activități într-o anumită perioadă”, împrumutat din fr. *horaire* și din lat. *horarius* și derivat al s. *hora*

„oră”); 3) non-coincidență a formelor (cf.: *dragoste* s.f. și *fierbinte* adj.). În urma examinării relațiilor existente între semnificanți, constatăm că în cazul coincidenței totale a formelor semnificanților atestăm prezența omonimiei lexicale sau a omolexiei, în cazul coincidenței parțiale a semnificanților este vorba de prezența altui fenomen lexical, a paralexiei sau a paronimiei (în termeni tradiționali) și, în fine, în cazul lipsei totale de coincidență vorbim despre eterolexie. Dacă în cazul omolexiei (omonimiei) și eterolexiei situația este în general cunoscută, în cazul paralexiei, numită în termeni tradiționali paronimie, situația este într-o anumită mai complicată și propunem să utilizăm termenul paralexie numai și numai în situația în care constatăm existența unei coincidențe parțiale între formele a două sau mai multe unități lexicale, fără a exista și o coincidență semantică, adică prezența unei totale lipse de similitudini semantico-etimologice.

1.1. În situația în care examinăm sensul cuvintelor (adică semnificatul), atestăm prezența următoarelor relații semantice: 1) coincidență sau echivalență totală a sensurilor (cf. *adagiu*, *apoftegmă*, *cugetare*, *dicton*, *maximă*, *sentință*); 2) coincidență parțială a sensurilor (cf.: *masă*, *scaun*, *fotoliu*; *copil*, *tânăr*, *bătrân*; *a se mișca*, *a se deplasa*, *a merge*, *a zbura*, *a pluti* etc.) și 3) lipsă de coincidență a sensurilor (cf.: *aliment*; *construcție*; *educație*; *sinceritate* etc.). Analizând relațiile semantice existente între semnificațiile unităților lexicale, constatăm că în cazul coincidenței totale a semnificațiilor este vorba de omosemie (în termeni tradiționali sinonimie), în cazul coincidenței parțiale a semnificațiilor este vorba de parasemie, iar în cazul lipsei de coincidență a semnificațiilor este vorba de eterosemie¹. Acestor relații existente între semnificații le corespund trei tipuri de fenomene și, respectiv, de unități lexicale. Când este vorba de coincidența totală a unor sensuri lexicale ale unor cuvinte distincte, constatăm prezența, folosind terminologia tradițională, sinonimiei (din gr. *synonymos* = *syn* „cu” + *onoma* „nume”), în timp ce cuvintele concrete prin care se manifestă sinonimia în sistemul limbii se numesc sinonime. Întrucât termenii sinonimie și sinonime se referă, în principiu, la planul conținutului, dat fiind că sunt noțiuni semasiologice, s-a propus ca în locul acestora să fie utilizați termenii omosemie (din gr. *homos* „asemănător” + *sema* „sens”) și omosemante, în cazul actualizării în limbă a omosemiei. În situația coincidenței parțiale a sensurilor unor cuvinte distincte (relațiile de intersecție a sensurilor sau de includere a sensului unui cuvânt în sensul altui cuvânt cu o arie semantică mai extinsă), constatăm prezența altui fenomen semantic: parasemia (din gr. *para* „lângă” + *sema* „sens”) și parasemante, în cazul actualizării în limbă a parasemie. Un caz particular de parasemie este antisemia (Бережан С. Семантическая эквивалентность..., p. 107), numită în termeni tradiționali antonimie. Așadar, din categoria parasemantelor fac parte și cuvintele cu sens opus, numite antisemante sau, în terminologia clasică, antonime. Prin urmare,

¹ Referitor la relațiile existente între semnificanți și semnificații, a se vedea: Бережан С. Семантическая эквивалентность..., p. 96-97.

la nivel relațional, vorbim de antonimie, definită ca fenomen de limbă existent între unitățile lexicale cu semnificați asemănători, iar la nivel de realizare concretă a antonimiei vorbim despre antonime, definite drept unități lexicale cu sensuri asemănătoare, dar opuse sub raport logic. Mai mult, raportul dintre antisemie sau antonimie și antisemante sau antonime este de aceeași natură ca și relația dintre gnoseologie și ontologie. Cu alte cuvinte, antisemia sau antonimia ține de teoria limbii, adică de gnoseologie, iar antisemantele sau antonimele țin de realitatea concretă a limbii, de obiectul de studiu al antisemiei sau antonimiei, adică de ontologie. În același timp, este necesar să reținem că antisemantele (antonimele) fac parte din aceeași parte de vorbire, ca și sinonimele. Așadar, antisemia este o relație (de obicei binară) de complementaritate între sensurile a două unități lexicale ale căror seme nucleare sunt contrare.

Atunci când este vorba de cuvinte cu sensuri absolut diferite, suntem în drept să stabilim prezența, la nivelul conținutului, a eterosemiei (din gr. *heteros* „altul; diferit” + *sema* „sens”) și a eterosemantelor, în cazul actualizării în limbă a eterosemiei. Eterosemia este o relație semantică existentă între cuvinte ce nu dispun de nicio comunitate semantică. În acest caz este vorba de cuvinte cu sensuri care fac parte din clase lexico-semantică diferite, din câmpuri sau micro sisteme lexicale distincte, care includ unități lexicale cu sensuri îndepărtate.

1.2. Așa cum s-a afirmat mai sus, relațiile paradigmatică se stabilesc între unitățile lexicale, mai întâi, în planul expresiei și se manifestă în relații de omolexie, paralexie și eterolexie și în al doilea rând, în planul conținutului, unde se manifestă în relații semantice concrete de omosemie, parasemie și eterosemie. În raport cu fenomenele lexico-semantică atestate de acad. Silviu Berejan, noi am identificat prezența simultană a unor relații atât în planul expresiei cât și al conținutului. De această dată este vorba de derivarea lexicală și semantică și de parasemolexie. Întrucât derivarea lexicală și cea semantică sunt fenomene de limbă care nu interesează în contextul problemelor discutate aici, în continuare vom stăruia asupra esenței și specificului parasemolexiei. Parasemolexia (< gr. *para* „lângă; aproape” + *sema* „sens” + *lexis* „cuvânt”) include numai și numai cuvintele care au semnificați cu forme asemănătoare și semnificați cu sensuri apropiati sau înrudiți. În mod tradițional, în acest caz se vorbește despre paronimie, fenomen de limbă care, în opinia noastră, desemnează două realități distincte: pe de o parte, este vorba de paralexie, iar pe de altă parte – de parasemie. Din aceste considerente, noi propunem, așa cum s-a menționat anterior, ca termenul paralexie, inclusiv paronimie, să fie rezervat numai și numai pentru unitățile care dispun doar de o asemănare formală, iar termenul parasemie numai și numai pentru unitățile lexicale care dispun doar de o apropiere semantică, în timp ce termenul parasemolexie să fie utilizat numai și numai pentru unitățile de vocabular care dispun simultan atât de o asemănare formală cât și de o apropiere semantică. În această ordine de idei sunt concludente următoarele exemple: *familial* adj. „care ține de familie; propriu

familiei”, împrumutat din fr. *familial*, derivat al s. lat. *famillia* „familie” și *familiar* „(despre exprimare, limbaj, stil) care este folosit în (sau apropiat de) vorbirea obișnuită; simplu, fără pretenții”, împrumutat din fr. *familier*, lat. *familiaris*, derivat al s. *famillia* „familie”; *temporal* adj. „care indică timpul, privitor la timp; care depinde de timp”, împrumutat din fr. *temporal*, lat. *temporalis*, derivat al s. *tempus*, *-oris* „timp” și *temporar* adj. „care nu durează decât un anumit timp”, împrumutat din fr. *temporaire*, lat. *temporarius*, derivat al s. *tempus*, *-oris* „timp”; *a abjudeca* vb. „(titluri, drepturi etc.) anula, a suspenda printr-o hotărâre judecătorească”, împrumutat din lat. *abjudicare* și derivat din pref. *ab-* și vb. *judicare* „a judeca” și *a adjuceca* vb. „(bunuri) a atribui persoanei care în cadrul unei licitații oferă o sumă mai mare”, împrumutat din lat. *adjudicare* și format din pref. *ad-* și vb. *judicare* „a judeca” etc.

1.3. În fine, ținem să formulăm încă o concretizare. În opinia noastră, paralexia și paronimia sunt fenomene cu totul deosebite și, prin urmare, acestea nu trebuie confundate, așa cum se procedează de cele mai multe ori. Paralexia presupune numai o parțială asemănare formală între două sau mai multe unități lexicale, în timp ce paronimia este o relație existentă între două sau mai multe unități de vocabular care au forme și sensuri aparent identice, din care considerente fenomenul paronimiei, individualizat prin coincidențe simultane în planul expresiei și în cel al conținutului, necesită a fi denumit parasemolexie, iar unitățile concrete de manifestare a acestui fenomen urmează să fie denumite parasemolexe. Prin urmare, toate cuvintele care au numai apropieri formale, fără a avea și asemănări semantice, fac parte din paralexie.

2. Fără a insista în mod deosebit, amintim aici contribuția substanțială a acad. Silviu Berejan la studierea și aprofundarea teoriei sinonimiei sau omosemiei, contribuție fără care este imposibil orice studiu asupra omosemiei în limba română și nu numai. La baza definirii și identificării omosemiei savantul pune o serie de factori: semantic, gramatical și funcțional-stilistic (diferențierea lexicului pe axa temporală – arhaisme și neologisme, pe axa spațială – lexic literar și lexic regional, regionalisme sau provincialisme și pe axa socială – profesionalisme, cuvinte de artizanat, termeni tehnici și științifici, cuvinte de jargon, de argou etc.). În vederea identificării unor criterii precise de determinare a gradului de sinonimitate între cuvinte, acad. Silviu Berejan propune o formulă matematică în baza căreia poate fi calculat nivelul de apropiere sinonimică, pornind de la numărul de seme coincidente din structura semantică a unităților lexicale luate în discuție².

3. În fine, academicianul Silviu Berejan, bazându-se pe unele studii de semasiologie elaborate de Eugeniu Coseriu și de Otto Duhaček (Coseriu, *Linguistics and...*, p. 1103-171; Coseriu, *Studiul funcțional...*, p. 30-31; Coseriu, *Către o tipologie...*, p. 34-77); Coseriu, *Les structures...*, p. 33-61; Coseriu, *Sémantique diachronique...*,

² Problema în cauză este examinată multilateral în studiul monografic Бережан С. Семантическая эквивалентность...

p. 139-186; Coseriu, *Structure lexicales...*, p. 175-217; Coseriu, *Probleme der...*; Ducháček, *L'attraction lexicale*, p. 65-76; Ducháček, *Les relations sémantiques...*, p. 27-34; Ducháček, *L'interdépendence...*, p. 474-478), a supus analizei relațiile existente în semantica unor unități lexicale din componența unor câmpuri lexico-semantice, relațiile respective contribuind în mod direct la identificarea sistemului în lexic. Este vorba despre microcâmpurile sau paradigmele lexico-semantice cu elemente între care există relații inclusive, ierarhice sau hipo-hiperonimice. Acest tip de paradigme lexico-semantice este examinat detaliat în studiile lui Silviu Berejan (Berejan, *Paralele lexicale...*, p. 74-111; Berejan, *Studierea comparativă...*, p. 35-45). În această ordine de idei este edificator exemplul ce urmează. Astfel, în limba română contemporană există următoarele microsisteme lexicale:

Oaie		Câine	
Berbec	Oaie	Câine	cățea

Inițial, aceste microsisteme nu dispuneau de arhilexeme sau hiperonime, de aceea sub presiunea sistemului unul dintre hiponime (*oaie* și *câine*), extinzându-și volumul semantic, a devenit hiperonim (*oaie* și *câine*), în funcție de importanța și valoarea denotațiilor respectivi pentru viața cotidiană a fiecărui popor în parte. De altfel, hiperonim poate deveni atât hiponimul feminin, cât și cel masculin. În aceeași ordine de idei propunem să analizăm încă un exemplu:

Găină	
Cocos	Găină

Substantivul *găină* este moștenit din latină, însă pentru exprimarea opoziției masculin/feminin din limbile sud-slave a fost preluat substantivul *cocos*, fapt ce a contribuit la completarea unei celule vide a acestui microsistem lexical și la apariția a unui nou hiponim masculin. Ulterior, a apărut necesitatea identificării hiperonimului respectiv, din care motiv substantivul *găină* și-a modificat sensul, devenind mai abstract și mai cuprinzător și, ca urmare, a avut loc completarea încă a unei celule vide, constituindu-se hiperonimul *găină* pentru microsistemul respectiv.

Analiza paradugmelor lexico-semantice de acest tip este utilizată cu succes mai ales în procesul de identificare a structurii semantice a cuvintelor polisemantice pentru prezentarea acestora în dicționarele explicative.

6. În concluzie nu avem decât să constatăm că acad. Silviu Berejan, prin cercetările sale, a creat o nouă direcție de cercetare în semasiologie în studiile sale asupra sistemicității în lexic, asupra (micro)câmpurilor lexico-semantice și asupra relațiilor paradigmatică, sintagmatică, derivațională (de formare a cuvintelor sau a sensurilor noi) și inclusiv (ierarhice sau hipo-hiperonimice), toate acestea constituind un suport teoretic solid în demonstrarea caracterului de sistem al limbii și în continuarea studiilor asupra problemelor enumerate anterior.

BIBLIOGRAFIE

1. Berejan S. *Paralele lexicale în cadrul unor micro sisteme similare romanice și slave (Analiza confruntativă-contrastivă)* // Raporturi și paralele romano-slave. Chișinău, Știința, 1978.
2. Berejan S. *Studierea comparativă a subsistemelor lexicale: (pe baza de material romano-slav)* // Limba și literatura moldovenească, 1977, nr. 2.
3. Coseriu E. *Către o tipologie a câmpurilor lexicale* // *Lingvistica modernă în texte*, 1981.
4. Coseriu E. *Les structures lexématiques* // *Probleme der Semantik*, hrsg. von W. Th. Elwert, Wiesbaden, 1968.
5. Coseriu E. *Linguistics and Semantics* // *Current Trends in Linguistics*, 12, Den Haag, 1974.
6. Coseriu E. *Probleme der structurellen Semantik* // *Neue Ausgabe*, hrsg. von D. Kastowsky, Tübingen, 1973.
7. Coseriu E. *Sémantique diachronique structurale* // *Travaux de linguistique et de littérature*, publiées par le Centre de Philologie et des littérature romanes de l'Université de Strasbourg. – Vol. 2, nr. 1. – Strasbourg, 1964.
8. Coseriu E. *Structure lexicale et enseignement du vocabulaire* // *Actes du Premier Colloque International de Linguistique Appliquée*, Nancy, 1966.
9. Duchaček O. *L'attraction lexicale* // *Philologia Pragensia*. – Praha, 1964. – nr. 1. Duchaček O. *Les relations sémantiques des mots* // *Kwartalnik neofilologiczny*. – T. IX. – Wardzawa, 1962, nr. 1.
10. Duchaček O. *L'interdépendence et l'intersection du contenu et de l'expression* // *Orbis*. – T. XXI. – Louvain, 1972, nr. 2.
11. Бережан С. *Семантическая эквивалентность лексических единиц*. Кишинев: Штиинца, 1973.

1.5. CONTRIBUȚIA ACAD. SILVIU BEREJAN LA SISTEMATIZAREA RELAȚIILOR ȘI FENOMENELOR LEXICO-SEMANTICE

0. Regretatul academician Silviu Berejan ar fi ajuns anul acesta, la 30 iulie, la vârsta de 90 de ani, iar la 10 noiembrie se împlinesc 10 ani de la trecerea lui la cele veșnice. Toate acestea constituie o ocazie oportună de a readuce în actualitate nu numai personalitatea omului, dar și realizările științifice ale eminentului lingvist Silviu Berejan. Am ferma certitudine că despre „omul de omenie” Silviu Berejan se va vorbi în comunicările multor participanți la conferința noastră, din care considerente ne propunem ca în cele ce urmează să insistăm doar asupra unor aspecte referitoare la contribuția personală a savantului la studierea sistemului lexical.

1. Așadar, principala contribuție teoretică a academicianului Silviu Berejan în progresul teoretic și sistematizare științifică a lexicologiei constă, în opinia noastră, în identificarea relațiilor și fenomenelor lexicosemantice existente între unitățile lexicale în planul expresiei și în planul conținutului unităților de vocabular, fapt ce a condus la elaborarea unei

judicioase concepții generale cu caracter de sistem asupra lexicologiei în ansamblu și asupra fenomenelor lexicale în particular.

1.1. Luând în calcul faptul că semnul lexical este o unitate biplană, constituită din formă (semnificant) și conținut sau sens (semnificat), acad. Silviu Berjan a identificat prezența unui ansamblu de relații atât între semnificanții unităților sistemului lexical, cât și între semnificații acestui sistem. Astfel, între semnificații a două sau mai multe unități lexicale luate arbitrar, pot exista, în opinia acad. Silviu Berejan, următoarele tipuri de relații: 1) coincidență totală a formelor (cf.: *zefir*¹ s.m. „vânt lin, călduț, care suflă primăvara dinspre apus; vânt cald, plăcut” și *zefir*² s.n. „șesătură ușoară de bumbac mercerizat, de o singură culoare sau cu dungi colorate, din care se confecționează obiecte de lenjerie”); 2) coincidență parțială a formelor (cf.: *ablațiune* s.f. „transportare, prin acțiunea vântului, a apelor, a ghețarilor a materialului rezultat în urma dezagregării solului sau a rocilor” și *abluțiune* s.f. „spălare rituală a corpului, spre purificarea acestuia, recomandată de unele religii”); 3) non-coincidență a formelor (cf.: *omenie* s.f. „complex de calități alese, proprii unei persoane” și *nuditate* s.f. „starea unei persoan nude”).

Examinând cu atenție relațiile identificate între semnificații prezentați anterior, constatăm că în cazul coincidenței totale a formelor semnificanților atestăm prezența omolexiei (format din gr. *homos* „identic; egal” și *lexis* „vorbă; enunț”) sau, în termeni tradiționali, a omonimiei lexicale (format din grec. *homos* „la fel” și *onyma* „nume”), în cazul coincidenței parțiale a semnificanților este vorba de prezența altui fenomen lexical, a paralexiei (format din gr. *para* „lângă” și *lexis* „vorbă; enunț”) sau, în termeni tradiționali, a paronimiei (format din gr. *para* „lângă” și *onyma* „nume”) și, în fine, în cazul lipsei totale de coincidență vorbim despre eterolexie (format din gr. *heteros* „diferit” și *lexis* „vorbă; enunț”) (Бережан, *Семантическая...*, p. 93-97).

1.2. Prin urmare, relațiile de omolexie (omonimie) conduc la constituirea fenomenului lexical de omolexie (omonimie), având, în calitate de realizare concretă în sistemul lexical al limbii, omolexele (omonimele). Fără a insista în mod special asupra omolexiei și omolexelor, operând clasificări și identificări funcționale, formale, semantice și etimologice, continuăm să interpretăm acest fenomen lexical de limbă în mod similar cum am procedat în studiile noastre anterioare (A se vedea: Bahnaru, *Elemente de semasiologie...*, p. 79-108; Bahnaru, *Elemente de lexicologie...*, p. 54- 74; *Lexicologia practică...*, p. 130-135), aici limitându-ne doar la constatarea că relațiile de omolexie și omolexele se înscriu perfect în viziunea de sistem asupra lexicului, viziune elaborate de acad. Silviu Berejan.

1.3. În cazul coincidenței parțiale a semnificanților între aceștia se stabilesc relații de paralexie, care își află manifestare direct în sistemul lexical al limbii în fenomenul paralexiei, aceasta având drept corespondente lexicale concrete paralexele. În situația în care identificăm coincidența parțială a formei unor unități lexicale și lipsa de coincidență semantică, vorbim despre

o relație specială existentă între planul de expresie al cuvintelor numită paralexie (format din gr. *para* „la fel; alături” și *lexis* „vorbă; enunț”), sau, în termeni tradiționali, paronimie (format din gr. *Para* „la fel; alături” și *onyma* „nume”), având drept corespondente concrete în sistemul limbii paralexele sau paronimele. În această ordine de idei prezentăm mai jos seria paralexelor care au în comun elementele *foc-* (< germ. *Fokus*, fr. *focus*), *-foc* (< lat. *focus* „foc”) și *-tor*: *focal*, *a focaliza*, *focalizare*, *focalizator*, *focalizație*, *focometric*, *focometrie*, *focometru*; *focar*, *fochist*, *focos*, *focșor*, *foculeț*, *focușor*; *a înfoca*, *înfocare*, *înfocat*; *admirator*, *comutator*, *dregător*, *elevator*, *fermecător*, *indicator*, *înșelător*, *judecător*, *lingușitor*, *mișcător*, *omorător*, *trecător* etc.

Paralexia este o relație în planul expresiei și presupune numai o parțială asemănare formală între două sau mai multe unități lexicale, fără a se identifica și o relație semantică între unitățile respective de vocabular (de exemplu, *atlas* „colecție de hărți” și *atlaz* „șesătură lucioasă numai pe o singură față, folosită mai ales pentru rochii de seară, pentru căptușeli sau fețe de plapumă”). Prin urmare, toate cuvintele care au numai apropieri formale, fără a avea și asemănări semantice, fac parte din paralexie sau paronime. Totodată, în legătură cu paralexia (paronimia), inclusiv cu paralexele (paronimele), urmează să constatăm că această relație pe linia planului de expresie nu prezintă interes pentru lexicologie și lexicografie și nu creează probleme deosebite în procesul de prezentare lexicografică a acestora, în timp ce în vorbirea curentă a unor persoane mai puțin cultivate paralexele sau paronimele se confundă deseori, creând dificultăți la decodificarea și la receptarea mesajului.

Așadar, paralexia sau paronimia este o relație dintre cuvinte foarte asemănătoare ca formă (diferența de formă se reduce la numai un sunet sau două), fără a avea vreo apropiere semantică. În general, paralexele se organizează, pe baza apropierii formale, în „serii paronimice”. Această relație se stabilește numai între două sau mai multe unități lexicale, dar nu între un cuvânt și o formă gramaticală a acestuia, adică între formele-tip ale aceleiași părți de vorbire. Astfel, relația de paralexie poate fi identificată între substantive (*abac-abacă*; *abilitate* – *agilitate*; *abuz-obuz*; *actual* – *actuar*; *adsorbție* – *absorbție*; *antigel* – *antigen*; *antinomie-antonimie*; *aerometrie-areometrie*; *argon* – *argon*; *avers* – *aversă*; *barbiton-barbotin*; *caic* – *caiac*; *calcan* – *calaican*; *calmar-calemar*; *cardan-cadran*; *compliment* – *complement*; *conjunctură* – *conjectură*; *elipsă* – *eclipsă*; *eminent-iminent*; *fard-fart*; *manej-menaj*; *mortal* – *mortar*; *padelă* – *pedală*; *spic-aspic*); adjective (*cauzal* – *cazual*; *etic* – *epic*; *fiabil* – *friabil*; *flagrant* – *fragrant*; *oral-orar*); verbe (*a adapta-a adopta*; *a apropia* – *a apropria*; *a deconta* – *a decanta*; *a investi* – *a investi*; *a releva* – *a revela*; *a preleva* – *a prevala*; *a simula-a stimula*).

De altfel, este necesar să subliniem că fenomenul paralexiei este prezent numai în situația în care atestăm similitudini de formă, fără a constata și similitudini semantice. Atunci când similitudinea formală

este secundată de o similitudine semantică atestăm prezența unui alt fenomen lexico-semantic – parasemolexia, asupra căruia se va insista în capitolul privind existența simultană a relațiilor de similitudine din planul conținutului și din cel al expresiei unităților de vocabular.

1.4. În fine, ultimul tip de relații din planul expresiei sunt cele de eterolexie care în limbă se realizează cu ajutorul unităților numite eterolexe. În cazul eterolexelor constatăm lipsa totală (sau parțială) a coincidențelor în planul de expresie al cuvintelor. Pentru a exemplifica acest tip de relații și acest fenomen lexical, luăm la întâmplare câteva cuvinte din dicționar: *abajur*, *absolut*, *accent*, *aer*, *cârcotaș*, *colectiv*, *comoară*, *desinență*, *dohot* etc.

Eterolexele sunt cuvinte diferite ca formă și sens, dar cunoscute vorbitorilor, de aceea ele nu pot fi confundate niciodată. Deoarece au formă diferită și sens bine cunoscut, eterolexele nu creează dificultăți de înțelegere. În general eterolexele constituie marea majoritate a lexicului unei limbi, iar eterolexia prezintă situația normală a cuvintelor ca semne verbale. Cuvinte ca *nas/naș*, *masă/casă*, *deputat/derutat*, *joc/jos* etc. nu pot fi confundate niciodată, deoarece sunt termeni bine cunoscuți din limba comună.

2. Între semnificații a două sau mai multe unități lexicale luate arbitrar, pot exista, în opinia acad. Silviu Berejan, următoarele tipuri de relații: 1) coincidență totală a sensurilor (cf. (livr.) *adagiu*, *aforism*, *apoftegmă*, *cugetare*, *dicton*, *maximă*, (ir.) *panseu*, (rar) *parimie*, *sentință*, (pop.) *ziere*); 2) coincidență parțială a sensurilor (cf.: *masă*, *scaun*, *fotoliu*; *copil*, *tânăr*, *bătrân*; *a se mișca*, *a se deplasa*, *a merge*, *a sta*, *a zbura*, *a pluti*; *mare – mic*, *lung – scurt*, *repede – încet*, *a urca – a coborî* etc.); 3) non-coincidență a sensurilor (cf.: *aliment*; *construcție*; *educație*; *furt*, *miros*, *sinceritate* etc.).

În urma examinării relațiilor existente între semnificații, constatăm că în cazul coincidenței totale a sensurilor semnificațiilor atestăm prezența omosemiei lexicale (format din gr. *homos* „la fel; semănător” și *sema* „sens”) sau a sinonimiei (format din gr. *syn* „cu” și *onoma* „nume”), în cazul coincidenței parțiale a sensurilor semnificațiilor este vorba de prezența altui fenomen lexical, a parasemiei (format din gr. *para* „lângă” și *sema* „sens”), inclusiv a antisemiei (format din gr. *anti-* „în contra; împotriva; opus” și *sema* „sens”) sau a antonimiei (format din gr. *anti-* „în contra; împotriva; opus” și *onoma* „nume”), și, în fine, în cazul lipsei totale de coincidență a sensurilor semnificațiilor vorbim despre eterosemie (format din gr. *heteros* „diferit” și *sema* „sens”) (Бережан, *Семантическая...*, p. 93-97).

În cele ce urmează vom examina atât relațiile identificate mai sus, cât și fenomenele lexicale corespunzătoare acestora. Așadar, relațiile identificate în planul conținutului pot conduce la apariția în limbă a următoarelor fenomene lexicale bazate pe aceste relații: omosemia (sinonimia), parasemia, inclusiv antisemia (antonimia) și eterosemia. Pătrunderea în esența acestor fenomene, evidențierea în cadrul lor a caracteristicilor proprii pentru limbă în general și a caracteristicilor specifice pentru fiecare limbă în parte este o necesitate obiectivă, dat fiind faptul că numai în acest fel se poate ajunge la

interpretarea lor teoretică corectă în lexicologie și la descrierea lor adecvată în dicționare.

Renunțarea la terminologia tradițională (sinonimie, antonimie, paronimie etc.) a fost determinată de faptul că în această situație este vorba de unități ale planului de conținut, în timp ce termenii tradiționali se referă mai curând la planul de expresie.

2.1. Omoosemia (sinonimia) este o relație existentă între două sau mai multe sensuri ale unor unități lexicale distincte și exprimă o echivalență semantică între sensurile respective, iar omoosemantele lexicale sunt cuvinte cu sens identic și cu formă diferită, aparținând la aceeași parte de vorbire. Pe lângă valoarea lor pur teoretică, omoosemantele (inclusiv omoosemia) au o maximă importanță pentru lexicologi și lexicografi în procesul de „studiere comparativă a sinonimelor” și de identificare a cuvintelor și expresiilor echivalente pe baza unor principii științifice solide, întrucât de fiecare dată, când este necesar să aleagă între cuvintele sau expresiile echivalente sau aproape echivalente, lexicologul și lexicograful sunt obligați să identifice care dintre acestea are un caracter neutru în cea mai mare măsură, este lipsit de orice asociații emoționale, psihice sau situative. Omoosemia, ca și omoosemantele, nu este o invenție a lingviștilor, așa cum consideră unii specialiști (de exemplu, Bloomfield), ci un fenomen de limbă incontestabil, întrucât utilizarea unor forme diferite pentru a exprima unul și același sens este o caracteristică specifică limbilor naturale.

Criteriul principal pe baza căruia se delimitează omoosemia de celelalte relații semantice este apropierea sau identitatea semantică și substituirea reciprocă în context, distingându-se și unele criterii suplimentare cum ar fi comunitatea denominativă, corelația obiectual-conceptuală, identitatea distribuțională etc. Tot în acest context este necesar a se avea în vedere, când este vorba de omoosemie, că „în virtutea naturii semantice a sinonimelor definirea lor urmează să facă parte din categoriile semasiologice de bază aflate în relații de coordonare și să fie în orice caz derivate de la noțiunea de sens lexical al cuvântului” (Звегинцев, *Замечания о...*, p. 129). Din aceste considerente, S. Berejan consideră că unicul criteriu obiectiv de determinare a sinonimicității este identitatea semantică, existentă între două sau mai multe unități lexicale pe linia unuia dintre sensuri (sememe). Mai mult decât atât, același autor propune un procedeu special (bazat pe o formulă matematică) de determinare a nivelului de sinonimicitate a două sensuri, aparținând unor lexeme diferite. Totodată, S. Berejan, pornind de la faptul că „sensul cuvântului este determinat în întregime de relații, care se formează în rețeaua de opoziții ale cuvântului dat cu alte cuvinte din același câmp”, ajunge la concluzia că „relațiile de sinonimie sunt doar o varietate din mulțimea de relații ierarhice (etimologice, derivative, sintagmatice etc.) specifice elementelor câmpului verbal”) (Бережан, *Теория семантических...*, p. 166).

O definiție structurală a sinonimiei, de altfel apropiată de cea a lui S. Berejan, a propus M. Tuțescu: „Vom numi sinonimie relația care face legătura între două sau mai multe semnificații în situația în care

unul și același semem definește utilizarea acestora” (Tuțescu, Précis de..., p. 109). Totodată, unii continuă să persevereze, de exemplu M. Grevisse, în ideea „nuanței de sens”, considerând că sinonimele sunt cuvinte care prezintă o analogie generală a sensurilor, dată fiind diferența între ele prin anumite nuanțe de accepție (Grevisse, Précis de grammaire..., p. 27).

În fine, se susține că sinonimia ar fi „o noțiune sincronică”, de exemplu V. Zveghintev și O. Vințeler, întrucât în seriile sinonimice sunt incluse cuvinte legate în utilizarea lor în diferite epoci, corespunzând unor subsisteme lexicale distincte din punct de vedere cronologic – arhaisme, neologisme sau cuvinte în întregime contemporane”.

Fără a ne antrena în examinarea teoriei generale a omosemiei, vom stăruii în continuare asupra caracteristicilor distinctive ale omosemantelor. Deși acestea dispun de sens identic, majoritatea lor diferă prin caracteristicile lor funcționale, care sunt de trei tipuri: temporale, spațiale sau stilistice. În primul rând, este vorba de aspectul cronologic, adică despre cuvinte din stratul lexical învechit sau de cele frecvente în limba contemporană, dar cu o mare vechime în limbă, și despre cuvintele noi, recent intrate în limbă, numite în mod impropriu neologisme. De exemplu: *primar* – (înv.) *județ, procator, vătăman*. În al doilea rând, cuvintele se diferențiază după frecvența lor în limba literară în raport cu graiurile locale, adică din punctul de vedere al răspândirii spațiale. De exemplu: *varză* – (Mold, Trans., Maram.) *curechi; pepene* – (reg.) *bostan, boșar, curcubete, harbuz, lubeniță*. În al treilea rând, unitățile lexicale sinonimice diferă din punctul de vedere al funcționării stilistice. Astfel, substantivele *abces, abdomen, apicultură, cancer, cupru, insectă, oră, secol, voce* etc. țin de stilul științific, în timp ce sinonimele lor *buboi, pântece, albinărit, rac, aramă, găză, ceas, veac, glas* – de limbajul popular. În acest context urmează să constatăm că în cadrul sinonimiei am atestat cazuri în care cele trei caracteristici funcționale (temporală, spațială și stilistică) se intersectează. Comp. *primar* – (reg.) *autist*, (Trans., Maram., Ban.) *birău*, (Trans., Ban., Olt.) *chinez*, (înv.) *județ*, (înv., Trans.) *jurat, procator, vătăman*.

Așadar, pentru a putea vorbi de omosemie (sinonime) este necesară existența mai multor condiții. Prima condiție esențială și obligatorie constă în faptul ca unitățile considerate omosemante (sinonime) să fie identice din punct de vedere referențial, adică să denumească același obiect din realitate. A doua condiție a existenței omosemiei este posibilitatea substituirii lor reciproce în context fără ca sensul global al mesajului să se modifice. În fine, a treia condiție a prezenței omosemiei este apartenența unităților considerate omosemante la aceeași variantă a limbii, fie aceasta variantă teritorială (identitatea de repartție geografică), fie ea variantă stilistico-funcțională.

În funcție de respectarea sau nerespectarea condițiilor evidențiate mai sus, omosemia (sinonimia) poate fi redefinită în două feluri: a) în sens restrâns, omosemia (sinonimia) presupune în mod obligatoriu identitatea de sens, de comportament contextual și de variantă funcțională a două sau mai

multe cuvinte și b) în sens larg, omosemia (sinonimia) înseamnă că două unități se pot afla în relație de echivalență semantică, dacă desemnează în mod global același referent (obiect). Așadar, omosemia sau sinonimia este capacitatea limbilor de a utiliza mai multe forme pentru a exprima același sens, adică este un tip de relație semantică ce se stabilește între cuvinte care au înțelesuri atât de apropiate, încât le considerăm identice.

2.2. În cazul coincidenței parțiale a sensurilor unor cuvinte atestăm relații de parasemie și antisemie (antonimie), corespondentele lor semantice concrete fiind parasemantele și antisemantele. De altfel, trebuie să reținem că apropierea semantică nu înseamnă decât asemănare, comunitate, dar în niciun caz identitate sau echivalență semantică. Astfel, dacă examinăm semantica verbelor mișcării (*a alerga, a călători, a se căra, a se cărăbăni, a se deplasa, a se duce, a fugi, a hoinări, a se întoarce, a merge, a se mișca, a păși, a pleca, a pluti, a pribegi, a se târi, a umbla, a veni* etc.), constatăm că toate aceste verbe exprimă ideea de mișcare, însă fiecare în parte conține un sem sau mai multe în plus, care se referă la viteza deplasării, la modul de deplasare, la locul deplasării, la condițiile de deplasare etc., așa încât aceste cuvinte dispun de sensuri distincte și, prin urmare, nu sunt sinonime, deși în vorbirea obișnuită aceste trăsături distinctive se pot neutraliza, intrând astfel în relații de omosemie.

Așadar, parasemia (format din gr. *para* „lângă” și *sema* „sens”) este o relație semantică între planurile de conținut a două sau mai multe unități lexicale care constă în prezența unei comunități, dar nu echivalențe de sens. În plus la exemplele de verbe parasemante prezentate mai sus, propunem în continuare o serie de parasemante aparținând unor alte părți de vorbire: substantive cu semul comun ”mobilier” – *balansoar, bar, berjeră, bibliotecă, blidar, bufet, canapea, canapeluță, casone, comodă, cufăr, cufăraș, cușetă, divan, dormeză, dormitor, dulap, dulăpior (dulăpaș), etajeră, fotoliu, iatac, jeț, jilț, ladă, lădiță, masă, măsuță (mescioară, mesiușoară), măsoi, noptieră, pat, pățuc (pățucean, pătruleț, pătuț), policer, policioară, poliță, prici, raft, răftuleț, recamier, scaun, scăunel (scăunaș), scrin, servanță, sofa, stelaj, studio, șezlong, șifonier, taburet, trepied, tripod, vitrină* etc.; adjective cu semnul comun „diversitate” – *caleidoscopic, contrastant, deosebit, distonant, divergent, diversificat, diferit, divers, eclectic, eterodox, eterofon, eterogen, eteromorf, felurit, heteroclit, heterogam, heteromorf, împetriștat, neuniform, petriș, peștricior, peștriat, polifonic, polimorf, schimbător, variabil, variat* etc.; adverbe cu semul comun „în grabă” – *febril, imediat, iute, năvalnic, neîntârziat, numaidecât, rapid, repede, repejor, urgent* etc. Comparând sensurile cuvintelor prezentate mai sus, constatăm că acestea nu sunt cuvinte omosemante, ci parasemante, întrucât nu este vorba de coincidență semantică totală, ci de o coincidență parțială, care se reduce la prezența unui sem sau două seme comune.

2.2.1. În opinia lui S. Berejan, antisemia (antonimia) este o varietate a parasemiei, reprezentând un caz particular de parasemie. În baza acestui fapt, din categoria parasemantelor fac parte și cuvintele cu sens opus, numite antisemante sau, în terminologia clasică, antonime.

Prin urmare, la nivel relațional, vorbim de antisemie, definită ca fenomen de limbă existent între unitățile lexicale cu semnificați diametral opuși, iar la nivel de realizare concretă a antisemiei vorbim despre antisemnante, definite drept unități lexicale cu sensuri asemănătoare, dar opuse sub raport logic. Mai mult, raportul dintre antisemie sau antonimie și antisemante sau antonime este de aceeași natură ca și relația dintre gnoseologie și ontologie. Cu alte cuvinte, antisemia ține de teoria limbii, adică de gnoseologie, iar antisemantele țin de realitatea concretă a limbii, de obiectul de studiu al antisemiei, adică de ontologie. Totodată, este necesar să reținem că antisemantele fac parte din aceeași parte de vorbire, ca și omosemantele.

2.2.2. Antisemia este practic o reflectare lingvistică a opozițiilor logice și este recunoscută de multă vreme ca o relație semantică dintre cele mai importante. În pofida existenței unui număr relativ mare de definiții privind acest fenomen semantic al limbii, totuși, în linii foarte generale, definiția antisemiei poate fi calificată ca fiind o relație de contrarietate, de opoziție semantică existentă între semnificațiile unor unități lexicale, din care motiv termenul antisemie, ca fenomen lexical specific planului de conținut, este preferabil celui de antonimie, fenomen lexical specific planului de expresie. În linii mari, antisemia se bazează de asemenea pe fenomenul contradicției logice, relație între două aserțiuni care, în virtutea sensului lor, nu pot fi adevărate simultan. Astfel, antonimia se prezintă ca o relație – în general binară – de complementaritate între utilizările lexemelor având seme nucleare contrare, adică acestea sunt cuvinte care se opun, din punct de vedere semantic, direct unul altuia.

Opoziția sau contrarietatea logică, care constituie esența ontică a antisemiei, se manifestă prin distincții nete în cadrul uneia și aceleiași esențe (calități, relații, lucruri, acțiuni, stări, deveniri etc.), având și manifestări opozitive polare din punct de vedere logic (confr.: *greu – ușor, aproape – departe, a urca – a coborî, sănătos – bolnav* etc.). Așadar, opoziția incompatibilității reale formează esența logică a antisemiei. În anumite situații, noțiunile contradictorii nu sunt decât o negare reciprocă, fără a fi o manifestare limită a calității și exprimă o opoziție diminuată, redusă, fără a constitui baza logică a antisemiei (confr.: *tânăr – vârstnic, tânăr – bătrân*). În anumite situații, opoziția pozitiv/negativ pe care se bazează antisemia maschează aspecte complexe. Astfel, unele varietăți de antisemie desemnează o gamă variată de diverse grade de calitate sau de intensitate (comp.: *mare – mijlociu – mic; partizanat – indiferență – adversitate*).

În felul acesta antisemia este o relație (de obicei binară) de complementaritate între sememele a două unități lexicale ale căror seme nucleare sunt contrare.

În virtutea faptului că semasiologia și lexicografia contemporană acordă antisemiei o semnificație extinsă, fără a o reduce la unități calitative, la cuvinte cu rădăcină comună (omorizice) sau la cuvinte cu rădăcină diferită

(eterorizice), este necesară identificarea unei tipologii a relațiilor de opoziție pe care se bazează antisemia lexicală. Examinând atent și detaliat relațiile logice de opoziție pe care se sprijină antisemia, am constatat că acestea se manifestă sub următoarele varietăți:

1) Opoziție contrară care exprimă noțiuni simetrice de limită, între care există unități intermediare (confr.: *tânăr – netânăr – vârstnic – bătrân; rece – nerece – răcoros – cald – fierbinte*), această varietate de opoziție fiind cea mai caracteristică și cea mai frecventă.

2) Opoziție complimentară care se caracterizează prin lipsa unor termeni intermediari (confr.: *viu – mort, împreună – separat, liber – ocupat, a construi – a distruge* etc.).

3) Opoziția vectorială care constituie o relație cu direcții (acțiuni, caracteristici etc.) contrar opuse (confr.: *a se ridica – a coborî, a intra – a ieși, monarhic – antimonarhic* etc.).

Toate aceste tipuri sau varietăți de opoziții constituie baza logico-semantică a antisemiei și a claselor de antisemane. Adică antisemia se bazează pe prezența unei trăsături semantice comune, a unui sem comun, care îndeplinește funcția de element unificator și de bază reală a opoziției. Cu alte cuvinte, antisemia se prezintă în calitate de dedublare a unității în realități contrarii, determinând concomitent limita de manifestare a unei calități, acțiuni, relații și indicând simultan relația indisolubilă a contrariilor pentru fiecare manifestare concretă a esenței. Modelele logice ale opozițiilor se concretizează în limbă în modelele respective de antisemie, iar antisemia, la rândul ei, se actualizează în cuvinte concrete care exprimă sensuri opuse sau contrare.

Tot în acest context urmează să amintim că există antonime absolute în situația în care cuvintele antisemante sunt monosemantice și parțiale în situația în care cuvintele care se află în relații de opoziție sunt polisemantice, relația de antonimie stabilindu-se pe linia unuia dintre sensuri.

În ceea ce privește antisemantele, este necesar să amintim că acestea se manifestă în limbă în blocuri constituite din două unități cu sensuri diametral opuse pentru aceeași esență: stare materială (confr.: *bogat – sărac*), aspect exterior (confr.: *frumos – urât, mare – mic*), existență (confr.: *a se naște – a muri*), culoare (confr.: *alb – negru*), manifestare umană (confr.: *a spune – a tăcea, a face – a desface*), caracteristică a persoanelor (confr.: *bărbat – femeie, tânăr – bătrân*), nume de animale (confr.: *oaie – berbec, găină – cocoș, leu – leoaică*), calitate a obiectelor (confr.: *proaspăt – stătut, proaspăt – băhlit*) etc., etc.

Este important să menționăm că relațiile de antisemie se stabilesc între cuvintele care aparțin uneia și aceleiași părți de vorbire. Astfel, antisemante pot fi substantivele (confr.: *lumină – întuneric, zi – noapte, război – pace* etc.), adjectivele (confr.: *mare – mic, fierbinte – rece, înalt – scund, deștept – prost* etc.), adverbele (confr.: *aici – acolo, acum – atunci, departe – aproape* etc.), verbele (confr.: *a veni – a pleca, a sui – a coborî, a se bucura – a se întrista* etc.), pronumele (*toți – nimeni, tot – nimic* etc.), prepozițiile (confr.: *în – din, înspre – dinspre, pe – sub* etc.). Să reținem că, în baza materialului

examinat, putem trage concluzia că nu intră în relații de antonimie cuvintele ce denumesc obiecte, cantități concrete, nume de persoane, pronumele interogative, conjuncțiile și interjecțiile.

Antisemantele pot include atât cuvinte cu rădăcină diferită, numite eterorizice (confr. *bun – rău, a veni – a se duce, viitor – trecut* etc.), cât și cuvinte cu rădăcină comună, numite omorizice (confr.: *moral – imoral, virtuos – nevirtuos, acord – dezacord, cunoscut – necunoscut, a face – a desface* etc.).

Cuvintele polisemantice, în funcție de sensul lor concret, intră în serii antisemante diferite (confr.: *a accepta – a abandona, a accepta – a combate, a accepta – a contesta, a accepta – a detesta, a accepta – a evita, a accepta – a nega, a accepta – a părăsi, a accepta – a refuza, a accepta – a renunța, a accepta – a reprima, a accepta – a respinge; limpede – adânc, limpede – confuz, limpede – glodos, limpede – încălțit, limpede – închis, limpede – înăbușit, limpede – înnorat, limpede – întunecat, limpede – întunecos, limpede – murdar, limpede – necurat, limpede – neînțeles, limpede – nelămurit, limpede – obscur, limpede – tulburat, limpede – turbure* etc.).

2.3. În cele din urmă, acad. S. Berejan identifică relațiile de eterosemie în situația în care este vorba de cuvinte cu sensuri absolut diferite, iar corespondentele lor semantice sunt numite eterosemante. Așadar, eterosemia este o relație semantică existentă între cuvinte ce nu dispun de nicio comunitate semantică. În acest caz este vorba de cuvinte cu sensuri care fac parte din clase lexico-semantice diferite, din câmpuri sau micro sisteme lexicale distincte, care includ unități lexicale cu sensuri îndepărtate: *albastru, ananas, animal, cavitate, cântec, color, a cultiva, cultură, a desface, doctor, distrofie, electricitate, a elimina, laborios, laringe, a linge, literatură, a mânca, meteahnă, milos, muzică, negru, om, plantă, poezie, repede, simfonie, taburet, univers, vagabond, verdeață* etc.

3. Materialul de limbă examinat, dar și logica fenomenelor de limbă ne-a determinat să intuim existența a încă unui tip de relații, neidentificate de acad. Silviu Berejan – este vorba de o relație specială dintre cuvinte care se manifestă atât în planul expresiei, cât și în planul conținutului.

Așa cum s-a afirmat mai sus, relațiile paradigmatică se stabilesc între unitățile lexicale, mai întâi, în planul expresiei și se manifestă în relații de omolexie, paralexie și eterolexie, în al doilea rând, în planul conținutului, unde se manifestă în relații semantice concrete de olosemie, parasemie și eterosemie, și, în al treilea rând, în planul expresiei și al conținutului simultan, de această dată fiind vorba de paronimie, dacă facem uz de un termen tradițional.

Paronimia (format gr. *para* „lângă; aproape” și *onyma* „nume”) este definită în mod tradițional în calitate de relație existentă între două sau mai multe cuvinte care se deosebesc semantic, dar sunt foarte apropiate prin fonetismul lor. Astfel, în mod tradițional, paronimia este definită ca relație existentă pe linia expresiei între două sau mai multe unități lexicale care dispun de o formă asemănătoare, dar sunt absolut diferite ca sens și care sunt întrebuințate uneori greșit unele în locul altora din cauza necunoașterii

sensului lor, adică paronimele sunt cuvinte apropiate unul de altul prin forma lor exterioară. În capitolul consacrat paralexiceii, paronimia s-a identificat cu paralexia, definind paralexia ca o relație între două sau mai multe cuvinte care dispun de segmente fonetice comune purtătoare de sens, adică o relație dintre unele cuvinte asemănătoare ca formă însă absolut diferite ca sens. Așa cum a constatat acad. S. Berejan, în cadrul relațiilor din planul expresiei, pe lângă omolexie și eterolexie, există paralexia, paronimia fiind calificată drept un caz particular de paralexie. De altfel, cei mai mulți specialiști reduc paronimia la existența unor simple apropieri fonetice între cuvinte.

O opinie separată în problema explicării paronimiei a lansat I. Melniciuc, constatând că „dificultățile folosirii corecte a paronimelor constau nu numai în apropierea componentei sonore a cuvintelor-perechi (*peliniță – periniță, principal – principial*), dar și în faptul că unele paronime au radical comun, deci și o anumită apropiere semantică (*a călca – a încălca, interesant – interesat, anual – anuar*)” (Melniciuc, *Mic dicționar...*, p. 5). Se pare că I. Melniciuc este primul, cel puțin în spațiul românesc, care a constatat în cazul paronimiei prezența unei apropieri nu numai formale, ci și semantice. Această idee se pare că multă vreme nu a fost acceptată sau mai curând a fost desconsiderată. Cu toate acestea, ideea în cauză o reîntâlnim într-o lucrare relativ recentă. Astfel, vorbind despre originalitatea interpretării paronimiei în dicționarul lui S. Constantinescu *Dificultăți semantice. Paronime și grupuri lexicale cu aspect paronimic*, autorul „Cuvântului-înainte” subintitulat ingenios „Invitație la dezbateri”, S. Șerban, susține: „pornind de la constatarea că paronimele sunt, datorită corpului lor sonor, pseudomonime, iar din punctul de vedere al sensului, pseudosinonime, autorul scoate în evidență, pe baza relației omonimie/sinonimie și paronimie, valoarea binară a paronimelor: a) lexico-formală – care le apropie de omonime; b) lexico-semantică – care le apropie de sinonime”. Astfel, se constată că ceea ce merită reținut este faptul că paronimele „interferează cele trei categorii lexicale amintite mai sus (sinonime, omonime și antonime)” și ca urmare se ajunge la concluzia că „paronimele sunt grupuri/cupluri de cuvinte care contractează non-identitatea formală și non-identitatea semantică, situându-se, astfel, între sinonime și omonime – uneori și antonime – și individualizându-se cu suficientă precizie” (Șerban, *Cuvânt înaintate*, p. 5-6). Concluzia respectivă se bazează pe faptul că paronimele pot fi considerate pseudomonime, datorită asemănării corpului sonor, și pseudosinonime, datorită sensului aparent identic. Mai mult decât atât, paronimele se situează, în general, între cele două categorii lexicale, fiind pseudomonime, prin formă, și pseudosinonime, prin conținut, „organizându-se după principiul non-identității formale și semantice”. Din aceste considerente, paronimia are o valoare binară: a) valoarea lexicoformală, care le apropie de omonime – paronimele diferențiate prin cel mult două foneme – și b) valoarea lexicosemantică, care le apropie de sinonime – paronimele diferențiate prin mai mult de două foneme.

Pe lângă relațiile paronimiei cu omonimia și sinonimia, au fost constatate și anumite interferențe între paronimie și antisemie (antonimie). Astfel, s-a stabilit existența unor antisemante (antonime) autentice care sunt, concomitent, și paronime autentice. În acest sens sunt concludente cuvintele *emergent/imergent*, împrumutate din fr. *émergent/imergent*. Primul termen se referă la radiații și are semnificația „care iese dintr-un mediu, după ce l-a străbătut”, iar cel de-al doilea termen din acest cuplu paronimic se referă la o rază de lumină și are sensul „care străbate un mediu oarecare”. Relația de antisemie (antonimie) dintre acești termeni, care sunt, de altfel, și paronime autentice, este explicabilă prin faptul că sensul primului termen conține ideea de „ieșire”, iar sensul celui de-al doilea termen – ideea de „pătrundere”. O situație similară constatăm și în cazul substantivelor *emersiune* „ieșire parțială a unui corp dintr-un lichid” și *imersiune* „scufundare parțială sau totală a unui corp într-un lichid”, care sunt simultan și paronime, și antonime.

Prin tradiție, se consideră că numărul paronimelor este de ordinul câtorva sute. În ultimul timp, lingviștii au extins noțiunea de paronimie, astfel încât numărul lor a crescut considerabil, atingând la câteva mii de unități, adică studiile concepute în mod tradițional reduc fenomenul paronimiei la un număr limitat de cuvinte, care diferă din punctul de vedere al planului de expresie printr-un sunet (semn grafic) sau cel mult două sunete (semne grafice). În prezent, acest punct de vedere, formulat cu ani în urmă, a fost reconsiderat, întrucât acesta a ajuns să fie în contradicție cu realitatea de limbă și, ca urmare, sunt incluse în clasa paronimelor și cuvintele diferențiate prin trei sau mai multe sunete (sau semne grafice). Comp.: *aberant – aberativ, abnegare – abnegație, accept – accepție, acces – accesiune, acrobație – acrobatică* etc. În cazul când diferența dintre paronime se reduce la cel mult două sunete (sau semne grafice), paronimele sunt numite absolute, iar când diferența constă din trei sau mai multe sunete (sau semne grafice), ele sunt numite relative.

Prin urmare, paronimia este o relație existentă între două sau mai multe unități de vocabular care au forme și sensuri aparent identice. Tocmai formele și sensurile aparent identice sunt cauzele reale care generează aceste confuzii de interpretare a unităților respective. Din aceste considerente, când vine vorba de interpretarea paronimiei, trebuie să avem în vedere că eventualele confuzii se produc simultan atât la nivelul formei (în acest caz vorbim despre cvasiomonimie sau cvasiomolexie), cât și la nivel semantic (în cazul dat atestăm prezența unei pseudosinonimii sau pseudoomosemii).

În fine, ținem să facem încă o concretizare. În opinia noastră, paralexia și paronimia sunt fenomene identice, adică denumesc același fenomen lexical. În același timp, se cere să avem în vedere că paralexia (inclusiv paronimia) presupune numai o parțială asemănare formală între două sau mai multe unități lexicale, iar în situația când atestăm existența între două sau mai multe unități de vocabular a coincidenței lor formale și semantice constatăm prezența unui alt fenomen lexico-semantic, pe care propunem să-l numim parasemolexie (format din gr. *para* „lângă; aproape”, *sema*

„sens” și *lexis* „vorbă; enunț”). Așadar, parasemolexia afectează atât forma cât și conținutul unităților lexicale și se individualizează prin coincidențe simultane în planul expresiei și în cel al conținutului, iar unitățile concrete de manifestare a acestui fenomen urmează să fie denumite parasemolexe. Prin urmare, toate cuvintele care au numai apropieri formale, fără a avea și asemănări semantice, fac parte din paralexice. În această ordine de idei sunt concludente următoarele exemple: *anual* „care durează un an” (fr. *annuel*, lat. *annualis*, derivat al substantivului *annus* „an”) și *anuar* „publicație anuală a unei instituții științifice” (fr. *annuaire*, derivat al s. lat. *annus* „an”); *familial* „privitor la familie; destinat familiei” (fr. *familial*, derivat al s. lat. *familia* „familie”) și *familiar* „(despre atitudini, comportări, limbaj etc.) care este lipsit de pretenții; ca în familie” (fr. *familier*, lat. *familiaris*, derivat al s. *familia* „familie”); *locatar* „persoană care locuiește stabil într-un imobil; chirias” (fr. *locataire*, derivat al vb. lat. *locare* „a locui”, format din s. *locus* „loc”) și *locator* „persoană care dă în locație un lucru” (engl. *locator*, lat. *locator*, derivat al vb. *locare* „a locui”, format din s. *locus* „loc”); *glacial* „de gheață; rece ca gheața; care îngheață” (fr. *glacial*, lat. *glacialis*, derivat al s. *glacies* „gheață”) și *glaciar* „provenit din topirea ghetarilor; rezultat în urma acțiunii ghetarilor” (fr. *glaciaire*, format din s. lat. *glacies* „gheață”); *a evoca* „(fapte, evenimente din trecut) a readuce în memorie” (fr. *évoquer*, lat. *evocare*, format din *vocare* „a chema”, derivat al s. *vox*, *vocis* „voce”) și *a invoca* „a chema în ajutor (mai ales o divinitate)” (fr. *invoquer*, lat. *invocare*, format din *vocare* „a chema”, derivat al s. *vox*, *voicis* „voce”); *a migra* „(despre colectivități) a se deplasa dintr-o regiune sau dintr-o țară în alta (pentru a căuta condiții prielnice de trai)” (fr. *migrer*, lat. *migrare* „a migra”), *a emigra* „a pleca din patrie și a se stabili (definitiv sau temporar) în altă țară; a se expatria” (fr. *émigrer*, lat. *emigrare*, format din vb. *migrare* „a migra”) și *a imigra* „a veni într-o țară străină pentru a se stabili aici” (fr. *immigrer*, lat. *immigrare*, format din vb. *migrare* „a migra”); *literal* „literă cu literă; textual, exact” (fr. *littéral*, lat. *litteralis*, derivat al s. *littera* „literă”) și *literar* „referitor la literatură, de literatură” (fr. *littéraire*, lat. *litterarius*, derivat al s. *littera* „literă”); *original* „(despre acte, documente, opere de artă, fotografii etc.) care constituie forma de origine; produs pentru prima oară” (fr. *original*, lat. *originalis*, format din s. *origo*, *-oginis* „origine”) și *originar* „în forma de la început; de origine; inițial” (fr. *originnaire*, lat. *originarius*, format din s. *origo*, *-oginis* „origine”), *temporar* „care indică timpul, privitor la timp; care depinde de timp” (fr. *temporel*, format din s. lat. *tempus* „timp”) și *temporal* „care e de scurtă durată; care durează puțin timp; vremelnic; trecător; provizoriu” (fr. *temporaire*, lat. *temporarius*, format din s. *tempus* „timp”) etc.

Din exemplele prezentate anterior putem constata că parasemolexele se disting nu numai prin similitudine fonetică, ceea ce le apropie de paralexice, ci și prin similitudine semantică, ceea ce le apropie de parasemie, din care cauză sunt numite parasemolexe, iar relația respectivă – parasemolexie.

4. Ca urmare a identificării de către acad. Silviu Berejan a relațiilor existente între unitățile lexicale în 1) planul expresiei (omolexie, paralexie și

eterolexie) și 2) în planul conținutului (omosemie, parasemie și eterosemie) au fost identificate și unitățile lexicale corespunzătoare: omolexia, paralexia și eterolexia, pe de o parte, și omosemia, parasemia și eterosemia, pe de altă parte. Mai mult decât atât, acest lucru a permis să identificăm încă un tip de relații – parasemolexia, care se manifestă simultan atât în planul expresiei, cât și în cel al conținutului.

Acceptarea existenței acestor relații și a fenomenor lexicale corespunzătoare ne permite să prezentăm acest compartiment al lexicologiei într-o viziune sistemică constând din fenomene lexico-semantice justificate și interdependente, probă concludent servind în această ordine de idei manualul de lexicologie elaborat și editat de Institutul de Filologie (*Lexicologia practică...*, p. 130-153).

BIBLIOGRAFIE

1. Bahnaru V., *Elemente de semasiologie română*. Chișinău. Editura Știința, 2009; Bahnaru V., *Elemente de lexicologie și lexicografie*. Chișinău. Editura Știința, 2008.
2. Grevisse M., *Précis de grammaire française*. Paris: Edition Duculot, 1969.
3. *Lexicologia practică a limbii române*. Chișinău: Profesional Service, 2013.
4. Melniciuc I., *Mic dicționar de paronime*. Chișinău: Editura Lumina, 1979.
5. Șerban S., *Cuvânt înaintate (Invitație la dezbatere)* // Constantinescu S. Dificultăți semantice. Paronime și grupuri lexicale cu aspect paronimic. București: Editura Științifică, 1994.
6. Tușescu M., *Précis de sémantique française*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1974.
7. Бережан С. Семантическая эквивалентность лексических единиц. Кишинев: Штиинца, 1973.
8. Бережан С., *Теория семантических полей и синрнимия*. // Проблемы языкознания. Москва: Наука, 1967.
9. Звегинцев В., *Замечания о лексической синонимии* // Вопросы теории и истории языка. Ленинград: Издательство Ленинградского университета, 1963.

1.6. CONCEPTUL LEXICO-SEMANTIC (LINGVISTIC) ȘI SOCIAL-POLITIC DE NAȚIONALISM ÎN PUBLICISTICA LUI MIHAI EMINESCU

0. Examinând opera lui Mihai Eminescu, exegeții operei acestuia au formulat idei și opinii dintre cele mai variate și controversate. Astfel, în opinia unora, Mihai Eminescu a fost preocupat extrem de mult de ideea națională, iar în opinia altora (savantul și scriitorul Bogdan P.-Hasdeu, preotul Alexandru Grama) Mihai Eminescu ar

fi un reprezentant tipic al cosmopolitismului, constituind un pericol incontestabil pentru națiunea română.

Ca urmare a analizei semnificației substantivelor *naționalist* și *naționalism*, *cosmopolit* și *cosmopolitism* din opera eminesciană, adică din limba literară a perioadei de manifestare literară a poetului și din limba literară contemporană, vom încerca să demonstrăm în continuare că Mihai Eminescu sau „*Românul Absolut*”, așa cum l-a calificat Petre Țuțea, a fost un veritabil patriot și un mare naționalist, care merită tot respectul posterității și servește drept model demn de urmat de toată spiritualitatea românească. De altfel, este un fapt arhicunoscut că opera lui Eminescu a fost cercetată, se cercetează, dar niciodată nu va fi cercetată suficient de multilateral și de profund, întrucât ea este inepuizabilă, referindu-se practic la toate dimensiunile umane de investigație – literatură, poetică, artă, politică, economie, matematică, astronomie, lingvistică, știință în genere etc.

0.1. O serie de preinși adepți ai adevărului ideologic contemporan au lansat ideea că Mihai Eminescu ar fi un naționalist desperat, care detesta existența celorlalte popoare, deși în realitate el nu este decât un protector consecvent al tradițiilor neamului, al limbii române corecte și al credinței creștine, întrucât, așa cum afirmă Mihai Eminescu în articolul „Dacă România e destinată pieirii”, chiar dacă „naționalismul este un semn rău la un popor” (e vorba de naționalismul extremist), acesta apare, de regulă, în situația în care „nimeni nu ține atâta la existența sa decât acela ce are s-o piardă în curând (și aceasta se simte instinctiv) și nimeni nu-ngrijește mai mult pentru ținerea la un loc a individului său decât cel ce are să se desfacă prin moarte. Nicăiri nu se manifestă voința de viață mai tare decât acolo unde viața este periclitată sau prin boală internă sau prin pericol extern” (Eminescu, *Opere. Vol. ...*, p. 129). Prin urmare, naționalismul în varianta lui extremă se manifestă, de regulă, în momentele de mare amenințare pentru existența unei națiuni.

În același timp, Mihai Eminescu examinează termenul *naționalism* în raport cu termenul *cosmopolitism*, susținând că oamenii noștri politici „sunt de-un cosmopolitism sec, amar, sceptic – ba mai mult: au frumosul obicei de-a iubi orice-i străin, de-a urî tot ce-i românesc” (Eminescu, *Geniu Pustiu*, p. 35). Și în continuare, examinează relațiile existente între acești termeni, prezentând *cosmopolitismul* drept un poliedru, „o prismă cu mii de colori, un curcubeu cu mii de nuanțe”, națiunile și respectiv *naționalismul* reprezentând „nuanțele prismatice ale Omenirii, și deosebirea dintre ele e atât de naturală, atât de explicabilă cum putem explica din împrejurări asemenea diferența dintre individ și individ” (Eminescu, *Geniu Pustiu*, p. 37). Pentru ca ideea cosmopolitismului să fie în armonie cu cea a naționalismului se cere „ca toate aceste colori să fie egal de strălucite, egal de poleite, egal de favorizate de Lumina ce le formează și fără care ele ar fi pierdute în nimicul neexistenței, căci în întunericul nedreptății și al barbariei toate națiunile își sunt egale în abrutizare, în îndobitocire, în fanatism, în vulgaritate; ci când Lumina abia se reflectă în ele, ea formează colori prismatice” (Eminescu, *Geniu Pustiu*, p. 137). Poetul definește catolicismul drept o formă perfectă

a cosmopolitismului pe motivul că întreg „Catholicismul întinsese peste Europa un păienjeniș subțire de idei religioase, ostașul îmbrăcat în fier al Romei vechi se schimbase în miles ecclesiae, îmbrăcat în rasă; astfel se formează o putere nevăzută, pretutindeni străină și pretutindeni acasă, care încerca a realiza idealul imperiului universal” (Eminescu, *Între Scylla și Charybda*, p. 35), iar preotul catolic, „neavând familie, căci era neînsurat; neavând limbă, căci limba sa era o limbă moartă (cea latină); neavând patrie, căci patria sa este unde-l trimite ecclesia; neavând rege, căci regele său este *Pontifex maximus*, acest element încerca să unifice Austria prin religie” (Eminescu, *Între Scylla și Charybda*, p. 37). De altfel, politicienii cosmopoliți, inclusiv cei din spațiul românesc, au promovat și promovează întotdeauna o politică sui generis „fără patrie, fără limbă, fără naționalitate, un element cosmopolit și egoistic, ceea ce drept vorbind este unul și același lucru, căci cosmopolitismul este pretextul de a nu face nimic pentru dezvoltarea unei părți a omenirii, pentru că individul respectiv s-a însărcinat de a nu lucra nimic pentru universul întreg” (Eminescu, *Între Scylla și Charybda*, p. 37). Tocmai din aceste considerente Mihai Eminescu invită contemporanii și descendenții acestora din prezent să facă „astăzi ceea ce au făcut străbunii noștri la începutul lui Matei Basarab”, să se arate hotărâți, pentru ca fiii lor „să nu cadă victimă celor ce exploatează țara și de treizeci de ani se trudesă să curme dezvoltarea noastră națională și să facă pe pământul românesc un stat cosmopolit” (Eminescu, *Între Scylla și Charybda*, p. 276).

Este foarte importantă opinia lui Mihai Eminescu despre teoriile abstracte ale cosmopolitismului care au fost „importate de aiurea” în mediul politic românesc, „s-au împrăștiat pe nesimțite și au slăbit cu încetul simțul conservării naționale, așa de vioi și de puternic altădată la români; și aceste idei, vătămătoare chiar în țările luminate și puternice de unde s-au luat, au devenit un adevărat pericol pentru națiunea noastră, și mică și slabă” (Eminescu, *Între Scylla și Charybda*, p. 303). În articolul din „Columna lui Traian” din 1 aprilie 1882, Mihai Eminescu constată că „dacă științele naturale și matematicile sunt prin chiar natura lor cosmopolite, știința istoriei, a limbei, a manifestărilor artistice ale unui popor, a vieții lui juridice, a datinelor, este o știință națională”, dat fiind că „acestea din urmă întăresc vertebrele naționalității, acestea fac pe un popor să se cunoască pe sine însuși, îl păstrează în originalitatea și tinerețea lui și-l mântuie de platitudinea unei culturi cosmopolite” (Eminescu, *Opere. Vol. XIII...*, p. 91).

0.2. Secolul al XIX-lea, secol eminent al națiunilor și caracterizat prin constituirea statelor naționale, s-a manifestat, din acest punct de vedere, și prin constituirea statului național român și de aceea Mihai Eminescu condamnă cu vehemență străinii stabiliți în România care „neavând un cui în țara aceasta”, „neavând un petec pe toată fața pământului țării”, străini „prin origine”, dar și mai străini „prin apucături și prin idei” au transformat politica într-o „pură afacere de invenție și de combinație, de negustorie de idei și de principii” (Eminescu, *Opere. Vol. XIII...*, p. 77), politica acestora având la bază principiul roman *ubi bene ibi patria*, manifestat în „teorii

abstracte de **cosmopolitism**, importate de aiurea” care „s-au împrăștiat: pe nesimțite și au slăbit cu încetul simțul conservării naționale, așa de vioi și de puternic altădată la români; și aceste idei, vătămătoare chiar în țările luminate și puternice de unde s-au luat, au devenit un adevărat pericol pentru națiunea noastră, și mică și slabă” (Eminescu, *Opere. Vol. XI. Publicistică...*, p. 30).

Mihai Eminescu are toată certitudinea că „răul într-o societate” este determinat de „tendențele care o conduc, ideile cari o domină”, din care motiv urmează „să combatem tendințele cosmopolite și umanitare ca să le înlocuim cu simțul național” (Eminescu, *Opere. Vol. XI. Publicistică...*, p. 31). Pentru Mihai Eminescu, biserica națională de șaisprezece secole este „păstrătoarea elementului latin de lângă Dunăre” și „a stabilit și unificat limba noastră într-un mod atât de admirabil încât suntem singurul popor fără dialecte propriu-zise; ea ne-a ferit în mod egal de înghițirea prin poloni, unguri, tătari și turci, ea este încă astăzi singura armă de apărare și singurul sprijin al milioanelor de români cari trăiesc dincolo de hotarele noastre”, de aceea „cine-o combate pe ea și ritualele ei poate fi cosmopolit, socialist, nihilist, republican universal și orice i-o veni în minte dar numai *român* nu e” (Eminescu, *Opere. Vol. X. Publicistică...*, p. 187). Totodată, în acest proces de renunțare la caracterul național al vieții noastre, societatea românească ajunge să se cosmopolitizeze tot mai mult, încât „limba noastră cam veche, cu sintaxa ei frumoasă dar grea, cu multele ei locuțiuni, îi cam jena pe prietenii noștri, am dat-o de o parte și am primit o ciripitură de limbă păsărească cu sintaxa cosmopolită pe care cineva, dacă știe nițică franțuzească, o învață într-o săptămână de zile. Bietul Varlaam, mitropolitul Moldovei și al Sucevei, care, în înțelegere cu Domnii de atunci și cu-n sinod general al bisericei noastre, au întemeiat acea admirabilă unitate care-a făcut ca limba noastră să fie aceeași, una și nedespărțită în palat, în colibă și-n toată românimă, și-ar face cruce creștinul auzind o păsărească pe care poporul, vorbitorul de căpetenie și păstrul limbei, n-o mai înțelege” (Eminescu, *Opere. Vol. X. Publicistică...*, p. 355).

1.0. În linii generale, ca urmare a analizei operei lui Mihai Eminescu, am ajuns la concluzia că semnificația termenilor *naționalist/naționalism*, *cosmopolit/cosmopolitism* din publicistica eminesciană este identică sau similară semnificațiilor acestor termeni din perioada respectivă. Așadar, întru susținerea acestei afirmații vom examina definiția termenilor respectivi oferită de unele dicționare elaborate și editate în cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Astfel, Lazăr Șăineanu, în *Dicționar universal al limbii române*, editat la București în 1896, definește substantivele *naționalism* și *cosmopolitism* în felul următor: „caracter propriu unei națiuni” și „lipsă de iubire de patrie”, iar *naționalist* și *cosmopolit* – „patizan al unității naționale (românești)” și „cetățean al universului; cel ce trăiește când într-o țară și când într-alta” (Șăineanu, *Dicționar universal...*). Merită atenție să menționăm că explicația substantivului *naționalism*, atestată în dicționarul lui L. Șăineanu, coincide cu ce propusă 43 de ani mai târziu de August Scriban: „Caracteru de a-ți iubi națiunea ta, patriotism”. Totodată, A. Scriban definește substantivul *cosmopolitism* în opoziție cu substantivul

naționalism: „Participarea la durerile și bucuriile lumii întregi. Lipsă de patriotism” (Scriban, *Dicționarul limbii...*).

1.1. Prin urmare, pentru a ne edifica în problema potențialului semantic și ideologico-politic al substantivului *naționalism*, al unităților din acest câmp lexico-semantic și derivatelor acestora atestate în publicistica lui Mihai Eminescu, este absolut necesar să realizăm o incursiune lingvistică și pragmatică în istoria constituirii și evoluției semantice a substantivului *naționalism*. În primul rând, se cere să amintim că substantivul *naționalism* a fost atestat, pentru prima dată, în limba franceză și datează din anul 1780, iar *naționalist* – din 1800. În prima jumătate a secolului al XIX-lea, secolul constituirii statelor naționale, substantivul *naționalism* avea, în limbile occidentale, semnificația de „dragoste pentru propria națiune, pentru propria patrie națională” și era sinonim cu substantivul *patriotism* și doar în a doua jumătate a acestui secol el a obținut, pe lângă sensul „ideologie și politică derivate din conceptul de națiune, care a contribuit în sec. XVIII-XX la cristalizarea conștiinței naționale și la formarea națiunilor și statelor naționale”, semnificația „tendință de a aprecia exclusiv și exagerat tot ceea ce aparține propriei națiuni”. În acest context constatăm că Mihai Eminescu era conștient de existența ambelor sensuri atunci când menționa că „naționalismul este un semn rău la un popor” în situația în care existența sa nu este periclitată de nici un pericol fie din interior, fie din exterior și același naționalism are un caracter pozitiv în situația în care existența sa „are să o piardă în curând și aceasta se simte instinctiv”, întrucât „nicăieri nu se manifestă voință de viață mai tare decât acolo unde viața este periclitată sau prin boală internă sau prin pericol extern” (Eminescu, *Opere. Vol. XIII. Publicistică...*, p. 302).

1.2. Examinând semnificația substantivelor *naționalist* și *naționalism* din publicistica și proza eminesciană, constatăm că Mihai Eminescu utilizează, în mod preponderent, aceste substantive cu semnificația de care dispuneau acestea în limba secolului al XIX-lea: „care ține de naționalism”, „adept al naționalismului; patriot” și „dragoste pentru propria națiune, pentru propria patrie națională; patriotism”.

A se vedea în această ordine de idei următoarele exemple: „... cine ne crede pe noi răi români, răi *naționaliști* și răi patrioți nu merită ca să discutăm cu dânsul” (Eminescu, *Opere. Vol. X. Publicistică...*, p. 51); „...dacă liberalii sînt patrioți, sînt *naționaliști*, vor trebui să renunțe la principiile lor cosmopolite și să admită principiul romanilor: *salus rei publicae summa lex...* Dacă liberalii sînt patrioți și *naționaliști*, vor trebui să devie reacționari și să împărtășească cu noi acest titlu cu care azi ne fac imputări” (Eminescu, *Opere. Vol. X. Publicistică...*, p. 200); „Dacă nu voiești să crezi fără a cerceta, dacă nu juri că frazele apocaliptice, plivite din discursurile revoluțiilor franceze, sînt adevăruri absolute, nu meriți a ședea alături cu unicii *naționaliști*, unicii români, unicii patrioți, cari se bucură de privilegiul de-a fi monopolizat pe seama lor toate ideile mari și frumoase” (Eminescu, *Opere. Vol. X. Publicistică...*, p. 307); „...un stat mic cum este al nostru nu se poate susține între statele vii ale Europei dacă nu are

o politică sinceră naționalistă și dacă în practică nu întrebuițează buna-credință și onestitatea” (Eminescu, *Opere. Vol. XI. Publicistică...*, p. 58); „Teamă ne e că nu face decât a căuta ocazie ca să dea o flagrantă dezmințire aureolei de mare *naționalist* pe care crede a o avea” (Eminescu, *Opere. Vol. XIII. Publicistică...*, p. 108); „Și să nu se uite că inteligența tuturor popoarelor din Austria e eminentamente *naționalistă*” (Eminescu, *Între Scylla și Charybda*, p. 30); „...A avut neplăceri cu chiar poporeni (maghiari) ai bisericii sale din cauza înfocăturii sale *naționalism*, care neliniștea viața pacinică a micii colonii maghiare din orașul nostru” (Eminescu, *Opere. Vol. X. Publicistică...*, p. 83); „Pentru amăgirea celor simpli se întrebuițează protestațiile sentimentale de patriotism, *naționalism*, emancipare economică” (Eminescu, *Opere. Vol. X. Publicistică...*, p. 354); „Acești oameni, acești străini cari au monopolizat liberalismul, patriotismul și *naționalismul* în țara românească vor astăzi, prin așa numita răscumpărare, să inaugureze independența statului român” (Eminescu, *Opere. Vol. X. Publicistică...*, p. 379); „Aceia însă cari, după metoda și preceptele lui Machiavelli, s-au pus să organizeze într-o ceată regulată această adunătură, învățându-i industria și specula patriotismului, democratismului și *naționalismului*, sînt în cea mai mare parte străini, străini din toate punctele de vedere, precum o vom dovedi în curînd” (Eminescu, *Opere. Vol. X...*, p. 390); „Și, în aceste din urmă condițiuni, declarăm pe cele de felul al doilea cu mult mai primejdioase, căci patriotismul devine atunci o cursă și *naționalismul* o perdea” (Eminescu, *Opere. Vol. XI. Publicistică...*, p. 80); „Elemente străine, îmbătrânite și sterpe s-au amestecat în poporul nostru și joacă comedia patriotismului și a *naționalismului*” (Eminescu, *Opere. Vol. XII. Publicistică...*, p. 123); „...noi avem aici patrioți neoromâni, oameni cari și-au făcut o meserie din exploatarea principiilor politice, au monopolizat pentru ei *patriotismul* și *naționalismul*, cu atît mai mult cu cît n-au nici patrie, nici naționalitate certă” (Eminescu, *Opere. Vol. XII. Publicistică...*, p. 75); „Elemente străine, îmbătrânite și sterpe s-au amestecat în poporul nostru și joacă comedia patriotismului și a *naționalismului*” (Eminescu, *Opere. Vol. XI. Publicistică...*, p. 123); „Știm foarte bine că acest adevăr o să fie neplăcut pentru mulți onor. liberali, dar el trebuie spus „odată, ca[să] li se ia gustul de-a mai pretinde monopolul *naționalismului* și românismului” (Eminescu, *Opere. Vol. XI. Publicistică...*, p. 140); „Numai d. Brătianu, când e în opoziție, încalică și calul de bătaie al unui ideal politic, nerealizabil în forma lui urmărită pentru a câștiga popularitate și a face paradă de *naționalism*, o paradă care induce atît de lesne în eroare ziarele de peste Carpați” (Eminescu, *Opere. Vol. XIII. Publicistică*, p. 38).

1.3. Așadar, în publicistica lui Mihai Eminescu, substantivele *naționalist* (inclusiv adjectivul *naționalist*) și *naționalism* sunt utilizate cu o conotație pozitivă, chiar dacă Mihai Eminescu este conștient că oamenii politici profită de credibilitatea poporului și fac uz de termenii *naționalist* și *naționalism* numai pentru a obține dividende politice, în aceste cazuri substantivele respective avînd conotație negativă sau chiar semnificație antonimică ca în exemplul ce urmează: „Numai d. Brătianu... face paradă

de *naționalism*, o paradă care induce atât de lesne în eroare ziarele de peste Carpați” (Eminescu, *Între Scylla și Charybda...*, p. 362). Atunci când discută problema naționalismului român, Mihai Eminescu identifică naționalismul cu românismul: „Știm foarte bine că acest adevăr o să fie neplăcut pentru mulți onor. liberali, dar el trebuie spus odată, ca[să] li se ia gustul de-a mai pretinde monopolul *naționalismului și românismului*” (Eminescu, *Opere. Vol. XI. Publicistică...*, p. 140).

1.4. Merită o atenție aparte opinia lui Mihai Eminescu despre elementele din România care nu fac altceva decât că întrețin „plebea internațională”, „o plebe fără patrie hotărâtă și fără *naționalitate* hotărâtă” (Eminescu, *Opere. Vol. XII. Publicistică...*, p. 22, p. 106). Pentru M. Eminescu „*Partita națională există de când există țara și de atunci ea se luptă împotriva boierilor reacționari și antinaționali*” (Eminescu, *Opere. Vol. XII. Publicistică...*, p. 42), străini de interesele naționale, care se constituie în partide cu „*punctul de razem al pârgheii sale afară de națiune*”, partide care nu au „alte arme decât intriga înăuntru și în afară, răzvrătirile, denunțările la străini și omorul” (Eminescu, *Opere. Vol. XII. Publicistică...*, p. 42) și, ca urmare, „în România am ajuns-a înțelege toate cuvintele dicționarului pe dos”, încât acestea capătă sensuri contrare celor firești, așa încât „*cosmopolit* se numește ceea ce-i *național*, și național e fizionomia bulgaro-bizantină a roșilor din țară” (Eminescu, *Opere. Vol. XI. Publicistică...*, p. 330). Adeptul cosmopolitismului nu este „un „agent provocator” al unei singure mari puteri, om făcut pentru această meserie, căci n-are patrie, patria lui fiind universul..., n-are *naționalitate*, *naționalitatea* lui fiind umanitatea întregă” (Eminescu, *Opere. Vol. XIII. Publicistică...*, p. 52) și, în consecință, patria devine „un otel și *naționalitatea* o marfă” (Eminescu, *Opere. Vol. XI. Publicistică...*, p. 440).

2.0. Mihai Eminescu dorește ca națiunile universului să fie „o sumă de popoare cu vertebrele bine închegate”, dar nu țări exploatare „de elemente fără vertebre morale, fără caracter propriu”, întrucât „aceste elemente sunt însă prin natura lor dizolvante” și, în situația în care „mereu se ’nmulțesc, se ’ntâmplă nu ceea ce se intenționa poate, dizolvarea și contopirea *naționalităților*, ci tendințe de dizolvare a statului” (Eminescu, *Opere. Vol. XIII. Publicistică...*, p. 141). Pentru a evita conflictul dintre națiunile conlocuitoare, Mihai Eminescu lansează ideea că „impăcarea între naționalități” poate fi realizată înlocuind „subordonarea cu coordonarea, recunoscându-se adică că și la altul e o virtute civică ceea [ce] în ungar sau în german e o virtute: iubirea de naționalitatea sa proprie” (Eminescu, *Opere. Vol. XIII. Publicistică...*, p. 144). În acest scop Mihai Eminescu propune ca în statele multinaționale (Imperiul Austro-Ungar, Rusia, Imperiul Otoman etc.) să se instaureze „o decentralizare bazată pe coordonarea naționalităților în grupuri administrative autonome și în marginile exigențelor unității de acțiune în afară și înăuntru ale statului”, așa încât „fiecare din aceste centre locale ar avea o viață proprie, o producțiune proprie, un caracter propriu și, cu cât diversitatea e mai mare, cu atâta e mai mare puțința combinațiilor de orice natură, singurele cari produc în lume mișcare și putere, iar mișcarea

e viața” (Eminescu, *Opere. Vol. XIII. Publicistică...*, p. 144). Numai în acest mod s-ar putea crea condițiile necesare pentru prosperarea fiecărei națiuni, întrucât „a ține naționalitățile apăsate, a ține puterile lor latente va să zică a le condamna la somnul plantelor: a elibera puterile lor latente ca să se combine între ele ar însemna a deschide calea unei mari și neprevăzute dezvoltări” (Eminescu, *Opere. Vol. XIII. Publicistică...*, p. 144). Așadar, în statele multinaționale „s-ar putea felicita oameni pentru cari țara însemnează totalul kilometrilor pătrați, indiferent fiindu-i cine trăiește pe ei”, dar nu și omul „pentru care țară și naționalitate sunt noțiuni identice” (Eminescu, *Opere. Vol. XIII. Publicistică...*, p. 212).

2.1. Totodată, în baza celor menționate anterior, putem ajunge la concluzia că Mihai Eminescu definește noțiunea de *naționalism*, în cazul statelor mononaționale, așa cum este România, ca fiind una pozitivă, sinonimă substantivului *patriotism* (Eminescu, *Opere. Vol. XIII. Publicistică...*, p. 155), în timp ce, în cazul unor state imperiale cu o națiune dominantă, această noțiune obține o conotație pronunțat negativă și echivalează cu definițiile identificate în dicționarele din secolul al XX-lea și parțial din secolul al XXI-lea. De altfel, ideologii bolșevismului sovietic au încercat să opună naționalismul internaționalismului (care în principiu nu era decât o varietate a cosmopolitismului limitat la prietenia, solidaritatea, colaborarea și cooperarea dintre oamenii muncii din întreaga lume), promovând ideea instituirii unor relații de coordonare (în locul celor de subordonare) în statul botezat cu emfază Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste, deși în realitate aici era o subordonare camuflată în sloganul „centralismului democratic”.

Astfel, dacă țarismul rus promova „opera lui de eliberare” prin înăbușirea spiritului național, prin interzicerea limbilor naționale, Puterea Sovietică încerca să promoveze o politică mascată de deznaționalizare, adoptând o politică națională remarcabilă prin ambiguitatea ei, care întrunea (simultan sau succesiv) rusificarea, internaționalismul și susținerea naționalismelor locale, adică, făcând uz de terminologia lui Mihai Eminescu – relațiile de coordonare și de subordonare dintre națiuni. Aceste strategii au fost adoptate pentru a se opune politicii naționale țariste care consta în dorința de a crea un stat unitar centralizat. Analizând situația social-politică din Rusia țaristă, istoricul Elena Olteanu ajunge la concluzia că după revoluția din 1905, V. I. Lenin își dă seamă de existența unei situații contradictorii: pe de o parte, puterea mișcărilor naționale centrifuge, care ar fi putut destrăma imperiul rus, iar pe de alta, incapacitatea partidului de a multiplica forțele revoluționare. În aceste condiții, Lenin caută o formulă care ar concilia două exigențe contradictorii: centralizarea partidului și lupta naționalităților împotriva centrului imperial rus, folosind plurilingvismul instituționalizat ca mijloc de a instaura o anumită unitate economică și politică în noua societate, ca ulterior să se realizeze unitatea culturală a societății (Olteanu, *Politica lingvistică...*, p. 3-4).

Cu alte cuvinte, primul obiectiv al politicii naționale a Rusiei sovietice federale, precum și, ulterior, al Uniunii Sovietice (1922), era recucerirea mișcărilor naționaliste antimperiale, așa încât stimularea

culturilor naționale și politica diversificării lingvistice trebuia să capteze forțele politice naționaliste pentru a le implica în implementarea proiectului sovietic, adică popoarele oprimate sub imperiul rus urmau să adere la regimul comunist, care le recunoștea existența. Totodată, această politică, tinzând să accentueze particularismele naționale avea drept scop nu doar diferențierea naționalităților sovietice de cele înrudite de peste hotarele noului stat, dar și blocarea unei eventuale tendințe de unificare națională (un exemplu edificator fiind cazul românilor basarabeni) ce ar fi putut contrabalansa hegemonia rusă. Prin urmare, destrămarea imperiului țarist i-a determinat pe bolșevici să caute o altă formă de organizare statală decât cea a statului unitar și în consecință U.R.S.S. s-a constituit ca o entitate federativă, în rezultatul unei ierarhizări complexe a popoarelor, națiunilor și etniilor mai mari, fiecare dintre acestea având dreptul la o reprezentare politico-teritorială și culturală. Totuși, forța U.R.S.S. nu consta în dimensiunea sa teritorială, ci în aparatul (organizațional și ideologic) de partid, construit pe principiul „centralismului democratic” care excludea orice formă de descentralizare, relațiile de coordonare având un caracter mai curând declarativ, dominantă fiind relația de subordonare camuflată cu o ingeniozitate diabolică în sloganuri de tipul „frăția dintre popoare”, „ajutor frățesc”, „fratele mai mare” etc.

Tocmai în aceste condiții politice și ideologice a fost organizată R.A.S.S.M. și pentru a justifica crearea noii formațiuni statale au inventat „teoria” despre două popoare distincte – român și moldovenesc și a două limbi – română și moldovenească¹³. Prin urmare, argumentul de bază pentru crearea unei noi limbi și a unei noi literaturi este cel politic, acesta fiind singurul criteriu după care moldovenii ar fi putut fi diferențiați de români. Totuși, în pofida declarațiilor de prietenie între popoarele U.R.S.S., imperiul sovietic realmente promova o politică camuflată de rusificare prin colonizarea intensă cu străini (în special ruși și ucraineni) a Basarabiei (mai ales-a localităților urbane), prin exterminarea claselor avute și a intelectualității, prin deportări în masa și prin foamete organizată.

2.2. Pentru a demonstra veridicitatea celor afirmate anterior, este edificatoare următoarea afirmație din publicistica lui Mihai Eminescu, în care se confirmă ideea că în statele multinaționale relațiile de coordonare dintre națiunile conlocuitoare sunt, mai curând, o declarație, dar nu o realitate:

„Nicăcând nu vedem ideea că Ungaria este și cată să rămâie un stat poliglot cu naționalități coordonate, nu superpuse, și că egemonia politică a maghiarilor nu le-o contestă nimeni, dar ceea ce vor toți e egalitatea națională. Până ce această convingere însă [î]și va face loc, nu speră în nici o apropiere serioasă dintre naționalități” (Eminescu, *Opere. Vol. XIII. Publicistică...*, p. 306). În același timp, el rămâne contrariat atunci când în România „... Această tinerime neagă patria, neagă naționalitatea, familia, averea, religia;

¹ Problema este examinată detaliat în: Bahnaru, Cojocaru, *Congresul al III-lea...*, p. 15-60; Bahnaru, *Calvarul limbii române...*, p. 7-38.

cheamă pe vagabonzii din toată lumea să 'mpărtească aci ceea ce nu e al lor, pământul smuls pas cu pas de străbuni prin dezrădăcinare de păduri seculare și apărat cu sângele lor cel mai bun și mai nobil" (Eminescu, *Opere. Vol. X. Publicistică...*, p. 277). Tocmai din aceste considerente, naționalistul român, „acela ce cutează a se revolta față ca această stare de lucruri, acela care îndrăznește să arate că formele poleite învelesc un trup putred, că progresul nostru ne duce la pierzare, că elementele sănătoase trebuie să se conjure și să facă o luptă supremă pentru mântuirea acestei țări este denunțat *opinii publice* de către negustorii de principii liberale umanitare ca barbar, ca *antinațional*, ca reacționar" (*Dicționarul limbii române...*).

Prin urmare, naționalismul din statele multinaționale, susținut de națiunea majoritară, este unul retrograd, iar cel care se manifestă în statele mononaționale are un caracter progresist, chiar dacă autorul identifică în cadrul unor partide politice din România unele elemente care contestă caracterul național al statului român, etichetând adevărații patrioți români ca fiind barbari, antinațional sau reacționari.

2.3. Atribuirea unei semnificații negative substantivului *naționalism* se datorează exclusivament ideologiei promovate de partidele de stânga. În această ordine de idei sunt concludente definițiile pentru substantivul *naționalism* din mai multe dicționare și enciclopedii europene. Dacă pentru Lazăr Șăineanu naționalismul avea doar sensul „caracter propriu unei națiuni”, majoritatea producțiilor lexicografice ulterioare definesc termenul *naționalism* în mod tendențios, atribuindu-i o semnificație ideologică peiorativă, negativă: „(Uneori determinat de «burghez») Ideologie și politică reacționară care susține interesele burgheziei exploatoare, prezentându-le ca interese ale întregii națiuni, cu scopul de a sparge unitatea de luptă a clasei muncitoare, instigând la ură națională, la asuprirea altor națiuni sau a minorităților naționale” (*Dicționar de neologisme*); „Ideologie și politică care urmărește întreținerea izolării și ațâțarea neîncrederii și urii între diferite naționalități” (Marcu, *Marele dicționar...*); „politică și ideologie care urmăresc întreținerea izolării și ațâțarea urii de rasă și naționalitate; tendință de a aprecia exclusiv și exagerat tot ceea ce aparține propriei națiuni” (Larousse, *Dictionnaire en...*); „Doctrină ce se fondează pe exaltarea ideii de patrie sau de națiune” (Robert, *Dictionnaire...*); „exaltare a sentimentului național; atașament pasionat față de națiunea din care face parte, secundat uneori de xenofobie și de dorința de izolare” (Robert, *Dictionnaire...*); „ideologie și politică reacționare burgheze și mic-burgheze, bazate pe ideile de superioritate și de excepționalitate ale unei anumite națiuni și care justifică dominația unor națiuni asupra altora” (*Словарь русского языка. Том III*); „ideologie și politică burgheze reacționare. Naționalismul apără interesele burgheziei națiunii date camuflându-se sub steagul fals al intereselor, justifică asuprirea națională, promovează atitudinea de dispreț față de alte națiuni, instigă ura între națiuni și eclipsează conștiința de clasă a oamenilor muncii. Naționalismul burghez este o armă toxică a reacțiunii imperialiste. Internaționalismul proletar este de natură radical contrară și este un adversar înverșunat al naționalismului burghez” (*Энциклопедический...*); „ideologie

și politică în problema națională având la bază ideile superiorității naționale și ideile exclusivității naționale, interpretarea națiunii ca formă anistorică superioară a comunității. În condițiile dezvoltării inițiale a capitalismului a fost drapelul ideologic al burgheziei în luptă împotriva feudalismului și împotriva asupririi naționale, în epoca contemporană naționalismul extremist se apropie de rasism. Socialismul are misiunea să creeze condiții propice pentru depășirea naționalismului pe baza afirmării echității, suveranității naționale și a comunității de interese ale popoarelor” (*Большой энциклопедический...*); „ideologie și politică burgheză care pune națiunea dominantă într-o poziție privilegiată și care se orientează spre asuprirea altor naționalități, spre crearea a diversității dintre națiuni. Marxismul propune în locul oricărui naționalism internaționalismul” (**Ушаков**, *Толковый словарь русского языка*: в 4 т.); „1. Ideologie și politică, care rezultă din ideile superiorității naționale și ale opunerii unei națiuni alteia. 2. Manifestare a psihologiei de superioritate națională, a antagonismului național, a ideilor de izolare națională” (**Ожегов, Шведова**, *Толковый словарь русского языка*); „ideologie și politică reacționare burgheze și mic-burgheze, bazate pe ideile de superioritate și de excepționalitate ale unei anumite națiuni și care justifică dominația unor națiuni asupra altora” (*Словарь русского языка*, Том II) etc.

În situația în care aceste definiții ar fi adevărate, ne întrebăm dacă naționalismul este o creație burgheză în timpul când tot poporul se ridică în apărarea patriei, indiferent de faptul că cei mai mulți reprezentanți ai acestuia sunt burghezi, mici producători, muncitori, țărani, intelectuali etc.

2.4. În linii generale putem admite că naționalismul este o mișcare politică a indivizilor care, având conștiința comunității naționale, culturale și lingvistice, se unesc și luptă pentru constituirea unui stat suveran, adică naționalismul incită popoarele la formarea statelor naționale sau la revendicarea independenței lor. Astfel, sentimentul inițial național a evoluat la ideea de stat-națiune, întrucât în Europa occidentală, sentimentul național, care se dezvoltă simultan cu formarea statului centralizat, este factorul care antrenează națiunea în procesul de unificare teritorială, economică și lingvistică, iar acest proces unificator s-a realizat în opoziție cu regimul feudal la încetarea războaielor purtate împotriva altor state rivale, de asemenea în proces de constituire. Astfel, loialităților tradiționale (signorie, comunitate religioasă) au ajuns-a li se suprapune, iar ulterior a se substituii, loialitatea față de suveran, și mai târziu față de stat, acestea din urmă fiind considerate treptat ca fiind reprezentarea comunității naționale. Cetățenii statului-națiune formează, în aceste condiții, un popor sau un ansamblu de populației care viețuiesc pe același teritoriu și se recunosc, în statele polietnice, ca fiind cetățeni ai unei puteri suverane, care emană de la ei și le exprimă aspirațiile. Statul-națiune a devenit forma de organizare fundamentală a vieții politice moderne și contemporane și a apărut odată cu Restaurația engleză din 1689 și s-a afirmat odată cu Revoluția americană din 1776 și Revoluția franceză din 1789.

În secolele XIX și XX, numeroase mișcări naționaliste sunt inițiate de popoarele înrobite pentru a se elibera de sub tutela străină impusă prin forță acestora. În statele europene plurietnice din secolul al XIX-lea, naționalismul cultural, care urmărea să încurajeze studiul limbii și producției literare și artistice din comunitățile etnice, preceda adeseori lupta pentru anumite revendicări politice. Aspirația la liberarea națională constituie mobilul revoluțiilor de la 1848. Totuși, dacă grecii și alte popoare balcanice (parțial românii) au reușit a se elibera de sub dominația turcă, irlandezii de sub dominația britanică, iar italienii și germanii au reușit să realizeze unitatea lor politică, principiile dreptului popoarelor de a se organiza în propriile state naționale au ajuns să capete un caracter general în Europa după primul război mondial (cehii, slovacii, românii din Basarabia, Bucovina și Transilvania etc.). Totodată, naționalismul a animat mișcările de eliberare națională din imperiile coloniale, care au condus la lupta pentru independență, iar decolonizarea a antrenat, de cele mai multe ori, formarea unor noi state-națiuni în lumea a treia. La finele anilor '80, același proces naționalist ia amploare și unele noi popoare europene care intrau în componența unor state federative (U.R.S.S., Iugoslavia) s-au separat în state independente (Țările Baltice, Republica Moldova, Ucraina, Bielorusia, Serbia, Croația, Muntenegru, Macedonia etc.).

Dacă acest tip de naționalism are un caracter pozitiv, progresist, așa cum îl interpretează Mihai Eminescu în publicistica sa, există și un naționalism reacționar. Acest tip de naționalism, care tinde a se dezvolta în statele polietnice care s-au unificat, de mult timp, numai din punct de vedere politic, se manifestă prin revendicarea unor valori tradiționale (familia, pământul străbun, strămoșii) și a unor valori de natură patriotică. Sentimentul național se mobilizează de această dată pentru a conserva ceea ce constituie grandoarea unei națiuni și se opune unor schimbări sociale importante. Acest naționalism, ostil în raport cu tot ce poate afecta esența unei națiuni, poate degrada în xenofobie sau rasism¹. De asemenea, este calificat ca fiind reacționar naționalismul din statele cuceritoare de teritorii și popoare străine, care se manifestă în reprimarea mișcărilor de eliberare națională.

2.5. În continuare, merită să amintim că după căderea zidului Kremlinului și după prăbușirea U.R.S.S., substantivul *naționalism* începe a fi definit cu o conotație aproape pozitivă, ca în dicționarele și enciclopediile din secolul al XIX-lea: „doctrină politică bazată pe apărare (uneori exagerată) a drepturilor și aspirațiilor naționale” (*Dicționar explicativ al limbii române*); „ideologie și politică derivate din conceptul de națiune, care a contribuit în sec. XVIII-XX la cristalizarea conștiinței naționale și la formarea națiunilor și statelor naționale” (*Dicționar*

¹ Istoria detaliată a cuvântului *naționalism* a se vedea în: *Grand dictionnaire...; Dicționar enciclopedic. Vol. IV; Энциклопедический словарь; Большой энциклопедический.*

explicativ al limbii române); „mișcare națională în țările asuprite pentru independența națională și împotriva imperialismului, colonialismului” (*Словарь русского языка...*); „mișcare politică a indivizilor care au intenția de a forma o comunitate națională în baza relațiilor (limbă, cultură) care le unesc” (*Larousse. Dictionnaire en...*); „atitudine care are în vedere, în primul rând, apărarea drepturilor și aspirațiilor naționale (însoțite, în anumite împrejurări, și de xenofobie) (*Noul dicționar explicativ...*); „1. mișcare politică a oamenilor care au conștiința constituirii unei comunități naționale în baza unor relații tradiționale (de limbă, de cultură) care le unesc și care pot dori să constituie un stat suveran; 2. teorie politică care susține preponderența interesului național în raport cu interesele claselor și a grupurilor sociale care constituie națiunea sau în raport cu alte națiuni ale comunității internaționale” (*Larousse. Dictionnaire de la langue...*); „doctrină politică bazată pe apărarea (uneori exagerată) a drepturilor și aspirațiilor naționale” (*Dictionnaire français*); „1. doctrină care revendică pentru o națiune dreptul de a practica o politică dictată de unica considerație pentru mărirea și puterea sa, ce se fondează pe exaltarea ideii de patrie sau de națiune. 2. mișcare a indivizilor care au conștiința de a constitui o comunitate națională, în baza legăturilor etnice, lingvistice, culturale etc., care le unesc” (*Dicționar explicativ al limbii române*); „1. doctrină care se fondează pe exaltarea ideii de patrie sau de națiune. 2. mișcare politică a indivizilor care sunt pătrunși de conștiința de a forma o comunitate națională pe baza relațiilor (limbă, cultură) care le unesc” (*Larousse. Dictionnaire usual*); „2. doctrină fondată pe sentimente, subordonând toată politica internă a dezvoltării puterii naționale și revendicând dreptul de afirmare în exterior a acestei puteri, fără limitarea suveranității naționale. 3. doctrină, mișcare politică care revendică pentru o naționalitate dreptul de a forma o națiune” (Robert, *Dictionnaire...*); „1) sentiment, tendință, practică politică bazate pe promovarea ideii naționale, a dragostei pentru specificul și tradițiile proprii națiunii. 2) tendință de a aprecia exclusiv și exagerat tot ceea ce aparține proprii națiunii. 3) exacerbare a interesului proprii națiunii în detrimentul celorlalte, fapt care conduce la crearea premiselor izbucnirii unor conflicte interne și interstatale” (*Dicționar explicativ ilustrat...*) etc.

3.0. Așadar, semnificațiile substantivelor *naționalism* și *naționalist* din publicistica lui Mihai Eminescu nu au nimic în comun cu semnificațiile ideologice atribuite acestor substantive de către partidele de stânga și în special de cel bolșevic, iar culpabilizarea lui Eminescu de extremism național este o invenție a inamicilor poporului român, care procedează în acest fel din animozitate față de geniul lui Mihai Eminescu și față de profundul lui patriotism din publicistica lui, în epoca când unii neoapologeți ai cosmopolitismului, sub masca globalizării și multiculturalismului, își doresc dispariția poporului român, a culturii și economiei lui naționale.

Din analiza anterioară conchidem cu publicistica sa nu conține nici „exagerări naționaliste și accente xenofobe” (cum se

exprimă unul dintre adversarii lui din prezent) și au o semnificație perfect similară celei pe care o aveau aceste substantive aproape în toate limbile europene. Cu alte cuvinte, semnificația atestată în publicistica lui Mihai Eminescu corespunde totalmente limbilor din perioada respectivă, adică explicabilă pentru secolul naționalismului, secolul confruntării dintre națiuni și constituirii statelor naționale. De altfel, semnificația acestor substantive din secolul al XIX-lea revine, după căderea zidului Berlinului și a Imperiului sovietic, în actualitate, probă concludentă în această ordine de idei servind exemplele de mai sus excerptate din dicționarele și enciclopediile editate după 1990 atât în statele ex-socialiste, cât și în cele occidentale, inclusiv în Rusia.

În raport cu acuzațiile de naționalism formulate la adresa lui Mihai Eminescu, este oportun să prezentăm în continuare distincția netă, pe care Petre Țuțea o propunea între *naționalist* și *patriot*: „Patriot poți să fii în mai multe țări la rând”, întrucât „Azi ești patriot aici, mâine în Germania, poimâine cine mai știe unde?... Dar ești patriot, căci odată cu cetățenia pe care ți-o acordă legile oricărei țări te obligă să fii patriot. A fi patriot este o datorie cetățenească. A fi naționalist este o stare de grație. Nimeni nu-ți poate pretinde să fii naționalist așa cum nu-ți poate cere să fii talentat sau genial. A fi naționalist este un noroc, pe care nu-l au prea mulți” (Țuțea, *Între Dumnezeu și...*, p. 186). În timp ce naționalismul este un *modus vivendi*, o stare de spirit care își află manifestare în activitatea disciplinată în vederea prosperării continue a propriei națiuni, patriotismul este un *modus existantiae* în unul sau în mai multe spații simultan sau alternativ. Astfel, naționalismul nu este doar o conduită, dar și un mod de a-ți trăi viața, un mod de-a recepta și interpreta lumea și de-a i te consacra. Tocmai din aceste motive naționalismul lui Eminescu se individualizează prin profunzimea și forma de manifestare, exprimând aspirațiile națiunii române, dar și ale popoarelor lumii, în fine, naționalismul, având un accentuat caracter creator și dinamic, se realizează în solidarizarea aspirațiilor individului, care reprezintă ființa etnică pe care o reprezintă.

3.1. Mai mult decât atât, Mihai Eminescu, fiind un excelent cunoscător în cele mai variate domenii ale științei și un genial publicist avizat în toate domeniile vieții sociale, politice, economice și spirituale, era perfect informat că secolul al XIX-lea era considerat drept secol al naționalităților și, prin urmare, poetul exprima aspirațiile de eliberare națională, de obținere a independenței naționale și de constituire a unui stat unitar în care s-ar concentra toate provinciile populate de români. Totodată, poziția lui Mihai Eminescu față de problema națională urmează să fie interpretată prin prisma ambianței ideologice, sociale și spirituale a timpului său, din care cauză specificul naționalismului eminescian este necesar să fie examinat din perspectiva și în contextul epocii în care s-a constituit. Astfel, fiind un adept fervent al naționalismului românesc și un apologet ardent al națiunii române, s-a manifestat simultan și ca un adversar și critic vehement al situației politice, economice, culturale din contemporaneitatea sa, în care oamenii politici, mulți intelectuali erau fără credință, fără ideal, fără dragoste față de națiune și fără patriotism.

Așadar, Mihai Eminescu a fost un exponent al naționalismului din secolul al XIX și avem toată certitudinea că nu este nimic negativ în semnificația acestui cuvânt, probă supremă servind examinarea semnificațiilor cuvintelor *naționalism* și *naționalist* din publicistica lui. Evident, în secolul al XIX-lea au fost diverse exagerări în modul de interpretare, de transpunere în viață și de definire a naționalismului și nu este deloc un secret faptul că aceste exagerări în raport cu naționalismul de secolul al XIX-lea sunt caracteristice, fie și parțial, naționalismului din secolul al XX-lea și chiar din secolul al XXI-lea, în pofida faptului că aceste secole sunt diferite, întrucât problema națională nu a fost rezolvată definitiv în toate statele lumii, Basarabia, din trecut și din prezent, constituind un exemplu concludent în această ordine de idei.

3.2. Aproape toate dicționarele explicative și enciclopedice din prezent definesc națiunea, aproape univoc, drept comunitate stabilă de oameni, istoricește constituită ca stat, care a luat ființă pe baza comunității de limbă, de teritoriu, de viață economică și de factură psihică, care se manifestă în comunitatea particularităților specifice ale culturii. Pornind de la ideea că românii sunt singura națiune eterogenă „în oceanul panslavismului” (Mihai Eminescu, – *Geniu pustiu*, p. 167-168), Mihai Eminescu consideră că noțiunile de „spirit și limbă sunt aproape identice, iar limba și naționalitatea asemenea” (Eminescu, *Între Scylla și Charybda*, p. 66). Tot în acest context, el pune în relație directă existența națiunii române de existența statului român: „suntem chemați a hotărî chestiuni, a căror rezolvare va determina pe de-a pururea soarta nației românești în genere, a statului român în deosebi” (Eminescu, *Geniu pustiu*, p. 167-168). Pentru a deveni o națiune civilizată era necesar ca românii s-o rupă cu trecutul „fie ca limbă, fie ca idee, fie ca mod de-a privi și a cugeta” (Eminescu, *Geniu pustiu*, p. 137), căci atunci „când națiunea e-n întuneric, ea doarme-n adâncimile geniului și-a puterilor sale neștiute și tace, iar când Libertatea, civilizațiunea plutesc asupra-i, oamenii superiori se ridică spre a-l reflecta în frunțile lor și a-l arunca apoi în raze lungi adâncimilor poporului, astfel încât în sânul mării întregi se face o zi senină, se răsfrânge în adâncul ei cerul. Poeții, filozofii unei națiuni presupun în cântec și cuget înălțimile cerului și-l comunică națiunilor respective” (Eminescu, *Geniu pustiu*, p. 169). În definitiv, „Națiunile nu sunt decât nuanțele prismatice ale Omenirii, și deosebirea dintre ele e atât de naturală, atât de explicabilă cum putem explica din împrejurări asemenea diferența dintre individ și individ”, iar misiunea oamenilor de cultură constă în a face ca toate aceste națiuni „să fie egal de strălucite, egal de poleite, egal de favorizate de Lumina ce le formează și fără care ele ar fi pierdute în nimicul neexistenței, căci în întunericul nedreptății și a barbariei toate națiunile își sunt egale în abrutizare, în îndobitocire, în fanatism, în vulgaritate” (Eminescu, *Între Scylla și Charybda*, p. 55). Vorbind despre eventualitatea alegerii

„între domnia austriacă și cea rusească”, Mihai Eminescu formulează o previziune extraordinar de obiectivă: „Sub cea dintâi evreei ar intra în sate, în număr mai mare decât astăzi, țăranii ar deveni servii lor, moșiile ar fi cumpărate de societăți de capitaliști, colonizate cu nemți, iar nația – redusă la proletariat. În cazul al doilea un ucaz ar șterge limba din biserică și stat, țăranul ar trăi mai bine, însă sub condiția ca să se rusifice; care din noi cum ar scrie, acolo i-ar îngheța mucul condeiiului; iară cei mai curajoși ar mări pihodul na Sibir, fără judecată, prin ordin administrativ – administratiwnym poriadkom” (Eminescu, *Între Scylla și Charybda*, p. 67).

Când vine vorba despre destinul națiunilor aflate sub dominație străină, Mihai Eminescu susține că a mai discuta această problemă „sau a crede că frica de ruși ne-ar ademini să ne facem nemți sau viceversa, sau cum cred unghurii, că de frica acestor doi ne-am putea găsi flatați să ne contopim cu nația maghiară, toate aceste sunt iluzii de școală; limba și naționalitatea românească vor pieri deodată cu românul material, cu stingerea prin moarte și fără urmași a noastră, nu prin deznaționalizare și renegațiune” (Eminescu, *Geniu pustiu*, p. 333). Așadar, în concepția lui Mihai Eminescu, națiunea este o categorie superioară celei de popor reprezentând stadiul superior de evoluție a poporului, chintesența poporului, ansamblul valorilor materiale și spirituale recunoscute și acceptate de comunitatea internațională și opinează că „publiciști îndrăzneți pentru că sunt inconsecvenți” sunt acei „autori fără renume, profesori fără catedre, patrioți fără patrie, apostatați de alte credințe, avocați fără cauze, *ambitioși cu aspirații mai mari decât valoarea și capacitatea lor*, junimea ușoară de ani și de cugetări, cu vederi scurte și pretenții *nemărginite*” (Eminescu, *Între scylla și Cgarybda*, p. 316) și acei farisei care nu au alt interes decât propria căpătuire. În fine, Mihai Eminescu face o distincție categorică între naționalismul din statele polietnice și din cele monoetnice, în primul caz naționalismul se transformă „fanatism național” prin vexarea altor naționalități (Eminescu, *Între scylla și Cgarybda...*, p. 316). Eminescu se pronunța pentru constituirea națiunii române moderne, pentru prosperarea națională, condamnând cu behemență situația minorităților naționale din Imperiul Austro-Ungar.

3.3. Deci, în concepția lui Mihai Eminescu, naționalistul este persoana care manifestă o dragoste și o pasiune deosebită pentru valorile materiale și spirituale de importanță majoră în istoria poporului său și în special națiunea sa; persoana care are un atașament special pentru națiunea sa, care o ocrotește și o promovează pe plan intern și pe plan extern. În prezent, semnificația substantivului *naționalist* a ajuns să aibă un sens restricționat cu o conotație, preponderent, peiorativă, negativă, iar apariția acestei semnificații a fost determinată totalmente de ideologia bolșevică de altă dată, de cea europeană de stânga („adept la doctrinei burgheze a naționalismului”) și de perpetuarea acestei semnificații în conștiința unor persoane care o susțin în continuare, fie din interes, fie

din dezinteres sau rătăcire spirituală. Astăzi, în perioada europenizării și globalizării, naționaliștii sunt calificați drept persoane cu un for interior unilateral, limitat la interesele propriei națiuni, situație inadmisibilă (în opinia lor) în conjunctura unei lumi multinaționale și multiculturală (de parcă naționalismul ar exclude necesitatea altor culturi sau limbi naționale, adică unitatea în diversitate). Evident, există și forme condamnabile ale naționalismului: cel șovin, extremist sau cel ultranaționalist.

Cu toate acestea, să reținem că naționalismul este, în primul rând, conștiința apartenenței la o anumită națiune și este absolut firesc ca orice națiune să-și manifeste dorința de a se afirma și apăra pământul strămoșesc, limba, istoria, cultura, religia și neamul. Totuși, mai mulți politicieni manifestă agresivitate și suspiciune în raport cu acest cuvânt, atribuindu-i, în mod tendențios, definiției lui o conotație peiorativă: naționalismul ar fi o doctrină burgheză care promovează iubirea exagerată pentru propria națiune și exprimă voința claselor asupraite. Cu alte cuvinte, naționalismul este propriu numai burgheziei, iar aceasta, exprimând propriile interese, urmărește să-și păstreze calitatea de asupritor, în timp ce masele largi ale națiunii sunt excluse din paradigma respectivă. În felul acesta, se exclude necesitatea dragostei (exagerate) pentru propria națiune și se invită oamenii să manifeste o dragoste mai prudentă, mai ponderată, mai rezonabilă, față de propria națiune, ca în perspectivă oamenii să renunțe la exces și să manifeste dragoste exagerată pentru alte națiuni, pentru străini în genere (Problema este discutată detaliat în: Săvescu Napoleon. *Ce înseamnă a fi ...*). Este vorba de o invitație de revenire la situația de până la 1859, când românii erau sub dominație străinilor, situație pe care o infiera cu vehemență Mihai Eminescu: „Cine-au îndrăgit străinii, / Mâncă-i-ar inima câinii, / Mânca-i-ar casa pustia, / Și neamul nemernicia!”. Tot în acest context, Nicolae Bălcescu declara în mod imperativ: „Vai de acele nații, unde un mic număr de cetățeni își întemeiază puterea și fericirea lor pe robirea gloatelor!” (Apud: Săvescu, *Ce înseamnă a fi ...*).

Ideile aberante ale neocomuniștilor și neosocialiștilor vin să dezmință întreaga istorie a umanității. Aceștia doresc să răstoarne sistemul de valori naționale: istoria, limba, tradițiile, religia, instaurând dominația banului. Noi, românii basarabeni, nu putem condamna pe ruși sau pe ucraineni pentru faptul că își iubesc neamul lor mai mult decât pe al nostru, dar îi blamăm pe acei ruși și ucraineni care trăiesc 30-60 de ani în Basarabia și nu cunosc limba română, iar majoritatea lor blochează însușirea ei, blamează și stigmatizează pe cei care doresc s-o studieze. Aceștia, fiind continuatorii și descendenții imperialismului sovietic, au pretenția absurdă de a ne cere să tolerăm noi naționalismul lor pe teritoriul nostru național, în detrimentul nostru. Acestora noi le putem admite să fie naționaliști la ei acasă și în această situație le vom purta tot respectul, întrucât „Națiunea este mai importantă ca Libertatea. Pierdută, Libertatea se recapătă; dar Națiunea odată distrusă, este definitiv dispărută” (Apud: Săvescu, *Ce înseamnă a fi ...*).

4. În prezent, tot mai insistent se vehiculează ideea că opera lui Mihai Eminescu este depășită, el și opera sa nefiind decât un „cadavru

în debara”, iar cu ideile sale niciodată „nu vom putea intra în Europa”, ca și cum poeții naționali ai altor popoare europene nu ar fi patrioți și naționaliști și cu toate acestea popoarele respective continua a-i venera și a-i considera poeți naționali (a se vedea Johann Wolfgang von Goethe, Johann Christoph Friedrich Schiller – la germani, William Shakespeare, George Gordon Byron – la englezi, **François Villon**, François Marie Arouet (Voltaire), Alfred de Musset, Victor Marie Hugo – la francezi, Dante Alighieri, Ludovico Ariosto, Giacomo Leopardi – la italieni, Sandor Petőfi – la unguri, Taras Șevcenko – la ucraineni, Aleksandr Pușkin, Serghei Esenin – la ruși etc.). Prin urmare, este eronată ideea că noțiunea poet național ar fi depășită și că în Europa nu se mai face uz de această noțiune. Academicianul Mihai Cimpoi a demonstrat în mai multe studii că noțiunea respectivă continuă a fi utilizată cu succes în Franța, Germania, Italia, Marea Britanie (Cimpoi, Discursul...; Cimpoi. *Dicționar...*).

De altfel, dacă în prezent Mihai Eminescu i se incriminează atașamentul față de naționalism, în timpul vieții el era învinuit de cosmopolitism. Astfel, pe vremea studiilor la Viena, i se arunca acuzația de cosmopolit și vândut străinilor. Referindu-se la una din adunările Societății România Jună, în articolul său din „Columna lui Traian” (23 august 1871), B.P. Hașdeu îl socoate pe Eminescu cosmopolit. Ceea ce-i mai interesant e că, după moartea poetului nostru național, deși era ușor să i se cunoască activitatea ziaristică întru apărarea cauzei naționale a românilor din Ardeal, din Bucovina sau din îndepărtata Macedonie, deși „Scrisoarea III” ori „Doina” erau la îndemâna oricui, lui Eminescu încă i se mai aduce acuzația de-a fi fost prea puțin naționalist (Săvescu, *Dacologia la...*).

Problema conceptului de naționalism și interpretarea semantică a acestuia sunt în prezent contradictorii și această situație este tributară ideologiei regimului comunist care a dominat statele est-europene, așa încât polemica din cultura românească asupra acestei probleme a determinat separarea participanților la discuție, în funcție de opinia exprimată, în „autohtoniști” și „europeniști”. Tot acum, mai mulți sociologi și politologi au depus eforturi susținute pentru a identifica o soluție acceptată în raport cu veracitatea dihotomiei naționalism bun: rău. Așadar, se cere a se face o distincție netă între „identitatea națională”, benefică, legitimă, având ca scop păstrarea specificului național, și „naționalismul” antidemocratic, caracterizat prin etnocentrism, xenofobie agersivă și tendință spre etnocrație (A se vedea: Balan, *Etnie, etnicitate...*, p. 103).

Mihai Eminescu, utilizând termenul *naționalism* numai cu semnificația „dragoste pentru propria națiune”, era conștient că acest concept poate varia și obține unele semnificații negative și că „pentru lichidarea unui popor..., se începe prin a-i altera, a-i șterge memoria: îi distrugi cultura, cărțile, religia, istoria și apoi vine altcineva care îi va scrie alte cărți, îi va da altă religie, altă cultură, îi va inventa o altă istorie..... Între timp, poporul începe să uite ceea ce este sau ceea ce

a fost iar cei din jur vor uita și mai repede: limba nu va mai fi decât un simplu element de folclor care, mai devreme sau mai târziu, va muri de moarte naturală. Noile forme istorice vor aduce elemente și simboluri noi de adorație, care le vor îndepărta pe cele originare. Din vechiul start spiritual vor rămâne undeva, la un etaj inferior al cunoașterii, numai câteva cuvinte, expresii, tradiții, impresii, fragmente, nume de localități, munți și ape, fără un înțeles aparent. Formele vechi care, cândva, au ocupat valența transcendentalului, vor fi deplasate de formele noi, care vor dicta componenta și funcțiile «noului popor» (Apud: Săvescu. *Ce înseamnă a fi...*).

Așadar, Mihai Eminescu a intuit, prin genialitatea sa poetică și filosofică, eventualele evoluții semantice ale substantivelor *naționalism* și *naționalist*, demonstrând încă o dată că „toate-s vechi și nouă toate” și a utilizat termenul *naționalist* în calitate de sinonim pentru *patriotism* „concept politic prin care se preconizează unirea tuturor românilor într-un singur stat”.

În prezent, națiunea română (inclusiv românii basarabeni) depune eforturi uriașe pentru a-și redobândi conștiința națională, atât în interior cât și în exterior, în cadrul integrării europene, iar naționalismul românesc revine la semnificația clasică a acestui substantiv de idee etnică și *identitară* care creează și susține o *națiune* ca un concept de *identificare* comună pentru un grup de oameni. Totodată, deși există multe similarități, atestăm și anumite diferențe între noțiunile de *patriotism* și *naționalism* prin referința juridică și ideologia politică: naționalismul se referă la *dreptul strămoșesc* care definește comunitățile istorico-lingvistice („*neamurile*”), și tinde a constitui statele pe bază etnică, cu o legislație inspirată din *jus sanguinis*, în timp ce patriotismul se referă la dreptul pământean https://ro.wikipedia.org/wiki/Dreptul_p%C4%83m%C3%A2ntean care definește națiunile prin apartenența la același teritoriu și tinde a defini statele pe bază teritorială (indiferent de originile și limbile vorbite de populație; de exemplu în *Elveția*), cu o legislație inspirată din *jus soli* (A se vedea: Gellner, *Nations et...*). Nu are nicio vină Eminescu pentru interpretarea eronată, în secolul al XX-lea, a anumitor concepte științifice privind antropologia și ereditatea, fapt ce a avut drept rezultat apariția ultranaționalismului, manifestat în mișcări de extremă de dreapta (ca fascismul sau nazismul) sau de stânga (ca totalitarismul sovietic). Totuși, în această debandadă terminologică și semasiologică, termenul *naționalism* rezistă cu semnificația sa profund patriotică „mișcare națională care promovează o națiune fără să se opună minorităților conlocuitoare”. Cu alte cuvinte, naționalismul autentic se opune naționalismului de tip șovin, xenofob și antiromânesc din anumite țări (Ucraina, Ungaria, Bulgaria, Serbia) care își justifică politica lor antiromânească prin faptul că vorbitorii limbii române dinafara României nu aparțin națiunii politice române (adică nu posedă cetățenia română) pentru a implementa ideea (atât

la oamenii locului, cât și în opinia internațională) că aceștia nu ar aparține neamului (etniei și sferei culturale și istorice românești), mergându-se până la negarea faptului că au aceleași origini și că vorbesc aceeași limbă. În felul acesta naționalismul capătă configurații intolerante și antidemocratice, astfel încât unii politicieni sau lideri culturali continuă să promoveze un naționalism xenofob (A se vedea: Durandin, *Istoria Românilor*).

6. În felul acesta concepția lui Mihai Eminescu despre *națiune*, *naționalism* și *naționalist* sunt deosebit de actuale (inclusiv în Republica Moldova), întrucât românii din afara granițelor României sunt lipsiți de drepturi elementare: studierea istoriei naționale, a limbii române etc., iar interpretările mai vechi sau mai noi ale acestor concepte nefiind decât perversiuni subversive, ideologice și politice.

BIBLIOGRAFIE

1. Bahnaru Vasile. *Calvarul limbii române în Basarabia postbelică*. Chișinău: Editura Pro Libra, 2017.
2. Bahnaru Vasile, Cojocaru Gheorghe. *Congresul al III-lea al Uniunii Scriitorilor din RSS Moldovenească (14-15 octombrie 195)*. Studiu și material. Chișinău; Editura Tehnica-Info, 2016.
3. Balan Dinu. *Etnie, etnicitate, națiune și naționalism. Câteva precizări terminologice*. // Codrul Cosminului, nr. 12, 2006.
4. *Dicționar de neologisme*, București: Editura Academiei Române, 1986.
5. *Dicționar enciclopedic*. Vol. IV. L-N. București: Editura enciclopedică, 1993.
6. *Dicționar explicativ al limbii române*. București: Univers enciclopedic, 1998.
7. *Dicționar explicativ al limbii române*. București: Univers enciclopedic, 2009.
8. *Dicționar explicativ ilustrat al limbii române*. Chișinău: Editura Arc și Editura Gunivas, 2007.
9. *Dictionnaire français Larousse*. Paris: Larousse, 1984.
10. *Dicționarul limbii române literare contemporane*. București, 1955-1957.
11. Durandin Catherine. *Istoria Românilor*. București: Editura Institutului European, 1998.
12. Eminescu Mihai. *Geniu Pustiu*. Chișinău: Litera, 1995.
13. Eminescu Mihai. *Între Scylla și Charybda*. Chișinău: Editura Litera, 1996.
14. Eminescu Mihai. *Opere. Vol. X. Publicistică. 1 noiembrie 1877 – 15 februarie 1880. Timpul*. București: Editura Academiei Republice Socialiste România 1989.
15. Eminescu Mihai. *Opere. Vol. XI. Publicistică. 17 februarie – 31 decembrie 1880. Timpul*. București: Editura Academiei Republice Socialiste România 1984.
16. Eminescu Mihai. *Opere. Vol. XII. Publicistică. Timpul. 1 ianuarie – 31 decembrie 1881*. București: Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1985.

17. Eminescu Mihai. *Opere. Vol. XIII. Publicistică. 1882-1883, 1888-1889. „Timpul”, „România liberă”, „Fântâna Blanduziei”*. București: Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1985.
18. Gellner Ernest. *Nations et Naționalisme*. Paris: Payot, 1989.
19. *Grand dictionnaire encyclopédique Larousse*, 16 volúmenes. Paris: Larousse, 2000.
20. Larousse. *Dictionnaire de la langue française*. Paris, 1986.
21. Larousse. *Dictionnaire en 1 volume. Dictionnaire encyclopédique*. Paris: Larousse, 1988.
22. Larousse. *Dictionnaire usuel*. Paris: Larousse, 1988.
23. Marcu Florin. *Marele dictionar de neologisme* (ediția a X-a revăzută, augmentată și actualizată). București: Editura Saeculum, 2008.
24. *Noul dictionar explicativ al limbii române*. București: Editura Litera Internațional, 2002.
25. Olteanu Elena, *Politica lingvistică și construcția statală în Republica Moldova*. //available at www.ipp.md/public/biblioteca/62/ro/varianta21.07.2003%20Elena%20Oteanu.doc.
26. *Petit Robert. Dictionnaire alphabétique de la langue française*. Paris, 1990.
27. Săvescu Napoleon. *Ce înseamnă a fi naționalist*. // <https://napoleonsavescu.wordpress.com/opera-si-autorul/about/>
28. Săvescu Napoleon. *Dacologia la M. Eminescu*. // <http://dacia.org/dacianew/blog/all-items/157-dacologia-la-m-eminescu>
29. Șăineanu Lazăr. *Dicționar universal al limbii române*, București, 1896.
30. August Scriban. *Dicționarul limbii românești (Etimologii, înțelesuri, exemple, citațiuni, arhaizme, neologizme, provincialisme)*. Iași: Editura Presa Bună, 1939.
31. Țuțea Petre. *Între Dumnezeu și neamul meu*. București: Fundația Anastasia, Editura Arta Grafică, 1992, p. 186.
32. *Большой энциклопедический словарь. Том 2. Москва: Советская Энциклопедия*, 1991.
33. *Большой энциклопедический словарь – универсальный одностомный энциклопедический словарь*. Москва: Большая Российская энциклопедия, 1991.
34. Ожегов Сергей Иванович, Шведова Наталия Юльевна. *Толковый словарь русского языка*. Издание 14-ое, стереотип. Под ред. Н. Ю. Шведовой. Москва: Издательство Советская Энциклопедия, 1982.
35. *Словарь русского языка. Том II. К-О*. Издание третье, стереотипное. Москва: Русский язык, 1986.
36. *Словарь русского языка. Том III. П-Р*. Издание третье, стереотипное. Москва: Русский язык, 1987
37. Ушаков Дмитрий Николаевич. *Толковый словарь русского языка: в 4 т.* Москва: Государственное издательство иностранных и национальных словарей, 1935-1940.
38. *Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона (ЭСБЕ, 1890–1907)*. СПб.: Издательское дело, Брокгауз-Ефрон, 1907.
39. *Энциклопедический словарь. 2. К – Праца*. Москва: Государственное научное издательство „Большая Советская Энциклопедия”, 1954.

II. PROBLEME DE LIMBĂ ROMÂNĂ ÎN BASARABIA DE AZI

2.1. LIMBA ROMÂNĂ ÎN REPUBLICA MOLDOVA: GENERALIZĂRI VESELE ȘI TRISTE

0. Nu cred să se fi consumat cândva atâta hârtie, atâta cerneală și atâta timp, ca în ultimii 30 de ani, pentru a demonstra necesitatea revenirii la scrierea latină, pentru a întrona limba română în drepturile ei funcționale firești și pentru a prezenta probe convingătoare că nu există o „limbă moldovenească”, distinctă în raport cu limba română, și că denumirea corectă a limbii noastre este limba română. Toate aceste adevăruri au fost argumentate și confirmate de renumiți savanți nu numai de la noi sau de la București, Iași, Cluj, Timișoara etc., ci și din Franța, Italia, Germania, Spania, SUA etc., fără a mai aminti de savanții ruși din Moscova sau Sankt Petersburg, ucraineni din Kiev, Cernăuți, Lvov etc. Iar noi tot scriem și discutăm, practic, niște probleme false, deși acestea nu există sau nu afectează baza economică și interesele materiale ale nimănui. Paradoxul situației în cauză constă în faptul că aceste aberații sunt susținute și promovate de un număr insignifiant de lingviști, de unii preținși oameni politici autohtoni sau străini, care nu doresc decât să mențină populația Basarabiei în zona de influență a fostului „imperiu al răului”, adică sovietic, și de o parte a oamenilor simpli, afectați în mod incurabil de ideologia comunistă, aceștia din urmă neavând nicio culpă deosebită, cu excepția faptului că sunt niște victime ale ideologiei străine spiritului nostru național și suferă de o ignoranță crasă, fie din nedorința de a ajunge să cunoască adevărul, fie din comoditatea de a trăi în continuare în neadevăr, ignoranță și obscuritate.

1. De la 1989 încoace, lingviștii, filologii în general, o mare parte a intelectualității noastre și un număr redus de oameni politici au depus eforturi inimaginabile pentru a demonstra unitatea de limbă a limbii vorbite de basarabeni și de români. Institutul de filologie al Academiei de Științe a Moldovei, elita intelectuală a Academiei de Științe a Moldovei s-au pronunțat categoric, în două rânduri, în problema denumirii corecte a limbii noastre: denumirea corectă a limbii literare din Republica Moldova este LIMBA ROMÂNĂ. Poziția Academiei a fost susținută, practic, de toate cercurile intelectuale de la noi, inclusiv de foarte mulți oameni simpli, de cultură și de unii politicieni. Dar s-a vorbit în pustiu! Elementele antinaționale nici nu vor să audă de argumente, întrucât pe ei nu-i interesează argumentele, adevărul științific, ci interesele și tranzacțiile politice ale stăpânilor din Est. Așadar, vechiul dicton latin – *Divide et impera!* „Împarte și domină!” –

este, pentru imperialii sovietici, de o actualitate eternă! Prin urmare, pentru politicieni nu contează adevărul științific, ci numai interesul de partid, mai ales dacă acesta este alimentat copios cu finanțe rusești.

Mai mult, am toată certitudinea că o soluție acceptabilă pentru părțile aflate în conflict, adică pentru adepții adevărului științific care susțin că denumirea corectă a limbii vorbite de cetățenii Republicii Moldova este limba română și adversarii acestei opinii care perseverează în ideea că este vorba de o limbă distinctă – „limba moldovenească – și un popor distinct – „poporul moldovenesc” – în raport cu limba română și cu poporul român, este imposibil de a fi identificată pe calea tratativelor și a unor cedări parțiale reciproce, întrucât nu este vorba de toleranță, ci de o convingere formată în urma unei evoluții istorice îndelungate. Este vorba, pe de o parte, de mentalitatea călăului, care își justifică acțiunile de ocupație prin diferite speculații verbale („eliberare”, „democratizare”, „prietenie”, „internaționalism proletar”, „ajutor frățesc”, „apărarea creștinismului” etc., etc.), iar, pe de altă parte, este vorba de mentalitatea victimei, care știe că a fost ocupată, ruptă de neamuri, de frați, lipsită de drepturile elementare și de bunurile materiale de care dispunea. Evident, unele victime suferă de sindromul călăului, adică ajung să se alăture acestuia, să-l susțină, devenind sclavi credincioși ai acestuia. În felul acesta se explică poziția unor basarabeni care se declară moldoveni și vorbitori de „limbă moldovenească”, iar evenimentele de la 1812 și 1940 le declară ca fiind „eliberare”. Este o convingere a mea că această situație este insurmontabilă, adică pacea dintre călău și victimă este imposibilă, ca și înțelegerea perfectă, iar dacă vine vorba de toleranță, putem susține cu fermitate că toleranța ne domină total, din care cauză basarabeni nu au declanșat revolte sângeroase și nici acțiuni demente. Forța românilor basarabeni – victime ale ocupației țariste și sovietice – constă în faptul că ei se află în posesia adevărului științific și istoric, iar adevărul călăului constă în puterea fizică prin care își confirmă acțiunile de ocupație. Tocmai din aceste considerente călăul nu va susține niciodată revendicările justificate ale victimei, dat fiind că orice victimă are un destin predeterminat – fie de sclav al călăului (cea mai mare parte), fie de adept al acestuia (o parte mai redusă de persoane).

2. Pentru a depăși această situație critică din societatea și filologia noastră, am propus ca problemele referitoare la filosofia limbii, la filologie, istorie și cultură și viața spirituală în genere să fie eliminate din cercul de interese al partidelor politice, să fie scoase de sub incidența politicului, acestuia rezervându-i-se dreptul de a lua decizii și a le promova în viață asupra problemelor legate de politica internă și externă a statului, de cea referitoare la economie, învățământ, asistență socială etc., în timp ce Academia de Științe ar fi mandatată, prin lege, să ia decizii în probleme de știință (lingvistică, literatură, istorie, artă etc.), decizii care, fiind publicate în Monitorul oficial, ar căpăta statut de lege organică. De altfel, tocmai acestea sunt funcțiile sociale ale Academiei Franceze, Române etc. În felul acesta am putea exclude imixtiunea politicului în știință.

Nu cunosc cauza, dar parlamentarii noștri nu-și apleacă urechile la această propunere judicioasă (lansată cu vreo doi ani în urmă) și nici nu încearcă să o pună pe rol. Se creează impresia că parlamentarii noștri și mai ales liderii politici de stânga și de centru nu-și doresc identificarea unei soluții corecte în problema denumirii limbii noastre și o țin în permanență pe agenda zilei pentru a avea ce discuta și promite în viitoarele campanii electorale. Așadar, oamenii politici nu sunt preocupați (fie din cauza incompetenței profesionale sau din cauza incapacității intelectuale, fie din lipsa de dorință de a identifica o soluție corectă) de probleme stringente ale zilei – crearea unor noi locuri de muncă, relansarea economiei naționale, îmbunătățirea nivelului de trai al populației, majorarea pensiilor etc., etc. (mai mult ca probabil, nici nu știu cum să procedeze) – , ci încearcă să bată pasul pe loc, luând în discuție probleme minore sau pedălând pe probleme care le depășesc competențele profesionale. Este regretabil să constatăm, dar realitatea este atât de dezastruoasă, încât nu putem să nu amintim că oamenii cu studii solide, ajungând oameni politici, își pierd profesionalismul, dispun de cunoștințe aproximative, fac specialiști în toate domeniile (social, politic, economic, științific, cultural etc.) și, ca urmare, nu admit alte opinii, nu ascultă opinia specialiștilor, considerându-se că dețin adevărul de ultimă instanță. Omul politic are deci o pregătire multilaterală și cunoștințe aproximative sau limitate. Așadar, politicienii noștri se cred un Buddha infailibil!

3. Dacă am admite, prin absurd, că în Republica Moldova ar exista o instituție de stat care ar putea anula sau ar putea declara ca fiind nule și neavenite legile parlamentare și deciziile guvernamentale care contravin adevărului științific, care dezinformează cetățeanul sau falsifică realitatea istorică, acestui deziderat pare să-i corespundă atribuțiile Curții Constituționale a Republicii Moldova. Tocmai din aceste considerente mă adresez Înaltei Curți Constituționale cu rugămintea să examineze dacă are sau nu are caracter constituțional articolul 13 al Constituției Republicii Moldova care promovează un fals istoric și științific, demn de „teoria” academicianului sovietic de tristă pomină Trofim Lâsenko, – „limba moldovenească”. Analizând prevederile și afirmațiile Constituției Republicii Moldova sub aspectul adevărului științific, al dezinformării și al falsificării istoriei, Curtea Constituțională ar putea lua o decizie definitivă prin care ar obliga Parlamentul să redacteze Constituția în conformitate cu situația actuală din științele umanistice, adică în conformitate cu poziția exprimată de comunitatea științifică a Republicii Moldova, care își află expresie în deciziile Academiei de Științe (din 1994 și 1996).

4. Pentru a le facilita activitatea de informare a juriștilor constituționaliști, voi căuta în continuare să le ofer unele probe suplimentare în problema denumirii limbii și națiunii noastre și în problema unității de neam și de limbă a românilor.

4.1. În primul rând le-aș aminti guvernanților noștri, indiferent în care eșalon al puterii sunt ei antrenați – legislativ, executiv sau juridic -, opinia lui Mihai Eminescu care postula că „arta de a guverna = arta de a armoniza

interesele claselor societății” (dar nu interesele de partid sau personale!!!!), iar limba, fiind un fenomen eminent social, „este un rezultat al societății: limbă, spirit, învățătură, avere, civilizație, putere” (Mihai Eminescu. *Opere*. Vol. XV. *Fragmentarium*. Addenda ediției. București: Editura Academiei române, 1993, p. 232. 647-660).

Ca fenomen social, limba este de o importanță decisivă în procesul de constituire și de existență a națiunilor, întrucât „cine zice un popor zice mult: oamenii vin la un semnal dat în limba națională. Își dirigă deodată și spontan forțele lor colective într-o singură direcție de mișcare” (Ibidem, p. 70). căci „eu e Dumnezeu. Națiunea mea e lumea, cum fără eu nu e Dumnezeu, astfel fără națiunea mea nu e lume. Națiunea – acest complex de euri” (Ibidem, p. 72). Așadar, limba și națiunea, deși nu sunt identice, constituie o unitate de fenomene interdependente, așa încât nu există națiune fără limbă, tot așa cum nu există limbă fără națiune. Mai mult, pentru Mihai Eminescu „spirit și limbă sunt aproape identice, iar limba și naționalitatea asemenea” (Ibidem, p. 17). Pornind de la ideea că „într-adevăr, dacă în limbă nu s-ar reflecta chiar caracterul unui popor, dacă el n-ar zice oarecum prin ea: „așa voiesc să fiu eu și nu altfel”, el se întreabă: „oare s-ar fi născut alte limbi pe pământ?”. Tocmai din aceste considerente, Mihai Eminescu conchide: „simplul fapt că noi românii, câți ne aflăm pe pământ, vorbim o singură limbă, «una singură» ca nealte popoare, și aceasta în oceane de popoare străine ce ne înconjură, e dovadă destulă și că așa voim să fim noi, nu altfel” (Ibidem, p. 17). Și ca un corolar al interdependenței dintre limbă și națiune, M. Eminescu susține: „Daci sau romani, romani sau daci: e indiferent, suntem români și punctum. Nimeni n-are să ne-nvețe ce-am fost sau ce-am trebuit să fim; voim să fim ceea ce suntem – români” (Mihai Eminescu. *Între Scylla Charybda*. Chișinău, Editura Litera, 2005, p. 66), din care cauză „limba și naționalitatea românească vor pieri deodată cu românul material, cu stingerea prin moarte și fără urmași a noastră, nu prin deznaționalizare și renegațiune” (Ibidem, p. 66). Acesta ar fi un argument în plus pentru ca „amicii” noștri și rătăciții dintre noi să renunțe la existența unui popor „moldovenesc” și a unei limbi „moldovenești” și să înceteze să ne învețe cine suntem și ce limbă vorbim, întrucât această problemă ține în întregime numai și numai de competența noastră.

4.2. În opinia mai multor oameni de cultură, limba este componenta principală a existenței individului, căci doar ea îl face pe om să fie om, fără această componentă determinantă omul încetează a fi om, întrucât „numai acolo unde există limbă există lume” (Martin Heidegger). Tocmai din aceste considerente, acad. Mihai Cimpoi, pornind de la comunitatea de idei existente în creația lui Mihai Eminescu și cea a lui Martin Heidegger, ajunge la concluzia că limba este „casa ființei noastre” sau „locul de adăpost al ființei” (Mihai Cimpoi. *Limba română, casă a ființei noastre*. // Akademos, nr. 4, 2011). Pornind de la ideile lansate de Eminescu și Heidegger, acad. Mihai Cimpoi constată că omul se comportă ca și cum el ar fi creatorul și stăpânul limbajului, în timp ce, dimpotrivă, limbajul este și rămâne stăpânul lui și își bazează constatarea pe următoarele afirmații

ale lui Mihai Eminescu: „Nu noi suntem stăpânii limbii, ci limba e stăpâna noastră...” (Mihai Eminescu. *Opere*. Vol. XV. Fragmentarium, p. 98); „Precum într-un sanctuar reconstituim piatră cu piatră tot ce-a fost înainte – nu după fantezia sau inspirația noastră momentană – ci după ideea în genere și în amănunte – care-a predominat la zidirea sanctuarului – astfel trebuie să ne purtăm cu limba noastră românească” (Ibidem, p. 241) și pe cele ale lui Martin Heidegger: „Omul se poartă ca și cum el ar fi făuritorul și dascălul limbii, când de fapt ea rămâne stăpâna omului. Atunci când acest raport de subordonare se răstoarnă, omul ajunge să urzească ciudate mașinațiuni”, „Limba este domeniul (templum), adică locul de adăpost al Ființei. (...) Deoarece limba este locul de adăpost al Ființei, noi ajungem la ființare străbătând neîncetat acest loc de adăpost” (Mihai Cimpoi, *Op. cit.*, p. 26).

Și de această dată este indicat să le amintim tuturor politicienilor că nu ei sunt stăpânii limbii, nu ei îi dictează limbii cum este și cum trebuie să fie, ci ea este stăpânul oamenilor și le dictează un anume *modus vivendi*.

4.3. În fine, urmează să amintim că pentru Mihai Eminescu limba este valoarea supremă a unui popor, acesta din urmă având nevoie „de un tezaur sufletesc, de un reazem moral într-o lume a mizeriei și durerii”, iar acest tezaur „i-l păstrează limba sa”, căci „în limba sa numai i se lipesc de suflet preceptele bătrânești, istoria părinților săi, bucuriile și durerile semenilor săi” și „numai în limba sa omul își pricepe inima pe deplin” (Mihai Eminescu. *Între Scylla Charybda*, p. 66). Astfel, poetul ajunge să definească limba în calitate de „copie a sufletului uman, despre care ne redă, în articulațiile și în legăturile ei tainice, o icoană fidelă” (Mihai Eminescu. *Opere*. XV. *Fragmentarium*, p. 647) și ca urmare limba este declarată drept „cea mai mare capodoperă a instinctului uman – o capodoperă în dublă privință, prin faptul că o substanță materială sugerează un interior ideal” (Ibidem, p. 647-679).

4.4. Caracterul unitar al limbii române este o realitate indiscutabilă, deși „binevoitorii” noștri îl neagă, inventând o „limbă moldovenească” diferită de cea română. Mai mult, se consideră că tocmai limba română „a fost și este de-a lungul istoriei noastre zbuciumate cimentul indestructibil al unității noastre, a românilor de pretutindeni, mai ales atunci când a trebuit, prin vitregia destinului, să trăim multe secole în țări cu nume diferit, până când unirea cea adevărată din 1918 a consfințit realitatea istorică a poporului român în statul național unitar, – act istoric de consfințire a dreptății noastre” (Gheorghe Bulgăr. *Scritori români despre limbă și stil*. București, Editura Albastros, 1984, p. 3).

Tot în această ordine de idei, readucem în memorie faptul că noi, românii, așa cum susține undeva istoricul Neagu Djuvara, „suntem poate singura țară din Europa, în afară de micile țări, al cărei sentiment național este exclusiv întemeiat pe faptul că vorbim aceeași limbă de la Nistru până la Tisa, lucru care nu se întâmplă în alte țări unde sentimentul național s-a clădit de veacuri, încetul cu încetul, în jurul unei istorii comune. La noi cimentul este limba!”

Ideea unității limbii române este susținută și de lingviști de marcă. Astfel, academicianul Iorgu Iordan susține că „pe teritoriul lingvistic românesc nu există o diversificare atât de adâncă, încât să dea naștere unui fel de bilingvism, adică la situații în care vorbitorii unui grai să vorbească acasă graiul local, iar atunci când depășesc zona acestui grai să fie nevoiți a folosi limba comună a întregului popor ca pe o altă limbă, nici în ceea ce privește fonetismul, nici în ceea ce privește lexicul, nemaivorbind de sistemul lexical” (Iordan Iorgu, Robu Vladimir. *Limba română contemporană*. București, Editura Didactică și Pedagogică, 1978, p. 29).

Încă mult înainte, pe la mijlocul secolului al XIX-lea, George Barițiu, adresându-se oamenilor politici din Imperiul Austro-Ungar, susținea că între limba vorbită în Moldova, Muntenia și Ardeal nu există nici atâta deosebire cât există între limba germană vorbită în Viena și cea vorbită la Berlin.

4.5. Tocmai în baza celor afirmate de cei nominalizați anterior putem susține cu toată convingerea că Mihai Eminescu s-a dovedit a fi, și de această dată, un predecesor al ideilor privind unitatea răspândirii teritoriale a limbii române: „Limba română e unica în Europa care n-are propriu-vorbind dialecte. Pe-o întindere de pământ atât de mare, despărțiți prin munți și fluvii, românii vorbesc o singură limbă” (Mihai Eminescu. *Opere*. Vol. X. Publicistică, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1989, p. 38). În același timp, poetul nostru este conștient de valoarea limbii scrise în procesul de unificare a limbii. Astfel, el susține că „unitatea actuală a limbii vorbite, deși e în parte un merit special al epocii lui Matei Basarab, dovedește totuși că și în această privire erau elemente cu totul omogene, preexistente limbii bisericești, cari înclinau a căpăta o singură formă scrisă. Organografic vorbind limba era aceeași; numai termenii, materialul de vorbe diferea pe ici pe colo” (Mihai Eminescu. *Opere*. Vol. XII. București, Editura Academiei Socialiste România, 1985, p. 126). Anume unitatea limbii i-a permis poetului să identifice „o unitate de origini etnice” (Ibidem, p. 126) a poporului român.

4.6. Pentru a demonstra unitatea poporului român, poetul apelează la probe de toponimie, menționând că „există multe indicii, atât în numirile localităților și râurilor, precum și în alte împrejurări, cari denotă o unitate a neamului românesc preexistentă formațiunii statelor noastre”, căci „pe când găsim în Țara Românească *Argeșul*, găsim tocmai în nordul Daciei un pârâu numit *Argestrul* care se varsă din stânga în Bistrița, râu ce izvorăște din Maramureș. Pe când în Țara Românească aflăm *Câmpulungul* ca ținut și descălecătoare, aflăm în Bucovina, în creierul munților, un *Câmpulung* tot ca ținut și descălecătoare” (Ibidem, p. 126).

4.7. În fine, Mihai Eminescu argumentează existența unității etnice și de limbă a neamului nostru prin prezența unui drept cutumiar comun pentru toți românii: „Înainte sau abia după formarea statelor române vedem românii de sub Coroana Ungariei pretinzând să se judece între ei după dreptul lor propriu, jus Olachale sau Olachorum; o cerere analogă fac moldovenii ce pribegise în Polonia, să se judece după dreptul românesc. Și

aceasta când ? Pe la 1380. Care-a fost acest drept consuetudinar la carele ei țineau cu sfințenie, fie sub coroana Ungariei, fie sub a Poloniei? El n-a fost scris niciodată; era atât de viu în conștiința poporului, atât de necontestat de nimenea, încât niciunul din vechii noștri Domni n-au găsit de cuviință să-l codifice” (Ibidem, p. 126).

4.8. În notele poetului, unitatea limbii române este examinată în paralel cu identitatea poporului român. Unitatea de limbă a fost determinată de „cărțile bisericești, tipărite în Ardeal, în Moldova, în Țara Românească”, care au oprit „procesul de diversificare și de dialectizare a graiului viu” și în urma acestui fapt limba „primește prin cărți o normă unitară în rostire și în scriere, căci, printr-un instinct fericit, traducătorii și scriitorii originali aleg ca model dialectul cel mai arhaic al românilor, cel vorbit în Țara Românească și-n o parte a Ardealului, căci la cel mai vechi din toate se puteau reduce, ca la un prototip, dialectele ce încercau a se forma pe atunci” (Ibidem, p. 126). Mai mult, poetul crede că acesta poate fi considerat drept „un instinct de adevăr” sau chiar „cunoștința limbei latine care i-a îndemnat la aceasta”, atribuindu-i o importanță deosebită în acest proces de unitate literaturii populare, „a cărei răspândire uniformă nu e de tăgăduit. Aceleași balade ce s-au cules în munții Moldovei sau ai Ardealului s-au aflat, în variante, în Dobrogea, încât se constată că piesele nemerite de literatură populară aveau tendința de-a se răspândi la toți românii” (Mihai Eminescu. *Opere*. Vol. XV. *Fragmentarium*, p. 38).

4.9. În privința originii latine a limbii române, Mihai Eminescu se pronunță vorbind despre legitățile de evoluție a cuvintelor moștenite din limba latină și a celor împrumutate din slavonă: „sigur e că, deși au multe elemente slavone în limbă, nu sunt slavi. Cuvântul pentru care nu sunt și nu pot fi slavi este linguistic. Legile după cari cuvintele latine s-au prefăcut în cuvinte românești și-au sfârșit demult evoluțiunea lor; în momentul în care românii au primit cuvinte slavone, limba lor era formată de secole deja, încât, deși cuvintele slavone sunt vechi, ele nu s-au asimilat nici până în ziua de azi cu limba noastră, excepție făcând de vreo patru sau cinci vocabule cari privesc păstoria” (Mihai Eminescu. *Opere*. Vol. X. *Publicistică*, p. 38).

4.10. Mihai Eminescu este probabil prima personalitate din cultura noastră care a evidențiat în mod special importanța literaturii religioase pentru istoria limbii și pentru procesul de creare a limbii literare românești. Astfel în *Timpul* din 6 mai 1880, el afirmă că „limba *literară*, nu cea grăită în societatea cultă, limba cronicarilor și a legendelor e pe alocurea de-o rară frumusețe. Multe texte, și bisericești și laice, au un ritm atât de sonor în înșirarea cuvintelor încât e peste puțină ca frumusețea stilului lor să se atribuie întâmplării și nu talentului scriitorului și dezvoltării limbii”. În același timp, el conștient de valoarea „*stilistică și lexicală*” a cărților vechi, „căci nu sunt scrise supt influența limbilor moderne, cel puțin nu a celei franceze, și se găsesc în ele locuțiuni care încep a dispărea din limba de astăzi și se înlocuiesc prin șabloane din fraze străine dezvoltării de până-acum a limbii noastre”, iar valoarea lexicală a acestora se manifestă „prin mulțimea de cuvinte originale, pe care scriitorii bisericești și laici, siliți să

recurgă la propriile mijloace, le întrebuințează în compunerile lor” (Timpul, 10 octombrie 1881). În *Timpul* din 14 august 1882, poetul observa: „cărțile bisericești, tipărite în Ardeal, în Moldova, în Țara Românească, opresc procesul de diversificare și de dialectizare a graiului viu” (Mihai Eminescu. *Opere*. Vol. XV. *Fragmentarium*, p. 91).

5. Așadar, în deciziile noastre în problema limbii române urmează să ne conducem de studiile filologice ale savanților (dar nu pe afirmațiile aberante ale unor pseudosavanți fripturiști sau ale unor politicieni conjuncturiști) și pe afirmațiile înaintașilor noștri care au fost preocupați în permanență de destinul poporului nostru, dorindu-i „la trecutu-i mare, mare viitor”. Sunt absolut convins că angajații Institutului de Filologie își onorează cu multă corectitudine, incoruptibilitate, integritate, onestitate, probitate și onestitate sarcinile și nu admit să se lase antrenați în acțiuni antinaționale, antiromânești, fie acestea de natură științifică, fie de natură social-politică.

În fine, avem toată convicțiunea că un stat nu poate fi durat pe minciună, pe semiadevăruri și pe imperiul ignoranței în rândurile populației. Numai adevărul științific ne poate feri de la unele eventuale greșeli, în timp ce minciuna este în stare doar temporal să ne ferească de nenorocirile care pot să se precipite asupra noastră chiar într-un viitor foarte apropiat.

2.2. LIMBA ROMÂNĂ ÎN REPUBLICA MOLDOVA: SITUAȚIA ȘI PERSPECTIVELE

În preajma zilei independenței Republicii Moldova și a sărbătorii naționale „Limba noastră cea română”, avem prilejul de a formula unele idei concludive (fie de natură pozitivă, fie de natură negativă) în problema legislației lingvistice existente și în cea referitoare la programul de funcționare a limbilor în Republica Moldova

În primul rând, se impune o constatare cu tentă optimistă: legislația lingvistică, adoptată la 31 august 1989 de către fostul Soviet Suprem al fostei R.S.S.M., a avut un impact pozitiv în primii ani de existență a Republicii Moldova, întrucât s-a revenit la grafia firească a limbii române, alfabetul latin, iar în instituțiile de stat a început să fie utilizată limba română, fiind totodată traduse, elaborate, preluate și adaptate standarde, instrucțiuni, formulare, etichete etc. În același timp, legislația lingvistică prevedea extinderea sferei de funcționare a limbilor minorităților naționale. În perioada '89-'93, pentru a înlesni implementarea legislației lingvistice, Președinția, Parlamentul și Guvernul au întreprins mai multe acțiuni de importanță majoră în această direcție: au fost formate peste 2500 de grupe de învățare a limbii române pentru alogloți (din resurse bugetare), s-a înființat Departamentul pentru Funcționarea Limbilor; pe lângă Guvern a fost instituită o comisie permanentă care monitoriza modul de implementare a legislației lingvistice pe teren și, în fine, a fost creată o comisie de examinare a gradului de cunoaștere a limbii române de către alogloți în vederea ocupării unor funcții publice sau obținerii cetățeniei. Un rol deosebit pentru transpunerea în viață

a legislației lingvistice l-a avut și Declarația de Independență a Republicii Moldova din 27 august 1991, care se impune, mai întâi, prin curaj civic, consecvență politică, cutezanță națională și competență istorică, politică și juridică. Totodată, această declarație este primul act oficial care denumește corect, din punct de vedere științific, limba vorbită de populația majoritară a Basarabiei: „Mișcarea democratică de eliberare națională a populației din Republica Moldova și-a reafirmat aspirațiile de libertate, independență și unitate națională, exprimate prin documentele finale ale Marilor Adunări Naționale de la Chișinău din 27 august 1989, 16 decembrie 1990 și 27 august 1991, prin legile și hotărârile Parlamentului Republicii Moldova privind decretarea **limbii române** ca limbă de stat și reintroducerea alfabetului latin, din 31 august 1989, drapelul de stat, din 27 aprilie 1990, stema de stat, din 3 noiembrie 1990, și schimbarea denumirii oficiale a statului, din 23 mai 1991”. Deși în textul declarației nu se vorbește direct de apartenența majoritarilor basarabeni la națiunea română (din motive cunoscute la momentul redactării ei), totuși caracterul identitar românesc al basarabenilor rezultă din expresiile „spațiul istoric și etnic al devenirii sale naționale”, „parte componentă a teritoriului istoric și etnic al poporului nostru” etc. Așa cum dictează practica internațională, declarația de independență urma să constituie fundamentul juridic și politic al noii Constituții. Inițial, parlamentul din '90 tocmai astfel intenționa să procedeze, proiectul de Constituție elaborat atunci inserând textul Declarației de Independență în calitate de preambul al acesteia. Dar, vorba Sfintei Scripturi, cu intenții frumoase este pavat infernul: parlamentul agrarian din '94 a abandonat, din parvenitism politic și ambiții de căpătuire politică rapidă, proiectul anterior de Constituție și a elaborat o altă Constituție, fără a lua în considerare Declarația de Independență.

În linii mari, am putea afirma că cei 20 de ani de la declararea Independenței sunt ani de răscruce, plini de idealuri, de speranțe, dar mai ales de mari deziluzii, pe care ni le provoacă neîmplinirile și, în mod special, promisiunile fără capăt ale politicienilor noștri, care nu fac decât să-și camufleze ilegalitățile prin angajamente promițătoare de viață bună, acoperindu-se ba cu relațiile strategice cu Rusia, ba cu relațiile de bună vecinătate cu Ucraina, ba cu parteneriatul euro-atlantic. În cele din urmă, nu obținem nimic, ci creăm doar aparențe de independență, improvizăm scenarii utopice, aidoma histrionilor ne dăm în spectacol și ne dăm importanță.

Referitor la limba română, constatăm cu tristețe că în multe privințe ea continuă a fi doar un deziderat în mare parte eșuat, căci, în funcție de interesele lor electorale, politicaștrii de la Chișinău pot milita pentru orice altă limbă de stat (rusă, ucraineană, găgăuză, turcă, mongolă, tătară etc.), în timp ce limba nenorociților autohtoni este ignorată în modul cel mai impertinent, permițându-i-se să stea în capul mesei doar la anumite manifestări de paradă și în casele celor mulți și săraci de la țară.

Așadar, după adoptarea Constituției din 1994, politica lingvistică a luat o altă turnură. Articolul 13 din Constituție a consfințit un neadevăr științific, afirmând că limba de stat a Republicii Moldova este „limba moldovenească”.

Glotonimul „limbă moldovenească” a fost respins de către cei mai notorii filologi romaniști din Europa Occidentală (C. Tagliavini, E. Coșeriu ș.a.), Rusia (R. Budagov, S. Berstein, Raimund Piotrovski etc.), Ucraina (S. Semcinski, Gh. Jernovei, Gr. Bostan etc.), Republica Moldova (S. Berejan, N. Corlăteanu, T. Cotelnic, A. Eremia, N. Mățcaș, I. Dumeniuc etc.). Cu toate acestea, unii politicieni continuă să vehiculeze falsul glotonim „limbă moldovenească”, ceea ce a destabilizat relațiile dintre etnia majoritară și minoritari din Republica Moldova. Mii de alogloți au abandonat cursurile de studiere a limbii române, conștientizând că statul nu-i încurajează în acest demers.

La ora actuală, se constată un evident regres în politica lingvistică, care, în prezent, nici nu există. Niciun stat cu adevărat suveran și independent nu permite unei etnii minoritare să-și declare limba sa drept „limbă de comunicare interetnică”, constituindu-se o situație în care minoritarii dictează majoritarilor limba de comunicare în societate. (limba etnicilor ruși, cu ponderea de numai de cca 13% funcționează la etapa actuală, după 20 de ani de independență a Republicii Moldova, în calitate de „limbă de comunicare interetnică”.)

Pentru a redresa situația lingvistică în Republica Moldova, se impun de urgență mai multe acțiuni:

a) Să se revină la glotonimul corect **limba română** în Constituția Republicii Moldova, în conformitate cu prevederile Declarației de Independență a Republicii Moldova din 27 august 1991, în acest scop fiind necesar ca problemele legate de lingvistică, literatură, istorie și cultură în general să fie delegate A.Ș.M., deciziile căreia în problemele respective ar avea statut de lege, excluzându-se odată și pentru totdeauna în acest fel imixtiunea politicului în știință și cultură.

b) Să se creeze, la nivel de stat, o comisie din specialiști (filologi, istorici, filosofi, juriști ș.a.), care să elaboreze o nouă legislație lingvistică ținându-se cont de norme de drept internațional privind folosirea limbilor, de Carta Europeană a limbilor regionale sau minoritare etc.

c) Să se elaboreze un program de stat în problema transpunerii în viață a noii legislații lingvistice, fiind antrenați în această acțiune filologi, juriști, istorici, filosofi etc.

d) Să fie atestați funcționarii, deputații, conducătorii de instituții, organizații, întreprinderi etc. (indiferent de forma de proprietate) în problema cunoașterii limbii române.

e) Să fie reînființat Departamentul (eventual o Agenție de stat) pentru Funcționarea Limbilor cu misiunea de a monitoriza pe teren modul de funcționare (nefuncționare) a limbii române și a limbilor etniilor minoritare din Republica Moldova la toate nivelurile: economic, cultural, politic, administrativ etc.

În acest context, este rațional să urmărim exemplul republicilor baltice, care, inițial, au adoptat o legislație lingvistică mai liberală, însă în urma unor modificări ulterioare aceasta a devenit mult mai restrictivă. Estonia, de exemplu, modifică în 1995 legea cu caracter de compromis

aprobată în 1989. Prin noua lege, limbii ruse i se conferă statut de limbă străină. Tot aici se stipulează că persoanele ce nu posedă limba estonă pot comunica cu funcționarii publici într-o limbă străină, eventual rusa, în urma consimțământului reciproc al acestora. În alte circumstanțe, cetățeanul poate comunica prin intermediul unui traducător, asumându-și toate cheltuielile. Letonia a mers și mai departe: aici s-a introdus sistemul de amenzi „pentru nivelul insuficient de cunoaștere a limbii de stat”.

Acordarea prin lege atât limbii ruse, cât și limbii române a acelorași funcții trebuia acceptată ca un act de compromis doar pentru o perioadă de tranziție. Bilingvismul „format istoricește” la noi este astăzi un obstacol în procesul repunerii în drepturi a limbii române. Prin articolele din legislația aprobată în 1989 se asigură în continuare utilizarea limbii ruse:

– art. 2 prevede că în localitățile în care majoritatea populației este de origine găgăuză limba de comunicare este limba de stat, *găgăuză sau rusă*;

– art. 3 stipulează utilizarea limbii ruse alături de „limba moldovenească” în calitate de limbă de comunicare între națiuni, astfel asigurându-se un „bilingvism național-rus și rus-național real”;

– art. 9 asigură traducerea în rusă a lucrărilor în organele puterii de stat;

– art. 15 prevede ca limbă a procedurii penale să fie limba de stat *sau o altă limbă acceptabilă*;

– art. 18 acceptă sistemul educațional în „limbile moldovenească” *sau rusă*.

Caracterul ambiguu al legislației a împiedicat realizarea unui dialog echitabil între etniile conlocuitoare. Drept consecință, a fost provocată o scindare a societății, care s-a manifestat prin crearea a două grupări. Deși diametral opuse, ambele sunt protejate de lege, după cum putem constata din exemple citate.

Restricțiile funcționale din practica limbii de stat au „coincis” cu nesiguranța lingvistică a vorbitorilor. Aceștia nu mai pot face față numeroaselor acte de subminare a adevăratei lor identități naționale. În condițiile aplicării standardelor europene, sarcina indiscutabilă care se impune e să readucem în formulările actelor legislative adevărul stabilit istoricește și să redăm limbii române funcțiile pe care aceasta le merită conform statutului său. În acest scop trebuie să ținem cont de două aspecte: redenumirea în Constituție a termenului glotonimic și adoptarea noii legislații lingvistice, care ar asigura limbii române toate funcțiile, ar crea condiții sociale ce ar susține alogloții să posede limba română, ar exclude din învățământul superior studierea în paralel în limba română și rusă, învățământul în limba rusă putând fi acceptat doar până la nivel școlar primar etc.

Recent, experții de la IDIS „Viitorul” au prezentat un studiu în care constată că în Republica Moldova este cea mai confuză situație lingvistică dintre toate statele ex-sovietice. Limba oficială a statului face parte din patrimoniul de stat, întrucât, pe lângă imn și drapel, ea e un atribut extrem de important.

Institutul de Filologie Română „Bogdan P.-Hasdeu” al Academiei de Științe a Moldovei și-a expus în repetate rânduri opinia despre denumirea limbii vorbite în Republica Moldova. Aceasta a fost mediatizată în publicațiile științifice ale Institutului și în alte lucrări de specialitate. Avem în vedere, mai întâi de toate, „Răspuns la solicitarea Parlamentului Republicii Moldova privind istoria și folosirea glotonimului «limbă moldovenească” (opinia specialiștilor-filologi ai Academiei de Științe a Moldovei, aprobată la ședința lărgită a Prezidiului A.Ș.M.)”, „Declarația colectivului Institutului de Lingvistică al A.Ș.M.”, aprobată la 20 februarie 1996, cât și „Declarația Adunării Generale Anuale a Academiei de Științe a Moldovei”, adoptată la 28 februarie 1996.

Ultima declarație o reproducem în întregime, or, Academia de Științe a Moldovei n-a renunțat la această opinie, deci ea este validă și în momentul actual: „Adunarea Generală Anuală a Academiei de Științe a Moldovei confirmă opinia științifică argumentată a specialiștilor filologi din republică și de peste hotare (aprobată prin Hotărârea Prezidiului A.Ș.M. din 9.09.94), potrivit căreia denumirea corectă a limbii de stat (oficiale) a Republicii Moldova este LIMBA ROMÂNĂ”.

În fine, suntem de părerea că pentru ameliorarea situației de funcționare a limbii române în Republica Moldova este necesar să fie creată, de urgență, o comisie de lucru pentru elaborarea politicii de stat de funcționare a limbilor, comisia urmând să includă savanți din domeniul filologiei, istoriei, dreptului și culturii naționale și un departament special în domeniul controlului de stat asupra tuturor problemelor funcționării limbilor. În al doilea rând, pentru a exclude posibilitatea imixtiunii politicului în probleme de lingvistică, literatură, istorie și cultură, credem că este absolut necesar ca atribuțiile respective să fie transmise Academiei de Științe, deciziile ei în probleme de limbă, literatură, istorie și cultură urmând să capete statut de lege.

2.3. MEANDRELE POLITICII AUTOHTONE ÎN PROBLEMA LIMBII ROMÂNE

0. Opiniile președintelui parlamentului Republicii Moldova, Marian Lupu, expuse în cadrul emisiunii „În profunzime” a postului PRO-TV Chișinău, au pretenția de a se impune prin noutate absolută, profunzime științifică, flexibilitate politică și pretinsă autenticitate.

Mai întâi, analizând afirmațiile dlui M. Lupu, constatăm cu facilitate că este complet eronată opinia cu privire la gradul sporit de subiectivism al științelor umanistice, întrucât sunt subiective în egală măsură nu numai științele umanistice, ci și cele exacte, dat fiind că omul nu poate cunoaște, inclusiv nu poate reflecta, lumea înconjurătoare, decât în mod subiectiv, omul fiind simultan atât obiectul, cât și subiectul cunoașterii. Prin urmare, ființa umană este subiectivă în toate domeniile în care activează. Mai mult, dacă cunoașterea umană ar fi obiectivă în totalitate, s-ar putea admite că ea este absolută și, în consecință, finită, deși în realitate ea este infinită și

în continuă precizare și concretizare, din care cauză putem admite că unul Dumnezeu știe totul. Etichetând științele exacte (fizica, matematica etc.) ca fiind obiective în cel mai înalt grad, dl M. Lupu nu face decât să exprime o poziție banală, împărtășită chiar și de unii oameni de știință, fără a face însă prea multă vâlvă din acest lucru. Acestea fiind enunțate, eu aș avea tupeul să declar că nici științele exacte nu sunt obiective în întregime, căci altfel realizările științifico-tehnice elaborate pe baza unor calcule matematice nu ar conduce, uneori, la catastrofe de mari proporții, cauza acestora fiind fie eroarea umană, fie imperfecțiunea calculelor etc. Să nu uităm că matematica se bazează pe aspectul cantitativ al realității analizate, făcând abstracție de celelalte aspecte (calitativ, valoric, social, economic, politic, spiritual etc.), care, în anumite circumstanțe, sunt mult mai importante decât aspectul cantitativ. Totodată, nici aspectul cantitativ nu este întotdeauna definitoriu chiar în matematică, de exemplu. Astfel, dacă adunăm o haită de lupi cu altă haită de lupi nu obținem două haite de lupi, ci o haită mai mare de lupi, tot așa cum, adunând o picătură de apă cu altă picătură de apă, nu obținem două picături de apă, ci numai una, dar mai mare, deoarece în teoria mulțimilor funcționează alte legitiți decât cele aritmetice propriu-zise.

Așadar, obiectivitatea sau subiectivitatea științelor sunt categorii relative și ca urmare opoziția științe obiective – științe subiective nu este concludentă și deci determinantă pentru științele exacte și pentru cele umanistice, dat fiind că subiectivismul este propriu în egală măsură ambelor tipuri de științe.

1. Referitor la subiectivismul științelor umanistice, este lesne a demonstra că subiectivismul lingvisticii, de exemplu, nu este cu nimic mai accentuat decât subiectivismul matematic. Pentru a demonstra identitatea a două fenomene lingvistice, este suficient să comparăm paradigmele acestora. Astfel, dacă comparăm paradigma declinării substantivelor *om* și cea a conjugării verbului *a omeni* în graiul moldovenesc și cel muntenesc sau în cel ardelenesc, constatăm fără niciun efort spiritual deosebit că aceste paradigme coincid sută la sută. O situație similară atestăm și în cazul paradigmelor declinării și conjugării tuturor numelor și verbelor, fapt ce ne determină să constatăm existența unei structuri interne identice, adică a unei singure limbi – limba română.

2. Nici în raport cu denumirea limbii, situația nu este cu mult mai complicată, aici intervenind nu atât factorul obiectiv, cât cel politic, adică interesul unor anumiți indivizi, de asemenea de natură subiectivă, dar extralingvistică.

Este adevărat că, după formarea Moldovei medievale, s-a încercat ca limba vorbită aici să fie numită *limbă moldovenească*. Acest glotonim nu era utilizat în sens terminologic sau cu scopul de a denumi o altă realitate decât cea denumită de sintagma *limbă română* sau *valahă*, ci pentru a denumi limba română vorbită din Moldova. Mai mult decât atât, cărturarilor medievali erau conștienți de existența unei limbi literare unice, românești și căutau să scrie astfel încât lucrările lor să fie înțelese de toți vorbitorii de limbă română, indiferent de originea lor provincială. Evident, alături de sintagma

limbă română era utilizată sintagma *limbă moldovenească* cu sensul „limbă română vorbită în Moldova”. În această ordine de idei sunt concludente operele scriitorilor moldoveni Grigore Ureche, Miron Costin, Nicolae Costin, Ion Neculce și Dimitrie Cantemir. Este interesant să menționăm că Dimitrie Cantemir, în lucrarea sa *Hronicul vechimei a româno-moldovlahilor...*, vorbește despre limba română ca limbă a tuturor locuitorilor din țările românești, fără a insista în mod deosebit asupra sintagmei *limbă moldovenească*, în timp ce în *Descrierea Moldovei* nu vorbește decât despre limba moldovenească, fapt explicabil din moment ce această lucrare a fost elaborată la comanda Academiei din Berlin. Această poziție nouă a lui Dimitrie Cantemir se explică prin faptul că el, fiind insatisfăcut de situația sa din Rusia, își dorea redobândirea scaunului domnesc al Moldovei cu ajutorul puterilor occidentale și, pentru a nu crea impresia că râvnește și la scaunul Munteniei, vorbește despre limba moldovenească.

În fine, să reținem că sintagmele *limbă română* și *limbă moldovenească* se aflau în raport de complementaritate, până la mijlocul secolului al XIX-lea, adică erau folosite alternativ în calitate de sinonime, realitate specifică pentru Moldova, dar nu și pentru Muntenia sau Transilvania. Odată cu Unirea Principatelor din 1859, îmbinarea *limbă română* s-a generalizat, obținând totodată statut terminologic. De acum înainte, îmbinarea *limbă moldovenească* se întâlnește sporadic, iar adjectivul *moldovenesc* nu se mai folosește cu referire la limbă, ci numai ca atribut al unor substantive de tipul *oraș, târg, grai, localitate, pronunție, sat, specific, vorbire* etc.

3. În Basarabia, ocupată de Imperiul Țarist în 1812, a continuat să fie folosită sintagma *limbă moldovenească* și acest lucru se făcea fie din ignoranță, fie din considerente politice, deși sintagma *limbă română* se utiliza, mai ales, în limbajul intelectualilor autohtoni. În această ordine de idei sunt concludente gramatica românească a lui Ioan Marcela și gramatica românească a lui Ioan Donceev, cea din urmă fiind tipărită cu caractere latine. După Unirea Principatelor din 1859, regimul țarist și-a intensificat activitatea de înstrăinare a românilor basarabeni în raport cu cei din România pentru a exclude intenția acestora de a reveni la trupul Țării și în această acțiune un rol deosebit îi revenea limbii basarabenilor, care, fiind numită moldovenească, determina lumea neștiutoare de carte să creadă că moldovenii vorbesc o limbă diferită decât cea română și fac parte dintr-o altă națiune decât cea română. De altfel, limba română a basarabenilor și identitatea lor românească erau recunoscute chiar de „clasicii marxist-leninismului”: Marx, Engels și Lenin. După Marea Unire din 1918, statul sovietic, fiind pus în situația pierderilor teritoriale pe care le-a suferit Rusia Țaristă, a căutat pe toate căile să-și recapete teritoriile de altădată. În vederea recuceririi Basarabiei, a fost creată R.A.S.S.M., pe malul stâng al Nistrului și pentru a-i legitima existența a inventat poporul moldovenesc și limba moldovenească. În pofida adevărului istoric și științific și în pofida afirmațiilor lui Lenin, din interese politice și ideologice statul sovietic a falsificat istoria românilor basarabeni, apartenența lor națională, prin crearea unei națiuni și a unei limbi inexistente: națiunea și

limba moldovenească, conducându-se de bimilenarul dicton latin *divide et impera!* Această politică a continuat să fie practică până la prăbușirea imperiului sovietic, iar forțele nostalgice ale regimului sovietic o practică cu succes și în prezent.

4. După declararea Independenței, forțele ostile independenței și ignoranții au continuat să mizeze pe ideea existenței unei limbi moldovenești și a unui popor moldovenesc. Și au procedat în acest fel din cauza că erau fie îndotrinați de ideologia sovietică, fie în serviciul serviciilor secrete rusești, fie ignoranți (dar mai puțin probabil).

Odată cu refuzul de a indica apartenența națională în pașapoartele eliberate de administrația Republicii Moldova, din motive parțial justificate (unii cetățeni se declarau români, alții moldoveni, iar un număr relativ mic se autoidentificau daci) și odată cu completarea rubricii *naționalitate* cu calificativul „cetățean al Republicii Moldova” (de parcă pașaportul respectiv nu este eliberat unui cetățean al Republicii Moldova, ci al Patagoniei), am constatat că unii rusofoni, puțin mai spălăței, au început a se declara moldoveni, pe motivul că sunt cetățeni ai Republicii Moldova.

Dacă până adineaori adepții moldovenismului erau, de cele mai multe ori străinii, nostalgicii și agenții regimului sovietic, în prezent aceștia sunt oameni politici care la declararea Independenței nu aveau decât 20-30 de ani și nu ne rămâne decât să-i bănuim de colaboraționism cu forțele străine, ostile independenței Republicii Moldova, forțe care, fiind conștiente de ireversibilitatea revenirii la U.R.S.S., fac tot posibilul pentru a ține Republica Moldova în zona de influență politică și economică a Rusiei, chiar dacă aceasta se declară susținătoare ardentă a principiilor democratice, rămânând în realitate tot atât de avidă de teritorii străine ca și predecesoarea sa, U.R.S.S. (a se vedea în această ordine de idei agresiunea Rusiei asupra R. Moldova și asupra Georgiei sau Ucrainei). În condițiile actuale, adepții moldovenismului au drept reper teoretic faptul că toți cetățenii Republicii Moldova, indiferent de apartenența lor națională, sunt moldoveni, așa cum o demonstrează rubrica pașaportului „cetățean al Republicii Moldova”. Am dubii serioase în privința obiectivității acestei opinii, de aceea consider că nu este decât un truc politic, o nouă capcană, prin care se încearcă să ne țină în prizonieratul rătăcirilor pseudomoldovenești și să ne dirijeze în direcția dorită de ei sau de stăpânii lor. Totodată, este departe de mine gândul că rusul se va declara moldovean doar pentru simplul fapt că este cetățean al Republicii Moldova, căci lupul părul își schimbă, iar năravul ba!

5. Opinia dlui M. Lupu despre denumirea limbii noastre nu se distinge prin originalitate în raport cu cele existente, partea originală reducându-se la comparația dintre limba bulgară și cea macedoneană și dintre limba sârbă (croată) și limba muntenegreană. Comparația nu este cu totul reușită, mai ales că situația dintre bulgară și macedoneană este una arhicunoscută, iar poziția macedonenilor a fost susținută și inoculată în conștiința lor de administrația, de ideologia și de politica oficială a ex-Iugoslaviei, din considerente politice, pentru a exclude pretențiile Bulgariei asupra Macedoniei. O situație distinctă atestăm în Munte Negru, care, după prăbușirea Iugoslaviei, încearcă să se

autoidentifice atât din punct de vedere lingvistic, cât și din punct de vedere național, dar această autoidentificare se produce tot sub presiunea oamenilor politici, întrucât poporul este dominat de problemele existenței cotidiene și mai puțin de edificarea unui stat independent în raport cu Serbia sau cu Croația. Și de această dată problema denumirii limbii este mai curând un moft politic decât o doleanță imperativă a societății.

De altfel, dl M. Lupu examinează numai exemple care servesc la susținerea opiniei sale, fără a aduce în discuție exemple care contrazic poziția sa. Astfel, toată lumea știe că în toate landurile germane, inclusiv în cele care nu au intrat în componența Germaniei, se vorbește limba germană, fără ca cineva să pretindă că vorbește o altă limbă decât germana (a se vedea situația din Luxembourg, Lichtenstein etc.). Mai mult, austriecii, deși se autodefinesc austrieci, vorbesc limba germană și nu sunt obsedați de ideea că Germania îi va ocupa sau anexa, iar când vine vorba despre ortografia limbii germane, nu operează nicio modificare fără acordul mutual al Berlinului.

O situație similară atestăm și în cazul limbii portugheze și al limbii spaniole, vorbite în țările de origine și în America Latină, țări în care nu i-a cășunat nimănui să numească limba altfel în raport cu denumirea ei din țările de origine.

De altfel, scindarea pe principii ideologice și politice a încercat a se face și în fosta Germanie Democrată, unde se vorbea despre constituirea unei noi limbi germane socialiste, distincte de cea vorbită în Germania Federală, drept motiv servind ponderea ideologică marxist-leninistă a termenilor social-politici din Germania de Est în raport cu ponderea „idealistă” și burgeză a termenilor social-politici din limba Germaniei de Vest.

Totuși, aberațiile ideologice nu au avut întotdeauna repercusiuni atât de grave. Astfel, vietnamezii de nord nu s-au opus din punct de vedere ideologic și lingvistic vietnamezilor de sud, tot așa cum nu se opun coreenii de nord celor de sud sau chinezii continentali locuitorilor din Taiwan. Se pare că aceste exemple nu sunt pe placul dlui M. Lupu! Motivul e la suprafață: Vietnamul s-a întregit, China e pe cale de a se întregi, iar pe viitor se va produce același lucru și în Coreea.

6. În Republica Moldova a spune că ești român și că vorbești românește înseamnă, în opinia pretenșilor noștri politicieni, a atenta la independența Republicii Moldova și a pleda pentru Unirea cu România. Tocmai din aceste considerente, dl M. Lupu apelează la diferite trucuri sofisticate pentru a demonstra că vorbim limba moldovenească și că suntem moldoveni, fiind etichetați ca fiind moldoveni chiar și cei care nu ne vorbesc limba. Prin urmare, a fi moldovean înseamnă a nu recunoaște că ești român și a nu vorbi limba română, iar limba pe care o vorbesc unii dintre acești moldoveni nu este decât o limbă primitivă, inestetică, incorectă, dominată de cuvinte și expresii rusești, străine structurii interne și firii limbii noastre. Se vede că în mentalitatea unora noțiunea moldovean continuă să se asocieze cu noțiunea de incult, necivilizat. În această ordine de idei este demnă de interes atitudinea unor ruși inteligenți care, atunci când vine vorba despre

însușirea limbii, declară categoric că vor să învețe româna și în niciun caz moldoveneasca.

În fine, mi s-a creat impresia că „noile vechi” tălmăciri asupra denumirii limbii române nu sunt decât niște ambalaje pretins novatoare pentru niște idei perimate, fără a fi aruncate definitiv la coșul de gunoi al istoriei. Constat cu tristețe că cea mai mare parte a politicianilor noștri nu este atât preocupată de starea materială și spirituală a poporului, care comunică în limba pe care o vorbește și există așa cum există, fără a-și pune, în mod obligatoriu, problema cum se numește limba pe care o vorbește, cât de propria bunăstare, de poziția lor socială privilegiată etc. Nu cred în sinceritatea lor când se arată preocupați de viitorul Republicii Moldova.

7. Teamă patologică de unire cu România a politicianilor din Republica Moldova nu este deloc justificată, în primul rând din cauza că lipsesc circumstanțele obiective (poziția marilor puteri, situația internă din Republica Moldova etc.) și subiective (tendința spre separatism a majorității populației, inclusiv a celei românești, din Republica Moldova). În același timp, nu putem exclude din calcul nici perspectiva de stat independent a Republicii Moldova, întrucât ca urmare a soluționării unor probleme interne, în special de natură economică, inclusiv a diferendului din zona Nistrului, ea poate avea un viitor prosper în constelația Uniunii Europene, chiar dacă este populată, în majoritate, de români, iar populația ei vorbește limba română. Există analogii numeroase, în Europa, Asia și America, unde există mai multe state care vorbesc aceeași limbă cu populații identice sub aspectul apartenenței naționale.

Am toată certitudinea că, mai devreme sau mai târziu, Unirea se va produce, în pofida luptei înverșunate a unor domni de tipul lui Marian Lupu.

8. Să fie oare denumirea limbii motivul sărăciei totale a populației, al regresului economic inimaginabil, al decăderii moravurilor și al altor flageluri sociale? Nu cred. Mi se pare că incapacitatea oamenilor politici de a elabora proiecte economice de depășire a situației dezastruoase din economie este motivul principal al începutului de faliment al proiectului Republica Moldova. O situație economică prosperă ar conduce în mod treptat la soluționarea disensiunilor interetnice, a conflictului transnistrean și, în fine, la restabilirea integrității teritoriale. Dl M. Lupu, economist de formație, fiind incapabil să identifice soluțiile economice de depășire a crizei, se aventurează în identificarea unor soluții de natură lingvistică, domeniu pentru care nu are pregătirea necesară, din care cauză lansează idei aberante, lipsite de fundament științific. Am certitudinea că Republica Moldova va rămâne un proiect nerealizat atâta vreme cât agronomii vor face politică, politicianii cultură, economiștii lingvistică, iar oamenii de știință nu vor avea altceva de făcut decât să demonstreze valabilitatea tezelor geniale lansate de politicieni în cele mai variate domenii de activitate!

9. Cine să fie politicienii moldoveni contemporani din Moldova independentă care pledează cu atâta ardoare pentru limba moldovenească și poporul moldovenesc? Dacă aceștia sunt oameni sănătoși la minte, ei nu pot fi decât niște persoane interesate. Cu alte cuvinte, ei au o legătură, familială, colaterală, oarecare, dar au o legătură cu vechea nomenclatură din fosta U.R.S.S. sau din fostul KGB și actualul denumit în termeni tabuizanți FSB.

Așadar, descendența acestora nu vine din sistemul bolșevic compromis al moldovenilor și al „specialiștilor” veniți în Basarabia cu misiuni speciale, implicați în represii și torturi. Desigur, ei descind din nomenclaturiştii „de omenie“, care au făcut „doar bine“!!! Sunt mai mult ca sigur că în politica moldovenismului nu există o motivație ideologică! Ideologia e și ea ascunsă – se vede lângă busturile lui Lenin! Nu, nimic ideologic! E vorba de „sfinte“, „legitime“ și foarte omenești“ sentimente umane! Parcă ai mai multă încredere într-un tânăr cetățean care, deși a absolvit o școală în limba rusă sau chiar în română, ori în cineva cu care te întâlneai la un anume ștrand sau restaurant, în care se intra cu o anume legitimație – și, în treacăt fie zis, cu decorul și serviciul mai select decât în alte locuri! Și totuși știm ce important e „în ce ape te-ai scăldat“! La moment contează postul deținut, dar mai ales dorința nebună ca situația respectivă să dăinuie la nesfârșit!

10. Cu altă ocazie am lansat ideea ca problemele de știință (lingvistice, istorice, literare, estetice etc.) să fie transmise Academiei de Științe, iar deciziilor acesteia în problemele respective să li se atribuie statutul de lege. Astfel, s-ar exclude imixtiunea politicului în probleme legate de denumirea limbii, de anumite evenimente istorice, sociale sau culturale. Politicienii fac abstracție de existența probelor științifice și pedalează pe anumite idei perimate pentru a-și asigura ascensiunea și aflarea la putere.

De altfel, specificul discursului politic al oamenilor politici constă, pe de o parte, în legitimarea puterii de care dispun, iar pe de altă parte, ei urmăresc să convingă, să seducă și să determine cetățenii (electoratul) să acționeze într-o anumită direcție. Singurul mijloc de a te impune în viața publică rămâne convingerea publicului larg prin cuvânt, ceea ce depinde de autoritatea emițătorului politic, acesta făcând în acest scop apel la retorică. În prezent, substantivul retorică pe lângă sensul direct „artă a exprimării alese, utilizată în scopul convingerii unui auditoriu; oratorie, elocvență” are și sensul peiorativ „declamație emfatică, lipsită de un fond serios de idei; discurs pompos” sau „șiretenie, viclenie de înlănțuire a spiritului și a minții nu prin forță brutală, ci prin vorbe dulci”. Ideea că retorică are caracter persuasiv aparține lui Socrate, care a avut ulterior mai mulți susținători: Platon, Aristotel, Apolodor, Cicero etc. Astfel, raportându-ne la criteriul convingere, pe baza căruia se construiește fiecare etapă a discursului politic, finalitatea urmărită va fi dată de adeziunea auditoriului. Socrate face chiar o distincție între convingerea de opinie și convingerea de știință, afirmând că oratorul nu-i un învățător, în tribunale și adunări populare, tratând asupra lucrurilor drepte și nedrepte, ci numai un făuritor de păreri. Astfel, retorică devine un joc al formelor, menit să captiveze și să seducă auditoriul. Retorică a făcut încă de la începuturi parte din sfera politicului, deoarece discursurile se refereau, de cele mai multe ori, la probleme de ordin politic. Oratorii Antichității defineau retorică ca o artă: „retorică este arta care se ocupă cu discursurile ce au în vedere chestiunile politice” (Quintilian); „retorică este arta de a aduna, alege și enunța cu înfrumusețarea cuvenită tot ce poate servi să convingă în materie politică” (Teodor din Gadara). Toate aceste caracteristici ale retoricii sunt proprii și discursului politic al dlui M. Lupu. Deci discursului său nu urmărește decât scopuri politice: înlănțuirea electoratului! Păzea!

2.4. LIMBA ROMÂNĂ ÎN REPUBLICA MOLDOVA – 25 DE ANI DE ILUZII ÎN ASCENSIUNE

La finele acestei luni, comunitatea noastră va marca cea de-a 25 aniversare de la decretarea limbii române în calitate de limbă de stat a Republicii Moldova, motiv serios, la prima vedere, de a jubila, deși situația reală de funcționare a limbii române în Republica Moldova este departe de a fi prilej de triumf. În primul rând, sunt absolut necesare revizuirea capitală a legislației lingvistice în vigoare și elaborarea unei politici lingvistice în conformitate cu standardele europene și a unui program științific de reglementare a modului de funcționare a limbilor în Republic Moldova. Cu toate acestea, legislația lingvistică, adoptată la 31 august 1989, a avut, în perioada inițială o importanță și o valoare decisive în procesul de afirmare socială a limbii române în Republica Moldova, întrucât s-a revenit la grafia firească a limbii române, alfabetul latin, iar în instituțiile de stat a început să fie utilizată limba română, fiind totodată traduse, elaborate, preluate și adaptate standarde, instrucțiuni, regulamente, formulare, etichete etc. în limba română. În perioada '89- '93, pentru a înlesni implementarea legislației lingvistice, Președinția, Parlamentul și Guvernul au întreprins mai multe acțiuni de importanță majoră în această direcție: au fost formate peste 2500 de grupe de învățare a limbii române pentru alolingvi (din resurse bugetare), s-a înființat Departamentul pentru Funcționarea Limbilor; pe lângă Guvern a fost instituită o comisie permanentă care monitoriza modul de implementare a legislației lingvistice în toate domeniile sociale și, în fine, a fost creată o comisie de examinare a nivelului de cunoaștere a limbii române de către alolingvi în vederea ocupării unor funcții publice sau pentru obținerea cetățeniei. Un rol deosebit pentru transpunerea în viață a legislației lingvistice l-a avut și Declarația de Independență a Republicii Moldova din 27 august 1991, care se impune, mai întâi, prin curaj civic, consecvență politică, cutezanță națională și competență istorică, politică și juridică. Totodată, această declarație este primul act oficial care denumește corect, din punct de vedere științific, limba vorbită de populația majoritară a Basarabiei.

Așadar, putem conchide că cei 25 de ani de la decretarea limbii române drept limbă de stat și cei 23 de ani de la declararea Independenței au fost ani decisivi pentru societatea noastră, plini de speranțe și de idealuri neîmplinite, inclusiv de mari deziluzii, pe care ni le provoacă insuccesele, eșecurile și, mai ales, infinitele promisiuni ale politicienilor noștri. Evident, putem constata cu mare regret că limba română continuă, în multe domenii, a fi doar un deziderat în mare parte eșuat, în funcție de interesele de partid sau electorale ale politicienilor noștri, care ignoră limba și interesele populației majoritare cu impertinență inimaginabilă.

În prezent, constatăm un declin evident la capitolul funcționării limbii române în Republica Moldova și în problema politicii lingvistice

a conducerii noastre oficiale, domeniu în care se acționează fie în baza unor principii „teoretice” depășite, fie în baza unei indiferențe comode conform sloganului „să lăsăm totul așa cum este, întrucât orice schimbare aduce numai neplăceri”. Drept consecință a acestei situații confuze, minoritatea rusofonă, continuând o tradiție perimată din perioada sovietică, își manifestă nostalgia pentru privilegiile din trecut și, ca urmare, se comportă ca o majoritate, revendicându-și, dacă nu superioritatea funcțională a limbii ruse, cel puțin egalitatea de funcționare a acesteia alături de limba română. Se știe că nici un stat cu adevărat suveran și independent nu permite unei etnii minoritare să-și promoveze limba sa în calitate de „limbă de comunicare interetnică”, instituindu-se astfel o situație paradoxală, în care minoritarii dictează majoritarilor limba de comunicare în societate.

Totodată, cea mai alarmantă este situația din piața informațională a Republicii Moldova, care este inundată și dominată de limba rusă: toate chioșcurile de presă abundă în ziare și reviste rusești, posturile de radio și TV sunt în majoritate rusești, promovând în conștiința cetățenilor noștri o altă limbă, o altă cultură și o altă mentalitate, străine spiritului, intereselor și conștiinței noastre naționale, care nu ne aparțin și, ca urmare, șansele ca vorbitorii de rând să poată comunica corect în română sunt minime. Mai mult, Guvernul nostru nu se impacientează de supremația mass-mediei rusești și nu caută să identifice anumite modalități de surmontare a acestei conjuncturi deplorabile, iar Consiliul Național al Audiovizualului tace și-și caută de interesele sale existențiale, fără a încerca să extindă canalele radio și TV în limba română, în detrimentul celor de limbă rusă. Dominația limbii ruse în mass-media conduce la formarea unei false uzanțe de autosatisfacție indolentă și la perpetuarea limbii ruse ca limbă dominantă în societatea noastră, sub pretextul conservării și promovării unui bilingvism de sorginte sovietică, calificat ca fiind „armonios”, deși era și este eminentamente național-rus. Evident, la etapa inițială de trecere spre unilingvism, legislația moldovenească urmărea mai curând legitimarea utilizării limbii române/moldovenești în sferele politică, economică, socială și culturală ale republicii, fără ca aceasta să excludă limba rusă, ci mai degrabă pentru a instaura „bilingvismului real național-rus și rus-național” (articolul 3). Cu timpul, mai ales după declararea Independenței, acest „bilingvism forțat” din administrarea de stat, organizațiile obștești, precum și din întreprinderile, instituțiile și organizațiile care, în cadrul activității lor profesionale, comunică cu cetățenii, și inclus în articolul 7 al *Legii Cu privire la funcționarea limbilor pe teritoriul Republicii Moldova*, a fost depășit în noua conjunctură istorică, devenind impropriu și inacceptabil pentru Replica Moldova. Rezultatul aplicării acestei legi este departe de a fi cel scontat, întrucât tocmai traducerea în rusă a textelor oficiale elaborate de Parlament, Guvern, Ministere, Agenții și Departamente de stat și de organele administrației publice centrale și locale determină, în cea mai mare măsură, dezinteresul pentru studierea limbii române, dat fiind că anexarea traducerii în limba rusă îi încurajează pe destinatari să nu studieze româna din lipsă de necesitate practică. Prin urmare, în cei 25 de ani de funcționare

a limbii române în Republica Moldova în calitate de limbă de stat, Legea respectivă nu și-a realizat scopul urmărit: în pofda consumului enorm de finanțe și de energie intelectuală, cea mai mare parte a concetățenilor noștri alolingvi nu cunoaște limba majoritarilor, limba rusă nu încetează să domine comunicarea comunitară (de altfel, numai acest tip de comunicare se cere a fi reglementat de lege, în timp ce comunicarea interpersonală, familială este o problemă privată și nu poate fi reglementată de lege), actele emise de administrația publică centrală și locală continuă a fi elaborate în română și rusă, multe instituții de relații cu publicul recunosc drept limbă de comunicare numai limba rusă (un exemplu clasic sunt dispeceratele de taximetre, care nu funcționează decât în limba rusă), în mass-media, inclusiv în spațiul audio și video, domină limba rusă, internetul nu beneficiază decât de limba rusă etc., etc.

Pentru a surmonta situația incertă și dubioasă de funcționare a limbii române în Republica Moldova este necesară elaborarea, în ritm de urgență, a unui ansamblu de acțiuni organizatorice și practice perseverente și consecvente. Deși am afirmat, de nenumărate ori, că se cere recunoașterea legală, parlamentară (cea științifică, academică a fost realizată în 1994 și 1996) – în baza deciziei Curții Constituționale inspirată din Declarații de Independență din 27 august 1919 – a glotonimului științific *limbă română* în locul celui imperial-(geo)politic – *limbă moldovenească*, pentru moment cred că acest deziderat nu este de importanță decisivă și crucială, întrucât în conștiința multor concetățeni (indiferent de originea lor etnică) s-a impus sintagma terminologică *limbă română*, această situație datorându-se în cea mai mare parte școlii de toate gradele și, în definitiv, contează ca alolingvii, dar mai ales autohtonii, să cunoască limba și s-o vorbească corect, indiferent de modul în care o denumesc (de altfel, străinii, cunoscând limba română literară, o numesc în mod firesc – română). Evident, discuțiile sterile și inutile cu privire la denumirea limbii noastre ar putea fi anulate odată și pentru totdeauna, dacă problemele legate de denumirea limbii, de lingvistică, de literatură, de istorie și de cultură în genere ar fi delegate exclusiv Academiei de Științe (așa cum se procedează, de exemplu, în Franța sau în România), aceasta devenind astfel unicul legiuitor în domeniile lingvisticii, literaturii, istoriei și culturii, iar deciziile ei în problemele respective ar avea statut de lege și ar exclude pentru totdeauna imixtiunea politicului în știință și cultură.

Așadar, făcând abstracție de denumirea limbii (fapt ce nu poate contribui practic în nici un fel la cunoașterea sau la extinderea ariei ei de funcționare), considerăm ca fiind de importanță primordială următoarele acțiuni legislative:

a) elaborarea unei noi legislații lingvistice, luând în considerare noul statut la Republicii Moldova obținut odată cu Declarația de Independență, în conformitate cu normele de drept internațional referitoare la utilizarea limbilor, cu Carta Europeană a limbilor regionale sau minoritare etc.;

b) crearea unui program de stat în problema transpunerii în practică a noii legislații lingvistice, care ar prevedea ca instruirea în limba etniilor minoritare să se realizeze numai în clasele primare, iar în ciclul gimnazial,

liceal, universitar și postuniversitar – în limba română, pentru a favoriza integrarea socială, politică, economică, culturală și spirituală a concetățenilor noștri alolingvi, în această acțiune fiind antrenați filologi, juriști, istorici, psihologi, filosofi etc.;

c) renunțarea la practica redactării actelor oficiale în două limbi, ca factor anulat al necesității cunoașterii limbii române;

d) atestarea periodică a deputaților, consilierilor municipali și comunali, funcționarilor publici, conducătorilor de instituții, organizații, întreprinderi etc. (indiferent de forma de proprietate) în problema cunoașterii limbii române;

e) reactualizarea Departamentului (eventual a unei Agenții) pentru Protecția Limbii Române și Limbilor Etniilor Minoritare pentru a monitoriza modul de funcționare a limbii române și a limbilor minoritare.

În această ordine de idei, ar fi necesar să urmărim exemplul țărilor baltice, care au adoptat inițial o legislație lingvistică suficient de liberală, însă ca urmare a unor amendamente operate ulterior legislația respectivă a devenit mult mai restrictivă. Astfel, Parlamentul Estoniei modifică legea din 1989 și adoptă, în 1995, o nouă legislație lingvistică, prin care limbii ruse i se conferă statutul de limbă străină și care stipulează că persoanele care nu posedă limba estonă pot comunica cu funcționarii publici prin intermediul unei limbi străine, inclusiv limba rusă, în urma asentimentului reciproc al persoanelor antrenate în dialog. În circumstanțe speciale, cetățeanul poate comunica cu reprezentanții administrației publice prin intermediul unui traducător, cheltuielile pentru remunerarea acestuia revenindu-i în întregime reclamantului. Mai mult, legislația din Letonia prevede aplicarea unui sistem de amenzi „pentru nivelul insuficient de cunoaștere a limbii de stat”.

Examinând *Legea cu privire la Funcționarea Limbilor* din 1989, constatăm că ea acordă limbii ruse aceleași funcții sociale ca și limbii române, realitate considerată inițial ca fiind un compromis pentru o anumită perioadă de tranziție, iar în prezent constituind un obstacol serios în procesul de repunere în drepturi depline a limbii române. Așadar, caracterul depășit și perimat al legislației lingvistice se manifestă prin promovarea sloganului ideologic-demagogic „bilingvism format istoricește” și rezultă direct din următoarele articole:

– art. 2 prevede că în localitățile, în care majoritatea populației este de origine găgăuză, limba de comunicare este limba de stat, găgăuză sau rusă;

– art. 3 stipulează utilizarea limbii ruse alături de „limba moldovenească” în calitate de limbă de comunicare între etnii, astfel asigurându-se un „bilingvism național-rus și rus-național real”;

– art. 9 asigură traducerea în rusă a ședințelor oficiale și a actelor emise de puterea de stat;

– art. 15 prescrie că limba procedurii judiciare să fie limba de stat sau o altă limbă acceptabilă;

– art. 18 acceptă ca sistemul educațional să fie realizat în „limba moldovenească” sau rusă.

Tenacitatea și persistența cu care cea mai mare parte a alolingvilor se opune acceptării numai a românei ca limbă de stat se explică prin nostalgia pentru „vremurile demult apuse”, sovietice, când vorbitorii de limbă rusă beneficiau de drepturi ilimitate în orice colț „al necuprinsei noastre patrii”, din refuzul categoric de a învăța limba majoritarilor și din lipsa de respect pentru populația băștinașă. Caracterul defectuos și ambiguu al legislației lingvistice a paralizat aplicarea ei în practica socială și a blocat inițierea unui dialog echitabil între etniile conlocuitoare și drept consecință s-a produs o scindare aproape ireversibilă a societății după principiul etnic, scindarea manifestându-se prin crearea a două tabere. Deși diametral opuse, ambele tabere au acoperire legală, așa cum rezultă din textul legii din 1989.

Prin urmare, legislația existentă conține multe restricții pentru funcționarea eficientă a limbii române și produce precaritate și incertitudine în rândurile vorbitorilor de limbă română, instaurându-se o situație lingvistică de confuzie totală în raport cu celelalte state ex-sovietice. Iar dacă unii politicieni sunt de părerea că lingviștii și oamenii de cultură în genere exagerează importanța socială și culturală a limbii, acestora le ripostăm în felul următor: limba oficială a statului, împreună cu stema, imnul și drapelul de stat, constituie însemnul determinant al statului respectiv.

Academia de Științe prin intermediul Institutului de Filologie, lingviștii, filologii în genere, comunitatea științifică și-au expus, în cei 25 de ani de la adoptarea legislației lingvistice, de nenumărate ori opinia în problema denumirii corecte a limbi noastre și în problema elaborării și adoptării unei legislații noi, a unei politici lingvistice de stat bine documentate și bine gândite și a unui program concret de implementare a acesteia în viață. Vocile acestora, nefiind auzite, au rămas vorbe în vânt. În fine, reiterăm ideea că pentru normalizarea situației de funcționare a limbii române în Republica Moldova și pentru redresarea condiției ei de existență este necesar să se înceteze, de urgență, redactarea și emiterea actelor oficiale în două limbi – română și rusă și continuarea elaborării acestora numai în română, întrucât cei 25 de ani nu au condus la însușirea limbii române de către concetățenii alolingvi și la exercitarea de către limba română a tuturor funcțiilor sale sociale, ci numai la irosirea unor resurse financiare enorme. Mai mult decât atât, dublarea informației publicitare, inclusiv a actelor oficiale, prin traducerea lor în limba rusă conduce la cheltuieli inutile și la eliminarea limbii române din circulație, dat fiind că în procesul de publicitate omul de rând mai curând reține textul rusesc, decât pe cel românesc, și în consecință limba rusă continuă a fi dominantă.

2.5. LIMBA DE STAT, ADEVĂRUL ȘTIINȚIFIC ȘI DREPTUL

0. Doamnelor și domnilor! Onorați academicieni și membri ai comunității științifice! Permiteți-mi să Vă exprim cele mai cordiale felicitări cu prilejul sărbătorii naționale – Limba noastră cea română – zi festivă pentru toată populația Republicii Moldova vorbitoare de limbă română.

0.1. Pentru a conștientiza importanța și valoarea limbii în viața omului, este suficient, credem, să amintim de polisemantismul substantivului *limbă*, care dispune de mai multe sensuri. În primul rând, este vorba de sensul direct „organ musculos mobil care se află în cavitatea bucală, servind la perceperea gustului, la mestecarea și la înghițirea alimentelor, la om fiind și organul principal de vorbire”, după care urmează sensurile derivate: 2. „sistem de comunicare alcătuit din sunete articulate, specific oamenilor, prin care aceștia își exprimă gândurile, sentimentele și dorințele; limbaj, grai”. *Originea limbii*; 3. „limbaj al unei comunități umane, istoric constituită, caracterizat prin structură gramaticală, fonetică și lexicală proprie”. *Limba română*; 4. „mod de exprimare propriu unei persoane, în special unui scriitor”. *Limba lui Mihai Eminescu*; 5. „totalitate de mijloace și procedee (altele decât sunetele articulate) folosite spre a comunica oamenilor idei și sentimente. *Limba surdomușilor*. 6. (înv. și reg.) „capacitate de a vorbi; cuvânt, glas, grai, vorbă”. *Străin la limbă și la port*; 7. (înv.) „prizonier folosit ca informator asupra situației armatei inamice”. *A interoga o limbă*; 8. (înv.) „comunitate de oameni care folosesc același mijloc de comunicare; popor, neam, națiune”. *Limbile păgâne*; 9. „obiect, instrument sau lucru de formă alungită sau cu funcție de comunicare. *Limbă de încălțat. Limba gheței. Limbă de foc. Limba clopotului. Limba ceasului. Limba cuțitului. Limbă de pământ. Limbă de pădure* etc.

0.2. În contextul polisemiei substantivului *limbă*, este edificator următorul exemplu. Astfel, utilizând cu multă măiestrie, în contexte similare, sensuri diferite ale substantivului *limbă*, renumitul filosof și fabulist al Greciei Antice, Esop, reușește să evidențieze calitățile contradictorii ale acestui nume. Stăpânul lui Esop, Xantos, i-a poruncit acestuia să-i pregătească de mâncare ce e mai bun și mai frumos, iar altă dată, pentru niște musafiri nedoriți, ce e mai rău și mai urât. De fiecare dată însă sclavul gătește limbi și răspunde reproșurilor stăpânului, bazându-se pe sensul figurat al termenului, îndreptându-i atenția spre valorile limbajului, nu spre mâncare: limba poate însemna, ce e mai bun și frumos: prin ea se fac învățătura și filozofia, închinăciunile, dările și luările, neșuțătoria, laudele, muzica, prin ea se fac nunțile și se zidesc cetăți, se rostesc laude și vorbe frumoase, versuri și cântece care îi desfată pe ascultători, se mântuiesc oamenii, adică nimic nu poate fi mai bun decât limba, întrucât ea este legătura cu viața, e cheia științelor, organul adevărului și rațiunii, cu ajutorul limbii construim, învățăm, conducem, laudăm, creăm etc., dar, prin contrast, tot limba poate cuprinde „orice e mai rău și mai prost”: prin ea se strică cetățile, se omoară oamenii, se spun toate minciunile, se rostesc vorbele grele, blestemele și jurămintele strâmbe, prin ea se strică căsătoriile, domniile și împărățiile, cu alte cuvinte limba este mama gâlcevilor, doica proceselor, izvorul războaielor, organul greșelilor și al calomniei, cu ajutorul ei bârfim, blestemăm, pângărim, distrugem, toată viața noastră prin ea se umple de nenumărate răutăți!

Constatăm, deci, cum Esop îndeplinește porunca stăpânului, nu atât pentru a satisface un gust culinar, ci pentru a transmite un tâlc, o morală.

Ce ar fi, pare a ne spune Esop, dacă în bucatele de la masa noastră am simți gustul cuvintelor pe care le rostim? Ne-ar plăcea, ne-ar scârbi? Oricum, ne invită să ne folosim mintea în tot ce plănuim: omul înțelept se cuvine ca mai întâi să se gândească la sfârșitul lucrurilor și apoi să se apuce să facă, căci oamenii răi fac multe, care apoi se întorc împotriva lor.

Idei similare despre limbă a lansat, mai târziu, și apostolul Iacob, care, pe de o parte, evidențiază caracteristicile pozitive ale limbii:

– limba este un mic mădular ce săvârșește lucruri mari, dacă știm să ne strunim pornirile, căci dacă punem cailor frâul în gură, le cârmuim tot trupul; omul care nu greșește în vorbire este un om desăvârșit și poate să-și țină în frâu tot trupul; cu ea binecuvântăm pe Domnul și pe Tatăl nostru;

– iar, pe de altă parte, caracteristici negative: limba deși este un mădular mic poate aprinde o pădure mare; limba este și ea un foc, este o lume de nelegiuiri, unul dintre mădulele noastre care întinează tot trupul și aprinde roata vieții, când este aprinsă de focul gheenei; dacă omul poate îmblânzi toate soiurile de fiare, de păsări, de târâtoare, de viețuitoare de mare, el nu poate îmblânzi limba, care nu se poate înfrâna și care este plină de o otravă de moarte; cu ea blestemăm pe oameni, care sunt făcuți după asemănarea lui Dumnezeu și, în fine, din limbă iese și binecuvântarea, și blestemul.

Așadar, limba este sursa satisfacțiilor și insatisfacțiilor, deliciilor și ororilor, moralității și imoralității, fericirii și nefericirii, norocului și nenorocului, amicitiei și inamicitiei, mansuetudinii și ferocității, amabilității și brutalității umane etc. Cu alte cuvinte, în funcție de faptul dacă limba este pusă în slujba binelui sau a răului, a lui Dumnezeu sau a lui Satan, ea poate exprima bunătate sau venin, miere sau mătrăgună, binecuvântare sau blestem, rugăciune sau injurie etc.

Acestea fiind enunțate, formulăm câteva întrebări retorice: cum utilizăm noi limba noastră? Este ea cucerită de Dumnezeu sau de diavol? În fine, să nu uităm că bogatului din evanghelia lui Lazăr mai ales limba îi ardea în focul iadului.

0.3. De altfel, noi nu urmărim aici să prezentăm compendiul unui tratat de lingvistică despre funcțiile limbii literare, ci vom încerca să elucidăm aspectul metalingvistic al limbii române literare, adică vom determina minciunile care au fost lansate despre limba română literară din Basarabia și Transnistria în procesul de interpretare și de descriere a acesteia. În această ordine de idei, amintim și faptul că în materie de limbă sunt toți specialiști, chiar dacă indivizii respectivi nu dispun de minimumul de cunoștințe elementare din lingvistica modernă.

Prin urmare, nu vom insista, în mod special, în cele ce urmează asupra controverselor referitoare la denumirea corectă a limbii noastre, nici asupra caracteristicilor ei fonetice, lexical și gramaticale, întrucât această obligație ține de competența lingviștilor și a filologilor în genere, sarcină pe care ei au soluționat-o cu brio. Vom readuce doar în memorie faptul că sintagma „limbă moldovenească” era utilizată, în timpul Uniunii Sovietice, cu o pronunțată conotație

politică și ideologică. Se știe că după anexarea Basarabiei la Uniunea Sovietică în anul 1940, iar apoi din 1944, limba română, la ordinul lui Stalin, a început să fie numită „moldovenească” pentru a sublinia că o parte din Moldova istorică, care se găsea în partea stângă a Prutului, inclusiv a Nistrului, este o regiune care nu are nimic în comun cu România și cu partea Moldovei din dreapta Prutului. În pofida poziției politice și lingvistice sovietice, mai mulți lingviști din Germania, Marea Britanie, Italia, SUA etc. demonstau identitate glotică a limbii din RSS Moldovenească și România. Astfel, cunoscutul savant romanist italian Carlo Tagliavini afirma că „limba moldovenească” din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească este aceeași limbă română, doar scrisă cu alfabetul rus. După anul 1991, când Republica Moldova și-a declarat independența, la ordinea zilei a apărut problema revenirii la denumirea corectă a limbii noastre naționale, în consonanță cu adevărul științific. În acest scop au fost organizate simpozioane științifice, la care au participat lingviști de vază ai Rusiei, ai Republicii Moldova, precum și savanți de peste hotare. Lingviști bine cunoscuți ca Ruben Budagov, Samuil Bernstein (Moscova), Raimund Piotrovski (Sanct Petersburg), Stanislav Semcinski (Kiev) și mulți alți savanți de vază din fosta Uniune Sovietică, precum și lingviștii din Republica Moldova, după lungi discuții, au ajuns la o singură opinie științifică – denumirea corectă a limbii naționale în Moldova este limba română. Tot în această ordine de idei, marele lingvist de renume mondial Eugeniu Coșeriu a subliniat că a insista asupra altei denumiri (în afară de „română”) a limbii, din punct de vedere politic este o crimă, care trebuie să fie curmată.

Totodată, reamintim că în Constituția Republicii Moldova, în calitate de denumire a limbii naționale, figurează sintagma „limbă moldovenească”. Cu toate acestea este necesar să avem în vedere că adoptarea Constituției a fost efectuată într-o anumită conjunctură politică, despre care acum nu e momentul să discutăm. Iar noi am rămas captivi ai unei decizii de conjunctură, care pare a fi insolubilă nici până în ziua de azi. Prin hotărârea Academiei de Științe a Moldovei, savanții noștri au demonstrat că denumirea corectă a denumirii limbii este „Limba română”. Pretutindeni: în presă, în școală, la instituțiile de învățământ superior, la cursurile de studiere a limbilor, inclusiv unde predarea se efectuează în limba rusă, persoanele studiază limba română, și nu limba moldovenească. În fine, se pare că problema a fost soluționată definitiv de decizia Curții Constituționale, despre care vom vorbi mai jos.

În fine, trezește nedumerire de ce această problemă, demult discutată și concretizată, a ajuns în vizorul discuțiilor inutile în anumite cercuri, mai ales politice. Considerăm că problema științifică este suficient de bine clarificată și nu este nici cazul, nici momentul a antrena societatea științifică și cea civilă în discuții privind denumirea corectă a limbii naționale din Republica Moldova. Sunt alte probleme de importanță stringentă care își așteaptă soluționarea.

Tocmai din aceste considerente, vom încerca să insistăm, în continuare, asupra corelației dintre denumirea limbii noastre, adevărul științific și drept, în special cel constituțional.

1.0. Problema denumirii corecte a limbii literare din Republica Moldova a parcurs o cale sinuoasă și contraproductivă. Să readucem în actualitate unele momente din istoria limbii noastre. Se știe că limba română literară reprezintă aspectul cel mai corect al limbii naționale, fiind un produs al unei continue cizelări din partea scriitorilor, a publiciștilor, a oamenilor de cultură și de știință etc. și constituind o sinteză a posibilităților de exprimare ale limbii întregului popor la un moment dat. În această ordine de idei este oportun să menționăm că în spațiul daco-român, adică în cele trei țări – Moldova, Muntenia și Transilvania, niciodată nu a luat naștere o limbă literară distinctă în raport cu limba literară din celelalte principate. Mai mult, toți scriitorii și oamenii de cultură erau conștienți de unitatea națională și lingvistică a tuturor țărilor românești și în situația în care urmau să redacteze un text, renunțau la particularitățile dialectale de ordin fonetic, lexical și gramatical pentru a fi înțeleși de toți vorbitorii de română, indiferent de zona de origine a acestora, punând astfel bazele unei limbi literare unice.

1.1. Tendința de unificare și de standardizare a limbii literare se evidențiază încă din epoca veche a limbii române ca limbă de cultură (sec. al XVI-lea și sec. al XVIII-lea), care începe în 1521 cu *Scrisoarea lui Neacșu din Câmpulung* și se încheie cu apariția primei gramatici românești tipărite: *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae* (Viena, 1780, 94 p.) de Samuil Micu și Gh. Șincai (apariție simbolică a Școlii Ardelene care marchează trecerea spre epoca modernă a culturii naționale). În această perioadă apar

– primele scrieri religioase originale sau traduse din slavonă, greacă, maghiară (sec XVI), reprezentând o încercare de subminare a autorității limbii slavone, impunându-se în mod special textele rotacizante (sec XV sau XVI) – *Psaltirea Hurmuzachi*, *Psaltirea Voronețeană*, *Codicele Voronețean* și *Psaltirea Șcheiană*, care păstrează particularitatea graiului vechi din Transilvania și Nordul Moldovei – modificarea lui *n* intervocalic în *r* (*bire* – *bine*, *adură* – *adună*, *lumină* – *lumină*);

– primele tipărituri în limba română ale diaconului Coresi: *Întrebare creștinească sau Catehismul* (cca 1560); *Tetraevanghelul românesc* (1561); *Pravila sfinților părinți* (1560-1562); *Apostolul românesc* (1566); *Tâlcul evangheliilor sau Cazania I* (cca 1567); *Molitvenic românesc*, tipărit ca anexă la *Cazania I* (cca 1567); *Psaltirea* (1568); *Psaltirea românească* (1570); *Liturghierul românesc* (1570); *Psaltirea slavo-română* (1577); *Evanghelia cu învățătură sau Cazania a II-a* (1581), care înlesnesc eliminarea treptată a slavonei ca limbă de cultură („În sfânta besearcă mai bine e a grăi 5 cuvinte cu înțeles decât 10 mie de cuvinte neînțelese în limba striină”, spunea diaconul Coresi cu ocazia traducerii cărților bisericești în română);

– ale mitropolitului Varlaam: *Cazania sau Cartea românească de învățătură de la prăvilele împărătești* (Iași, 1643); *Șapte Taine ale Bisericii* (Iași, 1644); *Răspunsul la Catehismul calvinesc* (Iași, 1647);

– ale mitropolitului Dosoftei: *Psaltirea în versuri* (Uniev, 1673, cu peste 500 p. , și 8634 de versuri, împreună cu *Acatistul Născătoarei de Dumnezeu*); *Dumnezeiasca Liturghie* (Iași, 1679, ed. a II-a, Iași, 1683); *Psaltirea de-nțeleș* (Iași, 1680, text paralel slavon și român); *Molitvălnic de-nțeleș* (Iași, 1683, având, după prefață, un *Poem cronologic despre domnia Moldovei*, cu 136 versuri); *Parimiile preste an* (Iași, 1683, având tipărit din nou *Poemul cronologic*, cu mici adaosuri și modificări); *Viața și petriaceria sfinților* (4 vol., Iași, 1682-1686, lucrare de compilație, după izvoare bizantine și slave);

– ale lui Antim Ivireanul: *Învățătură pe scurt pentru taina pocăinței* (1705); *Învățătură bisericască la cele mai trebuincioase și mai de folos pentru învățatura preoților* (1710); *Capete de poruncă la toată ceata bisericască, pentru ca să păzească fieștecarele din preoți și din diaconi deplin și cu cinste datorita hotarului său* (1714); *Psaltirea* (1710); *Octoihul* (1712); *Liturghierul* (1713); *Evhologhinul* (1713); *Catavasierul* (1714).

Secolul al XVII-lea constituie epoca de maximă înflorire a culturii medievale românești, în care au fost elaborate scrierile istoriografice ale cronicarilor moldoveni (Grigore Ureche, Miron Costin, Nicolae Costin, Ion Neculce), munteni (Radu Greceanu, Stoica Ludescu, Constantin Cantacuzino, Radu Popescu) și transilvăneni (Gheorghe Brancovici, Ioan Zoba din Vinț);

– a activat și a creat primul scriitor român în accepție modernă (Dimitrie Cantemir);

– a fost elaborată și publicată prima carte de natură juridico-administrativă (*Îndreptarea legii*, Târgoviște, 1652);

– începe traducerea și editarea cărților laice populare cu conținut eroic și moralizator (*Alexandria*, Hunedoara, 1620; *Varlaam și Ioasaf*, Târgoviște, 1648-1649; *Archirie și Anadan*, finele sec. al XVII-lea, Moldova, Transilvania și *Esopia*, Brașov, 1703).

Așadar, scrierile din epoca veche în limba română reprezintă monumente ale limbii scrise, constituind un nivel superior de tranziție a limbii române de la limba ca mijloc de comunicare la limba ca unealtă de transmitere și de creație a culturii. Totodată, limba scrierilor din această perioadă se individualizează prin tendința definitivă de renunțare treptată la specificul local de natură fonetică, lexicală și gramaticală în favoarea unor forme fonetice, lexicale și gramaticale unice, general românești, punându-se astfel temelia limbii literare a întregului popor. Odată cu substituirea limbii slavone cu limba română se produce nu numai o transformare formală, dar și o evoluție în conștiința oamenilor, întrucât în lucrările istoriografice ale epocii este prezentă conștiința de neam, ideea originii latine și unității limbii române și a poporului român. În spiritul umanismului predominant la acea vreme în Europa, limba maternă dobândește treptat un prestigiu tot mai mare, iar adoptarea ei ca limbă

liturgică (sec XVIII) și de istoriografie înseamnă eliminarea definitivă a slavonei ca limbă de cultură.

1.2. În raport cu denumirea limbii, situația nu este cu mult mai complicată, aici intervenind nu atât factorul obiectiv, cât cel subiectiv, de natură politică – interesul unor anumiți indivizi. Este adevărat că, după formarea Moldovei medievale, s-a încercat ca limba vorbită aici să fie numită limbă moldovenească. Acest glotonim nu era utilizat în sens terminologic sau cu scopul de a denumi o altă realitate decât cea denumită de sintagma *limbă română* sau valahă, ci pentru a denumi limba română vorbită în Moldova. Mai mult decât atât, cărturarii medievali erau conștienți de existența unei limbi literare unice, românești, și căutau să scrie astfel încât lucrările lor să fie înțelese de către toți vorbitorii de limbă română, indiferent de originea lor provincială.

Evident, alături de sintagma *limbă română* era utilizată sintagma *limbă moldovenească* cu sensul „limbă română vorbită în Moldova”. În această ordine de idei sunt concludente operele scriitorilor moldoveni Grigore Ureche, Miron Costin, Nicolae Costin, Ion Neculce și Dimitrie Cantemir. Este interesant să menționăm că Dimitrie Cantemir, în lucrarea sa *Hronicul vechimei a româno-moldo-vlahilor...*, vorbește despre limba română ca limbă a tuturor locuitorilor din țările românești, fără a insista în mod deosebit asupra sintagmei *limbă moldovenească*, în timp ce în *Descrierea Moldovei* nu vorbește decât despre limba moldovenească, fapt explicabil din moment ce această lucrare a fost elaborată la comanda Academiei din Berlin. Această poziție nouă a lui Dimitrie Cantemir se explică prin faptul că el, fiind insatisfăcut de situația sa din Rusia, își dorea redobândirea scaunului domnesc al Moldovei cu ajutorul puterilor occidentale și, pentru a nu crea impresia că râvnește și la scaunul Munteniei, vorbește despre limba moldovenească.

În fine, să reținem că sintagmele *limbă română* și *limbă moldovenească* se aflau în raport de complementaritate, până la mijlocul secolului al XIX-lea, adică erau folosite alternativ în calitate de sinonime, realitate specifică pentru Moldova, dar nu și pentru Muntenia sau Transilvania. Odată cu Unirea Principatelor din 1859, îmbinarea *limbă română* s-a generalizat, obținând, totodată, statut terminologic. De acum înainte, îmbinarea *limbă moldovenească* se întâlnește sporadic, iar adjectivul *moldovenesc* nu se mai folosește cu referire la limbă, ci numai ca atribut al unor substantive de tipul *oraș, târg, grai, localitate, pronunție, sat, specific, vorbire*, etc.

Finele secolului al XVIII-lea și secolul al XIX-lea constituie epoca modernă a limbii române literare, perioadă când

– au activat reprezentanții Școlii Ardelene (Samuil Micu, Gheorghe Șincai, Petru Maior, Ion Budai-Deleanu);

– și-au adus contribuția la progresul politic, social, economic și spiritual al neamului pașoptiștii, reprezentând toate provinciile românești (Moldova: Mihail Kogălniceanu, Vasile Alecsandri, Alecu Russo, C. Negri, Țara Românească: Nicolae Bălcescu, Alexandru Golescu, C. A. Rosetti, Dimitrie Bolintineanu și Transilvania: Avram Iancu, Simion Bărnuțiu, George Barițiu, Timotei Cipariu și Eftimie Murgu);

– s-au impus contemporaneității și posterității marii clasici ai literaturii române (Mihai Eminescu, Ion L. Caragiale, Ion Creangă, Ioan Slavici).

În epoca modernă s-a constituit, s-a normalizat și standardizat definitiv limba română literară. Ca urmare au fost identificate normele limbii literare de formare a numărului, de declinare a numelor, de conjugare a verbelor, de formare a gradelor de comparație, de acord etc.

Este important să menționăm că toate aceste norme de standardizare s-au realizat pentru o singură limbă – limba română literară sau dacoromână (pentru a o distinge de dialectele ei sud-dunărene: aromân, megleno-român și istro-român), pentru denumirea căreia nu a existat și nici nu există altă îmbinare terminologică decât limbă română, iar în rest toate eventualele denumiri ale acestei limbi literare nu au caracter terminologic, referindu-se fie la grai (moldovenesc, ardelenesc, muntenesc, bănățean, crișean, oltean etc.), fie la un anumit registru al limbii (popular, colocvial, familial etc.). Tot acum, se produce identificarea, instituirea și definitivarea stilurilor funcționale ale limbii române (administrativ-juridic, științific, beletristic, publicistic, religios, epistolar etc.).

1.3. Secolul al XX-lea și începutul secolului al XXI-lea se referă la etapa contemporană de evoluție a limbii române literare, modificările insignifiante în structura ei internă reducându-se la unele regrupări în categoria genului numelor, în modul de formare a numărului plural, de declinare a numelor și de conjugare a verbelor, fără a afecta structura standardizată a categoriilor gramaticale, unicul nivel de limbă care a suportat modificări serioase fiind sistemul lexical, fapt explicabil prin progresul social, politic, economic și spiritual al societății.

2. Referitor la Basarabia și Republica Moldova, urmează să amintim că aici, după anexarea Basarabiei la Imperiul Rus, limba română a fost eliminată mai întâi din administrație, învățământ, ca în fine să fie exclusă studierea ei ca disciplină din instituțiile de învățământ. În perioada 1812-1918, îmbinarea terminologică *limbă română* era utilizată frecvent în toate instituțiile de stat, inclusiv învățământ. Astfel, în 1827, Ștefan Margela editează, la St Petersburg, *Российско-румынская грамматика. Gramatica Rusească și Rumânească*, care nu reprezintă, în realitate, decât un elementar manual de limbă rusă tradus în limba română scrisă cu caractere chirilice, fiind utilizat în învățământul din Basarabia până la apariția cursului lui Iacob Ghinculov *Начертание правил валахо-молдавской грамматики* (St Petersburg, 1840), iar Ioan Doncev elaborează și publică la Chișinău în 1865, cu caractere latine, *Cursulu primitivu de limbă rumână compusu pentru sholele elementare și IV classe gimnasiale*.

Printr-un decret imperial din 3 februarie 1871, limba română a încetat a fi predată în școlile din Basarabia și, ca urmare, dispărea necesitatea elaborării și editării literaturii didactice în limba română. În 1818, prin „Regulamentul organizării administrative a Basarabiei” țarismul declară „limba moldovenească” limbă oficială, alături de limba rusă (de altfel, Rusia țaristă prin „Regulamentul organic” decretase „limba moldovenească” drept limbă oficială și în Principatul Moldovei din timpul ocupației acestuia între

anii 1828-1834). Această situație însă a fost păstrată numai până în 1828, când drept limbă oficială este recunoscută din nou doar limba rusă, limba localnicilor fiind ulterior scoasă cu totul din uz. Să reținem că autoritățile rusești din Basarabia, deși nu au interzis utilizarea sintagmei *limbă română*, administrația publică prefera sintagma *limbă moldovenească*, mai ales după Unirea Principatelor din 1859, pentru a neutraliza o eventuală aspirație de Unire a basarabenilor cu România, adică din considerente politice.

Odată cu anularea autonomiei Basarabiei de către autoritățile țariste (1828), limba rusă a înlocuit limba română în administrație, școală și biserică. Politica țarismului nu a permis ca intelectualitatea din Basarabia să poată întreține legături cu elita din Regatul Român, Bucovina și Transilvania și să facă astfel parte din vastul program de modelare a națiunii române moderne. În ajunul Primului Război Mondial, populația vorbitoare de limba română (numită așa și de lingviștii și etnografii ruși), formată mai ales din țărani analfabeți, avea doar o identitate locală și religioasă. Prin urmare, majoritatea basarabenilor nu a cunoscut secolul al XIX-lea al naționalităților și nu a participat la constituirea statului național român, fiind privați de a-și descoperi componentele fundamentale ale identității lor, fapt ce are repercusiuni grave asupra conștiinței lor naționale din prezent.

Așadar, în Basarabia, ocupată de Imperiul Țarist în 1812, a continuat să fie folosită sintagma *limbă moldovenească*, și acest lucru se făcea fie din ignoranță, fie din considerente politice, deși sintagma *limbă română* se utiliza, mai ales, în limbajul intelectualilor autohtoni.

După Unirea Principatelor din 1859, regimul țarist și-a intensificat activitatea de înstrăinare a românilor basarabeni în raport cu cei din România, pentru a exclude intenția acestora de a reveni la trupul Țării, și în această acțiune un rol deosebit îi revenea limbii basarabenilor, care, fiind numită moldovenească, determina lumea neștiutoare de carte să creadă că moldovenii vorbesc o limbă diferită decât cea română și fac parte dintr-o altă națiune decât cea română. De altfel, limba română a basarabenilor și identitatea lor românească erau recunoscute chiar de „clasicii marxist-leninismului”: Marx, Engels și Lenin. Politica promovată de țarism în Basarabia în perioada 1812-1918 a fost o politică de deznaționalizare a românilor basarabeni, având drept scop declarat „identificarea provinciilor cucerite cu statul cuceritor”. În această ordine de idei este edificatoare opinia lui F. Vighel, viceguvernator al Basarabiei, 1824-1826: „Am ferma convingere că pentru a cârmui în liniște provinciile cucerite, trebuie să le identificăm cu statul cuceritor, căci altfel ele vor slăbi puterea. Aici nu mai avem nevoie de argumente. Marii cuceritori – Friedrich, Ecaterina, Napoleon – procedau la fel”. Căile de deznaționalizare a popoarelor alogene alese de țarism au fost: 1) impunerea limbii ruse ca limbă de lucru a administrației și de comunicare între locuitori; 2) impunerea limbii ruse în instituțiile de învățământ: sub stăpânirea Rusiei în Basarabia nu a existat nici o instituție de învățământ cu predarea în limba română; 3) serviciul militar obligatoriu în cadrul armatei ruse; 4) impunerea limbii ruse în biserică; 5) promovarea unei politici de colonizare a Basarabiei cu reprezentanți ai altor popoare.

3. După Marea Unire din 1918, statul sovietic, fiind pus în situația pierderilor teritoriale pe care le-a suferit Rusia Țaristă, a căutat pe toate căile să-și recapete teritoriile de altădată. În vederea recuceririi Basarabiei, a fost creată R.A.S.S.M., pe malul stâng al Nistrului, și, pentru a-i legitima existența, a inventat poporul moldovenesc și limba moldovenească. În pofida adevărului istoric și științific și în pofida afirmațiilor lui Lenin, din interese politice și ideologice, statul sovietic a falsificat istoria românilor basarabeni, apartenența lor națională, prin crearea unei națiuni și a unei limbi inexistente: națiunea și limba moldovenească, conducându-se de bimilenarul dicton latin *divide et impera!* Această politică a continuat să fie practică până la prăbușirea imperiului sovietic, iar forțele nostalgice ale regimului sovietic o practică cu succes și în prezent.

Chiar de la început, R.A.S.S.M. a devenit poligonul de experimentare a tezelor bolșevice vizând deznaționalizarea românilor prin implementarea teoriei moldovenismului, ștergerea memoriei românești și inventarea unei noi limbi și a unui „nou popor, moldovenesc”, diferit de românii din dreapta Prutului. Inițial, Rusia Sovietică a încercat să redobândească Basarabia prin metode politico-diplomatice, dar după ce s-a convins că această cale nu are sorți de izbândă, a creat, în Transnistria, o formațiune pseudostatală: Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească (R.A.S.S.M.). Deci, în 1924, expansionismul bolșevic formează în Transnistria un stat sovietic – R.A.S.S.M., care avea misiunea să exercite influență asupra românilor basarabeni în vederea recucerii și sovietizării Basarabiei, urmărind, în perspectivă, bolșevizarea României și cucerirea Europei. Crearea R.A.S.S.M. a fost inspirată de conducerea de partid din U.R.S.S. și de Internaționala Comunistă, susținători fervenți ai acestei idei fiind, de asemenea, un grup de emigranți politici din Basarabia și România, reprezentanți ai mișcării comuniste ilegale din Basarabia, ai Internaționalei Comuniste și ai Partidului Comunist Român (Gr. Kotovski, Al. Bădulescu, P. Tkacenko, Sol. Thinkelman, A. Nicolau, I. Dic Dicescu, T. Diamandescu etc.).

Anume acum a fost lansată ideea despre existența în R.A.S.S.M. și în Basarabia a unui popor deosebit de poporul român, vorbind o limbă diferită de cea română, toate acestea fiind realizate în scopuri geopolitice și ideologice, având drept scop înstrăinarea românilor basarabeni de frații lor și sovietizarea Basarabiei și României.

Așadar, proiectul elaborării unei națiuni moldovenești a demarat în cadrul Uniunii Sovietice prin crearea Republicii Autonome Socialiste Sovietice Moldovenești (R.A.S.S.M.) în anul 1924. R.A.S.S.M. reprezenta o nouă abordare a relațiilor dintre U.R.S.S. și România în problema Basarabiei, a cărei intrare sub autoritatea Bucureștiului nu era recunoscută la Moscova.

Eșecul repetat al negocierilor și al declanșării unor rebeliuni anti-românești pe scara largă în Basarabia a determinat înființarea R.A.S.S.M. care în concepția sovieticilor constituia „începutul eliberării Basarabiei, întrucât nivelul de dezvoltare culturală și economică pe care l-ar fi realizat

Moldova sovietică nu i-ar fi putut permite României să-și mențină controlul asupra Basarabiei.

Crearea R.A.S.S.M. a declanșat și crearea poporului moldovenesc și a limbii moldovenești în opoziție cu poporul român și limba română. Comisarul popular pentru educație în R.A.S.S.M. între 1928-1930, Pavel Chioru, a subliniat importanța politică a lingvisticii la malurile Nistrului, care își pierdea astfel calitatea de știință, devenind un simplu instrument politic. Chioru susținea că limba română standardizată la București ar fi fost controlată de burghezia românească fiind orientată către limba franceză și era de părerea că amestecul de limbă obținut astfel nu putea fi înțeles de populația Basarabiei. Diferențele dintre graiurile limbii române deveneau astfel pentru Pavel Chioru elemente ale „luptei de clasă”: „Putem folosi aceste diferențe dintre limba clasei conducătoare și limba clasei exploatate dacă nu pierdem din vedere aspectele politice ale pronunției noastre”. Eforturile pentru crearea unei limbi moldovenești separate de limba română au continuat prin publicarea unei prime gramatici a acestei limbi de către Leonid Madan, șeful secției de lingvistică din cadrul Comitetului științific Moldovenesc al R.A.S.S.M. În introducerea la gramatica sa Leonid Madan susținea faptul că limba moldovenească evoluase de-a lungul secolelor ca un amestec al limbii latine și al limbilor triburilor băștinașe, iar influențele triburilor migratoare (polonezi, turci, ucraineni și ruși) au dus la apariția unui popor moldovenesc care vorbește o limba moldovenească distinctă. În sprijinul acestor afirmații lingvistice, Leonid Madan aduce argumente antropometrice, afirmând că moldovenii au „o structură craniană alungită” în vreme ce românii au „capete rotunde”. Eforturi asemănătoare au fost făcute și în domeniul lexical: profesorul Ion Malai a compilat între anii 1929-1930 liste de termeni noi în domeniul istoriei, politicii, geografiei, chimiei și zoologiei. Rădăcinile cuvintelor folosite în redarea acestor termeni reprezentau mai ales împrumuturi sau calcuri din limba rusă destinate să mărească diferența dintre nou creată limbă moldovenească și limba română.

După doar câțiva ani s-a ajuns la constatarea că „limba moldovenească” creată în chiliile propagandistico-alchimiste ale Comitetului Științific Moldovenesc este pur și simplu neinteligibilă de către cei pentru care fusese realizată. În anul 1932, au fost declanșate primele atacuri de presă împotriva „moldovenizatorilor” care se îndepărtaseră de mase și în scurtă vreme s-a revenit la alfabetul latin și formele limbii române literare în R.A.S.S.M., păstrându-se totuși denumirea limbă moldovenească. În 1932, a fost retipărită gramatica limbii moldovenești care nu era altceva decât gramatica limbii române – în mod semnificativ din comitetul științific care a scris aceasta lucrare făcea parte și Leonid Madan, cel care cu doar câțiva ani înainte susținea că limbile română și moldovenească sunt total diferite. În 1938, s-a revenit brusc în R.A.S.S.M. la curentul moldovenizator, intelectualitatea din R.A.S.S.M. fiind acuzată și exterminată pentru că a făcut jocul dușmanului de clasă. Guvernul republicii și numeroși scriitori transnistreni au fost condamnați sau executați (între ei Nicolae Smochină, Toader Mălai, Nicolae Țurcanu, Simion Dumitrescu, Petru Chioru, Mihai

Andrescu, Mitrea Marcu, Alexandru Caftanachi, Iacob Doibani, Ion Corcin, Dumitru Bătrâncea, Nistor Cabac).

Cu toate acestea este necesar să reținem că, în această perioadă, se remarcă câteva etape distincte: 1) în 1924 – 1928 se admitea în republica autonomă limba română literară, scrisă cu alfabet latin, dar această tendință de afirmare a limbii și culturii naționale românești n-a durat mult; 2) în anii 1928-1932 se intensifică activitatea curentului românofob, reprezentat de către personalități politice (ruși și ucraineni șovini, precum și de unii revoluționari basarabeni refugiați din România), care, urmărind scopul deznaționalizării moldovenilor transnistreni, susțineau așa-zisul curent arhaic, în frunte cu L. A. Madan, care a încercat să creeze o limbă artificială din care să lipsească orice neologisme încetățenite în limba literară, născocind în locul lor altele noi, calchiate din rusește în graiul local (în opinia lui, moldovenii și românii sunt două popoare diferite, iar idiomul moldovenesc, având ca bază dialectală graiul din zona Orheiului, ar fi o limbă cu totul „diosăghitî di limba românească”) de tipul: *aplecare* (= *declinare*), *buznic* (= *labial*), *lăbuițî* (= *ghilimele*), *nasnic* (= *nazal*), *multuratec* (= *plural*), *vărgulițî* (= *virgulă*) etc.; 3) în anii 1932-1938, se introduce alfabetul latin, inclusiv limba română literară, chiar dacă era numită limbă moldovenească, și a început publicarea, tot din considerente politice, a unor opera din literatură română clasică; 4) în anii 1938-1951 se revine la politica românofobă, reintroducându-se alfabetul chirilic și revenindu-se în forță la pseudoteoria celor două limbi est-romanice, oameni de conducere, scriitori, filologi, lucrători ai învățământului, editori, ziariști, aproape toată intelectualitatea de creație au fost condamnați și exterminați în urma unei epurări ideologice.

4. Pentru a argumenta inconsistența și incorectitudinea pseudoteoriei despre existența a două limbi est-romanice – română și moldovenească și pentru a demonstra identitatea a două fenomene lingvistice, este suficient să comparăm paradigmele gramaticale ale acestora. Astfel, dacă comparăm paradigma declinării substantivelor *om* și cea a conjugării verbului *a omeni* în graiul moldovenesc și în cel muntenesc sau în cel ardelenesc, constatăm fără niciun efort intelectual deosebit că aceste paradigme coincid sută la sută. O situație similară atestăm și în cazul paradigmelor declinării și conjugării tuturor numelor și verbelor, fapt ce ne determină să constatăm existența unei structuri interne identice, adică a unei singure limbi – limba română. Dacă comparăm sistemul fonetic al limbii române din Republica Moldova și România vom constata fără nici o dificultate că acest sistem este absolut identic, iar dacă unii vor identifica anumite unități fonetice specifice în graiul moldovenesc și vor încerca să demonstreze necesitatea delimitării unei limbi moldovenești, materialul dialectal din celelalte graiuri nord-dunărene confirmă inconsistența unei asemenea concluzii prin faptul că toate aceste fenomene dialectale (palatalizarea consoanelor labiale, prezența africateri [dz], închiderea lui [e] aton înaintea articolului hotărât *-le* etc.) sunt cunoscute și altor graiuri nord-dunărene și, ca urmare, nu constituie un

argument plauzibil pentru a delimita o limbă literară distinctă în raport cu limba română – „limba moldovenească”.

Așadar, din punct de vedere lingvistic, renunțând la toate subterfugiile (geo)politice și ideologice, problema „limbii moldovenești” nu poate fi tratată decât în relația cu limba română, înțeleasă aici stricto sensu ca dacoromână și nu largo sensu ca româna de la nord și de la sud de Dunăre, continuatoarea latinei orientale în sud-estul european.

Limba română, în forma ei îngrijită, literară sau vorbită, este, în general, o limbă unitară. Această unitate a limbii noastre, trăsătură remarcată și subliniată de numeroși lingviști români și străini, este mai pregnantă, în comparație cu alte limbi romanice și/sau neromanice europene (care pot prezenta deosebiri regionale mult mai mari). Evident, unitatea nu exclude varietatea, în sensul că există în interiorul limbii române deosebiri regionale. Acestea sunt fonetice (arhaisme și inovații) și, mai ales, lexical (contactele cu vecinii aducând, uneori chiar prin bilingvism, cuvinte noi, specifice fiecărei zone lingvistice: în Banat – elemente sârbești, în Crișana – maghiare, în Moldova și Basarabia – rusești etc.). De aceea vorbim de subdiviziuni ale limbii române (denumite „graiuri”, „subdialecte” sau „dialecte”). După unii autori, pe teritoriile locuite de români se vorbesc trei graiuri: muntenesc, bănățean și moldovenesc, iar după alții, numărul lor ar fi patru: cele trei amintite + cel crișean (Emil Petrovici); în fine, un al cincilea grai, maramureșean, este inclus în tabloul dialectal românesc de Sever Pop. Ceea ce este foarte important să relevăm este faptul că nici un lingvist-dialectolog român sau străin nu a identificat vreodată un grai basarabean și, cu atât mai puțin, o limbă basarabeană („moldovenească”!), pentru simplul motiv că graiul vorbit în Basarabia este unul și același cu graiul vorbit în Moldova, provincie istorică a statului unitar român România, sau în alte zone mai restrânse ale României. Granițele politice ale vechilor provincii românești (Muntenia, Oltenia, Moldova, Basarabia, Crișana și Maramureș) nu coincide cu cele ale subdiviziunilor dialectului dacoromân.

Dacă în tabloul dialectal românesc nu există un grai basarabean, cu atât mai mult nu există o limbă basarabeană literară: limba literară vorbită azi în Basarabia este și trebuie să fie limba română literară. Această limbă literară română este rezultatul unui îndelungat proces de unificare și de normalizare lingvistică, proces la care au contribuit toate graiurile, dar mai cu seamă cel muntenesc și cel moldovenesc, limba literară dispunând de particularități din ambele graiuri: *din*, *aud*, *văd*, *să audă*, *să vadă*, *acela*, *aceea* etc. (din graiul moldovenesc, și nu: *dîn*, *auz*, *văz*, *să auză*, *să vază*, *ăla*, *aia*, ca în graiul muntenesc); în schimb: *încep*, *cine*, *gene*, *ginere*, *al meu* / *tău* / *său*, *a mea* / *ta* / *sa*, *ai mei* / *tăi* / *săi*, *ale mele* / *tale* / *sale* etc. (din graiul muntenesc, și nu: *înșep*, *șini*, *jeni*, *jineri*, *a* invariabil: *a meu* / *mea* / *ta* / *sa* / *mei* / *tăi* / *săi* etc., ca în graiul moldovenesc). S-a creat astfel o normă supradialectală, care nu este nici moldovenească, nici muntenească: nimeni dintre marii scriitori moldoveni nu a introdus în scrisul său fenomenul – atât de specific pentru graiul moldovenesc – de palatalizare a labialelor: *chiatră*,

ghini, her, yin, nel, deși fenomenul palatalizării este propriu și altor zone din spațiul nord-dunărean: Maramureș, Transilvania și vestul Olteniei.

De altfel, uneori și lingviștilor le scapă faptul că limbilor în general le este caracteristic fenomenul variabilității, fapt ce admite existența unei limbi având mai multe variante de manifestare și o singură denumire (ase vedea limba germană din Germania, din Austria și din Elveția, limba franceză din Franța și Elveția, limbile spaniolă și portugheză din Spania și Portugalia și America Latină, limba engleză din Marea Britanie și din S.U.A. și Canada etc.).

Nici intelectualii basarabeni de azi, cu cele mai diferite niveluri de instrucție, nu introduce fenomene dialectale de acest fel în scrisul sau în vorbirea lor; și aceasta numai pentru că ei se exprimă în limba română literară, ceea ce este mai mult decât firesc: procesul este istoric, iar istoria nu poate fi ignorată, fie și de ultimul vorbitor al limbii române, pentru că fiecare are conștiința clară a unității limbii pe care o vorbește.

Opinia reprezentanților curentului autohton din R.A.S.S.M, din Transnistria de azi, a unor preținși lingviști din Republica Moldova și a unor lideri politici de la Chișinău nu are nici o legătură nici cu realitatea lingvistică, nici cu istoria limbii române literare: nu există „nuanțe” specifice basarabene care să permită să se vorbească de o „limbă” basarabeană, diferită de limba română, cu atât mai mult nu există o „limbă moldovenească”, ei nu urmăresc alt scop decât separarea românilor basarabeni de cei din România, atât din punct de vedere lingvistic, cât și identitar, pentru a-i menține în țarcul fericirii rusești.

5. După reocuparea Basarabiei în 1940 și 1944, urmată de includerea ei în componența U.R.S.S., polemica privitoare la identitatea poporului dintre Prut și Nistru și la denumirea limbii a continuat în chiar forme marxist-leniniste. Astfel, în 1964 savanții români au găsit o cale de a repune problema Basarabiei publicând notele lui Karl Marx privitoare la români, note care menționau nedreptatea anexării Basarabiei în 1812. Drept răspuns la această apariție editorială, în 1974 a fost publicat la Chișinău sub semnătura istoricului Artiom Lazarev volumul *Statul moldovenesc sovietic și problema Basarabiei* care constituie până în prezent o sinteză a argumentelor „moldovenizatoare”.

Răspunsul de la București nu au întârziat să apară: sub pseudonimul Petre Moldovan, istoricul Constantin Giurescu a publicat în 1976 la Milano volumul „A. M. Lazarev: A Counterfeiter of History” în care erau demontate argumentele istoricului sovietic.

Mai mult, N. A. Mohov, unul dintre autorii de bază ai falsului despre etnogeneza moldovenilor și în problema falsificării istoriei românilor (a se vedea lucrarea în limba rusă *Moldavane*. Chișinău, 1977), îi separă în mod diabolic, încă din secolele II-III d. Cr., pe viitorii români de viitorii moldoveni, și anume: o parte din teritoriul regiunii carpato-dunărene ar fi fost înglobată în provincia Dacia, a cărei populație a fost supusă unei romanizări intense, această simbioză daco-romană dând naștere românilor; altă parte a regiunii carpato-dunărene, cea din spațiul nistreano-danubiano-pontic,

teritoriul actualei Moldove (inclusiv Basarabia și Transnistria), n-a intrat în componența provinciei Dacia. Prin urmare, pe acest teritoriu nu exista o populație romanizată, „explică” ideologul. Aproape că nu s-ar fi aflat pe aici nici dacii liberi cunoscuți din izvoarele istorice. Populația de origine dacă de aici ar fi apărut ca urmare a strămutării ei din regiunile submontane ale Carpaților. Prin secolele VI-VIII pe aceste pământuri s-au strămutat slavii. Dacii liberi intră în contact cu slavii și, ca urmare a acestei simbioze, către secolele IX-X s-ar fi constituit o comunitate etnică nouă – volohii. Volohii ar fi, după Mohov, cei mai apropiați strămoși ai moldovenilor. Așadar, nu de la Râm, ci de la volohi ne tragem! Și când te gândești că un savant de talie europeană cum e Dimitrie Cantemir, care, pe lângă toate, a mai fost și domn al Moldovei istorice, ne considera români, urmași ai romanilor, denumirea de valahi fiind o poreclă pe care ne-o dăduseră popoarele barbare! „... chiar dacă acest neam a fost împărțit în trei ținuturi de căpetenie, totuși, toți se cheamă cu același nume de români, disprețuind, adică, și dând de o parte numele de valahi, care le-a fost dat de către popoarele barbare. Căci românii care trăiesc și astăzi în Transilvania, deasupra fluviului Olt, în ținutul numit Maramureș, nu-și dau numele de valahi, ci de români... Cei din Valahia (pe care grecii din vremuri apropiate îi numesc ungrovlahi, iar noi, moldovenii, îi numim munteni, căci au luat în stăpânire mai multe locuri muntoase) își dau și ei numele de români, iar țării lor de Țara Românească, adică în latinește: Terra Romana. Noi, moldovenii, la fel, ne spunem români, iar limbii noastre nu dacică, nici moldovenească..., ci românească...” (Dimitrie Cantemir, Opere complete, IX, t. 1, București, 1983, p. 63-65).

După plămuirea diabolică a etnogenezei moldovenilor, fabricarea națiunii burgheze moldovenești (nu într-un stat național, ci într-o gubernie țaristă oprimată, fără limbă literară și fără dreptul de a o folosi în administrație, școală, biserică etc., fără conștiință națională, în condițiile unei rusificări în masă etc.) și a națiunii socialiste moldovenești (fără scriitori de valoare clasicilor, care ar fi creat o limbă literară, fără limbă maternă exemplară, fără posibilitatea de a-și valorifica moștenirea culturală și literară, fără conștiință națională etc.) a fost doar un gest de iluzionist: iată, nu-i și, iată, este! La fel, la fabrica sovietică de făurire de noi limbi și popoare (de exemplu, națiunea carelă și limba carelo-fină, nu finlandeză; națiunea și limba tadjică, și nu iraniană modernă etc.) a fost creată din falsuri (dezvoltarea în condiții istorice, geografice și politice noi, influențe și împrumuturi masive din limbile rusă și ucraineană etc.) și limba „moldovenească”, o limbă est-romanică mai de răsărit decât româna (V. Stati). Ce le rămânea savanților onești să facă decât să tindă a salva, în condițiile terorii fizice și psihice în care activau, flacăra plâpândă a elementului național, fie el numit și moldovenesc! Prin urmare, primul element al teoriei moldoveniste îl constituie negarea originii comune a românilor din perioada medievală.

6. Recucerirea Basarabiei de U.R.S.S., în 1940, a creat pentru autoritățile sovietice un cadru politic favorabil pentru un vast proiect identitar, pornind de la experiențele acumulate în anii 1924-1940 în R.A.S.S.M. Politica de modelare a unei identități moldovenești s-a bazat

pe: 1.intimidarea fizică, prin: a) foamete (1946– 1948); b) deportarea elementelor culte și prospere (1946-1952); c) arestarea și condamnarea disidenților (1960-1980); 2. stimularea specificului lingvistic regional moldovenesc; 3. rusificare, prin: a) politici migraționiste; b) excluderea limbii române din administrație; c) limitarea continuă a posibilităților de a obține educație la toate nivelurile în limba română.

Eșuarea tentativei de a crea o nouă limbă și acceptarea tacită de către autoritățile sovietice a identității lingvistice moldo-române au contribuit la menținerea în R.S.S.M. a sentimentului de apartenență la spațiul cultural românesc.

În prezent, cea mai mare parte a intelectualității și comunității științifice basarabene este conștientă că vorbește limba română și face partea din națiunea română și numai unii lideri politici și unele elemente antiromânești promovează un moldovenism primitiv.

Moldovenismul este o doctrină istorică, o fostă ideologie de stat și, nu în ultimul rând, o viziune patologică asupra lumii. În linii mari, moldovenismul presupune credința în cel puțin una din următoarele teze:

- există o limbă moldovenească;
- există un popor moldovenesc diferit de cel român;
- toți românii sunt hoți, țigani și leneși;
- rușii ne sunt amici, iar românii inamici;
- fericirea basarabenilor vine de la ruși, iar toate nevoile – de la români;

- românii sunt fasciști, iar rușii – aliați;
- românii sunt într-atât de săraci încât își vopsesc geamurile în negru;
- în 1812, Rusia a eliberat Basarabia de sub jugul turc;
- la 27 martie 1918, a avut loc anexarea Basarabiei la România;
- la 28 iunie 1940, a avut loc eliberarea Basarabiei de către U.R.S.S.;
- dacă Republica Moldova s-ar uni cu România, basarabenii ar fi pe poziție de robi în noul stat;

- pe timpul regimului sovietic viața era foarte bună;
- la 7 aprilie 2009, a fost o lovitură de stat organizată de către serviciile secrete române;

- județele moldovene din România a fost anexate fără pic de rușine și acum trebuie eliberate și unite cu Republica Moldova;

- Ștefan cel Mare, Mihai Eminescu și Ion Creangă au fost moldoveni!

7. Marele terorist din secolul al XX-lea, ideologul bolșevic și adeptul revoluției mondiale, V. I. Lenin, declara undeva, inspirându-se din literatura filosofică a vremii, că în situația în care teoremele matematice ar contraveni intereselor de partid, acestea ar fi declarate ca fiind false, contrafăcute, eronate. Fideli ai părintelui lor ideologic, tocmai în acest mod au procedat falsificatorii istoriei noastre naționale și plăsmuitorii limbii moldovenești și ai poporului moldovenesc, acordând unor teorii false statutul de adevăr științific, comițând o fraudă de drept comun, numită în popor minciună.

Adevărul despre istoria, limba și identitatea poporului nostru se bazează pe știința istorică, lingvistică și etnologie, ei, în schimb, au pus la baza

pseudoteoriei lor interesele imperiale ale Rusiei Sovietice, preocupările de partid și intențiile geopolitice, strategice, ideologice și militare. Se știe că știința este o unealtă utilă, reprezentând un ansamblu de cunoștințe în creștere care ne permit să folosim mai eficient mediul înconjurător și să evoluăm, să ne adaptăm mai bine ca întreg social dar și independent.

Conceptul de adevăr ocupă un loc central în cadrul teoriei cunoașterii științifice. Adevărul reprezintă raportul dintre conținutul cunoștințelor și starea de fapt care este reflectată de aceste cunoștințe. Prin urmare, adevărul reprezintă atributul, proprietatea, însușirea a ceva, adică adevărul este un raport, o relație între cunoștințele dobândite de om și stările pe care, de fapt, aceste cunoștințe le descriu. Adevărul nu este o proprietate a obiectului și nici a subiectului, ci el aparține cunoștințelor. Adevărul poartă întotdeauna amprenta structurii mentale a subiectului cunoscător existând numai într-o modalitate de exprimare proprie, specifică subiectului cunoscător individual, având caracter eminentamente subiectiv și în continuă devenire, întrucât este de natură procesuală. Caracterul procesual al adevărului rezultă din caracterul contradictoriu al cunoașterii, care se manifestă, pe de o parte, în tendința subiectului de a cunoaște în mod complex și definitive totul și, pe de altă parte, în imposibilitatea realizării în fapt a acestei tendințe, datorită infinității obiectului cunoașterii și posibilității limitate de cunoaștere într-o anumită epocă. Orice cunoaștere umană este, la fiecare etapă, relativă. De aceea evidențiem: adevărul relativ și absolut. Adevărul relativ este acel adevăr obiectiv în conținutul său care este parțial limitat, incomplet, susceptibil de perfecționare, aprofundare și completare ulterioară, constând în rezolvarea parțială a contradicției fundamentale a cunoașterii. Dacă omul antic vorbea cu cosmosul, iar omul medieval cu Dumnezeu, omul modern vorbește cu sine prin intermediul cunoașterii și științei, spunea un epistemolog. Epoca actuală este caracterizată de epistemologie, de logica cercetării științifice, care a dus la rezultatele excepționale ale științei actuale. Căci, așa cum casele se fac din cărămizi, adevărul se construiește din fapte descriptive, dar cum o movilă de cărămizi nu esteo casă, tot astfel nici acumularea de fapte nu este un adevăr. Epistemologia este calea prin care datele descriptive se transformă în adevăr, grație criteriilor de logică științifică ce ajută trecerea de la cunoașterea conjuncturală, descriptivă, la cea sigură, normativă, de natură epistemologică.

Adevărul, sub aspect epistemic, este conformitatea ideilor cu faptele, acel *adequatio rei intellectus*, care constituie esența epistemologiei, iar forța adevărului rezidă în argumentarea sa pozitivă și contrarie, cu scopul de a-l despuia de paralogisme ce înșeală pe expert și de sofisme ce înșeală și pe alții.

8. Adevărul este baza administrării Justiției, știut fiind că Justiția se bazează numai pe adevăr. Dar, adevărul cu coeficient maxim de științificitate este adevărul obținut prin mijloacele științei, concluzia acestor premise ale silogismului fiind aceea ca justiția se bazează pe știință. Așadar, știința ar putea fi definită ca disciplină care identifică, cu metode speciale, adevărul despre univers, societate și om, sau, făcând

uz de o expresie a celui mai mare filosof din secolul al XX-lea Martin Heidegger (26.IX.1889, Meßkirch, Germania – 26.V.1976, Freiburg im Breisgau, Germania), știința este căutarea adevărului, iar *veritas* (= adevăr) *est adaequatio rei et intellectus*, adică adevărul este adecvarea lucrului la cunoaștere, esența adevărului fiind considerată corectitudinea. Prin urmare, filologii noștri, în special lingviștii, au manifestat corectitudine maximă în procesul de examinarea a structurii gramaticale, lexicale și fonetice a limbii din spațiul dintre Nistru și Prut și de dincolo de Nistru și au demonstrat că limba respectivă este limba română, iar orice opinie referitoare la esența, originea, structura ei gramaticală, lexicală și fonetică, denumirea ei corectă etc. nu este decât o moștenire a trecutului sovietic cu accentuate obiective geostrategice și constituie o încercare de a reamplasa Republica Moldova în zona de influență a Moscovei.

9. În secolul XX, savantul american Karl Popper a introdus un curent radical în teoria științei, numit raționalism critic. Criteriul falsificabilității (infirmității), formulat inițial de Popper, a devenit larg acceptat ca criteriu care desparte știința de pseudoștiință, respectiv religie. A fost numit de către critici și falsificaționism (a se vedea: K.R. Popper, *Logica cercetării*, trad. rom. M. Flonta, Al. Surdu, E. Tivig, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1981, p. 61).

Principiul falsificabilității propus de Popper este util pentru a deosebi disciplinele științifice autentice de pseudoștiințe (cum este așa-zisa teorie a celor două limbi romanice distincte: româna și moldoveneasca), deși în mod practic falsificarea ipotezelor științifice nu e prezentă în arsenalul tradițional al științelor. Cunoașterea științifică avansează, mai curând, datorită acumulărilor cantitative de fapte experimentale și formulări teoretice, care sunt în general consistente cu teoriile general acceptate la un moment dat, decât în baza principiului falsificabilității.

Cunoașterea înseamnă căutare a adevărului (teorii explicative, obiectiv adevărate), dar nu căutarea certitudinii. Întrucât adevărul are caracter subiectiv, orice adevăr obținut prin cunoaștere omenească este supus erorii și, de aceea, este incert. Dar nu putem califica drept cunoaștere falsificarea conștientă a realității, fie aceasta istorie, lingvistică sau etnologie, așa cum au procedat și procedează adepții moldovenismului. *Creșterea cunoașterii științifice nu este un proces repetitiv, nici cumulativ, ci este un proces de eliminare a erorilor, deci nu este vorba de acumularea de observații, ci de răsturnarea repetată a teoriilor științifice și de înlocuirea lor cu altele mai bune sau mai satisfăcătoare.*

Astfel, în măsura în care învățăm din greșelile noastre crește și cunoașterea noastră, chiar dacă nu putem niciodată să cunoaștem cu certitudine. K. Popper consideră că scopul științei este apropierea de adevăr, iar sarcina metodei empirice este evaluarea teoriilor din punctul de vedere al apropierii lor de adevăr (Popper, Karl R. *Conjecturi și infirmări. Creșterea cunoașterii științifice*. București: Editura Trei, 2001, p. 7, 281). Prin urmare, știința este concepută ca o serie de soluții date unor probleme în ideea identificării adevărului.

Aplicând teoria falsificaționismului formulată de Karl R. Popper, putem conchide că adepții moldovenismului din Republica Moldova o practică cu mult succes fără a o cunoaște, dar, în schimb, au însușit perfect metodele sovietice de manipulare a maselor, de formare a unei conștiințe gregare pentru majoritatea populației în scopul de a conduce masele în direcția dorită.

10. Este o realitate incontestabilă faptul că dreptul nu creează nici interesele economice, nici tendințele morale din care se compun raporturile omenești; el doar le recunoaște, le descoperă, le prevede și le îndrumază. Așadar, dreptul este totalitatea regulilor și normelor juridice care reglementează conduita oamenilor în relațiile sociale, într-o colectivitate politic determinată, susceptibile de a fi impuse prin forța coercitivă a statului. Totalitatea regulilor de conduită stabilite sau sancționate de stat sunt aduse la îndeplinire prin forța de constrângere a statului, care a apărut din cele mai vechi timpuri, odată cu nevoia de apărare a unor valori sociale și a fost îmbunătățit continuu de-a lungul dezvoltării societății umane. Totodată, logica ne învață că o concluzie a unui raționament juridic fundamentată pe o premisă falsă, nu poate să fi decât un raționament fals. Acest raționament este valabil și în cazul raționamentelor juridice. Altfel spus, o hotărâre judecătorească fundamentată pe o situație de fapt neadevărată, nu poate să fie decât o hotărâre judecătorească incorectă, nedreaptă. La fel ca și alte științe, științele juridice produc adevărul științific propriu. Adevărul științific juridic, ca adevăr ce apare din cunoașterea socială se deosebește de adevărul din cadrul științelor naturii, de exemplu, prin faptul că el este nu doar o explicație cognitivă, dar este însoțit de evaluări, de luări de poziții etc. Atunci, când vine vorba de a determina autenticitatea unei descoperiri științifice, adică a unui adevăr științific, această sarcină intră în competența epistemologiei, iar dreptul nu este chemat decât să recunoască adevărul și să-l promoveze în societate. Cu alte cuvinte, sarcina dreptului nu constă în descoperirea adevărului științific din alte domenii decât cel juridic, această atribuție revenindu-i științei respective. Din acest context excludem ficțiunile juridice sau așa-zisele minciuni ale legii, stabilite de legiuitor, singurul care poate decide oportunitatea de a nega realitatea într-o anumită situație juridică, printr-un artificiu juridic (de exemplu, acordarea dreptului de paternitate în raport cu un orfan în procesul de adopție, fără ca aceasta să fie cunoscută de copilul adoptiv).

Acest artificiu juridic nu disimulează o injustiție, nici nu încalcă drepturile persoanelor, ci prezervă pacea socială, considerându-se că, în materie de filiație, nu este bine să se spună adevărul pentru a nu afecta stabilitatea copilului, onoarea părinților, liniștea publică. Astfel se explică existența prezumției legale de paternitate. De asemenea, recunoașterea paternității poate să ascundă adevărul biologic pentru că un bărbat își poate asuma paternitatea prin declarația sa de voință, fără ca să fi avut vreo contribuție genetică la concepția copilului. La fel, în cazul adopției, printr-o ficțiune a legii, un bărbat și o femeie pot deveni părinți ai unui copil, prin declarația lor de voință și cu intervenția controlului judiciar, fără să fie

părinți biologici ai acestuia. În acest caz, filiația naturală este distrusă și reconstruită cu ajutorul ficțiunii legii.

Cu toate acestea, în secolul al XXI-lea, în care reproducerea umană nu se mai realizează doar în mod natural, ci și artificial, prin tehnicile de reproducere umană asistată, regulile de filiație se dovedesc desuete sau insuficiente, în funcție de caz. Odată cu descoperirea tehnicilor de reproducere umană asistată, au apărut noi termeni medicali, precum *mamă purtătoare*, *mamă biologică* sau *genetică*, *părinți de intenție*, care nu pot să fie ignorați de drept, din care cauză unele state și-au modificat legislația în materie de filiație introducând reguli privind reproducerea umană asistată prin proceduri endogene și exogene.

11. Prin urmare, pornind de la corelația adevăr științific – drept, conchidem că a legifera astăzi faptul perimat că ar exista o limbă literară moldovenească deosebită de limba română literară comună înseamnă a legifera un neadevăr evident sau un fals pretins științific, iar juriști, fără să mai vorbim de reprezentanții științei academice, nu au dreptul să promoveze acest neadevăr. În spațiul basarabean permanent au fost promovate normele limbii literare române. Nerespectarea acestor norme și acceptarea normelor graiului moldovenesc prin ridicarea lui la rangul de limbă înseamnă renunțarea imediată la toată tradiția scrisă (literară și științifică), și în primul rând, la toți scriitorii clasici (inclusiv la Eminescu și la Creangă), ca și la Mateevici, care au scris cu toții în limba literară comună, numită de ei înșiși română. Sub acest raport azi nu mai poate fi separat Eminescu de Coșbuc, Caragiale de Alecsandri, Sadoveanu de Rebreanu, Mateevici de Bolintineanu etc.

Savanții A.Ș.M. și întreaga comunitate științifică s-au pronunțat de nenumărate ori (în special, în 1994 și 1996), cerând ca articolul 13 din Constituție să fie redactat în conformitate cu adevărul științific, urmând a fi formulat în felul următor: „Limba de stat (oficială) a Republicii Moldova este limba română”. În pofida acestui fapt, Constituția Republicii Moldova (Titlul I, art. 13/1) stipulează că „Limba de stat a Republicii Moldova este limba moldovenească, funcționând pe baza grafiei latine”.

În fine, problema recunoașterii și promovării adevărului științific, adică recunoașterea oficială a glotonimului limbă română a fost soluționată pozitiv. Astfel, Curtea Constituțională a Republicii Moldova, la 5 decembrie 2013, a examinat sesizarea privind interpretarea art. 13 din Constituție și a decis că textul din Declarația de Independență prevalează în raport cu textul din Constituție. Așadar, limba română este limba de stat a Republicii Moldova, deoarece acesta este termenul precizat în Declarația de Independență a țării. Prezentăm în continuare Decizia Curții Constituționale anunțată de președintele acesteia, Alexandru Tănase: „Curtea Constituțională hotărăște: 1. În sensul preambulului Constituției, declarația de independență a R. Moldova face corp comun cu Constituția. 2. În cazul existenței unor divergențe între textul declarației de independență și textul Constituției, textul primar al declarației de independență prevalează. Prezenta hotărâre este definitivă, nu poate fi

supusă niciunei căi de atac, intră în vigoare la data adoptării și se publică în Monitorul Oficial al R. Moldova”.

Așadar, în urma unor dezbateri interminabile, soldate inițial cu procese judiciare, condamnări și chiar executări, în care s-au consumat tone de cerneală, mii de pixuri și sute de tone de hârtie, adevărul științific a învins grație justiției noastre. Și încă un moment important, luând decizia respectivă, membrii Curții Constituționale nu au făcut referiri la adevărul științific (acest lucru ține de competența științei filologice, dar nu de drept), nici la studiile de specialitate, ci și-au argumentat decizia pe existența unor contradicții în textul Declarației de Independență și în cel al Constituției.

În fine, am certitudinea că toate drepturile asupra problemelor referitoare la știință în general și la lingvistică, literatură, istorie și etnologie țin de competența Academiei și, pentru a exclude imixtiunea politicului în aceste probleme, urmează să fie transmise Academiei, iar deciziile acesteia asupra problemelor respective să aibă statut de lege.

12. În concluzie, aș dori să formulez, cu intenții mai curând retorice, câteva întrebări: Să fie oare denumirea limbii motivul sărăciei totale a populației, al regresului economic inimaginabil, al decăderii moravurilor și al altor flageluri sociale? Oare denumirea limbii, scrisul ei sunt cauzele sau chiar obstacolul de asimilare a acesteia de alolingvi? Nu cumva denumirea limbii a determinat aproape excluderea ei din comunicarea cotidiană? Cine altul, decât statul, este obligat să asigure funcționarea limbii române în toate domeniile: politic, social, economic, cultural, spiritual, comunitar etc.? Nu cred. Mi se pare că nu alta decât capacitatea oamenilor politici de a se căpătui repede, acum și în proporții fabuloase și incapacitatea lor de a elabora proiecte economice de depășire a situației dezastruoase din economie sunt motivul principal al începutului de faliment al proiectului Republica Moldova. O situație economică prosperă ar conduce, în mod treptat, la soluționarea disensiunilor interetnice, a conflictului transnistrean și, în fine, la restabilirea integrității teritoriale. Cei mai mulți oameni politici, fiind incapabili să identifice soluțiile economice de depășire a crizei, se aventurează în identificarea unor soluții pentru unele probleme de natură lingvistică, domeniu pentru care nu au pregătirea necesară, din care cauză lansează idei aberante, lipsite de fundament științific. Am certitudinea că Republica Moldova va rămâne un proiect nerealizat atâta vreme cât agronomii vor face politică, politicienii – cultură, economiștii – lingvistică, juriștii – economie etc., iar oamenii de știință nu vor avea altceva a face decât să demonstreze valabilitatea tezelor geniale lansate de politicieni în cele mai variate domenii de activitate!

Se pare că preținșii noștri oameni politici, care susțin ideea depășită despre existența a două limbi est-romane – română și moldovenească, și a două popoare distincte – român și moldovenesc, sunt grav și în mod irecuperabil contagiați de sindromul Helsinki, astfel încât ei fiind victime ale ideologiei și politicii sovietice despre limba moldovenească și poporul moldovenesc s-au transformat din victime în călăi, devenind adepți ardenti

ai călăilor. Constatăm de această dată prezența unei alianțe bizare între călău și victimă, maladie care ține de competența psihiatrului.

13. Cine să fie politicienii moldoveni contemporani din Republica Moldova independentă care pledează cu atâta ardoare pentru limba moldovenească și poporul moldovenesc? Dacă aceștia sunt oameni sănătoși la minte, ei nu pot fi decât niște persoane interesate. Cu alte cuvinte, ei au o legătură, familială, colaterală, oarecare, dar au o legătură cu vechea nomenclatură din fosta U.R.S.S. sau din fostul KGB și actualul, denumit în termeni tabuizanți, FSB. Așadar, descendența acestora vine din sistemul bolșevic compromis al moldovenilor și al „specialiștilor” sosiți în Basarabia cu misiuni speciale, implicați în represiuni și torturi. Desigur, ei descind din nomenclaturii „de omenie”, care au făcut „doar bine”!!! Sunt mai mult ca sigur că în politica moldovenismului nu există o motivație ideologică! Ideologia e și ea ascunsă – se vede lângă busturile lui Lenin! Nu, nimic ideologic! E vorba de „sfinte”, „legitime” și foarte „omenești” sentimente umane! Parcă ai mai multă încredere într-un tânăr cetățean care, deși a absolvit o școală în limba rusă sau chiar în română, ori în cineva cu care te întâlneai la un anume ștrand sau restaurant, în care se intră cu o anume legitimație – și, în treacăt fie zis, cu decorul și serviciul mai select decât în alte localuri! Și totuși, știm ce important e „în ce ape te-ai scăldat”! Momentan contează postul deținut, dar mai ales dorința ne bună ca situația respectivă să dăinuie la nesfârșit!

De altfel, specificul discursului public al oamenilor politici constă, pe de o parte, în legitimarea puterii de care dispun, iar pe de altă parte, ei urmăresc să convingă, să seducă și să determine cetățenii (electoratul) să acționeze într-o anumită direcție. Singurul mijloc de a te impune în viața publică rămâne convingerea publicului larg prin cuvânt, ceea ce depinde de autoritatea emițătorului politic, acesta făcând în acest scop apel la retorică. În prezent, substantivul retorică, pe lângă sensul direct de „artă a exprimării alese, utilizată în scopul convingerii unui auditoriu; oratorie, elocvență”, are și sensul peiorativ „declamație emfatică, lipsită de un fond serios de idei; discurs pompos” sau „șiretenie, viclenie de înlănțuire a spiritului și a minții nu prin forță brutală, ci prin vorbe dulci”. Ideea că retorica are caracter persuasiv aparține lui Socrate, care a avut ulterior mai mulți susținători: Platon, Aristotel, Apolodor, Cicero etc. Astfel, raportându-ne la criteriul convingere, pe baza căruia se construiește fiecare etapă a discursului politic, finalitatea urmărită va fi dată de adeziunea auditoriului. Socrate face chiar o distincție între convingerea de opinie și convingerea de știință, afirmând că oratorul nu e un învățător, în tribunale și adunări populare, tratând asupra lucrurilor drepte și nedrepte, ci numai un făuritor de păreri. Astfel, retorica devine un joc al formelor, menit să captiveze și să seducă auditoriul. Retorica a făcut încă de la începuturi parte din sfera politicului, deoarece discursurile se refereau, de cele mai multe ori, la probleme de ordin politic. Oratorii Antichității defineau retorica drept o artă: „retorica este arta care se ocupă cu discursurile ce au în vedere chestiunile politice” (Quintilian); „retorica este arta de a aduna, alege și

enunța cu înfrumusețarea cuvenită tot ce poate servi să convingă în materie politică” (Teodor din Gadara). Toate aceste caracteristici ale retoricii sunt proprii și discursului politic din prezent. Deci, discursul aleșilor noștri nu urmărește decât scopuri politice: înlănțuirea electoratului! Păzea!

14. Sper ca tema conferinței mele V-a clarificat asupra unor probleme mai puțin discutate în știința noastră. În speranța că ați aflat unele lucruri noi sau mai puțin cunoscute, Vă exprim sincera și profunda mea grațitudine pentru bunăvoință! Vă mulțumesc și Vă urez sărbători fericite!

2.6. CONGRESUL AL III-LEA AL UNIUNII SCRITORILOR DIN R.S.S.M. ÎN CONTEXTUL RELAȚIILOR ROMÂNOSOVIEȚICE

0. Luând în discuție problematica dezbătută și atmosfera politică și culturală în care s-a desfășurat Congresul al III-lea al Uniunii Scriitorilor din RSS Moldovenească, este necesar să examinăm acest eveniment prin prisma relațiilor interne (mai ales din R.S.S.M.) și externe ale U.R.S.S., inclusiv ale RSS Moldovenești, cu România. De altfel, acest aspect al problemei a fost examinat și prezentat cercurilor academice în mai multe studii științifice elaborate în Republica Moldova și România¹ și, așa cum rezultă din studiile examinate, problemele examinate la respectivul congres își trag originea încă de la fatidicul an 1812, când teritoriul dintre Nistru și Prut a fost anexat de Rusia țaristă.

Cu alte cuvinte, viața politică, ideologică, economică și mai ales spirituală din R.S.S.M. postbelică poate fi concepută, explicată și interpretată la justa ei valoare, în mare măsură, numai din perspectiva evenimentelor istorice de la 1812 înapoi și a relațiilor diplomatice, politice și ideologice dintre București și Moscova. Din aceste considerente înainte de a analiza materialele de arhivă despre Congresul al III-lea al Uniunii Scriitorilor din Moldova, vom prezenta succint istoricul situației politice, spirituale și culturale din Basarabia și relațiile existente la acea vreme între România și U.R.S.S.

1.0. Pentru a ne convinge de autenticitatea celor declarate anterior este necesar să realizăm o succintă retrospectivă asupra situației politice și spirituale din istoria Basarabiei. În primul rând, se cere să avem în vedere că politica națională (inclusiv lingvistică) promovată de sovietici în R.A.S.S.M.

¹ În acest context este necesar să menționăm că scriitorii din această perioadă practicau o limbă română literară, cu nimic inferioară românei din Regatul Român, chiar dacă mai făceau uz de unele elemente regionale (caracteristică specifică, de altfel, tuturor literaturilor lumii) și de unele rusisme. În această ordine de idei sunt concludente scrierile semnate de Mihail Andriescu (1898-1934), Mihai Baluh (1894-1943), Iacob Doibani (1913-1968), Nistor Cabac (1913-1941), Alexandru Caftanachi (1910-1943), Pavel Corneliu (1883-1943), Ion Corcinschi (1915-1943), Constantin Coșărău (1862-1934), Samuil Lehtser (1901-1943), Toader Mălai (1890-1942) etc. A se vedea în această privință: *Cântăreți ai...*

și în R.S.S.M. se prezintă ca o repercusiune sau o continuare directă a politicii țariste de deznaționalizare a populației românești din Basarabia.

În acest context se cere să amintim că, în perioada de ocupație rusească (1812-1918), în Basarabia se persevera în utilizarea termenilor moldovean și limbă moldovenească, această denumire a limbii fiind preferată de ruși din considerente geopolitice. Comportamentul autorităților țariste în Basarabia era motivat de doi factori: în primul rând, Rusia intenționa să ocupe ambele Țări românești și cele balcanice, iar Basarabia urma să fie transformată într-un eldorado seducător, iar în al doilea rând, pentru a evita orice aspirație a basarabenilor de a reveni la origini, acestora li se incumba ideea că nu sunt români, ci moldoveni, și că nu vorbesc românește, ci moldovenește. De un procedeu similar au încercat să facă uz autoritățile țariste și în cazul teritoriilor trasnistrene, când, manipulând denumirea geografică a teritoriilor de la est de Nistru, până după Bug, teritorii care au intrat în centrul atenției Imperiului țarist cu mult înainte de cucerirea lor definitivă: inițial autoritățile țariste au propus ca teritoriul de la nord de Marea Neagră, situat între râurile Nistru și Bug, să fie numit Novo-Vlahia, adică Valahia Nouă, dat fiind că populația majoritară de aici era constituită din valahi, moldoveni, iar la puțin timp după aceasta se intenționa ca teritoriul dat să fie numit Novo-Serbia (Serbia Nouă), pe motiv că aici se stabilise cu traiul un număr relativ mare de sud-slavi, mai ales sârbi, dar din considerentele unor eventuale pretenții din partea Țărilor Române sau din partea sârbilor asupra acestor teritorii, țarismul a renunțat la aceste denumiri ca să accepte denumirea Novo-Rossia (Rusia Nouă). Să mai amintim că la finele secolului al XVIII-lea Imperiul țarist ajunge la Nistru și în 1795 întemeiază orașul Tiraspol.

Odată cu anularea autonomiei Basarabiei de către autoritățile țariste (1828), limba rusă a înlocuit limba română în administrație, școală și biserică. Mai mult, politica țarismului nu permitea ca intelectualitatea din Basarabia să poată întreține legături cu elita din Regatul Român, Bucovina și Transilvania și să se integreze astfel în vastul program de modelare a națiunii române moderne.

Așadar, în Basarabia anexată în 1812, Imperiul Rus promova o politică acerbă de deznaționalizare a populației autohtone, așa încât această politică imperială a reușit, în mare măsură, drept probă concludentă servind faptul că în ajunul Primului Război Mondial, populația vorbitoare de limba română (numită așa și de lingviștii și etnografi ruși), formată mai ales din țărani analfabeți, *avea doar o identitate locală și religioasă*. „Basarabenii de azi, nota un ofițer de cavalerie român în 1918, sunt fiii și nepoții moldovenilor din 1812. Doar până acolo ajunge ideea lor despre propriile origini” (Schina M. C. *Pe marginea unirii...*, p. 12-13).

Situația respectivă a fost determinată de mai mulți factori. În primul rând, majoritatea basarabenilor a) nu a cunoscut secolul al XIX-lea al naționalităților, b) nu a participat la constituirea statului național unitar român, b) nu și-au putut manifesta componentele fundamentale ale identității lor (ceea ce are repercusiuni grave asupra conștiinței lor naționale chiar și în prezent, caracterizată prin reticența lor în raport cu

idealul românismului și prin deziluzia unora față de ideea Unirii), c) nu a participat la evenimentele definitorii ale istoriei moderne a românilor – constituirea conștiinței naționale românești; revoluția antiotomană din 1821; standardizarea și reromanizarea limbii și trecerea la alfabetul latin în anii 1840-1860; crearea statului român unitar în 1859; crearea unei Case dinastice românești în 1866 și 1881 și cucerirea independenței față de înalta Poartă în 1878. Opinia țaranului basarabean despre identitatea sa națională era deci produsul politicii de asimilare rusească, fără a include ideea unei națiuni române ce se întindea de la Tisa la Nistru, adică această opinie era încă extrem de redusă.

1.1. În Basarabia sub dominație țaristă, adică după anexarea ei la Imperiul Rus în 1812, limba română a fost eliminată mai întâi din administrație, învățământ, biserica, ca în fine să fie exclusă studiarea ei ca disciplină de studiu în instituțiile de învățământ. În perioada 1812-1918, sintagma terminologică limbă română era utilizată frecvent aproape în toate instituțiile de stat, inclusiv în învățământ. Astfel, în 1827, Ștefan Margela editează, la St Petersburg, *Российско-румынская грамматика. Gramatica Rusească și Rumânească*, care nu reprezintă, în realitate, decât un elementar manual de limbă rusă tradus în limba română scrisă cu caractere chirilice, fiind utilizat în învățământul din Basarabia până la apariția cursului lui Iacob Ghinculov *Начертание правил валахо-молдавской грамматики* (St Petersburg, 1840) (Oteanu, Elena, *Politica lingvistică și...*, p. 3-4), iar Ioan Doncev elaborează și publică la Chișinău în 1865, cu caractere latine, *Cursulu primitivu de limbă rumână compusu pentru sholele elementare și IV clase gimnaziale*. Printr-un decret imperial din 3 februarie 1871, limba română a încetat a fi predată în școlile din Basarabia și, ca urmare, dispare necesitatea elaborării și editării literaturii didactice în limba română.

Să reținem că autoritățile rusești din Basarabia, deși nu au interzis utilizarea sintagmei limbă română, preferau să facă uz, în administrația publică, de sintagma limbă moldovenească, mai ales după Unirea Principatelor din 1859, pentru a neutraliza o eventuală aspirație de Unire a basarabenilor cu România, adică din considerente politice. De altfel, limba română a basarabenilor și identitatea lor românească erau recunoscute chiar de „clasicii marxism-leninismului”: Marx, Engels și Lenin.

Politica promovată de țarism în Basarabia în perioada 1812-1918 a fost o politică de deznaționalizare a românilor basarabeni, având drept scop declarat „identificarea provinciilor cucerite cu statul cuceritor”. În această ordine de idei este edificatoare opinia lui F. Vighel, viceguvernator al Basarabiei (1824-1826): „Am ferma convingere că pentru a cârmui în liniște provinciile cucerite, trebuie să le identificăm cu statul cuceritor, căci altfel ele vor slăbi puterea. Aici nu mai avem nevoie de argumente. Marii cuceritori – Friedrich, Ecaterina, Napoleon – procedau la fel”. În acest scop erau editate manuale și dicționare rus-române urmărindu-se doar studiarea aprofundată a limbii ruse și „înșădăcinarea în Basarabia a unui dialect apropiat limbii slave” (Apud: Varta, Dragnev, *Istoria Românilor...*, p. 117).

Modalitățile de deznaționalizare a popoarelor alogene alese de țarism au fost: 1) limba rusă (în Basarabia din perioada 1812-1918 nu a existat nici o instituție de învățământ cu predarea în limba română); 3) serviciul militar obligatoriu în cadrul armatei ruse; 4) serviciul divin impus în limba rusă; 5) colonizarea Basarabiei cu reprezentanți ai altor popoare (Petrencu, *Politica de ...*, p. 234; Moraru, *Istoria Românilor...*, p. 15; Țurcanu, *Istoria românilor. Cu privirea ...*).

Așadar, chiar dacă țarismul nu a elaborat tratate teoretice în politica sa lingvistică, totuși politica acestuia în Basarabia se reducea la un singur deziderat: unificarea lingvistică a tuturor cetățenilor indiferent de apartenența lor națională și confesională prin însușirea obligatorie a limbii ruse, adică prin asimilarea forțată, dar camuflată, a popoarelor de alte origini decât slavă. În acest context, este necesar să constatăm că basarabeni s-au dovedit a fi foarte docili și chiar mândri că însușesc cu mult succes limba rusă, încât până în prezent o mare parte a acestora (mai ales cei trecuți de 40 de ani) se exprimă cu mai multă ușurință în limba rusă, decât în română.

1.2. Partidele politice din Rusia țaristă de la finele secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea aveau drept obiectiv suprem cucerirea puterii de stat în vederea unor transformări sociale și economice în cadrul Statului Unitar Rus, acest deziderat fiind secundat de antrenarea în procesul revoluționar rusec a mișcărilor de eliberare națională. Astfel, fiind induși în eroare de propaganda revoluționară rusească, mai mulți reprezentanți ai intelectualității basarabene de la începutul secolului al XX-lea făceau parte din partidele revoluționare rusești: bolșevic, menșevic, socialist-democrat, socialist-revoluționar, constituțional-democrat etc., etc. O situație similară constatăm și în Basarabia, unde majoritatea membrilor Sfatului Țării făceau parte din cele mai variate partide politice rusești și numai ulterior, când s-au convins că mai întâi ei urmează să rezolve problema națională a românilor basarabeni și, în acest scop ei au constituit Blocul Național Moldovenesc care a votat Unirea din 1918.

1.3. Rusia Sovietică, moștenitoarea directă a imperiului țarist, a elaborat o strategie perfidă de deznaționalizare, adoptând o politică națională remarcabilă prin ambiguitatea ei, care întrunea (simultan sau succesiv) rusificarea, internaționalismul și susținerea naționalismelor locale. Pentru a masca politica națională țaristă care consta în dorința de a crea un stat unitar centralizat și pentru a-și subordona mișcările de eliberare națională din Imperiul Rus, V.I. Lenin a încercat să concilieze două forțe contradictorii: 1) energia mișcărilor de eliberare națională cu caracter centrifug, orientată spre dezmembrarea imperiului rus și 2) dorința bolșevicilor de a consolida forțele revoluționare pe baza mișcărilor de eliberare națională și ca urmare a identificat soluția: consolidarea partidului prin susținerea luptei naționalităților împotriva centrului imperial rus, folosind plurilingvismul instituționalizat ca mijloc de a instaura o anumită unitate economică și politică în noua societate, ca ulterior să se realizeze unitatea culturală și lingvistică a societății (Oteanu, *Politica lingvistică...*, p. 3-4).

Cu alte cuvinte, primul obiectiv al politicii naționale a Rusiei sovietice federale, precum și, ulterior, a Uniunii Sovietice (1922), era cucerirea mișcărilor naționaliste antiimperiale, antrenarea acestora în activitatea de transpunere în practică a programului bolșevic, așa încât stimularea culturilor naționale și politica diversificării lingvistice urmau să capteze forțele politice naționaliste pentru a le implica în implementarea proiectului sovietic, adică popoarele oprimite sub imperiul rus urmau să adere la regimul comunist, care le recunoștea existența. Totodată, această politică, tinzând să accentueze particularismele naționale, avea drept scop nu doar diferențierea naționalităților sovietice de cele înrudite de peste hotarele tănărului stat, dar și blocarea unei eventuale tendințe de unificare națională ce ar fi putut contrabalansa hegemonia rusă. Așadar, destrămarea imperiului țarist i-a determinat pe bolșevici să caute o altă formă de organizare statală decât cea a statului unitar și ca urmare U.R.S.S. s-a constituit ca o entitate federativă, în rezultatul unei ierarhizări complexe a popoarelor, națiunilor și etniilor mai mari, fiecare dintre acestea având dreptul la o reprezentare politico-teritorială și culturală. Prin urmare, forța U.R.S.S. nu consta atât în dimensiunea sa teritorială, cât în aparatul (organizațional și ideologic) de partid, construit pe principiul „centralismului democratic”.

1.4. Inițial, după Unirea din 1918, Rusia Sovietică a încercat să redobândească Basarabia prin metode politico-diplomatice, considerându-se moștenitoare de drept a Basarabiei ocupate de Imperiul țarist în 1812, dar, convingându-se că această cale nu are sorți de izbândă, a creat, în Transnistria, o formațiune pseudostatală: Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească (R.A.S.S.M.). Ulterior, Uniunea Sovietică a început să-și justifice într-un mod cu totul nou pretențiile față de Basarabia, acestea bazându-se acum mai mult pe naționalitate și mai puțin pe dreptul internațional: a inventat „teoria” despre existența în Basarabia a unui grup etno-național distinct în raport cu poporul român, din care motiv înglobarea basarabenilor în statul român era calificată drept uzurpare a dreptului lor la autodeterminare națională. Așadar, sovieticii au renunțat, pe la mijlocul anilor 1920, la argumente juridice, politice și chiar etnice în apărarea pretențiilor lor asupra Basarabiei și au început să-și elaboreze propria lor viziune a „moldovenismului”. Conform acestei „teorii” eminentamente sovietică, Basarabia și Transnistria sunt populate de „moldoveni” care vorbesc „limba moldovenească”; ei sunt un popor distinct în raport cu poporul român, iar limba lor este diferită de limba română. De aceea sovieticii au decis să asigure acestui „popor” o viață națională și statală proprie și a inventat R.A.S.S.M., în partea rămasă „liberă” a teritoriului „moldovenesc” – adică în stânga Nistrului. La elaborarea acestei fantasmagorii istorice și lingvistice s-au opintit istoricii V. Dembo, I. D. Ceban, S. Derjavin, S. P. Tolstov, A. D. Udaltov, N. A. Mohov, A. M. Lazarev, V. I. Țaranov (Дембо, *Никогда не забыть!...*; Дембо, *Советская Молдавия и...*; Державин, *Литературное строительство...*, p. 239-296; Державин, *Происхождение...*, p. 7;

Лазарев, *Формирование...*; Мохов, *Молдавия эпохи...*; Мохов, *Studii de istorie...*; Толстов, «*Нарцы*» и «*волохи*»...; Царанов, *История...*).

Prin urmare, crearea R.A.S.S.M. a fost inspirată de conducerea de partid din U.R.S.S. și de Internaționala Comunistă, susținători fervenți ai acestei idei fiind, de asemenea, un grup de emigranți politici din Basarabia și România, reprezentanți ai mișcării comuniste ilegale din Basarabia, ai Internaționalei Comuniste și ai Partidului Comunist Român (Gr. Kotovski, Al. Bădulescu, P. Tkacenko, Sol. Thinkelman, A. Nicolau, I. Dic Dicescu, T. Diamandescu etc.). Anume acum a fost lansată ideea despre existența în R.A.S.S.M. și în Basarabia a unui popor deosebit de poporul român, vorbind o limbă diferită de cea română, toate acestea fiind realizate în scopuri geopolitice și ideologice, având drept obiectiv nedeclarat înstrăinarea românilor basarabeni de frații lor și sovietizarea Basarabiei și României.

Așadar, proiectul elaborării unei națiuni moldovenești a demarat în cadrul Uniunii Sovietice prin crearea R.A.S.S.M. în anul 1924 și constituie o aplicare și o acomodare a strategiilor politicii naționale leniniste la noile condiții social-politice. Crearea R.A.S.S.M. reprezenta o noua abordare a relațiilor dintre U.R.S.S. și România în problema Basarabiei, a cărei intrare sub autoritatea Bucureștiului nu era recunoscută la Moscova. Eșecul repetat al negocierilor și al declanșării unor rebeliuni anti-românești de mari proporții în Basarabia a determinat înființarea R.A.S.S.M., care în concepția sovieticilor constituia începutul eliberării Basarabiei, întrucât nivelul de dezvoltare culturală și economică pe care l-ar fi realizat Moldova sovietică nu i-ar fi putut permite României, în opinia ideologilor sovietici, să-și mențină controlul asupra Basarabiei.

Tocmai în aceste condiții politice și ideologice a fost organizată R.A.S.S.M. și pentru a justifica crearea noii formațiuni statale au inventat „teoria” despre două popoare distincte – român și moldovenesc și a două limbi – română și moldovenească, argumentul de bază pentru crearea unui nou popor, a unei noi limbi și a unei noi literaturi fiind cel politic, considerat drept unic criteriu după care moldovenii ar fi putut fi diferențiați de români.

Chiar de la început, R.A.S.S.M. a devenit laboratorul de experimentare a tezelor bolșevice, al falselor adevăruri vizând deznaționalizarea românilor prin implementarea teoriei moldovenismului, ștergerea memoriei românești și inventarea unei noi limbi și a unui „nou popor, moldovenesc”, diferit de românii din dreapta Prutului.

1.5. Astfel, după eșecul mai multor negocieri teritoriale dintre U.R.S.S. și România în problema Basarabiei și ca urmare a inacceptării aproape generale a propagandei comuniste la sate și incapacitatea sovieticilor de a organiza o rebeliune generală în Basarabia (concludent în această ordine de idei fiind insuccesul revoltelor de la Hotin, Bender și Tatarbuniar), sovieticii au fost forțați de noile circumstanțe istorice și politice să identifice o tactică și o strategie originale în politica lor în raport cu problema Basarabiei: crearea unei republici sovietice autonome în Transnistria (Nistor, *Basarabia, pretext*

de..., p. 76). Noua R.A.S.S.M. a fost instituită în cadrul Ucrainei sovietice la 12 octombrie 1924, în componența ei intrând porțiuni din regiunile Odessa și Podolia. Aparent, R.A.S.S.M. a fost creată la cererea maselor de transnistrieni, iar în realitate se urmărea intenția evidentă de a consolida și extinde influența propagandei sovietice asupra Basarabiei, de a exercita presiuni asupra României în negocierile în problema viitorului Basarabiei și de a servi drept forță de atracție politică în raport cu U.R.S.S.. Așa cum nota o publicație sovietică, referindu-se la noua republică, în 1926, „crearea R.A.S.S.M. este începutul eliberării Basarabiei. Odată începută dezvoltarea economică și culturală a Moldovei, România cea condusă de aristocrație nu va mai reuși să-și mențină controlul asupra Basarabiei” (Бочячер, *Молдавия...*, p. 46).

R.A.S.S.M. constituia, de asemenea, o modalitate de a influența politica românească în ansamblul ei, un prim pas spre exportul revoluției socialiste în România.

Prin urmare, R.A.S.S.M. făcea parte din politica sovietică la graniță în sens mai larg, bazată pe ideea de a folosi logica eliberării naționale pentru a despartii regiunile de graniță de statele burgheze cărora le aparțineau. În anii '20, pe lângă R.A.S.S.M., au mai fost înființate încă alte două republici autonome, extrem de controversate, în regiunile de graniță: Republica Autonomă Karelia, apărută la granița cu Finlanda în 1920 și ridicată la statutul de Republică Unională Karelo-Finlandeză între 1940 și 1956, și Republica Autonomă Bureat-Mongolă, apărută la granița cu Mongolia în 1923, suprafața căreia fiind redusă considerabil și redenumită în 1937. Fiecare entitate teritorial-administrativă de acest fel a apărut ca urmare a izolării unei națiuni separate de granițe internaționale. Ele aveau rolul de a exercita presiuni asupra statelor vecine – Finlanda, România și Mongolia – pentru ca acestea să cedeze părți ale teritoriului lor sau chiar întregul lor teritoriu și erau înființate ca niște capete de pod ale influenței sovietice în nordul și centrul Europei ca și în întregul Extrem Orient.

În fiecare republică autonomă sovietică socialistă, conținutul politicii culturale a constat, în anumite momente, în insistența asupra diferențelor dintre populația locală și populațiile înrudite aflate de cealaltă parte a graniței internaționale, iar în alte momente au încercat să submineze legăturile elementare de limbă și cultură dintre cele două. Scopul era însă în mare parte același: efortul de a folosi politica națională și de construire a națiunii ca instrumente ale politicii externe, contracarând astfel pretențiile „naționaliștilor burghezi” din statele vecine cu propriile lor mijloace. Pentru a submina aceste „pretenții”, Chișinăul a fost declarat capitala R.A.S.S.M. și întreaga Basarabie a fost inclusă în granițele oficiale ale republicii, orașele transnistrene Balta și Tiraspol fiind numite capitale provizorii până la eliberarea Basarabiei (Репида, *Образование...*, p. 112). Conform opiniei sovietice, Basarabia era o parte componentă a R.A.S.S.M., ultima fiind etichetată drept „leagăn al Moldovei Roșii” sau „Basarabia mică”, accentuându-se astfel pretențiile Moscovei asupra Basarabiei, calificată drept o regiune ilegal ocupată a Moldovei Sovietice.

1.6. O dată cu apariția R.A.S.S.M., Uniunea Sovietică a început să-și justifice într-un mod cu totul nou pretențiile față de Basarabia, acestea bazându-se acum mai mult pe naționalitate și mai puțin pe dreptul internațional. În primele sale dispute cu Bucureștiul, guvernul bolșevic a înaintat în mare parte argumente istorice și politice împotriva Unirii Basarabiei cu România. Inițial, până la crearea R.A.S.S.M., Cristian Rakovski, adversarul cel mai hotărât al lui Titulescu în problema Basarabiei în anii 1920, condamna autoritățile române pentru folosirea argumentelor etnice și istorice pentru a justifica controlul asupra regiunii și considera principiul etnic ca fiind irelevant: „Noi nu negăm faptul că o mare parte a populației Basarabiei este moldovenească. Ceea ce este important nu este procentul unui element etnic sau al altuia, ci dorința populației. Noi știm că majoritatea populației Elveției vorbește limba germană și că o parte a ei vorbește franceza, dar nimeni nu sugerează de aici că acele cantoane care vorbesc germana ar trebui să se unească cu Germania, iar cele care vorbesc franceza să se unească cu Franța” (Rakovsky, *Roumania and ...*, p. 9, 12, 18).

În martie 1924, cu șapte luni înainte de crearea R.A.S.S.M., sovieticii au renunțat la ideea drepturilor istorice și etnice asupra Basarabiei într-un document pregătit pentru o nouă rundă de negocieri româno-sovietice la Viena: Guvernul Uniunii Sovietice propune organizarea unui plebiscit pentru ca populația Basarabiei să decidă dacă dorește să facă parte în continuare din Uniunea Sovietică, dacă vrea să părăsească uniunea și să se unească cu România sau dacă, în cele din urmă, ar dori să existe ca stat independent suveran. Guvernul Uniunii Sovietice insistă ca, în problema Basarabiei, el nu își construiește argumentația pornind de la punctul de vedere al drepturilor istorice asupra Basarabiei, pe care le-a moștenit de la fostul guvern țarist. Cu alte cuvinte, poziția sovietică referitor la Actul Unirii de la 27 martie din 1918 include următoarele pretenții: Sfatul Țării nu a fost o adunare pe deplin reprezentativă, votul favorabil unirii nu a fost nicidecum unanim, nu a avut loc nici un plebiscit în rândurile basarabenilor, iar trupele de ocupație române au comis mari atrocități, din care cauză există o mare animozitate între basarabeni și români (Titulescu, *Basarabia pământ...*, p. 55-58).

1.7. Deci, inițial, ideologiile sovietici au insistat asupra aspectelor mai curând politice decât etnice ale drepturilor Rusiei Sovietice asupra Basarabiei, fiind completamente de acord cu ideea că românii și moldovenii formau un grup etnonațional unitar, dar în același timp ei negau relevanța acestui fapt în stabilirea statutului internațional al Basarabiei. Astfel, în două opere definitorii asupra istoriei și etnografiei Basarabiei, publicate după revoluție (Берг, *Бессарабия: страна, люди...*; (Берг, *Население Бессарабии...*), etnograful rus L.S. Berg considera eticheta de moldovean un concept pur geografic și nicidecum etnic: Moldovenii sunt români ce locuiesc în Moldova, Basarabia și părțile învecinate ale guberniilor Podolia și Herson; un număr mic locuiesc de asemenea în gubernia Ekaterinoslav. Elemente dialectale nesemnificative îi deosebesc de românii din Valahia, numiți și valahi (Берг, *Население Бессарабии...*).

În pofida opiniei lui L.S. Berg, alt pretins etnolog sovietic Vladimir Dembo susține, din considerente geopolitice, că între români și moldovenii din Basarabia există prea puține afinități din cauza înglobării acestora din urmă în Imperiul Rus cu o sută de ani în urmă (Дембо, *Никогда не забыть...*, 1924), iar în altă lucrare Dembo a adus două argumente noi în favoarea cedării Basarabiei Uniunii Sovietice de către români; în primul rând, el susținea că moldovenii nu reprezentau atât o națiune aparte, cât o clasă socială aparte, întrucât populația moldovenească din Basarabia ar fi fost formată mai ales din țărani care s-au refugiat din Valahia și Moldova vestică din cauza asuprii sociale și care s-au stabilit la est de Prut cu un secol în urmă și ca urmare descendenții acestor țărani liberi aveau astfel prea puține în comun cu foștii lor stăpâni de la vest de Prut (Дембо, *Советская Молдавия...*). În al doilea rând, Dembo era de părerea că țărani refugiați care formau baza identitară a Moldovei de dincoace de Prut nu se opriseră la Nistru, ci se așezaseră, de fapt, și la est de acest râu, în regiunea Transnistria, înglobată după 1924 în R.A.S.S.M.. Astfel, populația R.A.S.S.M. era „îndeaproape înrudită, prin legături de sânge, cu populația Basarabiei” (Дембо, *Советская Молдавия...*, p. 15).

Ulterior, pseudoteoria lui V. Dembo și-a aflat continuare teoretică în scrierile lui N. S. Derjavin, academician al A.Ș. a U.R.S.S., specialist în etnogeneza slavilor, autorul studiului *Despre originea poporului moldovenesc*, în care susține că moldovenii ar fi „descendenții direcți ai populației locale slave străvechi”, iar „limba moldovenească” ar fi „limbă de proveniență slavă”, întrucât nu există probe istorice „de a vedea la temelia nucleului istoric al norodului moldovenesc vreun alt norod, decât cel slav” (Дембо, *Советская Молдавия...*, p. 15) și în cele ale altui „teoretician” rus, A. D. Udaltov, care argumenta, la o sesiune din august 1945 a Institutului de Istorie, Limbă și Literatură desfășurată la Chișinău, că „poporul moldovenesc” și, deci și limba sa, s-au format ca urmare a „încrucișării” elementelor vestice latine cu elemente estice slave” (Удальцов, *Теоретические основы...*, p. 12), concepția acestuia fiind o continuare a opiniei etnografului S. P. Tolstov care era de părerea că „românii, moldovenii și grupele mărunte ale romanilor din Balcani sunt din punct de vedere istoric produsul unei încrucișări tare complicate și relativ târzii, în care elementul slav mai că joacă un rol de frunte din punct de vedere cantitativ, element care a dat cam jumătate din numărul rădăcinilor în limbă și care și-apus rețeta asupra foneticii și sintaxei limbilor romanilor de la Dunăre” (Толстов, «Нарцы» и «волохи»..., p. 35-37). O concluzie similară a formulat și S. V. Bernstein în lucrarea *Cercetări în ramura dialectologiei istorice bulgare* (vol. I, 1948) (Informația despre acești „savanți” și „teoriile” lor a se vedea în: Negru, *Politica etnolingvistică...*, p. 85).

Așadar, interesele geopolitice ale U.R.S.S. au determinat conducerea de la Moscova să recruteze un număr impresionant de savanți sovietici cu renume, inclusiv semianalfabeți, oportuniști și cozi de topor, în special

autohtoni din Transnistria, pentru a demonstra existența unui popor moldovenesc și a limbii moldovenești, cu caracteristici distincte în raport cu poporul român și limba română.

1.8. Cu alte cuvinte, Rusia Sovietică a încercat inițial să redobândească Basarabia prin metode diplomatice și politice, dar convingându-se că pe această cale este imposibil să-și realizeze intențiile sale, a decis să creeze, în Transnistria, o formațiune pseudo-statală: Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească. Într-un memoriu strict secret adresat CC al PC (bolșevic) din Rusia în legătură cu utilitatea creării R.A.S.S.M., se spune: „Republica Moldovenească ar putea juca același rol de factor politico-propagandistic, pe care îl joacă Republica Bielorusă față de Polonia și cea Carelă – față de Finlanda. Ea ar focaliza atenția și simpatia populației basarabene și ar crea pretexte evidente în pretențiile alipirii Basarabiei la republica Moldovenească.... Unirea teritoriilor de pe ambele părți ale Nistrului ar servi drept breșă strategică a U.R.S.S. față de Balcani (prin Dobrogea) și față de Europa centrală (prin Bucovina și Galiția), pe care U.R.S.S. le-ar putea folosi drept cap de pod în scopuri militare și politice” (*Arhiva regională...*). Tocmai în acest scop, ideologii sovietici au fost puși în situația de a renunța la identitatea și unitatea națională a moldovenilor și a românilor și de a inventa „națiunea moldovenească” și „limba moldovenească”. Conform ideologilor sovietici, Basarabia și Transnistria sunt populate de „moldoveni” care vorbesc „limba moldovenească”; ei sunt un popor distinct în raport cu poporul român, iar limba lor este diferită de limba română. Conform acestei pseudoteorii, în 1918 „imperialiștii români”, au ocupat o parte a teritoriului locuit de „poporul moldovenesc”. Pentru a asigura acestui „popor” o viață națională și statală proprie, puterea sovietică a creat R.A.S.S.M., în partea rămasă „liberă” a teritoriului „moldovenesc” – adică în stânga Nistrului.

Pentru ambele părți implicate în conflict, etnografia a devenit astfel calul de bătaie al diplomației având în vedere că atât românii, cât și sovieticii priveau istoria și noile discipline ca antropologia, etnolingvistica și chiar etnobiologia ca posibile arme într-o luptă diplomatică din ce în ce mai aprinsă. O dată cu apariția unei „națiuni moldovene” și cu crearea patriei provizorii care era R.A.S.S.M., identitatea etno-națională a moldovenilor înșiși a ajuns în centrul eforturilor propagandistice sovietice.

De asemenea, demn de menționat este și faptul că glotonimul folosit în republica autonomă interbelică a fost limba română, după cum rezultă din paginile săptămânalului transnistrean *Plugarul roșu* din 21 august 1924: „s-a hotărât ca în școli, case și în așezăminte de cultură românească să se întrebuințeze limba românească”. Teoria etnicității și limbii moldovenești ca opuse etnicității și limbii române trebuie deci căutată în perioada mai nouă. Această teorie pseudoștiințifică are și azi susținătorii ei, în zdrobitoare majoritate rusofili, în întreaga Republică Moldova (dar mai ales în zona separatistă transnistreană) și țintește să prezinte ca justificată separația politică a românilor din Moldova răsăriteană de ceilalți români.

Apariția R.A.S.S.M. reprezintă momentul crucial de constituire a „teoriei celor două popoare”, inițiată în perioada stalinismului timpuriu și continuată până astăzi. Pornind de la niște premize false, precum că moldovenii și-ar trage originea de la voloh, populație formată din simbioza dacilor liberi de la est de Carpați cu slavii de est, iar românii ar proveni de la valahi, populație romanizată din cadrul Daciei istorice, deși ambele substantive desemnează același segment din realitate, deosebindu-se prin faptul că termenul valah a fost folosit inițial în limbile slavilor de sud și în limba germanicilor, iar voloh este echivalentul est-slav al aceluiași termen sud-slav și germanic, istoricii sovietici au declarat că moldovenii s-au format în urma „încrucișării reciproce a volohilor romanizați cu slavii de est”, rolul slavilor în procesul de etnogeneză a moldovenilor fiind considerat decisiv. Totodată, limba moldovenilor, descendenți ai volohilor, este o limbă slavă, iar cea a românilor – o limbă romanică. Prin urmare, influența slavă ar fi determinat crearea către sec. al IX-lea, a unei „noi comunități etnice – volohii”, fapt ce a dus la apariția, în sec. al XIV-lea, a moldovenilor, deosebiți de valahi. Anexarea Basarabiei între 1812-1918 la Imperiul Țarist le-a servit aceluiași istorici sovietici pentru a demonstra crearea celei de-a doua națiuni moderne „independente”: națiunea „moldovenească” în Basarabia și cea română în Moldova de peste Prut și, respectiv, limba moldovenească și limba română.

Referitor la elaborarea limbii „moldovenești”, ca deosebită de română, aceasta își avea deja un istoric al său, elaborat de L. Madan și M. Sergievski. Astfel, datoria principală pentru elita de partid și de stat sovietică era fie inventarea unei „limbi moldovenești” distinctă de limba română, pentru a feri pe românii moldoveni de aici de influența „nefastă” a limbii și culturii românești burgheze, fie recunoașterea unității etnice și lingvistice a moldovenilor și a românilor. Astfel, lingvistul Leonid Madan inventează o nouă limbă literară – limba moldovenească pe baza regionalismelor lexicale și fonetice românești din zona Transnistriei și Basarabiei, la care a adăugat multe împrumuturi din limba rusă și unele „neologisme” inventate de el. În 1932, când s-a trecut, pentru scurt timp, la grafia latină, se va renunța la gramatica și la invențiile lui lexicale și se va stabili pentru câțiva ani un calm relativ care se încheie în anul 1937, când intelectualii și activiștii comuniști români din R.A.S.S.M. vor fi acuzați că s-ar afla în slujba serviciilor secrete ale statului român.

În anii postbelici, aceste elucubrații teoretice și fantezii istorice au fost „fundamentate științific” în lucrări despre istoria Moldovei semnate de N. A. Mohov, A. M. Lazarev, V. I. Țaranov etc. Un exemplu de aplicare în practică a acestor elucubrații ale imaginarului ideologic sovietic este articolul lui I. Ceban *Очищать молдавский язык от чужих влияний* (Să curățăm limba moldovenească de influențe străine) publicat în *Советская Молдавия* din 9 septembrie 1945, în care îi îndemna pe cititori să folosească cât mai multe cuvinte rusești, întrucât „știința marxist-leninistă socoate influența culturii ruse asupra culturii moldovenești drept un fenomen progresist”.

1.9. În perioada de constituire a R.A.S.S.M. s-au evidențiat două tendințe diametral opuse: una prevedea promovarea limbii române, chiar dacă o numeau „moldovenească”, scrise cu alfabet latin, în calitate de limbă oficială și de studii în R.A.S.S.M. (cei mai mulți adepți ai acestei opinii fiind la Moscova), iar alta se pronunța pentru a pune la baza limbii noii autonomii graiul din zona orașului Balta, scris cu litere rusești (majoritatea acestora fiind la Odessa și la Tiraspol).

Este interesant să amintim că, în Tezele elaborate în Ucraina la începutul anului 1924 cu privire la principiile organizării învățământului moldovenesc în R.A.S.S.M., se optează fără echivoc pentru glotonimul limbă română și pentru scrierea cu alfabet latin a limbii vorbite de moldovenii din guberniile Odesa, Podolsk, Ekaterinoslav și Donețk. Tezele recomandă următoarele: „în situația actuală a moldovenilor ni se pare rațional din punct de vedere politic și cultural să se treacă – pentru dezvoltarea și educarea lor – la alfabetul latin și la limba română ca fiind o limbă mai dezvoltată din punct de vedere cultural” (*Arhiva regională...*).

Un interes aparte prezintă scrisoarea lui I. Dic, profesor al Universității comuniste a minorităților naționale ale Apusului din Moscova, adresată Consiliului minorităților naționale al Comisariatului învățământului din Ucraina, datată cu 9 iunie 1924, în care declară că „limba moldovenească” este limba română încremenită la 1812, în timp ce limba română din prezent și-a codificat și normalizat sistemele fonetic, lexical, morfologic și sintactic, devenind o limbă a culturii moderne, iar această situație ar putea fi utilizată în scopuri geopolitice – recucerirea Basarabiei, din care motiv I. Dic îndeamnă autoritățile politice și de stat din R.A.S.S.M. să accepte adoptarea alfabetului latin pentru limba moldovenilor din R.A.S.S.M.” (*Arhiva regională...*).

Se știe că în definitiv a obținut victorie curentul proletcultist sau autohtonist, întrucât politica lingvistică și culturală era dominată de tratamentul sociologist-vulgar al caracterului de clasă al culturii, inclusiv al limbii. Anume această atitudine a contribuit la includerea limbii noastre în categoria limbilor neografe, R.A.S.S.M. devenind un poligon al marrismului unde pseudoconcepția „două clase – două ideologii”, „două limbi – două literaturi” a fost dusă până la absurd. Astfel, crearea R.A.S.S.M. a declanșat și crearea poporului moldovenesc și a limbii moldovenești în opoziție cu poporul român și limba română. Comisarul popular pentru educație în R.A.S.S.M. între 1928-1930, Pavel Chioru a subliniat importanța politică a lingvisticii la malurile Nistrului, care își pierdea astfel calitatea de știință, devenind un simplu instrument politic. P. Chioru susținea că limba română standardizată la București ar fi fost controlată de burghezia românească, fiind orientată către limba franceză, și era de părerea că amestecul de limbă obținut astfel nu putea fi înțeles de populația Basarabiei. Diferențele dintre graiurile limbii române deveneau astfel pentru Pavel Chioru elemente ale „luptei de clasă”: „Putem folosi aceste diferențe dintre limba clasei conducătoare și limba clasei exploatare dacă nu pierdem din vedere aspectele politice

ale pronunției noastre” (În problema politicii lingvistice din R.A.S.S.M. a se consulta: Negru, *Politica etnoculturală ...*, p. 31; Bahnaru, *Calvarul limbii...*, p. 5-74).

Eforturile pentru crearea unei limbi moldovenești separate de limba română au continuat prin publicarea unei prime gramatici a acestei limbi de către Leonid Madan, șeful secției de lingvistică din cadrul Comitetului științific Moldovenesc al R.A.S.S.M.. În introducerea la gramatica sa, Leonid Madan susținea faptul că limba moldovenească evoluase de-a lungul secolelor ca un amestec al limbii latine și al limbilor triburilor băștinașe, iar influențele triburilor migratoare (polonezi, turci, ucraineni și ruși) au dus la apariția unui popor moldovenesc care vorbește o limba moldovenească distinctă. În sprijinul acestor afirmații lingvistice, Leonid Madan aduce argumente antropometrice, afirmând că moldovenii au „o structură craniană alungită” în vreme ce românii au „capete rotunde”.

În 1926, un grup de intelectuali în frunte cu „cel mai cunoscut lingvist al epocii”, L.A. Madan, școlit la Kiev și promotor al moldovenismului, și-a început activitatea de elaborare a normelor „limbii moldovenești”. Ca bază a „noii” limbi literare a fost luat graiul popular al moldovenilor transnistreni, ucrainizat și rusificat. L.A. Madan a renunțat la normele gramaticale și ortografice ale limbii române și a organizat veritabile campanii în satele românești din R.A.S.S.M. și Ucraina, denumite „mărsul în popor”, pentru a culege cuvinte specifice graiului moldovenesc. El avea să decreteze: „Limba moldovenească, în care grăiești amu norodu moldovnesc, este limbă sînistătătoare, diosăghitî di limba românească, și sî diosăghești și di limba tuturor cărților moldovnești, tipăriti pînă la organizarea R.A.S.S.M.”. Într-un articol publicat la 24 noiembrie 1926 în oficiosul *Plugarul Roș* din R.A.S.S.M., L.A. Madan proclamă: „Nu oamini grăiesc după vr’o gramatică anumită, dar gramatica s’alcătuiești după vorba oamenilor... Gramatica pentru om, dar nu omul pentru gramatică”, astfel ca aceasta să fie “cât mai ușoară și mai înțăleasă di masli largi” (Apud: Negru, *Politica etnoculturală...*, p. 32).

Pornind de la astfel de principii, moldoveniștii au căutat să găsească echivalente „mai pă înțăles” pentru neologisme sau cuvinte prea românești, ajungând să „îmbogățească” fondul lexical al „limbii moldovenești” cu arhaisme, traduceri din rusă ori invenții, precum: *dicționar* – *cuvântelnic*, *ghilimele* – *lăbiuți*, *oxigen* – *aeronăscător*, *barometru* – *aeromăsurător*, *aeroplan* – *sângurzburător*, *sufrajerie* – *măncătorie* etc. Cu astfel de caraghioslăcuri a fost editat un dicționar (cuvântelnic) moldovenesc-rus și rus-moldovenesc. În 1930, a început și întocmirea unui „cuvântelnic academicesc al limbii moldovenești”.

Eforturi similare au fost depuse și în domeniul lexical: profesorul Ion Malai a compilat, între anii 1929-1930, liste de termeni noi în domeniul istoriei, politicii, geografiei, chimiei și zoologiei. Rădăcinile cuvintelor folosite în redarea acestor termeni reprezentau mai ales împrumuturi sau calcuri din limba rusă destinate să mărească diferența dintre nou creată limbă moldovenească și limba română.

Mai mult decât atât, fiind etichetată drept o limbă neografă, un autor rus, într-o trecere în revistă a politicii culturale din R.A.S.S.M., afirmă că limba moldovenească și literatura ei sunt încă în stadiul „acumulărilor primitive” de forțe culturale; datorită nivelului scăzut de dezvoltare în perioada țaristă, cultura moldovenească a fost, mai mult decât în orice parte a uniunii, un adevărat „copil al revoluției din octombrie” (Державин, *Литературное строительство...*, p. 239).

După doar câțiva ani s-a ajuns la constatarea că „limba moldovenească” creată în laboratoarele Comitetului Științific Moldovenesc este pur și simplu neinteligibilă de către cei pentru care fusese elaborată. În mod oarecum surprinzător, printr-o rezoluție adoptată la 2 februarie 1932, Biroul Comitetului Regional din Moldova al Partidului Comunist (b) din Ucraina aprobă „trecerea R.A.S.S.M. la alfabetul latin” și editarea clasicilor marxism-leninismului (Marx, Lenin, Stalin) în „limba moldovenească”. Născocirile lingvistice ale grupului Madan sunt respinse, reproșându-i-se printre altele că nu a introdus în noul vocabular „cuvintele create de revoluție”, precum *colhoz*, *orânduială colhoznică* sau *Puterea Sovietică*. Tot în anul 1932, au fost declanșate primele atacuri de presă împotriva „moldovenizatorilor” care se îndepărtaseră de mase și în scurtă vreme s-a revenit la alfabetul latin și formele limbii române literare în R.A.S.S.M.¹, păstrându-se totuși denumirea limbă moldovenească. În 1932, a fost retipărită gramatica limbii moldovenești care nu era altceva decât gramatica limbii române – în mod semnificativ din comitetul științific care a scris aceasta lucrare făcea parte și Leonid Madan, cel care cu doar câțiva ani înainte susținea că limbile română și moldovenească sunt total diferite. În 1938, în R.A.S.S.M. s-a revenit brusc, cu pușca, la curentul moldovenizator și la așa-zisa „limbă moldovenească”. Intelectualitatea din R.A.S.S.M. a fost acuzată că a făcut jocul dușmanului de clasă și exterminată în mod barbar. Guvernul republicii și numeroși scriitori transnistreni au fost condamnați sau executați.

Se știe că după interzicerea scrisului latin, au urmat numeroase arestări, procese politice și condamnări, deoarece „latiniștii românizatori” urma să fie pedepsiți pentru activitatea lor. Într-o noapte a anului 1937, întregul colectiv redacțional al ziarului *Moldova Socialistă* (56 de persoane), succesor din 1930 al ziarului *Plugarul Roș*, editat la Tiraspol în grafie latină, a fost arestat, în libertate fiind lăsați doar portarii și

¹ În acest context este necesar să menționăm că scriitorii din această perioadă practicau o limbă română literară, cu nimic inferioară românei din Regatul Român, chiar dacă mai făceau uz de unele elemente regionale (caracteristică specifică, de altfel, tuturor literaturilor lumii) și de unele rusisme. În această ordine de idei sunt concludente scrierile semnate de Mihail Andriescu (1898-1934), Mihai Baluh (1894-1943), Iacob Doibani (1913-1968), Nistor Cabac (1913-1941), Alexandru Caftanachi (1910-1943), Pavel Corneliu (1883-1943), Ion Corcinschi (1915-1943), Constantin Coșărău (1862-1934), Samuil Lehtser (1901-1943), Toader Mălăi (1890-1942) etc. A se vedea în această privință: Cântăreți ai...

femeile de serviciu. Actele de acuzare incriminau apartenența la o presupusă organizație „naționalistă” pro-română.

La 27 februarie 1938, Biroul Comitetului Regional din Moldova al PC(b)U a decis că „elementele burghezo-naționaliste, camuflate în diverse instituții, sub stindardul latinizării grafiei promovau românizarea limbii moldovenești”, iar în mai 1938, conferința a XI-a regională de partid din Moldova a adoptat o decizie în care se condamnau „dușmanii poporului” deoarece „înlocuiau limba moldovenească cu cea română pentru a despărți Moldova sovietică de U.R.S.S.”. Curând conducerea R.A.S.S.M. a fost informată că revenirea la alfabetul rus-a fost aprobată de CC al PC(b) din Ucraina.

Prin urmare, orientarea nihilistă, cu fard proletcultist în raport cu limba și cultura română din perioada 1924-1932, a falimentat foarte curând, astfel încât în 1932 s-a revenit la normele și grafia limbii literare române, la recunoașterea comunității moștenirii cultural, acest proces de normalizare fiind curmat însă cu cruzime în 1938.

Măsurile împotriva limbii române nu s-au limitat la persecutarea promotorilor grafiei latine (în anii 1938-1939, majoritatea funcționarilor publici, cunoscători ai limbii române, au fost executați), ci au luat și forma unei resurecții medievale împotriva cărților. În lunile octombrie-decembrie 1938, toată literatura social-economică, artistică și didactică cu caractere latine a fost confiscată, distrusă și trecută la „pierderi” sau „maculatură”. Furiei distructive bolșevice nu i-a scăpat nici „literatura editată cu caractere rusești în anii 1926-1934, îngunoioșată cu cuvinte românești”, precum și literatura social-economică tipărită în limba română la Moscova (Репида, *Образование ...*, p. 112).

Românii și limba română aveau să fie din nou victimele cruntei rusificări și ale vendetei bolșevice după constituirea, la 2 august 1940, a Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești – R.S.S.M. (prin ocuparea Basarabiei de U.R.S.S. și “unirea” sa cu R.A.S.S.M.).

În anii 1940-1941 pe calea proletcultistă este împinsă și Basarabia. În perioada postbelică, în special la începutul anilor 50, când în lingvistica sovietică a început dezrădăcinarea proletcultismului marrist, s-a deschis din nou perspectiva de soluționare justă a problemelor noastre culturale. În urma celor două conferințe științifice din 1951 și 1954 de la Chișinău, consacre problemelor de limbă și moștenirii literare, a fost elaborată o soluție aproape corectă în locul viziunilor eronate asupra limbii. Cu toate acestea, ideea că românii și moldovenii din Basarabia și din R.A.S.S.M. erau două grupuri etno-naționale complet separate, vorbind limbi diferite și cu trăsături istorice, culturale și chiar biologice distincte va deveni un element standard al discursului sovietic în problema Basarabiei și principala justificare a pretențiilor teritoriale ale Moscovei.

1.10. În fine, este necesar să formulăm concluziile următoare cu privire la perioada respectivă, care se remarcă câteva etape distincte: 1) în 1924-1928 se admitea în republica autonomă limba română literară, scrisă cu alfabet latin, dar această tendință de afirmare a limbii și culturii naționale

românești n-a durat mult; 2) în anii 1928-1932 se intensifică activitatea curentului autohton românofob, reprezentat de către personalități politice (ruși și ucraineni șovini, precum și de unii revoluționari basarabeni refugiați din România), care, urmărind scopul deznaționalizării moldovenilor transnistrieni, susțineau așa-zisul curent arhaic sau autohton, în frunte cu L. A. Madan, care a încercat să creeze o limbă artificială din care să lipsească orice neologisme încetățenite în limba literară, născocind în locul lor altele noi, calchiate din rusește în graiul local (în opinia lui, moldovenii și românii sunt două popoare diferite, iar idiomul moldovenesc, având ca bază dialectală graiul din zona Orheiului, ar fi o limbă cu totul „diosăghitî di limba românească”) de tipul: *aplecare* (= declinare), *buznic* (= labial), *lăbuiți* (= ghilimele), *nasnic* (= nazal), *multuratec* (= plural), *vărguliți* (= virgulă) etc.; 3) în anii 1932-1938 se introduce alfabetul latin, inclusiv limba română literară, chiar dacă era numită limbă moldovenească, și a început publicarea, tot din considerente politice, a unor opere din literatură română clasică; 4) în anii 1938-1951 se revine la politica românofobă, reintroducându-se alfabetul chirilic și revenindu-se în forță la pseudoteoria celor două limbi est-romanice, oameni de conducere, scriitori, filologi, angajați ai învățământului, editori, ziariști, aproape toată intelectualitatea de creație au fost condamnați și exterminați în urma unei epurări ideologice.

2.0. Românii și limba română aveau să fie din nou victimele cruntei rusificări și ale vendetei bolșevice după reocuparea Basarabiei de U.R.S.S. și „unirea” sa cu R.A.S.S.M., culminând cu constituirea, „din inițiativa poporului moldovenesc”, la 2 august 1940, a Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești – R.S.S.M., ceea ce le-a servit drept cadru politic favorabil pentru aprofundarea teoretică și practică a proiectului identitar și lingvistic inițiat în R.A.S.S.M., pornind de la experiențele acumulate în anii 1924-1940 în R.A.S.S.M..

2.1. Reocuparea Basarabiei de U.R.S.S., în 1940, a creat pentru autoritățile sovietice cadrul politic favorabil pentru un vast proiect identitar, pornind de la experiențele acumulate în anii 1924-1940 în R.A.S.S.M.. Politica de modelare a unei identități moldovenești s-a bazat pe: 1. intimidarea fizică, prin a) foamete (1946–1948); b) deportarea elementelor culte și prospere (1946-1952); c) arestarea și condamnarea disidenților (1960-1980); 2. stimularea specificului lingvistic regional moldovenesc; 3. rusificare, prin a) politici migraționiste; b) excluderea limbii române din administrație; c) limitarea continuă a posibilităților de a obține educație la toate nivelurile în limba română. Toate aspectele de modelare a unei identități naționale străine românilor basarabeni au fost examinate detaliat și multilateral în studiile istoricilor noștri (Cojocaru, *Cominternul și ...*, p. 13-14), de aceea în cele ce urmează vom stăruii, în special, asupra politicii naționale și lingvistice promovate de regimul sovietic în R.S.S.M..

2.2. Înstrăinarea între români, care s-a produs în anul 1812, a prins rădăcini adânci după anul 1924 și a căpătat proporții inimaginabile în perioada postbelică. După reocuparea Basarabiei în 1940, aici a rămas

un număr relativ mic de intelectuali, cea mai mare parte refugiindu-se în România. Așadar, în 1945, după deportările organizate de sovietici în anul de ocupație 1940-1941 și după refugiarea unei părți din populație în alte județe ale României în 1944, în Basarabia se crease un vid intelectual.

2.3. Intelectualii rămași în Basarabia erau mai puțin afectați de bacilul comunist, în schimb intelectualii din fosta R.A.S.S.M. erau în totalitate comuniști fideli și reprezentau detașamentul de șoc al Puterii Sovietice. Toți lingviștii veniți la Chișinău din Tiraspol erau în posesia unor cunoștințe aproximative, insuficiente, dar, în schimb, erau extrem de îndoctrinați din punct de vedere ideologic, din care motiv originarii din Transnistria erau promovați pe posturi de conducere. Anume acești pseudospecialiști au impus argoul „șantist”, rusificat până la grotesc, ca limbă oficială în R.S.S.M. și au contribuit la crearea unei pseudo-conștiințe „naționale” nu numai la românii din stânga Nistrului, dar și la cei din dreapta Nistrului. Mai mult decât atât, ei au impus aici și pseudo-teoria despre cele două națiuni distincte est-romane – „poporul moldovenesc” și poporul român și „limba moldovenească” și limba română. Totodată, la 10 februarie 1941, Sovietul Suprem al R.S.S.M. adoptă legea „Despre treșerea scrisului moldovenesc la alfavitu rus” (Botezatu, *Stenograma ...*, p. 134-176), extinzând reglementările din fosta R.A.S.S.M. în întreaga Moldovă Sovietică, deși unele gazete continuau să tipărească, din considerente politice ce și pragmatice, pentru cititorul din Basarabia, tiraje cu caractere latine (Burlaca, *Identități colective ...*), fiind scrise într-un grai transnistrean denaturat, arhaic, artificial și ininteligibil.

2.4. Prin urmare, după cel de-al doilea război mondial, istoricii sovietici din R.S.S.M. și-au elaborat concepția proprie despre identitatea etnică a moldovenilor, punând la baza ei teoria istoricului rus A.D. Udalțov, care susținea că „poporul moldovenesc” și „limba moldovenească” reprezintă o simbioză a elementelor latine și a celor est-slave, deosebindu-se astfel de poporul român și de limba română (Кушко, Таки, „*Кто мы?*” ..., p. 485-495). Totodată, în circuit au fost lansați termenii națiunea moldovenească burgheză și națiunea moldovenească socialist (A se vedea: Лазарев, *Молдавская советская...*).

În opinia lui A. M. Lazarev, ideologul principal al „moldovenismului” sovietic, după anexarea Basarabiei din 1812 de Imperiul țarist și până în 1918, „națiunea burgheză moldovenească s-a format paralel și concomitent cu națiunea burgheză română. Cu toate acestea procesele respective s-au produs în mod independent unul în raport cu altul. Moldovenii din Basarabia și cei de pe malul stâng al Nistrului nu au participat și nici nu puteau participa la constituirea națiunii române, tot așa cum românii nu au participat și nu au putut participa la constituirea națiunii moldovenești” (A se vedea: Лазарев, *Молдавская советская...*).

2.5. Mai mult, N. A. Mohov, unul dintre autorii de bază ai falsului despre etnogeneza moldovenilor și în problema falsificării istoriei românilor (Мохов, *Молдоване...*), îi separă în mod diabolic, încă din secolele II-III d. Cr., pe viitorii români de viitorii moldoveni, și anume: o parte din teritoriul regiunii carpato-dunărene ar fi fost înglobată în

provincia Dacia, a cărei populație a fost supusă unei romanizări intense, această simbioză daco-romană dând naștere românilor; altă parte a regiunii carpato-dunărene, cea din spațiul nistreano-danubiano-pontic, teritoriul actualei Moldove (inclusiv Basarabia și Transnistria), n-a intrat în componența provinciei Dacia. Prin urmare, pe acest teritoriu nu exista o populație romanizată, „explică” ideologul. Aproape că nu s-ar fi aflat pe aici nici dacii liberi cunoscuți din izvoarele istorice. Populația de origine dacă de aici ar fi apărut ca urmare a strămutării ei din regiunile submontane ale Carpaților. Prin secolele VI-VIII, pe aceste pământuri s-au strămutat slavii. Dacii liberi intră în contact cu slavii și, ca urmare a acestei simbioze, către secolele IX-X s-ar fi constituit o comunitate etnică nouă – volohii. Volohii ar fi, după Mohov, cei mai apropiați strămoși ai moldovenilor. Așadar, nu de la Râm, ci de la volohi ne tragem! Afirmatia în cauză vine în contradicție categorică cu opinia lansată de Dimitrie Cantemir, savant de talie europeană și, pe lângă toate, fost și domn al Moldovei istorice, care ne considera români, urmași ai romanilor, denumirea de valahi fiind o poreclă pe care ne-o dăduseră popoarele barbare: „... chiar dacă acest neam a fost împărțit în trei ținuturi de căpetenie, totuși, toți se cheamă cu același nume de români, disprețuind, adică, și dând de o parte numele de valahi, care le-a fost dat de către popoarele barbare. Căci românii care trăiesc și astăzi în Transilvania, deasupra fluviului Olt, în ținutul numit Maramureș, nu-și dau numele de valahi, ci de români... Cei din Valahia (pe care grecii din vremuri apropiate îi numesc ungrovlahi, iar noi, moldovenii, îi numim munteni, căci au luat în stăpânire mai multe locuri muntoase) își dau și ei numele de români, iar țării lor de Țara Românească, adică în latinește: Terra Romana. Noi, moldovenii, la fel, ne spunem români, iar limbii noastre nu dacică, nici moldovenească..., ci românească...” (Cantemir, *Opere ...*, p. 63-65).

După această invenție diabolică a etnogenezei moldovenilor, fabricarea națiunii burgheze moldovenești (nu într-un stat național, ci într-o gubernie țaristă oprimată, fără limbă literară și fără dreptul de a o folosi în administrație, școală, biserică etc., fără conștiință națională, în condițiile unei rusificări în masă etc.) și a națiunii socialiste moldovenești (fără scriitori de valoare clasicilor, care ar fi creat o limbă literară, fără limbă maternă exemplară, fără posibilitatea de a-și valorifica moștenirea culturală și literară, fără conștiință națională etc.) au fost realizate printr-un gest de iluzionist, tot așa cum s-a procedat la fabricarea altor națiuni și limbi sovietice: națiunea carelă și limba carelo-fină, nu finlandeză; națiunea și limba tadjică, și nu iraniană modernă⁴⁵ etc. Prin urmare, limba „moldovenească” – limbă est-romanică mai de răsărit decât româna – a fost creată din falsuri (dezvoltarea în condiții istorice, geografice și politice noi, influențe și împrumuturi masive din limbile rusă și ucraineană etc.). În aceste condiții „științifice” și dezastruoase, savanții care cunoșteau adevărul științific nu puteau decât să salveze ce mai puteau (lexicul literar, gramatica și fonetica limbii literare, cu acceptarea unor elemente dialectale) în situația unei terori fizice și psihice nimicitoare, inclusiv

elementul în germen al conștiinței naționale, fie el numit și moldovenesc! Prin urmare, primul element al teoriei moldoveniste îl constituie negarea originii comune a românilor încă din perioada medievală.

2.6. Cu toate acestea, rămâne să constatăm că intelectualitatea basarabeană (scriitori, profesori, oameni de cultură și de știință), în special cea cu studii românești (liceale sau universitare), susținea numai în vorbe politica națională sovietică, fără a constitui o opoziție organizată, din considerente de autoconservare, din aprehensiune ordinară de persecuție sau de represiune, din interes egoist, cunoscând totodată foarte bine care este adevărul despre limba și poporul nostru și făcând tot ce le sta în puteri să salveze, cel puțin parțial, patrimoniul nostru cultural, literar și lingvistic. Prin urmare, nu putem vorbi de existența unei armonii între conștiința intelectualilor noștri și politica și ideologia sovietică în perioada de ocupație sovietică, probă concludentă în această ordine de idei servind mai multe cuvântări ținute la Congresul al III al Uniunii Scriitorilor din R.S.S.M. din toamna anului 1965 și alte acțiuni mai puțin oficiale ale intelectualității basarabene.

Mai mult decât atât, lipsa oricărei armonii era determinată, în primul rând, de comportamentul veneticilor, întrucât românii basarabeni, chiar cu conștiința lor națională insuficientă, aveau sentimentul de apartenență la poporul român, fapt determinat de teritoriul comun, limba comună, tradițiile istorice și culturale, la aceeași națiune română, adică la aceeași comunitate de oameni caracterizată, în plus, de conștiința identității istorice și culturale și, în general, de unitatea religiei. Națiunea s-a constituit de-a lungul secolelor prin mari suferințe și eforturi supraumane, muncă epuizantă, sacrificii umane și materiale, prin bătălii crâncene și sângeroase. Lupta strămoșilor noștri pentru independență a constituit cel mai bun exemplu demn de urmat pentru succesori, iar veneticii, în funcție de intențiile lor, erau tratați ca atare. Nu în van spunea marele Eminescu că *Cine-au îndrăgît străinii, / Mâncă-i-ar inima câinii, / Mânca-i-ar casa pustia, / Și neamul nemernicia!*, întrucât străinii, cu mici excepții, singulare de altfel, nu veneau pe pământul nostru decât cu intenția de a ne jefui „în goana cailor nebuni” sau să locuiască aici asupra poporului autohton, înființând diferite „sovromuri” spoliatoare și ierarhii care să-i favorizeze în raport cu băștinașii. Veneau la de-a gata, cu intenția de a huzuri și de a ne stăpâni. Astfel se explică lupta de apărare, pentru neam și țară, eroismul dar și trădările!

Evident, românii au respectat și respectă străinii de bună credință, care au venit la noi din cauza unor vicisitudini istorice și s-au manifestat prin prezența unor valori morale și de lucru pozitive, fiind indivizi pe care autohtonii i-au socotit de-ai lor, i-au primit alături, facilitându-le dorința de asimilare, aspirația de a face parte din același popor. Restul, inclusiv nostalgicii, au rămas la străini, fie ei prieteni sau nu, dincolo de frontiera care trebuie să-i protejeze pe cei de-un sânge și-o simțire, fie ei ruși, ucraineni, greci, turci, austrieci, unguri etc.

2.7. În urma refugiului în masă a intelectualității autohtone în 1940 și 1944, care ar fi putut opune o cât de mică rezistență, regimul sovietic n-a

întâmpinat, practic, nici un fel de greutate în „munca” de moldovenizare a basarabenilor amenințați cu deportări și exterminări. Imediat a început lupta pentru „purificarea limbii moldovenești de influențele străine” de origine latină, numite „româno-franceze”. Originea limbii moldovenești a devenit problema cea mai controversată, provocând numeroase dezbateri inutile în lingvistica sovietică: unii susțineau originea ei latină, iar alții cea slavă, dar teoria oficială promovată de unii preținși lingviști aduși din Transnistria era cea a formării „limbii moldovenești” în rezultatul „încrucișării” elementelor latine cu elementele est-slave. Această „teorie” a fost contestată, odată cu apariția lucrării lui I. V. Stalin *Marxismul și problemele lingvisticii* (Марксизм и вопросы языкознания), care a supus unei critici dure concepția acad. Nicolai Marr despre evoluția limbilor, care afirma că din încrucișarea a două limbi nu poate să se nască o a treia, întrucât una dintre ele trebuie să iasă învingătoare. Astfel, problema originii „limbii moldovenești” a ajuns să fie din nou la ordinea zilei, aflându-și soluționarea la sesiunea comună a Institutului de Istorie, Limbă și Literatură din Chișinău și a Institutului de Lingvistică de la Moscova din 1951, când a fost acceptată teoria originii latine a limbii noastre, accentuându-se totuși caracterul ei de sine stătător, independent în raport cu limba română Bahnaru, *Calvarul...*, p. 4.74).

2.8. Intelectualii rămași în Basarabia erau mai puțin afectați de bacilul comunist, în schimb cei din fosta R.A.S.S.M. erau în totalitate comuniști fideli și reprezentau detașamentul de șoc al Puterii Sovietice. Toți lingviștii veniți la Chișinău din *Tiraspol* erau în posesia unor cunoștințe aproximative, insuficiente, dar, în schimb, erau extrem de îndoctrinați din punct de vedere ideologic, din care motiv originarii din Transnistria erau promovați pe posturi de conducere. Anume acești pseudospecialiști au impus argoul „șantist”, rusificat până la grotesc, ca limbă „oficială” în R.S.S.M. și au contribuit la crearea unei pseudo-conștiințe „naționale”. Ei au impus aici și pseudo-teoria despre cele două națiuni distincte est-romane – „poporul moldovenesc” și poporul român și „limba moldovenească” și limba română.

În aceste condiții „științifice” dezastruoase, savanții care cunoșteau adevărul științific nu puteau decât să salveze ce mai puteau (lexicul literar, gramatica și fonetica limbii literare, cu acceptarea unor elemente dialectale) în situația unei terori fizice și psihice nimicitoare, inclusiv elementul în germen al conștiinței naționale, fie el numit și moldovenesc! Prin urmare, primul element al teoriei moldoveniste îl constituie negarea originii comune a românilor începând cu perioada medievală.

2.9. Cu toate acestea, rămâne să constatăm că intelectualitatea basarabeană (scriitori, profesori, oameni de cultură și de știință), în special cea cu studii românești (liceale sau universitare), susținea numai în vorbe politica națională sovietică, fără a constitui o opoziție organizată, din considerente de autoconservare, din aprehensiune ordinară de persecuție sau de represiune, din interes egoist, cunoscând totodată foarte bine care este adevărul despre limba și poporul nostru și făcând tot ce le sta în puteri să salveze, cel puțin parțial, patrimoniul nostru cultural, literar și lingvistic.

Așadar, în plan intern, în perioada 1944-1965, situația social-politică și lingvistică din RSS Moldovenească se caracterizează prin următoarele note distinctive: înlocuirea deportărilor și represiunilor staliniste prin „tratamentul forțat în casele de nebuni”, elaborarea „teoriei etnogenezei romano-slave a poporului moldovenesc”, renunțarea la originea slavă a „limbii moldovenești” și recunoașterea originii ei latine, foarte apropiată, dar distinctă de limba română, utilizarea alfabetului rusesc și a sintagmei cu pretinsă semnificație terminologică „limbă moldovenească” în locul sintagmei limbă română etc.

Dacă în primii ani de ocupație sovietică a existat o rezistență care s-a afirmat prin constituirea unor organizații și grupări de orientare național-românească, după reprimarea acestora, centrul de luptă s-a deplasat în rândul intelectualității și s-a concentrat asupra salvagădării și conservării conștiinței românești. Este elocvent actul de curaj al basarabeanului Nicolai Costenco „care a cutedat să afirme în fața demnitarului comunist Nichita Hrușciiov că limba română este adevărata limbă literară a moldovenilor, iar nu făcătura păsărească, așa-zisa moldovenească adusă de peste Nistru cu tancarile, dar și strigătul de bucurie al transnistrianului Nicolae Țurcanu: *Salut, dulce Românie, / Frate, soră, mamă, tată. / Noi îți zicem: Bună ziua / Și adio niciodată!*, fapte pentru care ambii au făcut ani lungi și grei de gulag” (Beșleagă, *Rezistența prin ...*, p. 36).

3.0. Un factor important, chiar decisiv, care a influențat în mod determinant asupra vieții spirituale din R.S.S.M. a fost politica externă distinctă a României din perioada 1958-1989 în raport cu cea a U.R.S.S., politică care s-a manifest în cele mai variate domenii, așa încât inițiativele spectaculoase ale diplomației românești au oferit României „respectabilitate în ochii comunității internaționale și un statut special în cadrul comunității socialiste” (Vezi: Nistor, *Basarabia, pretext de ...*, p. 76). Orientarea politică autonomă distinctă de cea a Moscovei, promovată de conducerea de la București, se caracterizează prin încetarea existenței sovrom-urilor; prin obținerea retragerii trupelor sovietice de ocupație în 1959; prin apropierea de China; prin stabilirea de către România, în aprilie 1967, a relațiilor diplomatice cu RF Germania; prin refuzul ca trupe ale U.R.S.S. sau ale altor „state frățești” să efectueze manevre militare comune pe teritoriul țării în cadrul Pactului de la Varșovia, colaborarea limitându-se la schimbul de informații, acțiuni și întâlniri consultative la nivelul statelor majore; prin promovarea ideii de desființare concomitentă a blocurilor militare; prin extinderea relațiilor politice și economice cu Occidentul; prin dezacordul de transformare a României în furnizor de producție agricolă pentru statele membre ale CAER-ului; prin refuzul de interpretare a istoriei românilor prin prisma intereselor geopolitice ale U.R.S.S.; prin publicarea manuscriselor lui Karl Marx despre români, în care se vorbește despre ilegalitatea anexării Basarabiei de către Imperiul Rus; prin readucerea în discuțiile oficiale a problemei Basarabiei și Nordului Bucovinei, ocupate în 1940 de sovietici ca urmare a Pactului Ribbentrop-Molotov; prin cererea de restituire a tezaurului român și a arhivei PCR; prin perpetuarea relațiilor diplomatice

cu Israelul în timpul conflictului armat arabo-israelian „de șase zile”; prin promovarea unei politici de autonomie mai accentuată a Securității românești față de serviciile secrete sovietice, politică constând în demascarea, izolarea sau înlăturarea agenților, complotiștilor și specialiștilor „moscoviți” din structurile de putere ale statului, inclusiv militare, și din cele ale Securității statului etc.; dar mai ales prin respingerea ideii de subordonare politică în raport cu Moscova (nu există frate mai mare, tot așa cum nu există partid subordonat) și prin adoptarea *Declarației cu privire la poziția Partidului Muncitoresc Român în problemele mișcării comuniste și muncitorești internaționale* (cunoscută în istoriografie ca *Declarația din aprilie 1964*) din 15-22 aprilie 1964. Orientarea politicii externe a României intra, așadar, în conflict direct cu politica Moscovei, care admitea suveranitate statelor din „lagărul socialist” în limitele stabilite de Kremlin, întrucât „Suveranitatea unui stat socialist din blocul de Est, – în opinia lui L.I. Brejnev, – își găsește limitele în interesele comunității socialiste” (Boca, 1956 – *Un an de...*; Buga, *O vară fierbinte în...*; Căraș, Buga, *Putere și societate...*; Căraș, *Între Beijing și Moscova...*; Căraș, *România și schisma...*; Căraș, „*Tot mai departe de Moscova...*”; Cojocaru, *Confruntarea...*; Constantin, *Problema...*; Georgescu, *Istoria românilor...*, p. 316; Negru, Negru, „*Cursul deosebit*” al ...; Negru, Negru, *P.C.M. și naționalismul ...*; Negru, *Disputa dintre...*; Cojocaru, *Explozia...*, p. 94).

Din aceste considerente, U.R.S.S. radiază România din lista țărilor-surori și o consideră adversar nedeclarat, fapt ce s-a reflectat direct asupra situației din R.S.S.M. și mai ales asupra relațiilor cu România, problemele de istorie, de limbă, de identitate națională, de origine etnică fiind readuse în actualitate și interpretate numai prin prisma intereselor geopolitice ale U.R.S.S..

3.1. Revenind la examinarea condițiilor în care s-a desfășurat Congresul al III-lea al Uniunii Scriitorilor din R.S.S.M., constatăm că acestea au fost determinate eminent, în plan extern, de relațiile existente între Moscova și București, adică între U.R.S.S. și România. În această ordine de idei, urmează să avem în vedere că relațiile dintre România și U.R.S.S. cunosc, în general, două etape distincte: 1945 – 1958 – perioada de docilitate, de obediență aproape totală, când atestăm o relativă armonie ideologico-politică între U.R.S.S. și România, manifestată prin impunerea unui regim dictatorial total înfeudat Moscovei și ostil valorilor politice și culturale naționale, satelizarea ei internă și externă fiind totală, ca și celelalte țări comuniste „frățești” (Wans, *Ferește-mă, Doamne...*, p. 244), și 1965-1989 – perioada, când România s-a transformat, în opinia ideologilor sovietici, din țară socialistă-soră în inamic și oponent politico-ideologic chiar mai periculos decât adversarul tradițional al U.R.S.S. și al țărilor lagărului socialist – imperialismul american și țările sistemului capitalist, întrucât după 1958 relațiile României cu U.R.S.S. se stabileau în funcție de modalitatea de interpretare a celor trei evenimente istorice radicale din viața Basarabiei: anexarea Basarabiei la 1812, Unirea Basarabiei din 1918 și eliberarea sau ocuparea Basarabiei în 1940 (Bruhis, *Rusia, România și...*;

Buga, *Pe muchie de cuțit...*, p. 140; Ciorănescu, *Romania în...*, p. 202; Șuga, *Știință și polemică...*, p. 95).

3.2. La sfârșitul celei de-a doua conflagrații mondiale s-au înregistrat mutații majore în privința regimului politic. Statele din zona centrală și de sud-est-europeană, trecute sub dominația sovietică, inclusiv România, se supun unui regim totalitar, de extremă stângă, după modelul sovietic. Așadar, prima perioadă, caracterizată prin obediență perfectă și docilitate absolută, debutează odată cu ocuparea României de către trupele Armatei Roșii după 23 august 1944 și cu instalarea, „sub presiunea maselor populare”, a guvernului prosovietic condus de dr. Petru Groza (în martie 1945), continuă cu distrugerea vechiului regim politic și economic – lupta pentru acapararea structurilor puterii de stat de către forțele de stânga din Frontul Național Democrat – alianță de mici partide aflate sub controlul total al comuniștilor, falsificarea alegerilor din noiembrie 1946 în favoarea PCR – pentru a legitima și „din interior” supremația unei forțe politice impuse cu tancurile „din exterior”; cu eliminarea partidelor istorice din viața politică (autosuspendarea PNL, scoaterea în afara legii a PNT); cu abdicarea regelui (30 decembrie 1947) și părăsirea Țării; cu abolirea monarhiei; cu constituirea Partidului Muncitoresc Român prin dizolvarea PSD în PCR; cu crearea organelor de represiune – Direcția Generală a Securității Poporului (august 1948), Direcția Generală a Miliției (ianuarie 1949); cu înscenarea unor procese politice marilor personalități politice, economice, științifice, literare, religioase etc.; cu sovietizarea vieții politice, administrative și economice; cu stalinizarea culturii în spiritul ideologiei „leninist-staliniste” – excluderea din biblioteci a sute de autori acuzați de „naționalism” sau „cosmopolitism”, eliminarea din expoziții a tuturor tablourilor sau sculpturilor considerați decadenți, interzicerea compozitorilor care refuzau să prezinte viața socialistă, desfigurarea conținutului, în spirit ideologic, al disciplinelor socio-umane (filosofia, istoria sau sociologia), disponibilizarea oamenilor de știință unanim recunoscuți de la catedre și din instituțiile științifice; cu reformarea în spirit sovietic (demarată în 1948) în domeniul proprietății, justiției, culturii, economiei, administrației etc. și se încheie odată cu retragerea trupelor sovietice de pe teritoriul României (1958)⁴⁷, toate acestea constituind etapele principale de sovietizare a României și de introducerea modelului sovietic în toate domeniile României postbelice (Georgescu, *Istoria românilor...*, p. 316; Troncotă, *Istoria securității...*, p. 18).

3.3. Toate domeniile economiei românești au fost înfeudate de U.R.S.S. prin înființarea sovrom-urilor (1945-1956) – societăți mixte româno-sovietice instituite începând cu **1945** în urma unui acord impus **României** de către **Uniunea Sovietică**, semnat la **Moscova pe 8 mai 1945**, cu scopul oficial de a gestiona recuperarea datoriilor României față de Uniunea Sovietică, sovrom-urile reprezentând cea mai durabilă și mai rentabilă formă de spoliere și exploatare de către U.R.S.S. a bunurilor generale, a bogățiilor naturale ale României și, în general, a economiei românești, calificate de acad. **Onisifor Ghibu** drept „un capitol al tragediei noastre de

astăzi, camuflat sub firma prieteniei româno-sovietice”, care duce „în Rusia cele mai de seamă bogății de tot felul ale Țării noastre, cu prețuri derizorii, în timp ce pe piețele noastre lipsesc cele mai necesare articole sau suntem nevoiți să le plătim înzecit mai mult decât plătesc pe ele sovietele” (Neagoe-Pleșa, *Rolul lui Gheorghe...*; Șuga, *Știință și polemică...*; Wans, *Ferește-mă, Doamne...*), cele mai cunoscute fiind: sovromtransport (1945-1954) – societate de navigație, prima societate înființată, sovromcuarțit (1952-1956) – societate de exploatarea uraniului, sovrompetrol, sovromfilm, sovrombanc, sovromlemn, sovrommetal, sovromgaz, sovromchim, sovromconstrucția, sovromnaval, sovrom Metale Neferoase, sovromcărbune, sovromasigurare, sovromtractor, sovromutilajpetrolier, TARS (Transport Aerian Româno-Sovietic), toate acestea fiind desființate, ca urmare a lichidării proprietății private și a victoriei sectorului socialist, de tip sovietic, devenit majoritar în economie, conform unui comunicat din ziarul *Pravda* din 25 septembrie 1956 (reluat de *Scânteia*), prin care se anunța cedarea către Republica Populară Română a părții sovietice din Sovrom-uri. Aflăm cu stupeoare că până și bunurile Teatrului Național din București au fost cedate rușilor, în contul despăgubirilor de război reglementate de Convenția de Armistițiu semnată la Moscova, la 12 septembrie 1944.

Mai mult decât atât, înscăunarea forțată a comunismului în România și satelizarea ei de către U.R.S.S. au impus interzicerea de a discuta, după 23 august 1944, problema Basarabiei și a nordului Bucovinei, lăsându-se impresia că această problemă a fost abandonată sau rezolvată definitiv. Astfel, în urma ocupării teritoriilor de la Est de Prut de către trupele sovietice și a integrării lor în U.R.S.S., conducerea comunistă antiromânească a scos din uz cuvântul Basarabia și orice referire la această provincie românească, cuvântul devenind tabu chiar în conversațiile particulare, iar cărțile, articolele și studiile referitoare la această temă au fost puse la index.

România a cunoscut o ocupație militară directă, care va dura până în 1958, după ce în 1955 a fost inclusă în Tratatul de la Varșovia. Integrarea economică se va realiza prin tratatul din mai 1945, iar apoi prin aderarea la Consiliul de Ajutor Economic Reciproc (CAER), întemeiat în 1949, dar încă în februarie 1948, guvernul comunist de la București a încheiat cu U.R.S.S. un tratat de „prietenie, colaborare și asistență mutuală” valabil pe douăzeci de ani, urmat de tratate asemănătoare cu Bulgaria, Cehoslovaci, Polonia și Ungaria, toate semnate în cursul anului 1948 (Wans, *Ferește-mă, Doamne...*).

În aceste condiții, Bucureștiul era incapabil să-și exercite suveranitatea în nici un domeniu. Conducerea României era riguros controlată de ofițeri de informații sovietici infiltrați semideschis în toate instituțiile importante ale statului, inclusiv la cel mai înalt nivel (Troncotă, *Istoria securității...*).

Totodată, sovieticii aveau o rețea puternică de servicii secrete, constituită din diferiți agenți semioficiali angajați în instituțiile militare și ale securității românești, în Sovromuri, agenții comerciale sovietice etc.,

care beneficiau de „privilegii extrateritoriale” și materiale, fidelitate lor față de România fiind foarte problematic (Troncotă, *Istoria securității...*, p. 18).

Așadar, U.R.S.S. exercita un control politic, ideologic și economic asupra tuturor domeniilor de activitate ale României prin intermediul agenților săi din instituțiile administrative și coercitive ale statului – administrația publică, de partid, organizațiile de tineret, armată, serviciul de securitate și miliția, asupra întregului spectru social-economic și asupra liderilor partidului și prin intermediul unor instituții speciale româno-sovietice – Sovrom-urile, CAER, Tratatul de la Varșovia etc. De altfel, primul pas pentru înfeudarea României a fost constituirea în U.R.S.S. a diviziei „Tudor Vladimirescu” (1943) și a diviziei „Horia, Cloșca și Crișan” (1945), cu contingente masive de comisari sovietici, unul din ei fiind cunoscutul istoric sovietic de orientare „moldovenistă” A.M. Lazarev. O sursă importantă de recrutare a agenților sovietici au fost ofițerii români care făceau stagii de pregătire în U.R.S.S. și care, după revenirea în țară în cadrul armatei naționale, mențineau relațiile cu consilierii sovietici, implicați, fără excepție, în activități de spionaj pe teritoriul României (Troncotă, *Istoria securității...*, p. 18).

3.4. În perioada de docilitate totală față de Moscova, tot ce s-a scris și s-a publicat în domeniul istoriei României era supus unei cenzuri foarte severe, fiind acceptate numai studiile care motivau „drepturile” și pretențiile teritoriale ale U.R.S.S. și glorificau puterea instaurată de sovietici în România. Este perioada în care istoricii staliști, în frunte cu Mihail Roller, afirmă că Basarabia a fost cedată la 1812 de către Turcia direct Rusiei și că unirea provinciei în 1918 cu România nu a fost altceva decât o răpire care s-a perpetuat prin complicitatea aliaților occidentali. Scrierile istorice din această perioadă, inclusiv cele editate un deceniu mai târziu, trădau o obediență totală față de tezele antiștiințifice susținute de istoriografia sovietică (Șuga, *Știință și polemică...*, p. 95; Wans, *Fereștemă, Doamne...*, p. 244).

În această ordine de idei, este concludentă modalitatea de interpretare a termenului *Basarabia* în *Marea Enciclopedie Sovietică* din 1950 și în *Dicționarul Enciclopedic Român*, din 1962: **Basarabia**, regiune istorică situată între Prut și Nistru, parte a statului feudal românesc Moldova, constituit la mijlocul sec. 14. În prima jumătate a sec. 16, B. a devenit, împreună cu întreaga Moldovă, dependentă politic de Imp. Otoman. Prin Tratatul de pace de la București (1812), cu care s-a încheiat războiul ruso-turc (1806-1812), Poarta Otomană, în scopul rezolvării propriilor ei interese, a cedat B. Rusiei. În 1856, Congresul de la Paris-a hotărât alipirea sud-vestului Basarabiei (județele Cahul, Ismail, Bolgrad) la Moldova, iar în 1878, prin Tratatul de la Berlin, terit. respectiv a fost încorporat din nou la Rusia. La începutul anului 1918, B. s-a unit cu România. În 1940, B. și partea de N. a Bucovinei au intrat în componența U.R.S.S., explicația respectivă fiind preluată, fără modificări, în ediția a III-a din 1986. Prin urmare, tratarea și interpretarea problemei basarabene în istoriografia din R.P. Română

se rezumau la reproducerea ad litteram a tezelor istoriografiei sovietice. O poziție similară atestăm în istoriografia română și după condamnarea oficială a stalinismului în U.R.S.S. și după 1958 când, ca urmare a retragerii armatei sovietice de ocupație, demaraseră divergențele româno-sovietice în modul de interpretare a problemei Basarabiei. Astfel, tratatul de Istoria României din 1961 interpretează evenimentele din 1812 și 1940 în calitate de eliberare de sub jugul turcesc și de sub ocupația burghezo-moșierească românească și relua teza aberantă a lui Mihail Roller, conform căruia Moldova ar fi fost la origine parte integrantă a unui voievodat de Halici (Bruhis, *Rusia, România și ...*, 1992; Cojocaru, *Explozia „problemei teritoriale”*..., p. 94). De altfel, unii istorici au încercat să combată aceste absurdități, prezentând un memoriu conducerii politice a României de atunci, așa cum a procedat istoricul Alexandru Boldur în 1962, efectul fiind din păcate nul (Cojocaru, *Explozia „problemei teritoriale”*..., p. 102).

Modificarea poziției de interpretare a problemei Basarabiei în istoriografia română sau, altfel numită, „devierea” științei istorice române de la „tratarea marxistă” a problemelor „esențiale” ale relațiilor sovieto-române, s-a produs abia după plenara CC al PCR din 30 noiembrie – 5 decembrie 1961, ceea ce și-află reflectare imediată în unele studii istorice și manuale de istorie (Neagoe-Pleșa, *Rolul lui Gheorghe...*, p. 237). Analizând, examinând și comparând modalitatea de îndepărtare a problemei Basarabiei în manualul de Istorie a României pentru clasa a XI-a editat în anul 1960 și în manualul de Istorie a României pentru clasa a XI-a editat în anul 1965, istoricul Gheorghe E. Cojocaru constată o modificare diametral opusă a modului de prezentare a acestor evenimente istorice:

1. „guvernul regal român, plin de ură împotriva statului Sovietic, a cotoplit în anul 1918 Basarabia, a dizolvat, făcând uz de forță, Sovietele revoluționare și a anexat acest ținut”; „în iunie 1940, la propunerea Guvernului Sovietic, România a întors Basarabia țării Sovietice”; „lupta oamenilor muncii din Basarabia împotriva ocupanților români, care s-a desfășurat la sfârșitul anului 1917 – începutul anului 1918 și nu a încetat până în momentul eliberării ținutului de ocupanți”, luptă susținută „de către poporul sovietic, de către guvernul acestuia și de către forțele progresiste ale României”, precum și despre alte forțe ale „solidarității internaționale” (Cojocaru, *Explozia „problemei teritoriale”*..., p. 102).

2. În același manual, reeditat în 1965 și având aceiași autori (Dumitru Almaș, Gh. Georgescu-Buzău, Aron Petric), ocuparea Basarabiei Sovietice de către România regală în anul 1918, „retrocedarea” acesteia Uniunii Sovietice în anul 1940 și alte aspecte ale relațiilor româno-ruse în anii 1918-1940 sunt „apreciate cu totul altfel” și „nu se mai spune despre faptul că România boierească a procedat la un act de cotopire, trimițându-și armatele în Basarabia la sfârșitul anului 1917 – începutul anului 1918, nu se mai amintește despre rezistența opusă agresorilor de către populația Basarabiei, despre participarea internaționaliștilor români la această luptă...” (Cojocaru, *Explozia „problemei teritoriale”*..., p. 102), materialul despre lupta de 22 de ani a oamenilor muncii din Basarabia împotriva ocupanților

și susținerea acestei lupte de către poporul sovietic, de către guvernul său, de către Partidul Comunist Român nu mai apare în această ediție, iar despre eliberarea Basarabiei în anul 1940 se face trimitere la pactul sovietic german de neagresiune (din august 1939): „În iunie 1940, în urma notelor ultimative, trimise de către guvernul U.R.S.S. și primite de către guvernul României, teritoriile Basarabiei și Bucovinei de Nord au intrat în componența statului Sovietic” (Cojocaru, *Explozia „problemei teritoriale”*..., p. 195).

Divergențe serioase în modul de interpretare a problemei Basarabiei, atestăm și în alte lucrări. În această ordine de idei este concludent următorul exemplu: volumul I din 1962 al *Dicționarului encyclopedic* constată: „În ianuarie 1918 guvernul burghezo-moșieresc al României a ocupat Basarabia” (p. 308), iar volumul IV din 1966 susține: „La începutul lunii ianuarie 1918 Basarabia a intrat în componența statului Român” (p. 203). În mod similar se procedează și în cazul redactării volumului *Schițe de istorie a României*, editat în anul 1967 în limbile rusă, engleză, franceză, germană și română, unde se afirmă: „La începutul lunii ianuarie 1918 Basarabia a intrat în componența statului român... în iunie 1940, în urma cererii formulate de către guvernul sovietic în notele ultimative, adresate guvernului român, Basarabia și partea de Nord a Bucovinei au intrat în componența U.R.S.S.” (p. 36, 44). O interpretare similară atestăm în toate lucrările colective fundamentale de istorie a României apărute la București în anul 1970.

3.5. Poziția nouă a istoriografiei române față de problema Basarabiei venea în contradicție directă cu opinia oficială a istoricilor și mai ales-a politicianilor sovietici, fapt ce rezultă, fără echivoc, dintr-o notă informativă a directorului Institutului de Istorie a partidului de pe lângă C.C. al P.C.M. – filială a Institutului Marxism-Leninismului de pe lângă C.C. al P.C.U.S., Semion I. Afteniuk, adresată C.C. al P.C.M., la 11 noiembrie 1970: „În documentele Partidului Comunist Român din anii 20-50, în lucrările istoricilor marxiști din România au fost puse bazele unei tratări științifice corecte a problemelor esențiale ale relațiilor româno-sovietice din anii 1918-1944. În particular, era condamnată participarea României regale la intervenția militară împotriva țării Sovietelor, cotropirea Basarabiei de către armata regală, politica colonială a României în ținutul ocupat, linia politică antisovietică, promovată de guvernele regatului chiar până la ieșirea României din război de partea Germaniei hitleriste împotriva Uniunii Sovietice, a fost dată o apreciere înaltă luptei oamenilor muncii din Basarabia împotriva ocupanților pentru reunirea cu Patria Sovietică și susținerea acesteia de către poporul sovietic și guvernul Uniunii Sovietice, a fost salutată eliberarea Basarabiei în anul 1940 și reunirea ei cu U.R.S.S., a fost apreciată pozitiv formarea RASS Moldovenești și a R.S.S.M. Unionale”⁶⁷, ca în încheiere Semion I. Afteniuk să declare cu satisfacție în nota sa informativă: „la fel sunt tratate aceste evenimente și în alte lucrări” (Cojocaru, *Explozia „problemei teritoriale”*..., p. 195).

3.6. De altfel, primele simptome ale disensiunilor ideologice româno-sovietice s-au manifestat imediat după dispariția lui I. V. Stalin (martie 1953), eveniment care a marcat apariția unei perioade de incertitudine în

toată Europa de Est, deși acest eveniment nu periclita „soarta socialismului” și nici interesele sovietice în zonă. Se știe că, în primii ani postbelici, P.C.R. (P.M.R., din 1948) era dominat de elemente etnice neromânești (Ana Pauker, Vasile Luca, Teohari Georgescu etc.), după moartea lui Stalin și mai ales după retragerea trupelor sovietice și odată cu pierderea speranței că mai „vin americanii!”, în P.C.R. s-a înscris un număr tot mai mare de etnici români, fapt ce a avut repercusiuni considerabile asupra politicii românești ulterioare. Tocmai din aceste considerente, ca urmare a presiunii de jos, la nivelul conducerii P.M.R. prinde contur concepția despre posibilitatea aplicării marxism-leninismului la condițiile concret-istorice din România și la Congresul al II-lea al P.M.R. din 1955 s-a luat în discuție, pentru prima oară, calea românească de construire a socialismului, adaptarea marxismului la cerințele locale și s-a insistat asupra respectării principiilor de suveranitate, egalitate și neamestec în treburile interne (Georgescu, *Istoria românilor...*; Neagoe-Pleșa, *Rolul lui Gheorghe...*).

Să reținem că liderii politici de la București se opuneau cu perseverență, încă încă înainte de Congresul al XX-lea al P.C.U.S. din februarie 1956, tendințelor insistente ale Moscovei de integrare a României în CAER, de transformare a ei într-un furnizor de materii prime agricole pentru Uniunea Sovietică și alte țări socialiste. Totodată, destalinizarea anunțată la Congresul al XX-lea al P.C.U.S. era interpretată de liderul comuniștilor români, Gheorghe Gheorghiu-Dej, drept o acutizare a luptei pentru putere în conducerea Partidului Muncitoresc Român și debutul unui proces de distanțare a României de patronajul și circumspecția sovietică. Se pare că în aceste condiții noi, Gheorghe Gheorghiu-Dej a ajuns la concluzia că menținerea dogmei staliniste în RPR și securitatea regimului instaurat necesitau să fie dublate de o distanțare treptată de Kremlin. Argument superior al acestei decizii servește faptul că, vorbind într-o ședință secretă ce a avut loc după doar câteva zile de la Plenara CC al PMR din martie 1956, Gheorghe Gheorghiu-Dej și-a susținut punctul personal de vedere referitor la Raportul secret al lui Hrușciiov, profitând de sprijinul unei grupări majoritare „sănătoase” din P.M.R., învingătoare încă din 1952 asupra facțiunii staliniste, și a declarat că „Noi nu avem pe cine reabilita!”, fiind convins că „raportul secret al lui Hrușciiov a fost o greșeală politică majoră, care dăunează ideologiei marxist-leniniste”. În principiu, acest gest al lui Gheorghiu-Dej schițase traseul director al politicii viitoare a PMR: nu era necesar să urmeze calea Moscovei în privința destalinizării, ci trebuia să accepte controlul tot mai pronunțat al propriului lider în defavoarea primatului asumat de U.R.S.S.. Cu alte cuvinte „destalinizarea” promisă de Hrușciiov, în vederea îmbunătățirii relației cu Vestul și pentru asigurarea securității în cadrul blocului sovietic, se transforma, la București, într-o „desatelizare” necesară menținerii unui regim stalinist, adică nu modelul sovietic se dorea a fi înlăturat, ci tocmai valul de liberalizare anunțat la Moscova, care amenința liniștea Imperiului (A se vedea; Buga, *O vară fierbinte...*, p. 24; Constantin, *Problema Basarabiei...*).

3.7. În opinia unor martori oculari, revoluția maghiară din 1956 pare să fie momentul în care conducerea P.M.R. a început distanțarea de U.R.S.S. și deschiderea către lume. Istoricii au constatat că la 31 octombrie 1956, doar cu câteva zile înainte ca forțele sovietice să invadeze Ungaria, Comitetul Central al P.M.R. i-a dat indicații prim-ministrului, Gheorghe Stoica, ca, la următoarea reuniunea a Tratatului de la Varșovia din noiembrie-decembrie de la Moscova, să facă presiuni asupra Moscovei în sensul retragerii trupelor și consilierilor sovietici din România. Vizitând Ungaria, la 22-25 noiembrie 1956, pentru a contribui la restabilirea unui regim pro-sovietic sub conducerea lui János Kádár, Gheorghiu-Dej a luat decizia de a se distanța definitiv din brațele „ursului sovietic”, căci, a argumentat el, „dacă nu facem o cotitură de 180 de grade în relațiile noastre cu sovieticii suntem pierduți”, iar distanțarea de Uniunea Sovietică urma să se realizeze, în viziunea lui Dej, treptat, pentru a nu-i stârni furia: „nici să nu sărim peste cal, nici să nu învârtim sabia lui Damocles în vânt”.

În fine, retragerea trupelor sovietice din România se produce în iunie-iulie 1958, condiție și argument esențial servind stabilitatea internă din România, poziția ei geopolitică și garanțiile de care dispunea Moscova cu privire la menținerea conducerii de la București în sfera de influență sovietică. Pentru U.R.S.S., retragerea trupelor sale din România contribuia la creșterea prestigiului ei internațional și la reducerea substanțială a cheltuielilor de întreținere a acestora, constituind totodată o parte integrantă a ansamblului de acțiuni de dezarmare, adresate atunci Occidentului. La adoptarea acestei decizii s-a avut în vedere și faptul că România este înconjurată numai de țări socialiste, inclusiv Iugoslavia, care nu era privită ca un potențial inamic militar. Evident, retragerea trupelor sovietice din România a reprezentat, înainte de toate, o acțiune de natură politico-propagandistică, iar în Declarația Comitetului Politic Consultativ al țărilor participante la Organizația Tratatului de la Varșovia, din 24 mai 1958, ea a fost prezentată ca o nouă demonstrație a politicii iubitoare de pace a țărilor socialiste.

3.8. Este cunoscut că după moartea lui Stalin, în 1953, Nikita S. Hrusciov propune o nouă orientare în politica internă și externă a U.R.S.S., fapt ce a determinat o modificare a relațiilor cu România, care încearcă să identifice o cale proprie de construire a socialismului, fapt ce a contribuit la realizarea unei anumite distanțări în raport cu politica Kremlinului. Astfel, Gheorghe Gheorghiu-Dej continua, pe de o parte, să transpună în viață programul stalinist, fapt confirmat de deciziile Congresului al III-lea al PMR, iar pe de altă parte, la începutul anilor '60 a început a se vorbi, pentru prima oară după aservirea României în 1944, de autonomie, independență și neamestec în problemele interne, iar ideea construirii comunismului era asociată cu respectarea și promovarea valorilor naționale, totodată politica internă și externă a României caracterizându-se prin continuarea proceselor de desovietizare și destalinizare începute de Gheorghe Gheorghiu-Dej după 1958.

Așadar, odată cu lichidarea sovrom-urilor (1956) și cu retragerea trupelor sovietice de ocupație (1958), mai ales după congresul al XX-lea al P.C.U.S. la care a fost supus unei critici aspre regimul stalinist din U.R.S.S., conducerea de la București a obținut o anumită libertate de acțiune în domeniile politic, economic și spiritual, fapt ce nu a întârziat să conducă la tensionarea treptată a relațiilor dintre U.R.S.S. și România. Astfel, după 1958, politica internă a României s-a caracterizat prin aprofundarea proceselor de desovietizare și destalinizare și prin promovarea unei culturi axate pe evidențierea trăsăturilor naționale, care a avut ca scop antrenarea, de partea regimului, a populației prin exploatarea sentimentelor naționale, prin atenuarea politicii represive a Securității și prin eliberarea deținuților politici, deși toate aceste acțiuni nu exprimau nicio rezervă în raport cu monopolul puterii deținut de P.C.R. și de conducătorul statului.

De altfel, elaborarea Declarației de independență față de Moscova a fost precedată de renumitele decrete de eliberare a deținuților politici, decizie prin care Gheorghiu-Dej își realiza două prețioase obiective: convingea că Vestul poate fi un partener credibil pe scena internațională și că promovează o politică națională împotriva intereselor sovieticilor în România, obținând simpatia și concursul românilor. În această ordine de idei, fostul ministru al Afacerilor Externe al R.P.R., Corneliu Mănescu, a declarat: „Amnistiarea deținuților politici s-a făcut din 1962 până în 1964 în mai multe tranșe și a întâmpinat opoziția unor membri din conducerea partidului. Era, de fapt, o măsură politică în consens cu «reabilitările» victimelor stalinismului din celelalte țări. Numai că Dej i-a eliberat pe toți, nu doar pe câțiva, cum s-a întâmplat în Uniunea Sovietică, spre exemplu. Ceea ce i-a atras un mare capital politic în Occident. Aș vrea să spun că Dej a acceptat să dea curs acestor intervenții deoarece și-a dat seama că va rămâne de pe urma acestor măsuri și cu un prestigiu crescut pe plan extern și cu anumite avantaje de la cei pe care-i eliberase.

Declarația de independență a fost urmată de o serie de decizii și acțiuni mai active față de practicile „stăpânului” de la Kremlin: „dacă până în 1964 Serviciul de Contrainformații Militare avea în atenția sa acțiunile de spionaj ale serviciilor secrete din SUA, Anglia, Franța, RFG, Israel etc., în urma Declarației din aprilie 1964 a PMR a apărut o nouă țintă: Serviciile de spionaj ale U.R.S.S.. În aceste condiții, serviciile de informații sovietice nu mai aveau controlul direct așa cum se întâmpla înainte, iar acum căutau să penetreze informativ prin recrutări de agenți sau prin folosirea acelor care erau recrutați mai înainte” (Troncoță, *Istoria securității...*). Treptat, Bucureștiul a încetat toate acțiunile de cooperare informativă formale sau informale cu rețeaua informativă a Tratatului de la Varșovia, blocând noile scheme de coordonare sovietice în momentul lansării lor și încercând să refuze integrarea sub egidă sovietică.

Concomitent, Declarația reprezenta practic denunțarea relației de vasalitate față de Moscova fiind redactată astfel încât să aibă priză la cât mai mulți membri ai comunității socialiste, în încercarea de a contrabalansa presiunile Moscovei. Concentrându-se asupra unor principii generale,

autoritățile de la București nu urmăreau doar să își sporească gradul de independență, ci atacau direct dominația sovietică asupra Europei de Est și în cadrul comunității socialiste în genere.

În contextul celor menționate putem conchide că politica internă și externă, inclusiv cea economică și spirituală a României din perioada deșistă (1948-1958) se caracterizează printr-o obediență totală față de direcțiile impuse de „centrul moscovit”, fapt ce i-a inspirat pe unii cercetători să susțină că în cazul Republicii Populare Române, și de fapt a întregului bloc est-european, nu se poate aduce în discuție ideea de politică externă propriu-zisă. Se poate constata că motivul principal care a articularat poziția externă a Bucureștiului până la moartea lui Stalin și începutul „noului curs” a fost unul deosebit de „primitiv”, centrat pe menținerea puterii cu orice preț; acesta s-a păstrat și în epoca post-stalinistă, suscitând un șir de conflicte diferite ca intensitate cu autoritățile sovietice.

3.9. Totodată, acum atestăm și o importantă relaxare în viața culturală, unde dogmele „realismului socialist” au fost pentru moment abandonate, modelele occidentale reintrând în atenție prin numeroase traduceri de opere fundamentale și prin contacte repetate în domeniul științific și artistic. Viața de fiecare zi s-a schimbat, traiul la limita mijloacelor de subzistență fiind înlocuit treptat cu o viață ceva mai decentă, în care a devenit posibilă cumpărarea unui apartament sau a unui autoturism, organizarea vacanțelor în țară sau în străinătate etc. Bucureștiul a devenit un spațiu frecventat de liderii lumii: de la președintele Franței, Charles de Gaulle, la președinții americani Nixon și Ford. Ceaușescu, la rândul lui, a beneficiat de vizite la cel mai înalt nivel în S.U.A. și Europa Occidentală. La o privire mai atentă asupra situației, se poate constata că toate aceste schimbări nu anulau controlul partidului asupra societății și nu anunțau pluralismul și democrația. Avea să fie o scurtă deschidere, urmată imediat de întoarcerea la vechile practici, Ceaușescu pronunțându-se chiar și în momentul său cel mai fast (condamnarea invadării Cehoslovaciei de către trupele Tratatului de la Varșovia în 1968) doar împotriva dreptului U.R.S.S. de a-și subordona statele socialiste. Nici socialismul democratic și nici înlocuirea economiei centralizate cu economia de piață nu s-au bucurat de susținere din partea sa. În timp ce toate aceste procese din viața politico-ideologică, economică și spirituală nu afectau bazele statului socialist român, relațiile cu U.R.S.S. se caracterizau, la începutul cu anilor '60, prin tensionare progresivă. Cercetările de arhivă demonstrează că tensionarea relațiilor sovieto-române s-a produs treptat, începând cu disputele din anii 1962-1963 pe teme economice, continuând cu Declarația Partidului Muncitoresc Român din aprilie 1964 pe tema principiilor independenței și suveranității naționale, a egalității în drepturi și avantajului reciproc, căpătând o amploare deosebită după publicarea, în mai 1964, a manuscriselor inedite ale lui Karl Marx despre români, pentru a se ajunge, în septembrie 1965, la un „adevărat cutremur” oferit de partea română conducerii sovietice, când, în cadrul

vizitei în U.R.S.S., delegația României a pus pe tapet, practic, toate problemele tabu ale relațiilor bilateral (A se vedea în detaliu: Cojocaru, *Explozia „problemei teritoriale”...*).

3.10. Tensionarea treptată a relațiilor româno-sovietice, după 1958, s-a produs odată cu încercarea Moscovei de a impune Planul Valev, proiect de organizare economică a țărilor comuniste est-europene, propus în 1964 de economistul sovietic Emil Borisovici Valev. Planul Valev a fost expus pe larg de N. S. Hrușciov în revista cu circuit internațional *Коммунист* (Komunist), în numărul din august al anului 1964. Acest plan era un program sovietic prin care aceștia urmăreau să transforme CAER-ul într-un organism economic internațional, printr-o divizare și specializare radicală a țărilor membre în ceea ce privește profilul economic al acestora. În esență, sovieticii urmăreau să impună țărilor din nordul sistemului socialist un profil axat pe producția industrială, iar țărilor din sud le-au rezervat doar rolul de furnizor de materii prime și produse agricole. Deci, acestea urmau să devină un fel de semicolonii a celor industrializate. El prevedea specializarea respectivelor economii pe anumite ramuri de producție, României revenindu-i rolul de țară preponderent agricolă. Planul nu a fost adoptat, fiind puternic contestat de România. Bulgaria a acceptat planul Valev, în timp ce reprezentanții României au reacționat foarte violent și au contestat cu probe concludente acest proiect, comuniștii români apreciind că propunerea Moscovei înseamnă practic o dezmembrare a teritoriului național. România a respins planul, prevalându-se de prevederea potrivit căreia hotărârile CAER puteau fi luate numai prin unanimitate. Politica de industrializare a României a fost susținută cu vehemență de către delegația sa la CAER, îndeosebi de Alexandru Bârlădeanu, delegat permanent, care, în ședința Comitetului Executiv al CAER-ului din 15 februarie 1963, a respins planurile sovietice de transformare a României într-un grânar al blocului sovietic, susținând necesitatea industrializării ei.

Plenara C.C. al P.M.R. din 15-22 aprilie 1964 a adoptat *Declarația cu privire la poziția Partidului Muncitoresc Român în problemele mișcării comuniste și muncitorești internaționale*, care însemna o reorientare publică a guvernărilor de la București în raport cu Moscova. Documentul exprima poziția României în conflictul chino-sovietic și formula principiile care trebuiau să stea la baza raporturilor dintre partidele comuniste: egalitatea în drepturi, neamestecul în treburile interne, dreptul exclusiv al fiecărui partid de a-și rezolva problemele politice și organizatorice. În consecință, Declarația sublinia că nu există și nu poate exista un „partid părinte și cu un partid fiu, partide superioare și partide subordonate”. În general, adoptarea acestei Declarații este o probă concludentă a unui început de independență față de Moscova. Imediat după publicarea Declarației din aprilie (1964) a P.M.R., a început o campanie de prelucrare a documentului în organizațiile de partid din instituții și întreprinderi, precum și în adunări cu grupuri largi de intelectuali, unde celor prezenți li se „dezvăluiau” fapte și date care dovedeau că Uniunea Sovietică încălcase „grosolan” independența României, că îi exploatează nemilos resursele prin Sovrom-uri în primul

rând și că întreaga ei politică față de România nu fusese decât o continuare a celei practicate de Rusia țaristă.

Prin urmare, la Conferința statelor-membre ale CAER-ului din 6-7 iunie 1962 de la Moscova a fost adoptat documentul *Principiile fundamentale ale diviziunii internaționale a muncii*, care promova, în realitate, intenția sovietică de a transforma țările socialiste est-europene în „complexe economice interstatale” și de a le specializa pe anumite ramuri ale economiei, delegația României nu a susținut proiectul sovietic, iar G. Gheorghiu-Dej și-a exprimat dezacordul afirmând că „Noi avem o „Declarație” a partidelor comuniste și muncitorești, care formulează foarte clar problema suveranității, a independenței și a neamestecului în treburile interne. Or, planificarea este însuși atributul suveranității în condițiile socialismului. Ce este suveranitatea? Fără a dispune de resursele proprii, de a hotărî, de a fi stăpân în țara ta, nu mai înseamnă suveranitate”. Cu alte cuvinte, partea română a interpretat aceste intenții drept o încercare camuflată a Kremlinului de a atenta la suveranitatea țărilor socialiste.

În pofida poziției ferme a șefului statului și liderului P.M.R., Gh. Gheorghiu-Dej, care, în ședința Biroului Politic al C.C. al P.M.R. din 22 iunie 1963, și-a îndemnat colegii de partid că „trebuie să ne obișnuim să-i punem la punct ori de câte ori vin cu asemenea aberații”, căci „mâine-poimâine vor veni să le dăm nu știu ce întreprinderi”, partea sovietică a continuat să-și promoveze cu insistență proiectul de creare a complexelor economice între țările blocului socialist. Mai mult decât atât, urmând întocmai îndemnul lui Gh. Gheorghiu-Dej, Plenara lărgită a C.C. al P.M.R. din 15-22 aprilie 1964 menționa deschis că la baza colaborării dintre partidele comuniste/muncitorești trebuie să stea „principiile independenței și suveranității naționale, egalității în drepturi și avantajul reciproc”, că „nu există și nu poate exista un partid «părinte» și un «partid-fiu», partide «superioare» și partide «subordonate», dar există marea familie a partidelor comuniste și muncitorești, egale în drepturi”, că, în definitiv, „niciun partid nu are și nu poate avea un loc privilegiat, nu poate impune altor partide linia și păreri sale”, întrucât „fiecare partid își aduce contribuția la dezvoltarea tezaurului comun al învățaturii marxist-leniniste, la îmbogățirea formelor și metodelor practice ale luptei revoluționare pentru cucerirea puterii și construirea societății socialiste. În dezbateră și confruntarea punctelor de vedere deosebite privind probleme ale luptei revoluționare sau ale construcției socialiste niciun partid nu trebuie să eticheteze partidul frățesc cu care este în divergență de păreri ca fiind antimarxist, antileninist”. De altfel, Declarația cu privire la poziția Partidului Muncitoresc Român în problemele mișcării comuniste și muncitorești internaționale din 26 aprilie 1964, publicată în *Scânteia*, a rămas în memoria colectivă a românilor ca Declarația de Independență a României față de Kremlin și drept prima lovitură dată Moscovei după instalarea comuniștilor la conducerea României, în martie 1945, iar Gheorghe Gheorghiu-Dej a fost rebotezat în cercurile politice occidentale „copilul rebel al Europei de Est” (Georges Haupt), devenind inițiatorul național-comunismului în Republica Populară

Română – o strategie care promitea să asigure independența românilor în „lagărul socialist”.

În concluzie, constatăm că primele puseuri independentiste ale Bucureștiului în perioada conducerii lui Gheorghiu-Dej au apărut în a doua jumătate a anilor 1950, mai ales după evenimentele din Ungaria anulului 1956, iar momentul vizibilității lor maxime l-a constituit retragerea armatelor sovietice din R.P.R. în 1958. Ulterior, așa cum am putut constata, deceniul următor va fi martorul amplificării orientărilor de politică externă divergentă între București și Moscova. Însă nu se poate afirma în nici un caz că Dej a manifestat acest tip de atitudine încă din 1948, de la preluarea puterii, așteptând însă oportunitatea punerii ei în practică. Conducerea de la București era dimpotrivă, foarte precaută și chiar servilă în relațiile pe care le întreținea cu Uniunea Sovietică; distanțarea față de aceasta s-a produs ca urmare a oportunităților (și dezacordurilor) economice apărute între timp, pe care Dej le-a abordat în manieră pragmatică.

3.11. Deceniul următor a fost martorul unei surprinzătoare, chiar intrigante reorientări a politicii externe românești. În procesul aprofundării disesiunilor dintre U.R.S.S. și China, Iugoslavia și Albania, Bucureștiul a profitat de rivalitatea dintre aceste state socialiste pentru a se distanța de tutela ideologică și economică sovietică în vederea consolidării propriei poziții politico-ideologice și economice, în așa fel încât ponderea comerțului cu state capitaliste va deține în curând un loc central, excedând pentru anumite perioade de timp schimburile economice cu state din lagărul socialist. În sfera relațiilor internaționale se observă o anumită afiliere la pozițiile chineze, comuniștii români dezavuând parțial conceptul hrușciovist de „coexistență pașnică”, deși se grăbesc concomitent să îi proclame judiciozitatea, pentru a nu irita prea tare partea sovietică.

Decesul rapid și inopinat al prim-secretarului Gheorghiu-Dej a lăsat în urmă un P.M.R. angajat pe calea promovării independenței naționale, pentru care reformarea economiei, autonomia culturală a societății sau democratizarea internă a partidului reprezentau chestiuni secundare și temporare. Cu toate acestea nu se poate nega coagularea unor astfel de tendințe ca orientare principală a partidului începând cu ultimii ani ai conducerii dejiste. În inerția acestei moșteniri ideologice își va începe Nicolae Ceaușescu cariera de lider politic suprem. Mai mult, el avea deja deschisă calea spre disidența internațională și ca urmare primii ani ai „epocii” ceaușiste s-au desfășurat într-un climat internațional favorabil, noul secretar general a reușit să modifice titulatura partidului, care de acum înainte se va numi Partidul Comunist Român, iar la Congresul al X-lea din 1965 România devine Republică Socialistă, având totodată și o nouă Constituție, iar funcția de prim-secretar va fi înlocuită cu cea de secretar general. În plan extern, R.S.R. continuă politica de autonomie inițiată în ultimii ani ai regimului Gheorghiu-Dej, ridicând în 1967 relațiile cu Republica Federală Germană la nivel de ambasada, raporturile comerciale cu această țară fiind inițiate încă din 1963. Tot în același an, România adoptă o poziție diferită de restul blocului comunist în privința Războiului de Șase

Zile, evitând catalogarea și condamnarea Israelului drept stat agresor. Ca o recunoaștere și o recompensare a politicii externe românești, ministrul de Externe Corneliu Mănescu este invitat să prezideze Adunarea Generală a ONU (septembrie 1967), fiind totodată primul reprezentant al unei țări socialiste căruia i se încredința o astfel de funcție (Căraș, „*Tot mai departe de Moscova...*”; Cojocaru, *Confruntarea...*). În primăvara lui 1967, președintele francez Charles de Gaulle vizitează Bucureștiul și este profund impresionat de imaginea „comunistului bun” pe care Ceaușescu începuse să și-o construiască cu multă tenacitate. De altfel, de Gaulle a intuit perfect strategia ceaușistă de construire a unei imagini independente și disidente în cadrul blocului sovietic, susținută de simpatiile și fondurile occidentalilor (Căraș, „*Tot mai departe de Moscova...*”). Cel mai tensionat moment prin care a trecut lagărul socialist după evenimentele din 1956 a fost cu siguranță invazia Cehoslovaciei de către forțele Tratatului de la Varșovia din vara anului 1968. Pretextând un complot al forțelor fasciste, contrarevoluționare, trupele Tratatului de la Varșovia, dintre care lipseau cele ale României, au intrat în noaptea de 20-21 august în Praga, punând un sfârșit abrupt ambițiilor aripii reformiste a Partidului Comunist Cehoslovac. Evenimentul a scandalizat Occidentul, dar o surpriză poate mai mare a produs-o reacția secretarului general al P.C.R. Acesta a condamnat în termeni categorici invazia, ferindu-se totuși de a nominaliza concret pe cei ce se făcuseră responsabili de punerea ei în practică.

4.0. Inițial, polemica româno-sovietică și disensiunile dintre România și U.R.S.S. s-au declanșat din cauza unor probleme oarecum minore, ca ulterior să ia amploare, să se extindă asupra consecințelor Pactului Ribbentrop-Molotov din 23 august 1939, adică asupra ocupării de către U.R.S.S. a Basarabiei și Bucovinei de Nord în iunie 1940. De această dată politicienii români au manifestat o abilă orchestrare a redeschiderii litigiului pe tema Basarabiei (Căraș, „*Tot mai departe de Moscova...*”).

În primul rând, este necesar să reținem că în pofida poziției lor politice și ideologice, conducătorilor României (Ion Antonescu, Gheorghe Gheorghiu-Dej, Nicolae Ceaușescu) nu le putem reproșa lipsa de dragoste pentru pământul străbun al Basarabiei sau devotamentul față de slujirea interesului național, când vine vorba de condamnarea Pactului Molotov-Ribbentrop, această atitudine constituind o condiție de existență și de comportament politic a celor mai mulți lideri români, indiferent de regimul politic pe care l-au reprezentat, de complicațiile și afilierele lor politice sau ideologice. Chiar conducătorii comuniști ai României nu au abandonat Basarabia, nordul Bucovinei, ținutul Herței și Insula Șerpilor, aceștia exprimându-și direct, fără menajamente, poziția imediat după debarasarea de trupele sovietice de ocupație, căci dincolo de flagelul sistemului totalitar-represiv – instituirea sistemului totalitar al partidului unic, desființarea prin violență a proprietății private, colectivizarea și industrializarea forțate, dar și eliberarea deținuților politici în 1964, conducerea României a purtat un război diplomatic cu imperiul sovietic în aceste probleme – Basarabia și nordul Bucovinei, tezaurul României și arhiva PCR. Documentele de

arhivă introduse în circuitul științific în ultimii ani demonstrează că liderii comuniști români, chiar dacă această afirmație poate provoca anumite nedumeriri sau suspiciuni justificate, au manifestat o anumită preocupare, și-au permis să facă chiar unele gesturi antisovietice curajoase, determinate de sincere și profunde sentimente patriotice. Conducerea de la București le-a reamintit sovieticilor, la momentul oportun, caracterul românesc al Republicii Socialiste Sovietice Moldovenești și dreptul istoric al României asupra teritoriilor ocupate în 1940. Să reținem că schimbările de atitudine a liderilor comuniști de la București în raport cu această problemă „delicată” a raporturilor româno-sovietice s-au produs într-o manieră evolutivă, graduală, fiind strict determinate de o serie de factori și condiționări obiective (Negru, *Disputa dintre...*; Wans, *Ferește-mă, Doamne...*).

4.1. Așa cum susțin reprezentanții U.R.S.S., relațiile dintre Moscova și București au început să se tensioneze la finele anilor '50, situația tensionată fiind determinată de divergențe politico-economice și de revendicările teritoriile ale liderilor români față de U.R.S.S.. Situația respectivă a fost pusă în discuție în cadrul celei de-a IX-a Conferințe muncitorești pan-germane, ce a avut loc la Leipzig, în ziua 7 martie 1959, la care N.S. Hrușciiov a declarat: „Se știe că o parte a actualului teritoriu al Republicii Sovietice Moldovenești a fost cotropită de regele român, iar la timpul respectiv a fost din nou reunită cu teritoriul sovietic. Dar între Uniunea Sovietică și Republica Populară Română nu se pune problema frontierelor, deoarece ambele noastre țări sunt țări socialiste și se conduc de interese comune, merg spre același țel – spre comunism, dar aceasta nu înseamnă că în rândurile unei anumite părți a populației din România nu sunt oameni care consideră că Moldova este o parte a României. Noi trecem cu vederea faptul că asemenea stări de spirit pot apare. Dar în același timp noi considerăm că pentru noi, comuniștii, problema granițelor nu este o problemă principală și în această problemă nu pot exista conflicte între țările socialiste”. Vorbind despre problema granițelor de pe poziții marxist-leniniste, N. S. Hrușciiov susținea că odată cu victoria comunismului la scară mondială vechile noțiuni despre frontiere vor dispărea, păstrându-se doar niște linii de demarcare „etnografice”, statornicite istoricește, așa cum se întâmpla în URS. În această ordine de idei merită să amintim că discursul lui N. S. Hrușciiov la conferința de la Leipzig a fost publicat de agenția sovietică de știri T.A.S.S. la 27 martie 1959, în timp ce presa de la București, publicând această cuvântare, a omis pasajul referitor la chestiunea frontierelor în Europa postbelică, acesta fiind primul caz când conducerea de la București cenzura o cuvântare a liderului sovietic. Totodată, în *Scânteia* se constata doar că „în cuvântarea sa N. S. Hrușciiov s-a ocupat în mod deosebit de problema frontierelor”, arătând că problema frontierelor în țările socialiste „nu este o problemă principală” și că între acestea „nu pot exista conflicte din cauza ei”. Au urmat unele explicații din partea lui Gheorghe Gheorghiu-Dej prezentate ambasadorului sovietic la București, A. A. Epișev, dar nu

s-au dovedit suficient de convingătoare pentru oficialii sovietici și, în consecință, nu au avut efectul scontat.

Problema frontierelor postbelice a fost reluată de N. S. Hrușciiov la Consfătuirea de la București a reprezentanților partidelor comuniste și muncitorești, din iulie 1960. „Ce ar fi dacă astăzi, între țările socialiste, problema s-ar pune în felul acesta: suntem cu toții comuniști, să facem un schimb de păreri și să vedem, poate că frontierele dintre țările noastre nu sunt chiar atât de just stabilite. Să stăm de vorbă. Știți, tovarăși, în acest caz nimeni nu ar rămâne cu păr pe cap, ne-am lua la ceartă și n-am rezolva aceste probleme. Nu voi numi acum țările, nu voi spune ce țară are pretenții față de altele, toate țările au câte o pretenție la alta, la două sau la trei țări. Dar esența acestei probleme este un fleac, care nu valorează nici cât o ceapă degerată. Vă voi spune mai mult. Să luăm un exemplu. În Uniunea Sovietică există un sistem unic socialist, format din 15 republici unionale. Dacă am aduna Comitetele Centrale ale tuturor republicilor unionale și le-am spune: tovarăși, atunci, când s-au stabilit hotarele dintre republici au fost comise greșeli, ar trebui să discutăm, să vedem dacă sunt just trasate, iar dacă nu sunt juste, haideți să le corectăm. Tovarăși, ar ieși așa o ciorovăială, încât am descompune partidul”.

Gheorghe Gheorghiu-Dej va pune în discuție subiectul disensiunilor cu sovieticii în problema frontierelor tocmai în ședința Biroului Politic al C.C. din 26-27 februarie 1963: „Altă problemă este poziția față de granițe. Se apucă (N. Hrușciiov – n.n.) și vorbește la Berlin (la Leipzig – n. n.) că cu Polonia s-a înțeles, dar cu România a mai rămas un balast cu Transilvania. Noi atât am vorbit cu Epișev: ce ați zice voi dacă sub pretextul acesta am deschide discuția despre Basarabia și Bucovina de Nord, ar fi just ca în loc să combatem aceste tendințe, să reluăm această discuție? Sigur n-ar fi just. Atunci voi de ce ridicați astfel de problemă. Dar cine ți-a dat mandat să faci asta. Mie niciodată nu mi-a reproșat”.

Partenerii din „lagărul socialist” nu au reacționat față de aceste declarații ale lui Hrușciiov în chestiunea frontierelor. Și totuși, liderul de la Kremlin a reținut poziția aparte pe care o avea România între celelalte țări socialiste. În Memoriile sale, Hrușciiov consemna că în acea perioadă era informat despre „ingratitudea” românilor, din care motiv conducerea P.C.U.S. ar fi adresat liderilor români o scrisoare prin care se încerca „refacerea bunelor relații”: „Chiar dacă nu ne agreați, fapt este că istoria ne-a făcut vecini, iar voi sunteți alături de noi. Privind retrospectiv la perioada monarhiei române, este foarte surprinzător să constăți că țara voastră a dus o politică inamică față de Uniunea Sovietică; dar acum, când România este o țară socialistă, nu mai există vreun motiv ca noi să nu avem relații frățești” (Хрущев, *Воспоминания...*, p. 251). Tot în acest context, N. S. Hrușciiov susține că în iunie 1960 a participat la al III-lea Congres al PMR, având, cu această ocazie, discuții leale cu liderii români, care nu i-ar fi dat însă un răspuns sincer, relațiile cu ei continuând să se înrăutățească: „La manifestări oficiale, tovarășii români se comportau ca frați ai noștri,

propaganda lor internă era însă tot mai mult îndreptată împotriva noastră” (Хрущев, *Воспоминания...*, p. 251).

Problema frontierelor postbelice promovată de N.S. Hrușciov se individualizează printr-un pronunțat caracter duplicitar, acesta având obiceiul de a discuta „cu diverse prilejuri, într-o țară sau alta despre aceste chestiuni, lansând provocări prin tot soiul de inițiative, mai curând improvizații, trezind nedumerire, neîncredere și suspiciuni referitoare la politica și atitudinea reală a Sovietelor față de confrății de „lagăr”, punând în relație directă problema Basarabiei cu cea a Transilvaniei (Хрущев, *Воспоминания...*, p. 232)..Această atitudine duplicitară a lui N.S. Hrușciov rezultă chiar din Memoriile sale, în care și-a expus poziția partizană față de Ungaria, susținând că „Transilvania fusese întotdeauna ungurească, că limba și cultura maghiară sunt predominante acolo” și că „românii întorseseră totul cu susul în jos în tentativa de a eradica tot ceea ce mai rămăsese unguresc în regiune”, iar în continuare acuză românii de naționalism și extremism pentru că „făceau spume la gură” când susțineau că „Transilvania era provincie românească din timpuri străvechi”¹²³, astfel de opinii exprimate public și explicit reflectând poziția constantă a Rusiei țariste și sovietice până la colapsul U.R.S.S., în 1991(Хрущев, *Воспоминания...*, p. 231-232).

4.2. În aceste condiții interne și externe, conducerea României a decis urgentarea publicării criticilor dure exprimate de Marx la adresa ocupării Basarabiei de către Rusia țaristă, acțiune condiționată și de faptul că, în 1963, puterea sovietică aniversase pe Boris Stefanov (fost secretar general al partidului comunistilor din România în perioada 1936-1940), iar în 1964 tocmai era „comemorat” Bela Kun, liderul bolșevic al „Republicii Sfaturilor” din Ungaria anului 1919, ambii fiind fervenți susținători ai fragmentării României (Neagoe-Pleșa, *Rolul lui Gheorghe...*, p. 15). În felul acesta, în anul 1964 s-a ajuns în problema Basarabiei la o denunțare fățișă și publică a „lozincilor false” din perioada dintre cele două războaie și după cel de-al Doilea Război Mondial, iar acest eveniment a fost marcat cu o „nouă bătaie de tobă plină de efect” (Neagoe-Pleșa, *Rolul lui Gheorghe...*, p. 237; Negru, Negru, „*Cursul deosebit*”..., p. 15), manuscrisele servind drept surpriză supremă pentru „fratii nostri de la răsărit” în momentul, aflând că aparatul conducerii superioare de partid și de stat din România a ajuns la concluzia că rușii și-au schimbat doar blana țarista cu cea marxistă, dar relele năravuri de cotropitori și jefuitori nu.

Preistoria publicării lucrării lui Karl Marx *Însemnări despre români* (*Manuscrise inedite*) se reduce la următoarele: la începutul anilor ‘60, un profesor universitar din Polonia, Stanislas Schwann, a făcut o descoperire importantă în timp ce investiga Arhiva Marx – Engels din Amsterdam care era depozitată la Institutul Internațional de Istorie Socială: a dat peste patru manuscrise inedite, autografe ale lui Karl Marx despre relațiile istorice dintre România și Rusia și, plin de bunăvoință, a semnalat existența lor Academiei Republicii Populare Romane, informația ajungând foarte curând la administrația comunistă de la București, care, surprinsă, a decis să continue analiza documentelor. Așa cum am relatat anterior, liderul

comunist Gheorghe Gheorghiu Dej începuse deja o îndepărtare ideologică de Moscova promovând un comunism național, din care cauză a aprobat plecarea istoricului Andrei Oțetea, directorul Institutului de Istorie din București al Academiei Republicii Populare Române la Amsterdam. Ulterior, în 1964, când a sosit momentul oportună, împreună cu istoricul polonez care a descoperit manuscrisele, Stanislav Schwann, au editat volumul Karl Marx, *Însemnări despre români (Manuscrise inedite)*. Cartea a fost publicată la Editura Academiei, în 1964, într-un tiraj de 20.000 de exemplare care s-a epuizat foarte repede.

Volumul fundamenta atât dreptul legal și istoric asupra Basarabiei, având o pronunțată orientare antisovietică a comuniștilor români, cât și antimaghiară. Textele lui Marx erau folosite ca argument decisiv și irevocabil pentru dreptul istoric al românilor asupra Transilvaniei și asupra Basarabiei și pentru evaluarea negativă a influenței ruse asupra Țărilor Române, problema Basarabiei fiind un subiect de permanentă disensiune între români și sovietici în acei ani. Cartea a produs o criză între Moscova și București. Rușii au protestat pe canale diplomatice, dar până la urmă au încercat și reușit să mușamalizeze cazul. „Țăranul român nutrește pentru «muscal» (moscovit) numai ură”, astfel începe Marx unul dintre cele patru manuscrise descoperite la Amsterdam. Prin urmare, cartea a fost una dintre cele mai reușite acțiuni de propagandă ale României comuniste și constituia una dintre cele mai acide critici scrise vreodată la adresa Rusiei, chiar dacă era vorba despre Imperiul Țarist. Marx scria despre comportamentul nedrept al Rusiei față de România, despre ipocrizia Rusiei în relația cu Principatele Române, despre răpirea Basarabiei din 1812, despre barbaria soldatului rus. A fost unul dintre cele mai inteligente gesturi politice ale regimului Gheorghe Gheorghiu Dej la adresa Moscovei.

Pentru toate regimurile comuniste, numele lui Marx era sfânt. Nici măcar Moscova nu putea iniția o polemică în această problemă. A fost o mișcare diplomatică și propagandistică excelent gândită de București. Cartea dată oferea românilor o lecție de istorie românească ce le-a fost interzisă din 1944 despre adevărații cotropiri și exploatare ai Principatelor Române din perioada dintre Ocuparea Crimeii (1787) și până la Războiul din Crimeea (1856). Apariția volumului lui Karl Marx *Însemnări despre români* în librăriile din România a fost încă un semn că începuse, de sus, desprinderea „de frații noștri de la răsărit”, de „eliberatorii poporului român”, remarcându-se mai ales printr-o serie de remarci critice la adresa politicii țariste față de principatele române Moldova și Țara românească și, îndeosebi, „răpirea și ocuparea Basarabiei”.

Prin urmare, liderii comuniștilor români care promovau linia națională au ajuns la concluzia că metoda cea mai potrivită din punct de vedere tactic „ar fi aceea de a găsi argumente în interiorul sistemului” și acestea au fost identificate la cei doi clasici ai învățaturii marxiste – Marx și Engels”.

Manuscrisele lui Marx le-au servit conducătorilor de la București drept un adevărat colac de salvare pentru a-și argumenta punctul de vedere. Acum a sosit momentul oportun, în 1964, și liderii de la București au repus

în discuție problema teritoriilor românești ocupate în 1940 de către U.R.S.S.. Astfel, la ședința Biroului Politic al CC al PMR din 20 ianuarie 1964, Gh. Gheorghiu-Dej a vorbit despre ocuparea de către U.R.S.S. a Basarabiei și Nordului Bucovinei în iunie 1940, referindu-se la Pactul Ribbentrop-Molotov, a insistat, totodată, asupra necesității teoretice și științifice de a publica lucrarea lui Marx *Însemnări despre români. Manuscrise inedite*. Evident, liderii de la București mizau pe faptul general acceptat că este foarte dificil să combați clasicii marxism-leninismului, combaterea fiind totodată o chestiune extrem de delicată în raport cu conducerea primei țări a „socialismului victorios”. De altfel, conducerea română își fundamenta poziția pe unele declarații ale lui N. Hrușciiov, din decembrie 1963, care admitea posibilitatea modificării pe cale pașnică a graniței româno-maghiare.

Este cunoscut faptul că după reocuparea Basarabiei în 1940 și 1944, urmată de includerea ei în componența U.R.S.S., polemica privitoare la identitatea poporului dintre Prut și Nistru și la denumirea limbii a continuat în chiar forme marxist-leniniste. Drept replică la editarea lucrării lui Marx, în 1974, a fost publicat la Chișinău, sub semnătura istoricului Artiom Lazarev, volumul *Statul moldovenesc sovietic și problema Basarabiei* care constituie până în prezent o sinteză a argumentelor „moldovenizatoare”. Răspunsul de la București nu au întârziat să apară, dar a venit din afara granițelor țării: sub pseudonimul Petre Moldovan, în 1976 la Milano, la editura Nagard (proprietatea lui Iosif Constantin Drăgan), se publică o broșură intitulată *A. M. Lazarev: Cum se falsifică istoria?*, în care erau demontate argumentele istoricului sovietic. Se crede că Petre Moldovan nu era altul decât reputatul istoric Constantin C. Giurescu, care ar fi scris respectiva broșură la inițiativa lui Cornel Burtică, membru la acea oră a CC al PCR și cel care s-a și ocupat de apariția acesteia la Milano.

De altfel, inițiatorul elaborării unei istorii a R.S.S.M. în spirit sovietic a fost I. Bodiul, care la mijlocul anilor '70 a dat dispoziție ca în cadrul Academiei de Științe a R.S.S.M. să fie creat un grup de cercetători pentru a recenza toate referirile străine despre Basarabia, iar revistelor profil li s-a stabilit norme de studii și articole în care să prezinte în culori sumbre regimul burghezo-moșieresc al „ocupanților români” în perioada interbelică.

Tot acum, A. M. Lazarev, „soldat fidel al partidului”, elaborează și publică, la indicația PCM, un volum „cărâmidar” despre istoria R.S.S.M.. Făcând trimitere la istoricii români de orientare sovietică, autorul supune unei critici acerbe pe istoricii M. Constantinescu, A. Oțetea și ediția a doua a *Dicționarului enciclopedic* din 1966, pentru faptul că nu recunoșteau existența limbii moldovenești și a poporului moldovenesc. În această luptă „științifică”, s-a antrenat și istoricul de la Chișinău care numește, în revista *Comunistul Moldovei*, istoricii români „falsificatori, istorici burghezi, anticomuniști, antisovietici”, pentru faptul că directorul Institutului de Studii Istorice și Social-Politice a scris în revista *Anale de Istorie* despre populația românaască de peste Prut.

Apariția în România a lucrării lui Karl Marx *Însemnări despre România* fost salutăată cu mult entuziasm și receptată cu profundă satisfacție

și cu mare interes de exilul românesc, lucrarea fiind ulterior publicată și de Editura „Carpații” din Madrid, cu un larg comentariu de Pamfil Șeicaru. În Basarabia, lucrarea lui Marx despre români era interzisă, dar ea a pătruns și a circulat clandestin, având un ecou deosebit în mediile intelectualității din RSS Moldovenească, fapt confirmat de oamenii de știință și de cultură de la Chișinău, unde „cartea se transmitea din mână în mână printre intelectualii din Basarabia anilor '60 ai secolului trecut, am avut și eu fericita ocazie s-o primesc doar pentru o noapte, ca apoi s-o transmit mai departe” (Beșleagă, *Rezistența prin...*, p. 36).

Imediat după apariția la București a însemnărilor lui Karl Marx cu privire la anexarea Basarabiei de către Rusia țaristă, prim-secretarul PC din R.S.S. Moldovenești și protejatul lui Brejnev, Ivan Ivanovici Bodiul, a acuzat autoritățile române de răspândirea unor „minciuni și denaturări despre Moldova”, calificând chiar publicarea însemnărilor lui Karl Marx cu privire la anexarea Basarabiei de către Rusia țaristă drept o „propagandă naționalistă”. În felul acesta RSS Moldovenească devenea, din nou, un important centru de operațiuni împotriva României.

4.3. În pofida companiei de negarea de către sovietici a originalității și apartenenței lui Karl Marx a *Însemnărilor despre români*, acestea au o valoare istorică inestimabilă pentru a analiza, releva, cunoaște și percepe perfidia politicii țariste, comportamentul inuman al armatei ruse etc. Karl Marx era informat că, în perioada exercitării suzeranității otomane, principatele române nu erau colonii, ele își păstrau administrarea, iar turcii nu aveau dreptul să se implice în viața, cultura și credința provinciilor, acestea având doar obligațiunea de a achita la timp birul.

În *Însemnările* sale, Marx face referire și la tratatul secret de alianță încheiat de Domnitorul Moldovei Dimitrie Cantemir cu țarul rus Petru cel Mare, la Luțk în Rusia, pe data de 2 aprilie–13 aprilie 1711: „Art. 1. Moldova va dobândi întreg teritoriul dintre Nistru și Bugeac. Art. 2. Moldova nu va plăti niciun tribut Rusiei. Art. 4. Rusia nu se va amesteca în afacerile țării, și niciunui rus nu-i va fi permis să se căsătorească și să dobândească moșii în Moldova”.

Luând în discuție problema Basarabiei, părintele comunismului subliniază că anexarea Basarabiei la Imperiul Rus în 1812 a fost nelegitimă, iar Basarabia era populată de români: „Prin Tratatul de la București (1812), Rusia a obținut pentru ea însăși cedarea – aproape ½ din Moldova, provincia Basarabia. Convenția de la Akkerman (1826) și tratatul de la Adrianopol n-a conferit Rusiei niciun drept de suveranitate și că „aceste provincii s-au veștejit la umbra protecției ruse”.

Conștiința națională și sentimentul patriotic al românilor basarabeni erau în permanență descreștere, întrucât „a fi suspectat de a nutri sentimente patriotice era egal cu a fi exclus din funcțiuni publice. Servilitatea față de interesele Rusiei era un titlu de promovare”. Totodată, pentru a ține sub ascultare populația Basarabiei, „Rusia ținea o armată de 30000 de oameni în Basarabia”, iar atunci când „afacerile Europei occidentale deveneau din zi în zi mai complicate, ocuparea Moldovei de către trupele ruse putea fi considerată ca un fapt împlinit”.

4.4. Așadar, publicarea lucrării lui Karl Marx a avut efectul unui tunet din senin în relațiile României cu U.R.S.S., întrucât apariția unor asemenea afirmații ale lui Karl Marx într-o culegere de manuscrise editată în România și răspândită în public reprezenta o adevărată senzație politică. În același timp, publicarea acestei lucrări a avut un impact puternic asupra mitului imperial al moldovenismului sovietic, inclusiv asupra adeptilor acestuia din R.S.S.M.. Dacă până la apariția *Însemnărilor* lui Karl Marx orice referire la caracterul românesc al teritoriului dintre Prut și Nistru era tabu, publicarea a permis conducerii române de a ridica problema adevărului istoric cu privire la teritoriul național, în primul rând, la Basarabia”.

5.0. Publicarea la București a lucrărilor lui Marx a permis și autorităților de la Beijing să susțină cauza României, înfruntând „centrul de comandă” al comunismului, în numele unei autorități superioare și mai pure ideologic. Stabilirea unor relații apropiate cu China a oferit Bucureștiului posibilitatea de a se distanța de Moscova cu mai puțină teamă de reacția acesteia, astfel încât schisma chineză, ostilitatea fâțișă declanșată între atotputernica Uniune Sovietică și China comunistă, după ce, în octombrie 1961, Chou En-Lai, șeful delegației Beijingului, a părăsit lucrările Congresului al XXII-lea al PCUS din cauza atitudinii brutale a lui Hrușciiov față de comuniștii din Albania – au constituit factorul decisiv care le-a permis liderilor comuniști români să pună problema basarabeană în discuțiile cu sovieticii. Această concluzie rezultă din afirmația istoricului George Ciorănescu, care menționa că „reactualizarea litigiului basarabean și chiar fondarea premiselor diplomatice pentru o eventuală dobândire a teritoriului, ceea ce nu putea fi conceput în confruntarea bilaterală dintre România și Uniunea Sovietică, a devenit imaginabilă numai cu sprijinul unei supraputeri în stare să contracareze forța și presiunea Sovietelor” (Ciorănescu, *Romania în politica externă...*, p. 202).

Stabilirea relațiilor româno-chineze s-a produs treptat, fiind precedate de numeroase vizite reciproce a unor delegații economice și politice în anii 1962-1963. Există probe documentare care confirmă că aceste contacte au debutat la începutul anilor '60, când s-au pus bazele schimbului de informații și a fost inițiată o colaborare operativă între serviciile speciale românești și cele chineze în scopul unor aranjamente politice, care au fost inițiate de Emil Bodnăraș, responsabil în cadrul Președinției Consiliului de Miniștri de supravegherea serviciilor secrete și șef al Serviciului Secret al Armatei, și Kang-Sheng, șeful serviciilor secrete și de securitate chineze. Cei doi fuseseră colegi la școala de agenți a OGPU (GRU) de la Moscova, în anii 1934-1935, și își aduseseră o contribuție importantă la susținerea intereselor Kremlinului în perioada care a urmat. Prin acest canal informativ al lui Bodnăraș, guvernul comunist de la București a realizat primele contacte și întâlniri cu chinezii. Ca urmare, în urma tranzacțiilor dintre cei doi, o delegație oficială a României, condusă de Ion Gheorghe Maurer (delegație din care făcea parte și Nicolae Ceaușescu), membru al Biroului Politic al

CC al PMR, președintele Consiliului de Miniștri al României, a realizat o vizită în RP Chineză și RPD Coreeană, în perioada 3-10 martie 1964. Așa cum va relata ulterior I. Gh. Maurer, vizita la Beijing a avut scopul „de a face China să înțeleagă politica noastră ca o politică de ieșire de sub hegemonia sovietică. Să câștigăm, deci, sprijinul Chinei”. În cadrul discuțiilor, partea chineză a fost informată în problema Basarabiei și a Bucovinei de Nord, pentru ca China să susțină cauza României în cadrul unor eventuale tratative cu U.R.S.S.. De altfel, liderul chinez Mao Zedong, în discuțiile purtate cu delegația de stat a României, a abordat chestiunea teritoriilor românești ocupate de U.R.S.S., într-un context mai amplu, cuprinzând problematica frontierelor și a relațiilor cu Uniunea Sovietică (Detalii a se vedea: Troncotă, *Istoria securității...*).

La reîntoarcerea de la Beijing spre București, delegația română, potrivit unui obicei mai vechi, a făcut o escală la Moscova, pentru a informa conducerea sovietică despre rezultatele vizitei în China. Întrucât primul secretar al CC al PCUS, Nikita Hrușciiov, nu se afla atunci la Kremlin, ci în Crimeea, delegația română s-a deplasat în regiune, pentru întâlnirea cu liderul sovietic. În ziua de 15 martie, la Pițunda (localitate cunoscută și prin denumirea de Gagra), delegația română a avut o convorbire cu Hrușciiov asupra problematicii internaționale, relațiilor bilaterale, dar au fost aduse în discuție și unele aspecte ale convorbirilor purtate de români cu delegația chineză, la Beijing. Astfel, pentru prima dată, într-o formă explicită, a apărut problema Basarabiei, în discuțiile româno-sovietice, la nivelul cel mai înalt. În privința acestei discuții, N.S. Hrușciiov notează în Memoriile sale: „Îmi amintesc că o delegație română a fost în China. Aceasta s-a întâmplat după ce noi înșine tocmai încetasem să vizităm pe chinezi, deoarece aceștia nu ne mai invitau. Pe drumul de reîntoarcere de la Beijing la București, delegația română a trecut prin Moscova. Am avut o discuție foarte prietenească și animată... A fost și ceva care ne-a speriat: «Chinezii ne-au spus că voi ne-ați luat Basarabia – au zis românii. Noi n-am avut decât să ascultăm, deși, evident, nu mai avem nevoie de Basarabia». Astfel, românii ne-au redat doar ceea ce auziseră de la chinezi, dar ei nu exprimaseră nici un dezacord în legătură cu ceea ce au spus chinezii despre Basarabia. Această conversație ne-a lăsat un gust amar. Începeam să-i suspectăm pe români că ne-ar purta pică pentru retrocedarea, după război, a Basarabiei la Uniunea Sovietică” (Хрущев, *Воспоминания...*, p. 232).

Evident, convorbirile de la Pițunda au fost destul de delicate și au contribuit în mod substanțial la tensionarea relațiilor sovieto-române și la acutizarea suspiciunilor liderilor sovietici în raport cu „iredentismul românesc” în privința Basarabiei. N. S. Hrușciiov a interpretat corect demersul delegației române, constatând că Basarabia reprezintă motivul real pentru noua orientare în politica românească, și a formulat, în această privință, propria sa versiune antiistorică și eronată, dând dovadă de lipsă de cunoștințe elementare de istorie: „Privind lucrurile din punct de vedere

istoric, Moldova n-a făcut niciodată parte din statul român, care a luat-o de la noi după revoluție, când armata noastră era prea slabă ca să ne mai poată apăra de dezmembrare. Retrocedarea Moldovei după război nu a reprezentat altceva decât refacerea hotarelor noastre, care existau înainte de revoluție” (Хрущев, *Воспоминания...*, p. 232).

De altfel, conducerea Chinei era bine informată în problema Basarabiei, fapt probat și de relatările lui Ion Gheorghe Maurer despre declarațiile lui Mao Zedong: „Pentru istoricii lor, lucrurile erau cunoscute. În polemica angajată cu sovieticii, ei foloseau exemplul Basarabiei ca dovadă că sovieticii sunt cotropitori de pământuri străine. Noi nu avusesem cum ști dinainte că ei cunosc problema Basarabiei”¹⁸⁰. Amintindu-și despre discuțiile purtate cu sovieticii, la Pițunda, fostul prim ministru al României, recunoaște următoarele: „La un moment dat, Hrușciiov a adus vorba despre momentul în care chinezii au spus că sovieticii ne-au luat Basarabia. Eu am tăcut. «Ce le-ai răspuns?»», m-a întrebat Hrușciiov. «Ce puteam să răspund?»», am zis eu. Ceea ce însemna: «Ne-ați luat!». Hrușciiov n-a mai zis nimic. Ce să mai fi zis. Amândoi știam de partea cui este dreptatea, dar noi nu eram sub puterea dreptății, ci a lor” (Buga, *Pe muchie de cuțit...*, p. 340).

Pornind de la informațiile disponibile, putem ajunge la concluzia că, la întâlnirea de la Pițunda, discuția despre chestiunea Basarabiei a apărut în contextul dialogului mai amplu asupra dificultăților delimitării frontierei sovieto-chineze. Astfel, vorbind despre activitatea Comisiei mixte sovieto-chineze pentru definitivarea liniei de demarcație între cele două țări, Hrușciiov a constatat că „răscolirea” istoriei era contraproductivă, considerând că granițele trebuiau respectate ca atare: „Ce s-ar întâmpla dacă am revizui granițele cu Manciuria, cu Mongolia etc.? Asta nu ar constitui decât un prilej în plus de discuție. Cu atât mai mult această discuție nu-și are sensul în relațiile dintre țările socialiste”. În continuare, liderul de la Kremlin a adus ca exemplu cazul Basarabiei, spunând apoi: „Eu cred că nu trebuie să discutăm despre această problemă, că atunci în țările socialiste ar trebui să se facă un plebiscit. Dacă românii ar ridica această problemă, eu personal aș fi pentru plebiscit și să lăsăm popoarele să hotărască unde vor să aparțină” (Buga, *Pe muchie de cuțit...*, p. 340).

Și de această dată, Hrușciiov a angajat în luptă artileria grea, asul de rezervă de care făcea uz de fiecare dată când avea nevoie să dezarmeze reprezentanții Bucureștiului, să-i țină în poziție de șah-mat, atenționând delegația română asupra problemelor de frontieră ce ar fi existat între România și Ungaria, precum și a altor diferende teritoriale potențiale între țările socialiste (Buga, *O vară fierbinte...*, p. 24; Constantin, Problema Basarabiei...).

Și de această dată, liderul sovietic a demonstrat un mod de gândire diversionist și provocator pe care îl expusese și în alte situații, o lipsă de originalitate în gândire și în identificarea soluțiilor politice pentru problema frontierelor României, punând într-o legătură directă cu iz șantajist chestiunea Basarabiei cu aceea a Transilvaniei. De altminteri, ideea plebiscitului era o pretenție sovietică mai veche din

anii '20 ai secolului trecut, cu privire la legitimitatea actului Unirii Basarabiei cu România, prin hotărârea Sfatului Țării din 27 martie 1918. Ea fusese avansată de delegația U.R.S.S. la conferința sovieto-română de la Viena, din 29 martie – 2 aprilie 1924, fiind respinsă de reprezentanții diplomați ai României. Liderii comuniști români din perioada postbelică exprimau o opinie națională în această problemă, diferită în raport cu poziția sovietică, pe care o exprimau în ședințele restrânse ale conducerii de partid. Astfel, în ședința Biroului Politic al CC al PMR, din 23 iunie 1964, când a venit vorba de sugestia lui Hrușciiov de a organiza un plebiscit în Basarabia, avansată din proprie inițiativă la întâlnirea de la Pițunda, Gh. Gheorghiu-Dej a făcut o serie de comentarii: „Și chestiunea Basarabiei, cum a putut să fie aruncată așa? Cred că e o obsesie și nu întâmplătoare. Sunt multe de spus aici. Ce fel de plebiscit vreți să faceți? ... Poate aceasta îl preocupă: plebiscitul. Apoi dacă este așa, trebuie să fie adusă populația de acolo, dacă dv. V-ați gândit la aceasta. Aduceți populația pe care ați izgonit-o de acolo și să faceți cu o comisie imparțială și să vedem cum o să iasă?” (Bugă, *O vară fierbinte...*, p. 24). Prin urmare, liderul comunist de la București era la curent cu măsurile represive luate de sovietici în teritoriile românești ocupate și crunta politică de deznaționalizare și îndoctrinare a populației dintre Prut și Nistru, putându-se observa, în același timp, o anumită schimbare a modului său de gândire de la un profil internaționalist habotnic specific anilor '40-'50 la o evidentă sensibilitate națională.

5.1. Este o certitudine probată de documente de arhivă că premisa principală a cursului nou promovat de liderii de la București în raporturile cu Moscova a fost fără îndoială absența trupelor sovietice din România. Tot atât de adevărat este și faptul că alături de absența trupelor sovietice și editarea manuscriselor lui Karl Marx, schisma dintre U.R.S.S. și China au constituit premisele de bază ale noului curs politic al Bucureștiului. Se știe că numai acolo unde se aflau trupe sovietice, nu se putea forma o rezistență eficientă față de Moscova, iar acolo unde nu se aflau aceste trupe această rezistență era posibilă, dovadă elocventă servind în această ordine de idei situația din Iugoslavia, Albania, China, Coreea de Nord, Vietnamul de Nord și România.

La Plenara CC al PCUS, din 14 octombrie 1964, N.S. Hrușciiov a fost înlocuit din funcția de prim secretar al partidului și membru al Prezidiului, precum și din cea de președinte al Consiliului de Miniștri al U.R.S.S.. În această situație nouă, tensionarea relațiilor dintre U.R.S.S. și România a continuat pe linie ascendentă, mai ales că perioada tranziției puterii de la N.S. Hrușciiov la Leonid Ilici Brejnev a fost folosită de noua conducere de la București pentru consolidarea Declarației din aprilie, acțiune care a căpătat dimensiuni și mai pronunțate din primăvara lui 1965, când, în urma decesului lui Gh. Gheorghiu-Dej (19 martie 1965), Nicolae Ceaușescu devine lider al partidului, politica externă, în parte și cea internă, a României era angajată pe o direcție nouă, autonomistă,

diferită de calea pe care mergeau celelalte țări est-europene, partidul, în frunte cu Nicolae Ceaușescu, refuzând în continuare să scondeze Moscova în dorințele ei de hegemonie asupra mișcării comuniste internaționale, apropiindu-se, în același timp, de China și de țările industriale dezvoltate.

5.2. Așadar, sub conducerea lui N. Ceaușescu are loc accentuarea cursului definit de Declarația din aprilie 1964. Cu toate acestea, din considerente strategice liderii sovietici se declarau, de formă, satisfăcuți de evoluția relațiilor româno-sovietice, deși în realitate ei își doreau „normalizarea relațiilor cu România”, lucru recunoscut de L. Brejnev în cadrul discuției cu N. Ceaușescu la recepția de la Snagov din 25 iulie 1965, oferită după terminarea Congresului IX al P.M.R. (Anton Mioara, Chiper, *Instaurarea regimului...*, p. 20, 120). Totodată, N. Ceaușescu va profita din plin și va specula la maximum disensiunile ideologice și de mare putere dintre U.R.S.S. și China, pentru a-și extinde capacitățile de manevră în lumea comunistă, iar pe de altă parte va căuta să dezvolte relații cu blocul advers. Prin urmare, Bucureștiul a început să promoveze o politică pluridimensională, tatonând practicarea unei politici orientate atât spre Est, cât și spre Vest, inclusiv spre țările din lumea a treia. Tot acum are loc o anumită stabilizare a situației politice în lume și ca urmare, după o perioadă de douăzeci de ani de „război rece”, începe a se instaura, încetul cu încetul, perioada de coexistență pașnică.

Tocmai în aceste condiții de tensionare continuă a relațiilor politice, ideologice și economice dintre România și U.R.S.S., la Moscova se desfășoară, la 3-11 septembrie 1965, întâlnirea sovieto-română, la care au fost abordate mai multe probleme tabu referitoare la relațiile economice și politice între România și U.R.S.S. și la colaborarea în cadrul Tratatului de la Varșovia, problemele puse în discuție de delegația României în U.R.S.S. au fost etichetate ca fiind un „adevărat cutremur oferit de către partea română conducerii sovietice” (Anton Mioara, Chiper, *Instaurarea regimului...*, p. 20). În principiu, discuțiile româno-sovietice s-au axat în jurul a trei probleme esențiale: 1) restituirea tezaurului românesc, depozitat la Moscova în timpul Primului Război Mondial, 2) restituirea arhivei PCdR din perioada ilegalității și 3) îmbunătățirea activității Comitetului Politic Consultativ al Tratatului de la Varșovia.

În primul rând, la întâlnirea de la Kremlin din 4 septembrie 1965, Alexandru Bârlădeanu, vicepreședinte al Consiliului de Miniștri al RSR, a readus în actualitate „câteva elemente esențiale” ale circumstanțelor în care tezaurul Băncii Naționale a României și bijuteriile casei regale, totalizând 93.452 kg aur fin, s-au pomenit, la sfârșitul anului 1916 – prima jumătate a anului 1917, la Moscova. A. Bârlădeanu a evidențiat importanța economică și politică a restituirii tezaurului românesc, precizând că acest act „ar ilustra relațiile de înaltă principialitate pe care se bazează prietenia și colaborarea frățească dintre popoarele noastre” (Anton Mioara, Chiper, *Instaurarea regimului...*, p. 120).

În al doilea rând, a fost discutată problema privind restituirea arhivei partidului comunist român din perioada interbelică, responsabil de această chestiune fiind Paul Niculescu-Mizil, secretar al CC al PCR, care a expus, în cadrul discuțiilor, fondul problemei, explicând că „toate materialele trimise din țară, către secția română a Internaționalei Comuniste, constituie fonduri de arhivă ale partidului nostru și ele trebuie să fie organizate și gospodărite de partidul nostru” (Anton Mioara, Chiper, *Instaurarea regimului...*, p. 120).

După ce a fost expusă problema tezaurului, liderul sovietic L. I. Brejnev s-a dovedit a fi complet derutat de „punerea problemei tezaurului de tov. Bârlădeanu”, manifestându-și indignarea pentru faptul că „după 50 de ani, deodată, două state socialiste încep să-și amintească de relațiile dintre guvernul țarist și guvernul regal”, deși după cel de-al Doilea Război Mondial se părea că problema fusese „înmormântată”. L. I. Brejnev a respins cererea delegației române de restituire a tezaurului românesc, pretextând că acesta ar fi dispărut în timpul războiului civil din Rusia și a declarat că U.R.S.S. este în posesia unui document din care „rezultă că România Regală are datorii față de Rusia țaristă pentru livrări de armament și alte lucruri în sumă de 300 mil. dolari, ceea ce corespunde cu 274 tone de aur”, invocând totodată faptul că pagubele pricinuite de trupele române în cel de-al Doilea Război Mondial pe teritoriul U.R.S.S. „depășeau de 100 ori ceea ce discutăm noi azi” și că, în general, nu era cazul să se discute „de 900 kg aur sau 300 mil. dolari”, ci să se țină cont de aspectul politic (Anton Mioara, Chiper, *Instaurarea regimului...*, p. 120). Totodată, L. Brejnev a recomandat ca problema tezaurului românesc să fie „închisă” pentru totdeauna, însă delegația română nu a acceptat această concluzie, fapt ce rezultă din răspunsul șefului delegației române, Ion Gh. Maurer, care a susținut categoric: „Nu suntem de acord cu închiderea problemei; problema trebuie să rămână deschisă; nu ne-am înțeles astăzi, vom discuta mâine. Și va trebui să ne înțelegem asupra acestui capitol, în conformitate cu angajamentele asumate, în conformitate cu dreptul și interesele ambelor părți” (Anton Mioara, Chiper, *Instaurarea regimului...*, p. 121).

În fine, urmează să amintim că, deși problema privind tratarea relațiilor ruso-române în istoriografia românească și cea privind Basarabia nu au figurat pe agenda de lucru a întâlnirii, L. Brejnev, fiind informat asupra situației din România, i-a reproșat lui N. Ceaușescu că „în ultimul timp într-o serie de lucrări care au apărut în România, îndeosebi în lucrări cu caracter istoric, au început să fie interpretate în mod tendențios unele probleme ale istoriei, se scot în evidență unele aspecte negative ale relațiilor ruso-române” și, comentând cartea lui K. Marx *Însemnări despre români*, editată de Academia Română, el le-a obiectat autorilor studiului introductiv că au „criticat aspru politica externă a țarismului rus”, uitând însă să spună că popoarele balcanice „dătoresc existența lor Rusiei”. Liderul sovietic s-a arătat deranjat de faptul că lucrarea a avut un larg ecou în Occident și că a fost editată de

trei ori. Apariția „pe scară largă în multe reviste” a extraselor din această lucrare a fost calificată de către conducerea sovietică drept „acțiuni cu caracter tendențios”, care „determină îngrijorare în rândul opiniei publice sovietice” (Anton Mioara, Chiper, *Instaurarea regimului...*, p. 162-163). Evident, luând în discuție editarea *Însemnărilor despre români* de Karl Marx, L. Brejnev avea în vedere în primul rând problema Basarabiei, examinată în mod detaliat de Karl Marx și calificată ca fiind un rapt teritorial realizat de Imperiul Rus de la Moldova, dar nu de la Poarta Otomană. Mai mult, premierul U.R.S.S., Aleksei Kosâghin, și-a manifestat nu numai insatisfacția și surprinderea, dar și irascibilitatea, când a auzit termenul Basarabia, și a exclamat: „Care Basarabie? De unde ați mai scos acest nume? Noi nu-l cunoaștem” (Anton Mioara, Chiper, *Instaurarea regimului...*, p. 163).

5.3. Prin urmare, orientarea politică autonomă distinctă de cea a Moscovei, promovată de conducerea de la București, se caracterizează prin apropierea de China, prin stabilirea de către România, în aprilie 1967, a relațiilor diplomatice cu R. F. Germania, deși nici un alt stat socialist nu întreprindea demersuri în acest sens, prin refuzul ca trupe ale U.R.S.S. sau ale altor „state frățești” să efectueze manevre militare comune pe teritoriul țării în cadrul Pactului de la Varșovia, colaborarea limitându-se la schimbul de informații, acțiuni și întâlniri consultative la nivelul statelor majore, prin promovarea ideii de desființare concomitentă a blocurilor militare, prin extinderea relațiilor politice și economice cu Occidentul, prin dezacordul de transformare a României în furnizor de producție agricolă pentru statele membre ale CAER-ului, prin refuzul de interpretare a istoriei românilor prin prisma intereselor geopolitice ale U.R.S.S., prin readucerea în discuțiile oficiale a problemei Basarabiei și Nordului Bucovinei, ocupate în 1940 de sovietici ca urmare a Pactului Ribbentrop-Molotov, prin perpetuarea relațiilor diplomatice cu Israelul în timpul conflictului armat arabo-israelian „de șase zile”, prin promovarea unei politici de autonomie mai accentuată a Securității românești față de serviciile secrete sovietice, politică constând în demascarea, izolarea sau înlăturarea agenților, complotiștilor și specialiștilor „moscoviți” din structurile de putere ale statului, inclusiv militare, și din cele ale Securității statului etc. Orientarea politicii externe a României intra, așadar, în conflict direct cu politica Moscovei, care admitea suveranitate statelor din „lagărul socialist” în limitele stabilite de Kremlin.

Discuțiile dintre delegația română și conducerea de la Kremlin din septembrie 1965 au impulsionat reconsiderarea politicii U.R.S.S. față de România și au tensionat foarte mult relațiile dintre acestea. În același timp, Kremlinul a dat indicații directe conducerii de la Chișinău să-și intensifice munca de educație patriotică și comunistă, de combatere a „naționalismului românesc” și de accelerare a activității de elaborare a unor lucrări „științifice” care ar demonstra diferențele etno-culturale, istorice și lingvistice dintre români și moldoveni. Astfel, la finele anului 1965, au fost adoptate primele decizii ale CC al Partidului Comunist

din R.S.S. Moldovenească pentru contracararea noului curs politic „antisovietic” și „naționalist” al conducerii de la București și pentru cultivarea sistematică printre românii de peste Prut a sentimentului de patriotism sovietic și antipatie proletară față de „naționalismul burghez” din R.S.R. (Negru, Negru, „*Cursul deosebir...*”, p. 19).

5.4. Dar activitatea ideologică și politică a sovieticilor nu s-a redus la o simplă campanie propagandistică, ci a luat amploarea unei activități de durată în cadrul partidului comunist. Astfel, la Plenara CC al PCM din 5 septembrie 1964, primul secretar Ivan I. Bodiul declara: „Poporul moldovenesc cu revoltă și indignare a aflat despre declarațiile provocatoare, șoviniste ale lui Mao Zedong în problemele teritoriale. Fiecare elev știe că teritoriul Basarabiei a intrat în componența Rusiei aproape cu jumătate de veac înainte de formarea regatului Român. Acest teritoriu nu s-a aflat nici odată în cadrul României, cu excepția celor 22 de ani de ocupație silnică”. Pentru a-și „argumenta” afirmațiile, Ivan I. Bodiul îl invoca pe V. I. Lenin care afirmase că „ocuparea Basarabiei de România este o violare a populației basarabene”, exprimându-și „protestul vehement împotriva ocupării acestei părți a Patriei noastre”. I. I. Bodiul avea impresia că exprimă poziția întregii populații a R.S.S.M. și respingea cu fermitate „clewetirea celor care intervin în problemele interne ale R.S.S.M. și care vor să ne certe cu vecinii – cu oamenii muncii din Republica Populară Română”, susținând că „poporul moldovenesc a obținut libertatea adevărată și progresul numai mulțumită victoriei puterii Sovietice, conducerii înțelepte a partidului Comunist și marelui ajutor al popoarelor frățești ale Uniunii Sovietice”. În final, el își exprima convingerea că RSS Moldovenească va rămâne „pe vecie în familia prietenoasă a popoarelor sovietice”. Ulterior, aceste teze au fost reluate de liderul comuniștilor moldoveni și în câteva articole publicate în presa CC al P.C.U.S., *Kommunist* și *Pravda*, articole consacrate realizărilor înregistrate de R.S.S.M. în ajunul celei de-a 40-a aniversări „de la crearea statalității naționale sovietice socialiste moldovenești și a Partidului Comunist al Moldovei”. În aceste materiale Ivan I. Bodiul a reluat niște falsuri istorice confecționate în forjeriile de minciuni sovietice: istoria „poporului moldovenesc” își are începutul în sec. al IX-lea, când triburile slave ale ulicilor și tivertilor „se așează pe Nistru”, punând bazele unei „prietenii” de veacuri, deși statul moldovenesc medieval a apărut pe la 1359; la 1812, Basarabia „a fost eliberată de sub jugul otoman”, unindu-și destinul cu cel „al fratelui său mai mare – poporul rus”; în 1918, România „burghezo-moșierească”, cu ajutorul „direct” al SUA, Angliei, Franței, dar și al „organizației burghezo-naționaliste contrarevoluționare «Sfatul Țării»”, a rupt Basarabia de la trupul tinerei Patrii Sovietice; iar la 28 iunie 1940, statul sovietic reușea să înfăptuiască „pe cale pașnică reunirea (!?) Basarabiei cu U.R.S.S.”.

Toate aceste teze au fost ulterior dezvoltate și duse până la absurd în invențiile unor „istorici” de genul lui A. M. Lazarev și N. A. Mohov, iar în prezent sunt vehiculate în cercurile unui public semidoct, la un nivel inferior celui precedent, de către moldoveniștii actuali.

6.0. În pofida comunității de limbă, etnice, culturale, istorice, tradiționale etc., în RSS Moldovenească se promova, dacă nu o politică antiromânească, dat fiind că și România era pe calea „construirii socialismului”, o politică sovietică de înstrăinare de frații de peste Prut, prin plâsmuirea unei noi națiuni „moldovenești”, distincte de cea română și formate ca urmare a unei sinteze între daci și slavii de est, și a unei limbi „moldovenești”, „o simbioză” dintre limba dacilor și a slavilor de est. Astfel, sovieticii au transformat R.S.S. Moldovenească într-un laborator de cobai din care urma să se inventeze un nou popor socialist – cel „moldovenesc” și o nouă limbă romanică de est – cea moldovenească. Această invenție etnică și lingvistică a fost elaborată nu din dragoste de frate față de românii basarabeni, ci din interes geopolitic, pentru a justifica ocuparea Basarabiei (atât cea din 1812, cât și cea din 1940) și a argumenta că moldovenii sunt, în raport cu românii, un popor distinct.

Totodată, ca urmare a politicii externe autonomiste a României și a deteriorării relațiilor româno-sovietice în anii 1958-1965, R.S.S. Moldovenească devine o bază pentru operațiunile clandestine împotriva României. Este cunoscut faptul că retragerea trupelor sovietice din România a fost urmată de o serie de contramăsuri ale Moscovei, care au afectat și mai mult relațiile Bucureștiului cu Chișinăul. Aproape imediat, Moscova a închis granița dintre R.P.R. și R.S.S. Moldovenească, iar contactele politice și culturale directe, considerate acum ca „deviaționism naționalist”, au fost întrerupte. Așa cum rezultă din discuția din cadrul celei de-a 9-a Plenare a C.C. al P.C. din R.S.S. Moldovenească (septembrie 1959), scriitorii, lingviștii, antropologii și etnologii moldoveni care îndrăzniseră să recunoască similarități cu cultura română au fost acuzați de „propagandă naționalistă”, iar unii dintre ei au plătit chiar cu viața.

Anul 1959 a fost ultimul în care Chișinăul s-a referit la relațiile sale cu Bucureștiul ca fiind „deosebit de apropiate”. Relevant în această privință este raportul de activitate al Institutului de istorie al Academiei de Științe a R.S.S.M. pentru anul 1962, care menționa faptul că, în perioada 1959-1962, legăturile științifice cu istoricii și arheologii din RPR, pe linia schimbului interacademic, organizării unor simpozioane în comun, participării la expediții arheologice, „s-au redus substanțial”. Declinul tot mai pronunțat în sfera raporturilor bilaterale sovieto-române s-a manifesta și în relațiile Institutului de istorie de la Chișinău cu comunitatea științifică din România, acestea atingând o cotă inferioară în raport cu perioada precedentă, în timp ce contactele științifice cu savanții de la Academia de Științe a Republicii Populare Ungare „s-au îmbunătățit întrucâtva”, inclusiv cu savanții Academiei din „Bulgaria frățească”. Această „schimbare de optică” în politica relațiilor externe promovată de Chișinău, în defavoarea raporturilor cu România, dar cu accent pe cele cu R.P. Ungară și R.P. Bulgară, corespundea perfect strategiei urmărite de conducerea sovietică. Ca mijloc de eliminare a influenței românești peste Prut, Moscova s-a asigurat ca Ungaria și Bulgaria să mențină „cele mai

apropiate” relații cu Chișinăul. Din acel moment, R.S.S. Moldovenească devenea tot mai mult o bază pentru operațiunile clandestine împotriva României. Este important să constatăm că, în 1959, relațiile dintre R.S.S.. Moldovenească și Republica Populară Mongolă au fost „mult mai strânse” decât cele cu România.

6.1. În perioada de obediență totală a României față de Moscova, relațiile dintre R.S.S.M. și România devin foarte apropiate. Astfel, după sesiunea comună a Institutului de Lingvistică al A.Ș. a U.R.S.S. și a Institutului de Istorie, Limbă și Literatură al Filialei Moldovenești a AȘ a U.R.S.S., consacrate problemelor lingvisticii moldovenești, din 3-7 decembrie 1951 (Chișinău) și după ședința Sectorului de limbă și literatură al Institutului de Istorie, Limbă și Literatură al Filialei Moldovenești a Academiei de Științe a U.R.S.S. din 17 noiembrie 1954 (Chișinău), la care s-a recunoscut identitatea lingvistică și cultural-artistică româno-„moldovenească”, dar mai ales după condamnarea „cultului personalității” în 1956, în R.S.S.M., ca și în toată U.R.S.S., se produce „dezghețul hrușciovist” și apare o anumită liberalizare a sistemului social și, ca urmare, intelectualitatea basarabeană, oamenii de creație, tineretul studios și-au manifestat crezul național românesc, prin diverse forme și mijloace, având posibilitatea de a beneficia de apariția la editurile din Chișinău a operelor clasicilor români, nu numai ale celor originari din Moldova istorică, printre care Coșbuc și Caragiale, iar în ediția lui Alecu Russo fiind inclusă, pentru prima și ultima dată sub regimul comunist din R.S.S.M., *Cântarea României* etc. Tot acum se inițiază primele vizite oficiale ale scriitorilor de la Chișinău la Iași și București, iar cei de la Iași și București vin la Chișinău, se fac schimburi de spectacole teatrale și de interpreți populari. La Chișinău este deschisă și funcționează cu mult succes o librărie de carte românească, masele largi din toată republica, însetate de scrisul românesc, se abonează la presa din România, așa încât revistele de literatură și cultură, dar și cele pentru copii și femei, printre care *Luceafărul*, *Contemporanul*, *Femeia*, *România Literară*, *Arici pogonici*, înregistrează în unele localități abonamente de sute de exemplare!

Revista Uniunii Scriitorilor își schimbă denumirea din *Octombrie* (1957), cu care a apărut mulți ani, în *Nistru*, redactor-șef fiind numit George Meniuc, care, susținut de alți colegi, deschide paginile ei pentru întreaga literatură românească. Tot în acest an, este inaugurată, în plin centrul capitalei, Aleea Clasicilor, care, după proclamarea independenței Republicii Moldova, a devenit Aleea Clasicilor literaturii române, simbol al unității de cultură, istorie, conștiință națională și apartenență la națiunea română. Mai mult, chiar dacă regimul torționar sovietic a instaurat teroarea ca procedeu de guvernare socială, după reocuparea Basarabiei în 1940 și 1944, spiritul de demnitate națională și de rezistență în fața invadatorilor sovietici a căpătat dimensiuni noi în mediul intelectualității, al clerului, care s-au format ca oameni de cultură în perioada antebelică în școli și facultăți românești.

Dacă în primii ani de ocupație sovietică a existat o rezistență care s-a afirmat prin constituirea unor organizații și grupări de orientare

național-românească, după reprimarea acestora, centrul de luptă s-a deplasat în rândul intelectualității și s-a concentrat asupra salvagărdării și conservării conștiinței românești. Este elocvent actul de curaj al basarabeanului Nicolai Costenco „care a cutezat să afirme în fața demnitarului comunist Nichita Hrușciiov că limba română este adevărata limbă literară a moldovenilor, iar nu făcătura păsărească, așa-zisa moldovenească adusă de peste Nistru cu tancurile, dar și strigătul de bucurie al transnistrianului Nicolae Țurcanu: *Salut, dulce Românie, / Frate, soră, mamă, tată. / Noi îți zicem: Bună ziua / Și adio niciodată!, fapte pentru care ambii au făcut ani lungi și grei de gulag*”.

Așadar, anul 1959 reprezintă pentru România retragerea trupelor sovietice de ocupație și inițierea campaniei de anihilare a procesului de regenerescență a conștiinței naționale a românilor basarabeni, motiv al acesteia servind „lupta împotriva naționalismului moldo-român burghez”. De altfel, primul semnal de atac al acestei campanii îl atestăm în revista *Comunistul Moldovei*, (nr 3 din 1959) care publică un articol agresiv *Cu privire la problema reflectării corecte a gândirii social-politice din Moldova*, urmărind să denigreze toate realizările din anii 1950-1959 de „către oamenii de cultură și de bună credință pentru recuperarea și repunerea în circulație a valorilor spirituale naționale”. Revista *Nistru* (nr 6 din 1959) publică o replică dură la acest articol tendentios, replica fiind publicată la rubrica Revista presei și avându-l ca autor pe redactorul-șef adjunct Nicolae Romanenco. Tot în acest context urmează să menționăm că anul 1959 este anul unei mari confruntări între forțele naționale ale românilor basarabeni și sistemul torționar sovietic, întrucât atunci se împlineau 600 de ani de la întemeierea Țării Moldovei și 100 de ani de la Unirea Principatelor Române (Beșleagă, *Rezistența prin...*, p. 36)

Referitor la această problemă s-au păstrat documente care atestă dorința forțelor naționale de a marca aceste evenimente, în timp ce torționarii sovietici au luat măsuri drastice pentru a dejuca intenția elementelor românești de a le comemora. Totuși, în pofida deciziilor acestora și în pofida prezenței delatorilor printre tinerii români de la Chișinău, evenimentele istorice în cauză au fost celebrate: locul reuniunii a fost gara, de unde tocmai urma să plece un mare grup de studenți care își făceau studiile de actorie la Moscova, și acolo, în restaurant, în prezența unui numeros public, s-au avântat într-o măreață „Horă a Unirii”! După Hora Unirii, trei dintre acești tineri – Petru Cărare, Gicu Vodă și Vlad Ioviță, pe înserate, au venit în centrul orașului și au depus florile recunoștinței la picioarele lui Ștefan cel Mare (Beșleagă, *Rezistența prin ...*, p. 37)

Anul 1959 s-a impus și prin confruntarea violentă de proporții a credincioșilor din satele de codru, care au apărut timp de 10 zile și zece nopți mânăstirea Răciula, pe care au decis să o lichideze. În urma confruntării dintre țărani și cei 500 de milițieni și ostași înarmați a fost ucis Simion David, iar Ilarion Mocreac, Dionisie Danița și Gheorghe Porcari, au fost răniți. În definitiv, 8 țărani au fost condamnați la diferite termene de detenție. Revistă satirică *Chipăruș*, din luna august 1959 a prezentat reportaje critice

la adresa politicii antinaționale a regimului sovietic față de acțiunile țăranilor care au participat la apărarea mănăstirii Răciula (Beșleagă, *Rezistența prin ...*, p. 36).

7.0. Evident, rezultatele convorbirilor româno-sovietice din septembrie 1965 au fost publicate în presa de partid sovietică, iar Moscova a atenționat imediat Chișinăul despre necesitatea de a continua lupta împotriva naționalismului din R.S.S.M. în parte și împotriva românismului în genere. Mai mult, tratativele româno-sovietice de la Kremlin din septembrie 1965 au stimulat în mod decisiv reevaluarea politicii U.R.S.S. în raport cu România. Indiscutabil, liderii de la Chișinău au informat din timp patronii de la Moscova despre pericolul literaturii (în special istorice), radioului și televiziunii din România pentru populația din R.S.S.M., inclusiv pericolul contactelor umane dintre populația R.S.S.M. și a României. Și ca urmare, la finele anului 1965 au fost adoptate primele decizii ale C.C. al P.C.M. pentru contracararea noului curs politic „antisovietic” și „naționalist” al liderilor de la București și pentru cultivarea sistematică printre populația R.S.S.M. a sentimentului de patriotism și antipatie față de „naționalismul burghez” din RSR.

7.1. Prin urmare, discuțiile din septembrie 1965 de la Kremlin cu delegația română au iritat serios conducerea comunistă de la Moscova, determinând-o să declanșeze un adevărat război propagandistic împotriva României „naționaliste” și a „naționalismului” românesc din R.S.S.M.. În consecință, începând cu anul 1965, pentru prima dată în perioada postbelică, guvernul comunist din RSR devine ținta directă a unor campanii propagandistice inițiate și conduse de „partidul-frate” din U.R.S.S.. Acel război a durat, fără întreruperi, până în 1989, atunci când, sub presiunea copleșitoare a mișcării de eliberare națională, regimul sovietic de ocupație din R.S.S.M. a început, treptat, să se erodeze. În politica internă și externă și în istoriografia din RSR se produce o schimbare radicală de paradigmă, iar liderii de la Moscova și Chișinău au început să trateze România, până atunci „frățescă”, drept una „revizionistă” și „naționalistă”, Moscova, supărându-se completamente, și-a revărsat toată antipatia și ura proletară atât asupra „României frățești”, cât și asupra populației din R.S.S.M.. Această „ură bolșevică”, așa cum susțin Elena și Gheorghe Negru, reizbucnește, sporadic, inclusiv în zilele noastre, mai ales printre membrii și simpatizanții P.C.R.M., P.S.M., „Partidul nostru”, dar și la alți nostalgici, pentru care limba, cultura și identitatea românească le sunt noțiuni nu doar „străine”, ci chiar ostile.

8.0. Și tocmai în aceste circumstanțe politice, ideologice, economice, culturale și spirituale, se întrunește, la 14-15 octombrie 1965, Congresul al III-lea al Uniunii Scriitorilor din R.S.S. Moldovenească, la care s-a manifestat plener rezistența conștiinței naționale a românilor din R.S.S.M. sub regimul comunist totalitar. De altfel, majoritatea populației, inclusiv intelectualitatea, nu era informată sau era informată insuficient despre deteriorarea relațiilor

româno-sovietice, din care motiv nimic nu anunța că acest Congres va avea funcția unei bombe cu efect întârziat.

Încă înainte de deschiderea Congresului al III-lea al Scriitorilor din R.S.S. Moldovenească, redacția revistei *Nistru* nr 10 și 11 din 1965 a adresat scriitorilor sovietici din Moldova următoarele întrebări:

1. Ce apariții considerați mai semnificative pentru dezvoltarea literaturii moldovenești din ultimii ani:

- proză,
- poezie,
- dramaturgie,
- critică literară!

2. Ce căutări creatoare actuale Vă par rodnice, cu perspectivă?

3. Câteva probleme care Vă frământă. Cu ce aveți de gând să contribuiți la rezolvarea lor!

Revista *Nistru* a acordat preferință următorilor scriitori: Lev Barschi, Pavel Boțu, Emilian Bucov, Aureliu Busuioc, Vasile Vasilache, Grigore Vieru, Gheorghe Vodă, Gheorghe Gheorghiu, Anatol Gujel, Elena Damian, Vlad Ioviță, Anatol Codru, Petrea Cruceniuc, Petru Cărare, Andrei Lupan, George Meniuc, Nicolae Romanenco, Raisa Suveică, Victor Teleucă, Simion Cibotaru, Anatol Ciocanu și Constantin Șișcan.

Hebdomadarul *Cultura*, nr. 25 din 18 septembrie, nr. 27 din 2 octombrie, nr. 28 din 9 octombrie și nr. 29 din 16 octombrie 1965, a publicat o anchetă similară pe care o reproducem integral:

1. Pe lângă analiza realizărilor literaturii noastre în perioada dintre cele două congrese, forul literaților va pune, fără îndoială, în dezbatere un șir de probleme.

Care, după părerea Dumneavoastră, sunt problemele principale, care se cer discutate și... soluționate?

2. Concretizând partea întâia a primei întrebări, V-am ruga să ne spuneți, care, după părerea Dumneavoastră, e cea mai reprezentativă lucrare de poezie, proză, critică, apărută în această perioadă de timp?

3. În ultimă instanță, editura este aceea care asigură „lansarea” unei lucrări literare. Fără să vă referiți, numai de câțiva, la experiența personală, am vrea să ne spuneți cum apreciați Dumneavoastră relațiile dintre scriitori și editură și cum ați dori să vedeți aceste relații în viitor?

4. Lipsa de operativitate a criticii, lipsa unor discuții în contradictoriu pe marginea cărților apărute minimalizează întrucâtva efortul scriitorului, dezorientează cititorii. Ce s-ar putea întreprinde pentru a activa pana artistică?

5. Ce sugestii aveți în vederea îmbunătățirii formelor de propagare a cuvântului scris, pentru ca acesta să ajungă mai repede la cititor și... în genere să ajungă?

La ancheta hebdomadarului *Cultura* au răspuns următorii scriitori: Aureliu Busuioc, Ion Varamanu, Grigore Vieru, Vasile Coroban, Andrei Strâmbeanu, Agnesa Roșca, Nicolai Costenco, Petrea Cruceniuc, Mihai Cimpoi, Anatol Codru, Emil Loteanu, Alexei Marinat, Pavel Starostin, Liviu Damian, Samson Șleahu, Petru Cărare.

Întrucât întrebările adresate de ambele publicații sunt, în mare măsură, identice, doar formulate în mod deosebit, fără a provoca respondentul să identifice probleme, dificultăți, deficiențe, lacune, determinate de factorul social, politic, ideologic etc., răspunsurile sunt, de regulă, lipsite de originalitate, chiar banale, limitându-se la problema creației în genere și la literatură în particular, și pot fi clasificate în funcție de conținutul lor: a) rolul conducător al partidului în literatură, lupta pentru Puterea Sovietică, prietenia dintre popoare, scriitorul – soldat al literelor – Lev Barschi, Simion Cibotaru, Constantin Șişcan, Alexei Marinat, b) rezultate cantitative și calitative deosebite – Lev Barschi, Pavel Boțu, Emilian Bucov, Aureliu Busuioc, Vasile Vasilache, Grigore Vieru, Gheorghe Vodă, Gheorghe Gheorghiu, Anatol Gujel, Elena Damian, Vlad Ioviță, Anatol Codru, Petrea Cruceciuc, Petru Cărare, Andrei Lupan, George Meniuc, Raisa Suveică, Victor Teleucă, Simion Cibotaru, Anatol Ciocanu, Constantin Șişcan, Agnesa Roșca, Nicolae Costenco, Petrea Cruceciuc, Mihai Cimpoi, Emil Loteanu, Pavel Starostin, Liviu Damian, Petru Cărare, c) valoarea educativă și estetică a întâlnirilor scriitorilor cu cititorii – Lev Barschi, Vasile Vasilache, Grigore Vieru, Gheorghe Gheorghiu, Nicolae Romanenco, d) spiritul civic al literaturii – Aureliu Busuioc, Vasile Vasilache, Gheorghe Vodă, Anatol Gujel, Elena Damian, e) cultivarea limbii române – Andrei Lupan, Aureliu Busuioc, Ion Druță, Mihai Cimpoi, Anatol Codru.

Prin urmare, anchetele realizate de revista *Nistru* și de săptămânalul *Cultura* nu se disting prin autenticitate, originalitate, progresivitate și revoluționarism intelectual sau spiritual, răspunsurile fiind standard, lipsite de personalitate și inedit, de parcă ar fi confecționate în birourile CC. Cu toate aceste carențe, anchetele servesc în calitate de document al unei mentalități de sclav obedient, de docilitate absolută față de patronii sovietici și față de ideologia lor, chiar dacă aceasta era orientată spre nimicirea entității naționale a românilor din Basarabia.

8.1. Congresul III al US din Moldova și-a desfășurat lucrările pe 14 și 15 octombrie 1965 în sala Teatrului Național „Pușkin” (actualmente, Teatrul Național „Mihai Eminescu”). În spiritual celor mai „frumoase” tradiții sovietice, participanții la Congres au aprobat textul unei scrisori de salut adresate Comitetului Central al PCUS, cu unanimitate de voturi în prezidiu a fost ales Prezidiul Comitetului Central al PCUS, de asemenea au fost aleși membrii prezidiului Congresului din care făceau parte nu atât scriitorii (Pavel Boțu, Emilian Bucov, Grigore Vieru, Ion Druță, Petrea Darienco, Petru Zadnipru, Andrei Lupan, George Meniuc, Victor Teleucă, Arhip Cibotaru, poet, Simion Ciboratu, critic literar, Ion C. Ciobanu, președinte al Uniunii Scriitorilor din Moldova, în total 12 persoane), cât demnitarii de partid și de stat (Arpentiev, ministru al finanțelor din R.S.S.M., Bodiul, prim-secretar al Comitetului Central al Partidului Comunist din Moldova, Galanov, instructor al Secției de literatură și artă a CC al PCUS, Gladinin, redactorul-șef al ziarului *Советская Молдавия*, Grosul, academician, președinte al Academiei de Științe a Moldovei, Danilenko, prim-secretar al comitetului raional de partid Frunze din Chișinău, Diordiță, președinte al

Consiliului de Miniștri al R.S.S.M., Deur, președinte al Comitetului Executiv din Chișinău, Jmerenețkaia, președinte al Comitetului de Stat pentru Presă din R.S.S.M., Iliășenko, președinte al prezidiului Sovietului Suprem al R.S.S.M., Cornovan, secretar al CC al Partidului Comunist din Moldova, Constantinov, prim-secretar al Comitetului orășenesc de partid Chișinău, Corobceanu vicepreședinte al Consiliului de Miniștri al R.S.S.M., Cozub, președinte al Comitetului de Stat pentru Cinematografie, Culiuc, președintele Comitetului de Stat pentru Radiodifuziune și Televiziune, Lavranciuc, prim-secretar al CC al Comsomolului din Moldova, Melnikov, secretar II al CC al Partidului Comunist din Moldova, Melnic, șef al Secției de știință și cultură a CC al Partidului Comunist din Moldova, Postovoi, ministru al învățământului public din R.S.S.M., Șciolohov, vicepreședinte al Consiliului de Miniștri al R.S.S.M.; reprezentanți ai Uniunii Scriitorilor din U.R.S.S.: Kataev, Președinte al Consiliului pentru literatura moldovenească din Moscova, Kovaldji, secretar al Consiliului pentru literatura moldovenească, Frenkel, membru al Consiliului pentru literatura moldovenească, și delegați ai Uniunilor de Creație din R.S.S.M.: Bogdescu, vicepreședinte al Uniunii Pictorilor din Moldova, Zagorski, președinte al Uniunii Compozitorilor din Moldova). Prin urmare, în prezidiu erau 12 scriitori din Chișinău, 3 scriitori de la Moscova, 2 delegați ai Uniunilor de Creație din R.S.S.M. și 20 de activiști de partid și de stat.

Dat fiind că U.R.S.S. era definită drept „țară a popoarelor înfrățite”, la Congresul al III-lea al Uniunii Scriitorilor din RSS Moldovenească au fost invitați delegați din toate republicile sovietice, numărul oaspeților depășind cifra de 30. Pe lângă toate acestea, intrarea era liberă, fără restricții, pentru toți doritorii, situație care a oferit posibilitatea să asiste la Congres un număr relativ mare de tineri, inclusiv studenți și reprezentanți ai învățământului mediu și superior din republică.

Conform unei legi nescrise, toți oratorii erau obligați să vorbească în rusește, ca să fie înțeleși de oaspeți, dar la Congresul al III-lea al Scriitorilor din RSS Moldovenească scriitorii au renunțat la acest principiu sovietic și, ca urmare, 90 la sută de cuvântări au fost ținute în limba română și doar câțiva participanți au vorbit în rusește: unii scriitori insignifianți din RSS Moldovenească, delegații străini și toți activiștii de partid și de stat.

8.2. Caracteristica distinctivă a tuturor cuvântărilor se reduce la glorificarea marxism-leninismului, a partidului comunist și a puterii sovietice, la elogierea marelui popor rus și eroilor revoluției și războiului, a prieteniei dintre popoarele sovietice, a ajutorului acordat de acestea „poporului moldovenesc”: „poporul sovietic – constructor al comunismului”, „Hotărârile istorice ale Congreselor XX și XXII ale Partidului Comunist al Uniunii Sovietice au creat cu înțeleaptă dărniciie un teren propice pentru dezvoltarea literaturii și artei, au generat un aflux de idei, probleme de arzătoare actualitate”, „clarviziunea concepției marxist-leniniste despre viață” „spiritul partinic”, „jumătate de veac de Putere Sovietică”, „nașterea unei noi societăți, a omului nou sovietic”, „Marea Revoluție Socialistă din Octombrie”, „climat nou”, „aer revoluționar” „aniversarea 50-a a Marii

Revoluții Socialiste din Octombrie”, „100 de ani de la nașterea marelui Lenin”, „viața eroică a comsomolistei din ilegalitate Khaya Lifschitz”, „eroi slăviți ai revoluției, compatrioți de-ai noștri își așteaptă încă cronicarii: Frunze, Cotovschi, Tkacenko, Yakir, Korotkov, Fedko, Kruser, Elena Sârbu, Olga Bancik, eroii colectivi ai revoluției – răscoalele de la Tatarbuniar și de la Hotin; eroii războiului pentru apărarea Patriei: Soltâș, Buiucliu”, „tematica revoluționară”, „grija Partidului pentru păstrarea atmosferei creatoare”, „probleme de ordin ideologic și artistic”, „literatură realist-socialistă”, „erou angajat în luptă”, „anii luptelor eroice ale ilegalistilor”, „anii Marelui război pentru apărarea Patriei”, „anii „eliberării meleagurilor noastre, ai colectivizării și industrializării”, „luminoasa zi de april a înălțării lui Iuri Gagarin în cosmos”, „viguroasă cronică a cotidianului”, „Era sovietică a înfrățit Nistrul cu Volga și Nemanul cu Angara și Amurul”, „Țara Sovietelor cu întinderile ei de necuprins”, „șantier al construcției comuniste”, „cosmodrom al titanicii construcției comuniste”, „prezențele dătătoare de viață ale poeziei noastre este caracterul ei civic și combativ”, „comunistul Nicolae Stoica, sol al partidului în opera de colectivizare a satului moldovenesc”, „sentimentul internaționalismului proletar, al solidarității oamenilor sovietici”, „munca de agitație și propagandă”, „prietenia popoarelor Uniunii Sovietice”, „internaționalismul proletar” (Ion C. Ciobanu), „trecutul nostru revoluționar”, „realitatea sovietică”, „Semicentenarul Revoluției din Octombrie”, „centenarul nașterii lui V. I. Lenin”, „mișcare revoluționară”, „evocarea unor personalități revoluționare ilustre” (H. Corbu), „critica sovietică marxistă”, „sector important al frontului ideologic”, „teorii reacționare”, „estetica burgheză și revizionistă”, „literatura realismului socialist”, „ajută partidul”, „opera de educație comunistă a oamenilor muncii”, „ideile dătătoare de viață ale Congreselor XX și XXII ale P.C.U.S.”, „principialitate partinică”, „pozițiile științei marxist-leniniste”, „interpretarea ideologico-estică a teatrului”, „istoriografia literară burgheză”, „cauza construcției comuniste”, „spiritul științei marxist-leniniste”, „poziții partinice”, „problemele complicate ale cercetării moștenirii clasice s-au aflat întotdeauna în centrul atenției organizației de partid republicane, criticii și istoricii literari fiind ajutați de Comitetul Central al Partidului Comunist din Moldova”, „pozițiile metodologiei marxiste”, „în lumina importanțelor teze ale Programului partidului”, „Critica sovietică marxistă”, „frontului ideologic”, „Critica literară e chemată să lupte vehement împotriva teoriilor reacționare ale esteticii burgheze și revizioniste”, „literatura realismului socialist”, „ajută partidului la opera de educație comunistă a oamenilor muncii”, „practica construcției socialiste”, „critica și știința literară sovietică”, „principialitatea partinică”, „poporul moldovenesc”, „pozițiile științei marxist-leniniste”, „spiritul științei marxist-leniniste”, „poziții partinice”, „pozițiile metodologiei marxiste”, „dezvoltarea literaturii realist-socialiste”, „dezvoltarea realismului socialist în literatura noastră, a partinității”, „condițiile vitrege ale regimului burghezo-moșieresc” (S. Ciubotaru), „umanismul artei socialiste” (George Meniuc), „critici burghezi”, „50 de ani ai puterii sovietice”, „estetica materialistă” (Vasile

Coroban), „datoria artistului e de a fi demn ajutor partidului revoluționar”, „partinitatea în literatură”, „politica națională leninistă”, „datoria față de patrie și partid” (Aureliu Busuioc), „construirea comunismului”, „istoria patriei noastre, a Partidului nostru Comunist, a poporului sovietic”, „plenarele din octombrie și noiembrie, din anul trecut, ale Comitetului Central și plenara din anul curent”, „Partidul elaborează, cu înțelepciune și cu metode profund științifice, acțiuni pentru consolidarea potențialului economic al Uniunii Sovietice, pentru transpunerea în viață a planurilor construcției comuniste, pentru intensificarea autorității internaționale a patriei noastre”, „este în permanentă ascensiune importanța teoriei marxist-leniniste” (C. Voronkov), „Marele Octombrie” (Iusuf Azim Zade), „societate socialistă” (Gheorghe Vodă), „o plenară a partidului închinată restructurării agriculturii” (Liviu Damian), „construim împreună comunismul”, „viitorul luminos al omenirii” (Frantz Taurin), „noi creăm cea mai ideologică literatură sovietică din lume” (Berdi Sultaniazov), „politica noastră națională leninistă”, „Trăiască înțelepciunea leninistă” (Dumitru Caraciobanu), „în cadrul marii familii a literaturilor sovietice”, „omul nou”, „50 de ani ai puterii sovietice”, „duhul revoluționar al poporului”, „această greșeală cu ajutorul Comitetului Central al partidului noi multe am putut repara”, „Omul nou începe să devină om universal” (Andrei Lupan), „construire a comunismului”, „suntem lucrătorii frontului ideologic” (Jūlijs Vanags), „marea noastră patrie sovietică”, „constructorii comunismului”, „oameni lui Octombrie”, „realism socialist, fideli partinității, principiului popular”, „metodei noastre de realism socialist”, „drapelul realismului socialist” (Iurie Barjanschi), „susțin în totul politica partidului nostru”, „cultura noastră socialistă națională moldovenească”, „opere de mare valoare identică și artistică” (Petrea Cruceniuc), „Parcă partidul a dat scriitorilor arma cea mai de seamă – cuvântul”, „Este o cinste dar și o mare răspundere, să folosim această armă, să devenim adevărate ajutoare ale partidului în lupta spre mai bine”, „să devenim adevărate ajutoare ale partidului” (Grigore Vieru), „răspundere cetățenească, în genere, pentru orice importantă manifestare ideologică sau culturală din republică” (Gheorghe Malarciuc), „literatura aceasta cetățenească” (Emilian Bucov), „în spiritul realismului socialist”, „formarea omului nou”, „îmbogățire ideologică”, „frontului literar”, „valoarea ideologico-artistică a operei”, „participant activ și conștient al construcției grandioase a comunismului” (N. Luchian), „construirea societății comuniste” (Iusuf Semionov), „Sub conducerea partidului vom dezvolta în continuare cultura noastră” (P. Osmătescu), „construirea comunismului” (Nazir Safarov), „poporului moldovenesc, constructor al societății comuniste”, (I. Bogdesco), „construirea comunismului” (A. D. Kalganov), „constructorii comunismului”, „comsomolul nostru leninist”, „faptele eroice ale tineretului”, „dușmanul de clasă din exterior încă nu este distrus, în situația unei lupte ideologice crâncene”, „Literatura este obligată să educe tineretul nostru în spiritul luptătorului-internaționalist, al luptătorului-patriot, al luptătorului pentru comunism” (Ion Ustian), „maturitatea politică și de principialitate de partid a scriitorului”, „literatura

realismului socialist, în mobilizarea și consolidarea forțelor de creație pe baza pozițiilor marxist-leniniste”, „aspectul cel mai important al creației artistice este orientarea ideologică, claritatea ideologică”, „poziția de clasă în creația scriitorilor”, „bătălia ideologică enormă cu burghezia, cu capitalismul”, „educația oamenilor sovietici în spiritul conștiinței de clasă”, „educarea sentimentelor profunde ale patriotismului sovietic, ale internaționalismului proletar, ale devotamentului total pentru cauza comunismului” (D. Cornovan) etc., etc.

8.3. Motivată sau nemotivată, dar întotdeauna era acceptată cu entuziasm și susținută în unanimitate citarea abundentă a „clasicilor marxism-leninismului”, a oamenilor de cultură, scriitorilor, literaților, actorilor și savanților ruși: M. Gorki (Ion C. Ciobanu), Nikolai Tihonov, Evgheni Lebedev, M. Gorki (H. Corbu), „Marele critic rus V. G. Belinski” (S. Cibotaru), „învățătul sovietic Iu. Zaleski”, Lev Tolstoi, M. Gorki, Arkadi Gaidar, Valentin Kataev, (George Meniuc), Dostoevski, Gonciarov, Turghenev, Mihail Șolohov (Vasile Coroban), Belinski (M. Garaz), Blok, Tiutcev, Tolstoi, Șolohov (Aureliu Busuioc), Saltâkov-Șcedrin, Lev Nikolaevici Tolstoi, Cehov, Korolenko, Gorki, Ciukovski (Dumitru Caraciobanu), Tvardovski (Raisa Suveică) etc.

În pofida autocenzurării evidente și interdicțiilor de exprimare, unii oratori, indiferent de nivelul elocvenței lor, au amintit numele sau au făcut trimitere la numele unor scriitori și literați români sau instituții din România, fapt ce demonstrează existența unei unități de conștiință spirituală și națională și servește drept probă concludentă că scriitorii basarabeni cunoșteau suficient de bine procesul literar din România: „aprecierea dată de George Călinescu lui Mihail Sadoveanu” (Ion C. Ciobanu), Alexandru Vlahuță (H. Corbu), „biblioteca Academiei Republicii Socialiste România” (S. Cibotaru), Emil Gârleanu *Din lumea celor ce nu cuvântă*, Nicolae Labiș, Coșbuc, M. Sadoveanu, George Topârceanu (George Meniuc), Marin Preda (Gheorghe Vodă), Mihail Sadoveanu (Andrei Lupan), „Elevii de la școlile medii cunosc literatura, ei îl cunosc pe Eminescu, pe Creangă,... citesc *Răscoala* de Rebreanu, *Pădurea spânzuraților* și romanul *Ion* citesc”, „Coșbuc, poet al țărănimii” (L. Colibaba) etc.

Deși se trâmbița și se promova cu asiduitate asinală, la nivel oficial, armonia dintre forma națională și conținutul socialist al operelor literare elaborate în spiritul „realismului socialist”, unii scriitorii au încercat, în luările lor de cuvânt, să formuleze anumite exigențe critice în raport cu operele unor scriitori care, deși corespundeau eminentelor imperativelor ideologice, prezentau în realitate niște opusculi elaborate sub orice nivel artistic. Astfel, scriitorul George Meniuc constată că există unii „autori de scrieri facile” care „s-au trezit „întemeietori” ai literaturii contemporane” și chiar „întemeietori” ai „unor genuri literare”, deși în realitate, sunt autori ai unor „bucăți anacronice, neîndemânatică”, chiar dacă acestea „constituie obiectul unor studii „serioase”, în detrimentul educației estetice”. Vasile Coroban remarcă existența unor „romane și povestiri anoste, scrise după anumite scheme” și constată că există „lirică, foarte ieftină și foarte simplă”

și versuri cu sens „deseori banal”, iar Aureliu Busuioc menționează prezența unui „considerabil bagaj de succese cantitative”, în timp ce „calitativ, bagajul poate pare mai puțin remarcabil”. Criticul literar Mihai Cimpoi semnaleză „o depășire netă a descriptivismului, a versificării pedestre a faptului cotidian”, „un nivel estetic, un nivel intelectual”, secundat de „un intens proces de stabilire a valorilor”, în situația în care „proza și poezia denotă orientări spre sinteze, spre esență, spre adâncirea viziunii, spre cunoașterea filosofică a lumii”, deși în fuga după succese imediate unele opere se remarcă prin „primitivitatea mijloacelor artistice, incapacitatea de a realiza o viziune de adâncime”, ceea ce „are implicit ca rezultat compromiterea temelor majore ale timpului, înțepșarea sensului în imagini făcute, convenționale”.

Poetul Aureliu Busuioc amintește asistenței că „forța educativă a unei lucrări literare e direct proporțională valorii sale artistice”, în timp ce ideologii partidului cereau „ca poezia noastră, proza să fie un fel de instrucțiuni beletristice cu privire la mijloacele de ridicare a producției de carne și lapte sau, în alt caz, un fel de îndrumar tot beletristic pentru înălțarea morală a celor înapoiți la rangul de muncitori calificați și conștienți etc.” și toate acestea au fost posibile numai din cauza că „am avut, subliniez am avut, în rolul de îndrumători niște administratori ignoranți, pentru care creația literară și mulsul caprelor reprezentau două munci în esență prea puțin felurite”. Tot din motive ideologice, menționează poetul, „mii de cărți moldovenești pentru preșcolari au putrezit prin depozite și acum câțiva ani, după ce au pierdut aspectul solicitat de comerț, au fost tăiate și aruncate la maculatură. A răspuns cineva cu capul pentru această sălbătăcie? N-am auzit”.

Profesorul școlar L. Colibaba, depășindu-și sentimentul de frică, invită participanții la congres să dea dovadă de curaj, să-și anihileze frica și să procedeze ca „un tovarăș de aicea, din altă republică”, care „a citat niște versuri, pe care noi ne temem a le recita: *Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie, țara mea de glorie, țara mea de dor, brațele vânjoase, arme cu tărie, la trecutul mândru, falnic viitor*, în timp ce „noi ne temem nu cumva să facem o crimă din asta”, citând aceste versuri, adică superba poezie civică a lui Mihai Eminescu *Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie?* În continuare, prof. L. Colibaba face aluzii directe la deosebirile oficializate dintre limba română și cea „moldovenească” – substituirea cuvintelor latine și neolatine prin cvinte de origine slavă, menționând că „În nădejdea că actualul congres va fi un imbold puternic pentru creșterea nu numai a literaturii, dar și a vieții spirituale a poporului nostru, a norodului, pardon, din toată republica noastră, dați-mi voie să-mi exprim satisfacția și să vă mulțumesc”.

8.4. La începutul anilor '60, limba vorbită în R.S.S.M. a început să degradeze în mod fulgerător, mai ales din cauza unei pseudopolitici lingvistice promovate de autorități conform căreia „limba moldovenească” urma să-și apropie, până la identificare, sistemul lexical de cel al limbii ruse, fapt ce ar fi fost determinat de idealul comun al moldovenilor și al rușilor – „construirea comunismului”. Ca urmare a acestei „politici naționale

leniniste”, s-a redus în mod inadmisibil numărul de grădinițe și de școli cu limba română de predare, disciplinele universitare se predau, cu mici excepții, în limba rusă, iar limba de comunicare, fie oficială, fie neoficială, era doar limba rusă, așa încât limba română a ajuns să fie Cenușăreasă la ea acasă, devenind limba de comunicare în bucătăria aborigenilor români. Astfel, în cuvântarea sa, Aureliu Busuioc a atenționat publicul asupra faptului că, „dacă ai norocul să locuiești în centrul capitalei noastre, te pândește nenorocul să traversezi întreg orașul, undeva mai spre margini, ca să-ți duci copilul la o grădiniță în care ar putea să vorbească în limba lui maternă”, iar dacă omul „a reușit să reziste acestor crosuri, îl așteaptă mai apoi clasele întunecoase, îngheșuiala și curtea școlii mai mică chiar decât a magazinului special de alături. Am în vedere școala nr. 1, singura școală moldovenească din centrul capitalei Moldovei”. Tot în acest context poetul constată că nici „școala superioară” „n-are măcar perspectiva să studieze într-un viitor apropiat pe bază de manuale scrise în limba moldovenească, limba maternă a peste 75 de procente din numărul de studenți ai institutului”. În aceste condiții, susține Raisa Suveică, chiar dacă „și mama și tata moldovean”, totuși „copilul se duce și învață la școală rusă”, pentru ca în final să întrebe retoric: „Cine e de vină, că nu sunt școli sau mama și tata este de vină?”

Profesorul universitar P. Osmățescu își exprimă satisfacția pentru că la congres se vorbește în română, pentru „că la acest mare for noi vorbim în limba noastră” și își anunță, totodată, regretul că „anunțurile, plăcile” de pe străzile orașului nu sunt scrise „în limba noastră maternă, așa cum se procedează în toate capitalele republicilor noastre unionale”. Același profesor universitar P. Osmățescu vine să combată afirmația privind inaugurarea teatrului național în perioada sovietică și demolează acest fals istoric, precizând: „Ce este scris în programul teatrului nostru? În program sunt scrise doar vreo câteva cuvinte. O mică cronică. Acolo e scris că teatrul nostru există din anul 1925. Dar teatrul nostru are cu mult mai mulți ani. Are circa 200 de ani. Trebuie să spunem adevărul”.

Mai mult, poetul Aureliu Busuioc atenționează publicul asupra denumirilor de străzi din Chișinău, a denumirilor de localități și și se întreabă patetic: „De ce dar în capitala acestor mari moldoveni s-au găsit numai niște stradele, niște fundacuri care să le poarte numele?”, „De ce Могилевская, Госпитальная, Кузнечная, Бендерская, Садовая? Oare mii de oameni au să pășească spre stadion la fotbal cu mai puțin entuziasm pe strada Eminescu decât pe strada Бендерская?”, „Oare un oraș care s-ar numi Lazo n-ar avea un nume mai în spiritul limbii ce-o vorbesc acei orășeni decât Лазовск, Октябрьск, Днестровск? Oare jocul de-a v-ați ascunselea care a durat atâta timp în jurul statuii lui Ștefan cel Mare ar fi avut loc dacă nu ne-am fi temut să ne mândrim public că am dat istoriei asemenea legendară figură?” De altfel, în politica lingvistică a Chișinăului, declară P. Osmățescu, „constatăm ceea ce nu există în nici o capitală. Din care cauză strada Ștefan cel Mare este numită pe tăbliță „ул. Штефана Великого”?

Este totalmente justificată opinia lui Aureliu Busuioc conform căruia „indiferența față de patrimoniul istoric, cultural al poporului poate

fi interpretată la un moment dat ca o jignire a sentimentului de demnitate națională”. Dar problema cea mai complicată și mai acută a momentului rămânea limba literară, dar mai ales cea vorbită, care în această perioadă și-a accelerat în ritm galopant degradarea și declasarea alarmante. Pe scriitorul Ion Druță îl impacientează în mod special cultura limbii vorbite („acel mare ocean din care își alege forță și se îmbospătează limba literară”), pe care a calificat-o ca fiind dramatică. În opinia lui Ion Druță, limba vorbită, izvoarele străvechi ale acesteia au rămas de mii de ani „părăginite, împotmolite, de o sumedenie, cum le-aș spune eu, de o sumedenie de elemente birocratice și parazitare”, dovadă servind faptul că atunci „când te duci la noi într-un sat acum, eu mă duc la mine în sat, când vorbesc cu ai mei, bre!, îmi zice fratele, tu ai început a vorbi românește de la o vreme” (Aplauze). Situația este cu mult mai dureroasă în cazul în care acest macaronism lexical este practicat de o persoană de conducere, „un președinte acolo într-un centru, s-a umplut de atâtea chestiuni, încât la fiecare 2 cuvinte moldovenești spune 7 rusești, tovarășilor”. Totodată, Ion Druță recunoaște că este „un mare partizan al culturii” și „că noi realtoim multe din tradițiile ruse”, dar nu poate susține limbajul vorbit „pe linia raispolkomurilor”, căci în situația respectivă „nici nu mai poate fi vorbă de limbă rusă și nici vorbă de limbă moldovenească”, acest limbaj fiind în realitate „o amestecătură incoloră care ne-a împotmolit și satele, și în mare măsură elevii” și tocmai din aceste considerente „este o datorie sfântă a noastră, a scriitorilor, a ziarelor, a comitetului de radio, să găsim, să cultivăm, să căutăm o modalitate de a pune stăvilă acestei nenorociri, fiindcă altfel cei două sau trei mii de intelectuali din Chișinău care știu acum limba, o s-o uite și ei sau o să împrumute din sat acele chestiuni pe care noi le privim acum cu anumită oroare”.

Opinia lui Ion Druță despre caracterul prejudiciabil al procesului de macaronizare a limbii literare a fost susținută și dezvoltată în cuvântarea lui Emilian Bucov care se declară a fi un adversar vehement al „unui amestec, talmeș-balmeș, ori vorbește rusește, ori vorbește moldovenește, ori franțuzește, dar vorbește limba respectivă corect”. El nu se declară a fi un inamic al neologismelor, dat fiind că limba literară „nu trebuie s-o impregnăm cu neologisme, dar de altă parte, nu putem să ne lipsim de ele pentru că nici o limbă din lume nu se lipsește, nu se dezvoltă, nu se închide hermetic, ea se folosește de experiențele altor limbi”.

Evident, activiștii de partid, prezenți la congresul scriitorilor, erau obligați, în virtutea posturilor deținute, să ia atitudine față de ideile privind situația deplorabilă a limbii vorbite în R.S.S.M., de această dată fiind lansată în lupta pentru combaterea devierilor de la linia de partid – artileria grea, reprezentată de secretele Comitetului Central al PCM D. Cornovan, care, manifestându-se excelent în spiritul fanfaron al comuniștilor, declară afectat „că numai mulțumită orânduirii sovietice și socialismului limba moldovenească a căpătat o adevărată dezvoltare și recunoaștere”, „dar se mai găsesc oameni, care, în ciuda faptelor, neagă succesele considerabile în dezvoltarea limbii moldovenești”. Falsificând în mod impardonabil realitatea de funcționare a limbii noastre în

„raiul” socialismului, D. Cornovan afirmă fariseic că „niciodată limba moldovenească n-a fost un factor atât de important al dezvoltării sociale, al avântului economic și cultural, ca în zilele noastre”. Toate „rezultatele” miraculoase ale „extinderii” funcțiilor sale limba moldovenească le-a obținut „numai în anii Puterii Sovietice”, „a încetat de a fi o limbă de uz casnic și s-a transformat într-o limbă a înaltei culturi a norodului, o limbă a adevăratei literaturi și arte populare, o limbă a luptei pentru comunism”. Și drept probă supremă este prezentat numărul de cărți și de publicații periodice: „deosebit de mult s-a lărgit sfera de aplicare a limbii moldovenești în ultimii ani. În 1965 în republică au văzut lumina tiparului aproape 6 milioane exemplare de cărți în limba moldovenească, ori de două ori mai mult decât în 1959. Tirajul gazetei *Moldova Socialistă* a crescut în ultimii zece ani de la 65 mii de exemplare la 250 de mii, 111 mii de exemplare numără tirajul gazetei *Tinerimea Moldovei*, 188 mii – tirajul gazetei *Tânărul Leninist*, aproape 80 de mii – tirajul revistei *Femeia Moldovei* și 45 de mii – cel al revistei *Chipăruș*”, substituind, în mod intenționat, funcționarea realmente limitată și degradarea lamentabilă a limbii vorbite prin succese și rezultate formale, iar în final atacă cu violență pe detractorii realității paradisiace din socialism, întrucât „numai oameni de rea credință și cei lăsați influențați de propaganda dușmănoasă nu vor să vadă acea cale largă, pe care a ieșit limba moldovenească, nu-și dau seama de înaltul ei nivel de dezvoltare și, contrar faptelor, afirmă, cum că ar avea loc o subapreciere a limbii moldovenești”.

8.5. Unii vorbitori au încercat să readucă în actualitate unele opinii perimate, retrograde și depășite despre calitatea romanică a limbii noastre și despre căile de îmbogățire a vocabularului. Astfel, versificatorul de modă veche Iurie Barjanschi se impacientează că „limba se îndepărtează de popor”, că „poeziile și articolele lor sunt destinate unei caste de snobi și gurmanzi literari”, fiind „eliminate din limbă cuvintele de origine rusă și slavă”. Promovarea unor astfel de idei scoase de la naftalină nu urmăreau alt scop decât să readucă lumea la limba fabricată de „croitorii de limbă” de la Tiraspol care au încercat să impună și în Basarabia postbelică un limbaj păsăresc, macaronic și artificial, cât mai deosebit de limba română. De altfel, unii vorbitori, în pofida interdicțiilor oficiale existente, și-au permis să afirme că vorbesc limba română și că citesc literatură română: „în limba română citesc”, „literatură română” (Raisa Suveică), fără a le fi frică de cei care se tânguie că limba „se românizează” (Emilian Bucov) și tot Emilian Bucov le recomandă „să nu ne tragă înapoi carul vremii că nu-l vom putea întoarce”. Nici o eventuală revenire la alfabetul latin nu-i sperie pe oamenii, dat fiind că, se confesează L. Colibaba, „alfabetul îl cunosc, citesc”.

Totodată, unii scriitori și-au mărturisit chiar scepticismul față de conducerea de partid și de stat în raport cu problemele abordate de scriitori, concludentă în această ordine de idei fiind relatarea lui Ion Druță: „Pe de o parte, în acei 7 ani de zile, eu ca membru al Uniunii Scriitorilor, vreau totuși să mă plâng congresului și să spun că niciodată din ceea ce am spus eu, de nici un cuvânt de-al meu nu s-a ținut seama la Uniunea Scriitorilor, tot

menționam, acel cineva e foarte talentat, dar dacă căutam să spun, de abia atunci omul acela era promovată și primit cu brațele deschise”.

Chiar dacă scriitorii noștri practicau o limbă română corectă și condamnau erorile de limbaj, inclusiv abundența de rusisme în vorbirea cotidiană, unii dintre scriitori și-au permis să facă uz de unele calcuri lexicale și sintactice din limba rusă. A se vedea, de exemplu: „retrăirile intime (în loc de: suferințe, necazuri intime)”, „cum n-ai spune” (în loc de: cum ai spune), „cine nu se pornește în drum, se alunecă în primul rând de dânsa” (în loc de: cine se pornește...) la Andrei Lupan, „cum n-ar fi” (în loc de: cum ar fi) la Raisa Suveică, „Și cât n-ar părea drepturile ei de mari, și cât n-o frământă ispita de a trăi, Vasiluța (în loc de: cât ar părea..., cât o frământa...) la H. Corbu etc.

8.6. Dar problema cea mai dificilă, mai delicată, luată în discuție de unii scriitori și supusă unei critici acerbe și unor acuzații grave de naționalism românesc, antimarxism, antileninism și de antisovietism, a fost cea a alfabetului. Și de această dată a excelat ilustrul (încă pe atunci) scriitor Ion Druță. Replicându-i lui Iurie Barjanschi care a acuzat pe unii scriitori că citesc multe publicații românești, Ion Druță îl informează că el nutrește „cele mai calde sentimente pentru o țară vecină cu noi, o țară rudă cu noi, ca limbă, ca istorie, o țară socialistă, ca și republica noastră” și nu vede „de ce ar trebui să facem un Zid Chinez de-a lungul Prutului” și tocmai din aceste considerente crede că „chestiunea cu alfabetul... în ultimă instanță, totuși o să fie rezolvată”. Ion Druță identifică cauzele crizei din societatea de atunci cu așteptarea „să avem un alfabet latin care este atât de natural să corespundă” și își exprimă convingerea și speranța că foarte curând scriitorii vor obține alfabetul latin, fiind conștient că în acest scop urmează să fie antrenată „conducerea republicii”, care își va apleca urechea la această „dorință a scriitorilor noștri” și va discuta problema „în cele mai înalte foruri”.

Emilian Bucov, spirit insurgent, turbulent, teribil, rebel și avangardist, se manifesta în mod similar atât în viață, cât și în literatură. Conform mai multor mărturii, el și-a scris toate lucrările sale cu alfabet latin și nicidecum nu este surprinzător faptul că și la congresul al III-lea al scriitorilor Emilian Bucov s-a pronunțat pentru revenirea la alfabetul latin, constatând că „problema limbii literare”, adică renunțarea la limba păsărească, artificială a pseudolingviștilor din Transnistria, „a fost mult mai grea decât problema asta” (a revenirii la alfabetul latin), dar ea urmează să fie „chibzuită din toate punctele de vedere, și cu ajutorul învățăților sovietici, a comitetului central al partidului Moldovei, și problema aceasta se va rezolva”. El are convingerea că revenirea la alfabetul latin este o doleanță justificată a scriitorilor, întrucât acesta este „alfabetul firesc al limbii noastre romanice”, iar când „învățătorii îți spun problema aceasta”, „n-o putem ține în sac”. În fine, Em. Bucov declară cu toată siguranța că „chestiunea e grea, foarte grea, mai grea decât ni se pare nouă, dar faptul că e grea nu înseamnă că e irezolvabilă”.

Fără a intra în detalii teoretice sau practice, tânărul (pe atunci) critic literar Mihai Cimpoi identifică, pe lângă altele „un alt imperativ: rezolvarea

problemei ortografiei limbii noastre și a restructurării alfabetului în așa fel ca el să corespundă realității fonetice a limbii”.

Profesorul universitar P. Osmătescu s-a manifestat tot atât de întrepid și de cutezător și în problema revenirii la alfabetul latin, făcând paralele cu Georgia unde „totul e scris cu alfabet georgian”, iar „cei care nu înțeleg acest alfabet depun eforturi pentru a-l însuși”, din care cauză „nu trebuie să ne temem că nu vom fi înțeleși”, ca în final să ajungă la concluzia că „așa cum limba noastră este de origine latină, este evident că și alfabetul nostru a fost latin”, iar rezolvarea acestei probleme o impune viața, ea nu poate fi ocolită”.

Este surprinzător și îmbucurător că ideea revenirii la alfabetul latin a fost lansată și de invitatul la congres din Lituania Jūlijs Vanags care a adus în discuție această problemă într-un mod foarte original. Vorbind despre expoziția de carte, el rămâne consternat văzând că „toți clasicii literaturii voastre” au cărțile „tipărite cu caractere latine, iar literatura voastră din prezent e tipărită cu caractere rusești”. În urma acestei constatări, el conchide că „această situație creează multe dificultăți pentru dezvoltarea literaturii și, în opinia mea, este una din problemele importante care reține difuzarea cărților voastre”.

8.7. Chiar dacă perioada ineptiilor, stupidităților, imbecilităților sau demenței lingvistice de până la 1955 promovate de pseudospecialiștii în lingvistică din Transnistria (gen I. D. Ceban, A. T. Borșci etc.) prin identificarea a două limbi est-romanice distincte – română și moldovenească și a două popoare: român – de origine latină și moldovenesc – format prin simbioză dacă și slavă, totuși atmosfera sufocantă și asfixiantă a perioadei precedente plana încă în aer și cenzura orice inovație de limbă care era în dezacord cu „influența binefăcătoare a limbii ruse”. Prin urmare, pentru acești „croitori de limbă”, vorba lui C. Negruzzi, problema alfabetului era rezolvată pentru totdeauna. Astfel, Iosif Varticean, etalându-și „profundele” cunoștințe de istorie, declară, cu deriziune, că eu, „în pofida aspectului meu firav din punctul de vedere al conformației mele fizice”, „atât pe linia originii, cât și pe linie paternă”, „descind din gladiatorii romani”. Și tocmai din aceste considerente explică din care motive manifestă interes față de „alfabetul, pe care îl folosim astăzi, soarta lui de asemenea mă interesează”. Fără a aduce probe lingvistice în problema menținerii alfabetului slavon sau în problema revenirii la alfabetul latin, I. Varticean menționează că originea etnică și confesiunea unui anumit popor încă nu este un factor determinant la acceptarea alfabetului latin sau a celui slavon, chiar dacă „de la Râm ne tragem” și schițează unele paralele cu alte limbi: sârbo-croata, poloneza, deși sunt limbi de origine slavă, fac uz de alfabetul latin. Toate acestea însă, credem noi, ad rem nihil facit „nu se referă la subiect”. În baza acestor „subtile” reflexii, el ajunge la concluzia inedită că „nu e scris nicăieri că, dacă poporul este, să zicem, de origine romană, alfabetul urmează să fie în mod obligatoriu de origine latină. Nu e scris nicăieri

că, dacă poporul este de credință musulmană, atunci trebuie să dispună de un alfabet corespunzător acestei credințe”. Navigând inabil și cu stângăcie în meditațiile sale cvasiștiințifice, I. Varticean își exprimă certitudinea că problema alfabetului „nu se va rezolva”. Pentru a-i combate opinia lui Ion Druță despre necesitatea revenirii la alfabetul latin, face o „descoperire senzațională”: „Limba literară și alfabetul sunt departe de a fi identice”. Este discutabilă și opinia lui I. Varticean că „romanicii de est au adoptat alfabetul slavon și nu au făcut-o din capriciul cuiva, dar sub influența culturii și noțiunilor slavone ca urmare a prieteniei și a ajutorului reciproc pe parcursul unor secole”, fără a aminti despre impunerea prin violență a limbii slavone în biserica română și a scrisului slavon în scrierea noastră.

Soldat fidel al partidului, secretarul CC D. Cornovan nu putea să nu ia atitudine partinică față de promotorii ideii revenirii la alfabetul latin, afirmând și generalizând în stil triumfalist comunist că „numai oameni de rea credință și cei lăsați influențați de propaganda dușmănoasă... pâlăvrăgesc despre închipuita imperfecțiune a alfabetului ei și despre o oarecare limitare a fondului ei lexical”. Așadar, pentru torționarii comuniști alfabetul slavon urma să dănuie ad infinitum „până la infinit”.

8.8. Unii scriitorii care erau mai puțin obediți față de statul sovietic și față de partidul comunist au formulat concluzii critice la adresa literaturii și scriitorilor noștri: acuzarea unor scriitori de atenție insuficientă față de indicațiile partidului (Aureliu Busuioc); tiraje insuficiente pentru literatura națională (Aureliu Busuioc, Andrei Lupan); indiferența statului față de patrimoniul istoric-cultural al poporului (Aureliu Busuioc); difuzarea ineficientă a cărților (Andrei Lupan); editarea unor confecții literare, lipsa măiestriei literare (Mihai Cimpoi); incultura oamenilor, criminalitatea mare printre copii și adolescent (Grigore Vieru); manuale lipsite de sentimentul național și de dragoste față de plaiului natal (Grigore Vieru); universul fals al literaturii și filmografiei (Gheorghe Vodă, Gheorghe Malarciuc); existența unor probleme admise pentru scriitori și probleme tabu (Gheorghe Malarciuc); flateria în literatură (Gheorghe Malarciuc); necesitatea unei critici literare obiective și profesioniste (Ion Druță) etc.

8.9. În concluzie, urmează să amintim că în situația în care era pusă problema revenirii la alfabetul latin, publicul reacționa cu aplauze aprobative și cu exclamații admirative (ceea ce a provocat insatisfacția, furia și iritarea politrucilor partidului unic), iar în situația în care era condamnată eventuala revenire la alfabetul latin, publicul își manifesta dezaprobarea prin bătăi din picioare, fluierături și exclamații reprobabile (ceea ce nu era pe placul activiștilor de partid).

9.0. În continuare, scriitorul Gheorghe Malarciuc a dat citire unei adrese de salut, din partea congresului, către Comitetul Central al P.C.U.S., în care scriitorii din Moldova, discutând „problemele actuale de creație și rodul muncii noastre din ultimii ani”, „inspirați de marele fapte de construcție ale poporului sovietic, îndrumați de gloriosul partid leninist” asigură C.C. al P.C.U.S. că „și-au lărgit câmpul activității, au plăsmuit opere

de valoare”, iar „eroul contemporan a devenit figura centrală a realizărilor noastre literare”. Temele centrale ale literaturii au devenit „problemele vieții înconjurătoare”, „epoca de progres uriaș, social, economic și cultural al patriei noastre sovietice”, care imprimă „artei socialiste”, definită „drept armă de educație comunistă a maselor populare”, un „caracter militant”. Scopul suprem al literaturii pentru scriitorii moldoveni constă „în formarea conștiinței comuniste a oamenilor”. Totodată, scriitorii garantează că vor crea, având „tot sprijinul partidului”, noi opere de valoare în orice domeniu – „proză și poezie, teatru și cinema”, mai ales cu prilejul „celor două evenimente de mare însemnătate, jubileul de 80 ani ai puterii sovietice și de 100 de ani din ziua nașterii lui Lenin”. În fine, scriitorii își manifestă totala obediență și docilitatea față de puterea sovietică, partidul comunist, societatea socialistă, realismul socialist, internaționalismul proletar etc.

9.1. În adresa congresului a sosit o adresă de salut din partea Comitetului Central al Partidului Comunist din Moldova, în care acesta „salută din toată inima pe delegații Congresului al III-lea al scriitorilor din republică și urează tuturor scriitorilor din Moldova Sovietică mari succese în crearea unor opere, care să reflecte în mod veridic și la un nivel înalt artistic bogăția și diversitatea de aspecte a realității noastre”. Totodată, CC al P.C.M. atenționează scriitorii că „congresul al treilea... s-a întrunit în zile de mare avânt politic și de muncă al oamenilor sovietici”, când „țara se pregătește să întâmpine destoinic Congresul al XXIII-lea al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice”, iar „popoarele Patriei noastre pregătesc daruri de muncă marilor sărbători – cea de-a 50-ea aniversare a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie și împlinirea a 100 de ani din ziua nașterii lui V. I. Lenin”. Se menționează, de asemenea, că „Partidul Comunist, credincios poruncilor lui Lenin, merge neabătut pe calea trasată, perfecționând formele și metodele conducerii de partid și de stat a construcției comuniste”, având drept „scop dezvoltarea economiei țării și îmbunătățirea stării materiale a poporului”. Tocmai din aceste considerente, C.C. constată că în procesul de construcție a comunismului „literaturii îi revine un rol uriaș în opera nobilă de educare comunistă a oamenilor muncii”, iar „scriitorii sovietici, întruchipând într-o formă artistică patosul construcției comunismului, caracterul eroic al contemporanului nostru, ajută partidului să educe pe omul nou, ale cărui trăsături distinctive sunt devotamentul față de idealurile comunismului, față de principiile internaționalismului socialist, înalta conștiință a datoriei obștești”.

În fine, se exprimă certitudinea că scriitorii Moldovei sovietice, „călăuzindu-se neabătut în creația lor de principiile realismului socialist”, vor crea „multe opere interesante, de talent”, vor lărgi „mult tematica lucrărilor artistice”, punând „în centrul creației majorității scriitorilor... viața de muncă a muncitorilor, țăranilor și intelectualilor”, adică partidul și poporul „așteaptă de la intelectualitatea creatoare, inclusiv de la scriitori, noi opere, care să reflecte în mod destoinic măreția faptelor constructorilor comunismului”. Conducerea de partid precizează fără echivoc că „datoria scriitorilor este de a crea opere, care să dezvăluie în mod

convingător, emoționant și viu munca de creație, constructivă a societății noastre, perseverența ei în înaintarea spre comunism” și că „înalta menire a scriitorilor sovietici este de a arăta în mod veridic și la un înalt nivel artistic frumusețea faptelor eroice în muncă ale oamenilor sovietici, de a dezrădăcina din conștiința lor rămășițele lumii vechi, de a ajuta la lichidarea a tot ce împiedică construirea comunismului”, așa încât „prin creația lor scriitorii... să contribuie la înflorirea personalității umane, la formarea concepției comuniste asupra lumii la fiecare om sovietic”, iar „pentru a îndeplini aceste sarcini scriitorul trebuie să se situeze pe pozițiile partinității literaturii, să se afle întotdeauna în mijlocul maselor, să cunoască preocupările poporului, să se simtă răspunzător pentru dezvoltarea întregii societăți și prin întreaga sa creație, prin întreaga sa activitate obștească să contribuie activ la înaintarea cât mai rapidă a ei spre comunism”.

9.2. Reacția conducerii de partid a fost promptă, rapidă și dură și ca urmare unii participanți la congres, în special cei care au luat în discuție probleme care erau în dezacord cu poziția partidului, au fost imediat convocați la CC, pentru a fi supuși spălării de creieri, în scopul reeducării lor. În acest context este edificatoare Hotărârea Prezidiului Comitetului Central al Partidului Comunist al Moldovei din 3 decembrie 1965 *Despre neajunsurile serioase în procesul de organizare și de desfășurare a Congresului al III-lea al Uniunii Scriitorilor din Moldova*, care a avut, în opinia C.C. al P.C.M., mai multe deficiențe: reflectarea insuficientă a problemelor legate de caracterul de partid al literaturii, valoarea ideologică redusă a operelor artistice, rolul lor limitat în procesul de educare a oamenilor muncii în spiritul fidelității față de principiul patriotismului socialist și al internaționalismului proletar. Au fost acuzați de naționalism scriitorii care au pledat pentru necesitatea utilizării limbii moldovenești în toate domeniile, pentru folosirea cât mai frecventă a limbii moldovenești în procesul de educație școlară, în activitatea de predare în instituțiile superioare, medii și medii de specialitate, pentru creșterea tirajelor cărților scriitorilor moldoveni, pentru ameliorarea procesului de vânzare a cărții, pentru fondarea unor noi reviste și gazete și pentru ocrotirea monumentelor de istorie și de cultură. Unor scriitori li s-a incriminat formularea unor generalizări și concluzii politice incorecte, afirmații nejustificate despre indiferența față de particularitățile naționale ale poporului, despre atitudinea neglijentă față de dezvoltarea culturii naționale și despre lezarea sentimentelor de demnitate națională. În fine, se constată că unii scriitori, „ignorând faptele istorice și condițiile de formare a națiunii moldovenești și a limbii moldovenești, cât și opinia științifică oficială”, au pus „problema înlocuirii alfabetului slav din scrierea moldovenească cu alfabetul latin”. În opinia conducerii de partid, punerea în discuție a problemei alfabetului a determinat „aparitia unei dispoziții nesănătoase în rândurile unor intelectuali prezenți la congres”, a creat „o atmosferă anormală” care a complicat „procesul de discutare a problemelor din ordinea de zi”, toate acestea manifestându-se prin „intoleranța față de unele cuvântări, în care oratorii demonstau inconsistența propunerii despre schimbarea scrisului, condamnând opunerea limbii moldovenești celei

rusești”. În fine, cuvântările care prin ideile exprimate contraveneau poziției de partid au fost etichetate ca fiind pătrunse de „naționalism local”. Mai mult, poziția exprimată de scriitori în problemele enumerate anterior a fost calificată drept „dezordine provocată de un grup de participanți la congres cu viziuni incorecte”. În cele din urmă, au fost identificate persoanele responsabile de această „dezordine”: „tovarășii Cornovan și Iliășenco și „colaboratorii secției pentru știință și cultură a CC al PC al Moldovei, Melnic A. V., Zubco C. D.”.

Pornind de la ideea că „neajunsurile serioase în desfășurarea congresului scriitorilor, manifestarea unor tendințe nesănătoase și naționaliste din partea unor persoane singulare sunt rezultatul unei influențe insuficiente a partidului asupra oamenilor de creație”, CC al PC din Moldova a recunoscut că „Congresul al III-lea al Uniunii Scriitorilor din Moldova s-a desfășurat la un nivel politic și organizatoric inferior” și a condamnat „tendințele naționaliste manifestate în cuvântările lui Busuioc, Malarciuc, Druță, Cimpoi”, iar pentru a elimina aceste carențe s-a ajuns la concluzia de a considera „intensificarea activității ideologico-politice cu intelectualitatea de creație drept o sarcină dintre cele mai importante”, inițiind în acest scop o serie de „măsuri în vederea îmbunătățirii modului de conducere a organizației de partid a Uniunii Scriitorilor”, „în vederea organizării educației marxist-leniniste, în vederea educării lor în spiritul patriotismului sovietic și al internaționalismului proletar, al înaltei responsabilități față partid și popor pentru creația lor, al fidelității profunde față de interesele poporului, față de cauza comunismului”. În fine, organele de resort au fost obligate „să elaboreze și să prezinte Prezidiului C.C. al P.C. al Moldovei un set de acțiuni privind îmbunătățirea studierii, creșterea culturii și dezvoltarea viitoare a limbii moldovenești”, „să elaboreze și să prezinte C.C. al P.C. al Moldovei propuneri privind extinderea editării literaturii și manualelor în limba moldovenească”, privind majorarea tirajului „cărților autorilor moldoveni și ameliorarea radicală a procesului de propagare și de vânzare a cărții în republică”.

Stenograma Hotărârii Prezidiului CC al PC al Moldovei din 3 decembrie 1965 *Despre neajunsurile serioase în procesul de organizare și de desfășurare a Congresului al III-lea al Uniunii Scriitorilor din Moldova* este semnată de secretarul CC al PC al Moldovei I. Bodiul.

De altfel, este o probă indiscutabilă că acest congres-a fost un ecou al monstruoaselor crime, al „genocidului declanșat după reocuparea Basarabiei în 1940 și 1944 împotriva populației de aici, – măcelărirea a sute de mii de basarabeni în război, a deportărilor în masă, a altor sute de mii exterminați prin foamete organizată, drept pedeapsă pentru revenirea basarabenilor în 1918 la Patria-mamă România și participarea, în prima fază, la războiul antisovietic, – spiritul demnității umane și al rezistenței în fața invadatorului barbar, venit sub masca de „eliberator”, a rămas viu, neînfrânt!”, dar centrul de luptă s-a deplasat în adâncul ființei naționale, focalizându-se asupra apărării și menținerii viei a conștiinței românești manifestate prin limbă, istorie, tradiție, cutume, datini, uzanțe, conveniențe etc.

9.3. Activitatea furibundă și de amploare excepțională a partidului și a organelor de stat a început să se manifeste imediat și în ritm alert, toate forțele agitatorice și arsenalul propagandistic fiind orientate spre combaterea definitivă a ideilor și opiniilor „naționaliste” enunțate de unii participanți la congres. A fost identificată, mai întâi, forma principală de desfășurare a acestei manifestări de spălare a creierilor: adunările deschise de partid, adunările colectivelor de muncă, ședințele forurilor de partid care aveau drept temă principală educarea oamenilor de creație, de știință, din agricultură și din industrie, din economie în genere, în spiritul marxism-leninismului. Au urmat nenumărate adunări în uniunile de creație, la fabrici și uzine, în colhozuri și sovhozuri, în toate instituțiile de stat și de partid în problema educației comuniste a oamenilor muncii. Corolarul final al acestor acțiuni l-a constituit ședința din 22 decembrie 1965 a Adunării activului republican de partid, la care a prezentat un raport amplu primul secretar al Comitetului Central al Partidului Comunist al Moldovei tov. Bodiul I. I. cu titlul *Starea educării marxist-leniniste a oamenilor muncii din republică și măsurile pentru îmbunătățirea ei*.

Jonglând în mod demagogic unele principii pretins științifice ale marxism-leninismului, I. Bodiul explică chintesența problemei naționale, fundamentul teoretic și practic de definire a națiunilor, rădăcinile sociale ale mișcărilor naționale, lichidarea totală a aspirării și inegalității naționale în urma nimicirii capitalismului și după victoria socialismului; egalitatea în drepturi a națiunilor și drepturile minorităților naționale; limbile și egalitatea lor în drepturi; cultura națională și conținutul ei de clasă; centralizarea, autonomia, internaționalismul proletar etc. În același timp, s-a menționat că ideologia burgheză este radical opusă marxism-leninismului și cedează poziție după poziție.

În continuare, ideologul de la Chișinău a încercat să demonstreze că teoreticienii burghezi practică cu o înverșunare de oameni sortiți pieirii propaganda anticomunistă, folosind în aceste scopuri toate mijloacele cunoscute de capitalism: înșelarea maselor populare, clewetirea, provocările, șantajul, corupția, asasinarea liderilor progresiști. Dacă mai înainte capitaliștii căutau să înăbușe numai prin forță știința marxist-leninistă și creația ei – primul stat socialist din lume, în prezent, „când a devenit clar că nu se poate face așa ceva, apologetii imperialismului au pornit pe calea denaturării marxism-leninismului, caută să-l golească de esența lui revoluționară de clasă”, străduindu-se „să semene în rândurile oamenilor șovăielnici și nepregătiți din punct de vedere politic îndoiala în justetea ideilor comunismului științific, să stimuleze dispozițiile înapoiate, naționaliste, să rețină mișcarea popoarelor socialiste spre comunism”. Din această cauză partidul comunist cere tuturor comuniștilor și oamenilor muncii „să studieze profund marxism-leninismul, să cunoască acțiunea legilor obiective ale dezvoltării societății și să se folosească de ele în activitatea practică”, dat fiind că, „însușirea moștenirii ideologice a marxism-leninismului”, „a întregii mișcări comuniste și muncitorești” sunt necesare fiecărui om sovietic „pentru a se opune ideologiei burgheze, a o demasca,

a aprecia just noile procese și fenomene, care au loc în lumea contemporană, pentru a trăi și crea în spirit comunist”.

În continuare, I. Bodiul afirmă că PCM a obținut anumite rezultate în educarea comunistă a oamenilor muncii, manifestată în creșterea conștiinței muncitorilor, colhoznicilor, intelectualilor, în mărirea simțului lor de răspundere pentru starea de lucruri de la întreprinderi, construcții, din colhozuri, sovhozuri, instituții. În aceste condiții, „poporul moldovenesc încearcă o mare satisfacție că în fața ochilor unei singure generații se transformă plaiurile noastre, se dezvoltă în ritm rapid economia, înflorește cultura norodului, propășește știința modernă”. Cu toate acestea se constată o pronunțată impotență în organizarea educației politice a oamenilor muncii. Lipsa de educație marxist-leninistă, incapacitatea interpretării corecte a evenimentelor, realizarea insuficientă a sarcinilor, îndeplinirea neconștiincioasă a datoriei cetățenești, atitudinea boierească față de muncă, încălcarea regulilor conviețuirii socialiste, toate acestea creează în spiritul unor oameni tendința de acaparare, de îmbogățire personală, imaturitate politică, rămășițe ale capitalismului în conștiința lor, influența propagandei burgheze, dispoziții nocive. În opinia lui I. Bodiul aceste fenomene sunt rezultatul unor omisiuni serioase în munca ideologică a partidului, „care adesea are un caracter prea general și uneori se reduce numai la propaganda unor chestiuni ale economiei concrete și ale politicii curente”. Pentru a depăși aceste deficiențe în educație este necesară antrenarea oamenilor de știință, de cultură și de partid pentru a demasca teoriile burgheze, pentru a promova succesele societății comuniste și pentru a le forma oamenilor sovietici „o imperioasă nevoie de a apăra activ concepția marxist-leninistă despre lume, de a privi evenimentele ce au loc în lume prin prisma intereselor maselor muncitoare din întreaga lume, de a lămuri sensul profund al politicii externe a Statului Sovietic”, astfel încât ei „să fie educați în spiritul urii de clasă față de elementele reacționare ale societății burgheze”, în spiritul unei aprigi intransigente „față de tendințele agresive ale imperialismului, față de atentatele lui la libertatea și independența națională a popoarelor”.

Totodată, I. Bodiul este de părerea că în procesul de consolidare „a pozițiilor socialismului pe scară mondială, cercurile imperialiste își pun nădejdea în șovinism și naționalismul reacționar, folosindu-le ca barieră principală în calea păcii și progresului”, sugerând ideea că tendințele „naționaliste” care s-au manifestat la congres sunt o urmare a influenței nefaste a ideologiei capitaliste. Așadar, se cere intensificarea educației marxist-leniniste a oamenilor muncii, dezvăluind mereu uriașa forță a solidarității proletare a tuturor popoarelor lumii, importanța ajutorului dat popoarelor prietene „la lecțiile ținute în școlile politice și seminare, în lecțiile și referatele politice, în toată munca noastră ideologică”.

În politica sa partidul comunist își manifesta interesul deosebit pentru problema națională, considerată drept „una din cele mai ascuțite și mai complexe probleme ale dezvoltării societății”, întrucât ea ține de „interesele vitale ale popoarelor, legăturile lor istorice, cultura, tradițiile, obiceiurile”.

I. Bodiul se face a nu observa succesele pe care le-au obținut statele lumii după cea de-a doua conflagrație mondială, indiferent de regimul social-economic existent și susține ideea că numai în condițiile Puterii Sovietice, sub conducerea Partidului Comunist, cu ajutorul dezinteresat al marelui popor rus, ucrainean etc., R.S.S.M. a obținut rezultate inimaginabile în economie, inclusiv în industrie și agricultură, în cultură, în domeniul drepturilor omului etc., de parcă celelalte state, inclusiv România, ar fi stagnat, adică ar fi bătut pasul pe loc. Acum, în anii de putere sovietică, minte cu morgă comunistă Ivan Bodiul, „s-a realizat visul scump al poporului moldovenesc privitor la reunirea pământurilor lui într-un stat național unic, la crearea statului sovietic socialist moldovenesc, la lichidarea asupririi naționale, înflorirea culturii, dezvoltarea economiei și ridicarea nivelului de trai al oamenilor muncii”. Perioada 1918-1940 este etichetată drept ocupație străină, când viața economică, materială și culturală stagna. Tov. I. Bodiul denotă prezența unei fantasmagorii halucinante, afirmând că ocupații reprimau cu cruzime acțiunile oamenilor muncii, iar „închisorile siguranței erau pline de cei mai buni fii ai norodului, care îndurau chinurile și-și jertfeau viața în numele libertății” și ca urmare „mai mult de 300 de mii de oameni au emigrat în alte țări pentru a se salva de teroare și tiranie”, fără a aminti de represiunile, de deportările, de închisorile sovietice și de regimul torționar comunist. În pofida acestui adevăr incontestabil, despre care era interzis-a se discuta, I. Bodiul își dorește să antreneze oamenii politici, de creație și de știință în procesul de combatere a propagandei burgheze care „denaturează faptele istorice și dezorientează opinia publică din străinătate”, „exercită o influență negativă asupra conștiinței unor oameni, contribuie, ca ei să-și formeze idei greșite despre destinele poporului nostru în trecut și despre schimbările progresiste, care au avut loc după reunirea Basarabiei cu Patria-mamă”.

Problema de care făcea paradă regimul sovietic era prietenia popoarelor, partidul comunist totdeauna protejând „ca lumina ochilor unitatea și prietenia noroadelor Uniunii RSS” și educând oamenii muncii în spiritul internaționalismului proletar. Cu toate acestea, „societatea noastră încă nu s-a descotorosit cu totul de rămășițele trecutului în conștiința oamenilor, inclusiv de prejudecățile naționaliste, care în ultimul timp s-au intensificat”, mai ales în rândurile carieriştilor și oamenilor „care ocupau în societatea bazată pe exploatare” poziții privilegiate.

Anume aceștia „denaturează realitatea noastră sovietică, opun popoarele care locuiesc în republica noastră unul altuia, răspândesc gogoase despre viața „ca în rai” pe vremuri, fac tot felul de presupuneri, răspândesc zvonuri nesănătoase”. Prin urmare, „față de tendințele naționaliste și alte fenomene negative, care înjosec demnitatea norodului, trebuie să dăm dovadă de o intransigență bolșevică, să nu ne eschivăm de la ele, cum fac unii lucrători, ci să le dăm aprecierea principială, pe care o merită”. Spre regretul lui I. Bodiul, manifestarea de tendințe naționaliste a fost atestată și în rândurile intelectualității, care nu vede „orientarea de clasă a afirmațiilor clevetitoare” ale ideologilor burghezi, dă dovadă „de mărginire națională”, se pronunță în favoarea specificului național „în dauna legăturilor internaționaliste ale poporului sovietic, tratează în mod tendențios neajunsurile obișnuite din

cursul dezvoltării noastre, trag din ele concluzii și păreri greșite”, toate acestea fiind niște aluzii directe la poziția și opiniile scriitorilor exprimate la congres.

I. Bodiul se erijează în postură de istoric imbatabil, identificând originea noastră în simbioza dintre dacii liberi și slavii de est și trece în revistă „legăturile seculare frățești dintre norodul moldovenesc, popoarele rus, ucrainean și alte popoare”: stabilirea de relații comerciale și culturale, alianțe militare și politice, încă din 1359, între „statului feudal moldovenesc, între popoarele moldovenesc, rus și ucrainean”; „încheierea în 1711 a unui tratat de alianță, care prevedea trecerea Moldovei în componența Rusiei și intrarea trupelor ruse pe pământul Moldovei”; Unirea Basarabiei cu Rusia în 1812, „eveniment de uriașă însemnătate istorică”; 28 iunie – Ziua reunirii – marea noastră sărbătoare națională, dată istorică care „va rămâne însă pentru totdeauna în memoria poporului moldovenesc ca o zi de împlinire a unor aspirații ale lui, ca o încheiere victorioasă a luptei împotriva cotropitorilor, ca începutul, pentru o mare parte a poporului moldovenesc, a construirii societății noi, socialiste”.

Pornind de la acest mod de interpretare a evenimentelor istorice, I. Bodiul obligă istoricii să studieze „cum se cuvine... perioada ocupației prin violență a Basarabiei”, „situația economică, socială și culturală a poporului aflat sub călcâiul cotropitorilor, lupta lui eroică pentru unirea cu Patria-mamă – Uniunea Sovietică”. În concluzie, el constată acuzator că „oamenii de știință din republică acordă extrem de puțină atenție elaborării problemelor apropierei națiilor, relațiilor lor reciproce din epoca construirii comunismului”, concluzionând că „lipsurile științei istorice, precum și greșelile din munca politică în rândurile oamenilor muncii sunt folosite de dușmanii noștri ideologici, care caută în fel și chip să denatureze trecutul Basarabiei”.

Deși nu a recunoscut că limba națională a populației majoritare își limitează domeniile de funcționare datorită „politicii naționale leniniste”, totuși I. Bodiul se pronunță pentru îmbunătățirea serioasă a studierii limbilor (NB!!!) în școli, „tehnicumuri” și în instituții de învățământ superior și consideră că „este inadmisibil de a opune limba moldovenească limbii ruse sau invers”. Mai departe, debitează în mod fariseic că „tuturor naționalităților le sunt create condiții egale pentru a se folosi de limba maternă”, susținând că „legile noastre sovietice sunt formulate în stil strict leninist și apără dreptul fiecăruia de a-și alege limba pentru instruirea copiilor săi și pentru a vorbi în viața de toate zilele”, în timp ce scriitorii au atenționat organele de partid și de stat despre reducerea critică a numărului de școli și de instituții preșcolare naționale în centrul Chișinăului și amplasarea lor la periferiile orașului, predarea tuturor disciplinelor de studiu exclusiv în limba rusă în toate instituțiile superioare și medii de specialitate.

În rest, I. Bodiul a prezentat în termeni triumfaliști realizările obținute de R.S.S.M. în domeniile economic, politic, cultural și spiritual, subliniind în mod special succesele din educație, învățământ și necesitatea intensificării educației în spirit marxist-leninist, acordând o atenție aparte cărții artistice și

politice în procesul de formare a concepției comuniste despre lume. El pune nivelul artistic al operelor artistice în relație directă cu nivelul ideologic și condamnă „multe lucrări pe care, citindu-le, e greu totuși să înțelegi ce epocă reflectă ele, interesele cărei societăți servesc ele, pe care anume cititori au ele în vedere”.

În fine, I. Bodiul confirmă că partidul consideră literatura artistică o sferă importantă a muncii ideologice, „ca și față de viața internă de partid” și că „partidul nostru a socotit întotdeauna și socoate drept o directă datorie a sa să îndrumeze activitatea scriitorilor, criticilor și celorlalți lucrători literari, să elaboreze colectiv criteriile obiective de apreciere a creației artistice, care oglindesc interesele fundamentale ale poporului”.

9.4. În spiritual indicațiilor lui I. Bodiul, Adunarea activului republican de partid din 23 decembrie 1965 a adoptat Hotărârea *Cu privire la starea educării marxist-leniniste a oamenilor muncii și măsurile pentru îmbunătățirea ei*, în care se identifică cauzele „educației politice slabe” – intensificarea influenței propagandei burgheze, pierderea simțului de clasă, de mândrie pentru propria Patrie, tratarea greșită a problemelor politice, manifestarea tendințelor naționaliste, răspândirea zvonurilor nesănătoase și starea de spirit nesănătoasă, de aceste metehne fiind afectate unele persoane din rândurile intelectualității, tineretului studentesc. Totodată, se constată că unii tineri manifestă apolitism, comportament imoral, nihilism, servilism față de cultura degradantă a Apusului, atitudine disprețuitoare față de trecutul eroic al poporului nostru, toate aceste fenomene nesănătoase explicându-se „prin neajunsurile serioase din munca educativă în rândurile tineretului și prin lacunele din conducerea de către partid a comsomolului”. S-a accentuat în mod deosebit importanța lucrătorilor de creație din republică – scriitori, artiști plastici, compozitori, artiști de teatru – în lupta pentru construirea comunismului, pentru „formarea omului nou – luptător convins și dârz pentru comunism”. În scopul îmbunătățirii și intensificării educației ideologice a comuniștilor și a tuturor oamenilor muncii din republică, adunarea activului republican de partid recomandă instituțiilor de partid și de stat „să desfășoare larg o propagandă eficientă... a ideilor marxism-leninismului, să intensifice munca, având drept scop educarea oamenilor muncii în spiritul internaționalismului proletar, al patriotismului sovietic și al prieteniei noroadelor, să organizeze pretutindeni studierea creatoare de către toți comuniștii, de către activul fără de partid al republicii a teoriei revoluționare, să folosească mai activ diversitatea mijloacelor de muncă ideologică pentru educarea muncitorilor, colhoznicilor, intelectualilor în spiritul devotamentului neșarmurit față de comunism, al intransigenței față de ideologia burgheză, față de cazurile de manifestare a apolitismului, naționalismului și șovinismului”. Academia de Științe a R. S. S. Moldovenești, lucrătorii științifici de la școlile superioare – filosofi, economiști, istorici, specialiști în drept, în artă, lingviști, literați – sunt obligați „să îmbunătățească hotărât calitatea cercetărilor și predării, să lupte împotriva elementelor de subiectivism și voluntarism în cercetările științifice”, să identifice natura și esența de clasă a curentelor și grupărilor antipartinice”, să intensifice

„lupta partidului împotriva abaterilor antileniniste, împotriva a tot felul de manifestări de oportunism, revizionism și sectarism, pentru puritatea ideilor marxism-leninismului”, să dezvolte „adânc și creator teoria pe baza practicii construcției socialiste și comuniste”, iar scriitorilor și oamenilor de artă din Moldova li s-a cerut să elaboreze „problemele teoretice ale partinității și caracterului popular al literaturii și artei, interacțiunii și îmbogățirii reciproce a culturilor naționale în perioada construcției comuniste”. Literatura și arta sunt amplasate „pe linia înaintată a luptei ideologice pentru comunism”, organizațiile de partid ale uniunilor de creație fiind chemate „să sporească mereu călirea ideologică-teoretică a lucrătorilor de creație, să perfecționeze măiestria lor profesională, să le ascute pasiunea și intransigența partinică față de ideologia burgheză”. În concluzie se menționează că datorită „cetățenească a scriitorilor, artiștilor plastici, compozitorilor, a tuturor celor ce muncesc pe nobilul tărâm al literaturii și artei este de a crea opere demne de marea noastră epocă, opere, pătrunse de optimism și de ideile comuniste dătătoare de viață”, în spiritul „partinității și realismului socialist”. Într-un cuvânt, ideologie, fidelitate pentru comunism, internaționalismul proletar, realismul socialist și ostilitate față de concepțiile dușmănoase ale ideologiei burgheze, față de principiile esteticii burgheze, față de decadentismul și misticismul, modernismul și formalismul din sistemul capitalist.

10. Referitor la Comunicatul de presă (ATEM): Congresul III al Scriitorilor din Moldova, acesta nu se distinge nici prin originalitate, nici prin profunzimea analizei și expunerii procesului de desfășurare a Congresului al III-lea al Uniunii Scriitorilor. Acest comunicat de presă este elaborat în conformitate cu tradițiile oficializate ale agențiilor sovietice de presă care spun totul fără a spune nimic, deși Nil mortalibus arduum est, adică „nu există nimic inaccesibil”. Declarăm acest adevăr pentru a atenționa cititorul acestei cărți că autorii Comunicatului de presă manifestă o autentică virtuozitate invidiabilă de prestidigitator verbal în modul de a prezenta succint discursurile de la congres, eșalonând cu o logică invincibilă de partid, toate problemele discutate, fără a menționa însă, cel puțin aluziv, problemele tabu de atunci discutate la congres: revenirea la alfabetul latin, reducerea numărului de școli și grădinițe românești, predarea exclusivă în limba rusă a disciplinelor universitare, falsificarea impardonabilă a istoriei noastre naționale, indiferența în raport cu patrimoniul nostru cultural-istoric, micșorarea agasantă a tirajelor de carte românească etc., probleme care au enervat, indispus, indignat, iritat, revoltat și i-au înfuriat boșii de la partid în așa măsură încât au declanșat o grandioasă campanie educativă de spălare a creierilor în spiritul ideologiei comuniste, al prieteniei popoarelor, al internaționalismului proletar, al caracterului de partid al literaturii și al realismului socialist.

Este momentul oportun să amintim că proximitatea geografică a R.S.S.M. și a R.S.R. a contribuit în mod decisiv la conservarea dacă nu totală, cel puțin a unor reminiscențe de conștiință națională românească, realitate recunoscută și de demnitarilor sovietici care erau conștienți că între R.S.S.M. și R.S.R. există o „oarecare comunitate lingvistică și culturală”.

Tocmai din aceste considerente, conducerea comunistă a Moscovei a declanșat o confruntare ideologică și propagandistică privind „naționalismul și revizionismul român”, declarându-le ca fiind adversari, mult mai grav decât imperialismul mondial, al regimului comunist de la Moscova. Așadar, ca urmare a poziției deosebite a conducătorilor PCR în problema construirii comunismului, a colaborării economice și politice în cadrul lagărului socialist, România „frățească” a devenit subit oponent politic și ideologic al U.R.S.S. și al tuturor statelor socialiste. De această dată noua „conflagrație mondială” de natură politică și ideologică afecta nu numai Moscova, dar și Chișinăul, care căuta să apere „cuceririle socialismului realizate sub Puterea Sovietică” și să opună rezistență influenței pe care o exercita propaganda românească asupra populației din R.S.S.M.. Dacă campaniile de „contracrarare a influenței burgheze” din Apus, războiul informațional din R.S.S.M. nu a fost unul formal”, întrucât „demnitarii de partid au dat dovadă de un zel deosebit, de o combativitate ieșită din comun, contaminând cu ura lor de clasă nu doar „aparaturile ideologice”, ci și o parte din „oamenii muncii”. Mobilizarea generală a sistemului propagandistic și instituirea unei atmosfere generale de românofobie în R.S.S.M. sunt certificate de numărul impresionant de hotărâri ale CC al PCM și de documente de partid și de stat elaborate în R.S.S.M., care combăteau poziția „României revizioniste” și a „naționalismului moldovenesc”, care s-a manifestat cu perversitate la congresul al III-lea al scriitorilor. De altfel, toate aspectele negative existente în R.S.S.M., dar mai ales cele de ordin politic, ideologic, propagandistic, cultural sau național erau etichetate ca fiind o consecință a influenței pernicioase a propagandei românești. În aceste condiții, România încetează a fi considerată „țară socialistă soră”, iar oamenii de cultură, de știință, inclusiv istoricii români, sunt etichetați cu calificativul burghez, asupra lor dezlănțuindu-se toată antipatia și ura proletară, acumulată de propaganda sovietică în perioada interbelică și în perioada războiului. Merită să reamintim că antipatia și ura proletară s-au extins și asupra populației românești din R.S.S.M., care cunoscuse deja binefacerile sovietice: foametea, represaliile, deportările și teroarea din perioada postbelică.

Oamenii de cultură, de știință, scriitorii și chiar unii oameni politici din prezent sunt conștienți de mentalitatea de sclav a multor basarabeni, de inconștiența lor identitară și de rătăcirea lor națională și caută să facă tot posibilul pentru a-i scoate la lumină și a-i readuce, după 200 de ani de orbecăială, alături de frații lor de sânge – poporul român. Totuși, românul, ca toate popoarele, are de toate: și bune, și rele, dar excelează mai ales domeniul valorilor negative. Numai în felul acesta am putea explica faptul că basarabeanul manifestă o oarecare reticență (ca să nu zicem ură) față de frații săi români și demonstrează o „dragoste nemărginită” față de ex-puterea sovietică și față de ruși. În această ordine de idei este concludent următorul caz cu semnificație de parabolă. La întrebarea de ce manifestă ură față de români, un țăran răspunde că această atitudine este determinată de faptul că, pe vremuri, un jandarm român l-a binecuvântat cu o palmă pe fratele lui mai

mare pentru că nu dăduse cu var, în ajunul Paștelui, pomii din fața casei, dar fiind întrebat unde se află fratele lui în momentul discuției, țăranul a răspuns că acesta a fost împușcat de ruși. Am putea trage două concluzii din această parabolă: 1) țăranul ține minte o ofensă, dar uită o crimă; 2) ofensa adusă de un frate e cu mult mai dăunătoare, mai pernicioasă decât crima comisă de un străin. *Mens vertitur cum fortuna!* (Adică: imaginea ideilor se modifică odată cu schimbarea situației).

Evident, această mentalitate a basarabeanului constituie un sol propice pentru activitatea și prosperarea celor mai teribili aventurieri politici – în special partidele și adepții lor de stânga: PCR, PSM și Partidul Nostru – , care au preluat ideologia comunistă mistificată, falsificată, contrafăcută sau denaturată și moldovenismul agramat și ignorant, susținând idei perimate, inventate care nu își află locul decât la coșul de gunoi al istoriei: moldovenii constituie altă națiune în raport cu poporul român, „limba moldovenească” este o limbă distinctă față de limba română, statul moldovenesc este mai vechi decât cel român, cultura și tradițiile moldovenești sunt mai apropiate de cele ale popoarelor slave etc. Și ca urmare dezvoltarea ulterioară a Republicii Moldova se cere a fi orientată spre vectorul asiatic, dar nu spre cel european. Adepților moldovenismului belicos și agresiv nu le rămâne decât să ne identifice o origine asiatică (așa cum ne-au declarat ca provenind din simbioză daco-slavă) și și-au realizat toate proiectele lor „științifice”, având pe viitor să-l transpună în viață și pe cel practic – aderarea la comunitatea vamală euro-asiatică. Acestea ar fi, în fond, cauzele românofobiei din trecut și prezent și este firesc să formulăm concluziile de rigoare pentru a exclude repetarea trecutului, întrucât războiul propagandistic antiromânesc și-a concentrat forțele principale de asalt în Republica Moldova și datorită oamenilor de știință constă în identificarea, combaterea și eliberarea românilor basarabeni din prizonieratul prejudecăților, erorilor, relicvelor pestilențiale și rățăcirilor din trecut.

11. Așadar, nu putem nega faptul că ideologia sovietică era bazată pe principiul *divide et impera* („dezbină și stăpânește”), de aceea, numai cunoscându-i esența strategică, putem descifra intențiile adevărate ale antiunioniștilor din prezent.

Pornind de la ideea că *verum plus uno esse non potest* („mai mult decât un adevăr nu poate fi”), vom încerca să examinăm adevărata natură a moldovenismului. Pentru a pătrunde în ideologia neocomuniștilor sau neosocialiștilor moldoveni, termenul dat denotând ideea „cetățean al Republicii Moldova” independent și suveran, se cere să identificăm caracteristicile distinctive ale moldovenismului susținut și promovat cu agresivitate și ură de clasă de reprezentanții partidelor respective.

Așa cum am demonstrat anterior, în perioada 1944-1965, situația internă în domeniul spiritual din R.S.S. Moldovenească se caracterizează prin următoarele note distinctive: utilizarea alfabetului rusesc și a sintagmei cu pretinsă semnificație terminologică „limbă moldovenească” în locul sintagmei limbă română, scrierea cu alfabet rusesc, punerea la baza moștenirii clasice a principiului teritorial, falsificarea impardonabilă

a istoriei etc., în timp ce scriitorii au lansat ideea renunțării la minciună și a revenirii la adevărul științific.

După 1989, cea mai mare parte a intelectualității și comunității științifice basarabene este conștientă că vorbește limba română și face parte din națiunea română și numai unii lideri politici și unele elemente antiromânești promovează un moldovenism primitiv. Fiind bazat eminent pe minciuni și pe falsificarea faptelor istorice, moldovenismul se dovedește a fi foarte zgomotos și turbulent, demonstrând actualitatea dictonului latin *facundus est error, cum simplex sit veritas* („minciuna este locvace, iar adevărul e simplu”). În linii mari, moldovenismul presupune credința în cel puțin una din următoarele teze:

- poporul moldovenesc a apărut ca urmare simbiozei dintre dacii estici și populația est-slavă;
 - există o limbă moldovenească, distinctă de limba română;
 - alfabetul tradițional al „limbii moldovenești” este alfabetul rusesc;
 - există un popor moldovenesc diferit de cel român;
 - toți românii sunt hoți, țigani și leneși;
 - rușii ne sunt amici, iar românii inamici;
 - fericirea basarabenilor vine de la ruși, iar toate nevoile – de la români;
 - românii sunt fasciști, iar rușii – aliați;
 - românii sunt într-atât de săraci încât își vopsesc geamurile în negru;
 - în 1812, Rusia a eliberat Basarabia de sub jugul turc;
 - la 27 martie 1918, a avut loc anexarea Basarabiei la România;
 - la 28 iunie 1940, a avut loc eliberarea Basarabiei de către U.R.S.S.;
 - dacă Republica Moldova s-ar uni cu România, basarabenii ar fi pe poziție de robi în noul stat;
 - pe timpul regimului sovietic viața era foarte bună;
 - susținerea aderării la uniunea vamală euro-asiatică și condamnarea cursului european al Republicii Moldova;
 - la 7 aprilie 2009, a fost o lovitură de stat organizată de către serviciile secrete române;
 - județele moldovene din România au fost anexate fără pic de rușine și acum trebuie eliberate și unite cu Republica Moldova;
 - Ștefan cel Mare, Mihai Eminescu și Ion Creangă au fost moldoveni!
- După declararea Independenței, forțele ostile independenței și ignoranței au continuat să mizeze pe ideea existenței unei limbi moldovenești și a unui popor moldovenesc. Și au procedat în acest fel din cauză că erau fie îndoctrinați de ideologia sovietică, fie în serviciul serviciilor secrete rusești, fie ignoranți (dar mai puțin probabil).

Odată cu refuzul de a indica apartenența națională în pașapoartele eliberate de administrația Republicii Moldova, din motive parțial justificate (unii cetățeni se declarau români, alții moldoveni, iar un număr relativ mic se autoidentificau daci) și odată cu completarea rubricii naționalitate cu calificativul „cetățean al Republicii Moldova” (de parcă pașaportul respectiv nu este eliberat unui cetățean al Republicii Moldova, ci al Patagoniei),

am constatat că unii rusofoni, puțin mai spălăței, au început a se declara moldoveni, pe motivul că sunt cetățeni ai Republicii Moldova.

Dacă până adineaori adeptii moldovenismului erau, de cele mai multe ori, străinii, nostalgicii și agenții regimului sovietic, în prezent aceștia sunt oameni politici, care la declararea Independenței nu aveau decât 20-30 de ani, și nu ne rămâne decât să-i bănuim de colaboraționism cu forțele străine, ostile independenței Republicii Moldova, forțe care, fiind conștiente de ireversibilitatea revenirii la U.R.S.S., fac tot posibilul pentru a ține Republica Moldova în zona de influență politică și economică a Rusiei, chiar dacă aceasta se declară susținătoare ardentă a principiilor democratice, rămânând în realitate tot atât de avidă de teritorii străine ca și predecesoarea sa, U.R.S.S. (a se vedea în această ordine de idei agresiunea Rusiei asupra Republicii Moldova, a Georgiei și asupra Ucrainei). În condițiile actuale, adeptii moldovenismului au drept reper teoretic faptul că toți cetățenii Republicii Moldova, indiferent de apartenența lor națională, sunt moldoveni, așa cum o demonstrează rubrica pașaportului „cetățean al Republicii Moldova”.

12. La ora actuală, unul din cavalerii fervenți ai moldovenismului și succesori fideli ai lui N. Mohov și A. Lazarev la Chișinău este Vasile Stati, care încearcă din răspuțeri să demonstreze că moldovenii sunt diferiți de români și în acest scop scoate de la naftalină ideea perimată că moldovenii s-ar trage din volohi – dacii liberi, iar românii din valahi – dacii romanizați (deși în unele locuri chiar el afirmă că valahii și volohii sunt același popor), fără să amintească că este vorba de același cuvânt, pronunțat diferit în limbile sud-slave și germanice și în limbile est-slave și fără să-și pună întrebarea: cum au reșit românii să romanizeze populația, deținând doar o treime din teritoriul ei și cum s-a ajuns la o unitate atât de perfectă a limbii vorbite de urmașii dacilor și chiar nu este nicio legătură între moldovenii – volohii de la est de Carpați și românii – valahii dintre Carpați și Dunăre?

Vasile Stati se aventurează și inventează o pseudoteorie în care susține că limba moldovenească este diferită de cea română (în unele locuri afirmă că chiar dacă româna și moldoveneasca nu se deosebesc foarte mult din punct de vedere gramatical și lexical, dar oricum sunt distincte). Stati susține că limba moldovenească este mai veche decât limba română. El apelează la unele raționamente false, este destul de incoerent în argumentația sa care de multe ori este împănată cu tot felul de artificii polemice și face frecvent uz de trucuri perfide, mai ales când citează trunchiat și rupt din context autori români care se referă la limba moldovenească sau poporul moldovean din evul mediu. Prin urmare, Vasile Stati procedează ca un politruc fidel al aberațiilor comuniste pentru a demonstra existența unei identități moldovenești, a unei limbi moldovenești și a unui popor moldovenesc (Stati, *Limba moldovenească și...*; Stati, *De ce moldovenii nu...*; Stati, *Dicționar ...*).

Tot în calitate de urmaș al teoreticienilor de altă dată ai moldovenismului este momentul să-l pomenim și pe pretinsul politician și om de știință Victor Stepaniuc care în anul 2006 a susținut teza de

doctorat în istorie *Statalitatea poporului moldovenesc*, lucrare în mare parte plagiată din volumul lui Vasile Stati *Istoria Moldovei*. În fine, cel mai important este faptul că nici Vasile Stati și nici Victor Stepaniuc nu sunt originali în nici un fel, ci sunt niște plagiatori elementari ai lucrării lui Artiom Lazarev din anul 1974 *Statalitatea sovietică moldovenească și problema basarabeană*. Așadar, Vasile Stati și Victor Stepaniuc sunt niște „bastruci”, copii de suflet ai lui Artiom Lazarev. Mai mult decât atât, chiar și pretinsul, afectatul și bombasticul politicastru Igor Dodon își trag originea, ideologia și potențialul belicos din A. Lazarev.

Așadar, politica de rusificare și de abrutizare a românilor basarabeni inițiată de sovietici și condamnată de participanții la Congresul al III-lea al scriitorilor în prezent se perpetuează în gândirea unor nostalgici și sclavi ai trecutului, a unor vânzători de neam și țară sau a unor ignoranți.

13. Chiar dacă documentele de partid, publicațiile de atunci, inclusiv oratorii la Congresul al III-lea au supus unei critici furibunde filmele *Omul care merge după soare* (scenariul V. Gagiuc, regia M. Kalik), *Ultima lună de toamnă* (după nuvela cu același nume de Ion Druță), piesa *Casa mare* de I. Druță, romanele *Singur în fața dragostei* de Aureliu Busuioc, *Disc* de Gheorghe Meniuc, scriitorii au continuat, în pofida hotărârilor de partid, a persecuțiilor, a concedierii din serviciu etc., să discute problemele respective și să nu respecte prescripțiile de partid ale realismului socialist, probă concludentă servind romanele *Povestea cu cocoșul roșu* de Vasile Vasilache, *Zbor frânt* de Vladimir Beșleagă, poeziile lui Petru Cărare care au fost editate după congres și „au constituit fondul de rezistență al artei și culturii naționale din acea epocă vitregă, sufocantă...” (Beșleagă, *Rezistența prin...*, p. 36). Cu alte cuvinte, toate domeniile de artă (literatură, cinematografie erau cenzurate brutal și drastic de organele de partid și de stat, iar autorii lor, oamenii de creație, erau sancționați cu asprime, deși în condițiile monstruosului regim torționar sovietic arta, viața spirituală era probabil unicul domeniu, în care conștiința noastră națională se mai putea manifesta și mai putea opune rezistență.

Totuși, chiar și după acest congres poeții adevărați continuau să-și manifeste dezacordul față de ideile artistice și politice promovate de partidul unic. Astfel, Vasile Vasilache în romanul său de o mare forță satirică vizând realitățile socialismului prezintă situația în care a ajuns românul basarabean: boul, zimbrul de altă dată, care era pe vremuri mândria codrilor, stăpânul izvoarelor, semnul demnității din stema țării, a ajuns un animal umil, bleg, ignobil, de râsul lumii. Reacția cerberilor puterii și partidului a fost promiță și violentă, revista *Comunistul Moldovei* (nr. 5, 1973, pag. 75) publicând o recenzie distrugătoare, semnată de lacheii regimului I. Racu și V. Senic. Drept grațitudine, scriitorului Vasile Vasilache i s-a interzis, pentru mai bine de 15 ani, să publice vreun text original. În pofida tuturor persecuțiilor sovietice și-a păstrat demnitatea și verticalitatea de poet și cetățean, scriitorul Petru Cărare, care și-a permis să blameze regimul sovietic de ocupație în mai multe poeme, semnificativ în această ordine de idei fiind poemul *Oaspete nepoftit: Noi avem un hoț în casă, / Noi cu hoțul stăm la masă, – / Ne-a*

ieșit mai ieri în cale / Cu idei și cu pistoale. / Și-acum să ne ia se-ndură / Și bucata de la gură. / Și-ncă altă noutate: / Ești dator să-i spui și frate. / Dar să-i dai – în loc de pită – / Un calup de dinamită!

14. Așadar, campania inițiată de liderii P.C.M. imediat după încheierea lucrărilor Congresului al III-lea al Uniunii Scriitorilor din Moldova este, în mare, o repercusiune a tensionării relațiilor politice, economice și ideologice dintre România și U.R.S.S.: refuzul României de a fi o anexă agricolă a CAER-ului; respingerea ideii de subordonare politică în raport cu Moscova (nu există frate mai mare, tot așa cum nu există partid subordonat); adoptarea *Declarației cu privire la poziția Partidului Muncitoresc Român în problemele mișcării comuniste și muncitorești internaționale* (cunoscută în istoriografie ca *Declarația din aprilie 1964*), adoptată de către Plenara lărgită a CC al PMR din 15-22 aprilie 1964; editarea lucrării lui Karl Marx *Însemnări despre români*; pretențiile teritoriale legitime ale României față de U.R.S.S. (Basarabia, Nordul Bucovinei, ținutul Herța și insula Șerpilor); restituirea tezaurului român și a arhivei P.C.R. care se află la Moscova etc. Din aceste considerente, U.R.S.S. radiază România din lista țărilor-surori și o consideră adversar nedeclarat, fapt ce s-a reflectat direct asupra situației din R.S.S.M. și mai ales asupra relațiilor cu România, problemele de istorie, de limbă, de identitate națională, de origine etnică fiind readuse în actualitate și interpretate numai prin prisma intereselor geopolitice ale U.R.S.S..

Pare a fi oarecum rațională poziția forțelor conducătoare de la Moscova și Chișinău în problema promovării unei politici ostile față de România, dar ea pare a fi irațională în raport cu intelectualitatea din R.S.S.M., care la acea vreme devenise, în fond, în urma deportărilor, represiunilor și terorii, obedientă și fidelă statului sovietic. Chiar dacă excludem modul condițional din interpretarea evenimentelor istorice, am putea admite că puterea sovietică ar fi avut mai multe șanse de izbândă, dacă ideologiei ei nu ar fi făcut abuz de minciuni în problema calificării evenimentelor din 1812, 1918, 1940, a etnogenezei populației din Basarabia, a denumirii limbii, a impunerii alfabetului rusesc etc., întrucât majoritatea populației se împăcase deja cu gândul ireversibilității istoriei. În acest sens este concludent faptul că la Congresul al III-lea nimeni nu s-a pronunțat împotriva puterii sovietice sau împotriva partidului comunist, toate doleanțele referindu-se la chestiuni de natură imaterială: alfabet latin, extinderea numărului de grădinițe și școli naționale, predarea în instituțiile superioare și medii de specialitate în limba română, mărirea tirajelor de carte românească, salvagardarea patrimoniului cultural-istoric etc. Dacă acesta era naționalism românesc și atitudine filoromână, atunci nimeni nu știe ce înseamnă cu adevărat naționalism.

De altfel, războiul propagandistic inițiat de Moscova și susținut cu mare avânt politic de conducerea de la Chișinău împotriva României „naționaliste și revizioniste” și împotriva „naționalismului” românesc din R.S.S.M. a durat până la prăbușirea imperiului sovietic, iar în multe privințe continuă să fie promovat de unele forțe nostalgice și în prezent.

Campania antiromânească s-a manifestat, în primul rând, prin intensificarea educației marxist-leniniste a oamenilor muncii, dar în mod practic prin: interzicerea importului de carte din RSR și a abonării la presa din RSR de către populația R.S.S.M.; bruiajul în R.S.S.M. al emisiunilor radio și TV din RSR și din alte state occidentale; limitarea oficială a contactelor umane dintre românii din R.S.S.M. și RSR; neutralizarea manifestărilor „naționaliste” ale românilor din R.S.S.M.; cultivarea românofobiei în R.S.S.M.; promovarea insistentă a ideii despre existența a două popoare est-romanice – român și „moldovenesc” – și a două limbi est-romanice – română și „moldovenească”; etichetarea cu calificativul „naționalist” a tuturor celor care nu acceptau existența unei limbi moldovenești și a unui popor moldovenesc.

15. Deci, declanșarea în toată amploarea a războiului propagandistic antiromânesc din R.S.S.M. s-a produs imediat după Congresul al III-lea al Uniunii Scriitorilor din 14-15 octombrie 1965, la care mai mulți scriitori și intelectuali basarabeni protestaseră vehement împotriva politicii de rusificare a PCM, ceruseră revenirea la grafia latină în R.S.S.M. și condamnarea înălțării de-a lungul Prutului a unui „zid chinezesc”. A fost pentru prima oară în istoria postbelică, când revendicările scriitorilor și savanților din R.S.S.M. au coincis, fie și parțial, cu modul de interpretare și de evaluare a istoriografiei „burgheze” din Occident și cu cele ale savanților și politicienilor din RSR (Negru, *Congresul III...*, 76). În aceste condiții, conducerea R.S.S.M. și U.R.S.S. au intuit o relație evidentă între cursul „deosebit”, interpretările istorice din R.S.R. și revendicările „naționaliste” ale scriitorilor din octombrie 1965, dar mai ales dintre poziția oficială a RSR și intensificarea bruscă a „naționalismului” în R.S.S.M.. Plus la toate, conducerea de la Chișinău admitea o eventuală sincronizare a acțiunilor „naționaliștilor interni” din R.S.S.M. cu cele ale „naționaliștilor externi” din RSR, din care motiv conducerea de partid și de stat de la Chișinău a provocat începutul unei ofensive pe plan ideologic atât împotriva cursului „naționalist al RSR, cât și împotriva „naționalismului proromân” din R.S.S.M. (Negru, „Cursul deosebit”..., p. 19-20).

Campania războiului propagandistic antiromânesc, declanșată la finele anului 1965, continuă și în prezent, deși nu are un caracter oficial, fiind promovată de unele partide și de persoane filoruse.

15.1. Dată fiind politica externă autonomistă a României și ca urmare a deteriorării relațiilor româno-sovietice în anii 1958-1965, R.S.S. Moldovenească devine o bază pentru operațiunile clandestine împotriva României, Moscova luând o serie de contramăsuri: închide granița dintre RPR și RSS Moldovenească, întrerupe contactele politice și culturale directe, politica României fiind etichetată acum „deviaționism naționalist”. Așa cum rezultă din discuția din cadrul celei de-a IX-a Plenare a C.C. al P.C. din R.S.S. Moldovenească (septembrie 1959), scriitorii, lingviștii, antropologii și etnologii moldoveni care îndrăzniseră să recunoască similarități cu cultura română au fost acuzați de „propagandă naționalistă”, iar unii dintre ei au

plătit chiar cu viața (Situția este supusă unei analize detaliate în: Cojocaru, *Confruntarea ...*, p. 97)

15.2. În această conjunctură politică internă și externă, CC al PC din RSS Moldovenească a convocat în luna septembrie 1959 o plenară, la care a fost examinată situația politică din R.S.S.M. și combătute dur unele tendințe naționaliste ale intelectualității basarabene, care încet, dar sigur, își revenea din anchiloza conștiinței naționale care a fost substituită prin conștiința proletară internaționalistă sovietică. Plenara din septembrie 1959 a țintuit la stâlpul infamiei o serie de personalități marcante ale renașterii naționale și culturale din Basarabia, lovind cu cruzime în scriitorii Vasile Coroban, George Meniuc, Nicolae Romanenco, Petru Cărare, Vladimir Beșleagă etc. În curând, au fost reauduse în atenția publicului vechile dogme proletkultiste despre limbă, literatură, identitate și cultură, parțial lustruite, multiplicat în presă, strecurate în manualele școlare și difuzate și propagate de la catedre și la întrunirile publice. În pofida acestor decizii abuzive și coercitive, scriitorul Andrei Lupan protesta împotriva practicilor de mutilare a limbii, iar istoricul literar Ion Vasilenko pleda deschis pentru revenirea la alfabetul latin, ca veșmânt firesc al limbii române dintre Prut și Nistru. În cadrul ședințelor plenarei din 1959, au fost condamnate dur manifestările de naționalism din cadrul Universității unde un „mic grup de studenți, inclusiv în rândurile unor absolvenți ai Universității: Andronachi, Bătrânu, Badiu, Ababii, Tecuci și alții”, intoxicați „de literatură română burgheză, pe care i-a pus-o la dispoziție nu altul decât același Coroban din fondurile pentru uz intern ale filialei Academiei, a recurs la declarații cu caracter naționalist” și „afișa în căminul studentesc foi volante scrise de mână, făcea pe caiete note cu următorul conținut: „Trăiască România în hotarele ei de altădată, jos ocupanții!”, „Jos alfabetul rus, trăiască al nostru, cel latin!”, „Trăiască națiunea noastră, domnilor!”, iar la o adunare a studenților Andronachi a declarat că „problema Basarabiei nici până în prezent nu a fost rezolvată” (A se vedea: Negru, Negru, „*Cursul deosebit*” al ..., p. 16).

15.3. În fine, oficialitățile ideologice, politice și de stat, sub conducerea noului prim secretar al PC(b) din Moldova Ivan Bodiul, au pus în aplicare un program diabolic de ofensivă asupra intelectualității și activității acesteia, în special asupra oamenilor de creație. În primul rând, limba română a fost exclusă aproape în totalitate, ca limbă de predare, din învățământul superior, iar manualele românești au fost sechestrate și arse. În al doilea rând, a fost inițiată o furibundă campanie propagandistică antiromânească, secundată de publicarea unor ediții antinaționale, scrise la comandă, toate în rusește, fiind îndreptate împotriva a tot ce e național și tirajate în sute de mii de exemplare. S-a redus în mod considerabil volumul de publicații românești, majoritatea tipăriturilor fiind ediții de sute de mii de exemplare în limba rusă.

Și învățământul mediu a fost grav afectat de factorul ideologicopolitic, acest lucru realizându-se prin comasarea, în ritm galopant, școlilor naționale cu cele ruse, astfel încât acestea deveneau mixte, ruso-moldovenești și, în consecință, se transformau în instrumente docile

de promovare a deznaționalizării, rusificării forțate a noilor generații. O situație similară atestăm și în instituțiile preșcolare, grădinițele naționale fiind desființate.

15.4. În fine, mai există un factor important care a determinat tensionarea situației în R.S.S.M. – constituirea unei stări de spirit negative față de regimul sovietic bodiulist, care nu doar pe motivul că reprima creația în genere și adevărul istoric, ci și din cauza că se aventurase într-o ofensivă furibundă împotriva cadrelor naționale din învățământ, din sfera organelor de conducere, din administrația publică, și din instituțiile politice. În acest context, tineretul de creație – scriitori, ziariști, care nu mai puteau fi acuzați de ideologie burgheză naționalistă (ca cei cu studii făcute în România interbelică), a pornit o mișcare masivă, energică, cerând schimbarea stării de lucruri, și mai întâi a conducerii Uniunilor de creație, mai ales-a Uniunii Scriitorilor.

De altfel, teroarea sovietică de sorginte rusească în domeniul cultural, spiritual, național, politic și ideologic este dominantă până în prezent, chiar dacă aceasta se exercită acum de „democrația” de redacție rusă prin intermediul unor cozi de topor autohtone.

Așadar, situația politico-ideologică, culturală și spirituală din R.S.S.M. era determinată în funcție de relațiile dintre România și U.R.S.S.: cu cât relațiile erau mai apropiate, cu atât mai liberală era situația din R.S.S.M. și invers. La mijlocul anilor '70 din secolul trecut, deteriorarea relațiilor româno-sovietice a ajuns la apogeu în luna septembrie 1964, când delegația română a pus pe tapet în fața delegației sovietice toate problemele existente între cele două state: restituirea tezaurului român, restituirea arhivei PCR și revizuirea frontierelor ca urmare a ilegalității pactului Ribentrop-Molotov, în baza căruia U.R.S.S. a ocupat în 1940 Basarabia și Nordul Bucovinei.

16.0. Oamenii de cultură, de știință, scriitorii și chiar unii oameni politici din prezent sunt conștienți de mentalitatea de sclav a multor basarabeni, de inconștiența lor identitară și de rătăcirea lor națională și caută să facă tot posibilul pentru a-i scoate la lumină și a-i readuce, după 200 de ani de orbecială, alături de frații lor de sânge – poporul român. Totuși, românul, ca toate popoarele, are de toate: și bune, și rele, dar excelează mai ales domeniul valorilor negative. Numai în felul acesta am putea explica faptul că basarabeanul manifestă o oarecare reticență (ca să nu zicem ură) față de frații săi români și demonstrează o „dragoste nemărginită” față de ex-puterea sovietică și față de ruși. În această ordine de idei este concludent următorul caz cu semnificație de parabolă. La întrebarea de ce manifestă ură față de români, un țăran răspunde că această atitudine este determinată de faptul că, pe vremuri, un jandarm român l-a binecuvântat cu o palmă pe fratele lui mai mare pentru că nu dăduse cu var, în ajunul Paștelui, pomii din fața casei, dar fiind întrebat unde se află fratele lui în momentul discuției, țăranul a răspuns că acesta a fost împușcat de ruși. Am putea trage două concluzii din această parabolă: 1) țăranul ține minte o ofensă, dar uită o crimă; 2) ofensa adusă de un frate e cu mult mai dăunătoare, mai pernicioasă decât

crima comisă de un străin. *Mens vertitur cum fortuna!* (Adică: imaginea ideilor se modifică odată cu schimbarea situației).

Dacă în perioada sovietică promovarea ideii moldovenismului era justificată, deși mulți intelectuali care susțineau această doctrină erau învinuiți de naționalism local sau românesc camuflat (evident, cu excepția ideologilor oficiali ca A. Lazarev, N. Mohov etc.), în prezent, a promova moldovenismul înseamnă a adera la o doctrină istorică depășită, la o ideologie de stat perimată și a dispune de o viziune patologică asupra lumii.

În fine, evoluția sinuoasă a istoriei contemporane demonstrează cu lux de probe irecuzabile eșecul total al comunismului și al politicii naționale bolșevice leniniste prin faptul că sistemul acesta s-a prăbușit, motivul fiind unul: ideea comunismului era bazată pe minciună totală!!!!

BIBLIOGRAFIE

1. Anton Mioara, Chiper Ioan. *Instaurarea regimului Ceaușescu. Continuitate și ruptură în relațiile româno-sovietice. Documente*. București: Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, Institutul Român de Studii Internaționale Nicolae Titulescu, 2003.
2. *Arhiva regională din Odessa*, f. nr 150, op. 1, unitate de păstrare 811. Bahnaru Vasile. *Calvarul limbii române în timpul dominației sovietice (studiu și documente de arhivă)*. Chișinău: Elan Poligraf, 2015.
3. Bahnaru Vasile, *Calvarul limbii române în timpul dominației sovietice (studiu și documente de arhivă)*. Chișinău, 2015.
4. Bahnaru Vasile, Cojocaru Gheorghe E. *Congresul al III-lea al Uniunii Scriitorilor din RSS Moldovenească (14-15 octombrie 1965)*. Chișinău: Editura: Tehnica-Info, 2016.
5. Beșleagă, Vladimir, *Rezistența prin cultură*. // Limba Română. Nr 7-8. Anul XX. 2010.
6. Boca Ioana. *1956 – Un an de ruptură. România între internaționalismul proletar și stalinismul antisovietic*. București: Fundația Academia Civică, 2001.
7. Botezatu Grigore. *Stenograma Consfăturii convocate de Comisariatul Învățământului din R.S.S. Moldovenească pe data de 10 martie 1941*. // Destin român. Revistă de istorie și cultură. 2006. Nr. 1(45).
8. Buga Vasile. *O vară fierbinte în relațiile româno-sovietice. Convorbirile de la Moscova din iulie 1964*. București: Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2012.
9. Buga Vasile. *Pe muchie de cuțit. Relațiile româno-sovietice (1965-1989)*. București: Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2003.
10. Bruhis Michael. *Rusia, România și Basarabia. (1812, 1918, 1924, 1940)*. Ch., Editura Universitas, 1992.
11. Burlaca Ludmila. *Identități colective în România și în Republica Moldova în comunism și postcomunism*. //http://istoriaintimp. blogspot.com/2015/01 / identitati-colective-in-romania-si-in.html.
12. Cantemir Dimitrie. *Opere complete*, IX, t. 1. București, 1983.
13. Căraș Dan, Buga Vasile. *Putere și societate. Lagărul comunist sub impactul destalinizării – 1956*. București: Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2006.

14. Cărăuș Dan. *Între Beijing și Moscova. România și conflictul sovieto-chinez*. Vol. I 1957-1965. București: Editura Institutului Cultural Român, 2004.
15. Cărăuș Dan. *România și schisma sovieto-chineză. V. Demersul sovietic, 1963*. // Arhivele Totalitarismului, nr 32-33, 3–4/2001.
16. Cărăuș Dan. „*Tot mai departe de Moscova...*” *Politica externă a României în contextul conflictului sovieto-chinez. 1956-1965*. București: Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2011.
17. *Cântăreți ai primelor cincinale*. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1974.
18. Cemârtan. Romeo. *Situația și evoluția vieții bisericești din R.S.S.M. în perioada 1945-1962*. // Destin românesc. Revistă de istorie și cultură. Serie nouă, 2010, nr. 3-4.
19. Chifu Iulian. *Basarabia sub ocupație sovietică și tentative contemporane de revenire sub tutela Moscovei*. București: Politeia-SNSPA, 2004.
20. Ciobanu Ion. *Despre unele probleme ale dezvoltării limbii moldovenești*” // Moldova socialistă din 22 martie 1950.
21. Ciorănescu George. *Romania în politica externă a României (1944-1986)*. // Patrimoniul. Chișinău, nr 4.
22. Cojocaru Gheorghe E. *Confruntarea sovieto-română pe frontul ideologic din RSS Moldovenească (1968-1979)*. *Studiu și Documente*. Chișinău: Editura Tipo Moldova, 2011.
23. Cojocaru Gheorghe E. *Explozia „problemei teritoriale” în relațiile sovieto-române*. // România – supraviețuire și afirmare prin diplomatie în anii Războiului Rece. Comunicări, articole, studii. Vol. 3. Coordonator ambasador Nicolae Ecobescu. Târgoviște: Editura Cetatea de Scaun, 2014.
24. Colesnic Iurie *În culisele istoriei*. Chișinău: Cultura, 2015.
25. Constantin Ion. *Basarabia sub ocupație sovietică de la Stalin la Gorbaciov*. București: Editura Fiat Lux, 1994.
26. Constantin Ion. *Problema Basarabiei în discuțiile româno-sovietice din timpul războiului rece. 1945-1989*. București: Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2015.
27. Constantin Ion. *România, marile puteri și problema Basarabiei*. București: Editura enciclopedică, 1995.
28. Dumitru Ion. *Forme de etnocid în U.R.S.S. – un plan sistematic de rusificare forțată a Basarabiei și Bucovinei de Nord*. München, 1969.
29. Gherman Ion. *Istoria tragică a Bucovinei, Basarabiei și Ținutului Herța*. București: Editura All, 1993.
30. Cojocaru Gheorghe. *Confruntarea sovieto-română pe frontul ideologic din R.S.S. Moldovenească (1968-1979)*. Iași: Tipo Moldova, 2013.
31. Cojocaru Gheorghe E. *Cominternul și originile „moldovenismului”*. Chișinău: Editura Civitas, 2009.
32. *Declarație cu privire la poziția Partidului Muncitoresc Român în problemele mișcării comuniste și muncitorești internaționale adoptată la Plenara lărgită a C.C. al P.M.R. din aprilie 1964*. București: Editura Politică, 1964.
33. Georgescu Vlad. *Istoria românilor. A.R.A.* Vol. IV. Los Angeles, 1984.
34. Gorda Ștefan. *Mașinăria diabolică a migrației. Deportări și neodeportări. Istoria RSS Moldovenești. Vol. I-II*. Chișinău, 1990.
35. Gribincea Mihai. *Basarabia în primii ani de ocupație sovietică. 1944-1950*. Cluj-Napoca: Editura Dacia, 1995.
36. Gribincea Mihai. *Deportările staliniste din Basarabia*. // Sub povara graniței imperiale. București: Editura Recif, 1993.
37. Karetki Aurel, Pricop Adrian. *Lacrima Basarabiei*. Chișinău: Editura Știința, 1993.

38. Mârzencu Gheorghe. *Anul 1949. Avera deportațiilor basarabeni spoliată de nomenclaturii sovietici de partid.* // Destin românesc. Revistă de istorie și cultură. Serie nouă, 2012, nr. 3 (79).
39. Mohov, N.A. *Studii de istorie asupra formării poporului moldovenesc.* Chișinău: Cartea Moldovenească, 1983.
40. Moraru Anton *Istoria Românilor. Basarabia și Transnistria (1812-1993).* Chișinău, 1995.
41. Moraru Alexandru. *Victimele terorii comuniste din Basarabia. Documente secrete sovietice 1944-1954. Volumul I.* Chișinău, 2010.
42. Neagoe-Pleșa Elis. *Rolul lui Gheorghe Gheorghiu-Dej în elaborarea politicii externe și în direcționarea relațiilor româno-sovietice 1950-1963).* // Anales Universitatis Apulensis. Seies Historica, nr. 9/1, 2005.
43. Negru Elena. *Abuzuri și fărâdelegi ale autorităților comuniste din R.S.S.M. în primii ani postbelici.* // Destin românesc. Revistă de istorie și cultură. Serie nouă, 2010, nr. 1 (65).
44. Negru Elena. *Combaterea „naționalismului româno-burghez” și epurarea cadrelor în RSS Moldovenească.* // Destin românesc. Revistă de istorie și cultură. Serie nouă, 2006, nr. 1 (45).
45. Negru Elena. *Congresul III al Uniunii Scriitorilor din R.S.S.M. și campania autorităților împotriva intelectualilor.* // Destin românesc, nr 2 (72), 2011.
46. Negru Elena, Negru Gheorghe. *„Cursul deosebit” al României și supărarea Moscovei. Disputa sovieto-română și campaniile propagandistice antiromânești di R.S.S.M. (195-1989. Studii și documente. Vol.1 (1965-1975).* Chișinău: CEP USM, 2013.
47. Negru Elena, Negru Gheorghe. *P.C.M. și naționalismul (1963-1989). Documente adunate în cadrul programului de cercetări efectuate de comisia pentru studierea și aprecierea regimului totalitar comunist din Republica Moldova.* // Destin românesc, nr. 5-6, 2010.
48. Negru Elena. *Politica etnoculturală în RASS Moldovenească.* Chișinău: Editura Prut Internațional, 2003.
49. Negru Gheorghe. *Campanii împotriva României și a naționalismului românesc din R.S.S.M. în anii '60-'80 ai sec. XX.* // Destin românesc. Revistă de istorie și cultură. Serie nouă, 2010, nr. 1 (65).
50. Negru Gheorghe. *Disputa dintre U.R.S.S. și P.S.R. privind tratarea istoriei relațiilor ruso- și soviet-române.* // Destin românesc, nr 3-4, 2010.
51. Negru Gheorghe. *Politica etnolingvistică în RSS Moldovenească.* Chișinău: Prut Internațional, 2000.
52. Nestor-Șoimu Maria. *Surghiunul. Drumul patimilor prin Siberia de gheață.* // Destin românesc. Revistă de istorie și cultură. Serie nouă, 2008, nr. 1 (53).
53. Nistor Paul. *Basarabia, pretext de șantaj sau obiect de negociere?* // Historia, nr. 1 (125), 2012.
54. Olaru-Cemârtan Viorica. *Dosarele secrete ale deportării din 1949 (Studiu de caz).* // Destin românesc. Revistă de istorie și cultură. Serie nouă, 2008, nr. 4 (56).
55. Oteanu Elena. *Politica lingvistică și construcția statală în Republica Moldova.* //availableat www.ipp.md/public/biblioteca/62/ro/varianta21.07.2003%20Elena%20Oteanu.doc., p. 3-4.

56. Pasat Valeriu. *Organele Securității de Stat ale Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești în perioada anilor 1940-1953*. // Destin românesc. Revistă de istorie și cultură. Serie nouă, 2012, nr. 2 (78).
57. Pavelescu Ion, Șișcanu Ion. *Rusificarea Basarabiei sub emblema sovietică*. // Istoria Basarabiei de la începuturi până în 1998. București: Editura Semne, 1998.
58. Petrencu Anatol. *Exterminarea basarabenilor sub regimul ocupației sovietice (1944-1945)*. // Arhivele totalitarismului. Anul VI, nr. 18.
59. Petrencu Anatol. *Politica de deznaționalizare a românilor promovată de țarism și bolșevism. Asemănări și deosebiri*. // Petrencu, Anatol, Istoria contemporană: studii, materiale, atitudini. Chișinău: Cartdidact, 2011, p. 234.
60. Pop Adrian. *Componente ale politicii de deznaționalizare în Moldova Sovietică*. // Sub povara graniței imperiale. București: Editura Recif, 1993.
61. Postică Elena. *Rezistența antisovietică în Basarabia 1944-1950*. Chișinău, 1997.
62. Schina M. C. *Pe marginea unirii: Basarabia, ianuarie 1918 – iunie 1939*. București: Institutul de Arte Grafice, 1938.
63. Stati Vasile. *De ce moldovenii nu sînt români*. Chișinău, 2014.
64. Stati Vasile. *Dicționar Moldovenesc-Român* (ediția a II-a). Chișinău, 2011.
65. Stati Vasile. *Limba moldovenească și răuvoitorii ei*. Chișinău, 1988.
66. Șișcanu Ion. *Destărnirea bolșevică în Basarabia*. Chișinău: Editura Adrian, 1994.
67. Șuga Alexandru. *Știință și polemică. Istoricii ruși falsificatori ai istoriei*. // Buletinul Bibliotecii Române din Freiburg. Voș V(IX). Serie nouă – 1975/1976.
68. Titulescu, Nicolae, *Basarabia pământ românesc*. București: Rum-Irina, 1992.
69. Troncotă Cristian. *Istoria securității regimului comunist din România*. Vol. I. București: Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2003.
70. Țăranu Mariana. *Teroarea comunistă din Basarabia în primul an de ocupație sovietică (1940-1941)*. // Destin românesc. Revistă de istorie și cultură. Serie nouă, 2010, nr. 1 (65).
71. Țăranu Mariana. *Unele aspecte ale politicii religioase din Basarabia în timpul primului an de ocupație sovietică*. // Destin românesc. Revistă de istorie și cultură. Serie nouă, 2008, nr. 4 (56).
72. Țăcu Octavian. „Românizare”, „moldovenizare”, „transnistriizare”: *modele de construcție național-statală în Republica Moldova după 1991*. // Destin românesc. Revistă de istorie și cultură. Serie nouă, 2012, nr. 2 (78).
73. Țurcanu Ion. *Istoria românilor. Cu o privire mai largă asupra culturii române*. Brăila: Editura Istoros, 2007.
74. Varta Ion, Dragnev Demir. *Istoria Românilor. Epoca modernă*. Chișinău: Editura Civitas, 2005.
75. Wans Larry L. *Ferește-mă, Doamne, de prieteni. Războiul clandestin al Blocului Sovietic cu România*. București: Editura RAO, 2011.
76. Берг Лев Семенович. *Бессарабия: страна, люди, хозяйство*. Петроград: Огни, 1918.
77. Берг Лев Семенович. *Население Бессарабии: этнографический состав и численность*. Петроград: Российская Академия Наук, 1923.
78. Бочячер М. Н. *Молдавия*. Москва: Госиздат, 1926.

79. Дембо Владимир. *Никогда не забыть! Кровавая летопись Бессарабии*. Москва: Красная Новь, 1924.
80. Дембо Владимир. *Советская Молдавия и Бессарабский вопрос*. Москва: Издательство отдела Общества бессарабцев, 1925.
81. Державин Константин Николаевич. *Литературное строительство в социалистической Молдавии*. // Труды Института славяноведения Академии Наук СССР 1932, nr. 1, p. 239-296. Державин Николай С. *Происхождение молдавского народа*. // Советская наука, № 12, 1940.
82. Кушко А., Таки В., „Кто мы?” *Историографический выбор: румынская нация или молдавская государственность?* // Ab Imperio. 2003, nr. 1.
83. Лазарев Артем. *Формирование молдавской буржуазной нации*. Кишинев: Штиинца, 1978.
84. Мохов Н. А. *Молдавия эпохи феодализма. (От древнейших времен до начала XIX века)*. Кишинев: Карта молдовеняскэ, 1964.
85. Репида Афанасий. *Образование Молдавской А.С.С.Р.* Chişinău: Editura Ştiinţa, 1974.
86. Толстов Сергей Павлович. «Нарцы» и «волохи» на Дунае. // Советская этнография”, t. 2. Moscova, 1948.
87. Удальцов, Александр Д., *Теоретические основы этногенетических исследований*. // Ученые записки Института истории, языка и литературы. Т. 1, Chişinău, 1948.
88. Хрущев Н С *Воспоминания*. Т. II. Москва: Московские новости, 1997.
89. Царанов В. И. (ред.) *История Молдавской С.С.Р. с древнейших времен до наших дней*. Кишинев: Штиинца, 1984.

2.7. BELLUM LINGUARUM CONTINUIT!

Nu cred să ştie cineva câte tone de cerneală (Pardon! Câte tone de mină sau de pastă!, odată ce facem uz de tehnica modernă de scriere) şi de hârtie s-au consumat în van pe parcursul a aproape treizeci de ani, pentru a demonstra, „bătând în uşi deschise” (vorba regretatului mare cărturar Nicolae Raevschi), necesitatea revenirii la grafia latină, imperativul social-naţional de extindere a funcţiilor sociale ale limbii române în Republica Moldova, pentru ca aceasta să fie la ea acasă în toate domeniile sociale, politice, economice şi spiritual-culturale, toate acestea urmând să aibă drept corolar logic: însuşirea limbii române de către reprezentanţii populaţiilor conlocuitoare, excluderea din circuitul ştiinţific a falsului ideologic şi inconsistenţei practice şi teoretice cu privire la existenţa a două limbii romanice est-europene – „moldovenească” şi română, renunţarea la intenţia imperială şi distructivă a acestei pseudoteorii, eliminarea nostalgiei coloniale după politica rusească în problema limbii române din Republica Moldova, deşi continuă să fie tolerată şi să prospere în mod impardonabil politica de combatere vehementă de către partidele antiromâneşti din Republica Moldova şi de către Rusia a vectorului nostru european, implicarea

directă a Rusiei în conflictul armat de pe Nistru, având drept pretext protejarea populației minoritare rusești de scrierea cu litere latine etc., etc., etc. Să nu uităm în acest context că s-au cheltuit, aproape inutil, sume enorme de bani publici pentru învățarea limbii române de către alolingvi, dar prea puțini dintre aceștia au ajuns să ne cunoască limba și să comunice liber în română. Evident, nu putem compara situația limbii române din prezent cu cea de până la 1989, întrucât atestăm modificări pozitive incontestabile, deși suntem încă departe de a ne simți acasă, și noi românii și limba română. Mai mult, cunoașterea limbii române constituie nu numai pentru alolingvi, ci și pentru autohtonii noștri „pretențioși și plini de importanță” un atu serios în procesul de integrare socială și de prosperare ierarhică (în politică, societate, economie, cultură) a oricărui individ, indiferent de originea etnică, socială sau religioasă.

Noi, românii basarabeni, am putea fi culpabilizați de toate păcatele lumii, dar numai de intoleranță nu putem fi acuzați, probă supremă fiind faptul că aici, pe parcursul istoriei, și-au aflat adăpost toți nedreptățiți și persecutați din țările din jur, ajungând să prospere pe pământul nostru și chiar să dețină funcții înalte în ierarhia social-politică, economică și culturală a statului (amintim aici evreii care s-au remarcat și se remarcă în literatură, artă și știință, maghiarii, lipovenii care sunt recunoscători pentru că li s-a permis să se instaleze pe pământurile noastre în urma persecuțiilor religioase din Rusia țaristă, găgăuzii și bulgarii care au beneficiat gratuit de bunăvoința și pământurile noastre, ucrainenii care au conlocuit și continuă să conlocuiască în bună pace și înțelegere cu românii etc.). Românii basarabeni au fost și sunt în egală măsură de tolerabili în raport cu străinii sovietici (ruși, ucraineni, tătari, armeni, azeri, georgieni, kazahi etc., etc.), care s-au stabilit la noi după 1944, aceștia atointitulându-se „eliberatori” și pretinzând la anumite privilegii materiale și spirituale speciale și la statutul de „stăpâni”. Pentru aceștia, căderea U.R.S.S. a fost și este un dezastru, o catastrofă și ca urmare unica lor dorință rămâne refacerea imperiului sovietic. Sunt absolut sigur că tocmai această categorie socială de străini constituie potențialul elementului antiromânesc din Basarabia. Și când stai și te gândești că toți aceștia au obținut în mod gratuit cetățenia Republicii Moldova, fără să ne cunoască limba și tradițiile noastre, au ajuns astăzi să ne indice, cu impertinență agresivă, încotro urmează să mergem, să ne învețe ce limbă vorbim, cine suntem și cum să ne comportăm, îți vine să regreți și toleranța noastră, și ospitalitatea noastră și chiar faptul că Dumnezeu se îndură a ne ține pe Pământ. Toți acești nepoftiți, fără a avea vreun merit față de acest neam și față de acest pământ, au devenit peste noapte cetățenii ai Republicii Moldova, s-au căpătuit cu avut străin, dețin posturi de conducere în toate domeniile și, culmea la toate!, ne fac „legi și datini”? Să-mi numiți cel puțin un conațional de-al nostru care ar avea pretenții similare la Moscova, Kiev sau Minsk (fără a mai aminti de Paris, Lomdra sau Berlin)!? Asta e impertinența veneticilor care ne stau nepoftiți în capul mesei ca rezultat al toleranței noastre!

Dragi conaționali și concetățeni! Cred că ar fi necesar să urmărim sfatul trubadurului nostru național Adrian Păunescu: „Noi nu avem nevoie de sfaturi de-mprumut, / Copiii noștri singuri i-am crescut”.

Așadar, în pofida succeselor obținute, în cazul limbii române *Bellum linguarum* continuă! Într-adevăr, s-a dovedit a fi prea grea povara bunătații noastre, încât sunt pe cale să-i dau dreptate ilustrului poet Petru Cărare (astăzi uitat de confrății de condei): „dar să-i dai în loc de pită un calup de dinamită!”.

2.8. LIMBA ROMÂNĂ – ÎNTRE COMISII GUVERNAMENTALE ȘI CENUȘĂREASĂ

Caracteristica definitorie și morbidă a românului basarabean este lipsa de demnitate națională și umană, dar mai ales lipsa de memorie. Acesta renunță cu ușurință la mamă și tată, la frați și surori, la rude și prieteni, la limbă și Țară etc. În această ordine de idei este concludent următorul caz. Un basarabean, fiind întrebat de ce manifestă atâta românofobie, a răspuns că românii i l-au bătut pe taică-său. Când i s-a solicitat să-l cheme pe taică-său la discuție, basarabeanul nostru românofob a declarat cu indiferență totală cum că taică-său a fost ucis de sovietici. Din acest exemplu defavorabil spiritului nostru nu putem ajunge decât la concluzia că avem minte scurtă, ne închinăm cu servitute veneticilor și manifestăm un snobism macabru. Evident, exagerez întrucâtva caracteristicile negative ale românului în genere și ale basarabeanului în parte, întrucât atunci, când a venit momentul să-și revendice dreptul la alfabetul strămoșesc, acesta a manifestat o unitate de vederi și de acțiuni surprinzătoare și până la urmă a obținut victorie: alfabetul românesc și limba de stat. Desigur, legea din 1989 este depășită din toate punctele de vedere, ea fiind elaborată în condițiile în care Basarabia era parte componentă a ex-U.R.S.S.-ului. Odată cu obținerea Independenței (1991), Parlamentul Republicii Moldova urma să elaboreze o nouă legislație lingvistică, dar, ca totdeauna, apăreau probleme „mai importante” sau forțele inamice din societatea noastră se opuneau, cu obstinție asinală, revizuirii legilor lingvistice depășite de timp. Fără a insista asupra factorilor care au contribuit la perpetuarea unui cadru legal injust, vom aminti de acțiunea necugetată din 1994 a guvernului agrarian, prin care a fost lichidat Departamentul cu privire la funcționarea limbilor, ca în schimb să fie creată, pe lângă guvern, o comisie pentru funcționarea limbilor, care, practic, nu a funcționat niciodată sau, dacă a funcționat, nu a avut niciun efect notabil.

În prezent, Guvernul încearcă să reanimeze această comisie, alcătuită dintr-un grup de oameni noi, în cea mai mare parte, în raport cu componența ei precedentă. Până aici, se pare că toate-s bune și mai bune, întrucât cu intenții bune e pavat infernul! La o examinarea atentă a denumirii și obiectivelor acestei Comisii rămâi deconcertat totalmente și în minte iau naștere mai multe întrebări: despre care limbi este vorba? Este sau nu este stat independent

Republica Moldova? Care populație este majoritară în Republica Moldova? Care este limba vorbită de populația majoritară a Republicii Moldova? Care sunt drepturile și obligațiile majoritarilor în raport cu minoritarii și care sunt drepturile și obligațiile minoritarilor în raport cu majoritarii? etc., etc. Toate aceste probleme, la o analiză superficială, par a fi întrebări lipsite de logică și de interes social-politic și național, dar este suficient să încercăm a identifica, în urma unui examen profund, răspunsurile corecte pentru a ne da seama de complexitatea și de seriozitatea acestor probleme, întrucât, în funcție de răspunsul formulat, vom putea vorbi despre corectitudinea și obiectivitatea analizei.

Paradoxul situației lingvistice (și nu numai!) din Republica Moldova constă în faptul că minoritarii, promovând ideea unei a doua limbi de stat – limba rusă –, se comportă ca fiind majoritari și, fără a recunoaște noul statut la Republicii Moldova obținut în 1991, se consideră în continuare „frate mai mare” cu drepturi depline asupra supușilor („holopilor” în limbajul lor) din colonii. În condițiile Republicii Moldova, recunoașterea a două sau mai multe limbi de stat ar fi o enormitate, care nu ar conduce la consolidarea celui de-al doilea stat românesc, ci, dimpotrivă, la dispariția lui, dat fiind că limba comună a unei populații este unul din factorii decisivi pentru existența unui stat. Dacă acceptăm două sau mai multe limbi de stat, nu înseamnă decât să încercăm a construi cel de-al doilea turn Babel. Într-un cuvânt, noi înșine, inclusiv „patri(h)oții Moldovei”, distrugem statul cu numele Republica Moldova. De altfel, în opinia unor savanți din Rusia (de exemplu, Oleg Nemensky, cercetător științific superior de la Institutul de Slavistică și Balcanistică al AȘ a Rusiei), Republica Moldova „a eșuat ca stat” și ca urmare ar fi în interesul Rusiei ca teritoriul dintre Nistru și Prut al Republicii Moldova să se unească cu România. Din aceste considerente suntem de părerea că însăși denumirea comisiei este incorectă. Odată ce vorbim de statul Republica Moldova, este normal să admitem că aici există o limbă a majoritarilor care este limba de stat a acestei unități statale, de aceea este logic și obligatoriu ca această comisie să fie denumită drept comisie de „extindere până la normal a funcțiilor sociale, politice, economice și culturale ale limbii române”, comisia având totodată misiunea de „protejare a limbilor minorităților naționale”, punându-se la baza acestei protejări *Carta europeană a limbilor regionale sau minoritare*, conform căreia vorbitorii acestor limbi au dreptul să beneficieze de comunicarea în limba respectivă în situații stabilite cu exactitate prin lege. Cu referire la Republica Moldova este dificil să aplicăm această Cartă, întrucât nimeni nu poate declara cu probe istorice certe dacă vorbitorii de limbă rusă, ucraineană, bulgară, găgăuză, țigănească, ebraică sau idiș sunt autohtoni sau imigranți, de aceea, în funcție de modul de interpretare a statutului acestora, putem sau nu putem vorbi de limbi regionale sau naționale. Dacă recunoaștem existența acestora, atunci urmează să delimităm spațiul juridic de utilizare a limbilor respective. Conform Cartei europene, limbile regionale sau minoritare sunt diferite de limba oficială a statului și folosite în mod tradițional într-o anumită zonă a unui Stat de cetățeni ai acelu

stat care formează un grup mai mic din punct de vedere numeric decât restul populației aceluiași stat. Această definiție nu include dialectele limbii oficiale a statului sau limbile imigranților. Totodată, „zona în cadrul căreia o limbă regională sau minoritară este folosită” se referă la suprafața geografică în care limba respectivă reprezintă modul de exprimare al unui număr de oameni care să justifice adoptarea unor măsuri diverse de protecție și de promovare prevăzute de Cartă, în timp ce „limbi non-teritoriale” sunt limbile folosite de cetățenii unui stat care diferă de limba folosită de restul populației aceluși stat, dar care, deși folosită de mai multă vreme pe teritoriul aceluși stat, nu poate fi identificată cu o anumită zonă și, ca urmare, nu i se poate atribui statutul de limbă regională sau națională în cadrul unui anumit stat. În primul caz, ar putea fi vorba de limbile bulgară, găgăuză și ucraineană, acestea justificându-și protecția din partea statului, iar în ultimul caz ar putea fi vorba de limbile rusă, ebraică sau idiș. Așadar, denumirea comisiei ar urma să fie următoarea: *Comisia pentru asigurarea funcționării limbii române în toate domeniile vieții sociale, culturale, politice și economice a Republicii Moldova și pentru protecția limbilor regionale sau minoritare din Republica Moldova.*

Referitor la protecția limbilor regionale sau minoritare considerăm că acestea urmează să fie studiate, în conformitate cu prevederile Cartei pentru limbile regionale sau minoritare, în grădiniță, în școala primară, în școala gimnazială, în cea liceală și, eventual, în cea superioară ca disciplină de studiu. În rest, grădinița și școala sunt obligate să educe copiii minorităților naționale în limba majoritarilor, adică în limba română. Desigur, trecerea întregului sistem de învățământ la studierea în limba română se va realiza treptat și, la început, vor fi studiate în română numai unele discipline, urmând ca în fine toate disciplinele să fie studiate în limba română. În această ordine de idei, amintim că se cere a fi studiată experiența Republicilor Baltice și a altor state europene. Fără a se respecta acest deziderat, vom ajunge în situația când nu ne vom putea înțelege, ca și cei care, mânați de ambiții nebune, au încercat să construiască turnul Babel pentru a ajunge la Divinitate. Mai mult, unii minoritari de la noi (găgăuzii, ucrainenii etc.) refuză să studieze limba maternă, optând în favoarea limbii ruse ca limbă de studii. În același timp, o mare parte a rușilor refuză să studieze limba română și mai ales anumite discipline în limba română. Asta fiind cruda realitate, ne întrebăm: pentru care stat educăm noi cadre cu studii liceale sau universitare? Sunt justificate aceste cheltuieli pentru „Țărișoara” noastră? Răspunsul nu poate fi decât unul: ca să fim cu adevărat patrioți ai acestui stat, este necesar ca fiecare să cunoască limba română. Acest lucru va oferi fiecărui cetățean, indiferent de apartenență națională și confesională, să beneficieze din plin de toate drepturile și libertățile oferite de Republica Moldova. Să nu uităm în același timp că numai cunoscând limba română orice cetățean se va putea integra în viața socială, politică, economică și culturală a statului și va putea profita de o carieră reușită în ierarhia acestui stat.

În fine, este cazul să subliniem că pledoaria noastră pentru însușirea limbii române nu este una care cere o soluție imediată, ci o doleanță de perspectivă, adică toți acei care vor din proprie inițiativă să ne învețe limba vor avea toată susținerea statului, în timp ce miza noastră obiectivă și realistă sunt copiii care urmează să frecventeze grădinițele, așa încât peste 15 ani statul nostru va dispune de un contingent de tineri, indiferent de apartenența lor națională și confesională, care cunosc limba statului în care trăiesc și dispun de un nivel de instruire necesar omului modern.

Întrucât începutul acestui articol pare a avea o duritate și severitate vehementă, voi încerca să-l închei cu un final optimist de natură didacticistă. Suntem obligați să ne recăpătăm demnitatea și să redobândim autoritatea morală a românului din timpul lui Ștefan cel Mare și Sfânt sau din timpul lui Mircea cel Bătrân. În același timp, urmează să ne comportăm așa cum ne dictează interesul nostru național și să ne numim români, iar limba – română, așa cum dorim noi, în conformitate cu adevărul istoric și științific, dar nu așa cum ar dori străinii, care, cu excepția Mării Negre, ne sunt inamici declarați. Să acționăm în continuare așa cum dorim noi, în interesul nostru, dar nu cum o doresc vrăjmașii noștri, care nu visează decât pieirea noastră sau disoluția noastră în oceanul de slavism.

P.S. Ieri, a avut ședința Comisiei guvernamentale despre care am vorbit mai sus. La ședința respectivă, subsemnatul a prezentat poziția Academiei de Științe pe care am expus-o în materialul de față, membrii Comisiei susținând în întregime poziția Academiei, iar în ceea ce privește denumirea ei corectă (denumirea veche fiind pe cale de a fi semnată de dl prim-ministru) – Comisia națională pentru asigurarea funcționării limbii române în toate domeniile și pentru protecția limbilor minorităților naționale – aceasta urmează să fie redenumită astfel ulterior, din inițiativa Comisiei în procesul de funcționare a ei, simultan cu modificările de rigoare în legislația lingvistică.

III. MISCELANEE

3.1. ELOGIU ABSURDITĂȚII

Minciuna în viața publică, inclusiv în politică, este principala și cea mai imorală modalitate de modificare a conștiinței colective. De altfel, o examinare fugitivă a destinului minciunii în spațiul etnic și geografic basarabean ne oferă argumente istorice edificatoare că practicarea minciunii în domeniul public a căpătat o dimensiune remarcabilă abia după 1812. În acest context este necesar să reamintim că populația română din Basarabia ocupată de ruși era încă la nivelul de conștiință identitară provincială de moldoveni, întrucât conștiința națională general românească avea să se constituie definitiv odată cu Unirea Principatelor din 1859, id est constituirea statului unitar român, proces la care majoritatea basarabenilor nu a participat direct, aceștia perpetuând o conștiință identitară rudimentară, redusă la frontierele Moldovei medievale. Totodată, până la Unirea din 1859, substantivul *rumân* avea semnificația „țaran dependent de stăpânul feudal; iobag; șerb; vecin”, în timp ce substantivul *moldovean* era rezervat aproape exclusiv pentru a denumi boierii din Moldova; cu alte cuvinte moldovenii erau boieri, iar țărani săraci erau români (posibil, partidele de stânga din Republica Moldova și în special cel al socialiștilor, se consideră moldoveni, boieri, iar proșitimi, sărmanilor le rezervă dreptul de a se numi români, țărani dependenți de comuniști, socialiști și de alți marxiști-leniniști). Tocmai din aceste considerente a atribui astăzi termenului *moldovean* o semnificație identitară nu înseamnă decât a readuce în actualitate o stare socială depășită, învechită, specifică Moldovei medievale și perioadelor de dominație țaristă sau sovietică.

Așadar, sub dominația țaristă și mai ales după Unirea Principatelor din 1859, Rusia țaristă și-a intensificat activitatea de promovare în Basarabia a unei identități naționale „moldovenești” și a unei „limbi moldovenești”, acestea fiind considerate distincte în raport cu limba română și poporul român, deși sintagmele terminologice *limba română* și *popor român*, cu referire la populația majoritară din Basarabia, nu erau interzise. Indiscutabil, politica promovată de țarism în Basarabia în perioada 1812-1918 nu a fost atât una de negare a limbii și populației românești din Basarabia, cât o politică de deznaționalizare a românilor basarabeni și urmarea să realizeze identificarea lingvistică a provinciilor cucerite cu statul cuceritor. În această ordine de idei este edificatoare opinia lui F. Vighel, viceguvernator al Basarabiei, 1824-1826: „Am ferma convingere că pentru a cârmui în liniște provinciile cucerite, trebuie să le identificăm cu statul cuceritor, căci altfel ele vor slăbi puterea. Aici nu mai avem nevoie de argumente. Marii cuceritori – Friedrich, Ecaterina, Napoleon – procedau la fel”.

Prin urmare, căile de deznaționalizare a popoarelor alogene cucerite de țarism se reduc la următoarele: 1) obligativitatea utilizării limbii ruse ca limbă de funcționare a administrației și de comunicare între locuitori; 2) introducerea limbii ruse în instituțiile de învățământ: sub stăpânirea Rusiei în Basarabia nu a existat nici o instituție de învățământ cu predarea în limba română; 3) serviciul militar obligatoriu în cadrul armatei ruse; 4) impunerea limbii ruse în biserică; 5) promovarea unei politici de colonizare a Basarabiei cu reprezentanți ai altor popoare.

După Marea Unire din 1918, statul sovietic, fiind pus în situația pierderilor teritoriale pe care le-a suferit Rusia Țaristă, a încercat pe toate căile să-și recapete teritoriile de altădată. În vederea recuceririi Basarabiei, a fost creată R.A.S.S.M., pe malul stâng al Nistrului, și, pentru a-i legitima existența, a inventat poporul moldovenesc și limba moldovenească. În pofida adevărului istoric și științific și în pofida afirmațiilor lui Lenin, din interese politice și ideologice, statul sovietic a falsificat istoria românilor basarabeni, apartenența lor națională, prin crearea unei națiuni și a unei limbi inexistente: națiunea și limba moldovenească, conducându-se de bimilenarul dicton latin *divide et impera!* Această politică a continuat să fie practică până la prăbușirea imperiului sovietic, iar forțele nostalgice ale regimului sovietic o practică cu succes și în prezent.

Dacă țarismul rus promova „opera de eliberare” prin reprimarea spiritului național, prin interzicerea limbilor naționale, puterea sovietică a elaborat o strategie perfidă de deznaționalizare, intențiile reale fiind camuflăte cu multă abilitate sub mantia unei politici naționale remarcabile prin ambiguitatea ei, care întrunea (simultan sau succesiv) rusificarea, internaționalismul și promovarea naționalismelor locale.

Așadar, în regimurile totalitare minciuna are o importanță specială cu repercusiuni nocive incalculabile, iar omului postsovietic îi este greu să depășească credințele și convingerile inoculate în conștiința lor de către liderii comuniști perS.U.A.sivi și convingători, întrucât aceștia au urmărit nu doar permanentizarea lor la cârma sistemului pe care îl conduceau, dar mai ales modificarea conștiinței supușilor și transformarea lor în niște sclavi care să le servească scopurilor personale. În acest scop, s-a încercat asuprirea voinței libere a oamenilor prin dezinformare și minciună, prin rusificare ca urmare a deznaționalizării, prin mistificarea istoriei și identității naționale a românilor basarabeni, prin impunerea cu forța a unor valori străine arbitrare, prin inducerea forțată a unor credințe și convingeri despre sistemul respectiv și despre liderii lor. Am putea conchide, așadar, că minciuna și neadevărul constituie chintesența politică, ideologică și economică a acestor regimuri, în care oamenii nu sunt decât cobaii pe care se face experimentul. Iar pentru a realiza, pentru a transpune în practică regimul social conceput, proiectat de rațiunea patologică a inventatorilor ideologiei comuniste, cârmacii comuniști făceau uz de un procedeu vechi ca și lumea: minciuna conceptuală, pe care se întemeiază toate utopiile social-politice și care influențează modalitatea umană de a vedea realitatea, ansamblurile de opinii, de idei cu privire la problemele filosofice, științifice,

politice, sociale, economice, artistice, religioase etc., influențând în general concepția omului despre lume și viață. În felul acesta, minciuna se produce într-un act comunicațional prin reducerea sau majorarea unor informații pentru distanțarea de realitate și deformarea acesteia în scopul de a induce în eroare și pentru a crea o imagine deformată despre realitate. Deci, minciuna conceptuală este o calitate intrinsecă a reflectării realității în conștiință, în timp ce dimensiunea sau profunzimea ei în este dependentă direct de mărimea devianței dintre minciună și realitate, dar determinantă pentru acordarea calificativului de minciună unui mesaj prezentat în mod intenționat pentru a transmite ascultătorului o informație falsă.

Educația din societatea moldovenească, în care se confruntă două platforme politice diametral opuse – prima națională, bazată pe adevărul științific (problema denumirii corecte a limbii române, identitatea românească, istoria românilor – ocuparea Basarabiei în 1812 de Imperiul țarist și în 1940 de Imperiul sovietic, Unirea din 1918 etc.) și secunda, bazată pe falsul științific (inventarea unei limbi moldovenești și a unui popor moldovenesc, eliberarea Basarabiei în 1812 și 1940 de Imperiul țarist și, respectiv, de cel sovietic, ocuparea Basarabiei în 1918 de România regală etc.), se confruntă cu o dilemă majoră: necesitatea de a educa elevii, generația în formare, poporul în genere în spiritul cunoașterii obiective, științifice a naturii și societății sau în interesul de partid, prin deformarea adevărului științific în scopul formării unor cetățeni docili, obedienți, obsecviosi și ascultători. În funcție de modul de interpretare a rolului educației în societate, avem competența de a identifica diferența dintre propagandă și educație, întrucât propaganda învață omul ce să gândească, iar educația autentică învață omul cum să gândească. Prin urmare, atât educația, cât și propaganda sunt niște manipulări formative, dar evident că substituirea educației prin propaganda este o manipulare foarte periculoasă, pentru că ea creează condiții favorabile de creștere a unui individ cu spirit selectiv pentru asimilarea unor valori, cunoștințe, opinii contrafăcute, false, eronate, incorecte, primejdioase românilor basarabeni, dar convenabile ideologiei oficiale comuniste sau socialiste. Este un fapt arhicunoscut că manifestarea minciunilor conceptuale se realizează în întregime și acced apogeul în regimurile totalitare, mai ales în cele gen socialist sovietic. Minciunile conceptuale sunt elaborate cu multă minuțiozitate, scopul lor fiind de a-i atribui ideologiei dictatoriale valoare sacră, intangibilă, inatacabilă, inviolabilă, chiar de adevăr divin, excluzând orice dubiu, incertitudine, scepticism sau rezervă și corupând și denaturând orice concept, idee, noțiune, devenite suporturi existențiale ale majorității populației, atribuindu-le acestora semnificații noi, concordante exclusiv ideologiei lor. Specialiștii în psiholingvistică (de exemplu, Constanța Vasile) au ajuns la concluzia că ideologiile regimurilor totalitare dispun de trei modalități de deformare a conceptelor făcând uz de minciuna conceptuală: anularea limbajului substituindu-l prin limba de lemn, prin conferirea de sensuri cu conotație ideologică unor cuvinte din domeniul politic și economic, prin modificarea semnificării uzuale și a semnificațiilor anterioare ale cuvintelor de uz general; anularea logicii de exprimare care

se realizează prin apelarea la încrederea în realitate prezentată de ideologia dominantă, prin recursul la mistică doctrinară și abandonarea efortului argumentative; anularea realității, constând în substituirea segmentelor de realitate incomode cu artificii conceptuale conforme dogmei ideologice și cu mituri legitimizează și justificative, astfel încât noua realitate este percepută ca fiind cea mai bună, superioară oricărei alte realități.

În situația în care unele personalități, în special de cultură, refuză să accepte politica oficială, adică minciunile conceptuale din regimurile totalitare, acestea își asumă riscuri uriașe, întâmpină dificultăți enorme și se expun unor riscuri colosale. Să ne amintim în această ordine de idei de persecuțiile, arestările, execuțiile și deportările sovietice ale oamenilor politici și de cultură din R.A.S.M. și din perioada antebelică și postbelică din Basarabia ocupată de imperiul răului, fără să mai amintim de persoanele care opuneau direct rezistență puterii sovietice. Cu alte cuvinte, intelectualii care au perseverat în ideea apărării adevărului lingvistic și istoric au fost supuși unor persecuții inimaginabile, fiind eliminați din viața publică, politică, științifică și spirituală din cauza că dejucau planurile comuniștilor de „construire a viitorului luminos” și respingeau aberațiile partidului comunist care excela doar prin faptul că s-a impus ca o perfectă fabrică de minciuni, iar partidele de stânga din prezent se manifestă în calitate de promotori fideli ai minciunilor comuniste.

În acest context urmează să reamintim tuturor oamenilor politici că, în conformitate cu constituțiile statelor democratice, nici un regim politic, nici un stat, nici un partid sau mișcare politică nu este abilitat să pronunțe verdictes estimative asupra valorii și autenticității rezultatelor investigațiilor științifice și nici să prescrie, să indice, să traseze sau să decreteze în vreun fel rezultatele investigației. În această ordine de idei părintele doctrinar al dogmei comuniste și socialiste, V. I. Lenin, menționa că în situația în care teoremele matematice ar infirma preceptele bolșevice, partidul comunist le-ar declara false, greșite, eronate, lipsite de validitate și neglijabile. Mai mult decât atât, regimurile politice și partidele de orice orientare ideologică ar fi nu sunt în drept să formuleze concluzii estimative cu privire la valoarea estetică a creației artistice și nici să limiteze modalitățile de exprimare artistică și literară. Istoria recentă a regimurilor totalitare (sovietic, german, italian, horthyst etc.) a demonstrat că acestea nu au produs, practic, nicio operă de autentică valoare estetică, iar creațiile artistice meritorii au fost elaborate în pofida directivelor și instrucțiunilor oficiale, autorii lor fiind exilați, expatriați, întemnițați sau supuși unor represalii și maltratări inumane.

Totodată, constituția statului nu le incumbă aceluiași regimuri și partide politice dreptul de a-și expune opinia asupra validității doctrinelor economice, istorice, religioase sau filosofice. În schimb, constituțiile obligă regimurile și partidele să asigure cetățenilor libertățile și drepturile constituționale, să le garanteze acestora prerogative de participa și a contribui direct la progresul material și spiritual al umanității.

Pentru a-și realiza scopurile, rătăcirile politice și ideologice ale unor partide, în special cele filoruse, au pătruns adânc în sufletele celor care pătinesc de sindromul Stockholm, adică cei care au fost (și mai sunt) victime ale ocupației sovietice și care au pactizat cu ocupantul, transformându-se din victime în călăi ai propriului popor. Tocmai aceste victime, acceptând falsul adevăr de existență a unei „limbii moldovenești”, a „unui popor moldovenesc” și a „rolului pozitiv al ocupației Basarabiei în 1812 și 1940”, depun eforturi supraumane pentru a radia memoria istorică, pentru a elimina din conștiința noastră amprentele unei conștiințe naționale românești. Se știe că fără identitate națională, o colectivitate umană are în realitate doar un spirit gregar, iar o comunitate socială rămâne identică numai conservându-și memoria istorică, originile identitare, limba și conștiința națională a străbunilor. Or, tocmai pentru o atare origine etnică limba și conștiința identitară sunt dimensiuni arhetipale. În aceste condiții unele partide parlamentare și cei care nu vor să admită că basarabenii sunt români și vorbesc românește contestă astăzi în continuare adevărul științific, împărțind idei false fabricate de străini despre identitatea noastră națională și despre limba pe care o vorbim. Dar delictul absolut al acestor avortoni politici constă în faptul că ei urmăresc să impună aceste absurdități întregii societăți. Nu este o noutate faptul că, ignorând istoria străbunilor, limba română, limbă a cosmosului românesc, românii basarabeni, în special tinerii înșelați, induși în eroare de politicieni sunt pe cale de a nu-și mai aminti astăzi de identitatea lor națională, de patria lor adevărată, de sentimentul patriotismului, de iubirea de țară și de neam, de glie, de tradiție și de istorie. Evident, la o atare „uitare” a noțiunilor arhetipale și cuvintelor-matrice a contribuit în mod esențial la falsificarea lor semantică în „limbaj de lemn” a ideologiei comuniste, prin utilizarea lor inadecvată, vidată de sens, prin rostirea lor redundantă ori prin plasarea lozincardă pe toate gardurile unei epoci nu demult apuse, epocă urmată de cea a comuniștilor și socialiștilor care reprojectează valorile arhetipale la extremitatea absurdității. Epoca lui I. Dodon se vrea o epocă a uitării, ignorării sau negării spiritului de neam românesc și implicit a istoriei noastre, fiind dominată de o alterantă obstinație a materialității. Și să mai declarăm că înțeleptul Esop când argumenta că și sublimul și grotescul, și binele și răul se gândește și se face doar prin intermediul cuvintelor.

Partidul comunist de odinioară și cel din prezent, dar în mod special partidul socialiștilor de astăzi promovează cu obstinație asinală în conștiința basarabenilor o politică străină și falsă spiritului nostru național, inoculând în spiritual comunitar o schizofrenie colectivă. Astfel, desemnarea și propagarea perseverentă și recalcitrantă a ideii de „eliberare a Basarabiei” în 1812 și 1940, celebrarea oficială a zilei victoriei, participarea președintelui Igor Dodon la manifestările festive de la Moscova cu prilejul victoriei asupra Germaniei fasciste etc. sunt manifestări concrete de ignorare a adevărului istoric, victoriile, ca și războaiele, nu se aniversează, ci se evocă, se pomenesc cu regret în ideea de a atenționa generațiile de astăzi pentru a nu reedita erorile și păcatele străbunilor noștri. În acest context,

este momentul să amintim că atitudinea ex-U.R.S.S. și a Rusiei față de participarea românilor, de partea Germaniei, în războiul germano-sovietic, este calificată în continuare drept o agresiune asupra U.R.S.S., făcându-se abstracție în mod conștient că în 1940 U.R.S.S. a comis o agresiune asupra României, ocupând prin violență armată Basarabia, ținutul Herța și nordul Bucovinei. Și de această dată socialiștii „noștri” se declară adepți ai torționarilor sovietici, deși România a intrat în război fără a urmări alt scop, decât pentru a-și elibera teritoriile ocupate ilegal în 28 iunie 1940. Să reținem că sovieticii și postsovieticii din Rusia nu condamnă, practic, participarea la războiul anti-sovietic a Bulgariei, Italiei, Ungariei și Finlandei (chiar dacă primele două nu au fost motivate de interese teritoriale, iar ultimele două, ca și România, au fost mânate în război de importante pierderi teritoriale încă în 1940), în timp ce România este văzută numai prin vizor de stat agresor, fără a se aminti participarea armatei acesteia în Campania de Vest, fapt ce a condus la scurtarea războiului cu cel puțin șase luni (mențiunea aparține lui Iosif Stalin).

Cu alte cuvinte, minciinoșii socialiști „veritabili”, înainte de a implanta o minciună, trebuie să își cunoască „victima” cu toate punctele sale slabe (lipsa de educație, de instruire, manipularea conștiinței românilor basarabeni din trecut și din prezent) și să profite de acestea.

Anume din aceste considerente cea mai mare parte a românilor basarabeni au suportat o acută criză de identitate, iar unii din ei continua să o suporte și, când se părea că această criză identitară va fi depășită treptat, I. Dodon și acoliții lui semianalfabeți au revenit pe arena vieții politice, deshumând din bocceaua de vechituri a istoriei pseudoteorii și pseudoadevăruri pe cale de a fi date uitării. Se părea că moldovenismul și antiromânismul inventat de sovietici va ține, de acum înainte, de trecutul nostru sumbru, iar viitorul ne va readuce, mai devreme sau mai târziu, la sânul mamei noastre – România. Sau poate reactivarea bruscă și agresivă a dușmanilor Unirii este determinată tocmai de inevitabilitatea și de iminența ei? Toate acestea par a fi indicii incontestabile că Republica Moldova se află în faza unei radicale necesități de schimbare, realizabilă prin depășirea limitelor de gândire, a mentalității sovietice și postsovietice, în care am fost educați, crescuți într-o normativitate inhibitorie, stresantă, bazată preponderent pe interdicție, pe minciună identitară, pe fals istoric și lingvistic, pe atitudine pesimistă și lipsită de speranță terestră, dublată de o defectuoasă utilizare a limbajului, negativist și tot mai lipsit de forța sa vie. Prin urmare, datoria oamenilor de știință și de cultură, a intelectualilor în genere constă în deșteptarea, iluminarea și instruirea oamenilor în spiritual adevărului științific și istoric.

Culmea tuturor minciunilor socialiste constă în fabricarea permanentă a neadevărurilor, în proliferarea unor ineptii inimaginabile: glorificarea dominației țariste și sovietice, tendința de revenire sub dominație rusească, adorația și cultul pentru modul rusesc de viață, pentru tot ce e rusesc, în timp ce tot ce ține de occident, inclusiv românesc, e rău, este orientat împotriva umanității, malign omului. Un episod demn de coteria socialistă

a lui I. Dodon am admirat sâmbătă, 13 mai, când purtătorul de vorbe al președintelui I. Dodon, drept mulțumită, a declarant că Uniunea Europeană ar mai avea multe de făcut pentru Republica Moldova.

Avem toată siguranța că educarea tinerilor români din Basarabia în spiritual dragostei de neam și țară prin înnobilarea emoțiilor corelate ființei lor trupești, respectiv prin spiritualizarea minții lor, urmează să genereze foarte curând două consecințe majore: 1) crearea unei „mase critice” în rândurile românilor basarabeni, ca urmare a accentuării conștiinței naționale românești și a creșterii numărului de cetățeni basarabeni cu cetățenie română care vor susține necesitatea stringență a Unirii și 2) constituirea unei atmosfere interne și externe benefice ideii de Unire.

Date fiind acestea și observând puterea de distrugere a minciunii la nivel de mase, mai există oare dubii că efectele minciunii, mai devreme sau mai târziu, se dovedesc a fi negative? Are oare cineva dreptul să ne controleze dreptul la libertatea de gândire? Poate fi cineva atât de bun și atât de cinstit încât să ne mintă pentru a ne face fericiți? Se poate ajunge la fericire pornind de la niște credințe false? Este oare nevoie să construim o noua realitate pentru a ajunge la scopul final? Și mai mult, atât de greu este de suportat adevărul și realitatea aceasta încât să avem nevoie să fim mințiți pentru a putea trăi în liniște?

Așadar, absurditatea, minciuna în genere se bazează pe un principiu simplu și cunoscut de când lumea și pământul: repetarea permanentă și consecventă a acesteia, confirmându-se astfel opinia scriitorului rus Serghei Zalâghin, se pare, că, dacă unui om i se sugerează în permanență că are un picior mai scurt, el va crede și va începe să șchiopăteze.

Se spune că **Aristotel** nu a putut identifica nici o regulă generală care ar explica minciuna, pentru că oricine susține minciuna nu poate fi crezut, iar **filosofii Augustin de Hipona, Toma de Aquino și Immanuel Kant** condamnau toate tipurile de minciuni. Conform acestora din urmă, nu există nici o circumstanță plauzibilă care ar justifica minciuna. Filosofii menționați anterior au acceptat ca fiind verosimile câteva argumente împotriva minciunii, toate compatibile între ele, cele mai importante argumente fiind considerate următoarele: 1) Minciuna este o perversiune a facultății naturale de vorbire, intenția reală fiind de a comunica conlocutorului unele gânduri, idei sau opinii false și 2) Când cineva minte, acesta compromite încrederea în societate.

În același timp, atitudinea privitoare la adevăr/minciună este diferită dacă ne raportăm la agentul mincinos și pacientul mințit. Și această atitudine se formează în felul următor: mincinosul nu se deranjează în mod deosebit că enunță un adevăr sau un fals, ci este obsedat de ideea de a face uz de un mijloc cât mai eficient pentru a modifica sensibil conduita celui mințit, de a-și realiza cât de repede intenția; în timp ce mințitul este dezavantajat din acest punct de vedere, pentru că el se raportează la adevăr, la univocitatea sterilă a acestuia, fapt ce mai mult îl limitează, mai curând îi dezorientează rațiunea decât i-o limpezește. Mințitul se centrează mai mult pe spusa mincinosului, iar minciuna acestuia din urmă pare mai întotdeauna

impecabilă (este congruentă logic, corectă sub aspect gramatical, plauzibilă din punct de vedere practic, etc.). Furat de aparențele și frumusețile construcției, cel mințit uită că aceasta folosește la ceva, inițiatul se oprește la suprafața lucrurilor, la acceptarea unor judecăți abstracte, „idealiste” pe când mincinosul creează aparența unor judecăți profunde și operează după o logică concretă, elastică și spornică, fapt pentru care mincinosul are sorți de izbândă, pentru că el are un referențial valoric care-l avantajează.

În fine, prezentăm acest elogiu absurdității, inclusiv minciunii (politice, științifice, istorice etc.), în speranța că vom scrie elogii și altor aberații umane, aducând *margaritasante porcos* „mărgăritare porcilor”, pentru a avertiza lumea de pericolul care-o așteaptă dând crezare socialiștilor antinaționali. Tocmai din acest motiv urmează să educăm copiii noștii în spiritual adevărului istoric și științific, pentru a-și crea o reprezentare corectă și onestă despre realitate, lăsându-le la latitudinea lor posibilitatea de a alege drumul viitor, de a nu se lăsa conduși de credințe false despre realitate și de teorii sau opinii eronate. Avem cu toții responsabilitatea de a ne conduce viețile după niște principii reale și oneste, pentru că în caz contrar conflictele nu vor înceta să apară.

3.2. Elogiu demenței

Deși din punct de vedere social, economic, politic, ideologic și științific R.S.S. Moldovenească se integrase totalmente în sistemul totalitar sovietic, totuși, din punct de vedere spiritual, intelectualitatea basarabeană, chiar dacă urmărea cu atenție tot ce se făcea în cultura, arta și literatura „realismului socialist” de la Moscova și din alte centre culturale sovietice, nu rata nici o ocazie de a se iniția în noile realizări din literatura, arta și cultura din România, fără a mai aminti că o mare parte a populației nu asculta decât radio București sau Iași și urmărea programele televiziunii române. În perioada respectivă circula și un banc. Se spune că un oarecare nea Costache, dintr-un sat de pe malul Prutului, nu asculta decât radio București și vorbea cu consătenii săi exact așa cum se vorbea la postul respectiv de radio. Într-o dimineață devreme de iarnă, un vecin îl vede pe nea Costache coborându-se la vale și ducând subsuoară o carafă cu vin. La un moment, dat nea Costache lunecă și cade, iar vecinul, văzându-l îi zice în bătaie de loc, făcând uz de limbajul preferat al acestuia: Ce, nea Costache, aderență redusă la pneuri? Iar nea Costache, enervat și indispus de cădere, îi răspunde: Aderență redusă la capul tău, tâmpitule!

Am readus în actualitate acest caz anecdotic pentru a aminti că spiritul românesc, într-o măsură mai mare sau mai mică, a rămas întotdeauna viu în Basarabia postbelică.

Așadar, pe tot parcursul dominației sovietice, nu numai poporul simplu, ci și lingviștii, filologii și omenii de știință, de cultură, de artă și de litere au încercat să anuleze, să atenueze, să diminueze sau să depășească, într-un mod decent și onorabil, restricțiile ideologice și pseudosavante cu privire la existența unei limbii distincte est-romanice – „limba moldovenească”, inclusiv a unei literaturi, a unei arte populare deosebite în raport cu limba română, literatura și arta română. Evident, nici un savant sau om de litere

nu a promovat idei antisovietice, antitotalitare, nu a lansat nici un proiect de neantizare a regimului existent, savanții urmărind doar să instaleze o situație în care ar triumfa adevărul științific, fără ca acesta să fie influențat de imixtiunea politicului și ideologicului. Astfel, în rezoluția Sesiunii științifice comune a Institutului de Lingvistică al Academiei de Științe a U.R.S.S. și a Institutului de Istorie, Limbă și Literatură al Filialei Moldovenești a AȘ a U.R.S.S., consacrate problemelor lingvisticii moldovenești, din 7 decembrie 1951, se declară în mod categoric, în baza unor probe lingvistice edificatoare că „limba moldovenească” nu este o limbă de origine slavă (așa cum susțineau mulți pseudosavanți originari din Transnistria), ci o limbă romanică (A se vedea: Bahnaru Vasile, *Calvarul limbii române în timpul dominației sovietice (Studiu și documente de arhivă)*. Chișinău, 2015, p. 335-358); după 14 ani, în octombrie 1965, în cadrul celui de-al treilea Congres al Uniunii Scriitorilor din R.S.S. Moldovenească se pune, în mod tranșant, problema revenirii la grafia latină (A se vedea: Vasile Bahnaru, Gheorghe Cojocaru, *Congresul al III-lea al Uniunii Scriitorilor din R.S.S. Moldovenească (14-15 octombrie 1965). Studiu și Materiale*. Chișinău, 2016, p. 5-35); iar la 30-31 octombrie 1972, Institutul de Limbă și Literatură al Academiei de Științe a R.S.S. Moldovenești organizează, la Chișinău, conferința științifică cu tema „Tipologia similitudinilor și diferențelor în grupul de limbi apropiate genetic”, la care s-a luat în discuție problema variabilității limbii la nivel de sistem semiotic, dar care, din motive subiective, nu și-a avut realizat obiectivul urmărit (A se vedea: Bahnaru Vasile. *Limba română în Basarabia postbelică*. Chișinău, 2017, p. 7-40).

Conform mărturisirii (ce-i drept orale) a acad. Valeriu Pasat, șeful KGB-ului sovietic din R.S.S.M., Gavriil Moiseevici Volkov, luând cunoștință cu Scrisoarea deschisă a celor 66 de intelectuali din R.S.S. Moldovenească (A se vedea: *Învățământul public*, 17.09.1988, p. 4), ar fi selectat, în mod arbitrar, șase semnături ai acesteia, care, în opinia lui, erau mai activi, mai energici, mai dinamici, mai credibili și mai influenți (Emil Mândăcanu, Constantin Tănase, Andrei Strâmbeanu, Emil Loteanu, Irina Condrea, Vlad Pohilă și semnatarul acestor rânduri), care urmau să fie declarați demenți și internați în ospiciu. Reamintesc celor care nu cunosc conținutul acelei Scrisori deschise: era adresată Comisiei interdepartamentale a Prezidiului Sovietului Suprem al R.S.S. Moldovenești pentru studierea istoriei și problemelor dezvoltării limbii moldovenești și cuprindea probe științifice concludente pentru revenirea la grafia latină și pentru a i se conferi limbii noastre statutul de limbă de stat. Evident, au fost aspru muștrați și pedepsiți și unii angajați ai KGB-ului, responsabili de presă, pe motivul că nu au fost suficient de vigilenți pentru a nu permite publicarea acestei Scrisorii deschise. Nu știu din care considerente intenția lui G. M. Volkov de internare în balamuc a celor șapte semnături ai Scrisorii deschise nu a fost pusă în aplicare. Poate aveau o accentuată aprehensiune față de unele eventuale turbulențe sociale cu caracter de masă? Cine știe?!

Erau aceștia într-adevăr nebuni? Manifestau ei demență în activitatea lor? Avem toată certitudinea că ideologii, oficialii sovietici, etichetau ca fiind alienați, demenți, descreierați, nebuni etc., pe toți cei care deviau de la politica

și ideologia partidului unic sau nu erau de acord cu acestea. Dicționarele explicative ale limbii române definesc adjectivul și substantivul *dement* ca „(cel) care suferă de alienare mentală” și înscriează următoarele sinonime pentru cuvântul respectiv; „adj., s. (*MED.*) alienat, dement, descreierat, înnebunit, nebun, smintit, țicnit, (livr. și peior.) sonat, (pop. și fam.) apucat, candriu, căpiat, deșucheat, strecheat, (înv. și reg.) nerod, (reg.) prost, (Transilv., Maram. și Ban.) bolând, (Ban.) pălăurat, (Olt. și Munt.) primit, (Mold.) zăluzit, zărghit, (fig.) săltat, sărit, scrântit, țacănit. (*O persoană ~.*)”. În situația în care examinăm această definiție lexicografică a cuvântului *dement*, constatăm că în limbajul ideologilor sovietici acest calificativ se atribuia persoanelor care se declarau adepți ai adevărului științific și istoric și nu se angajau, politic și ideologic, în activitatea publică a oficialităților sovietice, în ansamblul de idei și concepții filosofice, morale, religioase etc. care reflectau, într-o formă teoretică, interesele și aspirațiile regimului sovietic. În limbajul nostru popular acești oameni care se deosebesc, prin comportamentul, prin modalitatea lor specifică de a gândi și interpreta realitatea socială și naturală, de asemenea se numesc nebuni, dar în acest context poporul nostru îi atribuie acestui cuvânt o conotație pozitivă. Cu alte cuvinte, demenții, nebunii din regimul totalitar comunist erau persoane pe care în mod firesc le numim rebeli, adică care manifestă nesupunere, care exprimă revoltă, adică este vorba de cel pe care îl etichetăm drept „(Mold. și Bucov.) cârciogar, cârcotaș, (pop.) cârtitor, gâlcevitor, șicanator, (rar) procesiv. (*Om ~.*)”.

Evenimentele care au urmat după oficializarea limbii române în R.S.S.M., inclusiv declararea suveranității în 1990 și independenței acesteia în 1991 și prăbușirea imperiului sovietic în același an au confirmat că adepții adevărului științific (istoric, filologic și etno-spiritual) și ai unei direcții naționale de evoluție a societății basarabene au exprimat o aspirație interzisă în timpul dominației sovietice. Mai mult, comunitatea științifică, oamenii de știință, Academia de Științe au declarat în ședințele din 1994 și 1996 că numele corect al limbii noastre este limba română. Este important să amintim că împotriva glotonimului *limbă română* și etnonimului *român* s-au pronunțat în special specialiștii în agricultură, în istoria partidului comunist, în economia sovietică și socialistă și foștii activiști ai partidului comunist, fiind arhicunoscut faptul că toți comuniștii și socialiștii erau și sunt specialiști în toate domeniile, întrucât „nici o știință nu putea și nici nu poate prospera fără a se întemeia pe cea mai științifică metodă de cercetare – marxism-leninismul și pe indicațiile partidului comunist/socialist”. Așadar, pescuitorii în ape turburi au tot încercat să promoveze glotonimul „limbă moldovenească”, dar de fiecare dată au fost forțați atât de argumentele savanților, de autoritatea opiniei publice și de circumstanțele sociale să renunțe la aceste intenții turbulente. În prezent, I. Dodon & comp., fiind incapabili să identifice și să soluționeze problemele economice, sociale și politice (separatismul transnistrean, de exemplu), caută să fie în treabă inițiind organizarea unor referendumuri (cel despre demiterea primarului Chișinăului remarcându-se doar prin hărmălaie publică și socială și prin irosirea a nouă milioane de lei, care sunt atât de necesari în alte domenii, și

avem toată siguranța că și cel cu privire la extinderea atribuțiilor prezidențiale va beneficia de un destin similar). Se creează impresia că PSRM provoacă în mod intenționat toate aceste convulsii sociale în mod artificial, pentru a-și justifica existența, aceste acțiuni demente fiind, totodată, un semnal serios al începutului de neantizare a acestui partid al inamicilor românilor basarabeni și al cozilor autohtone de topor.

Așadar, regimul sovietic îi declara nebuni, demenți pe cei care nu susțineau dictatura comunistă, pledau pentru alfabetul latin, pentru oficializarea limbii noastre sau pentru drepturi democratice, pentru încetarea procesului de rusificare a românilor basarabeni etc., iar acum cred că suntem totalmente justificați să ne întrebăm dacă nu cumva a apărut o nouă categorie de oameni nebuni, care vin să demonstreze că suntem moldoveni și că vorbim moldovenește, sperându-ne că vor organiza un referendum cu privire la denumirea limbii, ca și cum rezultatele științifice ar urma să fie legitime de voința poporului. Dacă acesta e nivelul lor de inteligență, propun să organizăm un referendum pentru ca poporul să se pronunțe dacă $2 \times 2 = 4$ sau dacă tabla înmulțirii este corectă sau incorectă. Ar fi o enormitate și ar râde și câinii de noi! Dar uite că avem preținși oameni politici care sunt capabili să organizeze astfel de referendumuri! Creștinește ar fi să exclamăm: Iartă-i, Doamne! că nu știu ce fac. Dar omenește, ar fi necesar să exclamăm făcând uz de nemuritoarele versuri eminesciene: *Cum nu vîi tu, Țepeș doamne, ca punând mâna pe ei./ Să-i împarți în două cete: în smintîți și în mișei, / Și în două temniți large cu de-a sila să-i aduni./ Să dai foc la pușcărie și la casa de nebuni!*

De altfel, oamenii de știință și de cultură din statele cu adevărat democratice întotdeauna au militat pentru idea că nici un stat, nici un partid nu are dreptul să decidă valoarea de adevăr a principiilor științifice, nici să dicteze în vreun fel natura problemelor investigate. Nici unui stat, nici unui partid nu-i este permis să determine valoarea estetică a creației artistice și nici să limiteze modalitățile de expresie artistice și literare. Și nici n-ar trebui să-și dea cu părerea asupra validității doctrinelor economice, istorice, religioase sau filosofice. În schimb au față de cetățenii săi datoria să mențină libertatea, să le permită să contribuie pe mai departe la aventura și dezvoltarea neamului omenesc.

Întrucât am început acest elogiu cu un banc, aș vrea să-l închei relatându-vă încă un caz anecdotic. Astfel, regretatul scriitor Aurel Scobioală prezintă, în una din cărțile sale, o situație similară încercărilor de consultare a poporului: scriitorul și jurnalistul Ștefan Harbuz, venind acasă, este întrebat de vecinii de bloc, care stăteau la taifas în fața casei: Ia să ne spui, dle Ștefan, ce suntem noi – moldoveni sau români? Acesta le răspunde simplu: Măi, voi sunteți vițeii! – Cum așa!?, exclamă nedumeriți oamenii. – Am să vă explic, istorisindu-vă o parabola. În primăvara acestui an, a fătat vaca mamei și ea m-a rugat să fac în ocol un spațiu izolat pentru vițel, ca acesta să nu sugă tot laptele vacii pentru a-i rămâne și ei o cană de lapte proaspăt. Am procedat cum mi s-a spus. Atunci însă când a ieșit iarba, mama a scos vaca la păscut, aceasta fiind priponită, dar și vițelul era priponit în așa fel încât să nu ajungă la ugerul vacii. Vaca, știind că vițelul

este progenitura ei, pentru a-și manifesta afecțiunea maternă, se întindea să-l lingă, dar acesta păștea fără s-i acorde atenție. Cu alte cuvinte, vițelul, fiind crescut izolat în întunericul ocolului, nu avea de unde să știe cine-i este mama biologică. Așa și voi, fiind educați în minciună și în povești născocite de străini, nu aveți de unde să știți adevărata voastră origine și denumirea adevărată a limbii voastre maternelne.

Așadar, cum poți organiza un referendum în problema denumirii limbii și a neamului, după atâția ani de aflare în captivitate în țarcul ideologic și politic al imperiului rus?! În aceste condiții, cum poți să nu-i dau dreptate lui Mihai Eminescu?

În fine, tot în acest context, propun cititorilor pentru lectura poezia lui Ion Pribeagu *Odă prostiei*, iar concluziile de rigoare vă rog să le formulați voi, dragi cititori:

*De-ar fi să-i luăm pe toți la rând,
Și actualii, dar și foștii,
Cei mai deștepți de pe Pământ
Au fost întotdeauna...PROȘTII.*

*Nu te ruga la ursitoare
Să-ți facă-n viața ta vreun rost,
Mai bine urlă-n gura mare:
„Iubite Doamne, fă-mă...PROST!”*

*De ce să tragi ca la galeră,
Să-nveți atâtea fără rost,
De vrei să faci o carieră,
Ajunge numai să fii...PROST.*

*În lumea asta cu de toate,
Unde se-nvață contra cost,
Păcat că nici o facultate
Nu dă și diploma de...PROST.*

*Avem impozite cu carul,
Dar înotăm în sărăcie
și ce buget ar avea statul
Dintr-un impozit pe... PROSTIE.*

*Ei sunt ca iarba, cu duiumul,
Să nu-i jignești, să nu-i împrști !
O, Doamne, de ne-ar crește grâul
Cum cresc recoltele de... PROȘTII.*

*Și-n lumea asta răsturnată,
Unde cei strâmbi sunt cei mai drepți,
Savanții noștri mor de foame
Și numai PROȘTII sunt deștepți.*

P.S. Vă informăm că **Ion Pribeagu (27 octombrie 1887, Sulița, județul Botoșani – 1971, Tel Aviv, Israel)** etse pseudonimul literar al lui **Isac Lazarovici**, poet și umorist român și israelian de limba română, **evreu** născut în nordul **Moldovei**. Până să adopte pseudonimul literar de *Ion Pribeagu*, care l-a consacrat, a început prin a-și **anagrama** prenumele și a folosit primul pseudonim: *Sachi Disperatu*, după care au urmat alte pseudonime: *Ion Palavră*, *Ivan Turbincă*, *Ion Vraiște*, *Vasile Ispravă*, *Vasile Găină*. A scris foarte mult în viața lui: piese, reviste, cronici și în proză, dar mai ales în versuri. Ca poet și umorist, a fost deseori tentat să scrie mai libertin, așa cum au făcut la vremea lor Creangă, Alecsandri și alții. A scris mult „pentru sertar”, iar aceste realizări le ținea numai pentru el, strânse într-un dosar și ferite de priviri indiscrete. Rareori citea ceva „conspirativ” vreunui prieten bun. În decursul a peste 60 de ani de activitate fecundă, a publicat aproape tot ce a realizat, în afară de aceste creații intitulate chiar de el „impertinente”. În ultimii ani a intenționat să le publice, dar i-a lipsit curajul. Conștiinciozitatea și etica lui profesională nu l-au lăsat să depășească o anumită limită în relațiile lui cu cititorul. În perioada 1939-1944 a scris textele umoristice pentru spectacolele lui **Constantin Tănase**. A ironizat și ridiculizat toate cusururile, defectele și viciile firii umane: nebunia, prostia, aviditatea, duplicitatea, escrocheria, perfidia, stupiditatea, imbecilitatea, absurditatea etc. Este autorul versurilor românești ale cunoscutei melodii „**Zaraza**”. În vremea lui **Gheorghe Gheorghiu-Dej**, în anul 1962, a emigrat în **Israel**, unde a continuat să scrie poezie umoristică în limba română în „Cronica rimată a cotidianului Viața Noastră” din Tel Aviv și a fost autorul a câtorva spectacole de revistă.

3.3. ELOGIU INFIDELITĂȚII

Infidelitatea sau, făcând uz de un termen popular, **trădarea**, are drept suport major minciuna, iar civilizația modernă a dobândit-o prin succesiune de la strămoșii noștri arboricoli. Renunțând la fidelitate, unii oameni de azi tind să obțină o situație socială sau materială prosperă, iar pentru a intra în grațiile bossului lor, politic sau economic, sunt capabili să renunțe la adevăr, la părinți, la credință, la prieteni și chiar la neamul lor. La modul general, trădarea este o faptă periculoasă având scopul de a înșela în mod deliberat și perfid un prieten, un om sau chiar o colectivitate, un neam etc. prin comiterea unor acte adverse, inamice și prin pactizarea cu inamicul. În istoria sa milenară, poporul nostru a formulat o concluzie dezolant de abjectă în această privință: banul este ochiul dracului sau, cum spuneau strămoșii noștri latini, *auri sacra fames* „blestemata foame de aur”.

De altfel, trăsăturile distinctive ale politicianismului oficial de la Chișinău sunt minciuna și trădarea. Dacă urmărim ascensiunea politică a guvernanților de pe malul Bâcului atestăm cu facilitățe că aceasta constituie o succesiune infinită de trădări, de acțiuni abuzive și arbitrar, începând cu războiul din Transnistria și terminând cu actualele reorientări ale politicii

președintelui Republicii Moldova spre vectorul despotismului oriental. Indiferent de direcția politică și ideologică, politicienii de la noi, prin debitul lor logoreic și prin angajamente prezumțioase, pot declara orice bizarerie, întrucât noi, electoratul, putem accepta și promova orice extravagantă, de vreme ce suntem, afirma Nicolae Iorga cu mare fascinație, cu mult umor și cu deosebită vervă îndrăcită, „o țara în care nu te poți compromite”. Pretinșii domni care ne guvernează reprezintă un model reprezentativ în această privință. Prin acțiunile lor (pactul cu Putin, vehementa luptă împotriva asocierii europene, coteria cu separatiștii din Transnistria, falsurile de natură lingvistică, identitară și istorică, întronarea minciunii în capul mesei, fabricarea unor pseudoteorii despre limba, istoria și identitatea noastră națională etc., etc.), clanul Dodon & Company fac imposibilul pentru a se compromite politicamente și avem toată certitudinea că le va reuși. Mai mult decât atât, ei inițiază elaborarea unei istorii, a unei identități și a unei limbi „moldovenești” *ad usum Delphini* „pentru folosința Delfinului”, adică epurată de evenimente, pasaje, personalități românești și suprasaturată de elemente pur „moldovenești” și de falsuri istorice, lingvistice sau entice, în vederea constituirii unei națiuni noi „moldovenești”, obedientă, docilă și naivă, așa cum își urmărește cauza socialistă.

Totodată, socialiștii de la noi s-au pricopsit cu un prestigiu fals, probă concludentă servind alegerile prezidențiale contrafăcute din toamna anului precedent. Și încă un moment: beneficiind de bunăvoința, indulgența și toleranța fără margini a românilor basarabeni care uită foarte repede și iartă foarte lesne (majoritatea basarabenilor, în pofida realității istorice, susțin în continuare că rușii, respectiv comunismul implantat cu forța armelor în Basarabia, sunt buni, că ne-au eliberat în 1812 și 1940 și că am fost ocupați în 1918), ei, socialiștii și alte partide promoscovite, își permit luxul să aibă pretenții de reformatori economici și politici și de protectori ai integrității teritoriale, obținute prin cedări continue, așa încât, practice, recunosc în mod oficial existența Transnistriei și Gagăuziei ca state independente. Politicăștrii noștri califică acest fapt drept mare succes, în timp ce în lumea civilizată o atare faptă este calificată ca fiind o trădare a intereselor naționale.

Junta socialistă de la Chișinău, în persoana domnului tovarăș Dodon, relevă o realitate dezgustătoare. Fiind dornic să se mențină cu orice preț pe linia de plutire a vieții politice, când steaua lor este în declin, socialiștii lansează declarații belicoase care, până la urmă, vor avea efectul sfârâiacului lui Creangă: înțelegerea cu Putin și ciocnitul șampaniei cu Krasnoselski.

Ingredientul fundamental din arsenalul politicii lor belicoase și antinaționale este minciuna, contrafacerea adevărului științific și istoric, manipularea impertinentă a maselor, promisiunile lipsite de substanță etc. Totodată, socialiștii, deși se declară adepți consecvenți ai idealurilor comuniste, acumulează averi fantastice și excelează prin două calități: adoptarea unui limbaj cvasidemocratic cu care induce în eroare poporul și orientarea consecventă promoscovită. Poziția acestui partid contravine

intereselor naționale, acestea din urmă fiind substituite prin lozinci pseudopatriotice de speță stângistă, așa cum se trâmbițează de mai bine de jumătate de secol ideea cu privire la respectarea drepturilor omului, teză care, de cele mai multe ori, anulează sau mai curând respinge existența statelor naționale. Președinția lui Igor Dodon acumulează păcate după păcate, iar publicul, în special presa, cea de-a patra putere în stat, remarcă lipsa competenței manageriale a socialiștilor, deși aceștia continuă să se mențină în prim planul vieții politice. Făcând uz de artificii, minciuni și defăimări la adresa alianței parlamentare, socialiștii încearcă să-și creeze faima de partid al „progresului” asiatic. Sub influența acestei firme politice se află destule persoane care sunt dispuse să uite crimele, cerențele și gravele greșeli de care s-a făcut vinovat partidul comunist din care își trage originea partidul socialiștilor. Așadar, socialiștii doresc să readucă Basarabia în mrejele coloniale ale Rusiei, cu alte cuvinte se adeverește zicala: Câinele se întoarce la vărsătura lui și porcul scâldat la noroiul mocirlei lui. Și toate astea urmează să fie realizate cu forța, prin interzicerea unionismului, a forțelor care exprimă alte opinii, adică cu *argumentum baculinum* „argumentul bâtei”.

Minciuna în știință, inclusiv în politică, este o **aserțiune** infirmată de experiență, de observațiile elementare sau de dreaptă judecată. Minciuna este lansată de oameni, inclusiv de cei politici, în mod premeditat sau spontan prin contorsionarea totală sau parțială a faptelor și a **adevărului** sau prin argumentarea selectivă, dar aparent semnificativă, a faptelor. De regulă, minciuna se consideră o acțiune intenționată de declarare a unei stări modale incomfirmabile sau imediat (ori ușor) confirmabilă, pentru a produce confuzie, a oferi false speranțe, a determina oamenii, în special electoratul, la o anume **acțiune** sau pentru a crea o anume stare de spirit, intelectuală, socială ori afectivă care servește într-un fel sau altul lansatorului de minciuni. Minciunile politicianilor sunt prin excelență premeditate, din care cauză sunt considerate foarte devastatoare, distrugătoare, dezastruoase și inadmisibile, în timp ce minciunile spontane, nepremeditate ar putea fi admise în anumite situații, fiind determinate de lipsa de informare, de înțelegere incorectă și/sau de interpretarea greșită a informațiilor existente sau accesibile la un moment dat. Examinată dintr-o anumită perspectivă, se poate afirma că minciuna caracterizează **personalitatea**, iar adevărul **realitatea**, în sensul că personalitatea poate produce afirmații confirmabile sau infirmabile cu privire la realitate, dar reflectarea realității în individ este un adevăr, o distinctă transpunere a unei cantități purtătoare de informații care se metamorfozează în „realitate” cu o **structură** și **fenomenalitate** distinctă. Prin urmare, reflectarea intenționat eronată, falsă a realității rezultă din *a falsis proficisci* „principii false”, tot așa cum socialiștii, etichetând ocupația țaristă și sovietică drept „un rai” pentru basarabeni, considerând limbă „moldovenească” distinctă în raport cu limba română și descoperind o nouă identitate națională pentru românii basarabeni, fac apel la *argumentum ad populum* – eroare de argumentare care conclud

că un fenomen social sau național este adevărat deoarece foarte multă lume crede că este adevărat.

Oamenii politici jură cu mâna pe Biblie că vor fi cu dreptate „la domnie” și pretind că vor respecta Constituția, care stipulează că „Republica Moldova este un stat suveran și independent, unitar și indivizibil” (art.1), „teritoriul R. Moldova este inalienabil” (art. 3), „R. Moldova este stat neutru” (art. 11), „toți cetățenii RM sunt egali în fața legii” (art. 16) și că Igor Dodon va fi președinte al tuturor etc. În cele din urmă, analizând situația reală, constatăm că avem o Constituție în care nu ne regăsim idealurile noastre naționale. Deși suntem „suverani” și „neutri”, independența noastră este „asigurată” de armatele rusești de la Nistru, suntem „independenți” și „integri teritorial”, dar cu enclavă rusească la Nistru, „inalienabili teritorial”, dar vânduți, pe furiș, Ucrainei (Giurgiulești, Nișaliu, Palanca, Novo-Dnestrovsk, Mirnoe), „stat unitar”, dar tranzacționat (tot pe sub masă) spre federalizare, „egali în fața legii”, doar că legea nu e pentru toți.

Cu alte cuvinte, independența R. Moldova „a avansat”, în cei 26 de ani de existență, exact în sensul invers mișcării firești. Indiferent de direcția în care bat vânturile în capul politicaștrilor noștri, populația R. Moldova continuă să vegeteze între Orient și Occident, pendulând, ca și „marii” noștri „voievozi” din prezent, între condamnarea și glorificarea comunismului, între CSI și UE, NATO și Rusia, între 28 iunie 1940 și 27 august 1991, între Limba Română și cea „moldovenească”, între Istoria Românilor și Istoria Integrată sau Istoria „în genere” (!!!), între Antonescu și Stalin, între o Românie Mare și o insulă de R.S.S.M., între Biserica neamului și biserica rusă, între ora Moscovei și ora Bucureștiului, între sacrificiu și privilegiu, între onoare și trădare etc.

Avem o specie aparte, curioasă de politicieni. Aceștia, pe de o parte, se închină gloriosului domnitor Ștefan cel Mare și Sfânt, iar pe de altă parte practică cu obstinție asinală trădarea națională. Dar poate nu e trădare, ci oportunism de partid sau conjuncturism politic? De altfel, trădarea are mai multe forme de existență – trădarea politică (partidele fiind actorii principali ai acesteia); trădarea unor persoane din alte motive decât cele politice; trădarea unor idei, concepții de viață, crezuri filosofice, estetice, literare etc. La capitolul trădare politică noi, românii, am realizat un rafinement performant, devenit o artă dobândită printr-un exercițiu multiplu, mereu adaptat altor vremuri și altor actori, dar cu aceeași intenție. În istoria noastră, deși atestăm nenumărate cazuri de trădare, nu identificăm nici un gest de regret sau de sinucideri spectaculoase determinate de actele de trădare. Noi nu beneficiem cel puțin de un Iuda, care se spânzură după actul de trădare, ci avem numai trădători care beneficiază de pe urma infidelității și se împacă cu propria conștiință și vinovăție. Noi suntem un popor unicat, căci la noi, trădătorii ajung să capete demnități și onoruri de stat sau sume pecuniare considerabile care descalifică și mai mult gestul. Și cu toate acestea, nimeni nu se miră, nimeni nu are nici o reacție, nici o mustrare de conștiință sau remușcare sinceră, întrucât majoritatea așa-zișilor

bărbați de stat se conduc de străvechea zicală: capul plecat sabia nu-l taie! Cu alte cuvinte, politicarii noștri socialiști se umilesc în raport cu Estul și savurează cu voluptate masochistă acest servilism degradant, etichetându-l drept politică abilă, inteligentă și ingenioasă.

Dacă vine vorba să enumerăm unele cazuri de trădare din istoria noastră națională, vom constata următoarele: 1) primul caz este cel al lui Bacilis (confident al regelui dac), prin trădarea căruia romanii găsesc în albia râului Sargesia tezaurul lui Decebal, după care a urmat o serie de trădări succesive: 2) Vlad Țepeș a murit în anul 1477, ca urmare a unui complot al boierilor partizani ai lui Basarab cel Bătrân Laiotă, 3) Mihai Viteazul a fost trădat și a murit asasinat pe Câmpia Turzii, 4) Horea a fost prins și executat prin trădarea episcopului ortodox, Ghedeon Nichitici, care primește pentru gestul său 1000 florini de aur, 5) Vodă Lăpușneanu este vândut de boierul Moțoc, 6) iar boierul Ieremia Golia îl vinde în modul cel mai perfid pe domnul său, Ion Vodă cel Cumplit, trecând cu călărima la dușman, 7) Tudor este trădat de comandanții cetelor de panduri și de arnăuți, 8) Alexandru Ioan Cuza, domnitorul României Unite, a fost înlăturat de la tron printr-un complot pus la cale de partidele vremii, adunate în Monstruoasa Coaliție etc., etc. Nici perioada actuală nu este lipsită de acte de trădare, în special a idealurilor (pentru cine le are), dar mai ales a partenerilor. Bărbații noștri politici nu se ghidează în activitate lor de indicațiile înțeleptului Solomon că „un nume bun este mai de dorit decât o bogăție mare, și a fi iubit prețuiește mai mult decât argintul și aurul”, ci de dictonul latin *pro domo S.U.A.* „pentru interesul propriu”.

În orașul Hang-Clan din China, există un templu consacrat lui Iao Fey, un general din dinastia Sung, vestit pentru faptul că și-a apărut în mod credincios suveranul în vremea invaziei mongolilor, fiind ucis de un rival invidios și trădător. În cinstea eroului, chinezii au ridicat un templu pentru aducere aminte. Poate este surprinzător pentru noi, românii, dar în fața templului au fost ridicate și două statui, una a trădătorului, iar cealaltă a soției sale. Ele sunt îngropate până la brâu în pământ, iar partea rămasă liberă face obiectul oprobiului public, fiind acoperite cu ouă clocite, cu mere stricate sau chiar cu salivă. Credem că este vorba de o autentică lecție de etică și de morală. Mă întreb dacă nu este cazul să organizăm și noi o chetă națională pentru a edifica cel puțin un monument al trădării de neam!?

Dacă inventariem persoanele antrenate în partidul socialiștilor, nu vom identifica nicio personalitate notorie, niciun om de știință, de cultură, niciun scriitor de valoare, niciun om politic de remarcabil, partidul socialiștilor excelând în nume obscure, preinși oameni de știință sau de cultură, indivizi veleitari, politicieni anonimi, pseudosavanți obscuri, inși cu spirit gregar, mediocrități avide de căpătuire imediată etc. Așadar, în pofida acestui tablou sinistru, descurajant, deprimant și chiar funest, prezentat anterior, constatăm cu satisfacție că deocamdată nu a aderat la partidul lui I. Dodon niciun om de cultură, de litere sau de litere, nicio personalitate politică marcantă, motiv care ne face să

ne mândrim cu intelectualitatea noastră care, deși săracă, flămândă și inabilă, rămâne fidelă idealurilor noastre naționale și adevărului științific cu privirea la identitatea și la istoria noastră națională, fără a se lăsa sedusă de promisiunile ademenitoare ale politicii prezidențiale bazate pe minciună, ficțiuni lingvistice și istorice etc. Mai mult, comunitatea noastră științifică, inclusiv Academia de Științe (cu excepția unor personaje insignifiante), perseverează în promovarea adevărului științific, fără a se lăsa intimidată, cucerită, fascinată sau hipnotizată de perspectivele politicii prezidențiale, care excelează în minciună, duplicitate și ipocrizie. De altfel, comportamentul celor mai mulți oameni de știință din Republica Moldova vine să confirme prezumția dictonului latin conform căruia *Nullum venim inferet falsum* „Nici un adevăr nu poate conduce la o concluzie falsă”, întrucât toate prezumțiile pretenșilor istorici și filologi dodoniști se axează pe semiadevăruri, demonstrându-se astfel în mod inconștient că *ex falso quod libet* „din ceva fals rezultă orice enormitate”. Așadar, este absurd să considerăm o realitate sau un eveniment ca adevăr pe o parte a Prutului și eroare pe cealaltă parte.

Deși mi-am exprimat anterior satisfacția pentru faptul că în echipa lui I. Dodon lipsesc persoane remarcabile, totuși în târgul nostru au ajuns informații de departe, tocmai de la Dunăre, că două doamne, din domeniul filologiei, îl curtează pe nepreședintele nostru I. Dodon pentru a-l convinge de devoțiune, prin renunțare la adevărul științific și la idealurile naționale, angajându-se în promovarea cretinismului instaurat la palatul prezidențial, în schimbul unor funcții avantajoase. Prin urmare, capul „statului nostru”, fie el încoronat, fie neîncoronat (încă), e prieten cu minciuna, preferă falsurile, șarlatanismul, ipocrizia, fariseismul, neadevărul, iar *nuda veritas* „adevărul gol” este acceptat numai în situația în care este deghizat în minciună sau este mascat cu vorbe seducătoare, captivante. Clasicii literaturii române au fost geniali în modul de a demasca aceste carențe umane. Un exemplu edificator în această ordine de idei este fabula lui Alecu Donici *Înființarea fabulei: În palat la împărat, // Adevărul, gol din fire, Fără veste au intrat. La // a lui așa privire // împăratul au strigat: // Cine ești? Cum îndrăznești, // Gol, aici, să te ivești? // Adevărul sunt. // – Ce vrei? // – Vreau să-ți spun a mea // părere: // Tu nicicum nu ai durere // Pentru pământeni tăi; // Cei mai mari te măgulesc // Și norodul jefuiesc; // Legile îți sunt călcate... // –Ieși afară! Ieși afară! // Golule nerușinate! // Dați-l uite jos pe scară! // Iată cum fu primit // Adevărul dezgolit; // El, oftând, se depărtară. Dar // a lui dorință bună Un alt // chip i-au arătat. Adevărul // mai pe urmă Iar au mers la // împărat, Însă nu gol, ci-n // veșminte. // Împrumutate la minte Și, // cu aer de respect, Au // vorbit frumos, încet. // Împăratul, în mirare, I-au // dat toată ascultarea; // L-au pătruns, l-au înțeles, Și // îndată au ales Alți // miniștri, altă curte, Au // făcut prefaceri multe, // Trebile au îndreptat Ș-au // fost binecuvântat.*

Nu am certitudinea că Igor Dodon, aflând adevărul, își va pleca urechea la spusele oamenilor de știință și de cultură și va renunța la

promovarea minciunii și falsurilor istorice, dar consider că ar fi necesar să tragă anumite învățăminte din fabula lui A. Donici. În ceea ce privește cele două doamne care fac „curte la izbândă” în culisele prezidențiale, este necesar ca ele să-și amintească de acrimonia, causticitatea, incisivitatea devastatoare și ostilitatea manifestă a lui Ion L. Caragiale în raport cu modul de a fi al eroilor săi: BRÂNZOVENESCU (cu îndoială): *Să fie trădare la mijloc? ai?* FARFURIDI: *Eu merg și mai departe și zic: trădare să fie, dacă o cer interesele partidului, dar s-o știm și noi!...*

Oamenii politici, ca și minciinoșii elementari, mint, care mai bine, care mai rău, fie că este vorba de fapte importante, fie că este vorba de fapte superficiale. Totodată, între mincinos și mințit există o relație de participare, în sensul că minciuna este susținută de ambele părți, întrucât ea nu se naște pe un teren gol, ci este cerută și așteptată de cel ce va fi mințit. În actul înșelăciunii se exploatează predispoziția conștientă sau inconștientă a auditoriului către minciună. Ea se pliază pe așteptările și nevoile nesatisfăcute ale auditoriului, căci vrabia mălai visează și calicul comândare.

Așadar, politicienii noștri (alias impostori, șarlatani, farisei și vânzătorii de neam) se erijează azi în postură de salvatori ai națiunii, făcând uz de minciună, trădare, fals, contrafacere etc. în toate domeniile. În definitiv, toți acești mântuitori naționali nu sunt decât niște victime care pactizează cu călăul, adică indivizi afectați de sindromul Stokholm. Demult e timpul să renunțăm la trădare și la minciună, la aparențe de independență, la improvizarea unor scenarii utopice și să încetăm a ne da în spectacol aidoma histrionilor de altă dată, iar acest elogiu consacrat infidelității și minciunii este, practic, o denigrare sau chiar o injurie la adresa acestei trăsături pernicioase de caracter.

3.4. ELOGIU PERFIDIEI

Deși se susține că reaua-credință e ceva mult mai rău decât mișelia, duplicitatea ori perfidia, am impresia că, în funcție de consecințele pe care le produc aceste flageluri, ele sunt echivalente, adică denumesc segmente similare sau identice din realitate. De altfel, încă Niccolo Machiavelli (1469-1527), bărbat de stat florentin, autor al faimosului tratat *Principele*, care are drept subiect arta guvernării, a lansat ideea conform căreia principalele strategeme de cucerire, păstrare și exercitare a puterii politice, sunt perfidia, minciuna, trădarea, șantajul, abuzul, crima de stat și multe alte mijloace eficiente în procesul de guvernare, chiar dacă acestea vin în contradicție cu moralitatea creștină și ca urmare epitetul *machiavelic* a devenit sinonim cu cinismul, perfidia, infidelitatea și lipsa de onoare, de onestitate în relațiile dintre oameni, dintre guvernare și comunitate. Nu pot să-mi imaginez toată inventivitatea oamenilor politici și nici să-mi explic toată competența lor imaginativă de a identifica unitățile lexicale și eufemismele acestora care ne permit să le pronunțăm pentru a exprima noțiunea „perfidie”! Așadar, omul

politic, practicând în permanență perfidia, nu e numai perfid, ci e și nesincer, diabolic de nesincer, deși creează imaginea unui ins nevinovat, naiv, ba chiar angelic, fiindu-i, prin urmare, caracteristice toate păcatele omenești, inclusiv ura, delațiunea, invidia, trădarea, avariția, minciuna, perfidia etc.

Realitatea limbii demonstrează cu absolută certitudine și cu multiple probe concludente că un anume segment din viața socială, din existență în general, poate fi denumit, sub diferite aspecte calitative sau cantitative, printr-o serie de cuvinte sinonime. Astfel, dicționarele explicative românești definesc substantivul *perfidie* drept „trăsătură de caracter, faptă, manifestare care denotă răutate, viclenie, necinste, în ciuda aparențelor (binevoitoare)”, având drept sinonime următoarea serie: „duplicitate, falsitate, fățarnicie, ipocrizie, minciună, prefăcătorie, viclenie, vicleșug, (livr.) fariseism, machiavelism, tartuferie, tartufism, (rar și fam.) machiaverlâc, (înv.) fățarie, prefăcanie, prefăcătură, procleție, (fig.) iezuitism, mascaradă”. Prin urmare, este corect a spune *perfidia grecilor* (Ion Ghica), *perfidia împărătească* (Nicolae Bălcescu), *perfidia otomană*, *perfidia și debilitatea nemților*, *ghearele perfidiei* (Bogdan P.-Hasdeu), *perfidia și instinctul necinstei*, *perfidie flegmatică*, *aceeași rece perfidie*, *acuzăți de perfidie*, *întreită minciună și întreită perfidie*, *fără perfidie și fără insinuații*, *fapt de perfidie și de inichitate* (Mihai Eminescu), *nuanță de perfidie* (Eugen Ionesco), *ne-am exprima... cu o mai catifelată perfidie* (Tudor Arghezi), *perfidia șarpelui* (Mircea Eliade), *se transformă cu perfidie sistematică în unealtă de precizie a orânduiri* (Lucian Blaga), *ia te uită câtă perfidie* (Nicolae Breban) etc., toate aceste exemple demonstrând că substantivul *perfidie* a intrat în limba noastră încă la începutul secolului al XIX-lea și beneficiază de o frecvență apreciabilă până în prezent. Totodată, dată fiind perfidia congenitală a politicianilor, Mihai Eminescu se declară derutat pentru faptul că „opozitia ar fi fost atât de **machiavelic perfidă**”. De altfel, perfidia sau rea-credința era numită de romani *fides punica*. (De altfel locuțiunea latină **fides punica**, tradusă literalmente înseamnă fidelitate punică sau cartagineză, termenul punic vine de la numele Poeni „pedepsit” prin care romanii îi numeau pe cartaginezi, totodată termenul *Poeni* derivă, la rândul său, din cuvintele grecești phoinikes φοινικες „fenicieni”, din care cartaginezii descindeau. Evident, această expresie nu are o semnificație absolută, fiind determinată de patriotismul și propaganda internă de la Roma din perioada războaielor punicе, din care motiv romanii considerau pe cartaginezi ca fiind inamici, trădători, înșelători și incorecți, de rea-credință, infideli, de fidelitate ambiguă și suspectă”). Am realizat această incursiune preliminară, pentru a ne edifica în problema perfidiei partidelor politice, întrucât pentru oamenii politici omul nu este decât o forță suplimentară de muncă, tot așa cum omul a devenit în prezent un apendice al tehnologiilor IT sau, altfel spus, funcția omului în condițiile actuale este identificată cu cea a câinelui și a calului în raport cu omul. Cu alte cuvinte, pentru oamenii politici omul nu este un creator de bunuri și de valori, ci este doar o forță de lucru și este necesar societății guvernate de politicieni numai în această calitate, inclusiv de contribuabili. Nu știu în ce măsură sunt inițiați guvernării noștri în

paremeologia latină, dar, îmi vine să le reamintesc, în raport cu modul lor de a governa, proverbul latin conform căruia *fraus omnia corrumpit* „o fraudă poate corupe totul”, adică este suficient să-ți permiți o singură abatere de la lege ca această să devină normă de conduită. Mai mult, oamenii politici, promovând anumite doctrine politice, curente ideologice etc., nu urmăresc decât să vină la putere și să profite de beneficiile puterii, dar acest deziderat nu poate fi obținut decât prin minciună, înșelătorie, perfidie, iar în ceea ce privește doctrinele politice și ideologice, transpunerea lor în practică nu semnifică altceva decât justificarea obținerii puterii prin promisiunea de a asigura o „dreaptă guvernare”. În realitate, politicienii noștri au doar *animus rem sibi habendi* „intenția de a avea pentru sine”. Dar, vorba veche, cu intenții frumoase este pavat infernul.

În problema infidelității și a perfidiei, partidele politice, indiferent de platforma lor politică și de ideologia doctrinară, nu manifestă în activitate lor diferențe semnificative, acestea practicând metode, stratageme și tertipuri similare, de cele mai multe ori chiar identice. Chiar dacă politicienii se declară obsedați de prosperitatea, bunăstarea poporului, ei nu o fac decât din interes politic, material, întrucât, nefiind la putere, ei rămân fără o sursă sigură și gratuită de existență. Tocmai din aceste considerente nu este cazul să luăm drept sinceritate, cinste, franchețe, lealitate actele lor de binefacere, bunăvoință, compătimire, îngăduință, înțelegere, mărinimie, milă, milostivire, pomană și chiar de caritate sau filantropie, etc., manifestate de orice clasă politică în campaniile electorale. Se pare că în cazul oamenilor politici mila este un lux bizar, de care profită politicienii pentru a induce electoratul în eroare și pe care numai cea mai perfidă și mai feroce dintre ființe a putut-o inventa, nu atât din necesitatea de a se spăla de păcate, cât din necesitatea de a avea câștig de cauză în alegeri și din necesitatea de a se pedepsi și chinui, adică din ferocitate. De regulă, filantropia partidelor este similară cu cea practică de canalii, de *perfidus et impudens senex* „bătrân perfid și desfrânat”, de *horridus fraudator* „escroc grosolan”, de *mendax ignomiosus* „mincinos nerușinat”.

Așadar, indiferent de culoarea politică, partidele excelează în perfidie, promisiuni, minciuni, excrocherii și viclenii, dat fiind că pentru partidele politice a gândi înseamnă să te răzbuni cu ingeniozitate, să știi să-ți camuflezi perfidia și josnicia instinctelor. Dacă e să discutăm despre Igor Dodon, acest personaj foarte important, care se manifestă ca un titan al promisiunilor deșarte și ca un remarcabil ipocrit, constatăm că el reprezintă o întruchipare a oportunistului politic pierdut de poporul nostru ca urmare a unei politici devastatoare de pauperizare continuă a celor mulți și un model exemplar al ipocriziei, al perfidiei și al gustului diabolic pentru intriga de culise, prin promovarea ideii de revenire la despotismul rus. Pentru a compromite ideea națională, Igor Dodon face apel la cele mai perfide și mai incredibile promisiuni: nivel de trai avansat, salarii decente, libertate, democrație, piață de desfacere a producției autohtone, combustibili la prețuri rezonabile, locuri de muncă etc., toate acestea fiind posibile numai rezultatul intrării în comunitatea euroasiatică. Intențiile sale I. Dodon vrea să le realizeze făcând

uz de manipularea indivizilor prin inducerea și amplificarea amenințărilor venite din Occident, iar procesul de manipulare poate ajunge până la subtilități extrem de perfide. Mai mult, socialiștii inoculează în mentalitatea electoratului ideea că basarabeni nu sunt români, nu vorbesc românește, urmărind constituirea unei conștiințe străine, antinaționale formată din combinarea perfidă a unui sentiment de vină individuală față de ruși și de frică pentru frații noștri români și cred că această politică antiromânească va fi cu atât mai eficientă cu cât principiile sunt mai numeroase, mai oculte și, astfel, foarte ușor de anulat. În politică, partidele au un mobil vulgar, deci eficiente, al inspirației, iar resentimentul de care se conduc în activitatea politică, în definitiv triumfă în minciună, perfidie, teroare, crimă, bestialitate, ferocitate, atribute umane meschine și imorale nu numai în decadentism, când acestea vin să substituie un vid în artă, dar și în politică, când servesc la ascensiunea socială, devenind virtuți. Cu alte cuvinte, pentru oamenii politici toate triumfurile sunt morale, căci scopul scuză mijloacele.

Când vine vorba de perfidie, oamenii politici manifestă capacități inimaginabile. Credința lor în manipularea rațiunii omului și în capacitatea lor de guvernare dreaptă „în folosul propriu” nu este de loc naivă, așa cum declară ei cu perfidie. În Republica Moldova, socialiștii lui Igor Dodon excelează în manipularea conștiinței naționale a românilor basarabeni, așa încât expresia mitropolitului Varlaam din *Cazania* „căci și de la Moscova lucește luciare”, deformată în perioada sovietică de „moldoveniștii” fideli regimului moscovit în „de la Moscova lucește lucoare”, a fost readusă în actualitate, împreună cu ideea fantasmagorică, denaturată și falsificată că tot progresul, toate realizările noastre se datorează Moscovei, în timp ce toate blestemurile, greutățile, nenorocirile, calamitățile, catastrofele, flagelurile, grozăviile, năpastele, urgiile etc., pe care ni le-a cadourisit puterea sovietică, sunt date uitării. Cu alte cuvinte, puterea sovietică nu i-a maltratată pe românii basarabeni prin colectivizare forțată, arestări, deportări, execuții, prin excluderi din cultură, din cărți, din locuințe, din viață!

Perfidia, ca mod de gândire, de existență și de conduită a politicienilor noștri, își trage originea din antichitate, dar a căpătat o amploare deosebită în epoca vasalității otomane și în perioada dominației fanariote, iar în perioada modernă perfidia politică din spațiul românesc își are originea în mediul social, politic, cultural, spiritual și educațional țarist și francez. În opinia lui Lucian Blaga, „toate etapele și peripețiile emancipării politice a poporului românesc” s-au încheiat și împlinit „deodată cu sfârșitul marelui război”, când românii au fost puși în situația de a accepta simultan „anume influențe, spirituale și de civilizație, europene”. Mai mult, odată cu renașterea noastră națională, această „încorporare... în cultura și în civilizația europeană” s-a produs „prin procesul de autoconstituire și de imitație”, iar „popoarele care ne înconjoară suferă și ele în diverse măsuri de aceleași păcate, chiar și atunci când n-au fost supuse acelorași vicisitudini”. De altfel, Lucian Blaga menționează în continuare că „din clipa în care a fost înmormântat Ștefan cel Mare, nu mai puteam avea o „istorie nealterată”, întrucât „ne-am molipsit în perioada de dependență” de morbul care ne-a făcut să pierdem „simțul viitorului, orizontul temporal al evoluției și al liniei majore”.

Fără a insista prea mult asupra tipologiei influențelor spirituale occidentale, vom constata, mai întâi, că influența „franceză a fost mai masivă și mai susținută” în raport cu cea germană, iar diferența dintre cele două influențe „nu e numai de grad, de intensitate și de amploare, ci și de gen, de calitate”. Dacă vine vorba de influența culturii franceze asupra celei române, Lucian Blaga constată că „diferența dintre goticul francez și cel german, dintre clasicismul francez și cel german, dintre barocul francez și cel german, se istovește într-o formulă egală”. Totuși, „francezul e în toate stilurile sale mai măsurat, mai sobru, mai discret, mai „clasic” decât germanul”, în timp ce „germanul e în toate stilurile sale mai de măsurat, mai excesiv, mai particular, mai „romantic” decât francezul”, adică „goticul german e mai „romantic” decât cel francez, barocul francez e mai „clasic” decât cel german”, iar „clasicismul german e mai romantic decât clasicismul francez, care e clasic până la „academic”. În fine, Lucian Blaga identifică sursa diferenței dintre cultura franceză și cea germană în domeniul etnic: în timp ce francezul tinde „spre o spiritualitate de forme mai rotunjite, mai clare, mai stăpânite, mai discrete”, „spre lamură transparentă, spre o cultură care e tipică, lege diafană, un cristal, un model universal”, jertfind „individualul de dragul măsurii, al retușei și al echilibrului”, „germanul cultivă particularul, individualul, ceșosul și păduraticul, și are un orizont care îl îndeamnă spre exces și de măsurat în toate manifestările sale stilistice”. Din aceste considerente „cultura germană are un caracter mai local, mai particularist, mai romantic, mai viu, mai puțin conformist și mai puțin academic decât cea franceză”. Consecința acestei situații rezidă în faptul că toată „cultura franceză își arogă, prin însăși natura sa, demnitatea unei valabilități universale; ea se consideră „model” mai presus de orice discuție, și în raport cu „celălalt” ea nu admite decât să fie „imitată”, ca exemplu suprem, ca lege și arhetip”. Mai mult decât atât, chiar francezul „își impune sie însuși acest tipar” sau arhetip și „nici nu s-a silit niciodată să se transpună în psihologia altor popoare”, întrucât el reprezintă omul lipsit „de darul de a ieși din cercul magic al stilului său”. În virtutea acestui fapt, „cultura franceză dictează oricărui străin care se apropie de ea: „fii cum sunt eu!”

În raport cu cea franceză, „cultura germană, fiind cu totul altfel orientată, nu va ridica niciodată pretenția: fii cum sunt eu!”, chiar dacă „are conștiința măreției sale”, „ea se simte particulară”, „își cunoaște înălțimile și adâncimile, dar în același timp ea își dă seama de caracterul ei local și individualist”, din care cauză „nu se recomandă neapărat ca un model, fiindcă nu tinde spre clasic; prin tot belșugul ei de forme și alcătuirii ea e romantică, izvorând dintr-un cult primordial al individualului”. În virtutea acestui fapt, cultura germană nu cere străinilor să fie imitată, ci, prin chiar firea ei, recomandă: „fii tu însuși!”. În consecință, „influența spiritului german asupra celorlalte popoare a avut deci mai puțin caracterul unui model de imitat, cât caracterul unui apel la propria fire, la propriul duh etnic al acestor popoare”.

Având drept punct de pornire această distincție dintre cultura franceză și cea germană, Lucian Blaga ajunge la concluzia că influența culturii franceze asupra altor popoare are, mai curând, un caracter modelator, imitativ și servește în calitate de „maestru care cere să fie imitat”, iar cea germană „e mai curând un dascăl care te orientează spre tine însuși” și „avantajează formațiunea proprie a celuilalt”, „înlesnește un joc, în care nu intră”. Într-un fel, cultura germană catalizează, accelerează dezvoltarea culturilor altor popoare, iar cea franceză le invită la imitație, le inhibă evoluția firească.

Ca urmare a expunerii succinte a principiului imitativ al influenței franceze și a celui catalitic al influenței germane asupra altor culturi europene, inclusiv asupra celei române, constatăm că această influență s-a exercitat asupra vieții politice, sociale, economice, spirituale, literare, educativ-instructive etc. Astfel, principiul francez „fii cum sunt eu!” a determinat apariția statelor totalitare, începând cu revoluția franceză și terminând cu revoluția rusă, care la baza întregului sistem social, economic, politic, educativ și spiritual a fost pusă poziția și perspectivele politice, ideologice, economice ale guvernării autoproclamate ca fiind a întregului popor. Evident, statul totalitar și-a aservit toate domeniile vieții social-economice, acordând o atenție specială formării „omului nou”, ascultător, cuminte, docil, obedient, plecat, supus, întotdeauna gata să se sacrifice în numele partidului unic. Regimul socialist a substituit sistemul clasic de educație și instruire prin propaganda de partid, toate eforturile educației fiind orientate nu atât spre acumularea de cunoștințe teoretice și practice despre om și natură, cât spre formarea unui om docil, a unui constructor fidel al comunismului, rolul determinant în această acțiune revenindu-le cadrelor didactice, organizațiilor de pionieri, comsomoliste și de partid.

Perfidia unor politicieni de azi din Republica Moldova constă tocmai în faptul că ei refuză să admită și cu atât mai mult să accepte că puterea sovietică ne-a adus pe tancurile ei teroarea, deportările, execuțiile, închisorile, foametea, colectivizarea forțată, balamucurile, ospiciile, excluderea multor oameni de cultură din viața spirituală, economică și politică a Basarabiei postbelice etc. În schimb, socialiștii dodoniști glorifică sistemul sovietic în întregime și în special regimul post-sovietic din Rusia, dorind în perspectivă să ne atașeze Moscovei în regim de urgență. Pentru a-și realiza intențiile antiromânești, ei își propun să revizuiască programele școlare, să reintroduce disciplini aberante ca „limba moldovenească”, „literatura moldovenească”, „istoria Moldovei” etc.

Igor Dodon și ciracii săi, făcând uz de minciună și rea-credință, își află sursele de inspirație în coșurile de gunoi ale istoriei. Ei readuc în actualitate pseudoteoria celor două limbi romanice de est și a celor două popoare – roman și moldovenesc. Se creează impresia că Igor Dodon nu a frecventat școala, nu a studiat nici limba și literatura română, nici istoria românilor, dar a redescoperit, la cei 40 de ani ai săi, adică la maturizarea sa retardată, o nouă limbă, o nouă literatură, un nou popor, o nouă istorie, chiar o nouă cultură „moldo-sovietică” etc. în gunoiștea „minții” lui găunoase și rătăcite. În aceste condiții nu putem identifica nicio justificare rațională edificatoare,

de aceea nu ne rămâne decât o explicație oferită de dictonul latin *furiosus nullum negotium agere potest, quia non intelligit quaid agit* „nebulun nu poate încheia nici un act juridic deoarece nu înțelege ceea ce face” sau nu avem decât să facem referință la înțelepciunea populară din fabula lui Alecu Donic „Măgarul și privighetoarea”: *Dumnezeu să ne ferească De judecata măgărească*.

Așadar, putem admite că regimurile totalitare își au originea, în mare parte, în modelul spiritual francez: „fii cum sunt eu!”, iar sistemele social-economice democratice își au ca principiu fundamental modelul spiritual german: „fii tu însuși!” Românii basarabeni pot redeveni ei înșiși numai revenind la origini, la teroarea eternei reîntoarceri (cum afirma Mircea Eliade), întrucât neamurile, fiind creații divine, comunică cu divinitatea în propria lor limbă și își elaborează și dezvoltă propriul său mod de existență în conformitate cu prescripțiile și indicațiile dumnezeiești, dar nu la indicația fantasmagoriilor politice și ideologice ale unui partid sau lider „făcut, dar nu născut” peste noapte. Prin urmare, toate realizările literaturii și a spiritualității românești din perioada modernă și contemporană s-au produs prin „întoarcere la noi înșine, de căutare și de găsim a românescului” și au drept cauză contactul „catalitic”, direct sau indirect, cu spiritul german”, id est „fii tu însuși!” Modelul german a servit drept exemplu pentru Titu Maiorescu, Mihai Eminescu, Mihail Kogălniceanu, Lucian Blaga etc., dat fiind că toată conștiința lor etnică „a fost formată grație unei ample inducțiuni germane” și „o anume vrajă de acest soi a descătușat” în ei și „izvoarele inconștiente, cele mai profunde, ale cântecului românesc” (Lucian Blaga). Cu alte cuvinte, modelul spiritual german „fii tu însuși!” a servit, ca determinant principal, în calitate de fundament de constituire a „matricei stilistice etnice” românești: Miorița, Meșterul Manole, spațiul mioritic, spațiul ondulat, suișurile și coborâșurile, structura orizontală, lumea, satul românesc, apa, marea, râul, lacul, codrul, dealul, valea, muntele, seara, noaptea, dimineața, ziua, tânărul voievod, haiducul etc.

Diferențierea influențelor externe fundamentale în una „catalitică” și alta „modelatoare” se explică, în opinia lui Lucian Blaga, prin însăși natura culturilor de la care pornesc inducțiunile. Cultura românească alcătuieste un vast câmp de verificare a acestei disocieri. Fapt e că unei linii (Gheorghe Lazăr-Kogălniceanu-Maiorescu-Eminescu-Coșbuc) de inducțiune germană (influență catalitică), îi putem opune o linie de inducțiune franceză (Alexandrescu-Bolintineanu Alecsandri-Macedonski), care se înfiripă și se desăvârșește sub auspiciile unei influențe „modelatoare”. Evident, alături de cele două genuri de influențe există și forme mixte.

Am transcris pe hârtie cu deosebită bucurie și satisfacție constatările noastre, în bună parte sugerate de lectura *Trilogiei culturii* lui Lucian Blaga, despre influența franceză și cea germană asupra spiritualității românești, aplicând modelele respective la situația politică de la noi și explicând rătăcirile unor preinși politicieni (mai ales de stânga) în problema perspectivelor Republicii Moldova. Lirica lui Alecsandri este românească prin tematica ei, tratată descriptiv după preceptul: hai să fim români, pe

când cea a lui Eminescu, prin „dulce corn”, sugerează prezența spiritului românesc, atmosfera românească, „o lume de subterane melancolii, și o natură în care simți, fără să fie amintită, prezența unor taine umbroase, care nu pot fi captate tematic” și care nu pot fi decât românești.

În fine, aș dori să închei aceste note despre perfidia politicianilor socialiști cu o parabolă. O povestea veche narează despre un rege cu patru soții. Prima lui soție îl iubea la nebunie și îi era totdeauna alături, dar ea nici nu exista pentru el și regele nu observa câte sacrificii face ea pentru el. În tot acest timp, prima lui soție, văzând cum se poartă cu celelalte 3, suferea în tăcere. A doua soție a regelui era mai **răbdătoare**, bună, de încredere și îl ajuta mereu la greu, dar regele era mândru de a treia lui soție și îi plăcea să o etaleze la brațul lui și se temea ca nu cumva, într-o bună zi, să o piardă. Totodată, își iubea mult și pe cea de-a patra soție de care avea mare grijă din toate punctele de vedere. Într-o bună zi, regale s-a îmbolnăvit grav și a ajuns pe patul de moarte. Se temea să plece singur într-o călătorie spre necunoscut așa că regele și-a întrebat soțiile dacă vor să vină cu el. A început cu cea de-a patra soție pe care o iubea și căreia îi dădea tot ce dorea: „Vrei să îmi ții companie mai departe, cum ești cea pe care am iubit-o cel mai mult și ți-am cumpărat cele mai frumoase lucruri din lume?”, „În niciun caz!”, i-a retezat-o femeia, plecând imediat din camera. Răspunsul ei l-a durut nespus de mult. Apoi **regele** și-a întrebat a treia soție: „Te-am iubit toată viața. Acum, că mor, mă vei urma?” „Nu. Viața e prea bună aici așa că o să mă recăsătoresc!”, a răspuns a treia soție care a plecat și ea din cameră. Inima regelui a fost cuprinsă de tristețe și răceală. A doua soție l-a refuzat și ea, dar a stat alături de el până când și-a dat ultima suflare. Apoi, regele s-a întors către prima sa soție pe care a ignorat-o aproape toată viața ei. I-a pus aceeași întrebare, cu regret în glas după ce și-a dat seama că ea a fost cea care l-a iubit toată viața. Prima lui soție i-a răspuns fără să stea pe gânduri: „Voi pleca cu tine. Te voi urma oriunde te duci!” Abia atunci regele și-a dat seama de greșeala imensă pe care a făcut-o toată viața. Își neglija prima lui iubire.

Morala este următoarea: cu toții avem 4 soții în viață. A patra soție este corpul nostru care, la moarte, ne părăsește. A treia soție sunt bunurile noastre, statutul și bogățiile. Când murim, toate se duc la alții. A doua soție sunt familia și prietenii care ne pot însoți până la groapă, atât. Iar prima soție este sufletul nostru pe care îl neglijăm mereu în fuga după bucurii de moment. Dar sufletul este cel care nu ne părăsește nici dacă murim. Prin urmare, este necesar să avem grijă de sufletul nostru și să-l hrănim cu fericire, bucurie și satisfacție divină, nu cu bunuri materiale! Dar întrucât Dumnezeu ne-a dat suflet românesc, noi suntem condamnați să murim cu suflet românesc și să lăsăm pe acest pământ spirite similare, cu suflet românesc, chiar în pofida faptului că între noi avem suficiente lichele perfide, mincinoase și vânzătoare de neam și Țară.

Totodată, ne mândrim cu faptul că în conștiința noastră dăinuiește și se perpetuează spiritul lui Ștefan cel Mare, Mircea cel Bătrân, Iancu de Hunedoara, Mihai Bravu, Ioan Vodă cel Cumplit, Grigore Alexandrescu,

Alecu Russo, Vasile Alecsandri, Mihail Kogălniceanu, Mihai Eminescu, Ion Creangă, Ion L. Caragiale, Alexandru Ion Cuza, Vasile Stroescu, Paul Gore, Vladimir Herța, Pantelimon Halippa, Onisifor Ghibu, Ion Pelivan, Daniel Ciugureanu, Mihail Sadoveanu, Liviu Rebreanu, Adrian Păunescu, Grigore Vieru, Silviu Berejan, Anatol Ciobanu, Anatol Codru, Ion Ungureanu etc., etc., dar și existența materială a frunțașilor români basarabeni (politici și spirituali) din prezent: Mihai Cimpoi, Nicolae Dabija, Mihai Ghimpu, Vlad Bilețchi, Andrei Strâmbeanu, Adrian Candu, Maria Ciobanu, Vlad Hotineanu, Maia Sandu etc., etc. (numele celor în viață nu sunt eșalonate dintr-o anumită rațiune, ci accidental).

În fine, avem convingerea că viitorul acestui teritoriu românesc nu aparține lichelelor și trădătorilor, ci oamenilor cu suflet românesc și cu dragoste de Neam și Țară.

3.5. UNIONISMUL ȘI POLITICIENII NOȘTRI

Republica Moldova este un proiect eșuat, declarau, acum câțiva ani, unii analiști politici autohtoni. Motivele sunt de natură politică, economică și spirituală. Factorul politic determină inconsecvența, incertitudinea, debandada, dezordinea și haosul general în acțiunile de stabilizare a situației interne și externe a Republicii Moldova, toate acestea manifestându-se prin pendularea permanentă între Est și Vest, dar, mai ales, în statul pe loc. În domeniul economic, Republica Moldova a ajuns să fie unul din cele mai înapoiate state europene, producția ei industrială, fiind, până la trecerea în neființă a U.R.S.S., o anexă a complexului industrial-militar sovietic și a industriei planificate sovietice, iar pentru a se moderniza era necesară o voință politică, care fie că era inexistentă, fie că era dispersată, și ca urmare industria a fost lăsată în voia sorții, inerția și indiferența devenind vectorul central de evoluție a industriei basarabene. În fine, viața noastră spirituală este, de asemenea, dispersată, ca și celelalte domenii sociale, deși nu putem face abstracție de unele rezultate remarcabile ale culturii și literaturii naționale românești, în timp ce etniile conlocuitoare, cu mici excepții, nu s-au manifestat în nici un fel în cei douăzeci de ani de independență (numiți-mi un nume de scriitor de limbă rusă din Republica Moldova care s-a afirmat în această perioadă și ajuns să fie recunoscut, în timp ce poetul Grigore Vieru a devenit cunoscut și înalt apreciat în tot spațiul românesc!). Să nu uităm, totodată, că situația dezastruoasă din economia națională inexistentă are repercusiuni directe asupra nivelului de viață a populației noastre, care a ajuns, în majoritatea sa, sub nivelul sărăciei, iar o mână de oameni, mai ales aleșii poporului, o duc din mai bine în mai bine. În domeniul spiritual se pare ca avem o anume satisfacție, întrucât pare să dispară sau să se atenueze criza identitară, cea veșnic vehiculată de românofobii comuniști și socialiști despre „poporul moldovenesc” și „limba moldovenească”, dat fiind că mai bine de jumătate din populație a declarat limba română ca fiind limbă maternă, iar apartenența națională de

român a recunoscut-o mai bine de 40 % din populație (se vede rezultatele recensământului din 2014).

Am schițat acest tablou sumbru al vieții noastre pentru a insista asupra problemei unionismului. Am impresia că nici unul din politicienii noștri nu-și pune problema redresării situației politice, sociale, materiale și spirituale din Republica Moldova. Ei doar creează aparența că sunt în treabă, că nu dorm nopțile, gândindu-se la creșterea bunăstării populației. Dar pentru a nu-și dezavua complet impotența politică, inventează, în cele mai fidele tradiții bolșevice, „dușmani” ai statalității moldovenești. Dacă dl Mihai Ghimpu și colegii săi de partid din Parlament au imunitate și nu pot fi trași la răspundere, atunci comuniștii și socialiștii au găsit țapul ispășitor, acesta dovedindu-se a fi acad. Gheorghe Duca, președintele Academiei de Științe. Dodonii și Voroninii îl acuză pe dl Gheorghe Duca de unionism, pe motivul că în cadrul Adunării Generale a Academiei Române a calificat actul Unirii din 1918 drept un proiect ce urmează să fie reluat. Evident, acad. Gheorghe Duca, indiferent de cât este el de unionist, nu este atât de naiv ca să nu intuiască eventualele culpabilizări, din care cauză a vorbit despre aderarea la Uniunea Europeană ca despre o reeditarea a Actului Unirii din 1918. Cu alte cuvinte, socialiștii și comuniștii noștri identifică în mod intenționat aderarea la UE cu Unirea! În baza acestor speculații verbale și logice, ei cer demiterea Președintelui Academiei de Științe, din cauza că declarațiile acestuia „sunt îndreptate împotriva statalității, independenței și a integrității teritoriale a Republicii Moldova”. Să nu uităm că demiterea președintelui A.Ș.M. este o prerogativă a forului academic și nu ține de competența partidelor politice sau a organismelor legislative și guvernamentale.

De altfel, în declarația lor comuniștii demonstrează incompetență crasă și lipsă totală de informație vorbind despre „Academia de Științe a României”, deși denumirea oficială tradițională a acesteia este Academia Română.

Dar pentru a ne edifica definitiv în problema unionismului, propun să examinăm succint platformele politice ale partidelor „noastre” autohtone. Mai întâi, țin să amintesc că termenul unionist este aplicabil pentru toate taberele politice de la noi, acestea deosebindu-se doar prin vectorul Unirii: unii vor Unire cu România (și o spun fără menajamente, adică franc, sincer) sau cu UE (un fel camuflat de Unire cu România), iar alții cu Rusia (și o fac de asemenea fără menajamente, prin acțiunile lor de zi cu zi) sau cu inexistenta uniune vamală euro-asiatică (un truc de aservire față de Rusia), iar ceilalți, care se declară stataliști, nu sunt decât niște pseudoindendenți în vorbe, iar în realitate niște filoruși învederați. Mai mult, am ferma convingere că Republica Moldova nu poate exista ca stat independent, dată fiind scindarea social-etnică a populației și prăbușirea economică și dezastrul material al locuitorilor ei, iar politicienii noștri nu au decât interes pecuniar de a conserva această independență pentru a acumula cât mai multă avere și cât mai repede posibil. În rest...

Să amintim în acest context vizitele frecvente al tovului Dodon la Moscova, inclusiv la tov. V. V. Putin și intrarea lui fastuoasă și triumfală

în Sfânta Poartă a Dumei de Stat a Rusiei. Acesta merge la Moscova, de parcă s-ar duce la o vecină după borș (vorba înțeleptului nostru țăran). Și ce o fi făcând la Moscova?! Evident, cere consiliere de la stăpânii săi! Își informează patronul asupra situației din Republica Moldova! Pune la cale noi diversivni împotriva noastră! Croiește planuri, „din cuțite și pahare”, despre constituirea unor noi autonomii pe teritoriul nostru național! etc., etc.

Așadar, unionismul este caracteristic tuturor partidelor politice din Republica Moldova, dar acesta are orientări politice contrare: una spre vest, iar alta spre est. Totodată, aceste orientări nu sunt anticonstituționale, întrucât nici una din ele nu pledează pentru modificarea situației politice a Republicii Moldova pe cale armată, iar în ceea ce privește schimbarea statului ei pe cale pașnică (parlamentară sau consultativă, adică plebiscitară), aceasta este conformă Constituției. Prin urmare, orice Unire este posibilă dacă este votată fie de majoritatea parlamentară sau de majoritatea populației.

De altfel, lecturând comentariile atașate de cititori la site-urile informative privind demiterea acad. Gheorghe Duca, am constatat că vorbitorii de limbă rusă susțin aproape în totalitate poziția comuniștilor și socialiștilor, dând dovadă de ignoranță totală în problema istoriei românilor, de aversiune patologică față de neamul nostru și față de tot ce e românesc, iar comentariile românilor basarabeni sunt, în majoritatea lor, redactate în termeni convingători, într-un limbaj decent, fără injurii și fără insinuări, cu tact și cu responsabilitate în raport cu cuvântul scris, dovadă concludentă că românii basarabeni au demnitate și sunt conștienți de vechimea și continuitatea lor pe aceste plaiuri, în timp ce etniile străine conștientizează faptul că sunt oaspeți aici și regretă că își pierd statutul de „frate mai mare”.

Am putea discuta mult despre „unionismul” și „unioniștii” din Basarabia, dar o lăsăm pentru altă dată. În încheiere dorim doar să avertizăm că putem cere, cu același succes, demiterea, sau chiar expulzarea din Republica Moldova, a tuturor cozilor dr topor, a tuturor celor care ne târâie în obscurantismul taigalei siberiene.

3.6. SINDROMUL STOKHOLM – MALADIA ANTIUNIONISMULUI DIN REPUBLICA MOLDOVA

0. În prezent, problema Unirii Republicii Moldova cu România a devenit foarte actuală, fiind discutată de toate categoriile sociale, de la simplul muncitor agricol și până în vârful piramidei politico-sociale. În primul rând, distingem o distinctă și numeroasă grupare socială, constituită din intelectuali și oameni simpli din toate păturile sociale, care își dorește sincer ReUnirea cu Țara, ca unică soluție de depășire a adversităților sociale, economice, spirituale și materiale nocive; în al doilea rând, atestăm o altă grupare socială, nu mai puțin numeroasă (formată din foști nomenclaturiști, din persoane cu mintea întunecată, din alogeni care ne detestă și-și doresc

să recapete privilegiile de odinioară etc.), dar foarte agresivă, belicoasă și intolerantă, care își maschează poziția și orientarea filorusă și nostalgică în raport cu fostul regim sovietic prin promovarea ideii de conservare a suveranității, a neutralității statului Republica Moldova și prin vehicularea ideii perimate și retrograde despre existența „limbii moldovenești” și a „poporului moldovenesc”; și în fine, în al treilea rând, constatăm existența unei grupări sociale, relativ mică, care manifestă mai curând indiferență, decât indecizie în raport cu viitorul Republicii Moldova.

Situația descrisă a determinat apariția a două orientări politice și sociale distincte: prima, românofilă, se orientează spre România, dorindu-și chiar ReUnirea cu ea, iar cea de-a doua, rusofilă și de obicei rusofonă sau preponderent rusofonă, promovează obstinație bovină ideea de aderarea la uniunea vamală asiatică, adică la Rusia, și de promovare a unor pseudoteorii cu privire la existența unei „limbi moldovenești” și a unui „popor moldovenesc”, orientare denumită cu anumită doză de conotație peiorativă – moldovenism, iar adepții ei – moldoveniști.

Pentru a explica cauzele acestei scindări sociale, este necesar să examinăm succint istoria problemei care a determinat apariția acestei situații defavorabile și ostile idealului de Unire.

1.0. Calvarul spiritual și național al Basarabiei începe în 1812, când Basarabia ajunge sub dominație țaristă. Inițial, Imperiul Țarist își dorea să facă din Basarabia o zonă prosperă sub aspect economic și spiritual, în scopul de a-și crea o imagine atractivă pentru popoarele creștine din Balcani. Astfel, prin „Regulamentul organizării administrative a Basarabiei” din 1818, țarismul declară „limba moldovenească” limbă oficială, alături de limba rusă (de altfel, Rusia țaristă, prin „Regulamentul organic”, decretase „limba moldovenească” drept limbă oficială și în Principatul Moldovei din timpul ocupației acestuia între anii 1828-1834) (Berejan, *Graiul din Republica ...*, p. 102). Această situație însă s-a menținut numai până în 1828, când drept limbă oficială este recunoscută doar limba rusă, limba localnicilor fiind eliminată cu totul din uzul public. Așadar, limba română a fost exclusă mai întâi din administrație, învățământ, biserică, ca în fine să fie interzisă studiarea ei ca disciplină ordinară în instituțiile de învățământ (Problema limbii române în Basarabia țaristă a fost examinată detaliat în mai multe studii. A se vedea: Bahnaru, *Calvarul limbii române ...*, p. 4-76).

În perioada 1812-1918, îmbinarea terminologică *limbă română* era utilizată frecvent aproape în toate instituțiile de stat, inclusiv în învățământ, iar sintagma *limbă moldovenească* era mai frecventă în registrul popular al limbii române din Basarabia. Să reținem totuși că autoritățile rusești din Basarabia, deși nu au interzis utilizarea sintagmei *limbă română*, preferau să facă uz, în administrația publică, de sintagma *limbă moldovenească*, mai ales după Unirea Principatelor din 1859, pentru a neutraliza o eventuală aspirație de Unire a basarabenilor cu România, adică din considerente politice.

Imperiile din totdeauna, ca și dictaturile de altfel, nu urmăresc decât un singur scop: unificarea, pe toate căile – politică, economică, culturală și

spirituală – a populațiilor din teritoriile anexate. În această ordine de idei, constatăm cu stupoare că imperiul țarist a excelat în această acțiune, pe care l-a putut depăși numai imperiul sovietic. Tot în acest context este necesar să amintim că Moldova, ca și Țara Românească, erau vasalele Porții Otomană, fiind obligate să-și onoreze această vasalitate prin achitarea unei sume considerabile, fără ca Poarta să intervină în mod expres în viața internă a principatelor române, inclusiv în religie și învățământ, în timp ce ideologia imperiului rus își camuflează adevăratele intenții și califică anexarea Basarabiei din 1812 drept eliberare a acesteia de sub jugul otoman. Fără a intra în detalii istorice, vom constata că prin acest rapt teritorial Basarabia a constituit, în primul rând, separarea ei de trunchiul istoric, politic, economic, cultural și spiritual al neamului și includerea ei într-un spațiu străin spiritului moldovenilor de la est de Prut.

Fără a insista aici în mod special asupra situației culturii românești din Basarabia de sub ocupația rusească, este important să ne edificăm asupra caracterului actului de la 1812, în sensul dacă a fost acesta un eveniment pozitiv sau negativ pentru românii basarabeni. În această ordine de idei, este necesar să distingem existența a două modalități contradictorii de interpretare a actului respectiv. Astfel, călăul, adică Rusia țaristă, inclusiv Rusia sovietică și cea din prezent, nu recunoaște niciodată adevărul istoric și interpretează aceste evenimente istorice prin prisma intereselor sale naționale, chiar dacă aceste acțiuni s-au produs în defavoarea popoarelor cotropite. Astfel, ei caută să demonstreze pe toate căile că în 1812 Basarabia a fost eliberată de sub ocupația turcească, în timp ce victima, adică Moldova de atunci, România de la 1859 încoace și Republica Moldova din prezent, califică evenimentul din 1812 drept ocupare a Basarabiei de către Rusia țaristă. Cu alte cuvinte, în cazul nostru constatăm existența a două „adevăruri”, deși, preciza în cunoștință de cauză cunoscutul istoric rus N. I. Kareev (1850-1931), autor al unor opere de referință asupra istoriei Poloniei, „adevărul istoric poate să fie numai unul pentru toate naționalitățile, adică asupra unuia și aceluiși fapt nu pot să existe două sau mai multe adevăruri ce nu se împacă reciproc – de exemplu, adevărul francez și adevărul german, adevărul rusesc și adevărul polonez” (Apud: Alexandru Boldur, *Istoria Basarabiei*, vol. III. Chișinău, 1940, p. 1) și tot așa de bine nu pot coexista adevărul rusesc și adevărul românesc. Cu toate acestea, istoria oficială a Rusiei țariste, cea a Rusiei sovietice și cea a Rusiei din prezent continuă să susțină existența propriului adevăr asupra actului din 1812, fără a lua în considerare opinia istoricilor români și realitatea concretă.

Odată cu anularea autonomiei Basarabiei de către autoritățile țariste (1828), limba rusă a înlocuit limba română în administrație, școală și biserică. Mai mult, politica țarismului nu permitea ca intelectualitatea din Basarabia să poată întreține legături cu elita din Regatul Român, Bucovina și Transilvania și să facă astfel parte din vastul program de modelare a națiunii române moderne. În ajunul Primului Război Mondial, populația vorbitoare de limba română (numită așa și de lingviștii și etnografii ruși), formată mai ales din țărani analfabeți, avea doar o identitate locală și religioasă.

1.1. Această situație fiind o urmare a faptului că majoritatea basarabenilor nu a cunoscut secolul al XIX-lea al naționalităților și nu a participat la constituirea statului național român, fiind privată de dreptul de a-și descoperi componentele fundamentale ale identității lor, fapt ce are repercusiuni grave asupra conștiinței lor naționale chiar și în prezent, la începutul secolului al XXI-lea. Astfel, reticența basarabenilor în raport cu idealul românismului și deziluzia unor basarabeni față de ideea ReUnirii nu trebuie să ne surprindă. Se știe că, după 1812, Prutul a început să-i separe tot mai mult pe basarabeni de frații lor de la vest. Și drept consecință, basarabeni nu au fost prezenți în momentele definitorii ale istoriei moderne a românilor: constituirea conștiinței naționale românești, fie inițial doar în rândurile elitelor politice și intelectuale din Valahia și Moldova; revoluția din 1821 îndreptată împotriva otomanilor; standardizarea și reromanizarea limbii și trecerea la alfabetul latin în anii 1840-1860; crearea statului român unitar în 1859; instituirea unei Case dinastice românești în 1866 și 1881 și cucerirea independenței față de înalta Poartă în 1878. Ideea țaranului basarabean cu privire la identitatea sa națională nu era astfel doar produsul politicii de asimilare rusească, când ideea unei națiuni române ce se întindea de la Tisa la Nistru – chiar și ideea de națiune în sensul modern al cuvântului, era încă extrem de nouă. „Basarabeni de azi, nota un ofițer de cavalerie român în 1918, sunt fiii și nepoții moldovenilor din 1812. Doar până acolo ajunge ideea lor despre propriile origini” (Schina, *Pe marginea unirii...*, p. 12-13)

Așadar, în Basarabia, ocupată de Imperiul Țarist în 1812, a continuat să fie folosită sintagma *limbă moldovenească*, idee vehiculată de Imperiul Țarist din considerente geopolitice și acest lucru se făcea fie din ignoranță, fie din considerente politice, deși sintagma *limbă română* se utiliza, mai ales, în limbajul intelectualilor autohtoni. După Unirea Principatelor din 1859, regimul țarist și-a intensificat activitatea de înstrăinare a românilor basarabeni în raport cu cei din România, pentru a exclude intenția acestora de a reveni la trupul Țării, și în această acțiune un rol deosebit îi revenea limbii basarabenilor, care, fiind numită moldovenească, determina lumea neștiutoare de carte să creadă că moldovenii vorbesc o limbă diferită de cea română și fac parte dintr-o altă națiune decât cea română.

1.2. Politică promovată de țarism în Basarabia în perioada 1812-1918 a fost o politică de deznaționalizare a românilor basarabeni, având drept scop declarat „unificarea provinciilor cucerite cu statul cuceritor”. În această ordine de idei este edificatoare opinia lui F. Vighel, viceguvernator al Basarabiei (1824-1826): „Am ferma convingere că pentru a cârmui în liniște provinciile cucerite, trebuie să le identificăm cu statul cuceritor, căci altfel ele vor slăbi puterea. Aici nu mai avem nevoie de argumente. Marii cuceritori – Friedrich, Ecaterina, Napoleon – procedau la fel” (Apud: Varta, Dragnev, *Istoria Românilor. Epoca...*, p. 117). În acest scop erau editate manuale și dicționare rus-române

urmărindu-se doar studierea aprofundată a limbii ruse și „înșădăcinarea în Basarabia a unui dialect apropiat limbii slave” (*Arhiva Centrală Istorică de Stat a U.R.S.S. din St. Petersburg, fond. 733, reg. 78, d. 1043; Apud: Iova, I. Doncev și istoria ...*, nr. 1).

Modalitățile de deznaționalizare a popoarelor alogene alese de țarism au fost: 1) limba rusă (în Basarabia din perioada 1812-1918 nu a existat nicio instituție de învățământ cu predarea în limba română); 2) serviciul militar obligatoriu în cadrul armatei ruse; 3) serviciul divin impus în limba rusă; 4) colonizarea Basarabiei cu reprezentanți ai altor popoare⁷ (Petrencu, *Politica de deznaționalizare ...*, p. 234; Moraru, *Istoria Românilor...*, p. 15; Țurcanu, *Istoria românilor. Cu o privire ...*, 2007).

Așadar, chiar dacă țarismul nu a elaborat tratate teoretice în politica sa lingvistică, totuși politica acestuia în Basarabia se reducea la un singur deziderat: unificarea lingvistică a tuturor cetățenilor indiferent de apartenența lor națională prin însușirea obligatorie a limbii ruse, adică prin asimilarea forțată, dar camuflată, a popoarelor de alte origini decât slavă. În acest context este necesar să constatăm că basarabenii s-au dovedit a fi foarte docili și chiar mândri că însușesc cu mult succes limba rusă, încât până în prezent o mare parte a acestora (mai ales cei trecuți de 50 de ani) se exprimă cu mai multă ușurință în limba rusă decât în română.

2.0. Dacă țarismul promova „opera lui de eliberare” prin înăbușirea spiritului național, prin interzicerea limbilor naționale, Puterea Sovietică încerca să promoveze o politică mascată de deznaționalizare, adoptând o politică națională remarcabilă prin ambiguitatea ei, care întrunea (simultan sau succesiv) rusificarea, internaționalismul și susținerea naționalismelor locale. Aceste strategii au fost adoptate pentru a se opune politicii naționale țariste care consta în dorința de a crea un stat unitar centralizat. Analizând situația social-politică din Rusia țaristă, Elena Olteanu ajunge la concluzia că după revoluția din 1905, V. I. Lenin își dă seama de existența unei situații contradictorii: pe de o parte, puterea mișcărilor naționale centrifuge, care ar fi putut destrăma Imperiul Rus, iar pe de alta, incapacitatea partidului bolșevic de a extinde potențialul forțelor revoluționare. În aceste condiții, V. Lenin caută o formulă care ar concilia două exigențe contradictorii: centralizarea partidului și lupta naționalităților împotriva centrului Imperiului Rus, folosind plurilingvismul instituționalizat ca mijloc de a instaura o anumită unitate economică și politică în noua societate, ca ulterior să se realizeze unitatea culturală a societății (Oteanu, *Politica lingvistică...*, p. 3-4).

Cu alte cuvinte, primul obiectiv al politicii naționale a Rusiei sovietice federale, precum și, ulterior, a Uniunii Sovietice (1922), era recucerirea mișcărilor naționaliste antiimperiale, așa încât stimularea culturilor naționale și politica diversificării lingvistice trebuia să capteze forțele politice naționaliste pentru a le implica în implementarea proiectului sovietic, adică popoarele oprimate sub Imperiul Rus urmau să adere la regimul comunist, care le recunoștea existența. Totodată, această politică, tinzând să accentueze particularismele naționale avea drept scop nu doar diferențierea naționalităților sovietice de cele înrudite de peste hotarele tânărului stat,

dar și blocarea unei eventuale tendințe de unificare națională ce ar fi putut contrabalansa hegemonia rusă. Așadar, destrămarea imperiului țarist i-a determinat pe bolșevici să caute o altă formă de organizare statală decât cea a statului unitar și ca urmare U.R.S.S. s-a constituit ca o entitate federativă, în urma unei ierarhizări complexe a popoarelor, națiunilor și etniilor mai mari, fiecare dintre acestea având dreptul la o reprezentare politico-teritorială și culturală. Totuși, forța U.R.S.S. nu consta în dimensiunea sa teritorială, ci în aparatul (organizațional și ideologic) de partid, construit pe principiul „centralismului democratic”. Tocmai în aceste condiții politice și ideologice a fost organizată R.A.S.S.M. și pentru a justifica crearea noii formațiuni statale au inventat „teoria” despre două popoare distincte – român și moldovenesc și a două limbi – română și moldovenească. Prin urmare, argumentul de bază pentru crearea unei noi limbi și a unei noi literaturi este cel politic, acesta fiind unicul criteriu după care moldovenii ar fi putut fi diferențiați de români.

2.1. După eșecul mai multor negocieri teritoriale dintre U.R.S.S. și România în problema Basarabiei și ca urmare a inacceptării aproape generale a propagandei comuniste la sate și incapacitatea sovieticilor de a organiza o rebeliune generală în Basarabia (concludent în această ordine de idei fiind insuccesul revoltelor de la Hotin, Bender și Tatarbunar (Tatar-Bunar)), sovieticii au fost forțați de noile circumstanțe istorice și politice să identifice o tactică și o strategie originale în politica lor în raport cu problema Basarabiei: crearea unei republici sovietice autonome în Transnistria (Бочячер, *Молдавия...*, p. 46). Noua R.A.S.S.M. a fost instituită în cadrul Ucrainei sovietice la 12 octombrie 1924, în componența ei intrând porțiuni din regiunile Odessa și Podolia. Aparent, R.A.S.S.M. a fost creată la cererea maselor de transnistreni, iar în realitate se urmărea intenția evidentă de a consolida și extinde influența propagandei sovietice asupra Basarabiei, de a exercita presiuni asupra României în negocierile în problema viitorului Basarabiei și de a servi drept forță de atracție politică în raport cu U.R.S.S.. Așa cum nota o publicație sovietică, referindu-se la noua republică, în 1926, „crearea R.A.S.S.M. este începutul eliberării Basarabiei. Odată începută dezvoltarea economică și culturală a Moldovei, România cea condusă de aristocrație nu va mai reuși să-și mențină controlul asupra Basarabiei” (Репида, *Образование Молдавской...*, p. 112).

R.A.S.S.M. constituia, de asemenea, o modalitate de a influența politica românească în ansamblul ei, un prim pas spre producerea revoluției socialiste în România. Cu alte cuvinte, R.A.S.S.M. făcea parte din politica sovietică la graniță în sens mai larg, bazată pe ideea de a folosi logica eliberării naționale pentru a despărți regiunile de graniță ale statelor burgheze cărora le aparțineau. În anii '20, pe lângă R.A.S.S.M., au mai fost înființate încă alte două republici autonome, extrem de controversate, în regiunile de graniță: Republica Autonomă Karelia, apărută la granița cu Finlanda în 1920 și ridicată la statutul de Republică Unională Karelo-Finlandeză între 1940 și 1956, și Republica Autonomă Bureat-Mongolă, apărută la granița

cu Mongolia în 1923, dar a cărei suprafață a fost redusă considerabil și care a fost redenumită în 1937. Fiecare entitate teritorial-administrativă de acest fel a apărut ca urmare a izolării politice a unei națiuni separate de granițe internaționale. Ele aveau rolul de a exercita presiuni asupra statelor vecine – Finlanda, România și Mongolia – pentru ca acestea să cedeze părți ale teritoriului lor sau chiar întregul lor teritoriu și erau înființate ca niște capete de pod ale influenței sovietice în nordul și centrul Europei ca și în întregul Extrem Orient.

În fiecare republică autonomă sovietică socialistă, conținutul politicii culturale a constat, în anumite momente, în insistența asupra diferențelor dintre „populația locală și populațiile înrudite aflate de cealaltă parte a graniței internaționale și în alte momente au încercat să submineze legăturile elementare de limbă și cultură dintre cele două. Scopul era însă în mare parte același: efortul de a folosi politica națională și de construire a națiunii ca instrumente ale politicii externe, contracarând astfel pretențiile „naționaliștilor burghezi” din statele vecine cu propriile lor mijloace.

Pentru a submina aceste „pretenții”, Chișinăul a fost declarat capitala R.A.S.S.M. și întreaga Basarabie a fost inclusă în granițele oficiale ale republicii, orașele transnistrene Balta și Tiraspol fiind numite capitale provizorii până la „eliberarea” Basarabiei¹³. Conform opiniei sovietice, Basarabia era o parte componentă a R.A.S.S.M., ultima fiind etichetată drept „leagăn al Moldovei Roșii” sau „Basarabia mică”, accentuându-se astfel pretențiile Moscovei asupra Basarabiei, calificată drept o regiune ilegal ocupată a Moldovei Sovietice.

2.2. Odată cu apariția R.A.S.S.M., Uniunea Sovietică a început să-și justifice într-un mod cu totul nou pretențiile față de Basarabia, acestea bazându-se acum mai mult pe naționalitate și mai puțin pe dreptul internațional, în primele sale dispute cu Bucureștiul, guvernul bolșevic fundamentându-și pretențiile teritoriale, în mare parte, pe argumente istorice și politice împotriva Unirii Basarabiei cu România. Inițial, până la crearea R.A.S.S.M., Cristian Rakovski, adversarul cel mai hotărât al lui Titulescu în problema Basarabiei în anii 1920, condamna autoritățile române pentru folosirea argumentelor etnice și istorice pentru a justifica controlul asupra regiunii și considera principiul etnic ca fiind irelevant: „Noi nu negăm faptul că o mare parte a populației Basarabiei este moldovenească. Ceea ce este important nu este procentul unui element etnic sau al altuia, ci dorința populației. Noi știm că majoritatea populației Elveției vorbește limba germană și că o parte a ei vorbește franceza, dar nimeni nu sugerează de aici că acele cantoane care vorbesc germana ar trebui să se unească cu Germania, iar cele care vorbesc franceza să se unească cu Franța” (Rakovsky C.G *Roumania and...*, p. 9, 12, 18).

În martie 1924, cu șapte luni înainte de crearea R.A.S.S.M., sovieticii au renunțat la ideea drepturilor istorice și etnice asupra Basarabiei într-un document pregătit pentru o nouă rundă de negocieri româno-sovietice la Viena: Guvernul Uniunii Sovietice propune organizarea unui plebiscit pentru ca populația Basarabiei să decidă dacă dorește să facă parte în

continuare din Uniunea Sovietică, dacă vrea să părăsească uniunea și să se unească cu România sau dacă, în cele din urmă, ar dori să existe ca stat independent suveran. Guvernul Uniunii Sovietice insistă ca, în problema Basarabiei, el nu își construiește argumentația pornind de la punctul de vedere al drepturilor istorice asupra Basarabiei, pe care le-a moștenit de la fostul guvern țarist. Cu alte cuvinte, poziția sovietică referitor la Actul Unirii de la 27 martie din 1918 include următoarele pretenții: Sfatul Țării nu a fost o adunare pe deplin reprezentativă, votul favorabil Unirii nu a fost nicidecum unanim, nu a avut loc nici un plebiscit în rândurile basarabenilor, iar trupele de ocupație române au comis mari atrocități, din care cauză există o mare animozitate între basarabeni și români (Titulescu, Nicolae, *Basarabia pământ...*, p. 55-58).

2.3. Prin urmare, înființarea R.A.S.S.M. a semnalat cristalizarea, în politica externă a U.R.S.S., a unui nou argument împotriva Unirii Basarabiei cu România. Astfel, după încheierea războiului civil din Rusia Sovietică a fost formulată „teoria” conform căreia majoritatea populației din Basarabia constituia un grup etno-național distinct în raport cu cel românesc, iar înglobarea basarabenilor într-un stat românesc unitar le uzurpase acestora dreptul la autodeterminare națională. În felul acesta sovieticii au renunțat, pe la mijlocul anilor 1920, la argumente juridice, politice și chiar etnice în apărarea pretențiilor lor asupra Basarabiei și au început să-și elaboreze propria lor viziune a „moldovenismului”.

Așadar, inițial, ideologii sovietici au insistat asupra aspectelor mai curând politice decât etnice ale drepturilor Rusiei Sovietice asupra Basarabiei, fiind completamente de acord cu ideea că românii și moldovenii formau un grup etnonațional unitar, dar în același timp ei negau relevanța acestui fapt în stabilirea statutului internațional al Basarabiei. Astfel, în două opere definitorii asupra istoriei și etnografiei Basarabiei, publicate după revoluție (Берг, *Бессарабия: страна...*; Берг, *Население Бессарабии...*), etnograful rus L. S. Berg considera eticheta de *moldovean* ca pe ceva pur geografic și nicidecum etnic: Moldovenii sunt români ce locuiesc în Moldova, Basarabia și părțile învecinate ale guberniilor Podolia și Herson; un număr mic locuiesc de asemenea în gubernia Ekaterinoslav. Elemente dialectale ne semnificative îi deosebesc de românii din Valahia, numiți și valahi (Берг, Лев Семенович, *Население Бессарабии...*, p. 29).

În pofida opiniei lui L. S. Berg, din considerente geopolitice, Vladimir Dembo susține că între români și moldovenii din Basarabia există prea puține afinități din cauza înglobării acestora din urmă în Imperiul Rus cu o sută de ani în urmă (Дембо, *Никогда не забыть!...*; Державин, *Литературное строительство...*, p. 239-296), iar în altă lucrare Dembo a adus două argumente noi în favoarea cedării Basarabiei de către români Uniunii Sovietice, în primul rând, el susținea că moldovenii nu reprezentau atât o națiune aparte, cât o clasă socială aparte, întrucât populația moldovenească din Basarabia ar fi fost formată mai ales din țărani care s-au refugiat din Valahia și Moldova vestică din cauza asupririi sociale și care s-au stabilit la est de Prut cu un secol în urmă și drept rezultat descendenții acestor

țărani liberi aveau astfel prea puține în comun cu foștii lor stăpâni de la vest de Prut (Дембо, *Советская Молдавия и...*). În al doilea rând, VI. Dembo era de părerea că țăranii refugiați care formau baza identitară a Moldovei moderne nu se opriseră la Nistru, ci se așezaseră, de fapt, și la est de acest râu, în regiunea Transnistria, înglobată după 1924 în R.A.S.S.M.. Astfel, populația R.A.S.S.M. era „îndeaproape înrudită, prin legături de sânge, cu populația Basarabiei” (Дембо, *Советская Молдавия и...*, p. 15; Державин, *Происхождение молдавского...*, p. 7. Apud: Ciobanu, *Despre unele probleme ...*).

Ulterior, pseudoteoria lui V. Dembo și-a aflat continuare „teoretică” în scrierile lui N. S. Derjavin, academician al A.Ș. a U.R.S.S., specialist în etnogeneza slavilor, autorul studiului *Despre originea poporului moldovenesc*, în care susține că moldovenii ar fi „descendenții direcți ai populației locale slave străvechi”, iar „limba moldovenească” ar fi „limbă de proveniență slavă”, întrucât nu există probe istorice „de a vedea la temelie nucleul istoric al norodului moldovenesc vreun alt norod, decât slav” (Informația despre acești „savanți” și „teoriile” lor a se vedea în: Negru, *Politica etnolingvistică în...*, p. 85) și ale altui „teoretician” rus, A. D. Udaltov, care argumenta, la o sesiune din august 1945 a Institutului de Istorie, Limbă și Literatură desfășurată la Chișinău, că „poporul moldovenesc” și, deci și limba sa, s-au format ca urmare a „încrucișării” elementelor vestice latine cu elemente estice slave” (Удальцов, *Теоретические основы ...*, p. 12. Apud: Ciobanu, *Despre unele probleme...*), concepția acestuia fiind o continuare a opiniei etnografului S. P. Tolstov care era de părerea că „românii, moldovenii și grupele mărunte ale romanilor din Balcani sunt din punct de vedere istoric produsul unei încrucișări tare complicate și relativ târzii, în care elementul slav mai că joacă un rol de frunte din punct de vedere cantitativ, element care a dat cam jumătate din numărul rădăcinilor în limbă și care și-a pus pecetea asupra foneticii și sintaxei limbilor romanilor de la Dunăre” (Толстов, «„Нарцы” и „волохи” на Дунае»... Apud: Ciobanu, *Despre unele probleme ale ...*). O concluzie similară a formulat și S. V. Bernstein în lucrarea *Cercetări în ramura dialectologiei istorice bulgare* (vol. I, 1948) (*Архива regional...*).

Așadar, interese geopolitice ale U.R.S.S. a determinat conducerea de partid de la Moscova să recruteze un număr impresionant de savanți sovietici cu renume, inclusiv semianalfabeți, oportuniști și cozi de topor, pentru a demonstra existența unui popor moldovenesc și a limbii moldovenești, cu caracteristici distincte în raport cu poporul român și limba română.

2.4. Cu alte cuvinte, Rusia Sovietică a încercat să redobândească Basarabia prin metode diplomatice și politice, dar, convingându-se că pe această cale este imposibil să-și realizeze intențiile sale, a decis să creeze, în Transnistria, o formațiune pseudostatală: Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească. Într-un memoriu strict secret adresat C.C. al PC (bolșevic) din Rusia în legătură cu utilitatea creării R.A.S.S.M., se spune: „Republica Moldovenească ar putea juca același rol de factor politico-propagandistic, pe care îl joacă Republica

Bielorusă față de Polonia și cea Karelă – față de Finlanda. Ea ar focaliza atenția și simpatia populației basarabene și ar crea pretexte evidente în pretențiile alipirii Basarabiei la republica moldovenească. ... Unirea teritoriilor de pe ambele părți ale Nistrului ar servi drept breșa strategică a U.R.S.S. față de Balcani (prin Dobrogea) și față de Europa centrală (prin Bucovina și Galiția), pe care U.R.S.S. le-ar putea folosi drept cap de pod în scopuri militare și politice” (*Arhiva regională din Odessa*, f. nr. 150, op. 1, unitate de păstrare 811).

Tocmai în acest scop, ideologii sovietici au fost puși în situația de a renunța la identitatea și unitatea națională a moldovenilor și a românilor și de a inventa „națiunea moldovenească” și „limba moldovenească”. Conform ideologilor sovietici, Basarabia și Transnistria sunt populate de „moldoveni” care vorbesc „limba moldovenească”; ei sunt un popor distinct în raport cu poporul român, iar limba lor este diferită de limba română. Conform acestei pseudoteorii, în 1918 „imperialiștii români, au ocupat o parte a teritoriului locuit de „poporul moldovenesc”. Pentru a asigura acestui „popor” o viață națională și statală proprie, puterea sovietică a creat R.A.S.S.M., în partea rămasă „liberă” a teritoriului „moldovenesc” – adică în stânga Nistrului.

Pentru ambele părți implicate în conflict, etnografia a devenit astfel calul de bătaie al diplomației având în vedere că atât românii, cât și sovieticii priveau istoria și noile discipline ca antropologia, etnolingvistica și chiar etnobiologia ca posibile arme într-o luptă diplomatică din ce în ce mai acută. Odată cu apariția unei „națiuni moldovene” și cu crearea patriei provizorii care era R.A.S.S.M., identitatea etnonațională a moldovenilor înșiși a ajuns în centrul eforturilor propagandistice sovietice.

De asemenea, demn de menționat este și faptul că glotonimul folosit în republica autonomă interbelică a fost **limba română**, după cum rezultă din paginile săptămânalului transnistrean *Plugarul roșu* din 21 august 1924: „s-a hotărât ca în școale, case și în așezăminte de cultură românească să se întrebuințeze limba românească”. Teoria etnicității și limbii moldovenești ca opuse etnicității și limbii române trebuie deci căutată în perioada mai nouă. Această teorie pseudoștiințifică are și azi susținătorii ei, în zdrobitoare majoritate rusofili, în întreaga Republică Moldova (dar mai ales în zona separatistă transnistreană) și țintește să arate ca justificată separația politică a românilor din Moldova răsăriteană de ceilalți români.

Apariția R.A.S.S.M. reprezintă momentul crucial de constituire a „teoriei celor două popoare”, inițiată în perioada stalinismului timpuriu și continuată până astăzi. Pornind de la niște premise false, precum că moldovenii și-ar trage originea de la *voloh*, populație formată din simbioza dacilor liberi de la est de Carpați cu slavii de est, iar românii ar proveni de la *valahi*, populație romanizată din cadrul Daciei istorice, deși ambele substantive desemnează același segment din realitate, deosebindu-se prin faptul că termenul *valah* a fost folosit inițial în limba slavilor de sud și în limba germanicilor, iar *voloh* este echivalentul est-slav al aceluiași termen sud-slav și german, istoricii sovietici au declarat că moldovenii s-au format în urma „încrucșării reciproce a volohilor romanizați cu slavii de est”, rolul

slavilor în procesul de etnogeneză a moldovenilor fiind considerat decisiv. Totodată, limba moldovenilor, descendenți ai volohilor, este o limbă slavă, iar cea a românilor – o limbă romanică. Prin urmare, influența slavă ar fi determinat crearea către sec. al IX-lea, a unei „noi comunități etnice – volohii”, fapt ce a dus la apariția, în sec. al XIV-lea, a moldovenilor, deosebiți de valahi. Dominația Imperiului Țarist asupra Basarabiei în perioada 1812 – 1918 le-a servit aceluiași istorici sovietici pentru a demonstra crearea unei a două națiuni moderne „independente”: națiunea „moldovenească” în Basarabia și cea română în Valahia și în Moldova de peste Prut și, respectiv, limba moldovenească și limba română.

Cât privește elaborarea limbii „moldovenești”, ca deosebită de română, aceasta își avea deja un istoric al său, începând cu L. Madan și M. Sergievski. Astfel, datoria principală pentru elita de partid și de stat sovietică era fie inventarea unei „limbi moldovenești” distinctă de limba română, pentru a feri pe românii moldoveni de aici de influența „nefastă” a limbii și culturii românești burgheze, fie recunoașterea unității etnice și lingvistice a moldovenilor și a românilor. Astfel, lingvistul Leonid Madan inventează o nouă limbă literară – limba moldovenească pe baza regionalismelor lexicale și fonetice românești din zona Transnistriei și Basarabiei, la care a adăugat multe împrumuturi din limba rusă și unele „neologisme” inventate de el. În 1932, când s-a trecut, pentru scurt timp, la grafia latină, se va renunța la gramatica și la invențiile lui lexicale și se va stabili pentru câțiva ani un calm relativ care se încheie în anul 1937 când intelectualii și activiștii comuniști români din R.A.S.S.M. vor fi acuzați că s-ar afla în slujba serviciilor secrete ale statului român.

În anii postbelici, aceste elucubrații teoretice și fantezii istorice au fost „fundamentate științific” în lucrări despre istoria Moldovei semnate de N. A. Mohov, A. M. Lazarev, V. I. Țaranov²³ etc. Un exemplu de aplicare în practică a acestor elucubrații ale imaginărilor ideologice sovietice este articolul lui I. Ceban *Очищать молдавский язык от чужих влияний* (Să curățăm limba moldovenească de influențe străine) publicat în *Советская Молдавия* din 9 septembrie 1945, în care îi îndemna pe cititori să folosească cât mai multe cuvinte rusești, întrucât „știința marxist-leninistă socoate influența culturii ruse asupra culturii moldovenești drept un fenomen progresist”.

2.5. În perioada de constituire a R.A.S.S.M. s-au evidențiat două tendințe diametral opuse: una prevedea promovarea limbii române, chiar dacă o numeau „moldovenească”, scrise cu alfabet latin, în calitate de limbă oficială și de studii în R.A.S.S.M. (cei mai mulți adepți ai acestei opinii fiind la Moscova), iar alta se pronunța pentru a pune la baza limbii noii autonomii graiul din zona orașului Balta, scris cu litere rusești (majoritatea acestora fiind la Odessa și la Tiraspol).

Este interesant să amintim că, în Tezele elaborate în Ucraina la începutul anului 1924 cu privire la principiile organizării învățământului moldovenesc în R.A.S.S.M., se optează fără echivoc pentru glotonimul *limbă română* și pentru scrierea cu alfabet latin a limbii vorbite de moldovenii din guberniile Odessa, Podolsk, Ekaterinoslav și Donețk. Tezele recomandă

următoarele: „în situația actuală a moldovenilor ni se pare rațional din punct de vedere politic și cultural să se treacă – pentru dezvoltarea și educarea lor – la alfabetul latin și la limba română ca fiind o limbă mai dezvoltată din punct de vedere cultural” (*Arhiva regională...*).

Un interes aparte prezintă scrisoarea lui I. Dic, profesor al Universității comuniste a minorităților naționale ale Apusului din Moscova, adresată Consiliului minorităților naționale al Comisariatului învățământului din Ucraina, datată cu 9 iunie 1924, în care declară că „limba moldovenească” este limba română încremenită la 1812, în timp ce limba română din prezent și-a codificat și normalizat sistemele fonetic, lexical, morfologic și sintactic, devenind o limbă a culturii moderne, iar această situație ar putea fi utilizată în scopuri geopolitice – recucerirea Basarabiei, din care motiv I. Dic îndeamnă autoritățile politice și de stat din R.A.S.S.M. să accepte adoptarea alfabetului latin pentru limba moldovenilor din R.A.S.S.M.” (În problema politicii lingvistice din R.A.:S.S.M. a se consulta: Negru, *Politica etnoculturală în ...*, p. 31).

Se știe că în definitiv a obținut victorie curentul proletcultist sau autohtonist, întrucât politica lingvistică și culturală era dominată de tratamentul sociologist-vulgar al caracterului de clasă al culturii, inclusiv al limbii. Anume această atitudine a contribuit la includerea limbii noastre în categoria limbilor neografe, R.A.S.S.M. devenind un poligon al marrismului unde pseudoconcepția „două clase – două ideologii”, „două limbi – două literaturi” a fost dusă până la absurd. Astfel, crearea R.A.S.S.M. a declanșat și crearea poporului moldovenesc și a limbii moldovenești în opoziție cu poporul român și limba română. Comisarul popular pentru educație în R.A.S.S.M. între 1928-1930, Pavel Chioru, a subliniat importanța politică a lingvisticii la malurile Nistrului, care își pierde astfel calitatea de știință, devenind un simplu instrument politic. P. Chioru susținea că limba română standardizată la București ar fi fost controlată de burghezia românească fiind orientată către limba franceză și era de părerea că amestecul de limbă obținut astfel nu putea fi înțeles de populația Basarabiei. Diferențele dintre graiurile limbii române deveneau astfel pentru Pavel Chioru elemente ale „luptei de clasă”: „Putem folosi aceste diferențe dintre limba clasei conducătoare și limba clasei exploatate dacă nu pierdem din vedere aspectele politice ale pronunției noastre” (*Arhiva regională din Odessa...*). Eforturile pentru crearea unei limbi moldovenești separate de limba română au continuat prin publicarea unei prime gramatici a acestei limbi de către Leonid Madan, șeful secției de lingvistică din cadrul Comitetului științific Moldovenesc al R.A.S.S.M.. În introducerea la gramatica sa, Leonid Madan susținea faptul că limba moldovenească evoluase de-a lungul secolelor ca un amestec al limbii latine și al limbilor triburilor băștinașe, iar influențele triburilor migratoare (polonezi, turci, ucraineni și ruși) au determinat apariția unui popor moldovenesc care vorbește o limbă moldovenească distinctă. În sprijinul acestor afirmații lingvistice, Leonid Madan aduce argumente antropometrice, afirmând că moldovenii au „o structură craniană alungită” în vreme ce românii au „capete rotunde”.

În 1926, un grup de intelectuali în frunte cu cel mai cunoscut lingvist al epocii, L. A. Madan, școlit la Kiev și promotor al moldovenismului, și-a început activitatea de elaborare a normelor „limbii moldovenești”. Ca bază a „noii” limbi literare a fost luat graiul popular al moldovenilor transnistreni, ucrainizat și rusificat. L. A. Madan a renunțat la normele gramaticale și ortografice ale limbii române și a organizat veritabile campanii în satele românești din R.A.S.S.M. și Ucraina, denumite „mărsul în popor”, pentru a culege cuvinte specifice graiului moldovenesc. El avea să decreteze: „Limba moldovenească, în care grăești amu norodu moldovnesc, este limbă sînistătătoari, diosăghitî di limba românească, și sî diosăghești și di limba tuturor cărțîlor moldovnești, tipăriti păn la organizarea R.A.S.S.M.”. Într-un articol publicat la 24 noiembrie 1926 în oficiosul *Plugarul Roș* din R.A.S.S.M., L. A. Madan proclamă: „Nu oamini grăesc după vr’o gramatică anumitî, dar gramatica s’alcătuești după vorba oamenilor... Gramatica pentru om, dar nu omul pentru gramatică”, astfel ca aceasta să fie „cât mai ușoarî și mai înțăleasî di masîli largi” (Галущенко, *Борьба между...*)⁷.

Pornind de la astfel de principii, moldoveniștii au căutat să găsească echivalente „mai pă înțăles” pentru neologisme sau cuvinte prea românești, ajungând să „îmbogățească” fondul lexical al „limbii moldovenești” cu arhaisme, traduceri din rusă ori invenții, precum: *dicționar – cuvântelnic, ghilimele – lăbiuși, oxigen – aeronăscător, barometru – aeromăsurător, aeroplan – sângurzburător, sufragerie – mîncătorie* etc. Cu astfel de caraghioslăcuri au fost editate un dicționar (cuvântelnic) moldovenesc-rus și rus-moldovenesc. În 1930, a început și întocmirea unui „cuvântelnic academicesc al limbii moldovenești”.

Mai mult decât atât, fiind etichetată drept o limbă neografă, un autor rus, într-o trecere în revistă a politicii culturale din R.A.S.S.M., afirmă că limba moldovenească și literatura ei sunt încă în stadiul „acumulărilor primitive” de forțe culturale; datorită nivelului scăzut de dezvoltare în perioada țaristă, cultura moldovenească a fost, mai mult decât în orice parte a uniunii, un adevărat „copil al revoluției din octombrie” (Державин, *Литературное строительство...*, p. 239).

Așadar, chiar de la început, R.A.S.S.M. a devenit laboratorul de experimentare a tezelor bolșevice privind deznaționalizarea românilor prin implementarea teoriei moldovenismului, radierea memoriei românești și inventarea unei noi limbi și a unui „nou popor, moldovenesc”, diferit de românii din dreapta Prutului.

După doar câțiva ani s-a ajuns la constatarea că „limba moldovenească” creată în laboratoarele Comitetului Științific Moldovenesc este pur și simplu neinteligibilă de către cei pentru care fusese elaborată. În mod oarecum surprinzător, printr-o rezoluție adoptată la 2 februarie 1932, Biroul Comitetului Regional din Moldova al Partidului Comunist (b) din Ucraina aprobă „trecerea R.A.S.S.M. la alfabetul latin” și editarea clasicilor marxism-leninismului (Marx, Lenin, Stalin) în „limba moldovenească”. Născocirile lingvistice ale grupului Madan sunt respinse, reproșându-se printre altele că nu a introdus în noul vocabular

„cuvintele create de revoluție”, precum „colhoz”, „orânduială colhoznică” sau „Puterea Sovietică”. Tot în anul 1932 au fost declanșate primele atacuri de presă împotriva „moldovenizatorilor” care se îndepărtaseră de mase și în scurtă vreme s-a revenit la alfabetul latin și formele limbii române literare în R.A.S.S.M.²⁹, păstrându-se totuși denumirea *limbă moldovenească*. În 1932, a fost retipărită gramatica limbii moldovenești care nu era altceva decât gramatica limbii române – în mod semnificativ din comitetul științific care a scris această lucrare făcea parte și Leonid Madan, cel care cu doar câțiva ani înainte susținea că limbile română și moldovenească sunt total diferite. În 1938, în R.A.S.S.M. s-a reimpus brusc curentul moldovenizator și s-a revenit, cu pușca, la așa-zisa „limbă moldovenească”. Intelectualitatea din R.A.S.S.M. a fost acuzată că a făcut jocul dușmanului de clasă și exterminată în mod barbar. Guvernul republicii și numeroși scriitori transnistreni au fost condamnați sau executați (între ei Nicolae Smochină, Toader Mălai, Nicolae Țurcanu, Simion Dumitrescu, Petru Chioru, Mihai Andreescu, Mitrea Marcu, Alexandru Caftanachi, Iacob Doibani, Ion Corcin, Dumitru Bătrâncea, Nistor Cabac) (Negru, Tașcă, *Represiunile politice din ...*).

În general, după interzicerea scrisului latin, au urmat numeroase arestări, procese politice și condamnări, deoarece „latiniștii românzatori” trebuiau să plătească pentru activitatea lor. Într-o noapte a anului 1937, întregul colectiv redacțional al ziarului *Moldova Socialistă* (56 de persoane), succesor din 1930 al ziarului „*Plugarul Roș*”, editat la Tiraspol în grafie latină, a fost arestat, în libertate fiind lăsați doar portarii și femeile de serviciu. Actele de acuzare incriminau apartenența la o presupusă organizație „naționalistă” (un termen sub care era reprimat antisovietismul etnicilor români/moldoveni), dar mai ales înscrierea pe o direcție de „sabotare a limbii prin inundarea ei cu termeni românești”.

La 27 februarie 1938, Biroul Comitetului Regional din Moldova al PC(b)U a pus în discuție hotărârea „Cu privire la trecerea scrisului moldovenesc de la grafia latină la cea rusă”, ajungând la concluzia că „elementele burghezo-naționaliste, camuflete în diverse instituții, sub stindardul latinizării grafiei promovau românizarea limbii moldovenești”. În luna mai 1938, conferința a XI-a regională de partid din Moldova a adoptat o rezoluție care condamna „dușmanii poporului deoarece „înlocuiau limba moldovenească cu cea română... pentru a despărți Moldova sovietică de U.R.S.S.”. La scurt timp, Comitetul orașenesc de partid Tiraspol era informat că hotărârea de revenire la alfabetul rus a fost susținută de C.C. al PC(b) din Ucraina, în special de către N. S. Hrușciiov, „pentru a pune capăt pentru totdeauna cu românizarea”.

Măsurile împotriva limbii române nu s-au limitat la persecutarea promotorilor grafiei latine (în anii 1938-1939, majoritatea funcționarilor publici, cunoscători ai limbii române, au fost executați), ci au luat și forma unei resurecții medievale împotriva cărților. În lunile octombrie-decembrie 1938, toată literatura social-economică, artistică și didactică cu caractere latine a fost confiscată, distrusă și trecută la „pierderi” sau „maculatură”.

Furiei distructive bolșevice nu i-a scăpat nici „literatura editată cu caractere rusești în anii 1926-1934, îngunoioșată cu cuvinte românești”, precum și literatura social-economică tipărită în limba română la Moscova (Informația despre represiunile din R.A.S.S.M., după interzicerea alfabetului latin, este împrumutată din: Negru, Tașcă, *Represiunile politice din...*; Popa, *Odiseea limbii române...*)

Românii și limba română aveau să fie din nou victimele cruntei rusificări și ale vendetei bolșevice după constituirea, la 2 august 1940, a Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești – R.S.S.M. (prin ocuparea Basarabiei de U.R.S.S. și „unirea” sa cu R.A.S.S.M.).

Prin urmare, consecințele dezastruoase ale acestei orientări nihiliste, cu fard proletcultist, au devenit evidente destul de timpuriu, astfel încât în 1932 s-a revenit la normele și grafia limbii literare române, la recunoașterea comunității moștenirii culturale. Procesul normalizării a fost curmat însă cu cruzime în 1938, iar în 1940-1941 pe această cale proletcultistă este împinsă și Basarabia. În perioada postbelică, în special la începutul anilor '50, când în lingvistica sovietică a început dezrădăcinarea proletcultismului marxist, s-a deschis din nou perspectiva de soluționare justă a problemelor noastre culturale. În urma celor două conferințe științifice din 1951 și 1954 de la Chișinău, consacrate problemelor de limbă și moștenirii literare, s-a dat o apreciere aproape corectă viziunilor eronate asupra limbii. Cu toate acestea, ideea că românii și moldovenii din Basarabia și din R.A.S.S.M. erau două grupuri etno-naționale complet separate, vorbind limbi diferite și cu trăsături istorice, culturale și chiar biologice distincte va deveni un element standard al discursului sovietic în problema Basarabiei și principala justificare pentru pretențiile teritoriale ale Moscovei.

2.6. În acest context este necesar să reținem că, în această perioadă, se remarcă câteva etape distincte: 1) în 1924-1928 se admitea în republica autonomă limba română literară, scrisă cu alfabet latin, dar această tendință de afirmare a limbii și culturii naționale românești n-a durat mult; 2) în anii 1928-1932 se intensifică activitatea curentului autohton românofob, reprezentat de către personalități politice (ruși și ucraineni șovini, precum și de unii revoluționari basarabeni refugiați din România), care, urmărind scopul deznaționalizării moldovenilor transnistreni, susțineau așa-zisul curent arhaic sau autohton, în frunte cu L. A. Madan, care a încercat să creeze o limbă artificială din care să lipsească orice neologisme încetățenite în limba literară, născocind în locul lor altele noi, calchiate din rusește în graiul local (în opinia lui, moldovenii și românii sunt două popoare diferite, iar idiomul moldovenesc, având ca bază dialectală graiul din zona Orheiului, ar fi o limbă cu totul „diosăghitî di limba românească”) de tipul: *aplecare* (= declinare), *buznic* (= labial), *lăbuiți* (= ghilimele), *nasnic* (= nazal), *multuratec* (= plural), *vărguliți* (= virgulă) etc.; 3) în anii 1932-1938 se introduce alfabetul latin, inclusiv limba română literară, chiar dacă era numită limbă moldovenească, și a început publicarea, tot din considerente politice, a unor opere din literatură română clasică; 4) în anii 1938-1951 se revine la politica românofobă, reintroducându-se alfabetul chirilic și se

reinstalează cu forța pseudoteoria celor două limbi est-romanice, oameni de conducere, scriitori, filologi, lucrători ai învățământului, editori, ziariști, aproape toată intelectualitatea de creație au fost condamnați și exterminați în urma unei epurări ideologice (A se vedea în această ordine de idei: Cemârtan, *Situația și evoluția ...*; Chifu, *Basarabia sub ocupație sovietică ...*; Colesnic, *În culisele istoriei ...*; Constantin, *Basarabia sub ocupație ...*; Constantin, *România, marile puteri ș ...*; Dumitru, *Forme de etnocid în ...*; Gherman, *Istoria tragică a ...*; Gorda Ștefan, *Mașinăria diabolică a ...*; Gribincea, *Basarabia în primii ani ...*; Gribincea, *Deportările staliniste ...*; Karețki, Pricop, *Lacrima Basarabiei ...*; Mârzencu, *Anul 1949 ...*; Moraru, *Victimele terorii ...*; Moraru, *Istoria românilor – Basarabia și ...*; Negru, *Abuzuri și fărădelegi ...*; Negru, *Combaterea ...*; Negru, Negru, „*Cursul deosebit?*” *al ...*; Negru, *Campanii împotriva ...*; Negru, *Politica etnolingvistică în ...*; Nestor-Șoimu, *Surghiunul ...*; Olaru-Cemârtan, *Dosarele secrete ...*; Pasat, *Organele Securității de Stat ...*; Pavelescu, Șișcanu, *Rusificarea Basarabiei ...*; Petrencu, *Exterminarea basarabenilor ...*; Pop, *Componente ale politicii ...*; Postică, *Rezistența antisovietică ...*; Șișcanu, *Deștărânierea bolșevică ...*; Țăranu, *Teroarea comunistă ...*; Țăranu, *Unele aspecte ale politicii ...*; Țăcu, „*Românizare*” ...)

3.0. Reocuparea Basarabiei de U.R.S.S., în 1940, a creat pentru autoritățile sovietice cadrul politic favorabil pentru un vast proiect identitar, pornind de la experiențele acumulate în anii 1924-1940 în R.A.S.S.M.. Politica de modelare a unei identități moldovenești s-a bazat pe: 1. intimidarea fizică, prin: a) foamete (1946-1948); b) deportarea elementelor culte și prospere (1946-1952); c) arestarea și condamnarea disidenților (1960-1980); 2. stimularea specificului lingvistic regional moldovenesc; 3. rusificare, prin: a) politici migraționiste; b) excluderea limbii române din administrație; c) limitarea continuă a posibilităților de a obține educație la toate nivelurile în limba română (Cojocaru, *Cominternul și originile...*, p. 13-14). Toate aspectele de modelare a unei identități naționale străine românilor basarabeni au fost examinate detaliat și multilateral în studiile istoricilor noștri (Popa, *Dramele Basarabiei ...*), de aceea în cele ce urmează vom stăruii, în special, asupra politicii naționale și lingvistice promovate de regimul sovietic în R.S.S.M..

3.1. Înstrăinarea între români, care s-a produs în anul 1812, a prins rădăcini adânci după anul 1924 și a căpătat proporții inimaginabile în perioada postbelică. După reocuparea Basarabiei în 1940, aici a rămas un număr relativ mic de intelectuali, cea mai mare parte refugiindu-se în România. Așadar, în 1945, după deportările organizate de sovietici în anul de ocupație 1940-1941 și după refugiarea unei părți din populație în alte județe ale României în 1944, în Basarabia se crease un vid intelectual.

În lipsa unei intelectualități autohtone care ar fi putut opune o cât de mică rezistență, care a fost nevoită să se salveze evacuându-se peste Prut, regimul sovietic n-a întâmpinat, practic, niciun fel de greutate în „munca” de moldovenizare a basarabenilor amenințați cu deportări și exterminări. În anul 1945, în Basarabia a fost „restabilit”, din considerente

politico-ideologice, alfabetul rusesc. În aceeași perioadă a început și lupta pentru „purificarea limbii moldovenești de influențele străine” de origine latină, adică „româno-franceze”. Dar problema cea mai controversată, care a generat numeroase dezbateri în lingvistica sovietică, se referă la originea limbii moldovenești. Existau opinii diferite, ce susțineau atât originea latină, cât și cea slavă a „limbii moldovenești”, dar teoria promovată de lingviștii de la Institutul de Istorie, Limbă și Literatură al Filialei moldovenești a Academiei de Științe era cea a formării limbii moldovenești ca rezultat al „încrucișării” elementelor latine cu elementele est-slave. Această teorie a fost contestată, odată cu apariția lucrării lui I. V. Stalin *Марксизм и вопросы языкознания*, care a supus unei critici aspre concepția academicianului Nicolai Marr despre evoluția limbilor, afirmând că din încrucișarea a două limbi nu poate să se nască o a treia, una dintre ele trebuie să iasă învingătoare. Astfel, problema originii „limbii moldovenești” a ajuns să fie din nou la ordinea zilei, aflându-și soluționarea la sesiunea comună a Institutului de Istorie, Limbă și Literatură și a Institutului de Lingvistică de la Moscova din 1951, când a fost acceptată teoria originii latine a limbii moldovenești, accentuându-se totuși caracterul ei de sine stătător, independent de limba română.

Intellectualii rămași în Basarabia erau mai puțin afectați de bacilul comunist, în schimb cei din fosta R.A.S.S.M. erau în totalitate comuniști fideli și reprezentau detașamentul de șoc al Puterii Sovietice. Toți lingviștii veniți la Chișinău din Tiraspol erau în posesia unor cunoștințe aproximative, insuficiente, dar, în schimb, erau extrem de îndoctrinați din punct de vedere ideologic, din care motiv originarii din Transnistria erau promovați în posturi de conducere. Anume acești pseudospecialiști din Transnistria au impus argoul „șantist”, rusificat până la grotesc, ca limbă oficială în R.S.S.M. și au contribuit la crearea unei pseudoconștiințe „naționale” nu numai la românii din stânga Nistrului, dar și la cei din dreapta Nistrului. Mai mult decât atât, ei au impus aici și pseudoteoria despre cele două națiuni distincte est-romanice – „poporul moldovenesc” și poporul român și „limba moldovenească” și limba română. Totodată, la 10 februarie 1941, Sovietul Suprem al R.S.S.M. adoptă legea „Despre treșerea scrisului moldovenesc la alfavitu rus” (Botezatu, *Stenograma Consfătuirii...*), extinzând reglementările din fosta R.A.S.S.M. în întreaga Moldovă Sovietică, deși unele gazete continuau să tipărească, din considerente politice, pentru cititorul din Basarabia, tiraje cu caractere latine³⁶, fiind scrise într-un grai transnistrean denaturat, arhaic și ininteligibil.

3.2. Este cunoscut faptul că după reocuparea Basarabiei în 1940 și 1944, urmată de includerea ei în componența U.R.S.S., polemica privitoare la identitatea poporului dintre Prut și Nistru și la denumirea limbii a continuat în chiar forme marxist-leniniste. Astfel, în 1964 savanții români au găsit o cale ingenioasă de a repune problema Basarabiei publicând notele lui Karl Marx privitoare la români, note care menționau nedreptatea anexării Basarabiei în 1812. În 1974 a fost publicată la Chișinău sub semnătura istoricului Artiom

Lazarev volumul *Statul moldovenesc sovietic și problema Basarabiei care constituie până în prezent o sinteză a argumentelor „moldovenizatoare”*. Răspunsul de la București nu a întârziat să apară: sub pseudonimul Petre Moldovan, istoricul Constantin Giurescu a publicat în 1976 la Milano volumul *A. M. Lazarev: A Counterfeiter of History* în care erau demontate argumentele istoricului sovietic.

Prin urmare, după cel de-al Doilea Război Mondial, istoricii sovietici din R.S.S.M. și-au elaborat concepția proprie despre identitatea etnică a moldovenilor, punând la baza ei teoria istoricului rus A. D. Udaltov, care susținea că poporul moldovenesc și limba moldovenească reprezintă o simbioză a elementelor latine și a celor est-slave, deosebindu-se astfel de poporul român și de limba română³⁷. Totodată, în circuit au fost lansați termenii *națiunea moldovenească burgheză* și *națiunea moldovenească socialistă*. (A se vedea: Лазарев, *Молдавская советская...*; Мохов, *Молдаване...*).

În opinia lui A. M. Lazarev, ideologul principal al „moldovenismului” sovietic, după anexarea Basarabiei din 1812 de Imperiul țarist și până în 1918 „națiunea burgheză moldovenească s-a format paralel și concomitent cu națiunea burgheză română. Cu toate acestea procesele respective s-au produs în mod independent unul în raport cu altul. Moldovenii din Basarabia și cei de pe malul stâng al Nistrului nu au participat și nici nu puteau participa la constituirea națiunii române, tot așa cum românii nu au participat și nu au putut participa la constituirea națiunii moldovenești” (A se vedea: Лазарев, *Молдавская советская...*).

3.3. Mai mult, N. A. Mohov, unul dintre autorii de bază ai falsului despre etnogeneza moldovenilor și în problema falsificării istoriei românilor (Мохов, *Молдаване...*, p. 44-45), îi separă în mod diabolic, încă din secolele II-III d. Hr., pe viitorii români de viitorii moldoveni, și anume: o parte din teritoriul regiunii carpato-dunărene ar fi fost înglobată în provincia Dacia, a cărei populație a fost supusă unei romanizări intense, această simbioză daco-romană dând naștere românilor; altă parte a regiunii carpato-dunărene, cea din spațiul nistreano-danubiano-pontic, teritoriul actualei Moldove (inclusiv Basarabia și Transnistria), n-a intrat în componența provinciei Dacia. Prin urmare, pe acest teritoriu nu exista o populație romanizată, „explică” ideologul. Aproape că nu s-ar fi aflat pe aici nici dacii liberi cunoscuți din izvoarele istorice. Populația de origine dacă de aici ar fi apărut ca urmare a strămutării ei din regiunile submontane ale Carpaților. Prin secolele VI-VIII pe aceste pământuri s-au strămutat slavii. Dacii liberi intră în contact cu slavii și, ca urmare a acestei simbioze, către secolele IX-X s-ar fi constituit o comunitate etnică nouă – volohii. Volohii ar fi, după Mohov, cei mai apropiați strămoși ai moldovenilor (Мохов, *Молдаване...*, p. 44-45). Așadar, nu de la Râm, ci de la volohi ne tragem! Și când te gândești că un savant de talie europeană cum e Dimitrie Cantemir, care, pe lângă toate, a mai fost și domn al Moldovei istorice, ne considera români, urmași ai romanilor, denumirea de valahi fiind o poreclă pe care ne-o dăduseră popoarele barbare! „... chiar dacă acest neam a fost împărțit în trei ținuturi de căpetenie, totuși, toți se

cheamă cu același nume de români, disprețuind, adică, și dând de o parte numele de valahi, care le-a fost dat de către popoarele barbare. Căci românii care trăiesc și astăzi în Transilvania, deasupra fluviului Olt, în ținutul numit Maramureș, nu-și dau numele de valahi, ci de români... Cei din Valahia (pe care grecii din vremuri apropiate îi numesc ungrovlahi, iar noi, moldovenii, îi numim munteni, căci au luat în stăpânire mai multe locuri muntoase) își dau și ei numele de români, iar țării lor de Țara Românească, adică în latinește: Terra Romana. Noi, moldovenii, la fel, ne spunem români, iar limbii noastre nu dacică, nici moldovenească..., ci românească...” (Cantemir, *Opere complete...*, p. 63-65).

După plămuirea diabolică a etnogenezei moldovenilor, fabricarea națiunii burgheze moldovenești (nu într-un stat național, ci într-o gubernie țaristă oprimată, fără limbă literară și fără dreptul de a o folosi în administrație, școală, biserică etc., fără conștiință națională, în condițiile unei rusificări în masă etc.) și a națiunii socialiste moldovenești (fără scriitori de valoare clasicilor, care ar fi creat o limbă literară, fără limbă maternă exemplară, fără posibilitatea de a-și valorifica moștenirea culturală și literară, fără conștiință națională etc.) au fost realizate printr-un gest de iluzionist, tot așa cum s-a procedat la fabricarea altor națiuni și limbi sovietice: națiunea carelă și limba carelo-fină, nu finlandeză; națiunea și limba tadjică, și nu iraniană modernă etc. Prin urmare, limba „moldovenească” – limbă est-romanică mai de răsărit decât româna – a fost creată din falsuri (dezvoltarea în condiții istorice, geografice și politice noi, influențe și împrumuturi masive din limbile rusă și ucraineană etc.). În aceste condiții, savanții care cunoșteau adevărul științific nu puteau decât să salveze ce mai puteau (lexicul literar, gramatica și fonetica limbii literare, cu acceptarea unor elemente dialectale) în situația unei terori fizice și psihice nimicitoare, inclusiv elementul în germen al conștiinței naționale, fie el numit și moldovenesc! Prin urmare, primul element al teoriei moldoveniste îl constituie negarea originii comune a românilor din perioada medievală.

3.4. Dacă în perioada sovietică promovarea ideii moldovenismului era justificată, deși mulți intelectuali care promovau această doctrină erau învinuiți de naționalism local sau românesc camuflat (evident, cu excepția ideologilor oficiali ca A. Lazarev, N. Mohov etc.), în prezent, a promova moldovenismul înseamnă a adera la o doctrină istorică depășită, la o ideologie de stat perimată și a dispune de o viziune morbidă, patologică asupra lumii.

După 1989, cea mai mare parte a intelectualității și comunității științifice basarabene este conștientă că vorbește limba română și face parte din națiunea română și numai unii lideri politici și unele elemente antiromânești sau ignorante promovează un moldovenism primitiv. În linii mari, moldovenismul presupune credința în cel puțin una din următoarele teze:

- poporul moldovenesc a apărut ca urmare a simbiozei dintre dacii estici și populația est-slavă;
- există o limbă moldovenească;

- există un popor moldovenesc diferit de cel român;
- toți românii sunt hoți, țigani și leneși;
- rușii ne sunt amici, iar românii inamici;
- fericirea basarabenilor vine de la ruși, iar toate nevoile – de la români;
- românii sunt fasciști, iar rușii – aliați;
- românii sunt într-atât de săraci încât își vopsesc geamurile în negru;
- în 1812, Rusia a eliberat Basarabia de sub jugul turc;
- la 27 martie 1918, a avut loc anexarea Basarabiei la România;
- la 28 iunie 1940, a avut loc eliberarea Basarabiei de către U.R.S.S.;
- dacă Republica Moldova s-ar uni cu România, basarabenii ar fi pe poziție de robi în noul stat;
- pe timpul regimului sovietic viața era foarte bună;
- la 7 aprilie 2009, a fost o lovitură de stat organizată de către serviciile secrete române;
- județele moldovene din România au fost anexate fără pic de rușine și acum trebuiesc eliberate și unite cu Republica Moldova;
- Ștefan cel Mare, Mihai Eminescu și Ion Creangă au fost moldoveni!

După declararea Independenței, forțele ostile independenței și Unirii și ignoranții au continuat să mizeze pe ideea existenței unei limbi moldovenești și a unui popor moldovenesc. Și au procedat în acest fel din cauză că erau fie îndoctrinați de ideologia sovietică, fie că erau în serviciul serviciilor secrete rusești, fie că erau ignoranți (dar mai puțin probabil), în pofida faptului că filologii și istoricii au demonstrat cu probe irefutabile adevărul științific despre limba și istoria noastră.

Odată cu refuzul de a indica apartenența națională în pașapoartele eliberate de administrația Republicii Moldova, din motive parțial justificate (unii cetățeni se declarau români, alții moldoveni, iar un număr relativ mic se autoidentificau daci) și odată cu completarea rubricii naționalitate cu calificativul „cetățean al Republicii Moldova” (de parcă pașaportul respectiv nu este eliberat unui cetățean al Republicii Moldova, ci al Patagoniei), am constatat că unii rusofoni, puțin mai spălăței, au început a se declara moldoveni, pe motivul că sunt cetățeni ai Republicii Moldova.

Dacă până adineaori adepții moldovenismului erau, de cele mai multe ori, ignoranții autohtoni, străinii, nostalgicii și agenții regimului sovietic, în prezent aceștia sunt oameni politici, care la declararea Independenței nu aveau decât 20-30 de ani, și nu ne rămâne decât să-i bănuim de colaboraționism cu forțele străine, ostile independenței Republicii Moldova, forțe care, fiind conștiente de ireversibilitatea revenirii la U.R.S.S., fac tot posibilul pentru a ține Republica Moldova în zona de influență politică și economică a Rusiei, chiar dacă aceasta se declară susținătoare ardentă a principiilor democratice, rămânând în realitate tot atât de avidă de teritoriile străine ca și predecesoarea sa, U.R.S.S. (a se vedea în această ordine de idei agresiunea Rusiei asupra Republicii Moldova, a Georgiei și asupra Ucrainei). În condițiile actuale, adepții moldovenismului au drept reper teoretic faptul că toți cetățenii Republicii Moldova, indiferent de apartenența lor națională,

sunt moldoveni, așa cum o demonstrează rubrica pașaportului „cetățean al Republicii Moldova”.

3.5. La ora actuală, unul din cavalerii fervenți ai moldovenismului și succesori fideli ai lui N. Mohov și A. Lazarev la Chișinău este Vasile Stati, care încearcă din răspuțeri să demonstreze că moldovenii sunt diferiți de români și în acest scop scoate de la naftalină ideea perimată că moldovenii s-ar trage din volohi – daci liberi, iar românii din valahi – daci romanizați (iar în unele locuri chiar el afirmă că valahii și volohii sunt același popor), fără să amintească că este vorba de același cuvânt, pronunțat diferit în limbile sud-slave și germanice și în limbile est-slave și fără să-și pună întrebarea: cum au reușit românii să romanizeze populația, deținând doar o treime din teritoriul Daciei și cum s-a ajuns la o unitate atât de perfectă a limbii vorbite de urmașii dacilor și chiar nu este nicio legătură între moldovenii – volohii de la est de Carpați și români – valahii dintre Carpați și Dunăre?

Vasile Stati se aventurează și inventează o pseudoteorie în care susține că limba moldovenească este diferită de cea română (în unele locuri afirmă că chiar dacă româna și moldoveneasca nu se deosebesc foarte mult din punct de vedere gramatical și lexical, dar oricum sunt distincte). Stati susține că limba moldovenească este mai veche decât limba română. El apelează la unele raționamente false, este destul de incoerent în argumentația sa care de multe ori este împănată cu tot felul de artificii polemice și face frecvent uz de trucuri perfide, mai ales când citează trunchiat și rupt din context autori români care se referă la „limba moldovenească” sau „poporul moldovean” din evul mediu. Prin urmare, Vasile Stati procedează ca un politruc fidel al aberațiilor comuniste pentru a demonstra existența unei identități moldovenești, a unei limbi moldovenești și a unui popor moldovenesc (Stati, *Dicționar...*; Stati, *Moldova. Istoria...*; Stati, *Istoria Moldovei...*; Stati, *Limba țării...*; Stati, *Moldovenii din...*; Stati, *Pentru limba...*).

Tot în calitate de urmaș al teoreticienilor de altă dată ai moldovenismului este momentul să-l pomenim și pe pretinsul politician și om de știință Victor Stepaniuc care în anul 2006 a susținut teza de doctorat în istorie *Statalitatea poporului moldovenesc*, lucrare în mare parte plagiată din volumul lui Vasile Stati, *Istoria Moldovei*. În fine, cel mai important este faptul că nici Vasile Stati și nici Victor Stepaniuc nu sunt originali în nici un fel, ci sunt niște plagiatori elementari ai lucrării lui Artiom Lazarev din anul 1974 *Statalitatea sovietică moldovenească și problema basarabeană*. Așadar, Vasile Stati și Victor Stepaniuc sunt niște „bastruci”, copii de suflet ai lui Artiom Lazarev. Mai mult decât atât, chiar și pretinsul, afectatul și bombasticul politicastru Igor Dodon își trage originea, ideologia și potențialul belicos din A. Lazarev.

Avem dubii serioase în privința obiectivității acestei opinii, de aceea considerăm că nu este decât un truc politic, o nouă capcană, prin care se încearcă să ne țină în prizonieratul rătăcirilor pseudomoldovenești și să ne dirijeze în direcția dorită de ei sau de stăpânii lor. Totodată, este departe de mine gândul că rusul se va declara moldovean doar pentru simplul fapt că este cetățean al Republicii Moldova, căci lupul părul își schimbă, iar năravul ba!

4.0. Pe lângă ignorarea cercetărilor lingvistice care au stabilit inexistența unei limbi moldovenești, ideologii actuali ai moldovenismului practică și o falsificare brutală a istoriei. Elementele centrale ale acestei falsificări se bazează pe omisiuni ale faptelor și documentelor, interpretări eronate ale evenimentelor sau afirmații inventate, imaginare. Vasta bibliografie care contrazice tezele moldovenismului face inutilă o contrademonstrație, de aceea ne-am rezumat la prezentarea punctelor-cheie din istoriografia moldovenistă.

Putem, prin urmare, concluziona că în procesul de falsificare a istoriei românilor din Basarabia și din Transnistria istoricii sovietici au apelat la doctrina moldovenismului care include câteva elemente: 1) negarea originii comune a românilor din perioada medievală, deși primele izvoare scrise care se referă la populația de la est de munții Carpați vorbesc despre „valahi/volohi”, denumire folosită și pentru locuitorii din interiorul arcului carpatic și de la sud de Carpați; 2) negarea necesității unirii principatelor Valahia și Moldova din 1859 și a apariției României; 3) respingerea validității unirii Basarabiei cu România în anul 1918, considerându-se că Basarabia – deși această provincie își pierduse orice formă de autonomie încă din 1828 – a rămas continuatoarea statului medieval Moldova (Sun, *Arta războiului...*, p. 7)⁵.

4.1. În pofida faptului că adepții teoriei despre existența unei limbi distincte în raport cu limba română – limba moldovenească, erau în majoritate din R.A.S.S.M. și aveau susținerea unor lingviști din Moscova, inclusiv ideologia sovietică care nu urmărea decât justificarea politică și juridică a ocupației Basarabiei de U.R.S.S., savanții corecți și cu studii românești erau în imposibilitate de a lupta împotriva elucubrațiilor pseudoștiințifice ale ideologilor și politrucilor pe post de lingviști sovietici, din care cauză aceștia căutau să salveze din limba, literatura și cultura română esențialul sau, mai corect, ceea ce se putea salva. Tocmai din aceste considerente oamenii de știință onești, acceptând termenul limbă moldovenească, căutau să demonstreze adversarilor adevărului științific că „limba moldovenească” are, ca și limba română, aceeași gramatică, aceeași fonetică și lexic, fiind totodată conștienți de micile diferențe dialectale fie de natură fonetică, lexicală, fie de natură gramaticală. Evident, majoritatea acestora au fost oportuniști (A. Lupan, B. Istru, Em. Bucov, Nicolae Corlăteanu, Gh. Bogaci, V. Coroban, Ion Vasilenko etc.), dar nu au aderat la poziția inamicilor noștri din proprie inițiativă, ci de frica execuției, a exilului în Siberia sau dincolo de Cercul Polar, a penitenciarului etc.

Așadar, problema denumirii corecte a limbii literare din Republica Moldova a parcurs o cale sinuoasă și contraproductivă. Savanții onești din R.S.S.M. (Gheorghe Bogaci, Vasile Coroban, Nicolae Corlăteanu etc.), chiar dacă acceptau din considerente oportuniste denumirea de „limbă moldovenească”, se pronunțau pentru existența unei singure limbi romanice de est și aduceau probele de rigoare, promovând, totodată, normele limbii literare române. În raport cu denumirea limbii, situația nu este deloc complicată, aici intervenind nu atât factorul obiectiv, cât cel subiectiv, de natură politică – interesul unor anumiți indivizi și ignoranța altora.

Așa cum s-a constatat anterior, confruntarea din Basarabia cu forțele antinaționale în problema limbii vorbite de basarabeni, în problema apartenenței naționale și a istoriei lor își are originea în politica țaristă și în ideologia sovietică, ambele regimuri urmărind deznaționalizarea populației românești din Basarabia, intoxicarea ei cu o ideologie străină, transformarea ei în indivizi obedienți, fără istorie, fără cultură, fără limbă, fără memorie, fără rude, slavii fiind considerați unicul neam demn de încredere și de dragoste frățească. Dar, slava Domnului!, orice amicitie, simpatie și frăție forțate au capăt! Toată istoria basarabenilor, fie sub țarism, fie sub comunism, nu este decât o permanentă confruntare pentru limba și identitatea noastră națională, confruntare care nici până la moment nu și-a aflat o soluție definitivă.

5.0. După ce s-a consumat atâta energie, timp, cerneală și hârtie pentru a combate demența lingvistică și etnică despre existența „limbii moldovenesti” și a „poporului moldovenesc”, s-ar părea că savanții noștri au pus pe tapet toate probele și au fost soluționate definitive toate problemele referitoare la limba și identitatea noastră națională. Dar există, totuși, elemente care se opun adevărului științific, fie din ignoranță, fie din interes, aceștia fiind susținuți, mai ales, de forțele antiromânești și, în special, de cele prorusești.

Așadar, în funcție de cum interpretăm evenimentele de la 1812 și 1940 – eliberare sau ocupație și Unirea de la 1918, în funcție de cum ne identificăm – români sau moldoveni și în funcție de cum numim limba noastră – română sau moldovenească, noi ne erijăm fie în postură de victime, fie în postură de călăi. Dacă suntem adepții călăului, devenim automat călăii propriului eu și este necesar să recunoaștem că Rusiei țariste, dar mai ale Rusiei Sovietice și în special celei postsovietice le-a reușit perfect această strategemă, întrucât toate Rusiile s-au condus, se conduc și se vor conduce de indicațiile lui Sun Tzu, care, identificând tactica de stăpânire a popoarelor ocupate, oferea autorităților următoarele indicații: „Taie-le rădăcinile, acoperă-le cerul, distruge-le tradițiile, dezbină-i, fă-i să se rușineze de ceea ce sunt! Astfel, nu va trebui să lupți pentru a-i cucerii, pentru că, speriați de ceea ce vor fi devenit, te vor implora pe tine să vii și să-i salvezi de ei înșiși”. Mai mult decât atât, același Sun Tzu avizează pe toți cuceritorii: „Nici o țară nu poate fi cucerită fără o complicitate din interior” (Sun, *Arta războiului...*, p. 7). Așadar, „frații” ruși și-au realizat aproape toate obiectivele: ne-au îndepărtat de rădăcini, făcându-ne moldoveni, ne-au distrus, în mare parte, tradițiile noastre strămoșești, ne-au dezbinat de frați, unii dintre noi se rușinează să recunoască că sunt români și toate acestea rușii le-au realizat nu fără cozile noastre de topor autohtone, adică cu „o complicitate din interior”. Se părea că după obținerea Independenței Republica Moldova va realiza din nou Unirea sau cel puțin se va produce o apropiere cât mai intimă posibil cu România. Unirea nu s-a produs, dar identificarea națională, identitară se produce în ritm galopant, iar acest proces indispune, îi impacientează, îi deranjează și chiar îi supără pe foștii noștri „stăpâni”, de aceea ei se conduc de adevărul exprimat de dictonul latin *cuis regio, eius religio* „religia stăpânului, religia supusului”,

continuând a promova aceeași pseudoștiință și a practica aceeași atitudine în raport cu noi basarabeni: suntem moldoveni, vorbim moldovenește, am fost întotdeauna eliberați de Rusia, am beneficiat de dragostea „fratelui mai mare” și-i suntem datori pe veci acesteia, iar Unirea cu România ar conduce la aspirarea națională a moldovenilor, la deznaționalizarea lor și la dispariția „limbii moldovenești”. Evident, aceste enormități nu ar avea priză la publicul larg dacă ar lipsi coloana a cincea, cozile de topor, care susțin aceste enormități, deși intelectualii ruși onești sunt conștienți și recunosc unitatea națională a românilor din Republica Moldova și a celor de dincolo de Prut.

Prin urmare, strategia, tactica și mijloacele de a pune stăpânire pe popoare sau țări străine își au originea *a mundo conditio*, „de la facerea lumii”, fapt probat de afirmațiile lui Su Tzu. În acest context, când o bună parte de români basarabeni se declară voit moldoveni și consideră că vorbesc „moldovenește”, continuând falsurile științifice inoculate în conștiința lor pe timpul dominației imperiului sovietic, în pofida argumentelor oferite de savanți în favoarea limbii române, a identității românești și probelor istorice de interpretare a evenimentelor de la 1812 și 1940 ca acte abuzive de ocupație armată și a Unirii din 1918 ca eveniment benefic pentru destinul basarabenilor, nu putem explica altfel poziția basarabenilor antiunioniști decât ca fiind afectați de o maladie incurabilă. Așa cum am constatat anterior, în lume nu există două „adevăruri”: adevărul științific și istoric rusesc și adevărul științific și istoric românesc, întrucât asupra uneia și aceleiași realități nu există două sau mai multe adevăruri.

5.1. Maladia de care suferă basarabeni antiunioniști poate fi explicată cu ajutorul sindromului Stockholm, definit ca „simpatie pentru diavol”. Acest sindrom se manifestă atunci când omul este pus în situații limită și își pierde capacitatea de a-și controla acțiunile, în situația în care este încarcerat sau este făcut prizonier și este supus unor suferințe fizice și psihice incompatibile cu viața, căpătând treptat convingerea că viața lui este în mâinile răpitorilor sau ale noilor stăpâni, în conștiința lor constituindu-se imagini tragice, dezastruoase de viitor, din care motiv impulsul nativ de autoconservare și de supraviețuire determină declanșarea unei reacții de răspuns și ca urmare începe a manifesta simpatie pentru agresor, fiind chiar pe cale de a-i acorda agresorului sprijin. Această reacție constituie un veritabil simptom de maladie, numit în literatura de specialitate „sindromul Stockholm” (Tudor, *Sindromul Stockholm...*). Așadar, victima devine simpatizantul și chiar protectorul călăului, torționarului.

În istoria contemporană sunt cunoscute mai multe cazuri în care victima a devenit protectorul torționarului, uneori chiar căsătorindu-se cu călăul, așa cum s-a întâmplat în vara anului 1973, când doi indivizi mascați și înarmați până în dinți au pătruns cu forța într-o bancă suedeză, cerându-le casierilor să le predea toți banii. Când o patrulă de poliție a încercat să intervină, jefuitorii au deschis foc, iar când banca a fost înconjurată de forțele de poliție, au luat patru funcționari ai băncii și i-au făcut ostatici. Scena a durat șase zile, ostaticii fiind mereu sub amenințarea armelor și

pentru a le spori groaza, agresorii le-au legat de brâu centuri cu explozibil, amenințând polițiștii că dacă încearcă să ia cu asalt banca, îi vor arunca în aer. Negociatorii poliției au reușit, în definitiv, să detensioneze situația și să dezamorseze explozibilul, dar în momentul când, după ce au înșelat vigilența teroriștilor, echipele speciale de intervenție au pătruns în bancă, victimele li s-au opus, încercând din răsuputeri să-și salveze potențialii agresori. Ulterior, ostaticii au început să apere acțiunile jefuitorilor. Mai mult, ostaticii au opus rezistență încercării autorităților suedeze de a-i elibera. În cele din urmă ei au refuzat să depună mărturie împotriva agresorilor și au adunat bani pentru a le angaja cei mai buni avocați, iar o casierică, fostă ostatică, s-a căsătorit cu unul dintre agresori⁴⁸.

Sindromul Stokholm se manifestă atunci când un ostatic, un captiv sau un prizonier nu poate scăpa din mâinile răpitorilor săi, fiind izolat și amenințat cu moartea. Deși initial resimte ură față de agresor, după câteva zile, victima începe a manifesta simpatie față de călău și în final adoptă cauza acestuia. Victimele afectate de „sindromul Stokholm”, suferind de izolare severă și de abuzuri fizice și emoționale, acuză simptome specifice femeilor agresate fizic sau sexual, copiilor abuzați, prizonierilor de război și unor mase compacte de oameni supuse unor agresiuni fizice, politice sau ideologice. Sindromul respectiv poate fi provocat de o serie de factori care afectează puternic psihicul victimelor: conștientizarea pericolului de a fi ucis de agresor, izolarea de lumea exterioară și contactul permanent cu agresorul, convingerea că evadarea este irealizabilă. Mai mult, violența de comportament al agresorului, modul de torturare fizică și psihică a victimelor le face pe acestea să creadă că singura șansă de supraviețuire este obediența totală. Pentru a se feri de reacțiile imprevizibile ale răpitorului, aflat într-o permanentă stare de stres, victima încearcă să demonstreze că este de partea agresorului. Cu alte cuvinte, victima este cuprinsă de un act de autoiluzionare; pentru a exclude orice stres, ea începe a-l considera pe agresor prieten, începe să creadă că nu va fi ucisă și că de fapt va fi salvată, supraviețuirea sa depinzând de cea a răpitorului. În aceste circumstanțe, nu-i de mirare că ostaticii au o atitudine ostilă față de acțiunile polițiștilor care încearcă să-i elibereze, întrucât aceștia sunt pe cale să le facă rău agresorilor care, în imaginația lor maladivă, îi „protejează” Descrierea detaliată a evenimentului a se vedea: Bejerot, *The six day war in...*; Tudor, *Sindromul Stockholm...*)

Termenul *Sindromul Stockholm* a fost avansat de către criminologul și psihiatrul **Nils Bejerot** care a asistat poliția în timpul jafului și care s-a referit la acest sindrom în cadrul unei emisiuni de știri din acele zile. (Bejerot, *The six day war in...*, p. 486-487)

5.2. Am insistat mai mult asupra sindromului Stokholm pentru a intui și explica atitudinea unui număr relativ important de români basarabeni față de denumirea limbii lor, față de identitatea lor națională și față de perspectiva relațiilor lor cu popoarele și statele limitrofe. Așa cum am constatat anterior, o mare parte de basarabeni, în frunte cu mai mulți oameni politici, se declară antiunioniști, antiromâni și se consideră ca fiind de naționalitate moldoveni,

vorbesc limba moldovenească și doresc o apropiere cât mai mare de Rusia, deși o altă parte de basarabeni, tot atât de numeroasă, se consideră români, iar limba lor o numesc română și își văd viitorul în Uniunea Europeană, alături de România.

Pentru a pătrunde în esența acestor poziții antagoniste, am încercat să facem uz de sindromul Stockholm, aplicându-l la conștiința basarabenilor. Basarabeni, eliberați în două rânduri pe parcursul a patru ani (1940 și 1944), au „beneficiat” din plin de „bunătatea” sovietică și de fericirea traiului paradisiac comunist, îndurând foamete, colectivizare forțată, industrializare, deportări, asasinat, penitenciare, Siberii și exil după Cercul Polar etc. Numai amintirea acestor vremuri „fericite” îi face să-i treacă fiorii. Frica a intrat în tot corpul și conștiința lor, încât nu-și pot imagina să facă vreo abatere de la legile aduse de tancurile sovietice. Tocmai din aceste considerente acceptă „adevărurile” rusești, renunțând la propriile adevăruri: limba română, identitatea română, ocuparea Basarabiei în 1812 și 1940, vicisitudinile paradisului sovietic etc., etc.

Oamenii politici, posibil, sunt mai puțin afectați de morbul „sindromului Stockholm”, dar dacă e așa, atunci ei sunt vânduți unor forțe străine. Oricum, ca orice maladie, chiar devenită ereditară, până la urmă și aceasta își are remediul său. De altfel, și robia din Egipt a vechilor evrei a fost tot un fel de sindrom Stockholm și a fost nevoie de schimbarea generațiilor pentru ca evreii să se vindece de sindromul robiei. Să sperăm că ne vom vindeca și noi, în definitiv, și vom reveni sănătoși la Patria-Mamă și ne vor recunoaște ca români, care vorbesc românește.

BIBLIOGRAFIE

1. *Arhiva Centrală Istorică de Stat a U.R.S.S.* din St. Petersburg, fond. 733, reg. 78, d. 1043.
2. *Arhiva regională din Odessa*, f. nr. 150, op. 1, unitate de păstrare 811.
3. Bahnaru Vasile. *Calvarul limbii române în timpul domnăției sovietice (studiu și documente de arhivă)*. Chișinău: Elan Poligraf, 2015.
4. Berejan Silviu. *Graiul din Republica Moldova și limba literară comună*. // Dacoromania, serie nouă, III–IV, 1998–1999, Cluj-Napoca.
5. Bejerot Nils. *The six day war in Stockholm*. // *New Scientist* 1974, volume 61, nr. 886
6. Boldur Alexandru, *Istoria Basarabiei*, vol. III. Chișinău, 1940.
7. Botezatu Grigore. *Stenograma Consfăturii convocate de Comisariatul Învățământului din R.S.S. Moldovenească pe data de 10 martie 1941*. // *Destin român*. Revistă de istorie și cultură. 2006. Nr. 1 (45).
8. Cantemir Dimitrie. *Opere complete*, IX, t. 1. București, 1983.
9. Cemârtan Romeo. *Situația și evoluția vieții bisericești din R.S.S.M. în perioada 1945-1962*. // *Destin românesc*. Revistă de istorie și cultură. Serie nouă, 2010, nr. 3-4 (67-68).
10. Chifu Iulian. *Basarabia sub ocupație sovietică și tentative contemporane de revenire sub tutela Moscovei*. București: Politeia-SNSPA, 2004.

11. Ciobanu Ion. *Despre unele probleme ale dezvoltării limbii moldovenești*". // Moldova socialistă din 22 martie 1950.
12. Cojocaru Gheorghe E. *Cominternul și originile „moldovenismului”*. Chișinău: Editura Civitas, 2009.
13. Cojocaru Gheorghe E. „*Dezghetul*” lui N. Hrușciiov și problema Basarabiei. Târgoviște: Editura Cetatea de Scaun, 2014.
14. Colesnic Iurie. *În culisele istoriei*. Chișinău: Cultura, 2015.
15. Constantin Ion. *Basarabia sub ocupație sovietică de la Stalin la Gorbaciov*. București: Editura Fiat Lux, 199.
16. Constantin, Ion, *România, marile puteri și problema Basarabiei*. București: Editura enciclopedică, 1995.
17. Dumitru Ion. *Forme de etnocid în U.R.S.S. – un plan sistematic de rusificare forțată a Basarabiei și Bucovinei de Nord*. München, 1969.
18. Gherman Ion. *Istoria tragică a Bucovinei, Basarabiei și Ținutului Herța*. București: Editura All, 1993.
19. Gorda Ștefan. *Mașinăria diabolică a migrației. Deportări și neodeportări. Istoria R.S.S. Moldovenești. Vol. I-II*. Chișinău, 1990.
20. Gribincea Mihai. *Basarabia în primii ani de ocupație sovietică. 1944-1950*. Cluj-Napoca: Editura Dacia, 199.;
21. Gribincea Mihai. *Deportările staliniste din Basarabia. // Sub povara graniței imperiale*. București: Editura Recif, 1993.
22. Iova Ion. *I. Donceț și istoria apariției manualelor lui*. // Revistă de lingvistică și știință literară. Chișinău, 1993, nr. 1.
23. Karetcki Aurel, Pricop Adria., *Lacrima Basarabiei*. Chișinău: Editura Știința, 1993.
24. Mârzencu Gheorghe. *Anul 1949. Averele deportaților basarabeni spoliată de nomenclaturiştii sovietici de partid. // Destin românesc. Revistă de istorie și cultură. Serie nouă, 2012, nr. 3 (79)*.
25. Moraru Anton. *Istoria Românilor. Basarabia și Transnistria (1812-1993)*. Chișinău, 1995.
26. Moraru Alexandru. *Victimele terorii comuniste din Basarabia. Documente secrete sovietice 1944-1954. Volumul I*. Chișinău, 2010.
27. Negru Elena. *Abuzuri și fărădelegi ale autorităților comuniste din R.S.S.M. în primii ani postbelici. // Destin românesc. Revistă de istorie și cultură. Serie nouă, 2010, nr. 1 (65)*.
28. Negru Elena. *Combaterea „naționalismului româno-burghez” și epurarea cadrelor în R.S.S. Moldovenească. // Destin românesc. Revistă de istorie și cultură. Serie nouă, 2006, nr. 1 (45)*.
29. Negru Elena, Negru Gheorghe. „*Cursul deosebit*” al României și supărarea Moscovei. *Disputa sovieto-română și campaniile propagandistice antiromânești di R.S.S.M. (195-1989. Studii și documente. Vol. 1 (1965-1975)*. Chișinău: CEP USM, 2013.
30. Negru Gheorghe. *Campanii împotriva României și a naționalismului românesc din R.S.S.M. în anii ‘60-’80 ai sec. XX. // Destin românesc. Revistă de istorie și cultură. Serie nouă, 2010, nr. 1 (65)*.
31. Negru Gheorghe. *Politica etnolingvistică în R. S. S. Moldovenească*. Chișinău: PrutInternațional, 2000.
32. Negru Gheorghe, Tașcă Mihai. *Represuniile politice din R.A.S.S.M. în anii 1937-1938 („Operațiunea culăcească” și „operațiunea română”*. // Destin românesc. Revistă de istorie și cultură. Serie nouă, 2010, nr. 1 (65).

33. Nestor-Șoimu Maria. *Surghiunul. Drumul patimilor prin Siberia de gheață*. // Destin românesc. Revistă de istorie și cultură. Serie nouă, 2008, nr. 1 (53).
34. Olaru-Cemârtan Viorica. *Dosarele secrete ale deportării din 1949 (Studiu de caz)*. // Destin românesc. Revistă de istorie și cultură. Serie nouă, 2008, nr. 4 (56).
35. Oteanu Elena. *Politica lingvistică și construcția statală în Republica Moldova*. //available at www.ipp.md/public/biblioteca/62/ro/varianta21.07.2003%20Elena%20Oteanu.doc.
36. Pasat Valeriu. *Organele Securității de Stat ale Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești în perioada anilor 1940-1953*. // Destin românesc. Revistă de istorie și cultură. Serie nouă, 2012, nr. 2 (78).
37. Pavelescu Ion, Șișcanu Ion. *Rusificarea Basarabiei sub emblema sovietică*. // *Istoria Basarabiei de la începuturi până în 1998*. București: Editura Semne, 1998.
38. Petrencu Anatol. *Exterminarea basarabenilor sub regimul ocupației sovietice (1944-1945)*. // Arhivele totalitarismului. Anul VI, nr. 18.
39. Petrencu Anatol. *Politica de deznaționalizare a românilor promovată de țarism și bolșevism. Asemănări și deosebiri*. // Petrencu Anatol. *Istoria contemporană: studii, materiale, atitudini*. Chișinău: Cartdidact, 2011.
40. Pop Adrian. *Componente ale politicii de deznaționalizare în Moldova Sovietică*. // *Sub povara graniței imperiale*. București: Editura Recif, 1993.
41. Popa Ioan. *Dramele Basarabiei: Limba moldovenească promovată cu de-a sila*. // www.jurnalul.ro
42. Popa Ioan. *Odiseea limbii române dincolo de Prut*. // <http://jurnalul.ro/special-jurnalul/odiseea-limbii-romane-dincolo-de-prut-111862.html>.
43. Postică Elena. *Rezistența antisovietică în Basarabia 1944-1950*. Chișinău, 1997; Șișcanu, Ion, *Deșțărânirea bolșevică în Basarabia*. Chișinău: Editura Adrian, 1994.
44. Rakovsky C.G. *Roumania and Bessarabia*. Londra, W. Coates, 1925.
45. Schina M. C. *Pe marginea unirii: Basarabia, ianuarie 1918 – iunie 1939*. București, Institutul de Arte Grafice, 1938.
46. Stati Vasile. *Dicționar moldovenesc-românesc*, Chișinău, 2003.
47. Stati Vasile. *Istoria Moldovei*. Chișinău, 2006.
48. Stati Vasile. *Limba țării mele*. Chișinău, 2010.
49. Stati Vasile. *Moldova. Istoria adevărată*. Odesa, 2012.
50. Stati Vasile. *Moldovenii din Ucraina*. Chișinău, 2007.
51. Stati Vasile. *Pentru limba noastră moldovenească*. Chișinău, 2008.
52. Sun Tzu. *Arta războiului*. Traducere de Alexandra Novaru și Raluca Pârvu. București: Editura Antet XX Press, 2007.
53. Titulescu Nicolae. *Basarabia pământ românesc*. București: Rum-Irina, 1992.
54. Tudor Gabriel. *Sindromul Stockholm – simpatie pentru diavol*. // Magazin, 22 februarie, 2017. <http://www.revistamagazin.ro/content/view/5694/8/>.
55. Țăranu Mariana. *Teroarea comunistă din Basarabia în primul an de ocupație sovietică (1940-1941)*. // Destin românesc. Revistă de istorie și cultură. Serie nouă, 2010, nr. 1 (65).
56. Țăranu Mariana. *Unele aspecte ale politicii religioase din Basarabia în timpul primului an de ocupație sovietică*. // Destin românesc. Revistă de istorie și cultură. Serie nouă, 2008, nr. 4 (56).

57. Țăcu Octavian. „Românizare”, „moldovenizare”, „transnistrizare”: *modele de construcție național-statală în Republica Moldova după 1991*. // Destin românesc. Revistă de istorie și cultură. Serie nouă, 2012, nr. 2 (78).
58. Țurcanu Ion. *Istoria românilor. Cu o privire mai largă asupra culturii române*. Brăila: Editura Istoros, 2007.
59. Varta Ion, Dragnev Demir. *Istoria Românilor. Epoca modernă*. Chișinău: Editura Civitas, 2005.
60. Берг Лев Семенович. *Бессарабия: страна, люди, хозяйство*. Петроград: Огни, 1918.
61. Берг Лев Семенович. *Население Бессарабии: этнографический состав и численность*. Петроград: Российская Академия Наук, 1923.
62. Бочячер М. Н, *Молдавия*. Москва: Госиздат, 1926.
63. Галущенко О. *Борьба между румынизаторами и самобытниками в Молдавской АССР (20-е годы)* // Ежегодный исторический альманах Приднестровья. 2002.
64. Дембо Владимир. *Никогда не забыть! Кровавая летопись Бессарабии*, Москва: Красная Новь, 1924.
65. Дембо Владимир. *Советская Молдавия и Бессарабский вопрос*. Москва: Издательство отдела Общества бессарабцев, 1925. Репида Афанасий. *Образование Молдавской А.С.С.Р.* Chișinău: Editura Știința, 1974.
66. Державин Константин Николаевич. *Литературное строительство в социалистической Молдавии*. // Труды Института славяноведения Академии Наук СССР, 1932, nr. 1.
67. Державин Николай. *Происхождение молдавского народа*. // Советская наука, № 12, 1940.
68. Кушко А., Таки В. „Кто мы?” *Историографический выбор: румынская нация или молдавская государственность?* // AbImperio. 2003, nr. 1.
69. Лазарев Артем. *Молдавская советская государственность и бессарабский вопрос*. Кишинев. 1974.
70. Мохов, Н. А. *Молдаване*. Кишинев: Картя молдовеняскэ, 1977.
71. Толстов Сергей Павлович. «„Нарцы” и „волохи” на Дунае». // Советская этнография, t. 2, Moscova, 1948.
72. Удальцов Александр Д. *Теоретические основы этногенетических исследований*. // Ученые записки Института истории, языка и литературы. Т. 1, Chișinău, 1948.

IV. PROCESIVII DIN ȘTIINȚĂ ȘI DIN VIAȚA SOCIALĂ

4.1. STRATEGUL CHINEZ SUN TZU – ACAD. GHEORGHE DUCA ȘI FALSIFICATORI ADEVĂRULUI ȘTIINȚIFIC – MOLDOVENIȘTI

Cu aproape trei decenii în urmă, în campania electorală pentru alegerea Sovietului Suprem al U.R.S.S., circula o istorioară spirituală: un preot candida, alături de un activist de partid, la funcția de deputat, iar contra-candidatul său comunist, pentru a-și asigura victoria, a lansat zvonul că părintele respectiv are două fete cu moravuri ușoare, adică două curve, deși acesta, în realitate, avea doi feciori. Și ca urmare, restul timpului rezervat campaniei electorale preotul nostru nu a făcut decât să demonstreze electoratului că are doi feciori și, în fine, a pierdut alegerile. Atunci, mi se părea că zvonologia e o stratagemă descoperită de comuniști și, într-un fel, îi invidiam pentru ingeniozitate și inteligență propagandistică. Ulterior, însă, mi-am dat seama că dezinformarea maselor s-a făcut și se face cu mult succes în toată lumea, mai ales în scopuri politice, realitate descrisă în mod concludent și cu numeroase exemple concrete de Gustave le Bon (7 mai, 1841 – 13 decembrie, 1931), care, pornind de la ideea că „cine poate induce în eroare masele, acela poate deveni căpetenia lor; iar acel care încearcă să le dezmeticească, acela totdeauna va fi victima lor”, a demonstrat că rațiunea, conștiința maselor populare poate fi manipulată și canalizată în direcția dorită, mânuind cu iscusință mecanismul manipulării, al falsificării realității istorice, al minciunii impertinente, prin mistificare, înșelăciune, escrocherie etc. Iar acest procedeu de dezinformare, de manipulare, de falsificare a realității se practică cu mult succes nu numai în conflagrațiile dintre state, în disensiunile politice etc., dar și în conflictele dintre persoane, generate fie de invidie, ambiție, animozitate, malițiozitate etc., dat fiind că „dominăm mai ușor oamenii incitând pasiunile lor decât ocupându-ne de interesele lor” (Gustave le Bon, *Psihologia mulțimilor*. Traducere de Mariana Tabacu. București: Editura Antet XX Press, 2010).

Aveam impresia că toate aceste stratageme, subterfugii sau, exprimându-mă mai popular, șiretlicuri sunt de origine relativ recentă, adică ar fi apărut prin secolul XIX și au ajuns la perfecțiune în secolele XX-XXI, dar, pe naiba!, ele există *a mundo conditio* „de la facerea lumii” (cum se exprimau strămoșii noștri, romanii), întrucât încă Sun Tzu (544-496 î. Hr.), filosof și strateg militar legendar din China antică, postula că „arta supremă a războiului” și a fiecărui conflict politic sau interpersonal „este *înfrângerea inamicului*, prin înșelătorie, *fără luptă*” și recomanda: „1. Discreditați tot ceea ce merge bine în țara inamicului; 2. Implicați

reprezentanții claselor conducătoare ai țării inamice în afaceri dubioase. Distrugeți-le reputația și, *la momentul potrivit*, supuneți-i disprețului propriilor concetățeni; 3. Utilizați creaturile cele mai ticăloase și mai abjecte; 4. Răspândiți discordia și conflictele între cetățenii țărilor ostile. Întărâtați-i pe tineri contra bătrânilor; 5. Ridiculați tradițiile adversarilor. Discreditați-le luminătorii de conștiință; 6. Induceți în eroare inamicul, spre a-l conduce la temporizare și neglijență, *apoi* avansați cu repeziciune; 7. Perturbați, prin orice mijloace, intendența, aprovizionarea și funcționarea armatei inamicului; 8. Slăbiți voința luptătorilor inamici prin cântece și melodii senzuale; 9. Dați inamicului fete și băieți tineri pentru a-i lua mințile, dar și jad și mătase pentru a-i zgândări ambițiile; 10. Fiți generoși în promisiuni și recompense pentru informații; 11. Infiltrați-vă peste tot spionii. Bazați-vă pe trădătorii care se găsesc în rândurile inamice; 12. Faceți-l pe adversar să creadă că mai există o posibilitate de a se salva. *Apoi*, LOVIȚI. Scopul vostru trebuie să fie preluarea intactă a tot ceea ce se află pe pământ. În acest fel trupele vă vor rămâne odihnite, iar victoria va fi *totală*.” (Sun Tzu, *Arta războiului*. Traducere de Alexandra Novaru și Raluca Pârvu. București: Editura Antet XX Press, 2007)

O analiză sumară a acestor axiome strategice demonstrează procedeele de manipulare și de înșelare a maselor folosite în toate domeniile de activitate (conflicte armate, relații interstatale și interumane de natură politică, economică, socială, spirituală etc.) nu s-au modificat deloc pe parcursul a 2500 de ani, dar s-au modernizat doar modalitățile de diseminare, de difuzare a acestora (mass-media, internet).

Am început articolul de față cu această digresiune vastă pentru ca cititorul nostru să pătrundă cu mai multă facilitate în semnificația celor relatate în continuare și să sesizeze finalitatea secretă, ocultă chiar a tuturor manipulărilor și dezinformărilor.

Așadar, protagonistul articolului nostru este academicianul Gheorghe Duca, președintele Academiei de Științe a Moldovei, care, din 2010 și mai ales din 2014, când a fost reales președinte al A.Ș.M., este atacat fără menajamente și supus unor critici acerbe, fiind învinuit de toate păcatele imaginabile și inimaginabile: sustragere de fonduri publice, utilizare în scopuri personale a unor bunuri publice, posesiuni imobiliare și funciare în Republica Moldova, în România și în cele mai exotice țări din lume (Spania, Italia etc.), conturi bancare nedeclarate, atribuire ilegală de loturi de pământ și de instituții publice Universității Academiei de Științe, promovare în ierarhia academică a unor persoane obediente, conducere dictatorială a academiei, inițierea unor alegeri ilegale și nedemocrate pentru noi membri ai academiei, deținere prin cumul a mai multor funcții bine remunerate, evaziune fiscală etc., etc.

Am enumerat numai o parte din „culpele” atribuite dlui acad. Gheorghe Duca și nu voi insista asupra gradului de culpabilitate a acestuia, întrucât acest lucru ține de competența organelor de resort. Așa cum menționează actualii denigratori ai dlui Gheorghe Duca,

cauza acad. Gheorghe Duca a fost examinată detaliat în toate instanțele: anchetă, procuratură, judecătorie, fisc, anticorupție, comisia de integritate etc., etc., fără ca aceste instituții ale statului să identifice vreo contravenție serioasă sau infracțiune criminală în activitatea managerială a dlui Gheorghe Duca. Odată ce nu au fost depistate abateri grave, persoana respectivă este declarată ca fiind nevinovată. Și ar fi normal și justificat din punct de vedere logic și juridic ca această campanie interminabilă de culpabilizări la adresa lui Gheorghe Duca să se încheie în definitiv. Dar nu a fost să fie, dat fiind că prețișii justițiarilor continuă să scrie și să inventeze noi păcate sau să le extindă pe cele vechi. Se creează impresia că această suită de acțiuni anti-Duca este, în prezent, patronată, tutelată, dirijată și chiar favorizată tocmai din vârful piramidei de stat, alias președinție.

Luând în considerare faptul că acad. Gheorghe Duca este un adept fervent al adevărului științific în problemele de istorie, de identitate națională, de lingvistică, de literatură și de spiritualitate română, în timp ce președintele Igor Dodon perseverează cu obstinație asinală în promovarea unor pseudoteorii pe care istoria demult le-a aruncat la groapa de gunoi, cauza și sursa atacurilor la adresa acad. Gheorghe se clarifică. Așadar, în funcție de cum interpretăm evenimentele de la 1812 și 1940 – eliberare sau ocupație și Unirea de la 1918, în funcție de cum ne identificăm – români sau moldoveni și în funcție de cum numim limba noastră – română sau moldovenească, noi ne erijăm fie în postură de victime, fie în postură de călăi. Dacă suntem adepții călăului, devenim automat călăii propriului eu. Și este necesar să recunoaștem că Rusiei țariste, dar mai ale Rusiei Sovietice și mai ales cele postsovietice le-a reușit perfect această stratagemă, întrucât toate Rusiile s-au condus, se conduc și se vor conduce de indicațiile lui Sun Tzu, care, identificând tactica de stăpânire a popoarelor ocupate, oferea autorităților următoarele indicații: „Taie-le rădăcinile, acoperă-le cerul, distruge-le tradițiile, dezbină-i, fă-i să se rușineze de ceea ce sunt! Astfel, nu va trebui să lupți pentru a-i cuceri, pentru că, speriați de ceea ce vor fi devenit, te vor implora pe tine să vii și să-i salvezi de ei înșiși”. Mai mult decât atât, același Sun Tzu avizează pe toți cuceritorii: „Nici o țară nu poate fi cucerită fără o complicitate din interior”. Așadar, „frații” ruși și-au realizat aproape toate obiectivele: ne-au îndepărtat de rădăcini, făcându-ne moldoveni, ne-au distrus, în mare parte, tradițiile noastre strămoșești, ne-au dezbinat de frați, unii dintre noi se rușinează să recunoască că sunt români și toate acestea rușii le-au realizat nu fără cozile noastre de topor autohtone, adică cu „o complicitate din interior”. Se părea că după obținerea Independenței, Republica Moldova va realiza din nou Unirea sau cel puțin se va produce o apropiere cât mai intimă posibil cu România. Unirea nu s-a produs, dar identificarea națională, identitară se produce în ritm galopant, iar acest proces indispune, îi impacientează, îi deranjează și chiar îi supără pe foștii noștri „stăpâni”, de aceea ei se conduc de adevărul exprimat de dictonul latin *cuis regio, eius religio* „religia stăpânului, religia supusului”,

continuând a promova aceeași pseudoștiință și a practica aceeași atitudine în raport cu noi basarabenii: suntem moldoveni, vorbim moldovenește, am fost întotdeauna eliberați de Rusia, am beneficiat de dragostea „fratelui mai mare” și-i suntem datori pe veci acesteia, iar Unirea cu România ar conduce la aspirarea națională a moldovenilor, la deznaționalizarea lor și la dispariția „limbii moldovenești”. Evident, aceste enormități nu ar avea priză la publicul larg dacă ar lipsi coloana a cincea, cozile de topor, care susțin aceste enormități, deși intelectualii ruși onești sunt conștienți și recunosc unitatea națională a românilor din Republica Moldova și a celor de dincolo de Prut.

Așadar, dl acad. Gheorghe Duca nu este denigrat, calomniat, blamat, defăimat, discreditat, culpabilizat și bârfit atât din cauza probității sale de savant sau de manager academic, cât pe motivul că împărtășește alte opțiuni politice, identitare și istorice, ceea ce vine în contradicție cu rătăcirea politică și ideologică a celor care doresc să ne reînchine „fratelui mai mare”.

În activitatea lor ingrătă, denigratorii acad. Gheorghe Duca sunt afectați de sindromul Stockholm, constând în inocularea, în conștiința victimei, a unei anumite simpatii în raport cu călăul sau tortionarul său, căci nu întotdeauna *argumentum baculum* „argumentul bățului” are efectul scontat, de aceea a fost necesar „codul manierelor elegante” bazat în întregime pe „înșelătorie” (Sun Tzu). Astfel, conștiința basarabenilor a fost deformată în așa măsură, încât ocupanții sunt tratați ca frați, iar frații – ca inamici. Și dacă poziția unui om fără carte poate fi îngăduită ca fiind o repercusiune a propagandei sovietice și a lipsei de cultură, nu putem avea o atitudine indulgentă sau concesivă în raport cu oamenii politici, de cultură sau de știință, întrucât pentru aceștia urmează să primeze adevărul și interesul național, în situația în care acești oameni manifestă o probitate serioasă, iar dacă ei promovează interese străine neamului nostru, respectivii cetățeni sunt în serviciul unor forțe oculte, ostile poporului nostru.

Desigur, coloana a cincea de la noi include nu numai conaționali, ci și o mare parte de ruși, ucraineni, bulgari și găgăuzi, care sunt în cvasitotalitate nostalgici și se pronunță împotriva Unirii, sunt adepții unor idei perimate: autohtonii sunt moldoveni, vorbesc limba moldovenească, rușii ne-au eliberat, românii ne-au ocupat etc., adică ei nu uită că au fost aduși aici de imperiul țarist sau de cel sovietic în calitate de coloni, au beneficiat de multe privilegii, s-au considerat superiori în raport cu românii etc. Eu cer conaționaliilor mei să nu manifeste antipatie, cu ctât mai mult aversiune față de reprezentanții națiunilor conlocuitoare, ci, dimpotrivă, să-i simpatizeze, căci fiecare dintre noi are o mulțime de amici între ei, iar pe cei de altă limbă îi îndemn să ne învețe și să ne vorbească limba și să se conformeze tradițiilor și legislației în vigoare, așa cum procedează orice om civilizată stabilit în altă țară.

Așadar, înainte de a încheia aceste rânduri, aș vrea să revin asupra criticilor la adresa dlui acad. Gheorghe Duca. Noi, societatea noastră,

avem o mulțime de probleme care necesită soluție în regim de urgență, iar voi, oamenii politici și sftnicii lor nu faceți decât să tulburați apele, să identificați „dușmanii poporului”, să luptați cu corupția acolo unde ea lipsește, să reinventați „limba moldovenească” și „poporul moldovenesc”. Cui prodest? „cui folosește?” Numai inamicilor noștri, căci oamenii simpli, indiferent de apartenența lor națională și confesională, vor continua să trăiască în sărăcie, deoarece pe voi vă preocupă probleme de „importanță cardinală”: limba, identitatea națională și istoria, „măreață” mai ales sub înțeleapta conducere a actualului președinte.

Dl acad. Gheorghe Duca este chimist (și cred că e un specialist de frunte la noi, probă supremă servind faptul că este ales academician de onoare sau doctor honoris causa de mai multe academii din Europa), dar nu inginer, istoric sau lingvist și promovează, cu multă asiduitate și perseverență, adevărul științific. Îi este străină pseudoștiința sau știința făcută la comanda politicienilor. Pe lângă faptul că este chimist, el este și un excelent manager, ceea ce permite științei noastre să se dezvolte în condiții favorabile și este ferm convins că rezultatele științelor umaniste se realizează la un nivel științific avansat și se bazează pe materiale de arhivă autentice, servind intereselor noastre naționale.

În ceea ce privește dl acad. Gheorghe Duca, vă asigur că dacă ar fi fost găsit vinovat, s-ar fi bucurat foarte mulți din protipendada noastră politică și l-ar fi ascuns la răcoare, gestul fiind etichetat drept o acțiune valoroasă de luptă cu corupția. Dar așa.... de unde nu-i nici Dumnezeu nu dă! Pavlik Morozov – prototipul Anei Guțu.

4.2. PAVLIK MOROZOV – PROTOTIPUL ANEI GUȚU

Pavlik Morozov, fiind băiat corect, pionier exemplar și devotat idealurilor comuniste, și-a denunțat propriul părinte pentru că acesta susținea și proteja chiaburii satului. Am făcut această constatare în ideea că și doamna Ana Guțu are, în multe privințe, un fel de a fi și o biografie similare. Fiecare om trecut de 40 de ani își poate aminti cu ușurință chipul, devenit clasic, al pionierei sovietice eminente, care era exemplară și la carte, și la purtare, dar excela mai ales în denunțarea colegilor care, deși erau buni la carte, își permiteau să facă unele năzbâtii. Dacă examinăm ascensiunea dnei A. Guțu pe scara ierarhiei politice, sociale și didactice identificăm o anumită analogie cu biografia lui Pavlik Morozov sau, mai curând, cu cea a pionierului sovietic etalon: a absolvit școala nr. 2 din Cahul (cu medalie de aur) și facultatea de limbi străine a USM (cu mențiuni), „cu brio”, cum declară chiar dumneaei în Timpul din 2 mai 2014 (până aici biografia lui Pavlik Morozov și cea a pionierei-etalon se suprapun perfect, cu deosebirea că pionierii respectivi nu cunoșteau atâtea limbi străine!), iar în continuare a tot promovată, chiar dacă dna Ana Guțu susține că „la concursul pentru suplinirea postului de lector-asistent la Universitatea Agrară de Stat din Moldova, n-am fost promovată, fiind învinuită de naționalism (a. 1989)”.

Nu îmi aduc aminte ca în anii 1988-1992 să se fi manifestat dna respectivă în procesul de acțiuni revendicative de atunci: grafie latină și limbă de stat. Mai mult, în 1989 și 1990 am asistat la câteva ședințe ale Frontului Popular din Tighina și Tiraspol și nu am întâlnit acolo niciun „naționalist român” cu numele de Ana Guțu (Poate se afla în ilegalitate? Cine știe?), deși în 1984-1989 a activat la Tiraspol, inițial la Institutul Pedagogic, iar ulterior la Școala medie nr. 2. Nici în publicațiile de atunci nu am atestat materiale de susținere a grafiei latine semnate de dna Ana Guțu. Posibil, nu sunt informat suficient! Ei, dar vorba vine: după război – mulți eroi! De altfel, mai cunoaștem și alte cazuri de fabricare a biografilor de „naționaliști români”!

Evident, sunt oportune inițiativele legislative din prezent ale dnei Ana Guțu în problema limbii române, dar nu și cele care țin de alte domenii: știință, cultură, deși aceste inițiative nu sunt tocmai noi, întrucât au fost lansate cu mai mulți ani în urmă (despre reformarea A.Ș.M. s-a pronunțat încă în 1990 ex-premierul Mircea Druc, acad. Petru Soltan și alți oameni politici și de știință de la noi, iar despre lipsa de continuitate între Declarația de Independență și Constituția Republicii Moldova cu privire la utilizarea sintagmei „limbă română” și cu privire la prioritatea juridică a Declarației de Independență în raport cu Constituția Republicii Moldova, am scris chiar eu, câțiva ani în urmă, în *hebdomadarul Literatura și Arta*), așa că sunt lipsite totalmente de teme insinuările dnei Ana Guțu cu referire la „furtul ideii” de inițiativă legislativă în problema redactării art.13 al Constituției în conformitate cu textul Declarației de Independență. În fine, în pofida acestor obiecții, unele eforturi și inițiative legislative ale dnei Ana Guțu merită toată lauda societății și urmează să fie apreciate la justa lor valoare.

Dar, se vede, că spiritul de pionier-etalon este încă foarte viu în conștiința dnei noastre și, din inerție, continuă să elaboreze proiecte de legi, să redacteze opuri publicistice în mai toate domeniile din viața noastră, specializându-se mai ales în organizarea și dirijarea științei în Republica Moldova și în reorganizarea, inclusiv lichidarea, unor instituții de învățământ (de exemplu, Universitatea de Sport și cea Agrară). Totodată, dna în cauză se erijează în postura de româncă intransigentă, de anticomunistă incorrigibilă, de politician proeuropean înveterat și de funcționar public incoruptibil. Informația de care dispun vine să demonstreze contrariul. Este interesant să le comunicăm cititorilor că, navigând pe internet, nu am identificat, practic, nicio informație picantă privind activitatea dnei pe funcția de prim-vice-rector al ULIM-ului. Explicația nu poate fi decât una: dna Ana Guțu a avut grijă să lichideze toate probele compromițătoare. Cu toate acestea, am depistat totuși unele informații. Astfel, Viorel Mihail, în numărul din 12 august 2012 menționează că are în față o poză „cu o față radioasă de femeie”, având pe verso următoarea inscripție: „Excelența Sa, Președintele Republicii Moldova, domnul Vladimir Voronin, înmânează ordinul Gloria Muncii vicerectorului ULIM, doamnei Ana Guțu”. Și ca urmare, același „rău de gură” Viorel Mihail exclamă și se întreabă cu nedumerire: „Unde s-a mai văzut una ca asta?! Dictatorul comunist Vladimir Voronin s-o decoreze tocmai pe cea mai înfocată luptătoare cu comunismul Ana Guțu?!” Că dna

Ana Guțu a făcut temenele dlui V. Voronin o știe toată lumea, numai că informația respectivă a fost eliminată de pe site-ul ULIM-ului. De această dată salvarea vine din partea scriitorului Andrei Strâmbeanu care, în Jurnal de Chișinău din 20 septembrie 2011, luând în discuție afirmația dnei Ana Guțu despre faptul că dna Natalia Gherman, fiica ex-președintelui Mircea Snegur, nu este în drept să candideze la postul de președinte al Republicii Moldova pe motiv că limba ei maternă ar fi limba rusă, readuce în actualitate o scenă deloc îndepărtată din „activitatea anticomunistă, unionistă și liberală” a dnei Ana Guțu: „Ana Guțu uită că Universitatea Liberă Internațională din Moldova (ULIM) există datorită ex-președintelui Mircea Snegur, că ea, unionista Ana Guțu, în calitate de prim-vice-rector și șef de catedră de limbi străine, a pus umărul la lichidarea Catedrei Limba Română de la ULIM și **i-a înălțat un vibrant laudațio comunistului Vladimir Voronin cu ocazia conferirii acestuia, de către ULIM, a titlului de Doctor Honoris Causa** (subl. n.), că multiculturala care îi repugnă...”

De altfel, în urma incidentului cu dna Natalia Gherman, deputatul Ana Guțu a fost învinuită de sexism, pentru afirmația precum că Republica Moldova nu ar suficient de matură din punct de vedere al conjuncturii politice să promoveze femeile pe post de președinte.

Nu vom mai insista asupra meritelor și asupra activității parlamentare și extra-parlamentare ale doamnei Ana Guțu, ci vom încerca să luăm în discuție ultima „bombă” lansată pe blogul ei în 17 aprilie 2014, cea intitulată scandalos și impertinent „Academia de Științe a Moldovei a murit! Dumnezeu s-o ierte!”

În cea mai bună tradiție pionierească și în consens cu afirmația lui Șurik Balaganov, eroul lui I. Ilf și E. Petrov, care la înmormântarea lui Panikovski și-a început „alocuțiunea funerară” cu cuvintele, la modă atunci: „Tovarăși! Situația internațională...”, dna Ana Guțu debitează cu emfază comsomolista: „În condițiile când Republica Moldova primește vestea cea bună de la Parlamentul European și anume, că are undă verde la perspectiva clară de aderare la UE..., săptămâna patimilor consumă ora de vârf la A.Ș.M. – alegerile președintelui”. Chiar de la început totul este plasat la locul și la timpul potrivit: decizia Parlamentului European, săptămâna patimilor și alegerea președintelui A.Ș.M.. Nu voi stăruii aici asupra legalității/ilegalității realegerii acad. Gheorghe Duca, întrucât mai multe persoane competente și-au exprimat punctul de vedere, fie pro, fie contra. De această dată mă interesează stilul imposibil al dnei parlamentar. În primul rând, ea desconsideră în cel mai impardonabil mod principiul de bază al jurisprudenței – prezumția nevinovăției: atâta vreme cât completul de judecată nu a pronunțat sentința, inculpatul este nevinovat. Tocmai din aceste considerente etichetările dnei Ana Guțu de tipul „plagiator”, „ispravnic” pe suflete akademicești”, „lichelism transcendent moldosovietic”, hapsân Harpagonic, cu „castele ridicate” din „bani publici furați cu japca”, „un rătăcit al gândirii chimio-ecologice”, „corupția morală, lipsa de integritate, furturile în proporții deosebit de mari”, „Duca-plagiatorul, Duca-impostorul, Duca-mincinosul, Duca-hoțul” etc., etc. În fine, dna

Ana Guțu se pare că suferă de amnezie, afirmând că Duca este „făuritor de doctorași Honoris Causa gen Voronin-tartarul roșu”. Așa sunt oamenii: uită propriile erori și le observă pe ale altora! Prin urmare, dna Ana Guțu, dacă nu minte, cel puțin își camuflează un episod mai puțin agreeat de comunitatea noastră: faptul că a ținut „un vibrant laudatio comunistului Vladimir Voronin cu ocazia conferirii acestuia, de către ULIM, a titlului de Doctor Honoris Causa”. Altfel spus, a luat-o gura pe dinainte, deși baiul nu e mare, căci o vorbă din bătrâni postulează că găina, care cotcodocește mult, nu face ouă, dar neplăceri și mai ales scandal produce mult mai mult.

Totuși, inectivele, invențiile, etichetările la adresa dlui Gherghie Duca pot fi calificate ca fiind, cel puțin parțial, insulte personale, în timp ce taxarea cu astfel de epitete a întregii comunități științifice este de-a dreptul denigratoare și ține de competența organelor de drept. Astfel, în opinia dnei parlamentar toți cei 99 de votanți ai lui Gh. Duca sunt „niște târâtoare ordinare, fără coloană vertebrală” care s-au „vândut pentru trei sarmale, o țuică și o primă nenorocită”. Nu cutez să comentez afirmațiile dnei Ana Guțu, dar recomand celor vizați să-i intenteze dnei A. Guțu proces pentru lezarea demnității și onoarei și pentru difuzarea conștientă a unor informații false. Mai mult, chiar dacă onorabila noastră doamnă se erijează în postura de cunoscător fin al limbii române, totuși își permite să „promoveze” greșeli elementare de limbă, condamnate încă din școala medie. Astfel, cunosc și elevii mediocri că forma corectă este *tată a doi copii*, dar nu *tată al doi copii* sau „cu girul «sfânt» al două comisii parlamentare”, cum scrie stimabila d-nă Ana Guțu. Tot în acest context îi amintesc dnei A. Guțu că forma corectă este *cumetru*, dar nu *cumătru*, cum scrie domnia ei. Sunt niște detalii insignifiante la prima vedere, dar constituie o probă serioasă a nivelului nostru de cultură. Aș putea încheia aici comentariul meu despre afirmațiile dnei Ana Guțu, dar nu-mi poate ieși din cap chipul pionierei-etalon de onestitate, de corectitudine, de verticalitate, de incoruptibilitate, de integritate, de moralitate etc., etc. Nu pot pătrunde cu mintea ideea ca un înger, cum se prezintă dna noastră, să fie afectat de atâtea patimi omenești! Cu adevărat înțelept s-a dovedit a fi românul când a constatat că vântul ațâță focul și vorba ațâță vrajba. Dar vorba ceea: fiecare pasăre pe vorba ei pierde! Se știe că mulți se cred a fi busuioac de pus la icoane, căci flori frumoase sunt multe, dar nu toate au miros dulce.

Am mai putea insista aici și asupra unui pretins pamflet al Anei Guțu postat pe blogul ei în data de 16 martie a.c. Și de această dată amica noastră își înveșmântă veninul în cuvinte injurioase și ofensatoare, declarând că Duca „minte”, umblă „Prin buget cu laba mare Ca să aibă de mâncare Și muierea, și copiii, Mai puțin cei din prostime”, vânează „Banul public – ochi de drac”, „Cică azi Duca-i lichea, Dar poimâ(i)ne-i Șef sadea!”, ca până la urmă să-și îndrepte jetul de injurii asupra juriștilor: „Bată-i vina de juriști, Avocați, profesioniști, Schimbă brusc (pe bani) macazul, Fără ca să-i doară obrazul”. Odată ce dna Ana Guțu se erijează cu atâta aplomb în varii ipostaze –de parlamentar incoruptibil, de om de știință omniscient, de cadru didactic omnipotent, de organizator și diriguitor al procesului

de învățământ liceal și universitar, de etalon de moralitate, de român pur-sânge etc., etc., mă întreb dacă nu cumva tot ce face ea nu este decât un spectacol? Mai ales că există suficiente probe pentru astfel de suspiciuni. Astfel, dacă ar fi totul „curat murdar” (vorba lui Ion L. Caragiale), de ce ar fi inițiat Comisia Națională de Integritate (CNI) procedura de control din oficiu asupra activității deputatului PL, Ana Guțu și a altor demnitari? Conform legislației în vigoare, parlamentarii nu pot deține o funcție de conducere în cadrul altor instituții, în timp ce dna deputat Ana Guțu deține și funcția de prim-vice-rector al Universității Libere Internaționale din Moldova (ULIM).

Este puțin probabil ca vânzarea diplomelor și a actelor de doctor în diferite științe să se realizeze la ULIM fără participarea dnei prim-vice-rector (în problema diplomelor false eliberate de ULIM a se vedea: Liberty University DigitalCommons@Liberty University). Și de această intră în joc gradul de (i)moralitate a dnei vizate!

În fine, aș vrea să menționez încă un aspect care provoacă suspiciuni serioase față de respectabila deputată. Blogul dnei Ana Guțu este protejat de cerberi fideli, așa încât pe blogul ei nu poți posta comentarii. Tocmai din aceste considerente, cunoscutul om politic Vitalia Pavlicenco constată că blogul dnei A. Guțu lasă „impresia că toți ce citesc sunt de acord cu ce citesc și trebuie să înghită mesajul așa cum le este băgat pe gât. Sau, de exemplu, lasă impresia că e un blog mort, nu? Nu-mi place să polemizez cu femeile din politică. Dar și mai tare îmi repugnă minciunile. Vitalia Pavlicenco”.

În încheiere, mă adresez conducerii PLR cu rugămintea de a se desolidariza de declarațiile scandaloase și nechibzuite ale parlamentarei Ana Guțu, căci altfel veți pierde și bruma de simpatizanți care vă susțin după ce ați fracționat PL. Mai mult, dna Ana Guțu, fardându-se cu fraze ultrapatriote și cvasifiloromânești, nu face decât să tulbure apele în filonul național al fragilei democrații basarabene, prin declarații scandaloase, inițiative distructive și acțiuni (fie orale, fie scrise) dezonorante și revoltătoare de pionier anacronic.

4.3. ANA GUȚU NU-ȘI GĂSEȘTE LOCUL...

Pe dna Ana Guțu o cheamă destinul Țării din nou la rampă: ba inițiază un nou partid (știm noi ce înseamnă un nou partid, vorba lui Arthur Schopenhauer: orice organizație nu este organizată decât în interesul organizatorilor), ba se alarmează de situația precară din știință și învățământ, unde, fără ea, „toate merg de-a-ndoaselea” (George Topârceanu). De această dată dna Ana Guțu manifestă, ca întotdeauna, o acută prezență de spirit și o profundă vigilență pentru respectarea tradiției pionierului legendar Pavlik Morozov și avertizează opinia publică, pe FB-ul său (19 noiembrie 2015, ora 17:51), că la Comisia Națională de Atestare și Acreditare a Republicii Moldova se produc multe fărâdelegi și chiar trădări naționale. Prezentăm în continuare textul dnei Ana Guțu, respectând ortografia și punctuația originală: *O teză de doctor habilitat susținută în Rusia, elaborată de o fostă*

nomenclaturistă comunistă, respinsă pentru echivalare de comisia mică de experți CNAA (Comisia Națională de Acreditare Academică), deoarece conținea sintagma limba moldovenească (pasaje scrise în grafie chirilică), ofense directe la identitatea românilor din Republica Moldova, azi a fost avizată pozitiv de comisia mare CNAA cu girul avizului A.Ș.M., semnat de Mihai Cimpoi et altri....Câtă decepție, (ne)stimați academicieni ai unei nedemne academii de (ne)științe!

În primul rând, dna Ana Guțu ar trebui să știe că respectiva Comisie se numește „de Atestare și Acreditare”, dar, fie din ignoranță, fie din dorința de a compromite imaginea Academiei de Științe, respectiva doamnă o numește ostentativ „Academică”. În al doilea rând, stimabila dnă Ana Guțu, „ca om de stat, ca om politic și ca profesor universitar”, este obligată să știe de existența, între Republica Moldova și mai multe state, a unor acorduri bilaterale în problema recunoașterii actelor de studii, inclusiv a actelor referitoare la acordarea titlurilor și gradelor științifice și didactice. Astfel, Republica Moldova a semnat cu mai multe state acorduri bilaterale în problema recunoașterii actelor de studii: între Guvernul Republicii Moldova și Guvernul Federației Ruse în 03.03.2003 pentru o perioadă de 5 ani cu prelungire automată pentru perioade consecutive de 5 ani (publicat în Registrul tratatelor internaționale, vol. 33, p. 350); între Comisia Națională de Atestare și Acreditare a Republicii Moldova și Comisia corespunzătoare a Republicii Azerbaidjan în 18.10.1993 pentru o perioadă de 5 ani cu prelungire automată pentru perioade consecutive de 5 ani (publicat în Registrul tratatelor internaționale, vol. 24, p. 4); între Guvernul Republicii Moldova și Guvernul Republicii Belarus în 29.06.2000 pentru o perioadă de 5 ani cu prelungire automată pentru perioade consecutive de 5 ani (publicat în Registrul tratate internaționale, vol. 30, p. 312); între Guvernul Republicii Moldova și Guvernul Republicii Bulgaria în 22.06.2000 pentru o perioadă de 5 ani cu prelungire automată pentru perioade consecutive de 5 ani (publicat în Registrul tratatelor internaționale, vol. 24, p. 58); între Ministerul Educației Republicii Moldova și Guvernul României în 1.VI.1999 pentru o perioadă de 5 ani cu prelungire automată pentru perioade consecutive de 5 ani (publicat în Registrul tratatelor internaționale din 2014) etc. Acordurile amintite stipulează doar ideea recunoașterii actelor de studii, inclusiv a celor referitoare la acordarea titlurilor și gradelor științifice și didactice, fără a preciza dacă este necesară realizarea unei expertize privitor la calitatea științifică a actelor de studii sau a tezelor susținute. Prin urmare, Comisia Națională de Atestare și Acreditare a Republicii Moldova, în cazul echivalării (sau nostrificării, dacă facem uz de un termen mai vechi) a actelor de studii, nu procedează din proprie inițiativă sau doar în conformitate cu propriul regulament, ci se conduce de anumite acorduri interstatale, așa cum a procedat în cazul echivalării diplomei de doctor habilitat a dnei T. Mleciko.

În denunțul său, dna Ana Guțu nu amintește numele dnei T. Mleciko. Poate sunt în relații de amiciție? Cine știe! Un lucru este cert: aceste doamne

se cunosc și întrețin relații de colaborare. Altfel, cum am putea interpreta includerea dnei T. Mleciko în Comitetul științific al uneia din manifestările științifice organizate de ULIM, cap de afiș al acestui Comitet științific fiind chiar prim-prorectorul ULIM, Ana Guțu. Totodată, ar fi indicat ca dna Ana Guțu să răsfoiască cel puțin teza dnei T. Mleciko, în care autoarea, chiar dacă este renumită prin poziția rezervată față de valorile noastre naționale, utilizează sintagma limbă *moldovenească/română, moldovenism/românism*, iar scrierea cu litere chirilice a unor exemple o explică prin scrierea lor inițială cu litere chirilice, iar atunci, când vine vorba de mai mulți termeni utilizați frecvent în limba actuală, îi scrie cu litere latine (a se vedea: *spumant, divin, pastoral, domnesc, pomană, botez* etc.). Indiscutabil, multe din tezele și afirmațiile dnei T. Mleciko nu rezistă nici celei mai elementare critici, dar, întrucât există acordul amintit, membrii CNAA nu au avut decât să se conformeze prevederilor acestuia.

În ceea ce privește *avizul A.Ș.M., semnat de Mihai Cimpoi et alri....*, nu este vorba de un aviz propriu-zis, ci mai curând de o opinie exprimată oral în cadrul discuției respective, membrii CNAA conformându-se prevederilor acordului corespunzător. Altceva e că dna Ana Guțu se declară decepționată de acest lucru și etichetează pe aceștia *(ne)stimați academicieni ai unei nedemne academii de (ne)științe!* Nu știu dacă prea distinsa noastră doamnă este informată despre rezultatele teoretice și practice obținute de A.Ș.M., afirmațiile ei însă demonstrează contrariul și procedează în acest fel mai curând din rea voință, căci există o serie de indivizi care văd numai partea deșartă a paharului, fără a vedea, vorba proverbului, bârna din propriul ochi. Mai ales că, luând cunoștință de lista publicațiilor pretins științifice ale dnei Ana Guțu, deși se autodefineste savantă-lingvistă, am identificat doar câteva studii consacrate antonimiei în limba franceză, în rest poezie în franceză și română (despre calitatea acesteia rămâne să se pronunțe dl acad. Mihai Cimpoi), mai multe lucrări privind metodică predării limbii franceze și altele privind unele aspecte de traducere. Se vede că lingvistică va face în timpul odihnei bine meritate! Cine știe? Dar Dumnezeu s-o ajute!

În prezent, poate doar excela în arta (anti)machiajului! Fie în Republica Moldova, dar mai ales peste hotarele ei! I-am propune să instituie un salon de (anti)machiaj la Paris. Poate ar reuși astfel să lichideze dominația prostului gust în machiajul basarabean!

În fine, mi s-ar putea reproșa că fiecare om are dreptul la opinie. Așa este! Fiecare om are dreptul la opinie, fie ea, opinia, chiar greșită. Dar omul nu are dreptul să spună minciuni! Fie chiar în scopuri nobile! Dar în situația dată, numai de scopuri nobile nu putem vorbi!

4.4. ANA GUȚU ȘI DEMONII LUI DOSTOEVSKI

Se pare că demonii lui Dostoevski au luat în stăpânire societatea noastră, întrucât o parte a oamenilor noștri politici nu este preocupată de altceva decât de spiritul distrugerii, nimicirii stării de fapt existente și de

edificare a unor fantasmagorii oribile, având la bază unele modele străine fără nicio contingență cu tradiția noastră națională. Un exemplu nefast, în această ordine de idei, este tentativa unor deputați parlamentari de „a revoluționa” sistemul nostru autohton de cercetare și inovare, tendința în cauză realizându-se în proiectul de de Lege a Academiei de Științe a Republicii Moldova, prezentat pentru a fi discutat și aprobat Parlamentului. De altfel, istoria universală a demonstrat în mod convingător că dezvoltarea pe cale revoluționară a societății conduce la distrugerea ei, la instaurarea dictaturii, la disensiuni sociale cu consecințe dezastruoase imprevizibile etc., elocventă fiind, din acest punct de vedere, revoluția franceză din 1789 și cea rusă din 1917, în timp ce dezvoltarea societății pe cale evolutivă, reformaroare și-a demonstrat în mod convingător eficiența și viabilitatea (a se vedea modelul englez, german sau american de trecere de la feudalism la capitalism).

În cele ce urmează, vom examina inițiativa juridică a parlamentarilor liberali, iar pentru a nu fi culpabilizați de avansarea unor obiecții și critici gratuite, vom analiza proiectul respectiv din punctul de vedere al logicii expunerii lui, al concordanței lui cu legislația Republicii Moldova, al corectitudinii lingvistice de redactare a proiectului în cauză și al consecințelor dezastruoase pe care le-ar putea avea acesta în cazul adoptării lui.

Așadar, din punctul de vedere al elaborării actelor normative, proiectul de Lege a Academiei de Științe a Republicii Moldova nu corespunde exigențelor de redactare a unor astfel de documente oficiale, întrucât structura sa nu beneficiază de toate componentele necesare unui proiect de lege. Mai întâi, lipsește motivația social-politică și economică a elaborării acestei legi, chiar dacă expunerea de motive este prezentată în *Nota informativă* semnată de dna deputat PL Ana Guțu. Mai mult, însăși *Nota informativă* „beneficiază” de mai multe carențe logice declarând că „prezentul proiect de Lege este elaborat în spiritual reformării sistemului de management al științei în Republica Moldova în plin consens cu buchia și spiritul Codului Educației”, deoarece nu dispunem încă de o reformă fundamentată din punct de vedere didactico-științific a sistemului de învățământ superior, iar Codul Educației există numai în proiect. Tot aici se susține că „A.Ș.M. a moștenit atribuțiile din fosta U.R.S.S. și și-a adjudecat rolul unui veritabil minister, care în mod pătitor și carentios a gestionat atât strategiile de dezvoltare și promovare a științei, cât și resursele financiare ale statului”, fără a aminti, fie și tangențial, de existența *Codului pentru Știință și Inovare*, care a constituit fundamentul legislativ de constituire a comunității noastre științifice. Referitor la identificarea Academiei cu un minister „ce reglementează managementul strategic și financiar în domeniul științei universitare”, se poate cu facilitate demonstra că Academia într-adevăr se preocupă în gradul cel mai mic de „știința universitară”, care, în linii mari, se reduce la cercetarea unor probleme de natură instructivă, educativă și didactică în general, în timp ce Academia are drept sarcini primordiale elaborarea strategiilor de dezvoltare și de promovare a științei, inclusiv organizarea și realizarea cercetărilor propriu-zise. Spre stupefacția

noastră, aflăm din aceeași *Nota informativă* că „în plină criză demografică înființarea unui liceu pentru copii dotați și a unei universități” și alte acțiuni „au fost fatale pentru gestionarea corectă, suficientă a surselor alocate din bugetul de stat pentru știință”. În fine, *Nota informativă* culminează cu pretenția că „prezentul proiect vine să racordeze statutul Academiei de Științe a Moldovei la capacitățile de dezvoltare a statului Republica Moldova, în conformitate cu experiența europeană a țărilor mici, precum Lituania, Letonia, Estonia, Israel, Finlanda și Georgia. Prezentul proiect va eficientiza substanțial managementul resurselor financiare alocate de stat în cercetare și va demara un proces de reformare atât de necesar în domeniu”. Evident, în statele enumerate s-a realizat unele reforme în modalitatea de organizare și de funcționare a academiilor de științe, fără a se ajunge la lichidarea sau la reducerea acestora la domeniul sociouman. Mai mult chiar, modelul existent de Academie din Republica Moldova este considerat de comunitățile științifice din lume drept unul reușit și demn de urmat, dovadă fiind numeroasele opinii ale savanților și managerilor de știință din diferite state europene și din America.

Așadar, o primă obiecție la adresa proiectului în cauză este inexistența motivației. Din care cauză urmează să fie reformată sau lichidată Academia de Științe? Proiectul de lege nu conține un răspuns concludent la această întrebare, iar unele detalii le putem intui din textul *Notei informative*. Astfel, Academia nu este acuzată de faptul că nu și-ar onora obligațiile sale prevăzute de actele normative în vigoare. În acest caz, care ar fi necesitatea lichidării sau reformării ei? Este lesne să constatăm că autorii proiectului respectiv de lege nu sunt preocupați nici în cel mai mic grad de elaborarea strategiilor de dezvoltare și de promovare a științei, nici de organizarea și realizarea cercetărilor științifice, ci sunt dominați de o singură problemă: gestionarea resurselor financiare alocate științei!!!

Proiectul de lege luat în discuție este dominat de numeroase formulări ilogice. Întrucât aspectul logic de expunere a unei legi se identifică de cele mai multe ori cu cel juridic propriu-zis, în cele ce urmează nu vom prezenta decât un singur exemplu de acest fel. Astfel, în Articolul 3 al Proiectului se stipulează că „Academia este o entitate juridică cu statut de asociație obștească compusă din...”, ca imediat Articolul 4 să renunțe la statutul Academiei de „asociație obștească”, prevăzând următoarele: „Academia de Științe din Republica Moldova promovează și dezvoltă cercetările în RM bazându-se pe puterea intelectuală a membrilor săi. Misiunea principală a Academiei, ca asociație de savanți și oameni iluștri ai vieții sociale, economice și politice din RM, este de a sprijini prin contribuții științifice și intelectuale rezolvarea problemelor legate de dezvoltarea socială și economică durabilă a statului”. Este imposibil să ne imaginăm cum o „asociație obștească” poate promova, dezvolta cercetarea și sprijini dezvoltarea problemelor social-economice ale statului? Oare problemele pe care urmează să le soluționeze Academia nu se referă la dezvoltarea social-economică a statului și în acest caz Academia de Științe nu este decât o instituție aparținând eminentemente

statului? În problema lipsei de logică, proiectul respectiv excelează, de aceea în cele ce urmează vom insista în mod special asupra inadvertențelor și inconsecvențelor juridice pe care le conține proiectul respectiv. La o analiză atentă a Art. 1 („Obiectivul legii și sfera sa de reglementare”) și a Art. 3 („Statutul juridic al Academiei”) din prezentul proiect de lege se află în contradicție cu *Lege cu privire la asociațiile obștești* nr. 837 din 17.05.1996 (Monitorul oficial al R. Moldova nr. 153-156BIS din 02.10.2007; Monitorul oficial al R. Moldova nr. 6/54 din 23.01.1997). În această ordine de idei este recomandabil să comparăm conținutul articolelor respective din proiectul dnei Ana Guțu (Articolul 1. Obiectivul legii și sfera sa de reglementare Prezenta lege stabilește statutul, obiectivele, sarcinile și sfera de activitate a Academiei de Științe a Republicii Moldova, în continuare AȘRM; Articolul 3. Statutul juridic al Academiei 1) Academia este o entitate juridică cu statut de asociație obștească compusă din: ·E de datoria noastră să facem totul ca limba română să se afirme plenar în societate și să excludem pe toate căile legalizarea unei a doua limbi de stat. În această ordine de idei urmează să reținem că, în timp ce în viața economică concurența este un stimul al progresului tehnic, în viața limbilor concurența este un factor distructiv, care conduce, în mod inevitabil, la victoria limbii dominante și la dispariția limbii cu un prestigiu mai redus.

12. În fine, să revenim la dl Nicolae Mățaș, care în tumultul vieții cotidiene și în bătălia dintre interesele divergente ale unor pretinse forțe naționale a fost trecut pe linie moartă. Și este păcat, întrucât ceea ce s-a obținut în problema limbii și democratizării vieții politice din Basarabia datorăm, în bună parte, acestui mare bărbat al neamului nostru. Tocmai din aceste considerente îmi permit să-i urez, în numele Institutului de Filologie, sănătate de granit cu ocazia împlinirii vârstei de 70 de ani.

Ion Druță

4.5. ACAD. MIHAI CIMPOI – LA ÎNCEPUT DE CALE SAU DEBUTUL LUI DE SAVANT, DE PERSONALITATE MARCANTĂ ȘI DE BĂRBAT AL CETĂȚII

0. Academicianul Valeriu Matei, examinând activitatea științifică și literară a academicianului Mihai Cimpoi, scria că acesta este „o figură emblematică a culturii românești din Basarabia” (Matei, *O figură emblematică a...*), și această afirmație nu este una lipsită de probe justificabile. În această ordine de idei este suficient să examinăm situația literaturii și criticii literare de la începutul anilor '70 pentru a ne convinge de veridicitatea acestei constatări.

1. Este un fapt incontestabil că până la debutul de critic literar al lui Mihai Cimpoi, critica literară din Basarabia sovietizată era dominată de critica proletcultistă cu tentă accentuat socializantă și de interpretarea

vulgar materialistă (cu mici excepții, vorba fiind de criticul Vasile Coroban, care oricum nu s-a putut distanța definitiv de prescripțiile criticii totalitariste sovietice). Apariția primelor studii de critică literară semnate de Mihai Cimpoi au constituit semnalul unui început de renunțare la preceptele pseudoesteticii materialiste și al înfripării unei noi direcții cu adevărat estetice de interpretare și de evaluare a operelor literare.

Imediat după încheierea studiilor universitare (1965), Mihai Cimpoi, recent angajat al redacției revistei *Nistru*, se impune deja ca un tânăr și prestigios critic literar, simpatizat și adorat de unii și blamat, denigrat și criticat fără reticențe de alții. În calitate de argument concludent în acest context pot servi materialele celui de-al III-lea Congres al Uniunii Scriitorilor din R.S.S. Moldovenească. Răspunzând la Ancheta revistei *Nistru* și a hebdomadurului *Cultura*, inițiată și realizată înainte de convocarea Congresului, Mihai Cimpoi vede misiunea criticii literare în „operația de însușire a valorilor”, întrucât aceasta „trebuie să lupte cu literatura mediocră” și să promoveze „literatura veritabilă”, ca, în fine, să se pronunțe împotriva scriitorilor „meseriași”, care „trebuie să știe că există și inspirație, pe care ei n-o pot avea, evident” (Bahнару, Cojocaru, *Congresul al III-lea al...*, p. 110).

1.1. Unii scriitori au salutat cu multă satisfacție și cu mult entuziasm lansarea în critica literară basarabeană a acestui tânăr critic literar și demersul lui estetic, critic care interpreta operele artistice prin prisma valorii lor estetice intrinseci, fără a face abuz exclusiv de evidențierea mesajului social comunist al operei, în această ordine de idei meritând a fi consemnate opiniile scriitorilor despre studiile de debut ale lui Mihai Cimpoi: Aureliu Busuioc: „în ce privește critica literară, mi se pare prea „nemuritor” Mihai Cimpoi, deși boala aceasta, fiind de tinerețe, e curabilă” (Bahнару, Cojocaru, *Congresul al III-lea al...*, p. 65); Andrei Lupan: „... eforturile nu indiscutabile a ataca sfera noțiunilor mai abstracte și a generalizărilor de ordin estetic, care le aduce Mihai Cimpoi” (Bahнару, Cojocaru, *Congresul al III-lea al...*, p. 81); Victor Teleucă: „pun mare nădejde în Mihai Cimpoi. Foarte mare. Nu-mi pot închipui critica de mâine fără acest tânăr inspirat” (Bahнару, Cojocaru, *Congresul al III-lea al...*, p. 90); Simion Cibotaru: „tineri critici... M. Cimpoi...” (Bahнару, Cojocaru, *Congresul al III-lea al...*, p. 91); Liviu Damian remarcă: „în critică apariția lui Mihai Cimpoi” (Bahнару, Cojocaru, *Congresul al III-lea al...*, p. 96); „criticul M. Cimpoi... găsește, de exemplu, că Vlad Ioviță folosește dialogul hemingwayan”, că povestirile lui sunt „marcate puternic de influența celor mai noi experimente în domeniul prozei (Salinger, în deosebi)” (Bahнару, Cojocaru, *Congresul al III-lea al...*, p. 167); Petru Cărare: „tânărul critic Mihail Cimpoi: e harnic, crește de la articol la articol, mânuiește tot mai dibaci numeroasele sale instrumente”, „în persoana lui M. Cimpoi critica noastră literară poate pune multă speranță” (Bahнару, Cojocaru, *Congresul al III-lea al...*, p. 79); „coloana de critici cu vechime în grad s-a completat nu demult cu câțiva tineri, în frunte cu harnicul și fecundul Mihai Cimpoi” (Bahнару, Cojocaru,

Congresul al III-lea al..., p. 98-99); Grigore Vieru: „Mihail Cimpoi este, cred că, nu numai un critic (în obișnuitul sens al cuvântului), ci un talent” (Bahнару, Cojocaru, *Congresul al III-lea al...*, p. 69), „se impune talentul lui Mihai Cimpoi” (Bahнару, Cojocaru, *Congresul al III-lea al...*, p. 102); Andrei Strâmbeanu: „printre critici există un scriitor începător – M. Cimpoi” (Bahнару, Cojocaru, *Congresul al III-lea al...*, p. 104); Anatol Codru: „...publicațiile noastre au găzduit și articole serioase, la nivel științific, care au ajutat în mod serios literele noastre (V. Coroban, R. Portnoi, M. Cimpoi)” (Bahнару, Cojocaru, *Congresul al III-lea al...*, p. 77); „Mihai Cimpoi. Îmi place mai mult decât alții, pentru că explorează mai adânc, dând la iveală încăperile unui har adevărat” (Bahнару, Cojocaru, *Congresul al III-lea al...*, p. 111); Ion C. Ciobanu: „detașamentul criticilor din republică se completează mereu cu nume noi de tineri, în rândul cărora am putea enumera pe R. Suveică, M. Cimpoi, I. Ciocanu, M. Hazin, M. Dolgan” (Bahнару, Cojocaru, *Congresul al III-lea al...*, p. 125).

1.2. Apropo de detractorii sau, mai corect fiind numiți antipatizanții lui Mihai Cimpoi, aceștia s-au manifestat mai puțin în răspunsurile lor la Ancheta amintită mai sus (de această dată s-a pronunțat numai Nicolae Costenco care a declarat că nu-i place „tânărul critic Mihai Cimpoi, cu stilul său pretențios” (Bahнару, Cojocaru, *Congresul al III-lea al...*, p. 107), deși ulterior și-a schimbat radical opinia), cât mai ales în cuvântările lor ținute în ședințele Congresului.

Așadar, în cadrul ședințelor s-au formulat unele obiecții la adresa criticii practicate de Mihai Cimpoi. În acest context amintim următoarele persoane – D. Garaz: „dacă vom analiza unele articole de critică literară semnate de Mihai Cimpoi și publicate în presa noastră, ne vom convinge că ele sunt absolut neînțelese de cercurile largi de cititori, de majoritatea cititorilor. Aceste exerciții literare pot fi înțelese numai de oameni care activează de mulți ani în literatură” (Bahнару, Cojocaru, *Congresul al III-lea al...*, p. 107); Andrei Lupan: „Dacă îmi permit să intru în certuri cu tovarășul Cimpoi, de pildă”, e din cauza că acesta nu ia în calcul „semnificația actuală, semnificația politică a succeselor noastre în literatură”, „o literatură a duhului revoluționar al poporului” și explică aceste curențe prin entuziasmul tinerilor critici și „prin unilateralitatea acestei grabe care poate că uneori este tinerească, dar uneori nu e nici tinerească, pentru că nu aparține unei danturi anumite, dar aparține unei pregătiri și unei înțelegeri” (Bahнару, Cojocaru, *Congresul al III-lea al...*, p. 221); Iurie Barjanschi: „este tânărul critic Mihai Cimpoi. Acest tânăr este abonat la toate gazetele și revistele românești, cu diligență de invidiat caută acolo modele de poezie și critică și își scrie articolele sale într-o limbă care nu provoacă decât întrebarea: cine scrie – Mihai Cimpoi din Chișinău sau Michel de Chimpoie, maitre de Sorbonne de pe Champs-Élysées? Unde a crescut el: într-un sat moldovenesc sau în birouri separate, în restaurante...? Se spune că Cimpoi a însușit 9357 de neologisme. Iată, când va însuși 10000, atunci el ne va pune la dispoziție o autentică critică marxistă. Dar deocamdată, eu cred că are dreptate profesorul și poetul Mihail Garaz, are dreptate poetul cetățean Andrei Lupan când ei vorbesc despre caracterul inaccesibil, incomprehensiv

pentru popor al criticii lui” (Bahnaru, Cojocaru, *Congresul al III-lea al...*, p. 227-228).

2. Prin urmare, reticențele și critica la adresa scrierilor de debut ale lui Mihai Cimpoi se reduc la constatarea că acestea sunt inaccesibile și nu reflectă spiritul revoluționar al poporului (de parcă poporul nu are altceva a face și este obligat să citească și să înțeleagă critica și cronicile literare – sarcină care revine în totalitate specialiștilor în domeniu), fiind, practic, o expresie fie a gândirii obtuze proletcultiste, a îndoctrinării bolșevice, fie a inculturii autorilor. De altfel, se cunoaște că sfera culturii a reprezentat unul din primele domenii ale vieții sociale asupra căruia a exercitat o influență imensă partidul comunist în accederea sa la putere. Fiind siguri că oamenii de cultură se vor impune în calitate de opozant puternic și periculos în raport cu intențiile lor pseudoculturale, comuniștii au transformat controlul asupra culturii într-un scop prioritar al ideologiei și al existenței lor și ca urmare scopul lor se reducea la ideea substituirii „culturii burgheze” a fostei clasei dominante cu o cultură nouă a clasei muncitoare, ajunsă la conducerea imperiului după insurecția din octombrie 1917. Cu alte cuvinte, erijindu-se în „edificatorul unei noi societăți”, regimul totalitar sovietic a desfășurat acțiunea sa demolatoare a vechii culturi atât la nivelul conținutului de idei al acesteia cât și la anihilarea oamenilor de cultură care susțineau și împărtășeau aceste idei, în fapt opuse ideologiei comuniste. În plus, cultura nouă urma să aibă un caracter proletar, adică să aparțină proletariatului, deși era creată de intelectuali care nu aveau nimic sau aproape nimic în comun cu proletariatul. Ulterior, punând la bază cvasinoțiunea culturii proletare, a fost elaborat conceptul de realism socialist, principiile acestuia fiind elaborate de Andrei Jdanov și Maxim Gorki în 1934 și expuse la primul congres al scriitorilor sovietici din acel an. Conținutul realismului socialist ar putea fi rezumat la următoarele idei: toate creațiile artistice necesită să fie accesibile poporului, să fie scrise într-un limbaj artistic simplu, rudimentar („limba de lemn”), făcându-se uz de o viziune dualistă simplistă – alb și negru – asupra vieții („dacă nu ești cu noi ești împotriva noastră!”), literatura și arta se cere să fie create sub îndrumarea ideologică a partidului unic, având drept finalitate supremă crearea unei imagini utopice a omului nou, constructor al socialismului.

„Metoda realismului socialist”, inclusiv a culturii în ansamblul său (mișcarea de idei, curentele ideologice, producția literară, artistică, istorică și științifică) a fost impusă și în Basarabia, ca și în tot lagărul socialist, și a constituit un domeniu de maxim interes pentru regimul ce lua naștere sub protecția tancurilor sovietice. De altfel, propaganda și îndoctrinarea erau activități ce aparțineau mai degrabă culturii, decât politicului. Potrivit dogmei marxiste, la noua bază economică ce lua naștere prin desființarea proprietății particulare, era necesară și o nouă cultură, „apropiată de popor”, pe înțelesul acestuia și coborâtă din turnul de fildeș în care se situase până atunci. În felul acesta, monopolul politic impus de regimul comunist în

toate domeniile vieții sociale este urmat de cel ideologic și cultural, urmat la rândul său și împlinit prin monopolul economic.

Întrucât marxismul acceptă existența unei singure culturi – cea a clasei proletare –, cultura în general se cerea să aibă caracter de clasă, exprimând interesele clasei sociale a proletariatului. Așadar, realismul socialist, ca și proletcultismul, este cultura hegemonului social, a clasei proletare și, ca urmare, interesul de clasă al proletariatului este însoțit de ura acestuia împotriva claselor exploatoare: burghezia și moșierimea. De aceea și cultura proletară trebuie să militeze pentru trezirea și menținerea urii de clasă. Mai mult, noua cultură nu putea fi decât de partid, bazată pe „învățătura” marxist-leninistă, pe ideologia clasei muncitoare, considerată cea mai progresistă. De asemenea, cultura socialistă este singura admisă și subordonată aceluiași reguli ca orice activitate economică la nivel național: este planificată, în fața creatorilor ei se trasează sarcini care trebuiesc realizate, sunt formulate orientări privind calitatea ideologică a creațiilor culturale, sunt făcute bilanțuri privind „producția” culturală, se susține din punct de vedere propagandistic superioritatea culturii socialiste în raport cu cea a burgheziei exploatoare (Medvedev, *Oamenii lui Stalin...*, p. 3).

3. La începutul anilor '70 începe asanarea culturală a literaturii și culturii românești din Basarabia, literatura și cultura fiind interpretate de către regimul sovietic ca un factor foarte important în procesul de „construire a comunismului”, din care considerente partidul a monopolizat toate domeniile vieții spirituale: cultura, disciplinele științifice (istorie, filosofie, lingvistică, critică și istorie literară etc.), pictura, muzica etc. Toate creațiile în aceste domenii trebuiau să aibă la bază ideologia clasei muncitoare. Baza materială a culturii – fabricile de hârtie, tipografiile, editurile, librăriile, bibliotecile, anticariatele – sunt trecute în „stăpânirea întregului popor”, a statului totalitar, prin actele de naționalizare. Administrația culturii se face sub supravegherea politică a partidului, toate ministerele și instituțiile locale ale acestora, Academia, Radiodifuziunea, TV sunt politizate și nu realizează nici o activitate fără încuviințarea partidului-stat. Manifestările culturale nu se fac decât cu aprobarea regimului, conținutul acestora fiind verificat de „controlorii” culturali. Începe acțiunea la nivel național de înființare a noi cămine culturale, în fapt ele fiind doar banda de transmisie a propagandei oficiale și a îndoctrinării politice susținută de regim. Căminele culturale, întreprinderile și toate celelalte instituții au ca sarcini obligatorii înființarea de gazete de perete și realizarea de panouri lozincarde, cu îndemnuri mobilizatoare, întocmirea de planuri cu activități culturale, care să corespundă ideologic și politic directivelor date de la centru.

Sovietizarea culturii române din Basarabia s-a produs nu numai pentru creațiile din prezent și de viitor, dar și prin valorificarea moștenirii culturale pe baza ideologiei proletcultiste. Acest fapt s-a făcut cu urmări grave (și, din fericire, temporare) asupra culturii române, sub trei aspecte: condamnarea și punerea sub interdicție a unui mare număr de creații și autori ai culturii românești (în special a scriitorilor basarabeni din perioada interbelică), inventarea unei limbi și literaturi moldovenești, având la bază

principiul teritorial, reeditarea selectivă a autorilor clasici, în funcție de conținutul ideologic al operelor lor, interpretarea deformată a creațiilor culturii românești potrivit ideologiei marxist-leniniste. Este vorba de perioada „rătăcirilor dogmatice” (Mihai Cimpoi). Pe baza noilor „principii” de critică, creațiile unor autori ca Vasile Alecsandri sau Mihai Eminescu au fost considerate lipsite de valoare și substituite prin scrierile unor autori insignifianți precum Iurie Barjanschi sau Fiodor Ponomari. Dacă un autor nu a făcut cunoscută prin opera sa „lupta de clasă împotriva exploatării” acel autor era fără valoare în opinia criticii marxiste. Pe linie instituțională, modelarea creației literare și, în general, a culturii, pe calapodul marxist s-a făcut prin crearea unui lanț de comitete, direcții și secții de stat și de partid, la nivel central și local. Astfel, ideologia și propaganda sunt, în accepțiunea comisarilor literari și culturali, două noțiuni care nu ar exista una fără cealaltă.

4. În aceste condiții sociale, ideologice și cvasiculturale, când critica literară basarabeană era dominată de proletcultismul ideologic și antiestetic din opusculi semnate de Ramil Portnoi, Eugen Russev, Z. Săpunaru, B. Rabii, Raisa Suveică, Simion Cibotaru, Haralambie Corbu, Efim Levit (deși erau și critici mai puțin afectați de morbul ideologiei comuniste: Vasile Coroban, Ion Vasilenco, Gheorghe Bogaci, Ion Osadcenco etc.), și-a început activitatea de critic literar Mihai Cimpoi, fire avidă de cunoștințe, care încă din școală a făcut lecturi serioase din literatura și critica literară română (Titu Maiorescu, Eugen Lovinescu, Tudor Vianu, George Călinescu etc.), dar și din cea rusă (N. Gogol, I. Belinski etc.). Tocmai acum, în anii 1955-1965, față cu „teroarea istoriei” se produce „reabilitarea eticului și a sacrului” (Cimpoi, *O istorie deschisă a ...*, p. 177). Din aceste considerente și din modul de interpretare a textelor literare, Mihai Cimpoi poate fi considerat și un continuator fidel al lui Lucian Blaga și Constantin Noica (Alex Ștefănescu). Astfel, activitatea sa tinde să identifice sensul primar și ezoteric al operei literare și încearcă să definească literatura, urmându-l într-un fel pe George Călinescu, nu altfel decât ceea ce pare a fi, fapt ce i-a permis să intuiască existența unor adevăruri arhetipale (această calitate a criticii sale devenind în timp esența demersului său critic), fără a se angaja în sociologismul vulgar promovat de „estetica sovietică”.

5. Evident, aversiunea față de Mihai Cimpoi, denigrarea tânărului critic cu perspective incontestabile erau dictate de doi factori: dominația ideologiei comuniste asupra esteticii ca știință, îndoctrinarea excesivă și ignoranța aproape totală a „criticilor” literari în problemele de estetică literară și aversiunea, repulsia sau chiar resentimentul pentru un tânăr de formație și de orientare europeană modernă.

6. În continuare vom enumera foarte succint problemele discutate în ședințele Congresului al III-lea al Uniunii Scriitorilor din R.S.S. Moldovenească: realizările literaturii și criticii literare moldovenești; nivelul artistic și ideologic al creațiilor literare; deznaționalizarea populației majoritare; substituirea limbii majoritarilor prin limba rusă; deznaționalizarea organizată a populației autohtone; denumirea străzilor,

localităților și instituțiilor cu nume străine (de cele mai multe ori rusești), renunțându-se la denumirile autohtone; necesitatea extinderii funcțiilor sociale ale limbii române („moldoveneste”); revenirea la grafia latină etc., etc. Evident, adepții declarați ai doctrinei oficiale (Ion C. Ciobanu, Simion Cibotaru, Haralambie Corbu, Samson Șleahu, Constantin Șișcan, Nicolae Luchian, Andrei Lupan, Iurie Barjanschi, Petrea Cruceniuc, Raisa Suveică, Pavel Boțu, Iosif Varticean, Dumitru Cornovan etc.), chiar dacă au examinat unele probleme de literatură, au făcut acest lucru mai mult prin prisma sarcinilor dictate de partidul comunist, în timp ce alți scriitori de valoare (Mihail Garaz, Aureliu Busuioc, Gheorghe Vodă, Liviu Damian, Mihai Cimpoi, Petru Osmățescu, Arhip Cibotaru, Ion Colibaba, Grigore Vieru, Gheorghe Malarciuc, Emilian Bucov, Vasile Levițchi etc.) au pus probleme importante nu numai pentru activitatea literară dar și pentru existența noastră națională (deznaționalizarea violentă, reducerea substanțială a funcțiilor sociale a limbii române, extinderea fără precedent a denumirilor de străzi și de localități străine etc.), dar problema fundamentală a congresului a fost propunerea de revenire la scrisul latin, aici remarcându-se în cel mai înalt grad Ion Druță, urmat de Petru Osmățescu, Ion Colibaba, Mihai Cimpoi, Aureliu Busuioc, Gheorghe Malarciuc. Întrucât problema în cauză a fost examinată multilateral într-un studiu special (Bahнару, Cojocaru, *Congresul al III-lea al...*, p. 150), pentru nu ne abate de la subiect, în cele ce urmează vom insista asupra cuvântării lui Mihai Cimpoi. Mai întâi, Mihai Cimpoi constată „primitivitatea mijloacelor artistice”, „incapacitatea de a realiza o viziune de adâncime”, „compromiterea temelor majore”, „încețoșarea sensului în imagini făcute, convenționale”, „versuri searbăde”, „neglijențe stilistice”, „de conținut”, „reprezentări convenționale”, „poezii lozincarde”, „balastul de cronică rimată” (Bahнару, Cojocaru, *Congresul al III-lea al...*, p. 203), etc., etc. În fine, Mihai Cimpoi nu face decât să-și exprime opinia: „Un alt imperativ: rezolvarea problemei ortografiei limbii noastre și a restructurării alfabetului în așa fel ca el să corespundă realității fonetice a limbii” (Bahнару, Cojocaru, *Congresul al III-lea al...*, p. 204).

Prin urmare, chiar de la debutul său în critica literară, Mihai Cimpoi a pledat pentru o literatură autentică, pentru excluderea imixtiunii politicului în artă, s-a pronunțat direct împotriva poeziei lozincarde, a fost un adversar convins și combativ al tezismului în artă, adică al culturii proletare.

7. Imediat, după încheierea lucrărilor congresului, a urma o reacție furibundă contra celor care au enunțat idei neconcordante cu poziția oficială a partidului și statului sovietic, unii participanți la congres fiind culpabilizați de diversionism ideologic (și calificați drept adversari monstruoși ai ideologiei marxist-leniniste), de falsificare a realității socialiste, de naționalism românesc etc., fiind adoptate o serie de decizii prin care se cerea organelor abilitate (organizații de partid și comsomoliste, instituțiilor de învățământ și de cultură) să ia măsuri urgente pentru a combate ideile enunțate la congres.

Este important să evidențiem faptul că în *Comunicatul de presă (ATEM): Congresul III al scriitorilor din Moldova (Moldova socialistă din 25 octombrie 1965)*, publicat cu mult mai târziu după închiderea

congresului, se expune succint problemele abordate la congres, fără a fi amintite problemele de actualitate stringentă care nu concordau cu poziția oficială, probă concludentă că a fost riguros și cu multă prudență redactate în birourile comitetului central.

În deciziile ulterioare: *Tezele pentru luarea de cuvânt a primului secretar al C.C. al P.C.M., I. I. Bodiul, la adunarea de partid al Uniunii Scriitorilor din Moldova*, adoptate de aparatul C.C. al P.C.M.; *Cuvântarea primului secretar al C.C. al P.C.M., I. I. Bodiul, la adunarea de partid a Uniunii Scriitorilor din Moldova din 17 noiembrie 1965*; *Nota informativă în adresa C.C. al PCUS din 20 noiembrie 1965*, semnată de I. I. Bodiul, primul secretar al C.C. al P.C.M.; *Hotărârea Prezidiului C.C. al P.C.M. „Despre neajunsurile serioase în procesul de organizare și de desfășurare a Congresului al III-lea al Uniunii Scriitorilor din Moldova”*, din 13 decembrie 1965; *Raportul primului secretar al C.C. al P.C.M., I. I. Bodiul, „Starea educării marxist-leniniste a oamenilor muncii din republică și măsurile pentru îmbunătățirea ei”* la Adunarea arhivului republican de partid din 22-23 decembrie 1965; *Hotărârea Adunării activului republican de partid „Cu privire la starea educării marxist-leniniste a oamenilor muncii din republică și măsurile pentru îmbunătățirea ei”* din 22-23 decembrie 1965, remarcându-se „neajunsurile serioase în desfășurarea congresului, manifestarea unor tendințe nesănătoase și naționaliste din partea unor persoane singulare sunt rezultatul unei influențe insuficiente a partidului asupra oamenilor de creație”, s-a ajuns la concluzia că acest congres s-a desfășurat și organizat „la un nivel politic și organizatoric inferior”, s-au condamnat „tendințele naționaliste manifestate în cuvântările lui Busuioc, Malarciuc, Druță, Cimpoi, inclusiv atitudinea incorectă față de critica de partid și dispozițiile nesănătoase”, au fost obligate instituțiile de partid „să ia măsuri în vederea îmbunătățirii modului de conducere a organizației de partid a Uniunii Scriitorilor” și „a-i acorda ajutor practic în vederea organizării educației marxist-leniniste, în vederea educării lor în spiritual patriotismului sovietic și al internaționalismului proletar, al înaltei responsabilități față de partid și popor pentru creația lor, al fidelității profunde față de interesele poporului, față de cauza comunismului” (Bahnaru, Cojocaru, *Congresul al III-lea al...*, p. 204).

8. În pofida tuturor restricțiilor, defăimărilor și blamărilor de moment, Mihai Cimpoi pentru o vreme nu a fost deranjat, iar pentru a încheia aceste note marginale intenționăm să amintim că domnia-sa a ajuns să fie cel mai cunoscut și „cel mai activ critic și istoric literar din Basarabia” (Ștefănescu, *Critica literară și...*), probă edificatoare în acest sens servind cele aproape cincizeci de volume de critică și istorie literară și instituirea Centrului academic internațional „Mihai Eminescu” din Chișinău. În fine nu putem să nu amintim că acad. Mihai Cimpoi este cel mai cunoscut eminescolog din prezent, inițiatorul, organizatorul și animatorul Congresului internațional al eminescologilor, care în acest an ajunge la cea de-a VI-a ediție, și care se organizează anual sub egida Institutului de Filologie al Academiei de Științe a Moldovei.

NOTE BIBLIOGRAFICE:

1. Bahnaru Vasile, Cojocaru Gheorghe. *Congresul al III-lea al Uniunii Scriitorilor din R.S.S. Moldovenească (14-15 octombrie 1965). Studiu și materiale.* Chișinău. Editura Tehnica-Info, 2016.
2. Cimpoi Mihai. *O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia.* Chișinău: Editura Arc, 1997.
3. Matei Valeriu. *O figură emblematică a culturii românești – Mihai Cimpoi.* // Limba română, nr. 10-12, anul XVII, 2007.
4. Medvedev Roy. *Oamenii lui Stalin.* București: Editura Meridiane, 1993, p. 72 – 73; Rolul și însemnătatea agitației politice de masă. București: Editura Politică, 1959.
5. Ștefănescu Alex, *Critica literară și cauza limbii române.* // Cultura literară, nr. 264 din 10 martie 2010.

4.6. CU DRAG DESPRE CONSTANTIN TĂNASE

Îmi permiteți să Vă exprim cele mai sincere, mai profunde și mai cordiale felicitări cu prilejul Sărbătorii Naționale – Limba Noastră cea Română și să Vă urez succese remarcabile în domeniile Dvs de activitate! Profit de ocazie și exprim aceleași felicitări familiei regretatului nostru coleg, amic, personalitate publică de excepție, Constantin Tănase. O am în vedere, în primul rând pe soția lui – Alexandra Tănase, feciorii lui – Alexandru, Constantin și Silviu.

Nu voi ține aici un laudatio veritabil, ci voi schița doar câteva calități definitorii ale personalității lui Constantin Tănase.

Mai întâi, este necesar să readucem în contemporaneitate pe omul Constantin Tănase: corect, onest, intransigent, cutezător, curajos, inteligent, afectuos, cordial, sociabil, agreabil, într-un cuvânt bărbat al cetății.

Și-a început cariera în învățământ, ca ulterior să se antreneze în cercetarea didactico-pedagogică, elaborând o serie de lucrări metodice de predare a limbii române în școală și în cercetarea lingvistică academică, scriind mai multe studii în probleme de lexicologie și semasiologie română și redactând mai multe dicționare terminologice, activând în calitate de secretar științific și de director al Centrului Național de Terminologie. Dar s-a afirmat plenar în perioada de avânt, euforie și de deșteptare națională, fiind unul din principalii participanți și organizatori ai manifestărilor de masă și unul dintre cei mai de temut mânduitori ai condeului nu numai publicistic, dar și științific, publicând printre primii articole în care era prezentat adevărul ascuns de regimul sovietic despre limba, istoria, cultura și identitatea noastră națională, care au contribuit în mod decisiv la deconspirarea adevărului și la mobilizarea maselor pentru a-și revendica dreptul la limbă și la alfabet latin.

A fost un deputat foarte activ al primului nostru parlament democrat postbelic. Totodată, cunoaște toată lumea că Constantin Tănase a fost unul

dintre cei mai talentați, mai temerari, mai inteligenți și mai înțelepți gazetari de la noi, publicul cititor identificându-l cu omul care spune adevărul, întrucât lua în discuție, supunea unei critici acerbe și distructive aspecte negative din domeniile politic, social, economic, cultural ale vieții noastre comunitare de țară suverană și independentă sau, mai rar, glorifica aspectele pozitive (fie cât de mici) ale societății sau ale concetățenilor noștri.

Am certitudinea că în amintirea tuturor vor rămâne pentru totdeauna în memorie cotidienele *Flux*, unde a activat, l-a dirijat în calitate de redactor-șef și a scris, și *Timpul*, nume cu rezonanță eminesciană, pe care l-a inițiat, i-a creat imaginea socială și în care a publicat cea mai mare parte a articolelor sale de publicistică.

În fine, Vă reamintesc că el iubea cu adevărat limba română și a făcut tot ce a putut pentru a o vedea stăpână la ea acasă și vorbită corect și frumos. Spera ca oficialitățile noastre vor identifica sursele necesare și timpul potrivit să acorde mai multă atenție cultivării și extinderii funcțiilor sociale ale acesteia, rezervându-i Centrului de Terminologie în această direcție un rol deosebit. Tocmai din aceste considerente am dori să ne adresăm dlui prim-ministru cu rugămintea de a susține demersul nostru de reorganizare, restructurare și optimizare a activității Centrului de Terminologie, așa încât, devenind o autoritate științifică independentă în subordinea Academiei, ar putea coordona, consulta, asista agenții economici, inclusiv persoanele fizice și juridice, în probleme de terminologie și de funcționare a limbii române, atribuindu-i-se chiar dreptul de a aplica anumite sancțiuni. Numai în acest mod vom putea depăși situația din prezent a limbii române.

În încheiere, aș vrea să Vă comunic că, din considerentele expuse anterior, tot colectivul Institutului de Filologie, inclusiv Secția de științe umanistice și de artă susține în unanimitate decizia Consiliului Suprem pentru cercetare și dezvoltare tehnologică de a-i atribui Centrului de Terminologie numele omului politic și de litere, savantului, publicistului și marelui bărbat al neamului nostru – Constantin Tănase!

4.7. ELOGIU PROFESORULUI CONSTANTIN MARINESCU

Este extrem de dificil a realiza un elogiu pentru dl profesor Constantin Marinescu, întrucât el, personalitate polivalentă, deține, practic, toate distincțiile posibile și virtuale: academician de onoare al Academiei de Științe a Moldovei, membru titular al mai multor Academii și societăți științifice și culturale din Țară și din străinătate – Academia ecologică (membru fondator, vicepreședinte, 1998), Federația internațională de psihoterapie (Bruxels), Academia națională de științe ecologice (Chișinău), Academia de științe medicale (1996), Fundația culturală patriotică Ștefan cel Mare și Sfânt (președinte de onoare, Pașcani, 1995 și Botoșani, 1999), Societatea internațională de istorie a medicinei, Societatea internațională de medicină general, Liga culturală pentru unitatea românilor de pretutindeni (vicepreședinte la nivel național și președinte al departamentului Moldova),

Societatea internațională a istoricilor, Societatea internațională de medicină și victimologie, Societatea scriitorilor Galați (1994) etc., etc., toate aceste fiind rezultatul unor studii serioase la Facultatea de științe juridice a Universității Al. I. Cuza din Iași (1953), după care a urmat susținerea doctoratului în filosofie și a celui în științe juridice și al unei îndelungate cariere didactice – asistent și lector universitar (Universitatea din Iași), conferențiar universitar și rector (Institutul pedagogic Galați), profesor universitar (Institutul medico-farmaceutic din Iași), profesor universitar doctor Bacău (1990), Universitatea ecologică Dimitrie Cantemir Iași (1991) și Universitatea Danubius Galați (1993-1998), decan al Facultății de drept (1992-1996); secretar științific și rector la Universitatea Ștefan cel Mare și Sfânt din Focșani (1990-2000), profesor emerit etc., etc.

Palmaresul său profesional începe cu specialist în științe juridice, continuă cu specializare în politologie și sociologie și se încheie cu filosofia, pe parcursul activității sale didactice având numeroși doctoranzi și editând, în calitate de autor, coautor, redactor sau de coordonator, peste 45 de cărți, beneficiind de mai multe distincții și premii speciale: Meritul Academic (Academia Română), profesor emerit, Doctor Honoris Cauza în științe politice și umaniste, doctor habilitat în politologie (A.Ș.M.), premiul Institutului de istorie militară etc. Prof. Constantin Marinescu prestează o vastă activitate editorială și redacțională, în calitate de membru al colegiului de redacție al unor reviste științifice, literare și culturale din Țară (inclusiv din Republica Moldova) și din străinătate.

Colegii de facultate și de universitate, prietenii din toate părțile locuite de români, au făcut uz de toate calificativele posibile pentru a realiza un portret cât mai cuprinzător al domnului profesor C. Marinescu: om de știință și cărturar, activist pasional pe tărâm cultural și științific, formator de opinii în rândul tinerilor cercetători, model pentru mulți dintre cei care îl cunosc, personalitate marcantă, spirit creativ, savant renumit, profesor înnăscut etc.

Am putea și noi eșalona aici o serie de calificative care îl caracterizează plenar pe profesorul Constantin Marinescu, dar, întrucât acestea ar ocupa un spațiu extrem de extins și în linii generale au fost afirmate de alții, ne vom limita doar la câteva dintre acestea. În primul rând, caracteristica definitorie a personalității profesorului C. Marinescu este dragostea extraordinară de muncă care definește toată ființa lui omenească, după care urmează perseverența, tenacitatea, exigența în primul rând față de propria persoană, acribia și conștiinciozitatea în cercetare, generozitatea în raport cu discipolii și modestia în raport cu propria persoană, profunditatea gândiri și ideilor lansate, mansuetudinea spirituală și indiferența față de onoruri (mai ales nemeritate).

O particularitate extrem de importantă a personalității prof. Constantin Marinescu este dragostea sa pentru românii basarabeni, afecțiunea și cordialitatea cu care conlucrează cu savanții din Republica Moldova, disponibilitatea lui de a veni în ajutor și de a susține confrății basarabeni, mai ales pe cei care își fac studiile la universitățile ieșene, căci, în opinia

acad. Mihai Cimpoi, el este „un istoric și un intercultural, un constructor de poduri între românii din țară și cei din afara fruntariilor ei actuale, între instituțiile științifice și culturale românești ale mai multor țări, între acestea și biserică”.

Înainte de a ajunge la cel de-al nouăzecilea an de viață activă și eficientă, profesorul Constantin Marinescu este tot atât de energic ca și în tinerețe, disponibil de a organiza noi manifestări științifice în cadrul Universității Apollonia, de a lansa noi proiecte de cercetare, de a se afirma și pe viitor ca un mare roman și un mare fecior al neamului nostru. Din aceste considerente, cu prilejul împlinirii venerabilei vârste de 90 de ani, îi urez tradiționalul. La mulți ani, maestre!

4.8. ACAD. MIHAIL DOLGAN LA 75 DE ANI

În ziua de 5 ianuarie, adică ieri, colegul nostru, academicianul Mihail Dolgan ar fi împlinit 75 ani. E dureros a vorbi la trecut despre profesorul Mihail Dolgan. Afirm acest lucru nu pentru a insista asupra calităților de savant sau didactice ale Domniei Sale, această misiune revenindu-le celor care vor reflecta, în cunoștință de cauză, asupra activității profesionale și de savant a regretatului Mihail Dolgan, eu asumându-mi doar sarcina să evidențiez, în această alocuțiune inaugurală, numai câteva atribute definitorii ale celui care a fost Mihail Dolgan.

În primul rând, cred că în capul unei eventuale enumerări necesită a fi plasată

calitatea esențială, fundamentală a savantului nostru: hărnicia sau diligența, secundate de o perseverență și tenacitate proverbiale, drept probă supremă în această ordine de idei servind cele peste 50 de cărți (studii monografice, exegeze colective, tratate de istorie a literaturii, culegeri de articole, manuale școlare și universitare, materiale metodice și didactice, lucrări de popularizare, antologii, dicționare, enciclopedii etc.) și cele peste 900 de studii, articole și cronici literare.

În al doilea rând, putem să-l calificăm pe a academicianul Mihail Dolgan ca fiind, dacă nu primul, cel puțin unul dintre primii care a surmenat sociologismul vulgar de sorginte „marxist-leninistă” de interpretare a operelor literare și ca urmare a inițiat cercetarea estetică a literaturii dintre cele două râuri blestemate de români din cauza rolului lor nefast în destinul basarabenilor: Prutul – pentru că ne desparte de frați, iar Nistrul – pentru că ne „apropie” de străini. Este suficient să amintim în acest sens studiul monografic al acad. Mihail Dolgan *Idee și imagine poetică* (Chișinău, 1971), care constituie o cercetare de pionierat în analiză și interpretarea estetică a poeziei contemporane din perspectiva mijloacelor figurative ale limbajului poetic.

În concluzie, țin să reamintesc atât binevoitorilor, cât și răuvoitorilor lui Mihail Dolgan că aceste două calități fundamentale distinctive ale acad. Mihail Dolgan sunt suficiente pentru a nu fi dat uitării și pentru a fi amplasat

la locul de frunte meritat al unei posibile succesiuni ierarhice a cercetătorilor literaturii români. De altfel, încă strămoșii noștri romani au lansat ideea că de mortuus aut bene, aut nihil. Iar despre acad. Mihail Dolgan e încă departe de a se fi spus totul de bine!,,

4.9. „GURA LUMII” ȘI ALEGERILE PREȘEDINTELUI ACADEMIEI

Toată lumea ca lumea, se distinge prin prezența opiniei publice, fie ea variată și chiar contrară, în problemele de importanță socială majoră, noi însă și de această dată excelăm prin originalitate excesivă până în măduva oaselor, întrucât pentru noi contează nu opinia publică, ci „gura lumii”, acest monstru sacru al românului care este omniscient, omnipotent, devorează oameni și destine, promovează pe unii (de regulă, pe cei ignobili) în vârful piramidei, retrogradează pe alții. Ferească Dumnezeu pe om de „gura lumii”! Rolul pe care îl joacă acest factor de importanță decisivă în viața noastră socială și politică, supranumit cu termeni poetici „gura lumii”, nu are altă funcție decât cea denigratoare și distructivă. În acest context este concludent următorul caz anecdotic. La finele anilor '90 ai secolului precedent, când era în apogeu „revoluția” de pe malul Bâcului, au demarat primele alegeri aproape libere cu contracandidați. În aceste condiții, la sugestia unor oameni de treabă, s-a încumetat să candideze la funcția de deputat în Sovietul Suprem al U.R.S.S. și preotul X, de altfel om cucernic, inteligent, care se bucura de mare respect din partea enoriașilor (și nu numai!). Contracandidatul preotului, comunistul Z, a declarat, în cea mai „frumoasă” tradiție bolșevică, la una dintre adunările electorale, că preotul X nu merită să fie votat, întrucât are două fete de moravuri ușoare. Preotul nostru nici nu avea fete, ci doi băieți, dar a fost forțat de situație ca în tot restul campaniei electorale să nu facă altceva decât să demonstreze că nu are fete și, evident, nu a mai devenit deputat. Acesta este, în opinia noastră, rolul „gurii lumii” în competițiile politice. Așadar, antidotul pentru „gura lumii” nu ar fi decât tăcerea, căci, vorba poporului nostru înțelept, „gura lumii și „borta vântului” nu le poți astupa, iar cine are minte nu și-o pune cu „gura lumii”.

Articolul nostru debutează cu această digresiune etico-didacticistă din motivul că problema pe care urmează să o luăm în discuție este în contingență directă cu etica și morală. Se știe că la Academie s-a dat startul alegerilor președintelui. În această competiție s-au angajat 4 persoane: actualul președinte al A.Ș.M., acad. Gheorghe Duca, acad. Valeriu Canțer, acad. Leonid Culiuc și acad. Valeriu Pasat. Dacă vis-à-vis de ceilalți trei academicieni nu se formulează obiecții sau pretenții deosebite, candidatura dlui acad. Gh. Duca provoacă, pentru unii, o anumită confuzie, chiar o oarecare bulversare sau nedumerire.

În continuare, vom examina conținutul unei *Scrisori deschise* adresate dlui Nicolae Timofti, Președintele Republicii Moldova, dlui Igor

Corman, Președintele Parlamentului Republicii Moldova și dlui Iurie Leancă, Prim-ministru al Republicii Moldova, și semnată de un grup de juriști și profesori universitari, inclusiv un analist politic. Din informațiile de care dispunem, rezultă că profesorii universitari Nicolae Osmochescu și Sergiu Cobăneanu și-au retras semnăturile, întrucât au fost induși în eroare că semnează pentru susținerea candidaturii dlui acad. Gh. Duca. În definitiv, pentru analiza ce urmează contează nu atât numele semnatarilor, cât conținutul *Scrisorii* respective.

Din capul locului ținem să menționăm că unica poziție forte a *Scrisorii deschise* de care vorbim este analiza competență a articolelor de legi existente în care se prezintă modalitatea de alegere a președintelui A.Ș.M., durata mandatului și numărul de termene consecutive de executare a mandatului. Indiscutabil, există o contradicție între legile luate în discuție, dar această contradicție este anulată de Codul nou, care postulează explicit și imperativ numărul de termene de care poate beneficia cineva pentru a deține postul de președinte al A.Ș.M.. În fine, să nu uităm că legile nu au caracter retroactiv, principiu de care s-a condus Comisia parlamentară de profil când a luat decizia despre permisibilitatea participării dlui acad. Gheorghe Duca la alegerea președintelui A.Ș.M.. De altfel, știind foarte bine că cine are minte nu se implică în controversele altora, nu ne vom strădui să demonstrăm legalitatea participării acad. Gh. Duca la scrutinul președintelui, întrucât această funcție ține de competența instituțiilor abilitate. Deocamdată însă, se pare că instituția supremă – Comisia parlamentară – și-a formulat în mod explicit și categoric poziția, iar actorilor implicați în acest spectacol nu le rămâne decât să se conformeze deciziei în cauză. În fine, salutăm opinia autorilor *Scrisorii deschise* care solicită Parlamentului inițierea procedurii „de interpretare oficială a normelor cuprinse în art. 82-84 în raport cu art. 164 alin. (2) și (3) din *Codul cu privire la știință și inovare*, în scopul excluderii interpretărilor și speculațiilor subiective, creării condițiilor egale și necesare pentru fiecare dintre candidații înscrși în scrutinul academic”.

Dar odată ce procedura de interpretare a legilor respective în plenul Parlamentului cere timp, iar scrutinul președintelui A.Ș.M. a demarat, pentru crearea „condițiilor egale și necesare pentru fiecare dintre candidații înscrși în scrutinul academic” s-a recurs la niște cvasi-argumente. Astfel, la o analiză atentă a acestora constatăm că ele nu sunt decât niște invenții sau semiadevăruri, întrucât sunt ignorate și eludate în mod conștient și intenționat toate realizările A.Ș.M. în perioada de președinție a dlui acad. Gheorghe Duca. Așadar, care sunt realizările A.Ș.M. sub președinția acad. Gheorghe Duca? Prezentăm în succesiune cronologică câteva dintre ele:

- reformarea capitală a sistemului academic de cercetare și constituirea comunității științifice din Republica;
- elaborarea și adoptarea cadrului legal – Codul cu privire la știință și inovare – de activitate a comunității;
- obținerea statutului de instituție publică de interes național în sfera științei și inovării;

- coordonarea științifico-metodică a activității organizațiilor din sfera științei și inovării, subordonate autorităților administrației publice centrale;
- realizarea politicii de stat în sfera științei și inovării și a rolului de coordonator în promovarea inovațiilor și transferului tehnologic;
- antrenarea integrală a comunității științifice în activitățile de organizare și dirijare a științei din Republica;
- sporirea substanțială a finanțării de la bugetul de stat a sferei științei și inovării;
- renovarea bazei tehnico-materiale și experimentale, reutilizarea laboratoarelor cu echipament științific;
- redresarea și mobilizarea activităților de inovare și transfer tehnologic;
- îmbunătățirea condițiilor de muncă și de retribuire a muncii cercetătorilor științifici, al căror salariu mediu s-a majorat de 1,5-2 ori;
- aderarea la Programul Cadru pentru Cercetare și Inovare al Uniunii Europene;
- pregătirea și promovarea cadrelor științifice de înaltă calificare (prin studii universitare, doctorale, postdoctorale și de masterat);
- extinderea și aprofundarea relațiilor de colaborare cu universitățile naționale, cu ministerele și alte structuri administrative de profil, în baza unor acorduri bilaterale;
- dezvoltarea și consolidarea relațiilor științifice internaționale, întreținerea raporturilor bilaterale cu academiile de științe și organizațiile științifice din multe țări;
- colaborarea cu astfel de organisme internaționale ca ALLEA, INTAS, UNESCO, Agenția Internațională de Energie Atomică (IAEA), Comitetul Științific NATO etc.;
- colaborarea cu Academia Română, Academiile de Științe din Polonia, Ungaria, Bulgaria, Federația Rusă, Ucraina, Belarus, Academia de Științe Agricole din Federația Rusă, Academiile de Științe Agricole și Silvicultură din România și Ucraina, Fondul de Cercetări Fundamentale și Fondul Științific Umanistic din Federația Rusă;
- intrarea în calitate de membru activ al Asociației Internaționale a Academiilor de Științe (IAAS) și al Consiliului Internațional al Asociațiilor Științifice (ICSU) etc., etc.

Am putea continua lista realizărilor A.Ș.M., dar ne limităm la cele menționate, dat fiind că numai răuvoitorii (inclusiv orbii și surzii) nu aud și nu văd cele realizate. Și se procedează în acest fel numai în scopul de „a demonstra” că dl. Gh. Duca nu a făcut altceva, decât să-și satisfacă interesele personale. Tot atât de fantasmagorice sunt și celelalte culpabilizări. Cum am putea denumi altfel etichetarea unor manifestări științifice de mare rezonanță socială și politică drept „spectacol, ceremonii solemne”, „workshop-uri internaționale”, iar Academia „panteon cvasi științific”, decât atitudine tendențioasă și dușmănoasă nu numai în raport cu dl. Gheorghe Duca, dar și în raport cu Academia în genere. Dar răcnetul suprem de disperare sparge rândurile dușmanilor și-i împrăștie ca pe niște copii zburdalnici când autorii îi „demască” ilegalitățile comise de dl. Gheorghe Duca prin fondarea

Universității și Liceului Academiei și prin „instaurarea la cârma Academiei a unei dinastii familiale „academice”! Indiscutabil, aceasta ar părea unica obiecție plauzibilă, dacă nu am avea în vedere faptul că dna acad. Maria Duca este un specialist notoriu în biologia moleculară.

Și în fine, să evidențiem un moment de importanță decisivă pentru viața noastră spirituală: dl. acad. Gheorghe Duca a susținut și promovat adevărul științific despre denumirea corectă a limbii române și despre ocuparea Basarabiei de Imperiul Țarist în 1812 și de cel Sovietic în 1940, ca să amintim aici doar două aspecte de valoare primordială pentru spiritualitatea noastră.

Așadar, toate probele, cu mici excepții (menționate anterior), din *Scrisoarea deschisă* examinată mai sus nu sunt decât un conglomerat de semiadevăruri, de zvonuri, lansate de „binevoitoarea gură a lumii”, fie ea academică, fie universitară. Mai mult, îndemnăm toți candidații la postul de președinte al A.Ș.M. să renunțe la zvonuri, bârfe, să nu ia în seamă acest sfetnic rău „gura lumii” și să fie toți, vorba lui Ion L. Caragiale, „la-nălțimea patriotismului”, „care nu s-a dezmințit niciodată, mai ales în așa plăcute, putem zice chiar fericite ocaziuni!”, căci „evenimentele mari fac totdeauna să tacă micile pasiuni”. Prin urmare, nu vom întinde coarda patriotismului peste maximul de elasticitate, ci exclamăm cu bucurie: Jos zvonurile! Sus programele candidaților la președinția Academiei! Să se bată deci programele, iar pretendenții să rămână amici! Cu alte cuvinte, să se renunțe la alergături prin culoarele Puterii, la proteste, reclamații inutile etc., dar mai ales să contribuim la constituirea opiniei publice și să renunțăm la „gura lumii”, chiar dacă reformele (inclusiv alegerile) trec, iar năravurile rămân!

4.10. ACADEMICIANUL GHEORGHE DUCA – MODEL DE SAVANT ILUSTRU, DE MANAGER INTELIGENT ȘI DE OM INTEGRU

Indiscutabil, academicianul **Gheorghe Duca** este o personalitate marcantă a comunității științifice din Republica Moldova, cunoscută, atât în spațiul științific național, general românesc, cât și în cel paneuropean, în calitate de savant notoriu în domeniul chimiei, al fizicii și al protecției mediului ambiant, de talentat manager al științei din **Republica Moldova** și, nu în ultimul rând, de om integru, incoruptibil.

Dl. Gheorghe Duca s-a născut la 29 februarie 1952 (NB! Are norocul sau nenorocul de a-și serba ziua de naștere o dată la patru ani!) în satul Copăcenii din **raionul Sângerei (Republica Moldova)**. În perioada 1959-1969, își face studiile în școala medie nr. 2 din Sângerei, pe care o absolveste cu medalie de aur. După absolvirea școlii medii se înscrie la Facultatea de Chimie a Universității de Stat din Moldova, pe care o absolveste, cu mențiune, în 1974. Imediat, după absolvirea Facultății, se înscrie la doctorat în cadrul Universității de Stat din Moldova, Catedra de Chimie Fizică, iar în anul **1979** obține titlul științific de doctor în științe (specializarea Chimia Fizică) la Universitatea de Stat din Moldova, cu teza *Cataliza oxidării acidului tartric și dihidroxifumaric*.

Între perioada **1985-1988**, urmează un stagiul de **instruire** de post-doctorat la Institutul de Chimie Fizică al Academiei de Științe din Rusia. În anul **1989**, obține titlul de Doctor habilitat în științe în Protecția Mediului, în CINETICĂ și CATALIZĂ la Universitatea de Stat din **Odessa** (Ucraina), cu teza *Mecanismele proceselor eco-chimice în mediul acvatic*. Între anii **1989-2002**, urmează un stagiul de instruire în străinătate (Italia, Olanda, Ungaria, S.U.A.).

Dl. Gheorghe Duca a escaladat toată **ierarhia didactică universitară și academică**: de la asistent, lector și conferențiar, până la cea de profesor universitar (1990), membru corespondent (1992), academician (2000) și membru de onoare al Academiei Române (2007), deținând consecutiv diferite funcții manageriale, de la șef al Catedrei de Chimie Fizică a Universității de Stat din Moldova (1988-1992) până la președinte al Academiei de Științe a Moldovei (din 2004 până în prezent).

Spectrul intereselor științifice ale dlui academician se caracterizează prin extensiune invidiabilă: cinetica și cataliza chimică, compuși coordinațivi cu transfer parțial al sarcinii în procesele redox, chimia ecologică, transformarea peroxidului de hidrogen în mediul ambiant (ocean-mări-lacuri-râuri, atmosferă-hidrosferă, sol-hidrosferă), optimizări în tehnologii chimice și mediu, procese de autoepurare a apelor naturale, managementul deșeurilor; tehnologii de purificare a apelor, estimarea riscului chimic, audit ecologic, educație ecologică etc.

În fine, dacă vine vorba să identificăm **principalele rezultate științifice** ale acad. Gheorghe Duca, urmează să menționăm următoarele: el este fondatorul Școlii Științifice de Chimie Ecologică; a dezvoltat teoria fenomenului redox în mediul ambiant; a identificat mecanismele de oxidare și reducere a componentelor în procesul de formare a calității sistemelor acvatice, precum și a produselor oenologice; a elaborat tehnologii de tratare fizico-chimică și biochimică a apelor reziduale, de valorificare a deșeurilor, de obținere a substanțelor medicinale, cosmetice, de reducere a noxelor din atmosferă; a creat metode de estimare a riscului chimic în apariția cancerului pulmonar și gastrointestinal și procedee noi de obținere a substanțelor biologice active; a impus în practică auditul ecologic și educația ecologică.

Pe parcursul activității sale de profesor universitar, acad. Gheorghe Duca a elaborat și predat mai multe **cursuri**: chimia fizică, chimia ecologică, estimarea riscurilor, procese și aparate, cinetica și termodinamica sistemelor ecologice etc. Simultan, s-a impus ca un valoros și competent conducător și îndrumător științific al doctoranzilor și post-doctoranzilor și ca urmare sub îndrumarea prof. dr. Gheorghe Duca, mai bine de 27 de persoane și-au susținut tezele de doctor și de doctor habilitat, iar 6 persoane sunt pe cale de elaborare a tezelor în domeniul chimiei fizice și protecției mediului ambiant.

Acad. Gheorghe Duca a participat la transpunerea în viață a mai multor **proiecte naționale și internaționale** în calitate de organizator, coordonator, animator și de referent principal la numeroase colocvii, ateliere, seminare, simpozioane și conferințe de specialitate.

Acad. Gheorghe Duca excelează și în **activitate editorială și în cea științifică și redacțională**, fiind autorul a peste 70 de studii monografice și manuale; 150 de brevete de invenție; 1500 de articole despre chimia fizică, chimia ecologică, chimia tehnologică și managementul științei, în mod deosebit evidențiindu-se mai multe publicații, pe care, din lipsă de spațiu, nu le vom enumera aici și calitatea de membru al colegiului de redacție, de președinte sau copreședinte al colegiului de redacție al unor reviste științifice sau al unor colecții științifice.

Fiind o personalitate socială activă, acad. Gheorghe Duca prestează și o amplă și prestigioasă **activitate publică**, manifestându-se în calitate de președinte, de copreședinte, de membru, de expert evaluator, de expert, de coordonator al unor consilii, comisii, programe, asociații etc. naționale și internaționale.

În decursul activității sale publice, acad. Gheorghe Duca a participat în permanență la inițierea, elaborarea și promovarea unor **proiecte legislative**: reforma domeniului științei și inovării, codul cu privire la știință și inovare (2000-2004); cadrul legal pentru sinergia dintre business și cercetare-dezvoltare, legea cu privire la parcurile științifico-tehnologice și incubatoarele de inovare (2004-2005); strategia pentru dezvoltarea industriei Moldovei 2015 (2005-2006); strategia de cercetare-dezvoltare a Republicii Moldova până în 2020: Moldova Cunoașterii (2012); reforma domeniului științei și inovării, elaborarea amendamentelor la cadrul legal a domeniului științei și inovării (2012).

Evident, ca urmare a activității științifice, legislative, sociale și publice, dl acad. Gheorghe Duca a beneficiat de variate și multiple **titluri onorifice, premii, distincții și aprecieri**, enumerarea lor în acest context ar necesita câteva pagini suplimentare (laureat al unor premii naționale și internaționale, membru corespondent și membru titular al Academiei de Științe din Moldova și al altor academii din lume, Doctor Honoris Causa al unui număr impunător de Universități, titlu onorific „Om emerit”, cavaler al Ordinului pentru Invenții al Regatului Belgiei, al „Medaliei de Aur pentru Eminente Servicii aduse Cauzei Progresului”, al Ordinului „Crucea Comandorului” (Polonia, 2004), al „Ordinului Republicii” (2015), laureat al premiului „Savantul Anului”, al Premiului „Italia” (2012) etc., etc.

Este bine cunoscut faptul că la data de 5 februarie 2004, acad. Gheorghe Duca a fost ales în funcția de **președinte al Academiei de Științe din Moldova**, iar la 21 februarie 2008 și la 17 aprilie 2014, a fost reales în această funcție publică și științifică, dată fiind administrarea chibzuită și managementul inteligent pe care le-a manifestat pe parcursul a 10 ani. Toate aceste alegeri și realegeri ale dlui acad. Gheorghe Duca în calitate de președinte sunt determinate de calitățile excepționale de animator, autor și promotor al *Codului cu privire la știință și inovare* (2000-2004), care a favorizat declanșarea unei autentice reforme în domeniului științei și inovării și care a pus bazele constituirii comunității științifice în Republica Moldova, comunitate care activează cu mult succes și cu mare randament, având în frunte Academia de Științe condusă cu inteligență, competență și judiciozitate de dl acad. Gheorghe Duca, astfel încât în prezent Republica

Moldova este unicul membru al comunității științifice europene din spațiul ex-sovietic. Mai mult, președintele Gheorghe Duca este un consecvent, fidel și ardent promotor al adevărului științific în probleme de limbă, literatură, istorie și spiritualitate românească.

Extinderea domeniilor de cercetare științifică și antrenarea științei autohtone în **circuitul științific european** se datorează de asemenea acad. Gheorghe Duca, care la 1 iulie 2014, a semnat, din partea Republicii Moldova, Acordul de Asociere la Programul european pentru cercetare-inovare ORIZONT 2020. Astfel, acesta devine primul program comunitar la care participă Republica Moldova după semnarea Acordului de Asociere la Uniunea Europeană. Programul comunitar Orizont 2020 prezintă un șir de avantaje și beneficii, și anume: participarea largă la realizarea proiectelor europene va aduce excelența în cercetarea științifică la noi acasă; va facilita și va impulsiona implementarea rezultatelor științifice în beneficiul societății; va diminua exodul de cadre tinere; va permite utilizarea experienței europene în soluționarea problemelor cu care ne confruntăm la nivel național și regional.

În anii de la urmă, acad. Gheorghe Duca a reușit să extindă considerabil colaborarea internațională, stabilind relații în domeniul științei cu multe alte state, să încheie în acest sens contracte deosebit de utile cu Uniunea Europeană și, în particular, cu Germania. O realizare de excepție pentru președintele A.Ș.M. Gheorghe Duca este crearea Universității și a Liceului pe lângă instituția academică supremă din Republica Moldova. Este imposibil să supraapreciem rolul lor în instruirea tineretului republicii, în identificarea și creșterea viitorilor savanți, ingineri, medici, conducători de companii etc. Universitatea și Liceul academic oferă o șansă unică tinerilor talentați din republică, alimentează dorința lor de a studia bazele științei, de a reuși în viață, fără a părăsi țara.

În prezent, suntem martori ai mai multor atacuri asupra Academiei de Științe și în special asupra președintelui ei, atacuri inițiate de unii intelectuali neavizați sau de unii guvernanți incompetenți, de unii reformatori la comandă. Și de această dată acad. Gheorghe Duca luptă cu multă perseverență și contestă toate culpabilizările și acțiunile aberante, îndreptate împotriva științei.

În baza celor afirmate anterior, putem conchide că personalitatea acad. Gheorghe Duca poate fi prezentată din cele mai variate perspective: Duca – om de știință de anvergură internațională, Duca – chimist notoriu, Duca – pedagog și profesor universitar, Duca – îndrumător și conducător științific, Duca – inițiator și promotor al Codului cu privire la știință și inovare, Duca – manager al științei, Duca – om politic, Duca – om al cetății, antrenat plener în viața societății noastre, Duca – personalitate socială etc. etc.

În fine, dată fiind această vastă activitate științifică, managerial, socială și umană, nu ne rămâne decât să-i exprimăm sincere felicitări dlui acad. Gheorghe Duca cu prilejul împlinirii vârstei de 65 ani și să-i urăm sănătate, fericire, noroc, noi succese în activitatea științifică, în cea de familie, spor în toate și rezistență de granit în fața tuturor denigratorilor și răuvoitorilor.

4.11. PROFESORUL GRIGORE BOSTAN – UN DESTIN ROMÂNESC DIN NORDUL BUCOVINEI

La 4 mai 2015, Grigore Bostan, istoric literar, poet, prozator, fabulist, epigramist, publicist și folclorist, ar fi împlinit 75 de ani. Grigore Bostan a fost o personalitate remarcabilă, un intelectual de o rară probitate morală și de o modestie și simplitate cum mai rar întâlnești astăzi în nordul Bucovinei, care nu refuza niciodată să se implice direct și conștient în problemele de actualitate națională ale românilor. A fost un adevărat patriot al neamului și al limbii române și am putea admite, fără să exagerăm, că a fost cea mai mare personalitate românească, de după cel de-al doilea război mondial, din nordul Bucovinei, alături de Vasile Levițchi, Mircea Lutic, Simiom Gociu, Vasile Tărățeanu, Ștefan Hostiuc etc. Prezintă un interes deosebit enumerarea funcțiilor, titlurilor și distincțiilor ce i-au înnobilit personalitatea: asistent la Catedra de literatură universală (1965-1974), conferențiar la Catedra de filologie română (1975-1989) și profesor la Catedra de filologie română și clasică (din 1989), doctor în filologie (Kiev, 1971) și doctor în folcloristică (Moscova, 1987), savant care a asigurat continuitatea românismului în Universitatea din Cernăuți, titular al Catedrei de Filologie Română și Clasică a universității cernăuțene (din 1979), membru de onoare al Academiei Române (1991) și membru al Academiei Școlii Superioare din Ucraina (1993), membru al Uniunii Scriitorilor din România, Republica Moldova și Ucraina, președinte-fondator (1989-1990) și apoi copreședinte al Societății pentru Cultură Românească „Mihai Eminescu” din regiunea Cernăuți etc.

Grigore Bostan face parte din acea pleiadă de scriitori cernăuțeni, care au luptat neconținut sub steagul românismului, păstrând acolo, în Țara Fagilor, viu spiritul românismului, fiind totodată solidar cu cauza fraților din Basarabia în lupta lor pentru revenirea la grafia latină. Împreună cu alți oameni de cultură și scriitori din Cernăuți, mai puțin cunoscuți în România, Grigore Bostan nu a uitat nici o clipă de apartenența lui etnică și culturală, probă supremă servind faptul că el a continuat să scrie în limba maternă și să întrețină o cultură în spiritul unei frumoase și curate tradiții bucovinene. În pofida tuturor vicisitudinilor istorice, sociale și politice și a unui proces violent de asimilare etnică și a unor acțiuni oficial-administrative antiromânești (desființări de publicații, procese și persecuții personale), Grigore Bostan împreună cu confrății săi români din partea de nord a Bucovinei a rezistat pe baricade în lupta pentru păstrarea identității românești și pentru prosperarea spirituală a românilor.

Indiscutabil, contribuția științifică cea mai valoroasă a profesorului Grigore Bostan ține de culegerea, sistematizarea și cercetarea folclorului românesc din Bucovina. Am putea susține că studierea și promovarea folclorului bucovinean a devenit, pentru Grigore Bostan, sensul vieții lui.

Cunoștea în profunzime creația populară orală și o folosea în prelegerile sale universitare drept probă irefutabilă a marelui nostru trecut cultural. De altfel, Grigore Bostan dedică cele mai multe lucrări științifice, cele mai multe cercetări tocmai folclorului românesc. În calitate de etnolog veritabil, el a înființat pe lângă Universitatea din Cernăuți o arhivă de folclor și a organizat cercetări sistematice în satele românești din nordul Bucovinei și din Transcarpatia și, în fine, avem certitudinea că opera sa științifică constituie o contribuție substanțială la cunoașterea spiritualității românești din nordul Bucovinei. În perioada, când era salutată doar studierea influenței „binefăcătoare” a culturii slave asupra culturii noastre populare, Grigore Bostan, manifestând calmul unui autentic om de știință, demonstrează potențialul intrinsec de iradiere a tradițiilor românești asupra culturii slave. Amintim în acest context unele dintre cele mai reprezentative studii teoretico-științifice ale savantului nostru: *Sărbători populare, schițe etnografice* (în colaborare) Ujgorod, 1972; *Corelații tipologice și contacte folclorice* (în limba rusă) Chișinău, 1985; *Graiul și folclorul românesc din Transcarpatia* (în limba rusă, în colaborare), Moscova, 1985; *Relații folclorice româno-ruso-ucrainene în zonele limitrofe. Studii de folclor comparat* (în limba rusă), Moscova, 1987; *Mihai Eminescu* (în limba română și ucraineană), Cernăuți, 1989; *Folclor din Țara Fagilor*, Chișinău, 1993 (în colaborare); *Literatura română din Bucovina* (în colaborare cu Lora Bostan), Cernăuți, 1995; *Poezia populară românească din spațiul carpato-nistrean*, Iași, 1998; *Glanz und Elend der Peripherie*, eseuri (în limba germană, în colaborare), Berna-Berlin, 1998; *Pagini de literatură română. Bucovina, regiunea Cernăuți. 1775-2000* (în colaborare cu Lora Bostan), Cernăuți, 2000; *Lexicon de literatură universal și comparată* (în colaborare), Cernăuți, 2001 etc.

Am o convingere absolută că merită un cuvânt aparte Grigore Bostan-poetul. Mai întâi, să reținem că a debutat, în anul 1961, cu poezia *Drumeții* în săptămânalul *Cultura Moldovei* din Chișinău. Volumele *Cântece de drum* (Ujgorod, 1982), *Revenire* (Ujgorod, 1990), *Vitrina manechinelor* (Chișinău, 1992), *Cetatea de Sus* (Cernăuți, 1994) și *Dincolo de vârstă* (cu o *Tabletă de poet din Țara de Sus* de acad. Eugen Simion) (Timișoara, 1996), *Poem bucovinean, versuri*, Cernăuți, 1998; conțin o poezie expresionistă, cu atitudini postmoderniste și cu rădăcini adânci în istoria și actualitatea românească. Mesajul ei rezultă din faptul că se încumetă să spună adevărul în imperiul în care acesta era un tabu: *Și se tăcea pretutindeni / nu cumva să iasă / din malul de piatră / cu ochii de bronz – troglodiții / adevărații stăpâni ai acestor meleaguri* (Sare amară).

În paralel cu activitatea sa de savant, publicist, eseist, poet, prozator, Grigore Bostan era dotat cu un autentic spirit umoristic și satiric, probă concludentă în această ordine de idei servind poeziile umoristice și epigramele publicate în paginile revistelor și ziarelor de limbă română din regiunea Cernăuți și din Republica Moldova. În această ordine de idei, ne permitem să cităm doar patru epigrame aparținând penei lui Grigore Bostan: *Femeile / care fac grații / se aleg cu... / disertații* (Unui profesor);

La un chef odată Leul s-a-mbătat / Și, prinzând un iepure, / l-a îmbrățișat. / De-atuncea zilnic vulpile cuminți / Iepurelui morcovi îi aduc în dinți... (Norocul unui iepure); Leul, șef peste pădure, / a plecat la băi de soare / Și-a lăsat la post în locu-i... / Cum credeți, pe cine oare? / Pe Măgar. / Să vadă bine fiarele de neam rebel / c-ar putea cândva să aibă / șefi mai proști și decât El... (Răzbunarea Leului); O disertație pe doi / hrănește ne-încetat / mănincă-o molie din foi, / se-ngrașă-un candidat... (O teză de candidat în științe).

Am putea identifica multe calități ale savantului, scriitorului și omului de cultură Grigore Bostan, amintindu-ne de desele întâlniri la conferințele organizate în cadrul Institutului de Limbă și Literatură al Academiei de Științe de la Chișinău, la care profesorul Grigore Bostan participa cu mare plăcere, dar voi încheia aici, nu înainte de a sublinia o calitate de care mi-a scăpat să vorbesc: este vorba de corectitudinea lui morală, de dragostea lui pentru neamul românesc și de tot ce ține de spiritualitatea noastră. Astfel, în toamna lui 1989, m-am aflat la Cernăuți, împreună cu un grup de colegi din Chișinău, pentru a ține cursuri de ortografie română în fața profesorilor de limbă și literatură română din regiunea Cernăuți. Mi-aduc aminte cu câtă căldură ne-a întâlnit dl profesor la catedră și parcă-i văd și acum ochii muiiați de lacrima bucuriei și satisfacției că, în definitiv, am reușit să revenim la alfabetul nostru strămoșesc – cel latin. Vizita noastră la Universitatea din Cernăuți a rămas una imemorabilă.

Mă închin amintirii celui care a fost profesorul Grigore Bostan și am ferma convingere că neamul nostru românesc se ține tocmai pe bărbați de felul acestuia!

4.12. ELOGIU LUI IULIAN FILIP

Iulian Filip este un artist polivalent, manifestându-se în cele mai variate domenii ale creației: științifică, literară, plastică, muzicală etc. În același timp, este necesar să nu uităm de Iulian Filip om al cetății, persoană implicată totalmente în viața comunitară, inițiator, animator, organizator și promotor al unor acțiuni și manifestări culturale și artistice de incontestabilă valoare națională. Prin modul său de existență, Iulian Filip are un destin de excepție și o biografie fabuloasă, angajându-se în cele mai antrenante și mai diverse activități, toate acestea având drept caracteristică definitorie aptitudinea, predilecția sau talentul pentru activitatea creatoare, pentru aspectul artistic al travaliului practicat. Este suficient să urmărim realizările acestuia fie în poezie, proză, publicistică sau eseistică, fie în folcloristică, fie în dramaturgie, fie în muzică sau grafică pentru a ne convinge de justetea celor afirmate. Toată viața și activitatea culturală a lui Iulian Filip este o cronică poetică, artistică a vieții spirituale și a evenimentelor culturale din Chișinău, din Republica Moldova și din spațiul românesc în genere din ultimele trei decenii.

Iulian Filip se identifică chiar de la debut cu *Neîmpăcatul meșter*

(1974), care cercetează cu multă curiozitate *Cerul fântânilor* (1977), inițind acele *Dialoguri primordiale* (1978), care se produc de când lumea în *Casa fiecăruia* (1980), unde facem cunoștință încă din fragedă copilărie cu *Cenușar-voinicul și Cenușăreasa-mireasa*, inclusiv atunci când vine vorba de o *Poveste cu două ferestre – una-nainte, alta-napoi – amândouă deschise spre Noi* (1981), iar povestea – ca povestea – nu devine cunoscută și altora decât cu ajutorul unui *Hulub de poștă* (1983) și atunci exclamăm *Facă-se voia ta, Sfârlează!* (1985) și-l întrebăm *Unde ești?* (1987), de parcă ai căuta *Colacul-marele, frate bun cu soarele* (1988), pe care adulții îl consumă cu savuroasa *Cafea neagră* (1989), în timp ce pruncii încep a merge *Copăcel, copăcel* (1990), deși, ajunși la vârsta școlară, se enervează foarte mult pe *Deșteptătoarele* (1991) care le scurtează somnul și ar prefera să numere chiar *Fire de nisip* (1991) sau să se avânte în *Dansul timizilor* (1994), pentru a urmări cum *Au vrut melcii să se bată* (1996), căci îi poate convinge cu facilități pe toți copiii că nici *Cobaiul nu triumfă* (1996), cu toate că adevărata feerie a copilăriei vine *Din neamul lui Păcală* (1996) și numai *Mergătorul* (1996) tenace se poate antrena în *Aventură neolatină* (1997), alături de *Ceata lui Bujor* (1997) și dacă *Vrei să crești mare?* (1997), se cere să uiți sau să ai mereu în imaginație *Morțile prealabile* (1998) și să ascuți cu marea atenție *Ruga iezilor cei trei* (1998), chiar dacă din *Semințele mărilor oprit* (1998) nu poți prepara *Plăcințele cu mărar* (1999) și în situația în care *Amărățele hărți* (2000) te indispon să exclami apostolicește: *Știutorul să mă ierte* (2000); fiind mereu în *Căutarea păstorului* (2001), regretăm totodată că de această dată nu *Au vrut melcii să se bată* (2002); de altfel refugiul fericit al copilului a este dintotdeauna *Casa greierului* (2002), care te protejează de *Foarfeca lui Urecheanu* (2003), chiar și atunci când ești în proces de *Cules – Ales* (2004) și nu-ți mai arde de *Plăcințele cu mărar* (2004), mai ales atunci *Când pe morți îi strâng pantofii* și te întrebăm *Cum e mersul celor vii?* (2006), motiv din care apare *Elegia dramatică a golului* (2007) prezentată în *Linii și cuvinte comunicante* (2007); ne bucurăm în mod deosebit *Moara cu plăcinte* (2007), deoarece numai în acest fel poți să *Fii! Păjuriță Pajură* (2008), inclusiv atunci când nu poți fi ca un *Fir întins* (2008) și se produce *Încheierea cercului* (2008); în tumultul existenței umane numai *Luna-i una* (2009), chiar și atunci când suntem preocupați de veșnic jinduitele *Plăcințele cu mărar* (2009) sau avem probleme cu *Rochița leneșă* (2009) și dorim să aflăm cu tot dinadinsul *Care-s sălbaticii* (2010), făcând uz de tot *Puținul m(eu)* (2010), fără a cădea în *Cumpăna cucului* (2011), căci și de această dată *Luna-i una* (2011), chiar dacă examinăm *Miracolul scenei în arta populară* (2011), exprimat în *101 poeme* (2011), iar autorul nu se mai întreabă *De ce mă doare inima* (2012), fie și în situația în care este vorba de o *Pălăriuță Oranj și lupul din râpă* (2012) și de *Amestec de timpuri* (2013), care se tot amână *Pentru întâlnirea cu tine* (2013); și chiar când te așteaptă *Plăcințele cu mărar* (2013) tot te gândești la *Urmele mele frumoase* (2013), pe care le lasă *Vorbitul de bine la românii basarabeni* (2013), întrucât în caz contrar iar se produce un *Amestec de timpuri* (2014) și devine o realitate *Comoara tâlharului și Pălăriuță-Oranj* (2014) în *Intimitatea dialogului cu*

lumea în spectacolul stereotip al devenirii (mortului?) (2014); de altfel și *Paznicul* (2014) practică uneori *Pescuitul în apele mele* (2014), deoarece pentru unii și la *Strungă* (2014) e *Acasă* (2015) *Cât Vieru ne-a rămas?* (2015) și, în fine, prin *Portul din poartă* (2015) trăim în *Veac* (2015).

În felul acesta, într-o anumită măsură agreabil și amuzant, am reușit să enumerăm succesiv și cronologic toată creația literară și, parțial, cea științifică a lui Iulian Filip. Tot în acest context, este necesar să amintim că Iulian Filip a realizat cu mâna proprie prezentarea grafică a celor mai multe cărți proprii de poezie, de proză și de dramaturgie, organizând (după șirul de expoziții personale la bibliotecile și teatrele din Chișinău, la Iași, la Târgoviște) chiar și o expoziție personală de pictură, cărți și bagatele grafice la Centrul Expozițional Constantin Brâncuși (10-29 ianuarie 2013), iar opera lui poetică este cunoscută și de unii vorbitori de limbă rusă, engleză, franceză, italiană, spaniolă, niponă, sârbă, maghiară etc. De altfel, pe lângă faptul că mânuiește cu deosebit talent diferite instrumente muzicale (pian, acordeon etc.), Iulian Filip s-a impus în compunerea unor melodii pentru copii și în scrierea cuvintelor pentru numeroase cântece, fără a mai vorbi de varietatea și originalitatea operelor sale dramatice puse în scenă de teatrele pentru copii din Chișinău, îndeosebi în cele pentru copii.

Fiind o fire curioasă și avidă de noi orizonturi de cunoaștere și de afirmare, Iulian Filip își permite să se hazardeze în realizarea celor mai înimaginabile proiecte: inițial și-a dorit să se facă matematician, dar, convingându-se că marea lui chemare este filologia, s-a transferat la facultatea de litere, motivul fiind comiterea de versuri și frecventarea sistematică a cenaclului literar; stabilit la Chișinău, în urma unui concurs fericit de împerejurări, ajunge la Academie, devenind cercetător în domeniului folclorului. Deși elaborase o excepțională teză de doctorat în domeniul teatrului popular, a fost forțat (nu atât de circumstanțe, cât de persoane concrete, care nu merită a fi numite aici) să abandoneze Academia și parțial cercetarea, consacându-se totalmente creației literare, ca în fine, tot grație unui hazard favorabil, ajunge în fruntea departamentului municipal de cultură, funcție pe care a deținut-o vreo șaisprezece ani și în care s-a manifestat în calitate de gestionar abil, ingenios, inventiv și inteligent, probă concludentă servind zecile de librării de carte românească inaugurate în acești ani, numeroasele acțiuni culturale inițiate de el sau cu contribuția directă a lui, astfel încât într-un termen record Chișinăul s-a transformat într-un adevărat oraș cultural românesc. Tot în acest context, urmează să amintim că cea mai mare parte a acțiunilor culturale inițiate de Iulian Filip era inspirată din creația populară a românilor și au un pronunțat caracter național (aici manifestându-se plener preocupările de folclorist ale protagonistului nostru).

Iulian Filip, împreună cu colegii și amici săi de condei și de suflet (Vasile Romanciuc, Ianoș Țurcanu etc.), continuă o tradiție încetățenită în Basarabia prin activitatea publică și literară a eternului poet Grigore Vieru: întâlnirile permanente cu cititorii, în special cu copii, mai ales cei de vârstă

școlară. Am asistat și eu la câteva întâlniri de acest fel și m-a impresionat profund măiestria și virtuozitatea lui Iulian Filip de a discuta cu elevii, arta de a-i antrena în discuție, cunoașterea temeinică a psihicului copilului, capacitatea inimaginabilă de a trata cu copiii, la modul serios, dar la un nivel ludic, jucăuș, probleme importante din viața lor, inclusiv cele de natură literar-artistică. Iulian Filip este eminentamente un scriitor al copiilor, vorba unui înaintaș al nostru, „de la șase până la șaptezeci de ani”, educându-i în spiritul tradiției, dar și al modernului.

Tematica scrierilor lui se înscrie în cercul cotidian al vieții noastre – casa părintească, părinții, amicii, colegii, omul în genere, natura, viața, bunătatea, spiritul de sacrificiu, dragostea pentru aproapele nostru, Dumnezeu, profunzimea trăirilor umane, corectitudinea, respectul pentru cei mari, dorința de a accentua aspectele pozitive ale firii umane și de a le elimina sau cel puțin de a le atenua forța de manifestare a celor negative etc., etc., toate aceste fiind tratate și prezentate poetic într-o cheie ludică, agreabilă, amuzantă și distractivă.

Cele mai multe poezii sunt secundate de decoruri pictate în alb-negru, imaginile sunt obținute prin crearea de metafore, prin jocuri de cuvinte, prin noțiuni inedite, prin ironii fine, prin morală amicală, prin calambururi ingenioase, prin alternanța subtilă dintre liric, comic și dramatic, dintre frivolitate și gravitate, prin utilizarea inteligentă a monologului și dialogului, prin inițierea cititorului în necesitatea de a respecta acordul dintre vorbă și faptă etc., etc. Poetul Iulian Filip nu este poetul viitorului și nici nu tinde pentru a fi înțeles doar de urmași, el este poetul zilei de azi, al copiilor din prezent, probă concludentă în această ordine de idei servind faptul că el, așa cum afirmă academicianul Mihai Cimpoi, „își notează în subsolul secvențelor poematice chiar ziua, ora, locul și întâmplarea”, încât poeziile lui sunt cuprinse „de o febră constantă a imediatului, au înfățișare de momente-iluminări, prinse din zborul imaginației și pecetluite rapid, în sensul mișcării lor, pe hârtie” și ca urmare ele, poeziile „sunt pur lirice sau ironice, epigramatice, de notație jurnalieră sau de meditație”. De altfel, ironia este prezentă mai ales atunci când își autodefineste poeziile fie ca „iuliene”, fie ca „filipești”.

Lui Iulian Filip îi stă bine în mijlocul copiilor, el cunoaște ca nimeni altul universul intim al copilului și îl așterne cu multă măiestrie pe hârtie și ca urmare copilul devine în creația lui personajul-cheie, chiar și atunci când acesta este un teribilist inofensiv sau când aleargă în tabloul multicolor al toamnei sau în albul iernii, pentru a pătrunde în esența vieții pe care caută s-o înțeleagă din realitatea concretă. Pentru poetul Iulian Filip, Casa Greierului nu este doar o realitate fantasmagorică din poezia lui, ci este și o existență concretă unde își poate ospăta vizitatorii nu doar cu o vorbă de spirit, cu o poezie inedită sau cu o melodie interpretată fie la acordeon, fie la pian, dar și cu un pahar de vorbă și bucate alese (amintim aici doar celebrele fasole de la Nisporeni cu o denumire puțin indecentă). În casa Greierului, Iulian Filip se simte în elementul său, trăind, împreună cu vizitatorii săi, o viață de basm, de poveste sau de dramă ca în piesele sale pentru cei mici. Universul

fantasmagoric al poetului se menține atât în viața cotidiană a autorului, cât și în creația sa, el copilărindu-se (vorba academicianului Mihai Cimpoi) nu numai „în sens mimetic și convențional”, ci și „în sens serios, el fiind participantul sincer, necontrafăcut la joc”. În felul acesta el îi antrenează “pe micii cititori în joc, fără a le impune ca joc al său cu ei”, căci „jocul se înfiripă cu de la sine putere și cu o disponibilitate reciprocă”.

Nu pot încheia aceste rânduri fără să amintesc că Iulian Filip este coautorul unor aforisme, numite (de jurnalista Ana Popenco de la revista VIP) cu o ghidușenie ștregărească aforisme pentru a nu fi identificate cu aforismele. De altfel, amintitele aforisme, în număr de 65, au fost oferite publicului cu prilejul împlinirii vârstei de 65 de ani. Astfel, fără a face un total al vieții, Iulian Filip este de părerea că „**Toamnele mele sunt cele mai sigure...** vin la timp și mă întreabă stereotip, plinul”, iar eternele „**DA sau NU...**” sunt „cuvinte care copertează viața celor repeziți să împartă totul în două părți”, de aceea el declară cu sinceritate că „**îmi plac vorbele care apar din întâmplare**”, întrucât acestea „**sunt mai...** aproape de joc, de creație”.

În definitiv, am putea scrie multe despre omul și poetul Iulian Filip, dar nu vom proceda în acest mod, decât prin propria lui definiție „**Nimic din ceea ce lumea...** crede că aș fi nu e totul – toatele despre mine nici eu nu le știu...” , căci pentru el „**Sfârșitul lumii e un prilej de a...** vedea ce mai e de făcut.” A făcut, totuși, multe și ca să nu fiu considerat un declarativist e suficient să amintesc că până în prezent a elaborat și editat 75 de cărți de poezie, cântece, teatru, proză, publicistică, eseistică, 63 de cărți îngrijite, selectate, traduse, comentate și ilustrate, 12 cărți, inclusiv manuale școlare, în colaborare cu alți coautori și circa 11 ediții de traduceri în rusă, maghiară, engleză, franceză, italiană, niponă, sârbă, spaniolă etc.

În fine, cu ocazia intrării în perioada celei de a doua tinereți, adică la cei 70 de ani de viață și de creație, nu am decât să-i urez, în primul rând, sănătate de granit carpatin, și noi realizări de creație pe măsura mănoșeniei plaiului românesc.

4.13. DOAMNA VERONICA PĂCURARU ÎMPLINEȘTE 60 DE ANI! SĂ FIE OARE ADEVĂRAT...?

Orice afirmație, orice acțiune a dnei Veronica Păcuraru are întotdeauna o motivare inatacabilă, fără a fi secundată de subiectivism, de simpatii vs antipatii sau de interese meschine. Totodată, dna Veronica Păcuraru este o personalitate fascinantă a lingvisticii noastre și a corpului didactic universitar și se distinge prin generozitate exemplară, dăruind studenților, discipolilor și colegilor săi volumul nemărginit de cunoștințe acumulate de-a lungul anilor de studii perseverente și de profesare.

Veronica Păcuraru, doctor în filologie, conferențiar universitar, profesor de limbile franceză, română și latină, cercetător științific coordonator la Institutul de Filologie al A.Ș.M., redactor-șef adjunct al revistei trimestriale de specialitate *Philologia* vine să ne bucure (sau

să ne întristeze?) cu vestea surprinzătoare că la 5 septembrie ar împlini 60 de ani.

Dna Veronica (conform actelor: Vera) Păcuraru s-a născut în comuna Voloave din imediata apropiere a legendarei cetăți medievale moldovenești Soroca în familia lui Simion și Anastasia-Tatiana Purice, oameni gospodari și cu mare dragoste de carte, ceea ce i-a determinat să-și călăuzească odraslele pe drumul dificil al cunoașterii. Și ca urmare Veronica, absolvind în 1972, cu medalie de aur, școala medie nr. 1 din Soroca, devine studentă (1972-1977) la

Facultatea de Limbi Străine (secția limba și literatura franceză) a Universității din Chișinău, iar după ce a obținut diploma de licență (tot cu mențiune!) se angajează la Institutul de Limbă și Literatură al A.Ș.M.. Și de această dată fortuna i-a fost generoasă, manifestând o complezență de invidiat, întrucât se încadrează în școala reputatului lingvist de talie europeană Silviu Berejan.

(Chiar dacă cineva ar manifesta un strop de invidie, nu i-aș condamna gestul, căci, așa cum declara cu emfază Cornelius Nepos, *invidia gloriae comes* „invidia este însoțitoarea gloriei”).

Devenind doctoranda acad. Silviu Berejan, Veronica Păcuraru își dezvoltă în continuare pasiunea pentru teoria limbii, pe care o avea încă de la facultate, și se încadrează armonios în echipa de învățăcei (printre care Gheorghe Popa, Constantin Tănase, Gheorghe Stog și, iertată să-mi fie lipsa de modestie, subsemnatul) ai nobilului profesor notoriu.

În 1985, susține cu succes teza de doctor în filologie (specialitatea 10.02.01 „Limba română”) și se antrenează integral în activitatea de cercetare, parcurgând aproape toată scara ierarhică a instituțiilor de cercetare: laborant superior, cercetător științific inferior, cercetător științific, cercetător științific superior, cercetător științific coordonator, iar o vreme a deținut funcția de șef interimar al Sectorului de semantică lexicală și dicționare monolingve.

Din 1991, desfășoară și activitate pedagogică în învățământul universitar, profesând în calitate de lector superior (Catedra de Limba Română, Facultatea de Filologie a Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă” din Chișinău), conferențiar titular la aceeași catedră, conferențiar titular la Catedra de Filologie Franceză, Facultatea de Limbi și Literaturi Străine a Universității de Stat din Moldova.

Fiind o fire curioasă și dornică de a-și perfecționa și reînnoi în permanență cunoștințele, a sonda în profunzime problemele de filologie și lingvistică, dna Veronica Păcuraru face studii postdoctorale (2004-2006), efectuează mai multe stagii de cercetare și perfecționare lingvistică în diverse centre universitare europene: București, Iași, Alba-Iulia (România), Strasbourg, Aix-en-Provence, Besançon (Franța), beneficiind de burse ale unor organisme naționale și internaționale; obține granturi pentru realizarea mai multor proiecte de cercetare.

Dna Veronica Păcuraru exploatează un spectru amplu de activitate științifică și științifico-didactică: filologie, lingvistică romanică, filozofia limbajului, lexicologie, lexicografie, semantică și pragmatică, analiza discursului, teoria și practica traducerii (domeniul

franceză-română, română-franceză), terminologie și socioterminologie, didactica limbilor străine etc. În activitatea sa didactică universitară, ea elaborează și ține pe parcursul anilor un număr surprinzător de mare de cursuri, la ciclurile licență și master: Semantica și Pragmatica, Probleme actuale de semantică cognitivă și referențială, Traductologie și practici traductive (domeniul franceză română–română franceză), Discurs interacțional și interculturalitate, Comunicare și cercetare lingvistică, Analiza lexico-gramaticală și lingvo-stilistică a textului, Bazele comunicării orale și scrise (în limba franceză), Semantică și Lexicografie, Tipologia și traducerea textului literar, Istoria limbii franceze, Lexicologia limbii franceze, Limba latină (curs practic), Gramatica teoretică a limbii latine, Lexicologia limbii latine, Istoria limbii latine, Lexicologia limbii române, Introducere în romanistică. Totodată, dumneaei a elaborat și publicat programele analitice și standardele academice la aceste discipline universitare, având în același timp și obligația de a dirija activitatea de cercetare a studenților de la ciclurile licență, master și de la doctorat în cadrul Atelierului de cercetare „Dinamica limbii. Semantica și pragmatica”.

În același timp, dna Veronica Păcuraru desfășoară și o prodigioasă activitate editorială, publicând peste 170 de lucrări științifice și de vulgarizare științifică. Editează astfel (în colaborare cu subsemnatul) primul *Dicționar explicativ pentru elevi* (în limba română, cu caractere latine, apărut la Chișinău în 1991), *Dicționarul explicativ metodic pentru elevi* (Chișinău, 2015); participă (în calitate de coautor și de redactor coordonator) la elaborarea și editarea unor lucrări colective de amploare – *Dicționar explicativ al limbii moldovenești*, vol. 2 (Chișinău, 1985), *Dicționar de Omonime* (Chișinău, 1988), *Dicționar uzual al limbii române*, *Dicționar de cuvinte și sensuri recente al limbii române* (perfectat în variantă electronică), *Dicționar general electronic al limbii române* (în curs de realizare). A mai elaborat un studiu monografic; a publicat (în calitate de coautor) un manual pentru ciclul de studii universitare, în 3 ediții revăzute și completate, articole științifice de sinteză în reviste de specialitate naționale și internaționale, materiale ale comunicărilor științifice la colocvii naționale și internaționale, teze ale comunicărilor științifice, lucrări științifice în colaborare cu studenții și doctoranzii, programe analitice și standarde curriculare, recenzii la lucrări științifice și la dicționare diverse, articole de popularizare a științei, referințe vizând activitatea unor filologi din republică; a coordonat editarea mai multor culegeri de articole științifice, prefațându-le.

Este angajată plener în cele mai variate activități de expertiză, consultanță științifico-didactică și editorială, fiind membru al Seminarului de Profil la specialitatea 10.02.01 Limba română (Institutul de Filologie al A.Ș.M.); vicepreședinte și membru al Seminarului de Profil la specialitatea 10.02.05 Limbi romanice (franceza) (Facultatea de Limbi și Literaturi Străine, U.S.M.); membru al colegiului de redacție

al *Revistei de lingvistică și știință literară* (Institutul de Filologie al A.Ș.M.), redactor-șef adjunct al revistei *Philologia* (Institutul de Filologie al A.Ș.M.); redactor literar (pentru limba franceză) al revistei *Studia Universitatis* (USM); referent oficial și membru al Consiliului științific specializat de susținere a mai multor teze de doctor în filologie; membru al Consiliului profesoral al Facultății de Limbi și Literaturi Străine (U.S.M.); membru al Consiliului științific al IF al A.Ș.M.; membru al Comisiei de Atestare a Traducătorilor și Interpreților profesioniști (înstituită de Ministerul de Justiție al R. Moldova); membru al Comisiei Republicane de Atestare a profesorilor din învățământul preuniversitar (Ministerul Educației al R. Moldova) etc.

Dna Veronica Păcuraru este antrenată total în managementul cercetării și educației fie în calitate de președinte al Comitetului științific al colocviilor internaționale „La linguistique entre recherche et application /Lingvistica între cercetare și aplicare (U.S.M., Catedra de Filologie Franceză „Grigore Cincilei”), „Probleme actuale de lingvistică, glotodidactică și știință literară”, ediția a IV-a (Chișinău, U.S.M., Facultatea de Limbi și Literaturi Străine); fie în calitate de membru al Comitetului științific al colocviilor internaționale și cu participare internațională, în speță: „Probleme de lingvistică generală și romanică” (Chișinău, USM); „Filologia modernă: realizări și perspective în context european” (Chișinău, Institutul de Filologie al A.Ș.M.); „Connexions et perspectives en philologie contemporaine / Conexiuni și perspective în filologia contemporană” (Chișinău, U.S.M.); Colocviul Internațional de Științe ale Limbajului „EUGENIU COȘERIU” „Normă – sistem – uz: codimensionare actuală”, ediția a XI-a (Chișinău – Suceava – Cernăuți); Lecturi în memoriam acad. Silviu Berejan (Chișinău, Institutul de Filologie al A.Ș.M.); „Semantica limbii și semantica discursului: interpretare și descriere, în memoriam acad. Silviu Berejan” (Chișinău, 30-31 iulie 2008, Institutul de Filologie) etc.; fie în fine, în calitate de profesor coordonator al conferințelor științifice studentești anuale din cadrul Facultății de Limbi și Literaturi Străine.

În calitate de autor, dna V. Păcuraru participă cu referate și comunicări de mare interes științific la numeroase colocvii, simpozioane, conferințe științifice naționale și internaționale, mese rotunde (Chișinău, Bălți (Republica Moldova), București, Iași, Cluj-Napoca, Alba-Iulia, Suceava, Galați (România), Aix-en-Provence, Strasbourg (Franța), Kiev (Ucraina), Erevan (Armenia), Moscova, Kalinin, Zvenigorod (Federația Rusă).

Dacă e să revenim la activitatea științifică a dnei Veronica Păcuraru, este momentul oportun să amintim că domnia sa a publicat peste 170 de lucrări științifice, inclusiv 118 studii și articole științifice, 30 lucrări metodico-științifice, 3 dicționare (în colaborare), 1 manual pentru ciclul de studii universitare (coautor, 3 ediții revăzute și completate), 8 recenzii de carte științifică, 8 articole de popularizare a științei; coordonator și redactor a 6 culegeri de articole.

Activitatea prolifică, polivalentă și fertilă a dnei Veronica Păcuraru a fost apreciată, în repetate rânduri, de instanțele de stat și universitare, ea învrednicindu-se de Diploma de merit a Ministerului Educației, Tineretului și Sportului (2005), Diploma de merit și medalia Universității de Stat din Moldova (2005; 2009), distincția de stat Medalia „Meritul civic” (2012).

Anterior, am insistat asupra activității științifice, didactice, științifico-manageriale și editoriale a dnei Veronica Păcuraru, iar în cele ce urmează intenționez să rețin atenția cititorului asupra omului Veronica Păcuraru, ca doamnă a cetății.

În anii mișcării de renaștere națională din Basarabia, ea a militat activ pentru legiferarea statalității limbii române și pentru revenirea la grafia latină; a susținut această mișcare civico-patriotică prin articole publicistice și de cultivare a limbii, care au văzut lumina tiparului în mass-media din Republica Moldova, manifestând o combativitate bărbătească și o logică de argumentare irecuzabilă (e suficient să amintesc aici că ea a fost unul din cei 66 semnatari ai Scrisorii deschise publicate la 17.09.1988, prin care se revendica organelor abilitate, în speță conducerea fostei U.R.S.S., revenirea la alfabetul latin și repunerea în drepturi a limbii române în Republica Moldova). Maniera intransigentă, corectă, obiectivă și europeană de combatere a divagațiilor antiștiințifice despre limba, istoria și viața noastră spirituală i-au adus respectul sincer și admirația totală a colegilor de breaslă. A fost, este și rămâne un mare patriot român, cu o excepțională demnitate națională, și un militant ferm pentru interesele naționale supreme.

4.14. VERONICA PĂCURARU – DOAMNA LIMBII ROMÂNE

Am o impresie organică asupra faptului că pentru dna Veronica Păcuraru viața a fost (este) o succesiune de intense experiențe obținute în timpul existenței umane, dar mai ales post-mortem, căci, așa cum afirma scriitorul și dramaturgul francez, membru titular al Academiei Franceze, **Victor-Joseph Étienne** (pseudonimul lui **Étienne de Jouy**), „fără femei, începutul vieții noastre ar fi neajutorat, mijlocul lipsit de plăcere, iar sfârșitul ei de consolare.” Luând în discuție personalitatea dnei Veronica Păcuraru nu putem face abstracție de faptul că ea a fost iubită și urâtă, simpatizată și antipatizată în egală măsură de către cei care au cunoscut-o, agreată și dezagreată de cohorta de filologi și profesori universitari, întrucât ea și-a trăit integral viața și de toate astea (fie bune, fie rele) a salvat-o trecerea dincolo, puțin câte puțin, ca pe o lavă ascunsă a rebeliunii intelectuale, ca pe o necesitate de a se simți dominată de obsesia muncii cotidiene, ca pe singurul mijloc de a amâna o distrugere, o prăbușire, *id est* moartea. Pentru ea, munca creatoare a fost savoarea dezastrelor inimii, nuanțarea subtilă a decepțiilor, un infinit al sufletului început în amurgul sfințit cu sancțiuni al fiecărui gest. Mai mult, personalitățile feminine de genul dnei Veronica Păcuraru constituie esența vieții fără de care aceasta nu ar avea rost, iar cuvântul pronunțat de sufletul ei devine altarul fidelității în viața cotidiană

și în cea intimă; ea se individualizează prin gingășie, suavitate, candoare, sensibilitate, delicatețe, dar și judiciozitate și meticulozitate care nuanțează viața, înrobește dorul, umple vise, varsă dragostea-i nemărginită peste tristețea lumii, împlinește și schimbă destine, scrie paginii de istorie. Ea a fost cea care a contopit într-un tot durerea, fericirea, aviditatea și voracitatea pentru destinul inexorabil.

Reflectând asupra activității ei științifice, Veronica Păcuraru compare întotdeauna ca un fruct al viciului, un produs fericit al existenței umane, fiindcă forța acestui viciu constă în aceea că trezește arhanghelul care doarme în fiecare bărbat. Tocmai din aceste considerente, dna Veronica Păcuraru s-a impus ca singurul viciu prin care bărbatul se înalță în înțelepciune, a fost ca gustul primăverii care transformă bărbatul în plantă fertilă pentru a-i simți savoarea și deliciul.

Nu știu dacă mai există vreo doamnă în știința sau cultura română, cel puțin în spațiul basarabean, care ar merita calificativul Doamna Limbii Române. Am toată certitudinea că dna Veronica Păcuraru merită din abundență acest epitet, lipsit de exagerare, iar eventualul cititor, parcurgând aceste rânduri, va avea fericita ocazie să o cunoască.

Dna Veronica Păcuraru a fost Doamna Limbii Române nu neapărat pentru că a fost o eminentă cercetătoare și profesoară în domeniul lingvisticii romanice și generale, publicistă și om de cultura română. Nu pentru că a deținut titluri de doctor în filologie, de membru al unor prestigioase asociații, reviste și organisme culturale române și internaționale. Și nici pentru că a fost autor al unor valoroase studii științifice, organizator sau coorganizator a numeroase manifestări științifice și conferințe de rezonanță națională și internațională. Nici măcar pentru activitatea ei pluridimensională și bibliografia Domniei sale atât de extinsă și de eterogenă.

Veronica Păcuraru este, cu siguranță, și va rămâne peste vremuri Doamna Limbii Române, pentru că inima Domniei sale a bătut mai tare la rezonanța cuvintelor *România, român, românism*, pentru că s-a născut în imediata apropiere a cetății Soroca, pentru că, deși pleca adeseori la fiica sa în Franța, revenea de fiecare dată acasă, în patria sa natală, la locuința din Chișinău.

Veronica Păcuraru mai este Doamna Limbii Române pentru că, în 1988, la inițiativa unui grup de intelectuali, a semnat renumita Scrisoare a celor 66, prin care se cerea revenirea la alfabetul latin, victoria din 31 august 1989 fiind marcată de atunci în fiecare an prin ample manifestații cultural-educative în întregul spațiu românesc și în cadrul comunităților de români de pe întreg mapamondul. Dna Veronica Păcuraru s-a individualizat prin spiritul ei de sacrificiu rar întâlnit, care o făcuse să pună cultura națională înaintea problemelor, necazurilor, suferințelor sale personale, și, nu în ultimul rând, pentru că era purtătoarea unei limbi corecte, logice, dar și savuroase, suculente și imagistice.

Așadar, etichetând-o drept Doamnă a Limbii Române, noi considerăm că dna Veronica Păcuraru s-a impus în lingvistica și în cultura română în calitate de specialist notoriu, de profesor de prestigiu, de cercetător științific acribios și pasionat, de promotor consecvent al splendorilor expresive ale

limbii române, de vorbitor exemplar de limbă română, de interlocutor competent și talentat și de mentor omniscient.

Pentru a nu fi culpabilizat de abuz și de epitețe superlative, mă simt obligat să demonstrez, cu probe edificatoare, afirmațiile anterioare, prezentând în continuare ultimul studiu monografic de lingvistică al dnei Veronica Păcuraru. Nu am elaborat o analiză minuțioasă a acestui studiu, ci am supus doar atenției lingviștilor textul inedit al cercetării monografice redactat de dna Veronica Păcuraru în ultimele ei luni de existență terestră. De altfel, este necesar să informăm publicul că autoarea a muncit asupra ultimului său studiu până în ultimele clipe de viață, reușind să-l termine cu câteva zile înainte de moarte, beneficiind de asistența dezinteresată a colegelor de catedră Oxana Căpățână și Silvia Corolenco-Guțu, cărora le exprimă, în *În loc de prefață*, profundă și sinceră grațitudine pentru contribuția lor deosebită la redactarea variantei finale a lucrării.

Valoarea decisivă a studiului constă în multitudinea, complexitatea, polivalența, varietatea și diversitatea problemelor examinate, fapt ce rezultă cu ușurință din consultarea sumară a *Tablei de materii*, care include șapte compartimente esențiale: **I.** Caracteristicile pertinente ale semnului lexical, având patru subcapitole – 1) Semnul lexical ca unitate a limbajului, 2) Antinomia identificatoare sens și semnificație – specificul semantismului semnului lexical ca unitate a limbajului verbal, 3) Intensiunea și extensiunea – componentele dinamice ale semantismului semnului lexical și 4) Identificarea semantică a semnelor lexice prin intermediul semnelor lingvistice de alte tipuri; **II.** Prolegomene privind ambiguitatea și dezambiguizarea semantică a semnelor verbale cu patru subcapitole – 1) Polisemia ca formă de constituire a semantismului semnului lexical și sursă generatoare de ambiguități semantice, 2) Aspecte semantice ale polisemizării semnelor lexice, 3) Ambiguitatea și dezambiguizarea semantică a semnului lexical în limbă și în discurs și 4) Motivația semnului lexical și rolul ei în dezambiguizarea lui semantică; **III.** Discursul lexicografic – mijloc de dezambiguizare semantică a semnului lexical cu patru subcapitole – 1) Semantizarea semnelor lexice în dicționar ca operație interpretativă metalingvistică, 2) Componentele discursului lexicografic cu funcție semantico-identificatoare, 3) Definiția lexicografică și funcția ei semantico-dezambiguizatoare și 4) Interpretarea lexicografică a semnelor lexice-verbale ca operație specifică de dezambiguizare semantică; **IV.** Mențiunile lexicografice și rolul lor în dezambiguizarea semantică a semnelor lexice, având opt subcapitole – 1) Tipologia mențiunilor lexicografice cu funcție semantico-dezambiguizatoare din perspectiva dimensiunilor semnului verbal, 2) Mențiunile lexicografice gramaticale cu funcție lexicalizantă în raport cu semnificațiile referențiale ale unor semne lexice-substantive, 3) Mențiunile lexicografice referitoare la restricțiile combinatorii selective ale semnelor lexice cu structură semantică actanțială, 4) reflectarea în dicționar a potențelor combinatorii ale semnelor lexice-verbale, ca mijloc de eliminare a ambiguității

semantice de limbă, acesta din urmă având patru subdiviziuni – a) Mențiunile lexicografice privind restricțiile selective în raport cu actantul de stânga al verbului, b) Mențiunile lexicografice privind restricțiile combinatorii selective în raport cu actantul de dreapta al verbului, c) Mențiunile lexicografice privind restricțiile combinatorii selective în raport cu elementele constituente ale perspectivei verbului și d) Mențiunile lexicografice reflectând varierea semantismului verbului, generată de fluctuațiile claselor sale gramaticale; 5) Reflectarea în dicționar a restricțiilor combinatorii selective ale unor semne lexicale cu statut de „predicat semantic”, 6) Prezentarea în dicționar a potențelor combinatorii ale semnelor lexicale – verbe, ca mijloc de eliminare a ambiguităților semantice de limbă, 7) Imperativul reflectării în dicționar a caracteristicilor combinatorii restrictiv-selective – „tradiții textuale” ale unor nume colective, 8) Rolul mențiunilor funcțional-semantice și al celor funcțional-stilistice în dezambiguizarea semantică a semnelor lexicale; V. Mecanismele de construcție și de articulare referențială a sensului ca mijloace semantico-dezambiguizatoare ale sensului lexical în discurs cu trei subcapitole – 1) Mecanismele construcției de sens ca mijloc de eliminare a ambiguității semantice a semnului lexical în discurs, 2) Strategii de dezambiguizare semantică a semnului lexical în cazul diferitelor structuri referențiale, cazul de „referință divizată”, 3) Dezambiguizarea semantică a semnului lexical în cazul unor structuri referențiale indirecte sau inferențiale; VI. Lexicografia românească între tradiție și inovație, perspective ale lexicografiei explicative informatizate și VII. Referințe bibliografice. Prin urmare, putem afirma cu toată certitudinea că autoarea acestui studiu este preocupată, practic, de toate problemele teoretice și aplicative ale semanticii lexicale.

Așadar, la o examinare fugitivă a studiului, putem afirma cu toată certitudinea că autoarea lui este preocupată, practic, de toate problemele teoretice și aplicative ale semanticii lexicale, propunându-și să elaboreze o viziune cu totul originală asupra domeniului respectiv. Autoarea reușește să identifice distincțiile de rigoare dintre noțiunile *unitate lexicală*, *cuvânt*, *lexem* și în urma unei analize riguroase și competente își manifestă preferința pentru termenul *semn lexical*, întrucât acesta are „capacitate de funcționare atât în sistemul limbii, cât și în discurs” și execută o „pluralitate de funcții, în speță, funcțiile semnificativă, denominativă, referențială, interpretativă, comunicativă etc.” Totodată, autoarea insistă în mod special asupra relației directe care există între semnul lexical și noțiunile adiacente: *sens*, *semnificație*, *valoare*, *semnificanța*, *referință*, *referent*, *interpretant*, *relație de semnificare*, *desemnare*, *denotație*, etc. În definitiv, autoarea pledează pentru o abordare lexicografică pluridimensională a semnului lexical care necesită a fi realizată din „cel puțin trei perspective complementare, și anume: semantico-cognitivă, semantico-referențială, semantico-pragmatică”, întrucât numai „o abordare complexă poate contribui la redarea plenară și precisă a semantismului semnelor lexicale, la adecvarea lor maximală cu referenții la care trimit, precum și la sporirea competențelor semantice și

comunicative ale vorbitorilor limbii, prin intermediul unor modele pertinente de producere/interpretare a sensului pe care le-ar putea oferi lexicografia ca urmare a unui atare tratament al semnelor în cauză”.

În baza acestor considerente, autoarea ajunge să elaboreze, în scopul identificării și prezentării adecvate a semantismului semnelor lexicale, o interpretare lexicografică realizată din câteva puncte de vedere complementare: – la nivelul uzului, în care se actualizează și se precizează conținutul semantic al semnelor lexicale, precum și diferite relații care se pot stabili în discurs între semnele-cuvinte ce constituie limba ca un contract social; – la nivelul raporturilor gândire – semne, prin prisma cărora poate fi stabilită categorizarea și deci tratarea semnificațiilor semnelor lexicale în funcție de apartenența referențelor pe care ele îi exprimă la diferitele clase ontologice și, respectiv, a semnelor înseși la diferite clase de cuvinte – părți de vorbire; – la nivelul actelor de limbaj/vorbire, cărora le corespund diferitele spații de referință ale semnelor, pe care limba le marchează prin mijloacele-i inerente, în virtutea capacității sale de a construi universul (real sau imaginar) la care ea se referă.

Pornind de la opiniile lansate de unii lingviști occidentali, ex-sovietici și români, autoarea formulează definiții pertinente pentru polisemie, omonimie, sinonimie, ambiguitate, dezambiguizare semantică etc. drept corolar al cercetării este concluzia concludentă că, în dicționarele limbii, lucrări metalingvistice prin excelență, dezambiguizarea semnelor se realizează, de obicei, prin intermediul discursului lexicografic, obținut prin conjugarea diferitelor mijloace specifice care îl caracterizează: cuvintele-titlu sau cuvintele autonome, care constituie registrul dicționarului și se produc, de fapt, în rolul de subiect gramatical al discursului lexicografic, parte integrantă a căruia este definiția discursivă sau perifrastică a semnificației lor, așa-zisa „propoziție ecuațională”, după R. Jakobson, lingvistică și metalingvistică, construită cu ajutorul cuvintelor ordinare și al celor metalingvistice, prin care se descriu forma, funcțiile, semnificația cuvântului autonom ca semn lexical. În opinia solid argumentată a autoarei, definițiile metalingvistice se aplică, mai ales, în raport cu semnele gramaticale și cele indexiale, acestea impunând un tratament lexicografic specific, adecvat naturii lor semiotice, care se reduce, de cele mai multe ori, la descrierea potențialelor funcții ale acestora în discurs, prin intermediul unor definiții strict metalingvistice.

Avem ferma convingere că chintesența acestui studiu este concentrată în capitolele consacrate proceselor de dezambiguizare, mențiunilor lexicografice și comutației, ca procedeu principal de verificare a corectitudinii definiției lexicografice, întrucât lexicografia, în deosebi cea monolingvă, constă, de fapt, în mare măsură, în operația de substituire a unui lexem-vedetă (semn lexical) printr-o secvență sintactică (perifrază, sintagmă în expansiune), comutabilă sub aspect semantic, sintactic, stilistic cu lexemul identificat. Mai mult, în aceste condiții orice limbă naturală se manifestă simultan în calitate de metalimbaj

propriu, fiind susceptibilă de utilizare metalingvistică, iar operația de dezambiguizare a semnului lingvistic se realizează în descrierea lui lexicografică și este de natură interpretativă metalingvistică.

Autoarea insistă în mod special asupra valorii specifice care incumbă în discursul lexicografic exemplelor și/sau citatelor, aceste secvențe autonome având funcția de a complini informația despre semnul lexical. În această ordine de idei, o importanță aparte o are exemplul matricial și cel de autor.

Mențiunile lexicografice sunt interpretate drept niște indicatori cu funcție eminate metalingvistică, constituiți, de asemenea, din cuvinte metalingvistice. Acestea au un rol important în structura articolului de dicționar și, respectiv, în procedura de identificare a semnului descris. Contribuția lor în procesul de dezambiguizare a semnului se reduce la descrierea unor caracteristici lingvistice ale acestuia, diferite, în general (dar nu în exclusivitate), de caracteristicile semantice, precum și la indicarea domeniului semantic, adică a ansamblului de unități lexicale legate de o practică socială determinată, din care face parte semnul descris, și a situațiilor de aplicare a semnului. Se disting, în general, notații metalingvistice de ordin gramatical, funcțional-stilistic și chiar semantic, cu statut de mențiuni lexicografice.

O altă componentă relevantă a discursului lexicografic sunt indicațiile etimologice, deși unele dicționare de limbă omit acest gen de informație din structura discursului lexicografic. Rolul indicațiilor etimologice, în procesul de identificare a semnului, este, în anumite cazuri, decisiv, întrucât ele explică relațiile motivaționale ale semnului și realizează în acest fel dezambiguizarea lui semantică.

Totuși, dna Veronica Păcuraru consideră că modalitatea cea mai eficientă de dezambiguizare a semnelor lexicale, cel mai frecvent utilizată în practica lexicografică, este descrierea semnificațiilor lor în dicționar, prin elaborarea definiției lexicografice a conținutului lor semantic, definiția lexicografică fiind o analiză interpretativă sau o descriere a sensului unui semn lexical, pe baza căreia se poate identifica referentul și se pot construi mesaje lingvistice corecte. Tocmai din aceste considerente definiția este o piesă esențială în dispozitivul cunoașterii, al comunicării verbale și în cel pedagogic, ceea ce justifică perspectiva interdisciplinară a activității lexicografice. În procesul de formulare a definiției lexicografice o importanță definitorie și în cel de realizare a dezambiguizării semnului, de o importanță majoră este determinarea cuvântului identificator, care deține funcția de clasificare și de identificare și elimină eventualele incertitudini și erori în procesul de interpretare a conținutului semnului lexical. Așadar, cuvântul identificator comportă valoare generalizantă și joacă în contextul definițional rolul de integrare a desemnatului (referentului numelui) într-o clasă ontologică sau pe cel de integrare calitativă a numelui. Autoarea introduce noțiunea de nivel de „saturație” a definiției, adică determinarea numărului de seme sau de trăsături diferențiale, strict necesare și suficiente pentru definirea conținutului

semantic al semnului, ceea ce constituie o adevărată piatră de încercare pentru lexicografi. Cu alte cuvinte, nivelul de saturație a definiției vizează, nemijlocit, conținutul minimal de relevanță lingvistică, care, fiind reflectat în definiția conținutului semantic al semnului, permite identificarea efectivă a acestuia de către locutori.

Sunt demne de atenție reflecțiile dnei Veronica Păcuraru asupra mențiunilor lexicografice gramaticale (indicatori și parafraze metalingvistice), care sunt, respectiv, de două subtipuri: mențiuni morfologice și mențiuni funcționale semantico-sintactice. Acestea se reduc în principiu la restricțiile combinatorii selective ale semnelor lexicale cu structură semantică actanțială complexă, autoarea insistând mai ales asupra analizei și prezentării în dicționar a potențelor combinatorii ale verbelor, ca mijloc de eliminare a ambiguităților semantice de limbă. Totodată, se stăruie asupra restricțiilor selective în raport cu actantul de stânga al verbului și asupra restricțiilor combinatorii selective în raport cu actantul de dreapta al verbului, ca în fine să fie evidențiată reflectarea varierii semantismului verbului în funcție de fluctuațiile claselor sale gramaticale – tranzitivitatea/intranzitivitatea. Așadar, prezentarea în dicționar a mențiunilor funcțional-semantice și al celor funcțional-stilistice și a potențelor combinatorii ale semnelor lexicale este procedeul determinant de eliminare a ambiguităților semantice de limbă, adică mențiunile funcțional-semantice și cele funcțional-stilistice și potențele combinatorii ale semnelor lexicale se manifestă în calitate de instrumente lexicografice cu funcție dezambiguizatoare, care contribuie la eliminarea ambiguităților semantice de limbă, iminente în cazul cuvintelor polisemantice, contribuind astfel la evidențierea mecanismelor de construcție a sensului în limbă și de articulare a sensului cu referentul și, ca urmare, la dezambiguizarea semantică a semnelor descrise în dicționar. Într-un cuvânt, mențiunile funcțional-stilistice au funcția de a pune în lumină valorile stilistice și pragmatice pertinente, quasi-permanente, ale semnelor lexicale, care pot și ele să contribuie la eliminarea ambiguităților semantice iminente pentru unele semne lexicale, în sistemul limbii și în discurs.

Elaborând strategiile de dezambiguizare semantică a semnului lexical în cazul diferitelor structuri referențiale, autoarea reușește să elaboreze o viziune inedită și o teorie originală de prezentare lexicografică a tuturor claselor morfologice de cuvinte. O adevărată revelație pentru specialiștii în lexicologie și lexicografie constituie capitolul *Lexicografia românească între tradiție și inovație. Perspective ale lexicografie explicative informatizate* în care autoarea constată afirmarea insistentă, în lexicografia modernă, a unui intens proces de schimbare, de modernizare și de optimizare a mijloacelor de elaborare și redactare a lucrărilor lexicografice, în variante tipărită și virtuală, dar și afirmarea unor noi posibilități de accesare și de consultare a acestor surse de informare de către un public interesat tot mai extins. Autoarea se manifestă ca un adept fervent și fidel al acestei orientări noi în cercetarea lexicologică și în practica lexicografică.

În fine, studiul monografic al regretatei Veronica Păcuraru, ca și toate realizările ei științifice anterioare, prezintă un model de acribie științifică, de profunzime a analizei savante, de corectitudine riguroasă, de abnegație exhaustivă, de devotament față de știință, de colegi și de neamul nostru românesc.

Îmi exprim toată convingerea că studiul monografic al dnei Veronica Păcuraru va fi de o utilitate absolută pentru toți cei care se interesează de problemele teoretice ale semasiologiei moderne și de cele ale lexicologiei și lexicografiei. Chiar dacă romanii postulau că *mors ultima ratio* („moartea este rațiunea finală”), noi suntem în drept, profitând de lectura acestui studiu erudit, sapient și rafinat, să afirmăm că și după moarte există viață, fie că aceasta se concentrează doar în cărțile celor care ne-au fost dragi.

4.15. CONSIDERAȚII DESPRE OMUL ȘI SAVANTUL VALERIU PASAT

0. Când vine vorba de acad. Valeriu Pasat, îmi revin în memorie versurile lui George Topârceanu *Zboară vești contradictorii, // Se-ntretaie știrile...*, întrucât despre domnia sa într-adevăr pot fi formulate opinii dintre cele mai contrastante. Astfel, unii „binevoitori” îl acuză pe Valeriu Pasat de promotor al ideologiei comuniste în studiul istoriei, de atitudine filorusă și chiar de spionaj în favoarea Rusiei. În cele ce urmează nu sunt tentat să combat calomniile lansate la adresa dlui Valeriu Pasat, ci să evidențiez meritele sale de cercetător pasionat și obiectiv al perioadei sovietice din istoria noastră, fapt ce reduce la zero toate insinuările enumerate anterior. Așadar, în rândurile ce urmează nu vom insista asupra omului politic Valeriu Pasat și ne vom axa atenția asupra importanței studiilor elaborate de academicianul Valeriu Pasat în problema istoriei Republicii Moldova în perioada sovietică și asupra omului cetății Valeriu Pasat.

1. În primul rând, fără a face incursiuni enciclopedice în raport cu biografia și activitatea științifică a lui Valeriu Pasat, constatăm că acesta se manifestă drept un om corect, afectuos, serviabil și mărinimos. Pe parcursul anilor s-a manifestat ca un generos donator de carte, oferind cu titlul gratuit literatură artistică și științifică unor biblioteci publice și universitare din Chișinău, Bălți, Cahul, Comrat. S-a impus și în calitate de excelent organizator de expoziții tematice (a se vedea: expoziția Moldova în epoca stalinistă, viața în gulag a Eufrosiniei Kersnovski), în calitate de conferențiar public, evidențiindu-se prin competență științifică și prin profunzimea prelegerilor sale, dar mai ales în calitate de redevabil recenzent al tezelor de doctor și doctor habilitat în istorie și de conducător sau consultant pentru doctoranzi și postdoctoranzi care elaborează teze de doctor sau de doctor habilitat în istoria contemporană a Republicii Moldova.

1.1. Cu toate acestea, făcând abstracție de preocupările politice și sociale ale academicianului Valeriu Pasat, există probe irefutabile că acesta s-a afirmat plenar în domeniul studierii istoriei postbelice a

Basarabiei, manifestându-se ca un savant corect, obiectiv, intransigent dar, totodată, binevoitor și generos cu cei care muncesc alături, ghidați de ideea de a face cercetări științifice autentice. În cazul în care intenționăm să precizăm spectrul intereselor științifice ale academicianului Valeriu Pasat, suntem puși în situația de a constata că aria preocupărilor sale științifice este suficient de variată și se extinde asupra unor probleme de importanță majoră pentru istoria contemporană a Basarabiei – sovietizarea Moldovei postbelice dintre Nistru și Prut, mecanismul metodelor violente și represive, aplicat populației de către regimul totalitar comunist, deportările staliniste, destinul bisericii și al clericilor basarabeni supuși persecuțiilor și exterminării în masă etc. Prin urmare, domeniul preocupărilor științifice ale dlui Valeriu Pasat se axează pe două direcții fundamentale de cercetare a istoriei noastre contemporane, care până în 1990 fie erau interpretate tendențios, prin prisma ideologiei comuniste, în istoriografia sovietică, fie erau interpretate ca fiind tabu și nu se abordau în studiile de istorie: evoluția social-economică, administrativă, politică, culturală și spirituală a Republicii Moldova în mediul regimului stalinist; – evoluția relațiilor dintre putere, biserică și enoriași în R.S.S. Moldovenească. Tocmai din aceste considerente Valeriu Pasat s-a mobilizat și concentrat pe ideea de a identifica soluția pentru mai multe probleme de istorie contemporană necunoscute, controversate și excluse de autorități, pentru o perioadă mare de timp, din orizontul de cercetare al istoricilor. Și numai după prăbușirea imperiului sovietic, istoricii au reușit să beneficieze de acces liber la cele mai multe arhive naționale și internaționale, așa încât documentarea minuțioasă și valorificarea unui număr considerabil de documente le-au permis istoricilor să studieze unele probleme de importanță maximă pentru istoria Moldovei Sovietice din anii '40-'90 ai secolului al XX-lea. În această ordine de idei, academicianul Valeriu Pasat este un favorit al destinului, întrucât i s-a oferit ocazia de a beneficia de cele mai importante arhive ex-sovietice și ca urmare a avut posibilitatea de a-și concentra toată atenția asupra studierii aprofundate a perioadei postbelice, a perioadei „stalinismului târziu” și a consecințelor acestuia asupra formării și evoluției evenimentelor în R.S.S.M.. Valeriu Pasat a studiat pentru prima dată în istoriografia noastră deportările staliniste din Basarabia din perioada de până la cel de-al doilea război mondial și din perioada postbelică. Profitând de documente inedite de arhivă, valorificate, de cele mai multe ori, pentru prima dată, el a reușit să identifice în ansamblu și în profunzime mecanismele deportărilor și metodele de realizare a acestora, ansamblul de acțiuni ale tuturor pârgھیilor sistemului represiv sovietic etc. Ca urmare a investigațiilor de arhivă și a analizelor realizate, laboriosul cercetător a reușit să cuantifice numărul locuitorilor din Basarabia deportați în teritoriile îndepărtate ale Rusiei, fiind preocupat de asemenea de destinul deportaților – condițiile de detenție, înstrăinarea, revenirea la baștină în perioada destalinizării. Valorificarea problemei deportărilor constituie un suport solid pentru inaugurarea unor noi direcții de cercetare și servește în calitate de fundament teoretico-științific consistent pentru

elaborarea unor noi concepții, interpretări și pentru identificarea unui larg spectru de probleme politice, social-economice, culturale și spirituale care nu au fost cercetate sau au fost interzise de a fi studiate în perioada de existență a R.S.S. Moldovenești. Academicianului Valeriu Pasat îi revine primordialitatea de a fi primul dintre istoricii noștri care a examinat profund, minuțios și obiectiv formarea structurilor politice și a celor represive din R.S.S.M. în perioada stalinistă, relația conducerii R.S.S.M. cu Moscova, metodele și practica administrării republicii, distrugerea vechilor structuri și a relațiilor social-economice, producerea artificială a unor calamități sociale – foametea din perioada 1946-1947 și colectivizarea, fapt ce a permis autorului să elucideze esența, conținutul și consecințele perioadei staliniste din istoria R.S.S. Moldovenești în anii 1940-1953. Mai mult decât atât, academicianul Valeriu Pasat a inițiat un vast proiect științific de investigare a istoriei, reprezentând esența întregii existențe a Moldovei sovietice în cadrul sistemului general sovietic, perioadă în care s-a produs sovietizarea și comunizarea Basarabiei, prin transformarea radicală a vieții politice, economice, sociale și culturale în conformitate cu preceptele sistemului sovietic.

1.2. O accentuată valoare științifică de pionierat o are și studierea reacției populației la acțiunile puterii, modul de viață al populației rurale și urbane în condițiile industrializării și colectivizării, formarea și activitatea intelectualității naționale, relațiile etnice și contradicțiile interetnice. Academicianului Valeriu Pasat îi aparține primatul și în cercetarea istoriei ortodoxiei în R.S.S. Moldovenească, acestei probleme autorul consacrand patru volume de documente publicate, care însumează zeci de mii de mărturii de arhivă și oferă viitorilor cercetători posibilitatea de a elabora noi studii științifice asupra istoriei Bisericii Ortodoxe din Republica Moldova. De altfel, analizând situația bisericii sub regimul comunist, Valeriu Pasat, făcând uz de numeroase documente de arhivă, reușește să depășească caracterul unilateral al unor studii consacrate acestei probleme și să elaboreze importante și originale lucrări științifice.

2. Pentru a ne crea o imagine de ansamblu asupra activității de savant a academicianului Valeriu Pasat propunem să enumerăm cele mai importante studii elaborate de domnia sa pe parcursul activității sale științifice: 1) *Pagini dificile din istoria Moldovei. 1940-1950*. Moscova, 1994 (în limba rusă); 2. *Asprul adevăr al istoriei: Deportările de pe teritoriul R.S.S.M. în anii '40-'50*, Moscova, 1994 (în limba rusă), Chișinău, 2000, (în limba română); 3. *Calvarul: Documentarul deportărilor de pe teritoriul R.S.S. Moldovenești. 1940-1950*, Moscova, 2006 (în română); 4. *Cât costă viața omului (Memorii și desene din anii de gulag stalinist ale Eufrosiniei Kersnovski)*, Moscova, 2006 (în limba rusă); 5. *Ortodoxia în Moldova. Autoritățile, Biserica, credincioșii* (patru volume), Moscova, 2010-2012 (în limba rusă), cuprinzând numeroase documente unice pe această temă, referitoare la anii 1940-1991 (circa 4.000 de pagini); 6. *R.S.S. Moldovenească în epoca stalinistă. 1940-1953*, Chișinău, 2011 (panoramă documentară a istoriei recente a Republicii Moldova); 7. *Ortodoxia și puterea sovietică* (în tipar) și 8. *File inedite din viața și fapta lui Constantin Stere* etc.

În calitate de editor și responsabil de ediție, în anul 2008 a fost invitat de președintele Consiliului Europei să facă prezentarea cărții *Care-i prețul unei vieți de om*, declarată cea mai bună carte în Rusia a anului 2007, la categoria „Memorii”. Astfel, Valeriu Pasat a avut ocazia ca, la cel mai înalt și mai prestigios for european, în prezența unor politicieni de seamă și a unor savanți notorii, să prezinte succint istoria noastră din a doua jumătate a secolului al XX-lea, prin prisma unei cărți scrise și ilustrate de o personalitate basarabeană distinctă, Eufrosinia Kersnosvki, lucrare ce este percepută, de către specialiști, ca un fenomen al culturii europene. În 2009, la Milano a văzut lumina tiparului o ediție a acestei cărți în limba italiană; iar în prezent se pregătesc pentru tipar versiunile în germană și în engleză ale acestei neobișnuite cărți.

Este important să menționăm că cele peste 80 de lucrări ale lui Valeriu Pasat se bazează pe un număr impresionant de documente, sintetizate și comentate, cercetătorul valorificând în ultimii 20 de ani mii de documente inedite din peste 20 de arhive din Republica Moldova, Federația Rusă, Ucraina, România, Kazahstan, Uzbekistan, Bulgaria, Ungaria, Austria, Germania, Franța etc. Publică articole și studii în prestigioase reviste de specialitate de la Chișinău, Kiev, Moscova, București (inclusiv în revista „Academica” – publicație științifică a Academiei Române, precum și în revista de prestigiu și de largă popularitate „Historia”).

Cărțile academicianului Valeriu Pasat au fost distinse cu diverse premii și diplome la târgurile internaționale de carte din Chișinău, Moscova, Strasbourg (2007, 2011, 2012), iar autorul lor este laureat al Premiului Național al Republicii Moldova (2012).

3. Fiind în posesia unor inedite surse istorice de arhivă, academicianul Valeriu Pasat a reușit să aprofundeze mai multe aspecte din istoria R.S.S. Moldovenești. În această ordine de idei se impune în mod special studiul monografic fundamental *Calvarul. Documentarul deportărilor de pe teritoriul R.S.S. Moldovenești. 1940-1950*, esența acestuia referindu-se la cercetarea problemelor despre situația social-economică, politică și spirituală din perioada de după formarea la 2 august 1940 a R.S.S. Moldovenești, motiv pentru care vom stăruii în mod deosebit asupra acestuia. Studiul se remarcă prin cuprinzătoarea introducere, în care autorul prezintă, făcând uz de importante surse documentare, dezastrul deportărilor sovietice, insistând în mod special asupra suportului ideologic și mecanismului practice de realizare a teroarei după lovitura de stat din 25 octombrie/7 noiembrie 1917. O importanță deosebită prezintă concluzia autorului conform căreia în societatea sovietică legea n-a constituit niciodată un obstacol insurmontabil pentru abuzurile puterii oficiale. Mai mult, legile sovietice justificau persecuțiile și represiunile politice, toate acesta fiind secundate în mod obligatoriu de violență și execuții, întrucât numai în acest mod putea fi menținut regimul torționar sovietic. Documentele de arhivă demonstrează cu lux de probe că represiunilor totalitarismului sovietic au fost supuși reprezentanții tuturor păturilor sociale, profesiunilor, vârstelor, naționalităților și confesiunilor, diferența constând doar în numărul diferit al acestora. Structurile puterii de stat și de partid, deși formal activau în

numele constituției, în realitate erau organizatorii, promotorii și executorii acestor abuzuri și fărâdelegi, care se realizau în numele unui ideal utopic de construire a unei „societăți noi”. Această experiență acumulată de autoritățile sovietice în domeniul persecuției și represiunii a fost aplicată în totalitate și pe teritoriile anexate la U.R.S.S. în urma tratatului Ribbentrop–Molotov, inclusiv în spațiul basarabean al R.S.S. Moldovenești. În acest context lucrarea în cauză se singularizează prin definirea naturii, locului și rolului, inclusiv a particularităților specifice ale deportărilor din R.S.S.M. în regiunile îndepărtate ale U.R.S.S..

În definitiv, acest studiu monografic este elaborat în baza unui amplu și variat material documentar inedit, identificat de autor în 16 arhive centrale – din Chișinău, Moscova – și regionale – din Siberia, Kazahstan și Uzbekistan.

Pe baza materialelor de arhivă este elaborată și lucrarea *Eufrosinia Kersnovski. Care-i prețul unei vieți de om*, apărută la Moscova în 2006 (856 c.), care reprezintă un document ce reflectă, prin viziunea unei persoane deportate, calvarul, suferințele și umilințele, prin care au trecut sutele de mii de oameni onești. Este vorba de memoriile basarabencei Eufrosinia Kersnovski, care, după ani de gulag și detenție, a așternut pe hârtie, pe cât a fost posibil, întreaga sa „epopee” de suferințe, chin și umilință. Meritul academicianului Valeriu Pasat la elaborarea acestei cărți constă în faptul că a reușit să pregătească pentru tipar această monumentală operă memorialistică ce prezintă o panoramă zguduitoare a vieții deosebit de aspre și dure din „arhipelagul gulag”. Opera Eufrosiniei Kersnovski a devenit cunoscută publicului larg la începutul anilor '90 ai secolului al XX-lea. Ediția întrunește calitățile unei excepționale realizări poligrafice prin faptul că reproduce în întregime cele peste 2 mii de pagini de caiet cu desenele autoarei, în condiții grafice deosebite. Studiul introductiv, semnat de Valeriu Pasat (p. 7-10), radiografiază fenomenul deportărilor din anii '30-'50 din U.R.S.S. și R.S.S. Moldovenească.

3.1. Un loc distinct în activitatea științifică a istoricului Valeriu Pasat îi revine studiilor consacrate bisericii ortodoxe din R.S.S. Moldovenească în condițiile politicii de stat și de partid ateiste vulgare și a imixtiunii brutale a autorităților de stat, structurilor de forță și de coerciție – NKVD și KGB. Această imensă muncă inițiată de Valeriu Pasat în numeroase arhive din Republica Moldova, Rusia și România a condus la identificarea unui mare număr de documente și materiale privind activitatea bisericii ortodoxe din R.S.S.M., trecută peste noapte din componența Bisericii Ortodoxe Române în componența Bisericii Ortodoxe Ruse și sub jurisdicția Patriarhului întregii Rusii. Muncii titanice, intense și vaste asupra acestei probleme autorul i-a consacrat circa 20 de ani, acumulând de-a lungul timpului un imens material documentar, care reflectă, din cele mai diverse aspecte, evoluția bisericii ortodoxe din R.S.S.M. din 1940 până în 1991. În aceste condiții, renumitul istoric Valeriu Pasat a realizat o cercetare și o analiză riguroasă asupra tuturor problemelor legate de viața religioasă din R.S.S.M., utilizând în acest scop confesiunile multor credincioși, ale preoților și ale clerului bisericesc și mănăstiresc și în mod special raporturile dintre autoritățile de stat și

structurile ecleziastice locale și centrale. Drept rezultat, autorul a elaborat patru volume masive de documente istorice privind această problemă, aceste volume corespunzând, sub aspect cronologic, principalelor etape, prin care s-a văzut nevoită să supraviețuiască cu mare dificultate Biserica Ortodoxă din R.S.S. Moldovenească (1940-1991).

3.2. Tot în această ordine de idei, merită să fie remarcat încă un moment de importanță primordială pentru activitatea științifică a academicianului Valeriu Pasat: studiile și culegerile sale de documente de arhivă reprezintă nu numai o valoare științifică indubitabilă, ci și un suport documentar inestimabil pentru viitoarele studii de sinteză asupra istoriei noastre. Totodată, fiind familiarizat cu activitatea științifică a dlui Valeriu Pasat în cadrul Academiei de Științe a Moldovei, mă impresionează profunzimea gândirii lui asupra problemelor fie cu caracter istoric, fie de natură general științifică.

3.3. În fine, nu putem face abstracție de faptul că academicianul Valeriu Pasat „s-a manifestat” și ca deținut politic al guvernării comuniste de la Chișinău (2005-2008), în urma inițierii unui dosar fabricat, în care i se aduceau acuzații false că ar fi vândut în mod fraudulos 21 de avioane militare. În realitate, comercializarea acestor avioane militare din gestiunea Ministerului Apărării al Republicii Moldova s-a făcut într-un mod legal, prin Hotărâre de Guvern și la indicația Președintelui de atunci al Republicii Moldova. Cu totul altceva e faptul că ministrul Apărării Valeriu Pasat a insistat – și a obținut – ca avioanele să fie vândute, fără intermediari, Ministerului Apărării al S.U.A., și nu unor organizații obscure din anturajul lui Saddam Hussein sau al altor lideri arabi din Orientul Mijlociu. Valeriu Pasat a îndurat cu demnitate și bărbăție condițiile inumane de deținut al regimului neocomunist de la Chișinău. Mai mult: în celulă el a continuat să cerceteze subiectele predilecte, de interes major, ale istoriei aflării Moldovei în cadrul țării sovietelor. În această muncă, și dificilă, și consolatoare, a beneficiat mereu de concursul soției, în pofida atmosferei ostile ce o creaseră autoritățile comuniste în jurul persoanei sale.

4. Așadar, în încheiere, cu prilejul vârstei de 60 de ani, îi doresc savantului Valeriu Pasat multă sănătate și încă multe dezavuări din arhivele secrete pentru a fi elaborată o istorie obiectivă a spațiului românesc dintre Prut și Nistru.

4.16. FELICITĂRI DUREROASE CU LACRIMI ÎN OCHI PENTRU DNA ACAD. MARIA DUCA...

Nu intenționez să scriu despre onorata doamnă Maria Duca, ci doream doar să o felicit pe dna acad. cu prilejul zilei sale de naștere, care s-a consumat în ziua de 19 iunie a.c. Dar, ca totdeauna, lucrurile nu au evoluat așa cum ne-am dorit, întrucât luni, 20 iunie dl dr. hab. Ilie Donică, director adjunct al Institutului de Horticultură, iese din biroul său și vine în sala de conferințe a INFOTAG-ului, ținând o conferință de presă năucitoare. Nu știu ce l-a îndemnat pe dl Ilie Donică să părăsească

ocupația sa de savant în pomicultură pentru a se consacra unei investigații detectiviste gen Sherlock Holmes în scopul de a-și aduce propriul strop denigrator la adresa familiei Duca, de parcă cele spuse până în prezent ar fi insuficiente și ar necesita probe suplimentare. Nu știu dacă un personaj de tipul dlui Ilie Donică, bun specialist în horticultură (se pare), își poate justifica declarațiile altfel decât a culpabiliza familia Duca de obținerea unor venituri ilicite, făcând uz de astfel de termen ca *fraudare* și *furt*, deși etichetările de acest tip le poate pune în circuit doar instanța de judecată, până la pronunțarea definitivă a acesteia orice om este un potențial nevinovat, în cazul în care este valabilă prezumția nevinovăției. În fine, se știe foarte bine că Academia de Științe a Moldovei a fost verificată riguros și de nenumărate ori de organele în drept în problema utilizării corecte a banilor publici și nu s-a pronunțat nici un verdict de vinovăție la adresa dlui acad. Gheorghe Duca. Nu este exclus ca toate controalele, inclusiv cel al Curții de Conturi, cel al Procuraturii Generale și cel al Comisiei Naționale de Integritate să nu să se fi încheiat. În acest caz, nu este clar de ce se preocupă atât de intens și cu atâta zel de această chestiune dl Ilie Donică. Poate la mijloc se ascunde un motiv personal? Care ar fi acesta? Nu cumva este vorba de soția domniei sale, Maria Donică, în prag de pensionare, șef adjunct al Direcției politice în sfera științei și inovării? Posibil ca ea să-și dorească funcția de șef al acestei secții? Dar, fiind pe cale de a se pensiona, conducerea A.Ș.M. nu susține candidatura ei? Cine știe?

Indiferent de mobilul care ar sta la baza acestei acțiuni, comportamentul autorului este în perfectă armonie cu străvechiul dicton latin: Et tu, Brutus!?

Un lucru este cert: în opinia acestor purtători de vorbe în mase, cel care nu face nimic, nu activează în nici un domeniu, parazitează chiar se consideră cetățean corect, demn de respect și servește drept model pentru alții, în timp ce oamenii care muncesc cu adevărat în câteva locuri și au venituri relative mari sunt blamați, controlați, hărțuiți, intimidați, bârșiți etc. Mai mult, ținta atacurilor domnului Ilie Donică nu este doar acad. Gheorghe Duca, dar și soția acestuia, acad. Maria Duca, și (ce este important!) în chiar ziua imediat următoare celei de naștere. Să fie un accident, o coincidență? Sau o rea voință! Unul Dumnezeu știe!

În fine, aș dori ca toți cetățenii acestui stat, numit impropriu Republica Moldova (ca și *Republica Ploiești* de la Ion Luca Caragiale), să se pătrundă de un adevăr suprem: nimeni nu este vinovat de nimic până la pronunțarea sentinței de către instanța de judecată.

Așadar, se pare că opusurile denigratoare la adresa dlui acad. Gheorghe Duca sunt pe cale de a atinge culmea perfecțiunii în domeniul perfidiei, iar cel al dlui Ilie Donică nu se impune prin nimic original, decât prin reluarea unor acuzații false sau prin formularea unor semiadevăruri care prind mai lesne la cei neavizați..

Întrucât circumstanțele ne-au forțat să scriem aceste rânduri imediat după ziua de naștere a dnei acad. Maria Duca, totuși noi ne încumetăm chiar și în acest context impropriu să-I urăm sănătate, fericire și noi realizări în domeniul pe care îl practică cu multă excelență.

4.17. LICEUL PROMETEU – UN EXPERIMENT DEVENIT HABITUDINE MERITORIE

În august 1991, când a fost înființat Liceul Experimental de Creativitate și Inventică „Prometeu”, în contextual colapsului politic și economic al U.R.S.S., ideea întemeierii unui liceu privat li se părea multora o aventură. Dar timpul a intervenit cu corectivele de rigoare și, la 25 de ani de la constituirea liceului, probează justetea inițiativei lui Aurelian Silvestru, părintele spiritual și promotorul consecvent al ideii de liceu privat. Așadar, aventura sau, făcând uz de un termen la modă, proiectul – a devenit realitate și, ca urmare, prima instituție liceală de alternativă și-a justificat completamente existența în noul stat independent Republica Moldova, astfel încât actualmente instituția respectivă include un ciclu integral de studii: clase primare, gimnaziale și liceale, constituind o instituție organic inseparabilă –clusterul educațional Școala Primară „Prometeu-Junior” și Liceul „Prometeu-Prim”. Mai mult, Liceul „Prometeu-Prim” este cea mai cunoscută și mai prestigioasă instituție liceală din Republica Moldova, probă supremă în această ordine de idei servind faptul că discipolii Liceului sunt capabili să-și continue studiile la cele mai prestigioase universități din lume.

Se știe că liceul a fost înființat la inițiativa Asociației de Creație „TOCONO” („Totul Copiilor Noștri”), fondată de Aurelian Silvestru în scopul implicării tuturor forțelor constructive în reformarea școlii naționale. Suportul teoretic al înființării Liceului a fost „Concepția dezvoltării personalității elevului în condițiile învățământului de alternativă”, elaborată de Aurelian Silvestru. Îmi amintesc și acum cu cât entuziasm s-a antrenat în această acțiune patriotică românească o mulțime de cadre didactice și oameni de cultură, inclusiv profesori ieșeni. De altfel, în primii ani de existență a liceului, majoritatea cadrelor didactice (18 persoane) erau din România, activitatea acestora fiind reglementată de acordurile bilateral dintre Republica Moldova și România, iar manualele, inclusive materialele didactice, erau românești, ca treptat acestea să fie substituite de manuale elaborate și editate la Chișinău.

Este important să reținem că inițiatorul și animatorul principal al Liceului Prometeu a fost și rămâne pedagogul nativ, psihologul prin formație și har, scriitorul de talent, publicistul temerar, managerul inteligent, edificatorul Liceului, doctorul în psihologie, cavalerul *Ordinului Republicii* (Republica Moldova, 2009) și al *Ordinului Meritul cultural în grad de ofițer* (România, 2016), Aurelian Silvestru, personalitate celebră a mediului educativ, cultural, artistic și literar de la noi, cu o excelentă experiență didactică și științifico-didactică, coautorul „Daciadei”, primul manual de istorie națională pentru clasele primare, autorul mai multor opere literar-artistice, al unor culegeri și antologii de nuvele didactice, aforisme și parabole. Tot A. Silvestru este autorul Imnului Liceului. În viziunea

lui Aurelian Silvestru școala este în primul rând o instituție a calității, o instituție în care copilul primează și nu obiectul de studiu, adică o instituție, în care personalitatea copilului este descătușată și educată în termenii corespunzători, căci, afirmă el făcând referință la Victor Hugo, „a deschide o școală, înseamnă a închide o închisoare”.

După 25 de ani de existență a liceului, animatorul lui rămâne infatigabilul Aurelian Silvestru, care pe lângă ocupația sa privilegiată de pedagog, psiholog, scriitor, manager, și-a asumat-o și pe cea de compozitor și poet, probe incontestabile în această ordine de idei servind *Imnul Liceului Prometeu* și *Îndemn la Unire* (cuvintele și muzica aparținând aceluiași Aurelian Silvestru). De altfel, Aurelian Silvestru a scris cuvinte și muzică pentru mai multe cântece îndrăgite nu numai de elevii Liceului Prometeu, ci de toată lumea românească de la est de Prut, iar *Îndemn la Unire* a devenit, între timp, imn al Forului Democrat al Românilor din Republica Moldova, condus de poetul, prozatorul și publicistul Nicolae Dabija.

Am ferma convingere că o instituție de învățământ nu-și poate exercita funcțiile sale educative și instructive având în frunte un pedagog, psiholog și om de cultură ilustru, fără a dispune de un colectiv pedagogic constituit din cadre didactice calificate. Și la acest capitol Liceul Prometeu excelează, întrucât este constituit din circa 140 de cadre didactice, inclusiv 8 doctori în știință, 20 cu titlu de magistru, 23 cu grad didactic superior, 40 de cadre didactice cu gradul didactic I, 31 de cadre didactice cu gradul didactic II. O bună parte de profesori participă activ la elaborarea manualelor școlare: *Abecedarul* (Silvia Cotelea, Aurelia Ermicioi), manuale de limbă franceză (Zinaida Vârlan, Maria Scobioală), de limba engleză (Galina Chira, Margareta Dushciac, Maria Gâscă), de limbă și literatură română (Constantin Șchiopu, doctor habilitat în filologie), de matematică (Petru Efros, doctor în științe fizico-matematice), de educație moral-spirituală (A. Silvestru, D. Andrei, I. Scripnic) și de materiale didactice: curriculum la limba franceză (Silvia Vroniuc), ghiduri, teste, evaluări etc., unii profesori din Liceul Prometeu fiind deținători ai unor distincții de stat și grade onorifice (Maria Efros, Margareta Dushciac, Larisa Avdeev și Zinaida Vârlan).

Dictonul latin *mens sana in corpora sano* „minte sănătoasă în corp sănătos” este aplicat de profesorii liceului nu numai cu referire la educația cognitivă și fizică a elevilor, ci și cu referire la educația lor spirituală. În această ordine de idei o importanță determinantă îi revine religiei. Și la acest subiect Liceul Prometeu a fost primul în Republica Moldova care a introdus studierea opțională a religiei încă din 1991, insistându-se astfel asupra importanței valorilor spirituale în procesul de educație a elevilor. Mai mult decât atât, în noiembrie 2013, în cadrul liceului a fost edificată și sfințită Biserica „Sfânta Treime”, în care slujesc preoții Vlad Mihăilă, Vasile Petrov și Ioan Cosoi, doctor în teologie.

Elevii Liceului Prometeu organizează, desfășoară împreună cu profesorii și participă cu succes la diferite manifestații științifice naționale și internaționale (olimpiade de Matematică, de Fizică, de Chimie, de Informatică, de Biologie, de Economie, de Științe pentru Juniori, de

Limba engleză, de Limba franceză, de Limba și Literatura română, de Istorie, de Geografie, de Lectură, de Educație fizică etc.), seminare (de educația fizică, modul de viață sănătos, formarea competențelor de cercetare științifică la elevi, aplicarea metodelor interactive de predare/învățare/evaluare în studiul științelor naturii din învățământul preuniversitar, greșeli frecvente în limba română etc.), competiții sportive (ping-pong, volei, minifotbal, Cupa Mărțișorului, șah, baschet etc.), concursuri („Viitorii herodoți”, de fizică In memoriam Mihai Marinciuc, Ion Barbu – Dan Barbilian, de nuvele în limba franceză, cititorul model, de interpretare critică, de matematică, de Eseuri, de artă plastică, de dans sportiv etc.), excursii (la Cernăuți), sărbători naționale și internaționale (Întâi Decembrie, Ziua Internațională de protecție a stratului de ozon, ziua culturii naționale etc.), <http://prometeu-prim.md/?p=11435> întâlniri cu scriitorii (Nicolae Dabija, Iulian Filip, Efim Tarlapan, Igor Guzun, Ianoș Turcanu, Mihai Cimpoi etc.), comemorări (in memoriam – Ion și Doina Aldea-Teodorovici), lansări de carte (Grigore Vieru, Olguța Creangă-Caia, Serghei Nilus, Constantin Bostan, Aurelian Silvestru, Mircea Cărtărescu, Fiodor Dostoievski, Iurie Colesnic, Alexandru Paleologu, Gellu Naum, Nicolae Filimon, Vladimir Beșleagă etc.) etc.

Sunt deosebit de concludente rezultatele obținute de elevii liceului la Olimpiadele școlare. Astfel, în 2013-2014, 382 de elevi au obținut mențiuni speciale, dintre care 164 la nivel de sector, 105 la nivel municipal, 31 la nivel republican, 81 la nivel internațional. Fiecare al treilea elev din această școală este premiant la concursuri naționale și internaționale. În școală, alături de semenii lor, învață campioni europeni la șah și dansuri sportive, deși șahul este disciplină opțională în această instituție. În 2014, reușita la examenele de bacalaureat a fost de 100%, media general fiind de 8,43. La începutul anului de studii 2016, la liceu învățau 1361 de elevi, repartizați în 55 de clase, inclusiv 25 primare, 24 gimnaziale, 6 liceale. Este unul dintre puținele licee din Republica Moldova unde sunt șase clase de-a întâia!

În cei 25 de ani de existență, liceul a avut drept obiectiv principal să dezvolte personalitatea copilului, capacitățile și aptitudinile sale, să instruiască elevul în așa fel încât acesta să-și asume responsabilitățile vieții într-o societate liberă și să cultive simțul necesității de a munci pentru binele propriu și al societății.

Am scris cu multă satisfacție aceste rânduri din două motive: 1. Nutresc o simpatie specială pentru harul de pedagog, psiholog și scriitor și, mai ales, pentru omenia excepțională a dlui Aurelian Silvestru și a dnei Larisa Silvestru și 2. Beneficiez de serviciile acordate de Liceul Prometeu nepotului meu – Adrian, elev în clasa a VII-a.

În fine, am convingerea că Liceul Prometeu va rămâne în continuare tot atât de prestigios, iar absolvenții lui vor purta în lumea întreagă grandoarea și Gloria neamului românesc, obiectiv realizabil dacă fiecare absolvent se va conduce de *Îndemnul la Unire*, cântec de rară simțire și trăire românească și de profundă conduită umană.

V. OPINII PERSONALE

5.1. ANDREI LUPAN ȘI POEZIA LUI – AȘA CUM A FOST

Recitind poezia lui Andrei Lupan, prima impresie care se impune asupra autorului ei este că acesta „a eșuat ca poet”. Dacă poezia de până la 1940 (*Biografie, Zodia cârțiței, Înlănțuiri, Rugă de măscărici, Fata nopții, Onichi, Secetă, Țară, Colind, Luminișul tăcerii, Arșiță* etc.) este dominată de prezentarea, în termeni mai puțin poetici, a situației deplorante a omului sărman, a omului fără nume și necunoscut de nimeni: *E jale-n Basarabia de mijloc, / foame-n Basarabia de sud, / parcă-i o țară stearpă și deșartă. / Priviți aici, iată Basarabia pe hartă (Arșiță)*, această poezie având uneori chiar accente și incantații bacoviene ca în *În neguri* sau în *Mască: e ceață în lume și-i seară, / iubită, uitarea pânđește la geam* sau *barbiene* (a se vedea poezia *Noi și parcănenii*), inclusiv S.U.A. vitatea poetică a dragostei exprimată cu ajutorul unor forme verbale căutate în poezia *Amintirea: Iar tu de-acum vei fi rămas plecată / cu umbrele ce nu se mai arată*, regretele trecerii timpului din *Primară: Tăcerea fără margine acum, înstrăinate, de prin toamne stranii, îmi adună primăverile și anii*, îndemnul la luptă „*spre-un veac arid* (fiți atent: **arid!!!**, așa cum a fost comunismul de odinioară), / *lucid, prevestitor / de pace*, revolta lui nimicitoare din *Peste zăgazuri: Ridică piatra veacului tău, frate, / să strig că ești cum te cuprinde gândul, / când umblă pânditor în noapte, / hain pornit să-ți cucerească rândul*. În poezia din timpul celui de-al doilea război mondial (*În codrii Orheiului, Strajă, Trec ucigașii, Intrare în baladă, Izvorul copilăriei, Întoarcerea acasă*), Andrei Lupan nu face decât să exemplifice prin modele concrete afirmația lui Eugen Lovinescu că poezia patriotică face parte din „arsenalul ministerului de război” al Uniunii Sovietice. Poezia belicoasă a lui A. Lupan nu se distinge decât prin identificarea unei rime (*România – pântecăria*) care este suficientă pentru a-l exclude din categoria, fie și minoră, a poezilor români. Ulterior, Andrei Lupan, așterne pe hârtie imaginile „șchiopătânde” ale vieții noi în renumita piesă ideologică și inestetică „Lumina” și în multe intenții de poezii practic irealizate: *Toamnă nouă, La coasă, Hat în hat și față-n față, La țelină un tânăr scriitor*, în care aduce laude muncii în kolhoz, de parcă această muncă este cu mult mai ușoară, chiar o fericire dacă e realizată pentru kolhoz, sau descrie dragostea idilică, rustică, în tonalitățile poeziei „clasice” a lui Costache Conachi: *Du-te, vântule, și zboară / pân-la casa Mărioarei, / cheam-o-n prag și-o probozește / și-o întrebă ce gândește (În livadă)*, în fine, în tonalități cvasiironice și naive ale unei poezii de diletant cras din *Pentru cea din urmă oară: M-a-ntrebat Ion aseară / cum socot și ce gândesc, / pentru cea din urmă oară – / îl iubesc ori nu-*

iubesc? / Dar eu n-am putut deodată / să-i răspund cu da sau ba, / că era așa de caldă / vorba lui când întreba!

Nu mai vorbim decât cu intenția de constatare despre invențiile, calcurile lexicale și traducerile ad literam din rusă: *Întotdeauna tu ești mai departe – / mă strigi / pe trasa nesfârșită înainte; / nu mă aștepți, / dar inima se trage să te cate, / să ardă în lumina ta fierbinte (Poezia).*

În fine, putem conchide că chiar dacă Andrei Lupan și-a făcut *Mea culpa* afirmând: *Nu mă căiesc de muza mea, / de-ncetineala ei zgârcită, / c-a șchiopătat poate cândva / pe-un drum mai greu când am pornit-o. / Eu nu de asta mă încrunt, / chiar dacă scrie la gazetă, / în tonul bine cunoscut, / că-i prea neproductiv poetul*, el nu a regretat că a făcut ideologie poetică și nu a încercat să se dedice poeziei, ci a continuat să producă șabloane realist-socialiste, așa cum a jurat devenind servul Kominternului și unicul român kominternist rămas cu destinație specială în Basarabia ocupată de sovietici.

5.2. ION DUMBRĂVEANU. *STUDIUL DE DERIVATOLOGIE ROMANICĂ ȘI GENERALĂ*. – Chișinău, 2008, 250 p.

Profesorul universitar Ion Dumbrăveanu este un nume bine cunoscut în romanistica modernă, studiile sale teoretice având un ecou de mare amploare în lingvistică. Merită să reținem că Domnia Sa este, în prezent, cap de școală în romanistica universitară de la noi, fiind un fidel și talentat continuator al domeniului de cercetare inițiat de regretatul profesor Grigore Cincilei – derivatologia. Tot în această ordine de idei, este necesar să amintim că profesorul Ion Dumbrăveanu este autorul a peste 200 de studii legate de cele mai variate probleme ale limbilor romanice, inclusiv a 4 monografii de o reală valoare teoretică și practică și coautorul a două dicționare: unul spaniol – român și român – spaniol și altul multilingv de proverbe. În fine, dumnealui ne oferă un studiu de sinteză dedicat derivatologiei romanice și generale, fapt care l-a determinat pe autor să escaladeze limitele studierii derivatologiei în cadrul romanisticii și s-o examineze din perspectivă general lingvistică.

Așadar, cercetarea monografică a dlui Ion Dumbrăveanu *Studiu de derivatologie romanică și generală* debutează cu o amplă *Introducere*, în care autorul expune problematica cercetării realizate și punctează, în cunoștință de cauză, istoricul cercetării derivatologiei romanice și generale, în mod special insistând asupra studiilor elaborate de lingviștii din Republica Moldova și România.

Partea I a investigației *Problematika și conceptele fundamentale ale derivatologiei moderne* este consacrată eminentelor probleme teoretice ale formării cuvintelor în lingvistica contemporană. În primul rând, autorul, pornind de la ideea că formarea cuvintelor are tangențe intime cu lexicologia, morfologia și sintaxa, demonstrează, cu lux de probe irefutabile, că derivatologia nu constituie un nivel distinct al lingvisticii, tot așa cum formarea cuvintelor nu formează un sistem distinct în raport cu

celelalte realități ontice ale limbii, ci este un compartiment al lingvisticii cu caracter de internivel. Dat fiind faptul că formarea cuvintelor se prezintă în mod simultan ca un rezultat al evoluției limbii și ca un proces de dezvoltare a acesteia și, ca urmare, este dificil a identifica o delimitare categorică între aspectul sincron și cel diacronic al formării cuvintelor, autorul ajunge la concluzia că „numai o concepție dinamică a sincroniei poate să contribuie la o descriere și interpretare adecvată a proceselor și fenomenelor derivaționale care au loc în realitatea glotică, precum și la scoaterea în evidență a tendințelor și legităților de dezvoltare a sistemelor derivaționale ale limbilor cercetate” (p. 29).

În capitolul *Noțiunile de bază ale derivatologiei*, profesorul Ion Dumbrăveanu, beneficiind de studiile de derivatologie existente, propune un sistem terminologic și conceptual logic și bine argumentat. Este vorba de noțiuni ca *derivativitate*, *bază (temă) derivativă*, *cuvânt derivat* sau *bază derivată*, *bază derivativă cultă* sau *livrescă* și *bază derivativă tradițională*, *afix derivațional* și *afix gramatical*, *sens derivațional* și *sens gramatical*, *afixoid* (inclusiv *prefixoid* și *suffixoid*), *radixoid* etc. Tot în acest context urmează să apreciem pozitiv dexteritatea cu care autorul face distincțiile de rigoare între cele două procese derivatologice distincte: *compunerea* și *afixarea*. Totodată, sunt demne de toată atenția raționamentele autorului despre polisemia și omonimia formașilor afixali. Deși omonimia derivațională, în raport cu cea lexicală, nu s-a bucurat de o atenție deosebită din partea cercetătorilor, autorul pledează pentru o delimitare strictă a omonimiei derivaționale de cea lexicală și gramaticală, pe de o parte, și a omonimiei și polisemiei formașilor afixali, pe de altă parte. Tocmai această distincție i-a permis autorului acestui valoros studiu să ajungă la concluzia că „coincidența structurilor derivaționale a derivatelor cu formași identici este un indiciu al polisemiei formașilor și, dimpotrivă, deosebirea structurilor derivaționale e un indiciu de omonimiei afixelor” (p. 59).

Examinând sub aspect cantitativ inventarul de afixe, inclusiv derivatele cu afixele respective, autorul formulează concluzia cu privire la caracterul deschis al inventarului de afixe (fără a mai aminti aici de cuvinte derivate), iar acest inventar de afixe se extinde în urma trunchierii unor unități lexicale, având drept corolar morfemizarea și trecerea lor în categoria afixoidelor, și în urma omonimizării unor formași afixali tradiționali și afixoidali. În acest context este de o incontestabilă importanță numărul mare de exemple aduse de autor în scopul argumentării acestui postulat teoretic (p. 65-67), exemplele fiind preluate din toate limbile romanice existente.

Aducând în discuție conceptele *tip* și *model derivațional*, interpretate în calitate de unități gnostice de clasificare și descriere a fenomenelor și sistemelor derivaționale, prof. Ion Dumbrăveanu constată că distincția dintre *tip* și *model derivațional* nu este atât de natură conceptuală, cât mai ales de natură terminologică. Din aceste considerente, autorul se pronunță pentru termenul *model derivațional*, acesta având o frecvență preponderentă

în studiile de lingvistică și servind, în mare măsură, la descrierea și interpretarea uniformă și formalizată a proceselor derivaționale.

Sunt, de asemenea, de o reală valoare teoretică și practică aserțiunile autorului cu privire la *productivitatea derivațională*, identificându-se astfel patru grade de productivitate a modelelor și afixelor derivaționale – înaltă, medie, submedie și joasă sau egală cu zero, și cu privire la *relativitatea noțiunilor de cuvinte potențiale și ocazionale*, întrucât unitățile potențiale pot fi formate în orice moment cu facilitate și tot atât de ușor pot pătrunde în sistemul lexical al limbii, în timp ce ocazionalismele, în majoritatea cazurilor, rămân în afara sistemului lexical.

Partea II *Procese și tendințe derivaționale în sistemul nominal afixal panromanice* ia în discuție, mai ales, mai multe probleme de natură aplicativă, acestea fiind însoțite, de câte ori o cere contextul, de anumite considerații teoretice care vin să fundamenteze o afirmație, o constatare sau un fenomen concret. În primul rând, sunt examinate modelele și corelațiile sufixale din limbile romanice și se ajunge la concluzia că „în absoluta majoritate a limbilor romanice cercetate, sufixarea constituie cel mai reprezentativ procedeu onomasiologic al denominației lexicale” (p. 89), afirmația în cauză fiind fundamentată pe analiza parametrilor cantitativi ai sufixării romanice. În continuare, autorul demonstrează lipsa de motivare a unor deducții conform cărora derivarea sufixală ar avea, mai ales în franceză, un caracter neproductiv, insuficient, întrucât în acest caz nu este vorba de o „insuficiență” sau „deficiență” derivațională a limbii franceze, ci despre o anumită „descreștere” a sufixării pe baze derivative tradiționale, legate de „erodarea” structurii morfemice a afixelor tradiționale (p. 89-90). Este elocventă constatarea autorului că în absoluta majoritate a limbilor romanice cercetate derivatele sufixale sunt formate după aceste trei macroscheme: $N \rightarrow N$, $V \rightarrow N$ și $Adj. \rightarrow N$, constituind 99,68 % din numărul total al formațiilor nominale sufixale investigate (p. 92). Este de invidiat tenacitatea și competența autorului în cazul analizei derivatelor sufixale postsubstantivale, insistând în mod special asupra faptului că bazele derivative substantivale se caracterizează printr-o înaltă combinabilitate derivațională.

Examinând caracteristicile derivaționale, semantice și gramaticale ale unităților lexicale formate cu ajutorul sufixului *-ist*, inclusiv cele ale sufixului în cauză, profesorul Ion Dumbrăveanu, argumentându-și aserțiunea pe analiza minuțioasă a caracteristicilor semantice și morfologice ale derivatelor și ale afixelor respectiv, constată, împreună cu alți cercetători, că formațiile cu sufixul dat sunt, pe de o parte, substantive, iar pe de alta – adjective și că inițial derivatele cu sufixul *-ist* au un caracter substantival. Tocmai în baza acestor constatări, autorul consideră că, în acest caz, „e rațional să se vorbească despre o omonimie lexicală a derivatelor cu formantul dat, adică despre omonimizarea derivatelor ce conțin acest sufix, și nu despre omonimizarea formantului” (p. 98).

Multă competență și cunoaștere fină a limbilor romanice și a problematicii lingvistice probează autorul și în cazul analizei modelelor

sufixale postverbale, postadjectivale și a modelelor derivaționale *nomina agentis* feminine.

Întrucât după sufixare, prefixarea este unul din cele mai productive procedee de formare a cuvintelor în limbile romanice actuale, Capitolul II din Partea II este consacrat anume acestui procedeu derivațional, procedeu care, în raport cu sufixarea, este studiat insuficient în literatura de specialitate. Dat fiind că se constată o confuzie aproape generalizată între procesul de derivare a unităților lexicale și de compunere a acestora, autorul definește afixoidul drept „un element de compunere savantă, capabil să se îmbine cu baze derivative autonome și să funcționeze în calitate de morfem (temem) prefixal sau sufixal” (p. 160). În baza acestei definiții, autorul propune că atunci, când „în cadrul unui sistem se îmbină două elemente culte de origine greacă sau latină, aplicarea termenilor și noțiunilor de „prefixoid” sau „sufixoid” este lipsită de sens, deoarece, ... în asemenea cazuri nu este vorba de o derivare în sensul strict al cuvântului, ci de o compunere savantă” (p. 160). Tot în acest context este cazul să amintim delimitarea conceptuală a autorului când propune ca în locul termenului *motivare* a derivatelor prefixale să fie utilizat termenul **compatibilitate derivațională** și, respectiv, cel de **compatibilitate specifică și largită**.

Autorul denotă o acribie colosală în situația în care determină numărul formanților prefixali și productivitatea acestora în limbile romanice, rezultatele investigațiilor fiind ilustrate în tabele speciale, care, de altfel, abundă și în cazul analizei tuturor celorlalte procedee derivaționale. Sunt apreciable opiniile autorului în privința analizei compatibilității și expansiunii derivatelor cu prefixoide savante **aero-**, **auto¹-** și **auto²-**, **bio-**, **cine-**, **electro-**, **extra-**, **hyper-**, **infra-**, **macro-**, **maxi-**, **micro-**, **mini-**, **moto-**, **multi-**, **neo-**, **photo-**, **pseudo-**, **radio-**, **semi-**, **sub-**, **super-**, **supra-**, **tele-**, **ultra-**, **video-** etc., inclusiv cele referitoare la productivitatea derivațională a prefixelor tradiționale și livrești (**anti-**, **co-**, **contra-**, **des-**, **ex-**, **in-**, **inter-**, **no-**, **pre-**, **pro-**, **re-**, **sobre-**, **sub-**) în limbile romanice moderne.

Studiul dlui prof. Ion Dumbrăveanu, deși este redactat într-un limbaj științific elevat, are totuși unele inadvertențe de exprimare, care, în opinia noastră, au fost comise mai curând din neatenție, decât din neștiință. Pentru a nu stăru prea mult asupra acestor erori le enumerăm mai jos clasificându-le în a) tautologii – „datorită înrudirii genetice, multe limbi (inclusiv și cele romanice)...” (p. 20); b) expresii sau îmbinări nespecifice limbii române – *a face o concluzie* (p. 59, 99, 130, 160, 167) în loc de *a trage o concluzie* (eroare explicabilă nu numai de influența limbii ruse, dar și a celei italiene), „în dependență de” (p. 169) în loc de „în funcție de”; c) acord incorect „Cu alte cuvinte, indicii cantitativi al sufixării trebuie să fie stabiliți pe fundalul general al afixării romanice” (p. 88) în loc de *ai*; „Analiza formanților ce conțin afixoide de origine greacă *mărturisesc* despre o viabilitate și productivitate virtuală a modelelor derivaționale corelative” (p. 109) în loc de **mărturisește** și d) chiar o creație ocazională (?) – cuvânt inexistent: *prefixațare* (p. 156) în loc de *prefixare*.

Punând la baza studiului său bogată și variată tradiție a romanisticii, autorul face distincțiile de rigoare între straturile lexicale existente în limbile romanice: *lexicul popular*, moștenit direct din latină ori format cu mijloacele interne ale limbii sau împrumutat din alte limbi și *lexicul savant, cult* sau *livresc*, pătruns în limbile romanice începând cu epoca Renașterii. Suntem de părerea că opoziția *lexic popular – lexic savant, livresc urmează* să substituie opoziția **lexic popular – lexic neologic**, care este utilizată și interpretată impropriu în lingvistica română.

În fine, țin să avertizez cititorul că observațiile de redactare semnalate mai sus nu diminuează în nici un fel valoarea teoretică și practică a studiului, care (avem toată certitudinea) va fi de un real folos pentru studiile ulterioare de derivatologie, servind totodată în calitate de vademecum indispensabil pentru studenți și masteranzi.

5.3. AURELIAN DĂNILĂ MARIA CEBOTARI. STEA RĂTĂCITOARE. Chișinău: Prut Internațional, 2015, 328 p.

Profesorul Aurelian Dănilă este o personalitate polivalentă a vieții spirituale și de stat care dispune de un impunător palmares atât în ierarhia activității profesionale, inclusiv diplomatice – redactor-șef la Teleradio-Moldova, director al Teatrului Național de Operă și Balet „Maria Bieșu” din Chișinău, viceministru al culturii, consilier al Ambasadei U.R.S.S. la Iași, ambasador al Republicii Moldova la București, Viena, Berlin, Copenhaga, Stockholm, prim-viceministru de externe al Republicii Moldova, rector al Academiei de Muzică, Teatru și Arte Plastice, director al Institutului Patrimoniului Cultural al A.Ș.M., academician-coordonator al Secției umanistice și arte a A.Ș.M., președinte al Uniunii Teatrale din Moldova, președinte al Uniunii Muzicienilor din Moldova, membru al Uniunii Scriitorilor din Moldova, Laureat al Premiului Național, Maestru în Arte, cât și în domeniul activității științifice, evidențiindu-se aici prin elaborarea unor studii monografice de mare prestigiu și de mare rezonanță spirituală și socială – *Maria Cebotari în amintiri, cronici și imagini*. Chișinău: Editura Baștina, 1999; *În dialog cu dirijorul Alexandru Samoilă*. Chișinău, 2001; *Lilia Amarfii – prințesa operetei*. București, Editura Enciclopedică, 2002; *Opera din Chișinău*. Chișinău: Prut Internațional, 2005; *Valentina Savițcaia*. Chișinău: Editura Cartea Moldovei, 2007; *Opera moldovenească. Interpreți, roluri, spectacole*. Chișinău: Institutul de Studii Enciclopedice, 2013; *Mihail Muntean, o viață dedicată operei*. Chișinău: Prut Internațional, 2014; *Răscrucea întâmplărilor predestinate*. Chișinău: Editura Prut Internațional, 2008 etc.

Recent, prof. Aurelian Dănilă a elaborat și publicat la editura Prut Internațional din Chișinău, un nou studiu de mare anvergură teoretică și practică, *Maria Cebotari. Stea rătăcitoare* (ediție bilingvă; română-rusă). Cartea este prefătată de compozitorul și prof. universitar Constantin

Rusnac, care constată că „talentul Mariei Cebotari a izbucnit ca un vulcan la începutul anilor '30 ai secolului trecut, înscriind o pagină de aur în istoria artei vocale mondiale” (p. 11), iar lucrarea profesorului universitar Aurelian Dănilă este calificată drept „o lucrare de importanță majoră pentru istoria culturii noastre, pentru istoria culturii interpretative europene”, „un omagiu adus predecesorilor care au purtat faima talentatului nostru popor pe toate meridianele globului” (p. 12). În același timp, dramaturgul Operei din Berlin Manfred Hädler informează cititorul de azi că „Maria Cebotari fascina nu numai grație frumuseții sale renumite, dar și prin farmecul vocii, prin puterea de expresie excepțională a personalității ei” (p. 13).

Capitolul I *Expunere de la persoana întâi* reprezintă o narațiune a autorului despre calea parcursă pentru a ajunge să cunoască activitate de creație a Mariei Cebotari, relatarea și constatările fiind secundate de amintiri agreabile și episoade amuzante din viața autorului și din cea a protagonistei – Maria Cebotari: angajarea la Teleradio Moldova, cunoașterea primelor informații despre Maria Cebotari, extinderea acestor informații prin contact direct cu personalități care au cunoscut-o sau i-au studiat arta interpretativă, identificarea talentului ei irepetabil și a calităților vocale inegalabile ale vocii ei etc. Sunt de o reală importanță istorică și cognitivă relatările lui Vsevolod Timohin, Karl Böhm, Gleb Ceaicovski, Ion Mânăscurtă.

Cunoscător marcant al artei vocale de operă și al operei europene în genere, prof. Aurelian Dănilă analizează detaliat timbrul de soprană al Mariei Cebotari, care capătă variate și nuanțate rezonanțe în funcție de caracterul eroinei scenice, prezentând, în paralel cu activitatea artistică, unele momente inedite sau mai puțin cunoscute din viața cântăreței noastre. Informația privind viața și activitatea sopranei autorul a obținut-o ca urmare a unei munci asidue și de durată în arhivele și bibliotecile din Republica Moldova, România, Austria, Germania, Rusia și Ucraina. Totodată, impresionează perseverența, aviditatea cunoașterii, consecvența căutării care îl caracterizează pe dl prof. Aurelian Dănilă, acesta reușind să studieze nu numai în arhive și biblioteci, dar și să cunoască, după îndelungate cercetări, personalitățile care au activat împreună cu Maria Cebotari, au cunoscut-o, au apreciat-o sau au scris despre ea, cea mai mare victorie a autorului fiind comunicarea cu feciorii Mariei Cebotari – Peter și Fritz Curzon (Diessl-Cebotari).

Capitolul II *Chișinăul* debutează cu un crochiu al lui Iulian Filip *Ce înseamnă pentru noi Maria Cebotari?*, în care talentul Mariei Cebotari e definit drept „purtarea darurilor divine date nouă ca o binecuvântare, ca o semnătură divină, iar miracolul germinator „în micii zei” (zisa lui Blaga), s-a realizat grație oamenilor auzitori, întâmplați în drumul și în raza purtătoarei de daruri, Maria” (p. 55). Autorul descrie într-un mod antrenant, chiar poetic, Chișinăul de altădată, în care s-a născut, a copilărit și s-a format ilustra noastră artistă, Maria Cebotari. Fără a pretinde că ar elabora o biografie științifică a Mariei Cebotari, profesorul Aurelian Dănilă reușește să schițeze un impresionant și expresiv anturaj de familie, social și cultural în care a crescut și s-a maturizat Maria Cebotari. Un interes deosebit prezintă

interviul acordat de Maria Cebotari scriitorului Alexandru Robot și publicat în *Gazeta Basarabiei* din 6 iunie 1938, acesta fiind preluat integral în cartea dlui Aurelian Dănilă, întrucât conține valoroase informații și confesiuni inedite notate de poetul Alexandru Robot. Este remarcabil faptul că tinerețea din Chișinău a Mariei Cebotari coincide cu întemeierea Conservatorului Unirea, a Tetrului Național și a Teatrului de Operă din Chișinău, cu spectacolele unor somități de talie europeană, inclusiv concertele marelui George Enescu.

Capitolul III *Berlin – Dresda – Berlin* este precedat de confesiunile lui Klaus Thiel, muzicolog de la Radio Berlin, care susține că „Maria Cebotari, acest nume de răsunet în lumea muzicii, invocă accentuat frumoase amintiri, soprana moldoveancă, alături de Maria Callas, situându-se printre interpreții neobișnuiți ai secolului trecut” (p. 65) și de aprecierile lui Jorg Stüdemann, primar pentru cultură, tineret și sport din Dresda, care o califică pe Maria Cebotari drept „fulminantă cântăreață” (p. 66), descrie în mod consecvent cariera concertistică și filmografică a Mariei Cebotari în periplul ei internațional: Dresda, Berlin, Viena, Paris, America și unele episoade mai amuzante din biografia cântăreței.

Capitolul IV *București, Salzburg, alte turnee...* readuce în actualitate primele succese scenice ale Mariei Cebotari și febrilitatea, tensiunea și neastâmpărul provocat de turneele de început de carieră. Autorul își susține afirmațiile și concluziile cu multiple materiale de arhivă și din presa vremii, denotând un travaliu minuțios, riguros și tenace în depozitele arhivistice. O filă aparte reprezintă turneele de la București din 1940 și 1942, aici Maria Cebotari fiind sincer și îndelung ovaționată la fiecare apariție în scenă.

Capitolul V *Viena, cântec de lebedă* este inaugurat de considerațiile profesorului Hubert Deutsch (conducătorul Biroului oamenilor de artă din Viena, director adjunct al Operei vieneze în perioada 1962-1995) despre Maria Cebotari pe care o declară drept „una dintre cele mai remarcabile soprane ale secolului XX” (p. 103). Aici sunt prezentate succesiv evoluția Mariei Cebotari pe scenele din Viena, Milano, Roma, Berna, Rostock, Hamburg, Köln, Essen, Aachen, Bremen, Zürich, Weisbaden etc. și ultimele zile de existență terestră a Mariei Cebotari.

Capitolul VI *Prin furt s-a întors acasă...* descrie viața din Chișinău a Mariei Cebotari după moarte, prezentată prin vizita la Chișinău în septembrie 1998 a feciorului ei Fritz Curzon, prin care „s-a întors acasă”, „peste 70 de ani”.

În fine, ținem să amintim aici ilustrațiile excelente care însoțesc textul cărții, multe dintre care sunt inedite, altele demult uitate, dar toate fiind de o valoare inestimabilă și servind drept un suport documentar suplimentar pentru descifrarea biografiei și activității artistice a Mariei Cebotari.

În general, cartea excelează prin corectitudinea limbajului, utilizarea dozată și judicioasă a termenilor de specialitate, atractivitatea poetică, scurgerea lentă și seducătoare a narațiunii, coerența expunerii,

sobrietatea stilului științific alternând, în mod pertinent, cu poeticitatea stilului beletristic, fără a face abuz de tropi și figuri de stil ineficace. Stilul destins, pe alocuri de o oralitate perfectă, diversitatea și splendoarea lexicală, profunzimea raționamentelor, vastitatea și larghețea ideilor avansate, prezentarea sobră și analiza competentă a faptelor conferă cărții prestigiu științific, valoare teoretică și practică, reputație enormă și considerație publică binemeritată.

Așadar, Cartea lui Aurelian Dănilă, *Maria Cebotari. Stea rătăcitoare* (Chișinău: Prut Internațional, 2015) certifică cu lux de probe irefutabile că Basarabia noastră eclatează pe firmamentul universului nu numai prin afaceri interlope, tranzacții frauduloase, escrocherii de miliarde, tripotaj politic de varii culori – comunist, socialist, moldovenist, democrat, social-democrat etc., ci și prin personalitățile noastre spirituale (artiști, scriitori, pictori, vocaliști, instrumentiști, savanți etc.) care le eclipsează pe toate cele de reputație reprobabilă și chiar condamnată, Maria Cebotari fiind în acest context un exemplu concludent.

Drept corolar al celor relatate anterior cred că ar servi următoarea concluzie: cartea lui Aurelian Dănilă, *Maria Cebotari. Stea rătăcitoare* este o apariție editorială rarisimă și o carte de zile mari!

5.4. REPUBLICA MOLDOVA. DICȚIONAR ENCICLOPEDIC – CARTEA NOASTRĂ DE VIZITĂ

0. Filosoful și iluministul francez **François Marie Arouet Voltaire** (21.XI.1694, Paris – 30.V.1778, Paris), care s-a manifestat și ca un mare poet, prozator, dramaturg, satiric, istoric și publicist, avea convingerea că „enciclopedia este un monument al progresului spiritului uman” și tocmai din acest motiv suntem în drept să afirmăm că enciclopedia unui stat constituie un însemn indispensabil al patrimoniului său cultural, întrucât statul, pe lângă însemnele sale (sigiliu, drapel, imn, stemă, distincții, monedă, etc.), pentru existența sa, de o importanță decisivă sunt încă câteva componente definitorii, care înglobează toate aspectele patrimoniului cultural al unui popor, constituit din ansamblul valorilor materiale și spirituale, așa încât acesta din urmă cuprinde toată cultura materială și spirituală a populației majoritare, limba ei ca element distinctiv, literatura și arta ei, ansamblul preceptelor cutumiare și tradițiile milenare ale majorității naționale. De altfel, cultura a fost multe secole de-a rândul singura care a încercat să realizeze o unitate între toate provinciile românești. Manifestarea plenară a culturii ca element de consolidare a unității naționale este însă determinată de mai mulți factori și în primul rând de cel extern: fiind supuși mai multor stăpâniri străine, românii erau nevoiți să își susțină activitatea culturală în funcție de condițiile oferite de acestea. Evident, elementul principal al culturii unui popor este limba lui. Pentru români, limba are o importanță decisivă în procesul de constituire a unității naționale, întrucât „suntem poate singurul popor din Europa, în

afară de micile țări sau popoare, al cărei sentiment național este exclusiv întemeiat pe faptul că vorbim aceeași limbă „de la Nistru până la Tisa”. Lucru care nu se întâmplă în alte țări unde sentimentul național s-a clădit de veacuri, încetul cu încetul, în jurul unei istorii comune. La noi, cimentul este limba”, susține istoricul Neagu Djuvara.

0.1. Evident, existența propriei enciclopedii este o probă concludentă a nivelului de cultură a poporului respectiv și un indiciu edificator al nivelului lui științific. Din aceste considerente elaborarea enciclopediilor necesită un ansamblu de acțiuni organizatorice și preparative științifice. În procesul de elaborare a enciclopediilor pot fi identificate mai multe aspecte științifice mai puțin studiate, controversate sau ideologizate în trecut care ar putea compromite adevărul științific și discredita știința în genere. Drept urmare, cercetarea enciclopedică nu reprezintă numai un ansamblu de rezultate obținute în cele mai variate domenii ale vieții politice, economice, spirituale, ci poate servi drept un mobil solid pentru inițierea unor noi direcții de abordare științifică, iar subiectele controversate ar putea oferi nu numai un prilej fericit pentru o cercetare multilaterală din perspectiva științifică modernă, ci poate genera și apariția unor noi idei, viziuni, paradigme, subiecte științifice ce ar putea contribui în mod substanțial la dezvoltarea științei în ansamblu.

Indiscutabil, calitatea cunoștințelor asimilate depinde de lucrările de referință, adică de sursele de informare (cu o infrastructură consolidată) și de resursele umane care recepționează, acumulează, analizează și stochează informațiile. Apariția inovațiilor în domeniul tehnologiilor informaționale nu garantează neapărat și calitatea informațiilor enciclopedice. Astfel, nici Internetul, cea mai mare realizare în domeniul informațional din ultimii ani, în sine nu poate suplini totalmente enciclopediile, deoarece îi lipsește elementul esențial: selectarea, verificarea, ordonarea, sistematizarea informațiilor, din care cauză informația, înainte de a fi postată pe Internet, se cere să fie triată, controlată, structurată și sistematizată de persoane competente în baza unor criterii științifice verificate în practica enciclopedică. Prin urmare, valoarea științifică și obiectivitatea producției enciclopedice pot fi garantate doar într-un cadru instituțional cu un personal științific înalt calificat.

0.2. Așa cum confirmă surse notabile, enciclopedia constituie o operă de referință care reunește, în mod sistematic și conform unor metode și principii conceptuale fundamentale, informații din toate domeniile cunoașterii sau numai dintr-un domeniu al cunoașterii. Enciclopedia este o lucrare autonomă, materialul este dispus, de regulă, în ordine alfabetică, iar explicațiile sunt mai detaliate decât cele oferite de dicționar. Chiar dacă sunt redactate, în general, sub forma mai multor articole separate, enciclopediile diferă mult între ele, în privința structurii și conținutului, identificându-se enciclopedii **universale**, cuprinzând informații generale, sau **naționale**, conținând referiri exclusiv la cultura și civilizația unei țări sau ale unui popor. Se știe că prototipul acceptat de toată lumea al enciclopediilor este *Cyclopædia* (1728) lui Ephraim Chamber, iar prima enciclopedie modernă este *Encyclopédie*, elaborată în Franța (1751-1765),

iar cea mai mare enciclopedie generală în limba engleză este *Encyclopædia Britannica*. Misiunea intelectuală și instructivă a enciclopediilor constă în formarea și afirmarea unui om și a unei colectivități complexe, multilaterale și polyvalente. Tocmai din aceste considerente enciclopediile domină, în epocile modernă și contemporană, universul cărților, iar în prezent își aduc aportul său inegalabil în această sferă informațională a Internetului, din care cauză avem toată justificarea să conchidem că orice cultură națională nu corespunde exigențelor actuale ale modalităților moderne de conservare și de transmitere a informației, dacă nu dispune, cel puțin, de o enciclopedie națională, întrucât chiar cultura, „veritabil tezaur al cunoștințelor acumulate de-a lungul timpului și despre toate locurile” (Gheorghe Buzatu), ar fi insignifiantă, primitivă și chiar inexistentă.

1. În baza celor menționate anterior, considerăm că dicționarul enciclopedic *Republica Moldova* constituie piatra de temelie a unei eventuale enciclopedii asupra căreia se muncește cu asiduitate. Cu alte cuvinte, volumul enciclopedic *Republica Moldova*, elaborat de Biblioteca Științifică Centrală „A. Lupan” (Institut) a A.Ș.M., este o ediție revăzută consacrată aniversării a 25-a de la proclamarea independenței Republicii Moldova. Este vorba de un dicționar enciclopedic cu caracter strict național, impunându-se prin multitudinea, complexitatea și varietatea informației referitoare la Republica Moldova, informație care fie că lipsește din operele similare elaborate în alte state, inclusiv în România, fie că este insuficientă, denaturată sau depășită.

În primul rând, este necesar să specificăm importanța și reprezentativitatea Colegiului științifico-redacțional, constituit din savanți de mare rezonanță națională și internațională: acad. Gheorghe Duca (redactor-șef), acad. Teodor Furdui (redactor-șef adjunct), acad. Grigore Belostecinic, acad. Mircea Bologa, acad. Ion Bostan, acad. Alexandru Cibotaru, acad. Mihai Cimpoi, acad. Gheorghe Cimpoieș, acad. Mitrofan Ciobanu, m. c. Nicolae Dabija, m. c. Demir Dragnev, acad. Eugen Doga, acad. Ion Druță, acad. Maria Duca, m. c. Ion Guceac, acad. Aurelian Culea, dr. hab. Aurelia Hanganu, m. c. Vladimir Hotineanu, acad. Victor Lăcustă, dr. hab. Constantin Manolache, dr. hab. Victor Moraru, dr.h.c. Mihail Muntean, acad. Gheorghe Mustea, acad. Alexandru Roșca, acad. Valeriu Rudic, acad. Gheorghe Rusnac, acad. Ion Tighineanu, acad. Ion Toderaș, acad. Gheorghe Țâbârnă, dr. hab. Victor Țvirunc.

În al doilea rând, atenționăm destinatarii volumului că acesta a beneficiat de consultanța, sugestiile și recenziile unor renumiți savanți din cele mai variate domenii: Vasile Bahnaru, Grigore Belostecinic, Mircea Bologa, Nicolae Buceați, Valeriu Canțer, Ion Chirtoagă, Mihai Cimpoi, Gheorghe Cimpoieș, Gheorghe Cojocaru, Alexei Colâbneac, Elena Constantinovici, Haralambie Corbu, Demir Dragnev, Nicolae Enciu, Anatol Eremia, Boris Găină, Teodor Furdui, Victor Ghilaș, Gheorghe Ghidirim, Constantin Matei, Andrei Munteanu, Mihail Muntean, Alexandru Muravski, Alexandru Roșca, Mihai Tașcă, Ion Toderaș, Gheorghe Țâbârnă, Leonid Voloșciuc.

În al treilea rând, elaborarea volumului se impune prin tenacitatea, perseverența, asiduitatea, activismul și contribuția inestimabilă a colectivului Bibliotecii Științifice Centrale „A. Lupan” (Institut), fiind vorba de: redactorul ediției – Didina Țăruș; redactorii științifici – S. Andrieș-Tabac, V. Cocier, V. Juc, I. Noroc, Alexandru Roșca, I. Rotaru, Tudor Stăvilă, Didina Țăruș, Ion Xenofontov; redactorii – Mihai Adauge, S. Donici, Aurelia Hanganu, Valentina Negru, Tudor Palladi, Mihai Papuc, Vitalie Țurcanu, Elena Varzari; corectorii – Elena Pistrui, M. Rusu; bibliografii – R. Vasilache, Claudia Slutu-Grama, J. Nicolaeva, I. Zasavițchi, concepția grafică aparținând lui V. Oprea și lui Vitalie Pogolșa.

În fine, opera câștigă în valoare și în ponderea științifică grație varietății și multitudinii de fotografii și hărți care au fost selectate, asortate, sistematizate, clasificate, ordonate, ierarhizate în funcție de tematică, necesitate, calitate și importanță de un colectiv impunător de specialiști: E. Brihuneț, Nicolae Buceațchi, Oleg Bujor, Varvara Buzilă, B. Capnin, T. Casapu, S. Ciocanu, Alexei Colâbneac, Vladimir Colos, A. Comarnițcaia, V. Corcimari, P. Costin, R. Cujbă, S. Doneț, V. Fedorenco, I. Foca, M. Kașuba, Alexandru Levinschi, Vladimir Mischevca, Gheorghe Mustea, Dumitu Olărescu, Mihai Potârniche, V. Roșca, S. Rusu, V. Sochircă, M. Șlapac, I. Țentiuc, Larisa Turea, S. Țurcanu, M. Ursu, I. Vzorov. La acest capitol, autorii volumului au beneficiat de colecțiile de poze și hărți din arhivele Bibliotecii Naționale a Republicii Moldova, Bibliotecii Științifice Centrale „A. Lupan” (Institut) a A.Ș.M., Camerei Naționale a Cărții din Republica Moldova, Muzeului Național de Istorie a Moldovei, Muzeului Național de Etnografie și Istorie Naturală, Muzeului Literaturii Române Mihail Kogălniceanu”, Muzeului Științei al A.Ș.M., Muzeul Vămii, Complexului Editorial „Civitas”, Redacției revistei „Sort-Time”.

1.0. Lucrarea propriu-zisă debutează cu un *Cuvânt înainte* semnat de academicianul Gheorghe Duca, președintele Academiei de Științe Moldovei, în care se menționează că odată cu declararea independenței Republicii Moldova a apărut „necesitatea unei prezentări cât mai exacte, ample și interesante a țării noastre, în toată splendoarea ei, cu oamenii ei harnici și ospitalieri, cu clima caldă și diversă, cu natura variată și frumoasă, cu dramatismul și virtuțile istoriei, cu toate realizările, problemele și aspirațiile Republicii Moldova”.

Textul volumului este precedat de simbolurile de stat ale Republicii Moldova: Stema de Stat, secundată de descrierea succintă a acesteia, Drapelul de Stat, urmat de prezentarea generală a acestuia, și Imnul de Stat, însoțit de versurile lui Alexie Mateevici și muzica lui Alexandru Cristea.

1.1. În continuare, volumul enciclopedic *Republica Moldova* este judicios, rațional, echilibrat și armonios compartimentat. Astfel, primul compartiment intitulat *Date generale* conține informație de ordin general și are funcția de introducere.

Bazându-se pe informațiile și rezultatele științifice de ultimă oră ale savanților noștri și străini, în continuare este prezentată în mod

detaliat, riguros și cu multă profunzime Republica Moldova, fiind examinate succesiv:

– **natura** (relieful, structura geologică, seismicitatea, substanțe minerale utile, caracteristica tehnico-geologică, clima, apele, solurile, ciupercile, flora, fauna, peisajele geografice, regionalizarea fizico-geografică, protecția mediului);

– **populația** (sporul, efectivul, densitatea, repartiția pe medii de rezidență, evoluția, corelația de vârstă, de sex și de reședință – rurală/urbană, natalitatea, mortalitatea, speranța de viață, așezările rurale/urbane, modul de trai, migrația, familia, căsătoria și divorțul, nivelul de instruire, repartizarea după ocupația profesională, după forma de proprietate, după tipul de activitate economică, după componența națională, structura etnică urbană/rurală, organizațiile etnoculturale),

– **istoria** (epoca veche – epoca eneoliticului, epoca bronzului, bronzul mijlociu, bronzul târziu, civilizația traco-geto-dacilor – surse și așezări arheologice getice, comerțul și moneda, relații cu polisurile grecești, relații sociale, apariția formațiunilor politice, relațiile geto-dacilor cu celții și bastarnii, regatul lui Burebista și a urmașilor săi, civilizația geto-dacică, războaiele romano-dacice, romanizarea și creștinarea dacilor, comunități medievale timpurii în spațiul pruto-nistrean – habitatul, spiritualitatea, evoluția socio-politică și militară, finalizarea etnogenezei românilor; apariția formațiunilor statale în spațiul carpato-danubiano-pontic; Țara Moldovei de la întemeiere și până la începutul sec. XVI; Țara Moldovei în sec. XVI-XVIII; Țara Moldovei în sec. XVI-XIX; Țara Moldovei în ajunul și în timpul războiului ruso-turc din 1806-1812; Principatul Moldovei în prima jumătate a sec. XIX; Unirea Principatelor Moldovei și Țării Românești; Basarabia și spațiul din stânga Nistrului în componența Imperiului Rus – organizarea juridico-administrativă, schimbările sociodemografice, relațiile sociale, reformele agrare din deceniile 7-8 ale sec. XIX, reforma agrară a lui P. A. Stolâpin, transportul, comerțul, rusificarea, cultura, mișcarea de emancipare națională, mișcarea politică și națională la începutul sec. XX, revigorarea mișcării naționale, mișcarea social-politică și revoluționară în 1917, autonomia Basarabiei, Formarea Sfatului Țării și a Republicii Democratice Moldovenești; Actul Unirii și statutul politico-juridic al Basarabiei; Basarabia în componența României – evoluția social-demografică, organizarea administrativă, viața politică, Basarabia în context internațional, spiritualitatea și cultura; teritoriile din stânga Nistrului în perioada interbelică – formarea R.A.S.S.M., evoluția demografică, viața social-economică, politica etnoculturală; anexarea Basarabiei, nordului Bucovinei și ținutului Herța la 28 iunie 1940 de U.R.S.S. – formarea R.S.S.M., evoluția social-economică; Basarabia și Transnistria în anii celui de-al doilea război mondial – recuperarea Basarabiei, nordului Bucovinei și ținutului Herța, instaurarea administrației românești în Basarabia, organizarea administrativă și economică a Transnistriei, operațiile militare ale Armatei Roșii de recupere a teritoriului din stânga Nistrului și a Basarabiei; Republica Sovietică Socialistă Moldovenească (1944 –

începutul anilor '50 ai sec. XX) – reinstaurarea și consolidarea regimului stalinist, viața economică și socială, politica agrară și fiscală stalinistă, colectivizarea agriculturii, foametea organizată din anii 1946-1947 și consecințele ei, „deschiaburirea” și deportările în masă, încheierea procesului de colectivizare, mișcarea de rezistență antisovietică; R.S.S. Moldovenească: mijlocul anilor '50 – sfârșitul anilor '80 ai sec. XX – viața politică, situația economică, procesul de industrializare, situația în agricultură, procese sociodemografice, viața culturală din R.S.S. Moldovenească; criza sistemului totalitar comunist și redeșteptarea conștiinței naționale în R.S.S.M. – proclamarea suveranității R.S.S. Moldovenești, Republica Moldova de la suveranitate la proclamarea independenței de stat, adoptarea Constituției Republicii Moldova, recunoașterea independenței Republicii Moldova și integrarea ei în comunitatea internațională, democratizarea vieții politice și edificarea statului de drept, UTA Găgăuzia ca model de soluționare a secesionismului, evoluția situației social-economice, situația social-politică, evoluția culturii);

– **bazele constituționale ale statului** (originile constituționalismului, constituția din 1938, constituția R.A.S.S.M. din 1925, constituția R.A.S.S.M. din 1938, constituția R.S.S.M. din 1941, constituția R.S.S.M. din 1978, constituția Republicii Moldova din 1994):

– **președinții Republicii Moldova;**

– **organizarea administrativ-teritorială** (din perioada medievală, sub dominația țaristă, în componența Regatului Român, din perioada sovietică – 1940-1991, din perioada independenței, descriindu-se succint potențialul economic, spiritual și uman al fiecărei unități teritoriale);

– **legislația** (scurt istoric, legislația Republicii Moldova – legislația civilă, legislația familială, legislația muncii, legislația administrativă, legislația financiară, legislația mediului, legislația penală, legislația procedurală civilă, legislația procedurală penală);

– **economia** (scurt istoric, indicatorii economici principali ai R.S.S.M. – 1970-1991, indicatorii economici principali ai Republicii Moldova – 1998-2014), inclusiv: **reformele economiei de tranziție** (prețurile administrate și rigide, structura monopolizată a economiei, liberalizarea economiei, reformarea structurală, evoluția liberalizării economiei, dinamica transformării relațiilor de proprietate); **moneda națională și politica monetară** (reforma monetară, consecințele emiterii monedei naționale, evoluția inflației anuale, politica monetară și creditară, depunerile bănești ale populației la sfârșit de an 1987-1992 la Banca de Economii, înființarea băncilor comerciale, dinamica ratei anuale de schimb a monedei anuale, rata dobânzii, evoluția ratelor medii ale dobânzilor, evoluția rezervelor obligatorii); **finanțele** (sistemul bugetar, dinamica veniturilor și cheltuielilor bugetului public, dinamica veniturilor și cheltuielilor bugetelor locale, dinamica veniturilor și cheltuielilor bugetului asigurărilor sociale de stat, structura cheltuielilor bugetului public național; sistemul bancar – resursele băncilor comerciale, lichiditatea bancară, rentabilitatea băncilor comerciale; piața valorilor mobiliare, indicatori de evaluare a

procesului de reforme în sistemul bancar, evoluția activelor sistemului bancar; piața asigurărilor – dinamica despăgubirilor și îndemnizațiilor de asigurare plătite de asigurați, dinamica primelor de asigurare subscrise în funcție de obiectul asigurării); **industria** (evoluția industriei – 2006-2016, evoluția industriei pe forme de proprietate, industria extractivă, producția, prelucrarea și conservarea cărnii și a produselor din carne – dinamica producerii cărnii, mezelurilor și conservelor din carne; prelucrarea și conservarea fructelor și legumelor – dinamica volumului procesării și conservării legumelor și fructelor, fabricarea uleiurilor și grăsimilor vegetale și animale, fabricarea produselor lactate – dinamica producerii tipurilor principale de produse lactate, fabricarea produselor de panificație și a produselor de cofetărie proaspete, fabricarea zahărului – dinamica producerii zahărului tos și a melasei, fabricarea de cacao, ciocolată și produse zaharoase de cofetărie, fabricarea vinului și a băuturilor alcoolice distilate – dinamica producerii principalelor tipuri de produse alcoolice, fabricarea apei minerale și a băuturilor răcoritoare – dinamica producerii băuturilor răcoritoare, fabricarea produselor textile, fabricarea articolelor vestimentare, vopsirea blănurilor, producția de piei, de articole din piele și fabricarea încălțămintei, prelucrarea lemnului și fabricarea articolelor din lemn; fabricarea hârtiei și cartonului, edituri, poligrafie și reproducerea materialelor informative; industria chimică, producerea articolelor din cauciuc și material plastic, fabricarea altor produse din minerale nemetalifere; industria metalurgică, fabricarea de mașini și echipamente; producția de mobilier; energia electrică și termică, gazele și alimentarea cu apă); **agricultura** (scurt istoric, potențialul agricol, forme de organizare, structura terenurilor agricole pe forme de proprietate, agenții economici din agricultură, producția principalelor produse agricole, producția culturilor cerealiere și a leguminoaselor, riscuri naturale și economice, producția vegetală, producția animală, fitotehnia, culturile tehnice, producția de fructe și legume, producția de animale și păsări, securitatea energetică); **energetica și resursele energetice** (securitatea energetică, structura resurselor energetice, consumul de resurse energetice și energie electrică, importul, producerea și distribuția energiei electrice, importul de combustibili și uleiuri minerale, eficiența energetică și conservarea energiei, promovarea surselor de energie regenerabilă, intensitatea energetică, politica tarifară și piața energiei – prețul mediu de import la combustibili lichizi și gaz lichefiat, prețul mediu la gazele naturale); **transportul și căile de comunicație** (transportul rutier – structura mijloacelor de transport, volumul mărfurilor transportate, transportul de pasageri, transportul feroviar, transportul fluvial și maritim, transportul aerian, transportul urban, transportul prin conducte); **construcțiile** (construcții capitale – 1994 – 2000, investiții de capital fix – 2000 – 2007, structura investițiilor în capital fix, numărul și suprafața apartamentelor construite – 1980-2014); **comerțul interior** – evoluția comerțului cu amănuntul – 2001-2014; **comunicațiile electronice și tehnologiile informaționale** (structura capacităților centralelor telefonice, evoluția unor servicii CETI, indicatorii de bază ai dezvoltării comunicațiilor

electronice, indicatori privind tehnologiile informaționale, sectorul de telefonie fixă, sectorul de telefonie mobilă, servicii de comunicații poștale, sector de difuzare radio și TV, sectorul de produse și servicii informaționale); **piața muncii și ocuparea populației** (rolul factorului demografic în formarea ofertei de muncă, sistemul de pregătire profesională, piața muncii – repartizarea populației după capacitatea de muncă, participarea populației în activitatea economică în funcție de nivelul de instruire, evoluția șomajului); **migrația forței de muncă** – persoane plecate la muncă peste hotare în 2014; **relațiile economice externe** (condițiile de export, fluxurile de capital, relațiile comerciale în cadrul U.R.S.S., comerțul exterior de mărfuri în anii 1991-2009, orientarea geografică și structura exportului de mărfuri, evoluția comerțului exterior, partenerii principali la exportul de mărfuri în anii 2009 și 2014, proveniența geografică și structura importului de mărfuri, investițiile străine directe, structura importului în anii 1997 și 2014, importul de mărfuri pe țări în anii 2009 și 2014, integrarea economică europeană, acordul de parteneriat și cooperare, strategia privind asocierea la UE, balanța de plăți, participarea la politica europeană de vecinătate, planul de acțiuni Republica Moldova – UE, relațiile economice cu UE, investiții străine directe în 2010, ponderea UE în structura comerțului exterior: în 2014, export 53,3%, import 48,3%); **dezvoltarea regională** (regionalismul în retrospectiva istoriei recente, instituirea regiunilor funcționale, starea potențialului de dezvoltare regională, cooperarea de producție în consolidarea capacităților regionale, infrastructura ca factor primordial de dezvoltare a regiunilor: reabilitarea tronsoanelor naționale de transporturi prin politici comune);

– **mărcile comerciale**;

– **educația** (antichitatea, Evul Mediu, pedagogia populară, gândirea pedagogică în Moldova în sec. XV – începutul sec. XX, educația în Basarabia în 1812 – 1918, educația în Basarabia în 1918-1940, educația în R.A.S.S.M. în 1918-1940, învățământul în R.S.S. Moldovenească – 1940-1941, 1944-1991, sistemul educațional după proclamarea independenței Republicii Moldova – învățământul primar, învățământul gimnazial, învățământul liceal, învățământul extrașcolar, învățământul pentru copii și elevi cu cerințe educaționale speciale, participarea la olimpiade, odihna elevilor, învățământul profesional tehnic, pregătirea postsecundară și postsecundară terțiară, învățământul superior – instituțiile de învățământ superior, învățământul privat, sistemul de formare și atestare a cadrelor științifice, cadrele didactice, organizarea activității tineretului, programul educațional SALT, cadrul de reglementare a educației);

– **știința** (aspect istorice, știința din Republica Moldova după 1991, 2004 – o nouă etapă în dezvoltarea științei naționale, colaborarea științifică internațională);

– **cultura** (limbă și literatură – limba română, literatura – folclorul literar, literatura veche, literatura preclasică și clasică, literatura din Basarabia interbelică, literatura din R.A.S.S.M., literatura postbelică – proza, poezia, dramaturgia, critica literară, fenomenul traducerii artistice);

– **urbanismul și arhitectura** (urbanismul, arhitectura de apărare, arhitectura ecleziastică, obiective de cult din lemn),

– **arhitectura civilă** (locuințe tradiționale, locuințe urbane, clădiri publice, arhitectura industrială);

– **arta plastică** (arta populară – mobilierul popular, țesăturile, ceramica, costumul popular, prelucrarea artistică a lemnului; sculptura; pictura – miniatura, fresca, icoana, pictura laică; grafica; arta decorativă aplicată – ceramica, sticla, tapiseria artistică);

– **arta muzicală** (folclorul muzical, muzica simfonică, creația de opera, muzica de balet, muzica de camera, muzica profesionistă nonacademică, instrumente muzicale);

– **coregrafia; teatrul; cinematografia** (filmul de nonfuncțiune, filmul de ficțiune, filmul de animație);

– **instituțiile de cultură** (cămine culturale și centre de creație populară, valorificarea creației populare, Centrul Național de Conservare și Promovare a Patrimoniului Cultural Imaterial);

– **arhive; muzee** (primele muzee din Basarabia – 1812-1918, muzeele din Basarabia în perioada interbelică – 1918-1940, crearea și dezvoltarea rețelei muzeale în perioada sovietică, muzeele din Republica Moldova – 1991-2010);

– **biblioteci** (primele biblioteci din Moldova medievală, bibliotecile din Basarabia în perioada 1812-1918, bibliotecile din Basarabia în perioada interbelică, bibliotecile din perioada postbelică, sistemul național de biblioteci din Republica Moldova – biblioteci publice, biblioteci naționale, biblioteca municipală „B. P.-Hasdeu”, biblioteci din instituțiile de învățământ, biblioteci școlare, biblioteci specializate, informatizarea bibliotecilor, Camera Națională a Cărții, Proiectul SIBIMOL, Asociația bibliotecarilor din Republica Moldova, cadrele din domeniul bibliologiei și științei informării, expozițiile economice, expozițiile de artă plastică);

– **protecția patrimoniului cultural;**

– **sănătatea publică** (medicina în Antichitate și Evul Mediu, practica medicală în Principate, practica medicală în Basarabia după 1812, asistența medicală în cadrul Regatului Român și R.A.S.S.M., ocrotirea sănătății după 1940, dinamica fondului de paturi și a capacității medii a spitalelor în perioada 1990-2008, serviciul de combatere a tuberculozei, asistența dermatovenerologică, asistența oncologică, protecția mamei și copilului, practica sanitaro-antiepideemică, practica balneosanatorială, reforma sistemului de sănătate, dinamica indicatorilor de bază ai sănătății publice);

– **calitatea vieții și protecția socială** (scurt istoric, veniturile disponibile, transferurile bănești de peste hotare, asigurarea cu pensii, inegalitatea veniturilor, minimumul de existență, cheltuielile de consum, dotarea cu bunuri de folosință îndelungată, condițiile de trai, confortul habitatului, sărăcia);

– **asigurarea socială** (contribuții de asigurări sociale și baza de calcul a acestora, bugetul asigurărilor sociale de stat, tipurile de pensii – condiții de acordare, pensii pentru limită de vârstă, pensie de dezabilitate, pensie de

urmaș, pensiile unor categorii de cetățeni, reexaminarea mărimii pensiilor, prestații de asigurări sociale);

– **asistența socială** (sistemul de asistență socială, îndemnizațiile adresate familiilor cu copii, alocațiile sociale de stat pentru unele categorii de cetățeni, alocațiile pentru îngrijire, compensațiile nominale, alocațiile lunare de stat, ajutoarele materiale, serviciile sociale);

– **religia și biserica** (evoluția creștinismului în spațial carpato-danubiano-pontic în Antichitate și în Evul Mediu; Biserica Ortodoxă din Basarabia și regiunea transnistreană după 1812; viața religioasă în Republica Moldova – structura confesională a populației; mănăstirile și schiturile din Republica Moldova; biserici, confesiuni și culte – biserica ortodoxă rusă, biserica ortodoxă română, biserica ortodoxă rusă de rit vechi, biserica apostolică armeană, biserica romano-catolică, biserica greco-catolică, biserica (uniunea de conferințe) a Adventiștilor de Ziua a Șaptea, biserica Adventiștilor de Ziua a Șaptea „Mișcarea de Reformațiune, cultul pentecostal, biserica nou apostolică, biserica evanghelică de confesiune augustină, uniunea bisericilor creștine evanghelice baptiste, organizația martorilor lui Iehova, uniunea comunităților creștinilor spirituali molocani, comunitatea „Biserica Păcii”, biserica biblică, biserica lui Iisus Hristos a sfinților ultimelor zile (Mormonii), iudaismul, uniunea comunităților evreilor mesianici, societatea conștiinței lui Krishma, cultul Buha’i, biserica ultimului testament);

– **politica externă** (instituționalizarea și evoluția politicii externe, fundamentul constituțional al politicii externe, interesul național – factor determinant al priorităților de politică externă; cooperarea multilaterală de nivel regional și global – Republica Moldova – Uniunea Europeană, relațiile Republica Moldova – Organizația Națiunilor Unite, relațiile Republica Moldova – Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE), activitatea Republicii Moldova în cadrul Inițiativei Central-Europene (ICE), activitatea Republicii Moldova în cadrul Consiliului Regional de Cooperare (CRC), activitatea Republicii Moldova în cadrul Inițiativei de Cooperare în Europa de Sud-Est (SECI), activitatea Republicii Moldova în cadrul Acordului de liber schimb în Europa Centrală (CEFTA), activitatea Republicii Moldova în cadrul Organizației Cooperării Economice la Marea Neagră (OCEMN), activitatea Republicii Moldova în cadrul Comunității Statelor Independente (CSI), activitatea Republicii Moldova în cadrul Organizației pentru Democrație și Dezvoltare Economică (GUAM), Republica Moldova – România, Republica Moldova – Ucraina, Republica Moldova – Federația Rusă);

– **securitatea națională** (scurt istoric, concepția și strategia securității naționale, organele de asigurare a securității naționale, alte autorități publice abilitate în domeniul asigurării securității statului – forțele armatei ca element de bază al securității naționale; colaborarea internațională în sfera securității naționale);

– **partide politice** (partide politice – aspecte istorice, instituționalizarea și evoluția sistemului de partide din Republica Moldova, partide și organizații

social-politice înregistrate în anii 1991 – 1993, până la 16.IX.2010 și până la 1.IV.2016, rezultatele alegerilor parlamentare din 27.II.1994, din 22.III.1998, din 25.II.2001, din 6.III.2005, din 5.IV.2009, din 29.VI.2009, din 28.XI.2010, din 30.XI.2014, rezultatele alegerilor locale din 16.IV.1995, din 23.V.1999, din 25.V.2003, din 3.VI.2007, din 5.VI.2011, din 14.VI.2014; partide pe eșichierul politic – prezentare generală);

– **organizații neguvernamentale** (probleme generale, ONG, uniuni profesionale, sindicate);

– **mass-media** (scurt istoric, presa scrisă, publicațiile periodice din R.A.S.S.M. și R.S.S.M., presa scrisă din Republica Moldova, presa electronica, radiodifuziunea, televiziunea, audiovizualul public, agențiile de presă, jurnalismul online, sectorul asociativ media, formarea jurnaliștilor);

– **activitatea editorială** (scurt istoric, tiparul bisericesc și laic după 1812, activitatea editorială în R.A.S.S.M., rețeaua editorială și de distribuție în R.S.S.M., activitatea editorială în Republica Moldova după 1991, promovarea cărții);

– **cultura fizică și sportul** (istoria sportului în Moldova, starea actuală, agenția sportului, federațiile sportive naționale, Universitatea Stat de Educația Fizică și Sport, liceul-internat cu profil sportiv, complexurile sportive, Comitetul Național Olimpic al Republicii Moldova (CNO), participarea sportivilor moldoveni la Jocurile Olimpice, sportivi moldoveni medaliați la Jocurile Olimpice în perioada 1960-2014, forme de socializare a culturii fizice și sportului);

– **turismul și agrementul** (turismul rural – zona de nord, zona centrală, zona de sud, turismul ecologic – rezervația științifică, rezervațiile peisajere, turismul vitivinicol, turismul cultural – situri și vestigii arheologice, monumente antice și medievale, muzeele și casele memoriale, monumentele de arhitectură, monumente istorice și de artă plastică; resurse etnografice și folclorice; artizanatul; instituțiile de cultură și artă; trasee turistice; circulația turistică – dinamica circulației turistice în 2007-2014, dinamica sosirii vizitatorilor străini în anii 2007-2014, hoteluri și structuri similare în anii 2007-2014).

1.2. Volumul se termină cu compartimentul *Bibliografie* care cuprinde un număr impunător de surse bibliografice reprezentative pentru fiecare compartiment prezentat în acest dicționar enciclopedic, sursele bibliografice fiind eșalonate, de fiecare dată, în strictă consecutivitate alfabetică.

Așadar, volumul enciclopedic *Republica Moldova* include tot diapazonul de probleme politice, economice, culturale, spirituale și istorice examinate, analizate, cercetate și prezentate prin prisma obiectivității riguroase, în spiritual interesului național al românilor din Republica Moldova.

2. Caracteristica definitorie a volumului enciclopedic *Republica Moldova*, în raport cu celelalte două ediții precedente, este statutul lui profund științific, interpretarea obiectivă a fenomenelor, proceselor, evenimentelor și personalităților istorice, politice, economice și culturale, fie că este vorba de perioada medievală, fie de cea țaristă, fie de cea din componența statului

român, fie de cea sovietică, fie, în fine, de cea de independență, autorii reușind, fără a fi tributari vreunei ideologii sau politici (cu excepția celei naționale românești), să renunțe la opiniile lor subiective și ideologice sau politice și să se plaseze pe poziții echidistante, evidențiind atât atributele pozitive, cât și cele negative ale fenomenelor, proceselor, evenimentelor și personalităților luate în discuție.

Suntem mai mult ca siguri că valoarea și importanța volumului enciclopedic *Republica Moldova* constă în profunzimea lui științifică și în inaderența autorilor la o formațiune politică sau ideologie la modă, unicul suport subiectiv și părtinitor fiind interesul național al românilor basarabeni. Astfel, autorii au considerat ca fiind inutil de a se aventura în discuții sterile și inutile privind existența „limbii moldovenești” și a „poporului moldovenesc”, apartenența națională a populației majoritare din Republica Moldova, interpretarea evenimentelor de la 1812, 1918 și 1940 etc., problemele respective fiind explicate succint, dar exhaustiv în capitolul consacrat istoriei noastre, limbii române și populației Republicii Moldova. În mod similar au procedat autorii în cadrul prezentării artei populare, a muzicii populare, a literaturii artistice și populare etc.

2.0. O problemă istorică controversată, dar care ține de competența istoricilor, este cea privind modul de interpretare a evenimentelor din 1812, 1918 și 1940. Cum interpretăm aceste evenimente? Dacă le interpretăm de pe poziția călăului (Rusia țaristă, U.R.S.S.), 1812 și 1940 sunt anii eliberării Basarabiei de sub dominația turcă și de sub ocupația româno-burgheză, iar anul 1918 este anul când România Regală a ocupat Basarabia, în situația în care Rusia Sovietică era incapabilă să o mențină sub dominația sa; iar de pe poziția victimei (a românilor basarabeni) anii 1812 și 1940 sunt anii când Basarabia a fost ocupată, „ruptă din trupul țării” prin violență de către Rusia țaristă, iar anul 1918 a fost anul Marii Uniri, de revenire a Basarabiei la „trupul țării”. Autorii au demonstrat și de această dată demnitate profesională și fidelitate față de populația majoritară a Basarabiei, analizând, expunând și interpretând aceste evenimente prin prisma interesului național al românilor basarabeni.

După 1991, istoricii A.Ș.M. și majoritatea profesorilor din instituțiile gimnaziale, liceale și universitare au interpretat evenimentele respective din perspectiva interesului național românesc, adică prin prisma adevărului științific.

Așadar, atât filologii, cât și istoricii onești, aflați în serviciul propriului popor, și-au expus poziția, pe paginile volumului de față, în problema caracterului și denumirii limbii noastre și a populației basarabene majoritare și în modul de interpretare și de caracterizare a evenimentelor de la 1812, 1918 și 1940, iar o eventuală poziție contrară nu aparține decât unor „savanți” aflați în serviciul unor puteri străine, ostile neamului nostru. Tocmai din aceste considerente promovarea unei istorii antiromânești, a unor pseudoteorii lingvistice confecționate în birourile inamicilor noștri este un fariseism politico-ideologic și

o minciună conștientă și deliberată, o abatere gravă și condamabilă de la adevărul științific, chiar o diversiune științifică.

3. Evident, lecturând și analizând volumul enciclopedic *Republica Moldova*, am identificat unele inexactități, imprecizii, omisiuni, lacune și deficiențe stilistice. Astfel, în capitolul consacrat arhitecturii autorii ar fi putut insista mai detaliat asupra monumentelor construite în stil clasic, baroc, neoclasic etc., asupra modelelor contemporane de case de locuit etc., iar capitolul în care este tratată arta muzicală acordă o atenție insuficientă muzicii populare din prezent, deși capitolul *Coregrafie* tratează eminentamente dansul popular, fără a face cel puțin referire la spectacolele de balet (chiar dacă acest subiect se examinează din alt punct de vedere în capitolul despre teatru), în timp ce capitolul despre activitatea editorială conține inexactități privind lichidarea sau constituirea unor edituri etc. În fine, provoacă o anumită derută lipsa m. c. Ion Hadârcă din componența colegiului științifico-redacțional, personalitate cu profunde cunoștințe teoretice în domeniul cultural-artistic prezența căruia ar fi contribuit în mod consistent la optimizarea valorii teoretice și practice a volumului. Tabelul care prezintă structura etnică/națională a populației menține etnonimul *moldovean* impus de stăpânirea țaristă și sovietică, termenul respectiv fiind preferat celui de *roman* nu atât de teamă, cât din dorința de a evita unele eventuale neplăceri.

Compartimentul consacrat științei de asemenea necesită unele completări, revizuiți și verificări, întrucât Baza Moldovenească de Cercetări Științifice a fost constituită prin reformarea unei singure unități științifice – *Institutul Moldovenesc de Cercetări Științifice în domeniul Istoriei, Economiei, Limbii și Literaturii* (fondat în 1939 la Tiraspol), care, în 1946, odată cu întemeierea Bazei Moldovenești de Cercetări Științifice, a fost transformat în *Institutul de Istorie, Limbă și Literatură*, iar acesta din urmă, fiind restructurat în 1958 în cadrul Filialei Moldovenești a AȘ a U.R.S.S., se separă în două institute – *Institutul de Istorie* (director I. S. Grosul) și *Institutul de Limbă și Literatură* (directori: Iosif C. Varticean, 1958-1961, Nicolae Corlăteanu, 1961-1969, Simion Cibotaru, 1969-1984, Haralambie Corbu, 1984-1988 și Silviu Berejan, 1988-1991)), acesta din urmă suportând, pe parcurs, câteva reorganizări: în 1991 este întemeiat *Institutul de Lingvistică* (director Silviu Berejan, 1991-2000, și Ion Bărbuță, 2000-2006) și *Institutul de Istorie și Teorie Literară* (director Anatol Gavrilov), iar cel din urmă, în 1998, a fuzionat cu *Secția de Folclor* a *Institutului de Etnografie și Folclor* înființându-se *Institutul de Literatură și Folclor* (director Vasile Ciocanu, 1991-2000 și Svetlana Korolevski, 2000-2006), iar în 2006, *Institutul de Lingvistică*, *Institutul de Literatură și Folclor* și *Centrul Național de Terminologie* se unesc formând *Institutul de Filologie* din prezent (director Ion Bărbuță -2006-2007, Ana Bantșoș – 2007-2009 și Vasile Bahnaru – din 2009-2018), în baza hotărârii Guvernului Republicii Moldova nr. 1326 din 14.12.2005.

În definitiv, era absolut necesar să se evidențieze faptul că, în condițiile Republicii Moldova, am putea vorbi despre o Academiei

cu adevărat națională și, respectiv, despre o știință națională, aflate în serviciul națiunii române din Republica Moldova, numai după 27 august 1991, argument concludent și plauzibil în această ordine de idei servind faptul că întreaga comunitate științifică s-a pronunțat de nenumărate ori (în special, în 1994 și 1996) în problema denumirii corecte a limbii noastre și a poporului nostru ca parte componentă a poporului român.

4. Întrucât la anumite intervale de timp operele de acest fel se revizuiesc, se reexaminează și se reactualizează, sperăm, chiar avem toată certitudinea, că o nouă ediție va lua în considerare obiecțiile noastre și ale altor recenzenți și se va elabora o lucrare cu un număr infim de lacune sau deficiențe, iar imixtiunea politicului în probleme de știință va ține, de acum înainte, de domeniul trecutului, întrucât în știință există un singur suveran sau dictator: adevărul științific confirmat de practica vieții și de istorie și reprezentat la noi de autoritatea A.Ș.M..

5.5. NICOLAE DABIJA: „MI-I RUȘINE CĂ SUNT FERICIT”

Nicolae Dabija a beneficiat de cele mai variate calificative din partea criticilor literari și a iubitorilor de poezie autentică, fiind considerat drept un apostol al poeziei, „ochiul al treilea”, lider de generație, tribun al mișcării naționale din Basarabia etc., etc. Dacă ar fi să ne erijăm pe postul ingrat de ierarhizant al personalităților literar-artistice din Basarabia încă (ne)liberă, nu am fi capabili să identificăm un loc irevocabil și definitiv în ierarhia noastră literară, din care motiv în paginile ce urmează nu vom insista nici asupra liricii sale intime, nici asupra liricii filosofice, nici asupra liricii peisagistice sau educative, ci doar asupra poeziei sale cu profunde accente sociale sau a celei de permanentă insatisfacție față de realitatea inamică, chiar dacă esteticianul literar Tudor Vianu califica cu emfază și fără drept la replică cum că lirica patriotică (mai ales patriotardă!) ar ține de competența ministerului de război, afirmație combătută cu probe irecuzabile de toată poezia lui Nicolae Dabija (și nu numai!). Vorbind despre tematica socială a poeziei lui N. Dabija, Ioan Alexandru îl considera „un poet angajat, un mare poet social”. Lectura poeziei lui N. Dabija ne-a determinat să ajungem la concluzia că poetul, luând în discuție cele mai diverse probleme ale existenței noastre, le trăiește cu o intensitate maximă și are drept reper major cugetarea eminesciană: *Jalnic ard de viu chinuit ca Nessus. / Ori ca Hercul înveninat de haina-i; / Focul meu a-l stinge nu pot cu toate / Apele mării*. Tocmai la transpunerea în poezie a acestei prescripții a poetului nostru nepereche, inima, tot interiorul spiritual al lui Nicolae Dabija este torturat în întregime.

În rândurile de mai jos, noi, examinând unele poeme din ciclurile de poezie *Ochiul al treilea* (1975), *Zugravul anonim* (1985) și *Lacrime care vede* (1994), vom formula unele opinii referitoare, mai ales, la impaciența interioară a poetului provocată de barbaria vieții sociale și de declinul spiritual al unui număr relativ mare de indivizi.

Încă în *Ochiul al treilea* se impun ca teme magistrale: intuiția interioară, dorința de a vedea și a interpreta universul cu propriile simțiri, fără a se baza pe “indicațiile valoroase ale partidului” și ca urmare poetul anticipează viitoarele bulversări sociale: *Ierbile, munții ne seamănă nouă / norii, frunzele – la fel; e parcă pace, parcă plouă / în viitorul spionat de el* (adică de „ochiul al treilea”). De altfel, dintre toate „peisajele sufletului”, chipul patriei se situează, în viziunea poetului, în prim-planul intereselor sale poetice: *Toate aceste poezii nu-s decât peisaje ale sufletului, / decât lumina ce-o-împrăstie fructul, / că vezi să-ți scrii în preajma lui poezia, / un peisaj al sufletului: patria, alt peisaj: dragostea, / disperarea, primăvara, copilăria – aceste peisaje ale sufletului, / prin care noi trecem mirându-ne...* Mai mult, N. Dabija e preocupat de toate problemele existenței umane care sunt calificate, în viziunea sa, drept „peisaje ale sufletului”: *Sufletul meu e o carte / pe care-o traduc în cuvinte și numai Când cântă: o moarte se amână / și iarba se face mai verde...*

Poetul nu concepe poezia decât ca o angajare totală în viața socială a poporului, fiind obligat să: *Fiu mai bătrân decât tatăl său, / prin acele peisaje alergând / după o pasăre care / e dusă de vânt.* Pentru el, *poezia e o bucuroasă tristețe și nu se vrea poet care-și scrie catrenele-n săli de lectură, ci poet care și le scrie pe câmpul de luptă cu propriul sânge.* Din punctul de vedere al poeticii, versul lui N. Dabija abundă în metafore (*E toamnă. Ning frunzele, rânduri / și cad toți copacii pe gânduri; și nu înțelegeam ce vrea să spună / și numai frunza-nebuna în tei*), iar oximoronul (*Muzică tăcută. Tăcere sonoră, cu ură ne-am iubit; ce bine-a fost când ne-a fost rău!*) alternează cu coexistența unităților antonime (*trec și-mi zic: / iubire și ură, iubire și ură; Ca și cum n-ai putea să te bucuri / decât atunci când ai plânge!; cobor dealul parcă-l sui*).

Poetul nu se vrea un bard al universului, nu are pretenții de cântăreț al eternității planetare, ci pledează pentru o poezie cu adevărat națională, văzând că *Stă socul încărcat în seară / Cu fluiere netăiate, / și-atâtea cântece în țară / Se cer tot mai altfel cântate.* Și totuși, versul *nescris rămâne*, întrucât *ieri a fost așa devreme, Iar azi de-acum e așa târziu?* Autorul demonstrează o excelentă superbie lirică în interpretarea polifonică a regretelor, în acest sens fiind elocventă următoarea concluzie poetică: *Tăcerile sunt pline de cuvinte. / Iară în urma ultimei plecări – / numai tăcerea te va ține minte... / și poate-o carte plină de t a c e r i.*

Nicolae Dabija, în calitatea sa de poet, e tiranizat de toate durerile neamului său, dar circumstanțele profund defavorabile din regimul sovietic nu-i permit să-și exprime direct durerile (*Inexprimată rămâne ideea*), „peisajele sufletului” și ca urmare el mărturisește: *De cuvintele ce nu le-am spus / spusită gura îmi este și numai o singură dată susține cu înfrigurare mută: Această frunză / e o hartă a vechii Dacii sau ca o aluzie enigmatică: Frica... de fapt nu frica, – / mai degrabă un fel de oroare / de a rămâne pur, de-a mai rămâne / pur în continuare.*

Așadar, primul volum de poeme *Ociul al treilea* (1975) anunță apariția unui poet de mare perspectivă figurativă, volumul fiind dominat de declararea

unor intenții programatice de perspectivă: tortura amorului juvenil (*iubesc – rugăciune într-un cuvânt, iubire – dulce otravă, în turnul din Mechlin-Fort / orologiul iubirii m-a oprit*), imaginea filosofică a îngerilor, zeilor, a divinităților în genere (*Zeu-și trăiește viața-ndărăt: / iată-l tânăr, copil cu fetele pus la vatale*), misterul universului și al naturii (*soarele se lasă luat de vânt, / soarele s-a săturat să fie veșnic*) etc. Poetul lasă problemele sociale pentru vremi mai bune, căci *ceea ce spun nu trebuie deloc confundat cu ceea ce vreau ca să spun*, fie că este vorba de dragoste, fie că se au în vedere problemele existenței sociale sau naționale. În final, poetul avertizează, cu indulgență, cititorul: *Nu răsfoi această carte / ca și cum nimica nu-i spus: / între pagina șase și șapte / atâtea foi, cititorule, nu-s.*

Volumul *Zugravul anonim* (1985) constituie o autentică revelație pentru cititor și se caracterizează prin prezența unor poeme cu o accentuată rezonanță socială, națională, căci poetul *Își muruie urechile cu glod: / să nu audă murmurul păgân*, românii basarabeni, cu chip de oieri, din cauza afluxului inimaginabil de venetici, *se socot în cer la ei acasă*. Ziua de mâne și de această dată este încă *departe, însă nu foarte*. Aici, poetul manifestă mai multă temeritate, susținând că este caduc regimul în care domnește o dublă moralitate bazată pe *adevăr pus în slujba minciunii și numai minciuna slujind adevărul – / pe ea de-aș putea – aș putea s-o mai scuz*. Poetul le amintește consângenilor săi de unde vin și cine sunt, evocându-le necesitatea cunoașterii graiului matern: *Grai vechi și sfânt, fără cuvinte-aproape; / cu dânsul au tăcut martirii, și au vorbit de Patrie poeții, și-au lăcrimat de bucurie mirii*. Și ca un corolar al adevărului exprimat anterior, Nicolae Dabija constată despre graiul matern: *La frumusețea lui pun mărturie / florile – azi – ce-n fructe se preschimbă, / soarele – ieri – ținut mai mult prin hrube, / poeții spânzurați de limbă.*

În versurile sale poetul, din motive lesne de înțeles din timpurile de odinioară, nu-și expune direct suferințele interioare și opiniile proprii (care de cele mai multe ori erau în discrepanță absolută cu cele oficiale), *precum un moș ce știe-atât de multe / încât îi este silă să vorbească*, și toate poeziile sale nu fac decât aluzie la soarta înstrăinată a basarabeianului (făcând uz de această dată de inimitabilele tonalități și acorduri folclorice), căci *Bate vânt și-aduce nor: / toate frunzele mă dor, / bate vânt și-aduce seară: / Nu-i creangă să nu mă doară și Frunză verde de-alior / Demult-demulțor / Toate oasele mă dor, / Da de mai alaltăseară / A prins iarba să mă doară*. Eul liric, văzând că „minciuna stând cu regele la masă”, își cheamă consângenii la vremurile glorioase ale lui Ștefan cel Mare, când *Străbunii, cu păgânele sângeacuri, / atâtea clopotele le-au sunat, / că le-auzeau nepoții peste veacuri, de parcă și acuma le mai bat, încât și Țara o legau de Univers, / și clipa o legau de Veșnicie*. În fine, adversitățile istoriei au adus numai nenorociri pe capul românilor dintre Nistru și Prut și ca urmare *de la o vreme, ce s-a întâmplat, / de nu s-aud zvonirile curate? / Stau clopotele sus, tot unde-au stat, / doar cântecele lor au fost furate*, pentru că *unui surd i s-a părut / că ele-ar conspira cu Dumnezeu?!*

Nicolae Dabija nu face o poezie declarativă, ci una care sugerează, adică aluzivă, punând cititorul să cugete, să formuleze niște concluzii, căci

numai astfel *se-ntâmplă o minune: / niște cuvinte pot să ne adune – / pe-acei de-aici, pe-acei plecați din lume – ca să ne dea la toți un singur nume.*

Prezența tematicii istorice nu este pentru poet o banală evadare din mișelia prezentului, ci mai curând o încercare poetică de a redeștepta în imaginația contemporanilor demnitatea de altă dată a moldovenilor (a se vedea poemele *Ruxandra, Eminescu și Creangă, Eroii, Mateevici Alexei, Restaurator, Aron Vodă, Hrisov de iubire medievală, Moartea lui Zamolxe* etc.).

Eul liric manifestă o exuberanță nebună când, în fine, poate să se exprime direct: *Aici veșnicia crește, / mugurii când prind să fiarbă. / și-nțelege românește / fiecare fir de iarbă,* dar și cu o sinceră și profundă îndurerare când se trezește în fața unor așteptări înșelate: *În țara asta Dumnezeu e-absent / și cerul parc-ar fi de cositor, / ea nici trecut nu are, nici prezent, / doar viitor, doar viitor, doar viitor,* dat fiind că *Aici în ceasuri timpu-i ruginit / văzduhu-nchis e între două râuri, / prosperă numai fără de sfârșit / producția de juguri și de frâuri,* provocate de politica trădătoare sau semi- ori pseudodemocratică a celor din vârful piramidei social-politice.

Vorbind de modalitatea de interpretare a poemelor lui Nicolae Dabija, am putea spune că acestea nu sunt decât o retrăire personală și aproximativă a trăirilor poetului, de aceea poetul ne îndeamnă, pe bună dreptate, ca atunci când îi citim poemele să fim conștienți că *Acest poem pe care-l citești / nu există / decât în imaginația ta, / urmând de fapt să-l scriem împreună: / eu – cuvintele, / tu – restul.*

Incertitudinea existenței cotidiene și de viitor, bulversarea oficială a problemelor cutumelor naționale (istorie, limbă, conștiință, datini etc.) îi produc poetului calvaruri interioare de cea mai profundă tensiune, atunci când exclamă cu o sinceritate lirică dezarmantă. În această ordine de idei cităm integralmente în continuare poezia *Pelerinul*:

*Vin din Nicăieri,
plec spre Neunde, /
Codrul meu e fără arbori,
Marea mea e fără unde /
Cerule meu e fără stele,
ora mea-i fără secunde... /
Vin de Nicăieri,
plec spre Neunde... //*

*Din Aproape în Aproape,
din Departe în Departe. /
Dinspre moarte către viață,
dinspre viață către moarte /
Mă topesc în câte-o zare,
mă ascund în câte-o carte...
Din Aproape în Aproape,
din Departe în Departe. //*

*De la Sud până la Nord,
De la Nord până la Sud /
Cum cu iarba-n șes răsare,
Viitorul îl aud /
Și de ploile de mâine –
cum nisipul este ud .../
De la Sud până la Nord,
De la Nord până la Sud. //*

*Cum vorbesc de unul singur
Și mă duc, fără să știu unde, /
Oamenii se-ascund de mine
(numai vântul nu se-ascunde), /
Câte-odată strig spre dânșii,
Dar doar Domnul îmi răspunde... //*

*Vin de nicăieri,
plec spre Neunde...*

Poetul este mereu persecutat de ideea lipsei de credință sinceră și conștient de necesitatea și de iminența unei responsabilități ineluctabile pentru tot ce a făcut (*Am, Doamne, treizeci și trei de ani / și-s numai bun de răstignit*), inclusiv pentru poeziile „comise” (*și-s numai bun de pus pe crucea / poemului desăvârșit*). Eul liric își așteaptă pedeapsa *pentru o gafă / Pe care o voi face mâine* sau pentru motivul că nu a făcut sficient de mult pentru binele tuturor, dar până la urmă se alină cu gândul că părinții i-au fost mai așezați, mai perseverenți, căci *Revolta sângelui din mine / se domolește în părinți*.

Divinitatea și Universul în genere sunt, în viziunea poetului, realități concrete, palpabile, apropiate spiritului omului capabil să le întrezărească și să le distingă în haosul social-politic din prezent. Astfel, *Pădurea din jurul satului meu – / prin ea s-a plimbat Dumnezeu*, iar natura există în armonie perfectă cu plugarul, căci *Frunza aici nu conspiră. Nici izvorul nu minte și totul este la fel de la facerea lumii*. Văzând panorama lumi redusă la momentul când *iarba se retrage în sămânță*, poetul constată cu franchețe nedesimulată că *fericirea mi-i ca o căință*, din care cauză *mi-i rușine că sunt fericit* și drept corolar al acestei impaciențe tensionate se vrea teleportat undeva, dat fiind că, în situația în care *există o iubire din care se moare de tot, viitorul m-așteaptă-n trecut*. În veacul vitezelor cosmice oamenii rămân deziluzionați când se întreabă, constatând *ne-am născut ca să iubim, să fim iubiți / Noi pentru ură nu avem vocație, de ce atunci suntem nefericiți, iubito, cu ochi grei de radiație?*

O caracteristică definitorie a liricii lui Nicolae Dabija este lipsa aproape totală a cuvintelor savante și a lexicului neologic, ceea ce vine să demonstreze o dată în plus că potențialul stilistic și poetic al lexicului

fundamental este inepuizabil și va servi și în continuare drept sursă esențială a poeziei care vine. Și încă un moment, spre deosebire de postmoderniștii noștri (apăruți, în raport cu Occidentul, cu o întârziere de câteva decenii), Nicolae Dabija evită utilizarea, în poezia sa, a cuvintelor obscene și vulgare și procedează astfel nu din cauza că nu le-ar cunoaște, ci pe motivul că acestea nu au ce căuta în poezia autentică, astfel încât domeniul obscenității lexicale este impropriu nu numai poeziei, ci și felului de a fi al poetului. Mai mult, toți marii condeieri ai lumii care au abordat tematica dragostei, inclusiv a relațiilor sexuale, nu au făcut uz de niciun cuvânt obscen, creând scene și priveliști miraculoase.

Așadar, din lectura atentă a celor trei cicluri de poeme, suntem în drept să conchidem că poetul Nicolae Dabija este un creator autentic cu inima și sufletul preocupate profund de toate problemele micro- și macrocosmului uman și natural, fapt confirmat cu lux de probe irefutabile atât de publicistica literară a autorului, cât și de beletristica acestuia (*Temă pentru acasă și Nu vă îndrăgostiți primăvara*).

5.6. EMILIAN MARCU, *VITRINA CĂRȚILOR (UN DECENIU DE SINGURĂTATE... ÎN BIBLIOTECĂ)*. Iași, 2013, 666 p.

Intenționam demult să scriu o cronică despre cartea lui Emilian Marcu *Vitrina cărților (un deceniu de singurătate... în bibliotecă)*, dar, întrucât sunt antrenat permanent în cele mai variate și mai rutinare acțiuni, am tot tergiversat realizarea acestei intenții în speranța apariției unor circumstanțe favorabile pentru elaborarea unei prezentări a cărții respective. Țin să avertizez lectorii cărții că scopul acestei prezentări succinte se reduce, în principiu, la informarea persoanelor interesate, dat fiind că o recenzie de proporții (fie critică, fie apreciativă) este destinată unui cititor aparte, publicându-se în reviste de specialitate, și, în fine, recenzia nu poate, realmente, substitui cartea discutată, în timp ce un cititor inteligent poate discerne cu lejeritate dacă cartea în cauză merită să fie citită sau urmează să fie lăsată pentru altădată.

În primul rând, în urma lecturii atente a volumului *Vitrina cărților (un deceniu de singurătate... în bibliotecă)*, constatăm că dl Emilian Marcu nu este numai un poet talentat, remarcabil și valoros în peisajul poeziei române de azi, ci și un cititor pasionat al literaturii de cele mai variate genuri și specii literare. Astfel, cartea include peste 1000 de comentarii literare despre volumele confrăților săi de condei, apărute pe parcursul a 10 ani, cronici publicate inițial în prestigioasa revistă ieșeană *Convorbiri literare*. Comentariile lui Emilian Marcu reprezintă o călătorie antrenantă și amuzantă în universul cărții românești și exprimă opinia subiectivă (fie apreciativă, fie critică) a autorului lor despre literatura română contemporană, fiind conștient de necesitatea că „fiecare scriitor, cu adevărat interesat de spectacolul mișcării literare din România, trebuie să știe ce scriu, cum scriu și cât scriu colegii contemporani, pe lângă

ce au scris înaintașii noștri” (p. 7). În cronicile sale, Emilian Marcu își manifestă subiectivismul său personal numai în măsura în care își exprimă opinia proprie, fără a pretinde că lansează o sentință definitivă, din care motiv raționamentele sale estetice sunt, de cele mai multe ori, obiective, fie că este vorba de o avizare favorabilă, fie de una critică a lucrării, dar niciodată a autorului discutat.

În al doilea rând, Emilian Marcu are o calitate personală, rar întâlnită la contemporanii noștri: el este interesat numai și numai de operă ca valoare sau non-valoare artistică, simpatiile și antipatiile lui în raport cu autorul operei fiind de natură extraliterară și, prin urmare, lipsesc cu desăvârșire în paginile cărții sale. Tocmai din aceste considerente vom constata prezența în această carte a unor cronici consacrate scriitorilor români din toate provinciile istorice românești, reprezentând eșalonul de scriitori de valoare artistică indiscutabilă (Constantin Ciopraga, George Ciorănescu, Theodor Codreanu, Boris Crăciun, Victor Crăciun, Nicolae Gheran, Mircea Radu Iacoban, Elisabeta Isanos, Nicolae Labiș, Ion Muscalu, Constantin Parascan, Adrian Dinu Răchieru, Pamfil Șeicaru etc.), de scriitori consacrați deja (Cristian George Abrebenel, Ioan Adam, Anton I. Adămuț, Catinca Agache, Mihaela Albu, Ștefan Al-Sașa, Daniel Corbu, Viorel Dinescu, George Baciu, Mioara Bahnă etc.), dar și de unii debutanți (Jordan Aioanei, Luminița Aldea, Traian Aldea, Lucian Alecsa, Petruș Andrei, Ruxandra Anton etc.), indiferent de originea lor etnică (Morel Abramovici, Carmel Shaul etc.). Mai mult decât atât, comentariile sunt dispuse în ordine alfabetică, pentru a evita eventualele animozități, adversități și insatisfacții din partea autorilor cărților comentate.

Comentariile sunt redactate cu acribie științifică și cu multă atenție, fără ca observațiile critice să insulte autorul vizat: „banalități cu ghiotura, de parcă am fi la un concurs” (p. 14), „dar, cum nu există cărți definitiv ratate, sunt convins că și *Interior de floare* este una în care poți găsi semne, ce-I drept vagi, de poezie” (p. 14), „o anume ariditate, dată de cuvintele de proveniență tehnică, diminuează din efectul liric, din starea de grație a poemului, dar lucrurile se pot încă remedia, printr-o debarasare lentă de acest limbaj, pentru că există în această antologie suficiente rezerve de lirism autentic și de bună calitate” (35), „abundând în sofisme fals lirice, truism, la tot pasul, acest op vrea o luare în răspăr a lumii manelelor, a lumii care duce cu gândul mai degrabă la „Groapa lui Ouatu” (p. 517) etc., etc., observații care, în mod sigur, vor fi foarte utile în situația în care vor fi percepute corect și cu aceeași afabilitate cu care au fost scrise. În ceea ce privește complimentele formulate la adresa unor scrieri, acestea sunt bine dozate și formulate în termeni adecvați, cele ce urmează servind o probă concludentă în această ordine de idei: „am descoperit un poet grav, care știe să-și întrețină trăirea lirică la acest „foc al cuvintelor” și să dea emoția împlinirii lirice” (p. 17), „fin observator al lumii înconjurătoare, al metafizicii însingurării și al zbuciumului din lume, „marele furnicar”, gata să-i devoreze toate adevăratele trăiri” (p. 21), „rostindu-și sonetele, dar și restul poeziei sale, cu claritatea imaginilor, cu seninătatea discursului

liric, atins de raza de lumină a talentului și a lucrării bine făcute” (p. 22), „metodic, bine documentat și, mai ales, cu o anumită dragoste de autorii comentați” (p. 23), „o antologie consistentă” „repune în fața cititorului un poet de mare talent” (p. 29), „prozator profund și tragic” (p. 37), „autor demn de citit” (p. 38), „titlul propus de autoare... este extrem de sugestiv, conturând, discret, demersul liric al acesteia” (p. 516), „frapează simplitatea rostirii poetice” (p. 516), „este o rostire clară, fără echivoc, simplă, de o crudă meditație metaforică” (516) etc., etc.

Poetul Emilian Marcu este și un subtil cunoscător al literaturii basarabene și nord-bucovinene, argument suficient în această ordine de idei servind eșalonarea numelor scriitorilor basarabeni și nord-bucovineni, cărțile cărora au beneficiat de comentariile poetului ieșean: Ion Berghia, Leo Bordeianu, Andrei Burac, Leo Butnaru, Mihai Cimpoi, Gheorghe Ciocoi, Victor Ciutac, Nicolae Dabija, Liviu Damian, Iulian Filip, Steliana Grama, Ion Hadârcă, Ion Iachim, Valeriu Matei, Ștefan Hosiuc, Arcadie Opaț, Claudia Partole, Mihai Potârniche, Alexe Rău, Maria Șleahțișchi, Vasile Șoimaru, Vasile Târâțeanu, Traianus, Larisa Turea, Ianoș Țurcanu, Spiridon Vangheli, Grigore Vieru, Vlad Zbârțog, Ilie Zegrea.

În fine, aș vrea să constat cu deosebită satisfacție și grațitudine că, în raport cu alți confrăți de condei, poetul Emilian Marcu citește multă literatură, inclusiv operele contemporanilor săi, la adresa lui fiind inaplicabil basmul despre scriitorul care scrie, dar nu citește. Lucrarea se impune îndeosebi prin faptul că în viitorul cel mai apropiat va putea servi drept un vademecum solid și indispensabil pentru cei care vor dori să elaboreze o istorie cu adevărat științifică a literaturii române contemporane.

Pentru a nu fi culpabilizat de afirmații eronate sau false cu privire la talentul poetic al lui Emilian Marcu, propun pentru lectură două poeme edificatoare din lirica lui.

Ministerul Educației, Culturii și Cercetării
Institutul de Filologie Română „Bogdan P.-Hasdeu”

VASILE BAHNARU

*LINGVISTICA
ÎN TUMULTUL VIETȚII*

Iași, 2019